

Suomen LEADER+ -ohjelman väliarviointi 2003

Suomen LEADER+ -ohjelman väliarviointi 2003

Päivi Pylkkänen (toim.)

Suomen LEADER+ -ohjelman väliarviointi 2003

Julkaisija

Maa- ja metsätalousministeriö

Kannen kuva

Antero Aaltonen

ISSN 1238-2531

ISBN 952-453-158-5

Taitto: PixPoint ky

Kirjapaino: Vammalan kirjapaino Oy

Julkaisija	Maa, ja metsätalousministeriö	Päivä	15.3.2004
Tekijä(t)	Päivi Pylkkänen (toim.). Muut kirjoittajat: Tiina Keinänen, Heikki Keränen, Heimo Keränen, Telle Lemetyinen, Miia Mäntylä, Jouni Ponnikas, Keimo Sillanpää, Tommi Ålander		
Julkaisun nimi	Suomen LEADER+ -ohjelman väliarviointiraportti 2003		
Tiivistelmä	Suomen LEADER+ -ohjelman (2000-2006) vuoden 2003 väliarvioinnissa tarkasteltiin ohjelman toteutusprosesseja ja sen ensimmäisiä tuloksia ja vaikutuksia. Tulosten ja alustavien vaikutusten analyysi palvelee avoimuusperiaatetta ja julkisen ohjelman saavutuksia koskevaa yleistä mielenkiintoa. Toteutusprosessien ja erityispiirteiden analyysi puolestaan tunnistaa parannuskohteita ja informoi mahdollisia parannustoimenpiteitä ohjelman loppukautta ajatellen. Ohjelman erilaisten ulottuvuuksien esiin tuomiseksi käytettiin useita erilaisia aineistoja. Ne koostuivat olemassa olevista dokumenttiaineistoista sekä arvioitsijan itse keräämistä aineistoista ja havainnoinnista. Suomen LEADER+- ohjelman tavoitteena on uusien ideoiden kokeilu maaseudun kehittämisessä. Ohjelmaa toteuttaa 25 paikallista toimintaryhmää, joiden toiminta-alueilla oli päättynyt tai käynnissä väliarvioinnin tekoaikaan noin 1500 hanketta. Ohjelma on edennyt hankemäärällä ja sidotuilla varoilla mitattuna kokonaisuutena lähes tavoitteiden mukaisesti. Hankkeilla on vaikutettu HANKE 2000-seurantarekisterin tietojen mukaan heinäkuun 2003 loppuun mennessä noin 425 uuden kokopäiväisen työpaikan syntymiseen ja 42 yrityksen perustamiseen. Hankkeiden aikaisten työpaikkojen osalta toteuma on 362 henkilötyövuotta. Ohjelman välittömästi synnyttämät työpaikka- ja yritystulokset ovat jäljessä tavoitetasoista. Samalla on kuitenkin huomattava, että toimintaryhmien toimet ovat edistäneet työpaikkojen ja yritysten syntymistä myös epäsuorasti, mikä näkyy myöhempinä tuloksina ohjelman ulkopuolella tai muiden ohjelmien piirissä. Laadulliset tavoitteet ja ns. LEADER erityispiirteet ovat toteutuneet tähän mennessä keskimäärin hyvin. Ohjelma on vahvistanut alueiden sosioekonomista elinkelpoisuutta ja lisännyt elämänlaatua erityisesti alueiden yhteisöllisyyttä tukevilla hankkeilla. Ohjelma on lisännyt asukkaiden aktiivisuutta ja yhteistyötä sekä tarjonnut ihmisille osallistumisen ja vaikuttamisen väyliä suhteessa paikalliseen kehitykseen. LEADER erityispiirteistä parhaiten on toteutunut alhaalta ylös -periaate, alueperusteisuus sekä paikallinen kumppanuus, jonka kulmakivenä on asukkaiden, yhteisöjen ja kuntien tasapuolinen osallistuminen toimintaryhmien hallitusten päätöksentekoon. Kokonaisuutena toimintaryhmät ovat vakiinnuttaneet täydentävän ja vakavasti otettavan roolinsa maaseudun kehittäjinä omilla alueillaan. Keskeisimpinä suositusalueina ohjelman loppukautta ajatellen väliarvioinnissa pidettiin: – raskaan hallinnon keventämistä kaikilla tasoilla – selvempää oppimisen edistämistä niin ohjelma- kuin hanketasolla – huomion kiinnittämistä hanketoiminnan kestävyys, sekä, – toimintaryhmien laajentuvia tehtäviä vastaavien toimintaresurssien varmentamista.		
Asiasanat	Maaseudun kehittäminen, EU:n maaseutupolitiikka, arviointi		
Julkaisusarjan nimi ja numero	MMM:n julkaisuja 2/2004		
Julkaisun teema	Arviointi		
	ISSN 1238-2531	ISBN	952-453-158-5
	Sivuja 288	Kieli	Suomi
	Luottamuksellisuus Julkinen	Hinta	
Julkaisun myynti/jakaja	Maa- ja metsätalousministeriö		
Julkaisun kustantaja	Maa- ja metsätalousministeriö		
Painopaikka ja -aika	Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 2004		
Muut tiedot			

Publisher	Ministry of Agriculture and Forestry	Date	29.2.2004	
Author(s)	Päivi Pyökkänen (ed.). Other contributors: Tiina Keinänen, Heikki Keränen, Heimo Keränen, Telle Lemetyinen, Miia Mäntylä, Jouni Ponnikas, Keimo Sillanpää, Tommi Ålander			
Title of publication	Mid-term evaluation of the Finnish LEADER+ Programme			
Abstract	The 2003 mid-term evaluation of the Finnish LEADER+ -programme (2000-2006) studied the programme's implementation arrangements, first results and emerging impacts. The assessment of results and emerging impacts works toward the transparency of the programme and acts in the general interest of the stakeholders, to measure the achievements of this public programme. The review of implementation arrangements and specific LEADER features in turn identifies areas for improvement with a view to producing informed recommendations for the remaining programme period. As the programme has different dimensions, the evaluation employed a variety of evaluation data. These consist of the existing documentation, primary material collected by the evaluator, as well as the evaluator's observations. The objective of the Finnish LEADER+ programme is to experiment with new ideas in rural development. The programme is implemented through 25 Local Action Groups (LAGs) who had, at the time of mid-term evaluation, approximately 1500 ongoing or completed local development projects. If measured by the number of local projects and committed funds, the programme has proceeded as planned. According to the Hanke 2000 (Project 2000) database, the projects have impacted on the creation of 425 full-time jobs and the start-up of 42 new enterprises. Concerning job creation during projects, 362 person work-years have been completed. The results in terms of direct job and enterprise creation are lagging behind the targets. It is noteworthy that the activities of LAGs have also contributed to job and enterprise creation indirectly, which can be observed later as results outside of LEADER and/or within other programmes. Generally, the qualitative objectives and LEADER specific features have been realised well so far. The activities of the LEADER+ programme have strengthened the socio-economic viability and the programme has improved the quality of life for the rural residents of the 25 participating LAG areas especially through projects promoting community building. The programme has increased the activity level and level of co-operation between the various local actors, as well as provided people with channels for shaping and participating in local development. The most successful LEADER specific features are: the bottom-up approach; area based approach; and local partnership. The local partnerships build on the participation of local residents, local associations/enterprises and local governments on an equal footing in tripartite LAG boards. On the whole, the LAGs have gained a complementary position as established rural developers in their areas. The key areas of recommendations concerning the remaining programme period are: – easing of burdensome administrative procedures at all levels; – clearer promotion of learning and transferability at both the programme and project levels; – greater attention to sustainability of project interventions; – and, ensuring that the resources of LAGs are commensurate to their increasing tasks.			
Keywords	Rural development, the European Union rural policy, evaluation			
Publication series and number	Publications of Ministry of Agriculture and Forestry 2/2004			
Theme of publication	Evaluation			
	ISSN	1238-2531	ISBN	952-453-158-5
	No. of page	288	Language	Finnish
	Restrictions	Julkinen	Price	
For sale at/ distributor	Ministry of Agriculture and Forestry			
Financier of publication	Ministry of Agriculture and Forestry			
Printing place and year	Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 2004			
Other information				

Saatteeksi

Arviointi ei ole tutkimusta norsunluutornissa, vaan toimintaa ihmisten parissa. Tehtävä ei olisi mielekäs eikä mahdollinen ilman yhteistyötä ja tiedon sekä kokemusten jakamista useiden eri osapuolten kanssa.

Lämpimät kiitokset kuuluvat siksi kaikille tietojaan ja kokemuksiaan avoimesti ja kärsivällisesti jakaneille toimintaryhmien työntekijöille, hallitusjäsenille, hanketoimijoille, TE-keskusten LEADER-yhteyshenkilöille, muille alueviranomaisille, kuntien edustajille ja ministeriöiden LEADER-vastaaville sekä muille yksittäisille arviointiin osallistuneille henkilöille ja sidosryhmille. Lisäksi arviointiprosessia on tukenut koko sen keston ajan arvioinnin ohjausryhmä, joka kokoontui maa- ja metsätalousministeriön johdolla ja jossa oli mukana niin toimintaryhmien kuin TE-keskuksen edustajia. Arviointitiimi piti ohjausryhmän kanssa tehtyä yhteistyötä hyödyllisenä ja tarkoituksenmukaisena. Kaikki ohjausryhmätyöskentelyyn osallistuneet ansaitsevat tästä parhaat kiitokset.

Väliarvioinnin kirjoitettu osa syntyi neljän organisaation ja yhdeksän tutkijan yhteistyönä. Toimeksiannon koordinaattorina tahdon kiittää koko arviointitiimiä ja heidän organisaatioitaan: Oulun yliopiston Kajaanin kehittämiskeskusta (Jouni Ponnikas, Heimo Keränen ja Heikki Keränen), Suomen aluetutkimus FARia (Tommi Ålander ja Keimo Sillanpää), Vaasan yliopiston Levón-instituuttia (Miia Mäntylä ja Telle Lemetyinen) sekä Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskusta, mistä työhön osallistui myös Tiina Keinänen.

LEADERin tulosten ja alustavien vaikutusten analyysi ohjelmakauden puolivälissä palvelee avoimuusperiaatetta ja julkista rahoitusta nauttivan ohjelmatoiminnan saavutuksia koskevaa yleistä mielenkiintoa. Väliarvioinnin suurin arvo tulee kuitenkin sen mahdollisuudesta tuottaa käyttökelpoista tietoa ja näkökulmia sekä parannuskohteita ja mahdollisia parannusehdotuksia ohjelman loppukautta ajatellen.

Toivon, että väliarvioinnin varrella käydyt keskustelut ovat olleet niihin osallistuneille mielekkäitä ja että tämä arviointiraportti antaa osaltaan ajattelemisen aihetta ja käytännön eväitä niin LEADER+-ohjelman loppukaudelle kuin maaseudun kehittämistyöhön laajemminkin.

Mikkelissä heleänä helmikuun päivänä 2004

Päivi Pylkkänen

LEADER+ -väliarvioinnin koordinaattori

Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus

Sisältö

SAATTEEKSI	5
ENGLISH SUMMARY	14
YHTEENVETO	27
1. Johdanto	27
2. Keskeiset löydökset arviointiteemoittain	28
3. Ohjelmataason päätelmät	32
4. Keskeisimmät suositukset	35
1. JOHDANTO	39
<i>Päivi Pylkkänen</i>	
1.1 Ohjelman tausta	39
1.2 Arvioinnin tehtävät, tarkoitus ja kohde	39
1.3 Arviointikysymykset ja raportin rakenne	40
1.4 Arvioinnin asianosaiset ja ohjausryhmätyöskentely	40
2. METODOLOGINEN LÄHESTYMISTAPA	42
<i>Päivi Pylkkänen</i>	
2.1 Aineistot	42
2.2 Analyysimenetelmät ja arviointiperusteet	42
2.3 Arvioinnin luotettavuudesta ja sitä ohjaavista arvoista	43
3. OHJELMAN TAVOITTEET, SOSIOEKONOMINEN TILANNE JA RELEVANSSI	45
<i>Tommi Ålander, Jouni Ponnikas ja Heikki Keränen</i>	
3.1 Johdanto	45
3.2 Ohjelman tavoitteet ja sisältö	45
3.3 Sosioekonominen kuvaus	46
3.4 Päätelmät ja suositukset LEADER-alueiden sosioekonomisesta elinvoimaisuudesta ja elämänlaadusta sekä vastaus arviointikysymykseen	48
3.5 Relevanssitarkastelu	49
4. OHJELMAN TOTEUTUSTILANNE	64
<i>Päivi Pylkkänen</i>	
4.1 Johdanto	64
4.2 Rahoitustilanne	64
4.3 Hankkeiden toteuttaminen	65
4.4 Hankkeiden määrälliset tavoitteet ja niiden toteuma	67
4.5 Hankkeiden laadulliset tavoitteet ja niiden toteuma	69
4.6 Toteutuneet ja toteutumattomat hankkeet	72
5. ALHAALTA YLÖS JA OSALLISTUMINEN	74
<i>Päivi Pylkkänen</i>	
5.1 Johdanto	74
5.2 Alhaalta ylös -kehittämissuunnitelmissa ja niiden laadinnassa	76

5.3	Hankkeet ja alhaalta ylös	77
5.4	Alhaalta ylös -periaate henkilöstön ja hallitusjäsenten silmin	80
5.5	Alhaalta ylös -periaatteen edistäminen	81
5.6	Alhaalta ylös -periaatteen haaste: kansalaistoiminta vs. paheneva byrokratia	82
5.7	Vastaukset alhaalta ylös -periaatteeeseen liittyviin arviointikysymyksiin	83
5.8	Osallistuminen jäsenyytenä	84
5.9	Osallistuminen hallitustyöskentelyyn ja päätöksentekoon	86
5.10	Osallistuminen hanketasolla	88
5.11	Osallistuminen ja tiedotustoiminta	90
5.12	Osallistuminen ja valtautuminen	93
5.13	Osallistumisen haasteet	94
5.14	Vastaukset osallistumiseen liittyviin arviointikysymyksiin	95
6.	OHJELMALLISUUS, TEMAATTISUUS JA TOIMINTARYHMIEN HANKKEISTUSTYÖ	96
	<i>Jouni Ponnikas</i>	
6.1	Johdanto	96
6.2	Ohjelmallisuus ja temaattisuus	97
6.3	Toimintaryhmät ja niiden hankkeistustyö	101
6.4	Paikallisen toimintaryhmän rooli	106
6.5	Vastaukset arviointikysymyksiin	110
7.	PILOTTILUONTEISUUS	111
	<i>Miia Mäntylä ja Telle Lemetyinen</i>	
7.1	Johdanto	111
7.2	Pilottiluonteisuutta käsittelevän aineiston kuvaus	111
7.3	Pilottiluonteisuus esimerkkien kautta	114
7.4	Päätelmä, suositukset ja vastaukset arviointikysymyksiin	115
8.	YHTEISTYÖ JA SOSIAALINEN PÄÄOMA	117
	<i>Miia Mäntylä ja Telle Lemetyinen</i>	
8.1	Johdanto	117
8.2	Yhteistyö kehittämissuunnitelmissa	118
8.3	Alueiden sisäisen yhteistyön aineiston analyysi	118
8.4	Alueiden välisen yhteistyön sisältö ja aineiston analyysi	124
8.5	Yhteistyötä koskevat päätelmät ja suositukset	127
8.6	Sosiaalinen pääoma	128
8.7	Vastaukset yhteistyötä ja sosiaalista pääomaa koskeviin arviointikysymyksiin	131
9.	VERKOTTUMINEN JA VERKOSTOYKSIKKÖ	132
	<i>Miia Mäntylä</i>	
9.1	Johdanto	132
9.2	Toimintaryhmien verkostoituminen	133
9.3	Verkostoyksikön toiminta	135
9.4	Päätelmät ja suositukset sekä vastaukset verkostoitumista koskeviin arviointikysymyksiin	138

10. SUKUPUOLTEN JA IKÄRYHMIEN TASA-ARVOKYSYMYKSET	141
<i>Päivi Pylkkänen ja Tiina Keinänen</i>	
10.1 Johdanto	141
10.2 Tasa-arvo toimintaryhmissä ja niiden päätöksenteossa	142
10.3 Sukupuolten tasa-arvon tiedostaminen ja edistäminen strategiatasolla	144
10.4 Hankkeiden sukupuolten ja ikäryhmien tasa-arvotypologia	146
10.5 Hankkeiden tasa-arvotulokset	149
10.6 Näkemyksiä tasa-arvoulottuvuuksista	150
10.7 Tasa-arvovaikutukset	152
10.8 Tasa-arvon monimerkityksisyys ja sen haasteet	152
10.9 Vastaukset tasa-arvoon liittyviin arviointikysymyksiin	153
11. KESTÄVÄ KEHITYS	154
<i>Jouni Ponnikas</i>	
11.1 Johdanto	154
11.2 LEADER-ohjelman vaikutukset kestäväan kehitykseen	154
11.3 Hankkeiden toimet kestävan kehityksen edistämiseksi	156
11.4 Päätelmät, suositukset ja vastaukset ympäristöön ja kestäväan kehitykseen liittyviin ... arviointikysymyksiin	159
11.5 Näkökulmia rahoitukselliseen kestävyteen	160
12. LEADERIN TÄYDENTÄVYYS JA ROOLIT	167
<i>Tommi Ålander ja Keimo Sillanpää</i>	
12.1 Johdanto	167
12.2 LEADER+ -ohjelman asema ja täydentävyys	168
12.3 Paikallisten toimintaryhmien rooli täydentävyyden näkökulmasta	173
12.4 Päätelmät, suositukset ja vastaukset täydentävyyttä koskeviin arviointikysymyksiin ...	175
13. TOIMINTARYHMIEN VALINTA, OHJELMAN HALLINTO JA RAHOITUS	177
<i>Tommi Ålander ja Keimo Sillanpää</i>	
13.1 Johdanto	177
13.2 Paikallisten toimintaryhmien valintatoimet ja aiempien kokemusten hyödyntäminen ...	179
13.3 Päätelmät ja vastaukset toimintaryhmien valintaa koskeviin arviointikysymyksiin ...	183
13.4 Ohjelman hallinto- ja rahoitusjärjestelyt	185
13.5 Osa-alueittaiset päätelmät ja suositukset	200
14. TOIMINTARYHMIEN ITSEARVIOINTI	205
<i>Heimo Keränen</i>	
14.1 Johdanto	205
14.2 Keskeisiä huomioita	206
14.3 Päätelmät ja suositukset	209
15. OHJELMATASON PÄÄTELMÄT JA SUOSITUKSET	211
<i>Päivi Pylkkänen</i>	
15.1 Johdanto	211
15.2 Relevanssi	211
15.3 Tehokkuus	212

15.4 Tuloksellisuus	213
15.5 Hyödyllisyys	213
15.6 Kestävyys	214
15.7 Ohjelmataason päätelmiin liittyvät suositukset	215
16. HAASTEITA JA POHDINTAA	218
<i>Päivi Pylkkänen</i>	
16.1 Johdanto	218
16.2 Oppivampaan ohjelma- ja hanketyöhön	218
16.3 Pilottiluonteisuuden lunastaminen	220
16.4 Laadullisempaan seurantamenettelyyn	222
16.5 Toimintaryhmien tehtävien mahdollistaminen	224
16.6 Haasteet jatkuvat paradoksien puristuksessa	225
KESKEISIMMÄT LÄHTEET	226
LIITTEET	229
Yhteenvedot kyselyistä ja käytetyt lomakkeet	
Ohjelman rahoitustaulukot	
Taulukot ja kuvat	
Taulukot	
Taulukko 1. Arvioitsijan itse keräämät aineistot.	43
Taulukko 2. Väestökehitys LEADER+ -toimintaryhmien alueilla 1996–2002.	51
Taulukko 3. Nettomuutto suhteessa väkilukuun LEADER+ -toimintaryhmien alueilla 1995–2002 (%). ..	52
Taulukko 4. Väestön ikärakenne LEADER+ -toimintaryhmien alueilla vuonna 2002 (%).	53
Taulukko 5. Väestön ikärakenteen muutos LEADER+ -toimintaryhmien alueella 1996–2002 (%).	54
Taulukko 6. Demografinen (väestöllinen) huoltosuhde ja sen muutos LEADER+ -toimintaryhmien	55
alueella 1996–2002 (%).	
Taulukko 7. Työpaikat toimialoittain LEADER+ -toimintaryhmien alueella 2001 (kpl ja %).	56
Taulukko 8. Työpaikkojen määrän muutos LEADER+ -toimintaryhmien alueella 1997–2001	57
(kpl ja %).	
Taulukko 9. Alkutuotannon työpaikkojen määrän muutos LEADER+ -toimintaryhmien alueella	58
1997–2001 (kpl ja %).	
Taulukko 10. Jalostuksen työpaikkojen määrän muutos LEADER+ -toimintaryhmien alueella	59
1997–2001 (kpl ja %).	
Taulukko 11. Palveluiden työpaikkojen määrän muutos LEADER+ -toimintaryhmien alueella	60
1997–2001 (kpl ja %).	
Taulukko 12. Työttömyysaste LEADER+ -toimintaryhmien alueella Työministeriön mukaan	61
1995–2002 (%).	
Taulukko 13. Keskimääräiset maaseutuväestön etäisyydet palveluihin nähden laskettuna tieverkon	62
kautta LEADER+ -toimintaryhmien alueella vuonna 2000 (km).	
Taulukko 14. Arvioitsijan vastaus LEADER-alueiden sosioekonomista elinvoimaisuutta ja	63
elämänlaatua koskevaan arviointikysymykseen.	
Taulukko 15. Suomen maaseutualueiden SWOT-nelikenttä	63
Taulukko 16. Yhteenvedo hanketilanteesta.	65
Taulukko 17. Yhteenvedo hanketilanteesta toimialalohkoittain, toimenpidekokonaisuuksittain ja	66
hanketyypeittäin.	

Taulukko 18. Yhteenvedo hanketilanteesta teemoittain ja hanketyypeittäin.	67
Taulukko 19. Työllistämis- ja yritysten perustamistavoitteet ja toteutuma 31.7.2003.	68
Taulukko 20. LEADER+ -ohjelmalle asetetut laadulliset tavoitteet toimintalohko- ja toimenpidekokonaisuuksittain.	70
Taulukko 21. LEADER+ -ohjelman toteutuneet laadulliset indikaattorit 1.	71
Taulukko 22. LEADER+ -ohjelman toteutuneet laadulliset indikaattorit 2.	71
Taulukko 23. Arviointikysymysten operationalisointi (mittaaminen) ja kysymyksiin vastaaminen.	75
Taulukko 24. Kehittämissuunnitelman laadinnassa kuullut osapuolet.	76
Taulukko 25. Hankkeiden hakijajakauma-% kaikkien hankkeiden lukumäärästä.	78
Taulukko 26. Toimintaryhmien omat hankkeet.	79
Taulukko 27. Kehittämishankkeiden vastaus kysymyksen: ”Kenen aloitteesta hanke sai ensisijaisesti alkunsa?”	79
Taulukko 28. Kehittämishankkeiden vastaus kysymyksen: ”Mikä on hankkeen ensisijainen toteutusalue?”	80
Taulukko 29. Käytetyt keinot alhaalta ylös -periaatteen edistämiseen.	81
Taulukko 30. Arvioitsijan vastaukset alhaalta ylös -periaatteeseen liittyviin arviointikysymyksiin.	83
Taulukko 31. Toimintaryhmien jäsenkunta.	84
Taulukko 32. Toimintaryhmien vuosikokouksiin osallistuneet.	85
Taulukko 33. Näkemyksiä hallituksen roolista hanketyössä ja alueen kehittämisessä (%).	87
Taulukko 34. Tiedotus- ja aktivointitilaisuuksiin sekä koulutuksiin osallistuneiden tavoitemäärät ja toteutuma 31.7.2003	89
Taulukko 35. Toimintaryhmien tiedotusindikaattorit.	91
Taulukko 36. Tiedonsaanti LEADER-rahoitusmahdollisuudesta	92
Taulukko 37. Arvioitsijan vastaukset osallistumiseen liittyviin arviointikysymyksiin.	95
Taulukko 38. Toimintaryhmien hankkeistusprosessit.	102
Taulukko 39. LEADER-toimintaryhmien onnistuneet hankkeistuskäytännöt.	104
Taulukko 40. LEADER-yrityshankkeiden arviot LEADER-toimistoista (%)	109
Taulukko 41. Toimintaryhmien tämänhetkiset roolit sidosryhmien mukaan (%).	109
Taulukko 42. LEADER-ohjelman sidosryhmiin kuuluvien viranomaisten näkemykset LEADER-toimistosta hanketoiminnan ohjaajana (%).	109
Taulukko 43. Arvioitsijan vastaukset ohjelmallisuuteen, temaattisuuteen ja toimintaryhmiin ohjelmiensa toteuttajina liittyviin arviointikysymyksiin.	110
Taulukko 44. Pilottiluonteisuuteen liittyvien arviointikysymysten mittaaminen ja kysymyksiin vastaaminen.	111
Taulukko 45. Pilottiluonteisuuden määritelmiä toimintaryhmien haastattelujen (25) mukaan.	112
Taulukko 46. Pilottiluonteisuus hankkeiden valintakriteerinä toimintaryhmien haastattelujen (25) mukaan.	112
Taulukko 47. Pilottiluonteisuuden toteutuminen hankkeissa toimintaryhmien haastattelujen (25) mukaan.	113
Taulukko 48. Toimintaryhmien haastatteluissa (25) useimmiten mainitut pilottiluonteisuuden tulokset / näkyminen hankkeissa.	114
Taulukko 49. Arvioitsijan vastaukset pilottiluonteisuutta koskeviin arviointikysymyksiin.	116
Taulukko 50. Yhteistyöhön liittyvien arviointikysymysten mittaaminen ja kysymyksiin vastaaminen.	118
Taulukko 51. Potentiaalisia yhteistyökumppaneita, joiden kanssa toimintaryhmien (25) mielestä yhteistyö on toivottua vähäisempää.	119
Taulukko 52. Yhteistyön laadun ja ilmapiirin kehittyminen toimintaryhmien (25) mielestä haastatteluissa korostetut asiat.	129
Taulukko 53. Arvioitsijan vastaukset alueiden välistä yhteistyötä ja sosiaalista pääomaa koskeviin arviointikysymyksiin.	131

Taulukko 54.	Verkostoitumiseen liittyvien arviointikysymysten mittaaminen ja kysymyksiin vastaaminen.	133
Taulukko 55.	Toimintaryhmien (25) tärkeimmät verkostoitumistahot.	134
Taulukko 56.	Oppimisen kannalta toimintaryhmissä (25) tärkeimmiksi mainitut verkostoitumistahot.	134
Taulukko 57.	Arvioitsijan vastaukset verkottumista koskeviin arviointikysymyksiin.	140
Taulukko 58.	Naisiin ja nuoriin liittyvien arviointikysymysten operationalisointi (mittaaminen) ja kysymyksiin vastaaminen).	142
Taulukko 59.	Naiset toimintaryhmien päätöksentekijöinä (kysely toiminnanjohtajille).	143
Taulukko 60.	Naiset ja nuoret päätöksenteossa: LEADER vs. muu yhteiskunnallinen osallistuminen.	143
Taulukko 61.	Tasa-arvon tiedostaminen ja edistäminen strategiatasolla (kehittämissuunnitelmat ja henkilöstöhaastattelut).	144
Taulukko 62.	LEADER-hankkeiden jakautuminen naishankkeisiin, naisten intressit huomioiviin ja sukupuolineutraaleihin hankkeisiin.	147
Taulukko 63.	Nuorisohankkeiden jakautuminen aihealueittain.	148
Taulukko 64.	Nuorisohankkeiden jakautuminen sen mukaan, miten ne kannustavat nuoria jäämään maaseudulle.	148
Taulukko 65.	Hallitusjäsenten näkemyksiä toimintaryhmän oman hanketoiminnan merkityksestä tasa-arvotavoitteiden toteuttamisessa.	150
Taulukko 66.	Hanketoimijoiden arvio hankkeiden vaikutuksista sukupuolten ja ikäryhmien väliseen tasa-arvoon.	150
Taulukko 67.	Yrityshankkeissa toimivien naisten ja miesten arvio hankkeen vaikutuksista tai odotettavista vaikutuksista naisten ja nuorten yrittäjyyteen ja työllisyyteen.	151
Taulukko 68.	Sidosryhmien tulkinta naisten ja nuorten osallistumisen ja asioiden edistämisen onnistumisesta toimintaryhmätyössä.	151
Taulukko 69.	Arvioitsijan vastaukset tasa-arvoon liittyviin arviointikysymyksiin.	153
Taulukko 70.	LEADER-kehittämishankkeiden profiloituminen suhteessa kestäväan kehitykseen.	155
Taulukko 71.	LEADER-yrityshankkeiden vaikutukset kestäväan kehitykseen ja tasa-arvoon.	156
Taulukko 72.	Mitä konkreettista hankkeessanne on tehty kestäväan kehityksen edistämiseksi?	157
Taulukko 73.	Hankkeiden ilmoitukset kysymykseen: Mitä konkreettista hankkeessanne on tehty sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäväan kehityksen edistämiseksi?	157
Taulukko 74.	LEADER-toimintaryhmien kestäväa kehitystä tukevien esimerkkiympäristö-hankkeiden profilit.	158
Taulukko 75.	Arvioitsijan vastaus LEADERin Ympäristö- ja kestävä kehitys -ulottuvuuksiin liittyvään arviointikysymykseen.	159
Taulukko 76.	Tuen kohde LEADER-yrityshankkeissa.	161
Taulukko 77.	Yrityshankkeiden aikomukset hakea uudelleen rahoitusta LEADER+ -ohjelmasta ja perustelut valinnoille?	161
Taulukko 78.	Eri tavalla LEADER+ -rahoituksesta riippuvaisten kehittämishankkeiden jatko LEADER-rahoituksen päätyttyä? (%)	162
Taulukko 79.	Kehittämishankkeiden vastaukset kysymykseen, jos olette suunnitelleet hankkeenne toiminnalle jatkoa tai uutta hanketta, aiotteko hakea rahoitusta LEADER-ohjelmasta?	164
Taulukko 80.	LEADERin jatkorahoitusta hakevien ja hakemattomien kehittämishankkeiden perustelut valinnoilleen (%).	165
Taulukko 81.	Eri tavalla LEADER-rahoituksen päätyttyä toimintaa jatkavien hankkeiden aikomukset hakea LEADER-rahoitusta?	165
Taulukko 82.	LEADER-sidosryhmien näkemykset toimintaryhmien roolista tulevaisuudessa (erityisesti vuoden 2006 jälkeen).	166

Taulukko 83.	Vastaukset täydentävyyteen ja LEADERin rooliin liittyviin arviointikysymyksiin.	176
Taulukko 84.	Sidotut varat ja hankkeet toimintaryhmätaustat huomioiden. Tilanne 31.7.2003 mennessä	181
Taulukko 85.	Vastaukset toimintaryhmien valintaan liittyviin arviointikysymyksiin.	184
Taulukko 86.	Ei-maatilakytkeäisten yrityshankkeiden sidotut hyväksytyt kustannukset ja niiden osuudet 31.7.2003 tilanteen mukaan.	195
Taulukko 87.	Arvioitsijan vastaukset hallinto- ja rahoitusjärjestelyihin liittyviin arviointikysymyksiin. ...	203
Taulukko 88.	Toimintaryhmien itsearviointitoimet.	207
Taulukko 89.	Ohjelmataason arviointikysymykset ja niiden määrittely tässä yhteydessä.	211

Kuvat

Kuva 1.	Kehittämisen- ja yrityshankkeiden suhtautuminen väittämään ”toimintaryhmän valitsema LEADER-ohjelman teema tai teemat ohjaavat rahoitettavien hankkeiden valintaa” (%)	99
Kuva 2.	Kehittämishankkeiden erityistoimet LEADER-rahoituksen saamiseksi (%).	100
Kuva 3.	Arvioitsijan suositus toimintaryhmien tukimalliksi hankkeiden toteutukseen kaikissa hankesyklin vaiheissa.	105
Kuva 4.	LEADER-kehittämishankkeiden arviot LEADER-toimintaryhmistä (%).	108
Kuva 5.	Esimerkki hankkeiden yhteistyösuhteista.	121
Kuva 6.	LEADER- ja ALMA-kehittämishankkeiden arviot toimintansa jatkumisesta hankerahoituksen päätyttyä (%).	160
Kuva 7.	Kehittämishankkeiden perustelut sille, miksi hakevat tai eivät hae jatkossa LEADER-rahoitusta (%).	164
Kuva 8.	Sidosryhmien näkemykset LEADER+ -toimintaryhmien täydentävyydestä suhteessa alueiden muihin kehittämisohjelmiin.	168
Kuva 9.	Aluehallinnon näkökulmia LEADERin merkitykseen uusien toimijoiden mukaan saamisessa. ...	170
Kuva 10.	Sidosryhmien näkemykset LEADER-toiminnan lisäarvosta alueen kehittämisessä.	170
Kuva 11.	Eri ryhmien ja (ohjelmien) vastaukset kysymykseen, olisiko toimintaryhmätyötä/hanketta rahoitettu ilman LEADER+ -ohjelman rahoitusta?	172
Kuva 12.	Eri sidosryhmien vastaukset kysymykseen, olisiko LEADER-toimintaryhmätyötä rahoitettu ilman LEADER+ -ohjelman rahoitusta?	173
Kuva 13.	Hanke- ja yrityshankekyselyihin vastanneiden arviot hankkeen hallinnon sujuvuudesta keskiarvoina.	188
Kuva 14.	TE-keskusten maaseutuosa-alueiden edustajien vastaukset ohjelman hallintomallin osa-alueiden vaikutuksesta ohjelman sujuvuuteen.	192
Kuva 15.	Sidosryhmäkyselyyn vastanneiden aluehallinnon viranomaisten arviot hallintoon ja rahoitukseen liittyvien toimintojen sujuvuudesta keskiarvoina.	193
Kuva 16.	TE-keskusten maaseutuosa-alueiden edustajien näkemykset LEADER+ -ohjelman hallinto- ja rahoitusjärjestelyiden vaikutuksesta LEADER+ -erityispiirteiden toteutumiseen.	198
Kuva 17.	Itsearviointisyklin vaiheet ja eteneminen.	210

English Summary

1. Introduction

Scope and purpose of the evaluation. This is the first report from 2003 of the mid-term evaluation of the Finnish LEADER+ programme. The evaluation of the LEADER+ programme has been guided by the evaluation questions proposed by the European Commission as well as by national evaluation questions. The first results, early impacts and implementation processes of the programme will be evaluated according to these questions. Special emphasis will be put on assessing the implementation of the LEADER specificities. The key objective of the mid-term evaluation is to provide useful information, views and recommendations that can be used to improve the implementation processes of the programme and its success during the remainder of the programming period at the level of both programme managers and local action groups (LAGs).

Methodology and evaluation data. As the evaluation questions are broad and the evaluation involves several stakeholders, a variety of approaches and evaluation data will be combined to highlight the various aspects of the programme. The evaluation data consists of the existing documentation, the evaluator's findings and participatory findings as well as the primary material gathered by the evaluator. The material gathered by the evaluator includes interviews with LAG members, questionnaires targeted at the boards and stakeholders of the LAGs and their projects as well as a series of interviews with focus groups. The analysis of the data illustrates some of the differences in the phenomena at hand between the LAGs. In addition, values or contents will be compared with the objectives of the Finnish LEADER+ programme and the evaluation questions. In some cases, comparisons will be made with other

Structural Fund programmes. When answering the evaluation questions, the evaluator inevitably needs to make subjective categorisations and interpretations. Therefore, the transparency of methods and data is seen as crucial to the reliability of the assessment. The reader can then understand the arguments and the logic behind the conclusions drawn in the evaluation. Recommendations must be separated from the actual research part of the evaluation, as they are based also on the evaluator's interpretation of what the state of play should be. The final choice of actions is based on a question of values. The later implementation of the recommendations and other elements of the evaluation is primarily the responsibility of the national programme managers, but in some issues implementation depends directly on the LAGs.

Objectives and contents of the programme. The objective of the Finnish LEADER+ programme is to experiment with new ideas for rural development. This may include, for instance, developing new products and production methods or new types of co-operation in development activities. The programme aims at diversifying rural industries and increasing the attractiveness of rural areas mainly through small-scale measures adapted to the specific features of each area. The ideas arising from the rural population, training and more extensive co-operation are expected to create new jobs and enterprises and other new types of activities. The programme is being implemented by independent LAGs, which means that the actual contents of the programme develop mainly through project activities funded by the LAGs.

The evaluation findings are summarised below in chapters based on the evaluation questions. Programme-level conclusions are included in a separate chapter. Finally, key recommendations

are presented regarding the programme. The relevant chapters of the main report include more detailed recommendations.

2. Key Evaluation Findings by Themes

Socio-economic situation. Generally, the population has been on the decrease in LAG areas. The majority of LEADER+ areas have a negative net migration rate. On average, the number of children has fallen in the LEADER areas. Negative demographic trends could already be seen when preparing the programme, and developments have not fundamentally differed from what was expected. The number of jobs in the LEADER areas grew in 1999 and 2000 but fell by more than 900 jobs in 2001. The number of jobs in the service sector in the LEADER+ areas rose by more than 2% between 1999 and 2001. The unemployment rate fell from 19.5% to less than 13% between 1995 and 2002. However, the Finnish LEADER+ areas are very heterogeneous, and negative developments have been particularly marked in sparsely populated rural areas. The LAGs in these areas need to consider this when implementing their development plans.

Programme implementation progress. The Finnish LEADER+ programme was approved by the European Commission on 22 March 2001, and the 25 local action groups (LAGs) implementing the programme were chosen on 19 April 2001. However, the project activities of the LAGs were not launched until about six months later because of changes to national legal provisions and to the monitoring register. Despite the delay, programme implementation has progressed well. By the end of July 2003, the LAGs had approved the funding of about 1,500 local projects, with the number of projects varying from 34 to 96 per LAG. Measured in terms of the funds committed, the programme has, on the whole, mostly followed the timetable planned, but payments are behind schedule.

Bottom-up principle and participation. The LAGs follow a bottom-up approach, which is measured using various indicators. Their approach can also be regarded as integrated, because it combines various sectors as well as both industrial and social measures. The bottom-up approach and local orientation distinguish the Finnish LEADER+ programme from other Structural Fund programmes. They give many communities and residents an opportunity to participate in local development, including decision-making, in tripartite LEADER+ boards. The bottom-up principle also allows the identification and use of local physical, human and social resources. The bottom-up principle is primarily promoted by providing information on the programme and its funding possibilities.

LEADER activities have fulfilled the need for action by the rural population at the level of LAGs and projects, and they have encouraged even those not interested in local policy-making to participate in development activities within their areas. Therefore, LAG activities have strengthened the civil society, even if the membership of the LAGs is small. Participation in projects is, in all cases, much wider than what the membership base might suggest, and the quantitative participation targets of the programme have already been met. Evidently, the bottom-up approach and local orientation have made it easier to identify and involve rural actors in LAGs than what has been possible in the mainstream Structural Funds programmes. Nevertheless, participation does not always expand dynamically: it seems that, in some areas, the same actors are always involved in development projects. Projects relating to micro-enterprises, however, have a larger share of new applicants. Monitoring the scale and dynamics of participation is not fully satisfactory in the programme.

Programming and themes. Programming has been followed relatively well in LAGs' activities, because the projects funded are consistent with

their development plans. Each LAG implements one or two selected themes through its development plan. The most popular theme is improving the quality of life. The themes of the LAGs and the projects funded match each other relatively well, because the themes are usually general enough to accommodate a wide variety of actions. The problem is that the themes then lack a significant directing effect. Project ideas arising from local needs shape the contents more than the themes or the programme itself, and LAG boards sometimes feel that – in the spirit of the bottom-up principle - they are not entitled to intervene in the proposed project contents. Nevertheless, those involved in the LAGs and the projects were quite satisfied with thematic implementation. Indeed, they do not want an overly specific and narrow theme because of the fear that it might compromise the local orientation of activities by cutting off important topics. LEADER mostly shapes local development by directing resources towards project activities based on local needs.

Project development: The project development of LEADER action groups was characterised by the key role of salaried staff in relation to the board members. In managing and guiding the project processes, the LAGs focussed on the initial actions of the project cycle, i.e. supporting the project development, applying for funding and managing the payments. In the project development processes of LAGs, activities subsequent to the completion of projects were given little attention. This is partly due to the fact that the programme mainly monitors the funds committed and payments as well as a set of quantitative indicators, instead of paying attention to reflection, learning and sharing experiences either in the objectives or in monitoring system. The LAGs have succeeded in managing project activities, if this is measured in terms of customer or project satisfaction, which is relatively high. The relevant areas see LAGs as distinctly local and approachable actors compared with regional development authorities.

Pilot nature. The LEADER+ programme includes a pilot nature requirement. The evaluation looked at the various ways in which the LAGs have interpreted and put into practice the pilot nature of LEADER+. LEADER+ projects have various examples of pilot activities. Some pilot projects are of a pilot nature in the area in question, some on a wider scale. It can be estimated that approximately 30% of the projects are of a pilot nature in the strict sense of the term. Using a broad interpretation, approximately 80% of the projects are of a pilot nature. The interpretation given to the pilot nature by LAGs corresponds to that in the LEADER programme; the latter, however, is very loose and is difficult to specify. The pilot nature has often been interpreted as new actions or methods in an area, or sometimes in a single village, such as co-operation between parties that are new to each other. The monitoring of pilot nature of projects is working as expected in the programme.

Co-operation and social capital. The LEADER+ programme enhances co-operation between the rural population, local enterprises and associations and authorities within and between LAG areas as well as internationally. The evaluation criteria for co-operation comprise the following: 1) rural actors have accumulated know-how, thus benefiting their own development activities by using the LEADER co-operation mechanisms; 2) projects that would have been impossible without inter-territorial co-operation have been launched; 3) co-operation projects have fulfilled the needs in the relevant areas; and 4) co-operation has involved areas outside the programme. Co-operation is seen here as an activity beyond mere networking, involving a genuine joint effort.

Inter-territorial and transnational co-operation has been considered in the development plans of the LAGs. The LAGs feel that such co-operation brings an added value to their activities. Nevertheless, project activities are primarily implemented within their own local areas. There

have been only a few transnational projects. The LAGs have relatively extensive co-operation with organisations within their areas, but co-operation with the Regional Councils and schools, for instance, has been less intensive than what was originally hoped for. Co-operation has allowed the launching of projects that would have been impossible to implement by a single actor with equal contents or results. Internationality has been a genuine added value in transnational projects. LAG activities have increased local know-how on development activities. Know-how mainly relates to learning the necessary project work, which is a weakness. The skills of LAG members and boards have mostly improved because of co-operation with other LAGs. In all co-operation projects, the added value of co-operation mostly came from mutual learning. The programme lacks a systematic approach, when it comes to monitoring the scope, dynamics and value of co-operation.

Social capital. Social capital means here the level and fluency of co-operation as well as trust between regional actors. The evaluation looks at the types of social capital accumulated in the area through LAG activities and the ways of utilising it. Social capital has been formed between LAGs as well as between LAGs and other rural development bodies (authorities and project actors). The LAGs have established themselves as rural development bodies. The more information stakeholders have on LEADER activities, the more they value them. Indeed, social capital formation can be regarded as significant. This is based on the fact that the parties have got to know and trust each other. Social capital has been utilised particularly in the joint project plans of regional actors and other joint efforts.

Networking and the national network unit. Networking means here the exchange of experiences and know-how between community actors. The purpose is to enhance practical co-operation between areas and to learn from regional rural development by exchanging information.

Networking consists of: 1) networking of LAGs, i.e. regional or local contacts with other action groups and development organisations, and 2) national network unit activities. The evaluation criteria for networking are the following: 1) rural actors have accumulated know-how, thus benefiting their own development activities by using the LEADER networking mechanisms; 2) the LEADER+ networking instruments have facilitated the search for partners; 3) the networking instruments have facilitated practical co-operation; and 4) networking has contributed to the establishment of informal networks between actors. The success of the national network unit in its mission, its ability to support the process as well as its compatibility with the LEADER+ objectives and the needs of the LAGs have also been assessed.

The network unit has succeeded relatively well in reaching the LAG staff members. It has been less successful in reaching the board members or projects. Training events have given an opportunity to launch co-operation, and co-operation has been encouraged. Network unit meetings have also intensified informal contacts. The external information activities of the network unit are limited. This is partly due to a lack of resources. Some of the know-how has been distributed among rural development bodies using the LEADER networking instruments.

Equality between sexes and age groups. The representation of women as salaried employees in Finnish LAGs is high (over 50%). However, this has not led to women-specific policies except in two LAGs, where women's entrepreneurship forms the basis of the development plan. The role of women and the young (under 30 years of age) in decision-making in LAGs (boards) usually corresponds to their participation rate in local government, without exceeding it. A strong perception of exemplary equality in Finland, as well as the fact that women seem to be particularly active in several development projects, has led to a predominantly gender-

neutral culture in LAGs. The potential of a specifically female or male dimension in activities is rarely identified, even though it might be strategically justified. So far, women account for a substantial share of the quantified results at the programme level, and, in some cases, specific actions could well be taken on the basis of result indicators to activate, for instance, marginalised men in rural areas. Conceptually, however, equality is strongly linked to the notion of female specificity shunned by most LAGs. On the whole, awareness of equality is marginal, and it could be argued that the equality targets in most LAGs have remained mere empty slogans, something to be dismissed with passing mentions of mainstreaming. A significant number of active project actors are women, but this situation owes more to the actual starting point than the programme itself. Nevertheless, generally, LEADER+ has sporadically improved the situation of women, building new hope and fulfilling the evident development needs women have at the local level.

As to **the young**, LAGs have a strong will to attract more and more young people. Even if quite a few projects have been targeted at the young, they have mostly been organised and run by older people. The majority of projects for the young include elements that encourage them to stay in rural areas or to return to them. The programme is narrow in scope in relation to specific groups, and it does not particularly try to involve unemployed, disabled or marginalised people. Monitoring the equality targets with existing monitoring system is not working as hoped for.

Sustainable development. There are only a few projects in the LEADER programme in which ecological sustainability is a concern. However, they are not detrimental to the environment. Generally, the LEADER programme has a clearly positive impact on sustainable development especially as a result of promoting sustainable development in the social and cultural sense,

for example by supporting the participation of citizens. The basic nature of LEADER+ programme activities (the financing of area-based projects) promotes the participation of citizens that is associated with social sustainability. The positive environmental effects of the LEADER programme are strengthened through practical environmental protection measures. However, the monitoring of the various aspects of sustainable development involved in project activities with the existing indicator monitoring forms is not working.

The role of the LEADER programme and complementarity. The LEADER+ programme complements other Structural Fund programmes especially through its bottom-up approach and its involvement in small projects. The programme has been able to fund such projects that would not have received funding otherwise (for example, experimental development projects and micro-enterprise projects that are not connected to farms). In fact, there is a wide unanimity concerning the added value that LEADER activities have brought to rural development. Additionally, LAGs also increasingly participate in the development of their areas by other means than their financing function.

The selection of LAGs and programme management. On average, the development plans of LAGs have considered very well the specificities of the LEADER+ method, although variations exist between the different LAGs. However, consideration of the specificities does not seem to have been a decisive factor in the selection of the groups. What has been considered more important is the expansion of the method to the entire country and, thus, group selection has also been directed by pragmatic considerations.

Two completely new LAGs were selected for the programme. The operation of the new LAGs has started (measured in terms of committed funding) slightly more briskly than the operation of LAGs involved in the LEADER II and POMO

programmes. However, old LAGs have benefited from their previous experience. Their project activities, in particular, have been more systematic, and the quality of their project applications higher. Nevertheless, the differences between the various groups are gradually becoming smaller. Previous experience (especially from LEADER II) has been beneficial as it has provided different methods, approaches, operating cultures and management experiences.

From the viewpoint of the project actors, one of the largest problems in the activities is the range of difficulties associated with administrative and financing arrangements. Similar to the project actors, both the LAGs and the representatives of regional employment and enterprise centers find the implementation arrangements excessively bureaucratic. There have been reports claiming that the bureaucracy has become even more arduous since the previous LEADER II programming period. The increase in bureaucracy is especially evident in enterprise projects: excessive bureaucracy has an adverse effect on the implementation of enterprise projects in the programme. The required clarifications and the processing of enterprise projects are considered cumbersome. In addition, the level of support is not considered encouraging if viewed against the amount of bureaucracy involved. Although administration is considered wearisome at all levels, the problem is most critical at the project implementer level. Unreasonably expanding bureaucracy endangers the participation of small non-professional actors in the LAG activities, and weakens the public image of the programme.

One specific problem of the management model is the range of difficulties involved in the monitoring procedure. There are great differences between the indicator realisations of the various LAGs which cannot be explained away simply by the different natures of the LAG activities. Indeed, the monitoring procedure results in somewhat unreliable information as far as indicators are concerned. This problem involves

either under or over-reporting of results, which may be due to reasons originating at the various stages of the monitoring procedure, starting from the comprehensibility of the indicators. The monitoring procedure is especially deficient with respect to the qualitative aspects of the programme, which cannot generally be expressed in numerical terms or using a simple yes/no answer. The qualitative information provided in project reports is not really put to use within the LAGs or by central administration.

Self-evaluation. Self-evaluation by LAGs started during the winter and spring of 2003 in 75% of the LAGs; and is already working well in 25% of them. The planning, development and implementation of the self-evaluation process are currently underway in most LAGs, which means that the efforts of the last year to activate self-evaluation activities within LAGs have been successful, even if 25% of the groups have not yet started self-evaluation properly. Self-evaluation, which has taken off well, can improve the activities within LAGs as well as the effectiveness of LAG activities, and produce data on the qualitative aspects of the programme which cannot be evaluated through numerical monitoring. Self-evaluation also contributes to the next phase of the programme mid-term evaluation which will occur in 2005.

3. Programme Level Conclusions

Relevance. The term relevance refers to the appropriateness of the objectives of the programme, and to whether the programme activities respond to the socio-economic problems and development needs in the area. The review of the socio-economic situation did not reveal major surprises concerning the development that has occurred in the areas. In the light of the review of the current situation, it is still justified to use the programme for seeking new ideas for rural development, as well as for increasing and diversifying the sources of rural livelihood and increasing the attractiveness of rural areas mainly

through small-scale measures suited to the special characteristics of each area.

It is impossible to externally evaluate with any certainty whether the locally implemented individual projects are strategically the best possible in relation to the local problems: it is an axiom of the endogenous development model, which is applied in the LEADER programme and taken as a given, that local development problems and solutions to them are best identified at local level. It follows that the programme is appropriate if it has managed to create conditions where local needs are genuinely identified and channels for satisfying these needs are found. The bottom-up principle is realised well in the programme, and it can be concluded that the LAGs have met the needs of the people and communities in each area better than any other existing alternative could have done. The programme implementation model, according to which the management boards of the LAGs are responsible for the actual selection of individual projects, promotes local relevance.

Efficiency in this context is understood as being the efficiency of the implementation processes. Within the central administration, the implementation of the programme began inefficiently due to delays caused by changes in both regulations and the project monitoring register. The materialisation of decisions on grants, payments and amendments continues to be slow. The process of making project decisions can take up to a year, while the making of payments can also take months. At the same time, the differences between individual LAGs and employment and enterprise centers are considerable. However, it should be borne in mind that the criteria for preparing decisions have become so strict that the fulfilment of basic criteria alone takes an increasingly long time. As regards efficiency, the work carried out by the LAGs and the rural departments of the employment and enterprise centers during the processing of projects includes a great deal of

dublication. At the same time, both LAGs and employment and enterprise centers suffer from staff shortages.

Effectiveness is understood to be a question of the realisation levels of programme objectives and the prospects for their realisation. Similar to other Structural Fund programmes, the effectiveness of the LEADER+ programme is measured especially in terms of new jobs, enterprises and persons trained. According to the Hanke2000 (Project2000) register, projects that finished before the end of July 2003 or that are still in operation have, so far, impacted on the creation of 425 new full-time jobs (17% of the target for the entire programming period) and the start-up of 42 new enterprises (8% of the target for the entire programming period). Concerning jobs during projects, 362 person work-years have been completed (36% of the target for the programming period). According to the project monitoring register, the targets for the entire programming period for student attendance days in training (26,710) and for participants in training-related information and activation events (109,780) have already been clearly exceeded. However, differences between individual LAGs are considerable.

The results for new jobs and enterprises lag behind the actual implementation stage of the programme (28%). This can be partly explained by the delayed entry of data in the register, and the naturally slower and more difficult realisation of immediate outputs as concerns new jobs and enterprises. However, the target levels for jobs for the entire programming period (2400) can still be considered achievable. The target for new enterprises (500), on the other hand, will probably not be achieved unless significant changes are made both to project selection and to the funding instruments used (e.g. the level of aid).

All in all, it can be noted that LEADER activities have not been able to produce a quantifiable

change in the major trends of regional development affecting socio-economic viability and the quality of life. In relation to these trends, the volume of the LEADER+ programme is small and its impact mechanism is limited to very specific matters. However, systematic evidence of the specificities and qualitative aspects of the LEADER+ programme has been found in connection with evaluation. The project activities of the LEADER+ programme have strengthened the socio-economic viability of areas, and the programme has improved the quality of life through projects promoting social sustainability and community building within areas. Generally, the activities of LAGs have, so far, been more successful in reaching their qualitative targets than their quantitative targets, especially those set for the number of new enterprises and jobs.

It must be noted that due to its leverage effect, the LEADER programme often induces the creation of jobs within other programmes. There has also been an effect on entrepreneurial activities, but these have mostly been indirect. Impacts on employment have mainly been on the renewal of jobs, and indirect measures, and not on the creation of new jobs other than those within the projects themselves.

Utility is considered to be the realised or expected benefit of the programme, regardless of whether it is included in programme objectives. By bringing forward the local perspective, and through funding, the LAGs have clearly produced added value to rural development. The advice services, help and support provided by the LEADER office have been especially important to project actors both in project planning and in the application for funding. Due to their local nature and the fact that LAGs are not perceived as authorities, LAGs are considered easily approachable. Therefore, the existence of LAGs has facilitated the development and implementation of local ideas, and LAGs have also been able to refer projects to other programmes. The LAGs have gained a position as complementary, established rural

developers in their areas. The programme has promoted the exploitation of the local resources in a holistic fashion. As the funded projects mainly respond to local demand or create local demand, the activities have also had multiplier effects on the local economy.

The benefits of the LEADER+ programme to the area include an increase in the activity level and co-operation between the various local actors, as well as providing people with channels for participating in and affecting local development. Co-operation has helped the various actors join their resources, and increase the efficiency of their operations. The LEADER+ programme has also involved learning effects, especially concerning project activities. Although the programme does not have an active gender policy, it has offered women, in particular, a channel for carrying out development ideas of interest to them perhaps better than other programmes have.

Development projects most often bring benefits that are connected to the operating environment and quality of life, which, in turn, have an indirect effect on the development of enterprises and jobs within an area. The spirit of doing things for yourself and a faith in the future inspired or re-inspired by the LEADER+ programme should not be underestimated either.

Based on partnerships, the LEADER approach has improved the co-ordination of regional development, while increasing public awareness and the credibility of LAG activities. This successful approach has contributed to the mainstreaming of the LEADER method.

Sustainability. As a whole, the LEADER programme has a clearly positive impact on sustainable development especially as a result of promoting sustainable development in the social and cultural sense. Regarding ecological sustainability, the programme has included only a few critical projects. If sustainability is assessed from the viewpoint of financing, it is essential to

consider the extent to which the activities started through projects, and the ensuing benefits, continue after project financing ends. The economic sustainability of LEADER development projects is reasonably good as activities will often continue using the implementers' own resources after project funding has ceased. Project funding has also helped to generate new ideas that are implemented as new LEADER projects. This is economically sustainable if it results in financially independent activities that are not dependent on project funding, or permanent positive effects on the environment or human capital. On the other hand, activities are not economically sustainable if the LEADER programme is used simply as an automatic source of funds for one-off projects. The economic sustainability of LEADER enterprise projects is not always easy to evaluate. It is a problem with regard to sustainability that the LEADER business support does not produce many new self-reliant enterprises, but is used for funding of existing enterprises.

The human sustainability of the programme, as well as other indirectly related senses of sustainability, have been encouraged by the fact that LAG activities have increased the activity level, knowledge and co-operation skills of rural people and their communities in matters pertaining to the development of their areas. This increase in human and social capital supports the long-term nature of project investments and generates multiplier effects that continue after the programme has finished.

The sustainability of the LEADER method seems good at the moment. There is a clear need for the LEADER method, and LAG activities have also gained the trust of interest groups: the more the interest groups know about LAG activities, the more positive they consider the content and the added value of the activities to be. Due to the good results that it has produced, the approach based on autonomous LAGs has already been mainstreamed into other programmes since 1997. The felt utility of the LAG activities and

the mainstreaming, of which there is already experience, provide good premises for discussing the continuation of the approach after the end of the current structural fund period regardless of whether or not the LEADER programme will be continued as a separate EU programme after 2006.

4. Key Recommendations

1. A learning objective to improve relevance. The LEADER+ programme is not affected by significant pressures caused by changes in the operating environment. However, in the light of other information produced by the evaluation, it is recommended that, in order to improve the relevance of the programme, the promotion of learning should be included in programme objectives. The general programme objective could then be expressed, for instance, as follows: "The programme aims at experimenting with new ideas for rural development, learning from them, as well as the dissemination of experiences". The revised objective should be applied at all programme levels with respective operational adjustments.

2. Networking to serve learning and the pilot nature of the programme. The promotion of learning can be transferred to the operational level especially by increasing strategic networking. The mission and resources allocation of the national network unit should be directed towards promoting learning and the pilot nature of the programme. At the initial stage, a national project register is required for the use of the interested parties. The transferability of projects, and learning from other projects should be actively encouraged, for instance, by providing opportunities for project actors to exchange experiences and meet face-to-face. At the LAG level, learning and the exchange of experiences between those with experience and knowledge, and those in need of it, should be managed in a more systematic way. LAGs should develop more systematically towards becoming strategic focal

points of project learning, which bring together persons who are planning projects with persons who have experience of projects in the same field – either in the same area or in other areas. The monitoring of LAGs, and self-evaluation by them, which collect data on projects that have been funded, essentially serve the learning objective and create conditions for transferring experiences to other areas.

Learning is connected both to intra-territorial and inter-territorial processes. If projects are focused as before, the planned level of funding for action 2 (inter-territorial co-operation) will not be reached. However, there is no reason to reduce the share of funding for action 2 as a whole, because inter-territorial co-operation – both on the national and transnational levels – is one of the most important special features of the programme from the viewpoint of innovation and learning, and has a very high potential added value both operationally and for the programme's image. The only thing that needs to be done is to increase the efficiency of the means of networking which will enable the full realisation of the potential of the networking and co-operation.

To enable the fulfilment of the tasks required from the national network unit, the EU funds intended for networking under action 3 of the programme should be brought into use.

3. Efficiency through easing off administration. Over bureaucratisation of the LEADER+ programme concerns all programme levels and constitutes one of the largest threats to the programme by compromising, in particular, the bottom-up principle and the programme's public legitimacy. Therefore, all means to lighten the administrative burden must be considered. The streamlining of administration is also an investment in the efficiency of implementation. In addition to programme administration and financing parties, efficiency must also be considered from the viewpoint of the customer,

i.e. the project actors. Project implementation processes must become more efficient in terms of time required. Means to ease administrative burden include the elimination of duplication in decision making on grants and payments, the cutting of the number of compulsory application and indicator annexes, and clarifying these annexes; and, especially, the "reduced" processing procedures for small projects both within the LAGs and the employment and enterprise centers. At the most critical points, the speed of decision-making concerning funding and payments should be increased in the short term by increasing the staff resources allocated to this task. However, the legitimacy and image of the activities requires that relief to these problems is simultaneously sought through the easing of administrative requirements and by rearrangements.

4. Improvement of effectiveness and related choices. If effectiveness is considered mainly up *until the end of the programming period*, the recommendation can be made that inputs be focused more clearly on projects that produce immediate results in terms of new enterprises and jobs. On the other hand, if effectiveness is understood in terms of the leverage effect of the LEADER method and approach, and long-term *multiplier effects which also last after the end of the programming period*, an increased emphasis solely on projects producing immediate results in terms of new enterprises and jobs is not necessarily justified, even if this means that the quantitative targets of the programming document will not be reached.

The difficulty in reaching targets concerns, in particular, the number of new enterprises to be created by the programme. To speed up the realisation of the targets for new enterprises, the LEADER enterprise funding must be focused on the start-up stage of enterprises instead of the current focus on investments of already operating enterprises. An increase in the level of aid in the areas of the lowest aid level (15%) would

increase the attractiveness of the aid in relation to the bureaucratic burden that is associated with the application process.

The challenge related to effectiveness, which is frequently encountered by the LAGs, is how to reconcile the enterprise and job targets with the qualitative objectives of the programme. This challenge is paradoxical as it is often difficult to achieve two objectives simultaneously. Whether socially oriented development should precede economic development or vice versa requires a value judgement. There is no clear-cut evidence of the superiority of one approach over the other.

According to the evaluator's interpretation, LAG activities create far longer lasting positive effects in their areas through allowing a *diversity of economic and social objectives* arising from local needs as does the forcing of activities only towards the creation of immediate new enterprises or jobs.

5. Attention drawn to sustainability. Awareness of the sustainability considerations associated with project activities should be increased, and they should be discussed more systematically at all programme levels. LAG expertise in analysing sustainability issues and incorporating them into project planning should be improved by appropriate training. Together with the project actors, LAGs should already at the project planning stage consider how best to create as long-term effects as possible on the improvement of the area's socio-economic viability. Development projects should include a dimension which focuses on how sustainability is ensured. This can be done, for instance, by charting the options for the continuation of the activities after the project closure, and by directing the project or the activity down a chosen path. In order to improve economic sustainability, LAGs should aim at allocating enterprise aid to the starting up of new entrepreneurial activity instead of to capital expenditure of a one-off nature. The funding of purely one-off investments or events

without potential for lasting socio-economic effect or promising strategic multiplier effects from LEADER funds should be avoided.

Despite the breakthrough of project activities, it should be borne in mind that not all good and useful activities need to be carried out as part of the EU programme. It would be unfavourable to local initiative and self-motivation if, for example, voluntary work or local fund raising ceased only because the programme has created a supply of project funding.

6. Participation and co-operation. The participation of people and local communities will be a real challenge to LAGs in the future: the small size of communities, the diminishing and ageing of the population, as well the prevailing individualistic values reduce the number of potential participants. Everything that can be done must be done to ensure that LAGs and their services are dynamic and do not only attract the same people and communities time and time again. The tripartite requirement of LAG boards forms a broad basis for decision-making, but LAGs must still ensure a suitable level of turnover and renewal of individual participants. The report presents potential means for increasing participation (more participants), on the one hand, and diversifying participation (more diverse participants), on the other. One key strategic task that LAGs should also consider more actively is the *reconciliation of participatory and representational democracy*.

Both intra-territorial and inter-territorial co-operation should be increased even further, and it should also become more systematic, as networking and learning through networking activities are special features of the programme which create the added value of the programme compared to other rural development and other Structural Fund programmes.

7. Promotion of the pilot nature of the programme. In order to advance the pilot nature

of the programme, LAGs should critically assess more often whether there is a case for a grant funded development project or some other form of activity. Converting small-scale activities of a rather ordinary nature into EU-projects should not be automatically encouraged. To some extent the pilot nature of the programme can be advanced by focusing attention on project selection and the transferability of the projects. The project implementer's dilemma of how to be more innovative than the implementers of other programmes, whose activities are governed by the same regulations, will, finally, only be alleviated through an amendment of the regulations. If the LEADER+ programme is expected to create more new products, services and operating models than before, the financing should include some *element of risk financing*.

8. A more qualitative monitoring system. There are significant measurement gaps and inaccuracies in the current monitoring method. These concern both the quantitative and qualitative objectives of the programme. It is necessary to develop a more holistic monitoring procedure which better considers the qualitative aspects of LAG activities, as well as the real added value of the activities in the implementation areas. Result-oriented management and related distribution of LAG funds, should be more closely linked to the substantiated quality and added value of the activities of each LAG, and not only to the amount of money spent, or such quantitative job or enterprise results that are in any way speculative.

Whether the emphasis is on monitoring either the quantitative or qualitative results, it seems, in any case, justified to give LAGs a wider responsibility for the monitoring of the implementation of their development plans. This would comprise the collection and recording of monitoring indicator data for the area of each LAG, which would also contribute not only to keeping the data in the Hanke2000 register more up-to-date but also to improving its reliability as

one intermediary (employment and enterprise center) would be eliminated from the data entry process. The linking of monitoring to result-oriented management would also mean that it would be in the interest of the LAGs to keep the data up-to-date. The burden of substantiating the data, in turn, would prevent tactical errors and an exaggeration of results. At the same time, this would provide the LAGs with a real incentive to actively monitor the activities of their own projects and to participate in their management.

LAG self-evaluation, which has already started, should be continued. Regardless of the entity that carries out the evaluation and the type of evaluation, attention should be paid to ensuring that evaluations are systematic and of high quality. LAGs must be trained and supported in order to enable all LAGs to perform a high-quality self-evaluation process during the next year.

9. Increasing the strategic emphasis of activities and programming. Programming should be intensified without putting the bottom-up principle at risk. Without risking the bottom-up principle at all, LAGs will be able to adopt a more active role as project actors and/or strategic managers of project activities, and avoid a fragmented involvement only in funding activities. This way the bottom-up principle and the strategic considerations can be incorporated better. In addition to or instead of a LAG's own project activities, strategic focusing can take place, for instance, by subjecting the key projects designed for the group's strategic themes to competition. The challenge and critical task of this recommendation is to ensure an approach that encompasses both the bottom-up principle (participatory joint planning with the involved parties as a minimum requirement) and a considered strategic focus. By adopting a more active role in co-ordinating their key projects, LAGs would also invest in the pilot nature of the activities.

10. Enabling the LAG tasks. LAGs develop their areas in an increasingly versatile manner. This report recommends that LAGs be given further *strategically challenging and added value producing tasks* (promotion of learning, their own pilot projects in key strategic areas, qualitative monitoring, etc.). It is important to involve the entire potential of the LAGs in performing these expanding tasks: the members, the board and the hired staff.

Considering the limited resources of voluntary actors (members and the boards) who cannot indefinitely increase the time they spend on LAG activities, it is evident that LAGs will not be able to cope with their expanding tasks without a reconsideration of the allocated human resources. There are many reasons for increasing the number of hired staff, especially since the operations of the LAGs in Finland are currently

carried out by a very small and overburdened staff (on average, one operational manager and one secretarial worker per group). Increasing the human resources through, for instance, the LAGs' own projects, will contribute to the building of a working community, which supports coping at work, mutual learning and potential for task rotation and variation.

This recommendation for increasing the number of staff does not mean administrative staff as such, but persons involved in strategic development activities. Through this increase in human resources, together with strong board commitment, the expectations for LAGs to function even more extensively as catalysts for development and as producers of genuine added value in comparison to other rural development activities can be fulfilled.

Yhteenveto

1. Johdanto

Arvioinnin kohde ja tarkoitus. Tämä on Suomen LEADER+ -ohjelman väliarvioinnin ensimmäinen, vuoden 2003 raportti. LEADER+ -ohjelman arviointia ovat ohjanneet EU-komission ja kansalliset arviointikysymykset. Niiden mukaisesti arvioinnissa tarkastellaan ohjelman ensimmäisiä tuloksia, alustavia vaikutuksia ja ohjelman täytäntöönpanoprosesseja. Erityisen painoarvon saa LEADER-erityispiirteiden toteutumisen arviointi. Ohjelman tulosten ja alustavien vaikutusten analysointi palvelee julkisten varojen käyttöön kohdentuvaa tilivelvollisuusintressiä. LEADER-erityispiirteiden ja toteutusprosessin analyysi palvelevat puolestaan oppimis- ja kehittämiskeskeistä intressiä. Vuoden 2003 väliarvioinnin keskeisenä tarkoituksena on tuottaa hyödyntämiskelpoisia tietoja, näkökulmia ja suosituksia, joita voidaan käyttää ohjelman toteutusprosessien ja tuloksellisuuden parantamisessa ohjelman loppukautta ajatellen erityisesti ohjelman, mutta myös toimintaryhmien tasolla.

Menetelmät ja aineistot. Koska arviointikysymykset ovat laaja-alaisia ja arvioinnilla on useita asianosaisia, ohjelman erilaisten ulottuvuuksien esiin tuomiseksi yhdistetään useita lähestymistapoja ja aineistoja. Arviointiaineisto koostuu olemassa olevista dokumenttiaineistoista, arvioitsijan havainnoinnista ja osallistuvasta havainnoinnista sekä arvioitsijan itse keräämistä aineistoista. Arvioitsijan itse keräämiä aineistoja ovat toimintaryhmien henkilöstön haastattelut, toimintaryhmien hallitukselle, sidosryhmille sekä hankkeille kohdennetut kyselyt sekä joukko fokusryhmähaastatteluja. Aineistojen analyysissä tuodaan tarkasteltavissa ilmiöissä esimerkinomaisesti esille toimintaryhmien välisiä eroja. Lisäksi vertaillaan arvoja tai asiasisältöjä ohjelman tavoitteisiin ja annettuihin arviointikysymyksiin. Joissakin asioissa tehdään vertailuja myös muihin rakennerahasto-ohjelmiin. Vastatessaan

arviointikysymyksiin arvioitsija joutuu tekemään väistämättä samalla myös subjektiivista rajanvetoa ja tulkintaa. Arvioinnin luotettavuuden kannalta keskeisenä pidetään tällöin arviointimenetelmien ja aineistojen läpinäkyvyyttä. Sen avulla lukija voi ymmärtää ne argumentit ja logiikan, joiden kautta arvioinnissa edetään sen päätelmiin. Suositusten antaminen irtautuu arvioinnin ns. tutkimuksellisesta osasta ja niiden antaminen perustuu myös arvioitsijan tulkintaan siitä, miten asioiden tulisi olla. Se, miten lopulta toimitaan, on arvovalinta. Suositusten toimeenpano ja arvioinnin muu hyödyntäminen jää arvioinnin jälkeen ennen muuta ohjelmasta vastaavalle kansalliselle johdolle, mutta eräissä kysymyksissä toimeenpano riippuu myös suoraan toimintaryhmistä.

Ohjelman tavoitteet ja sisältö. Suomen LEADER+ -ohjelman tavoitteena on uusien ideoiden kokeilu maaseudun kehittämisessä. Tämä voi sisältää esimerkiksi uusien tuotteiden ja tuotantomenetelmien kehittämistä tai uudentyyppistä yhteistyötä kehittämistoimenpiteissä. Ohjelmalla pyritään lisäämään ja monipuolistamaan maaseudun elinkeinomahdollisuuksia ja vetovoimaa pääsääntöisesti pienimuotoisten, kunkin alueen erityispiirteisiin soveltuvien toimenpiteiden avulla. Maaseudun asukkaiden ideoiden, koulutuksen ja entistä laaja-alaisemman yhteistyön avulla odotetaan syntyvän uusia työpaikkoja ja yrityksiä sekä muuta uudenlaista toimintaa. Ohjelman toteutuksen tapahtuessa itsenäisten toimintaryhmien kautta, ohjelman tosiasiallinen sisältö muotoutuu ennen kaikkea toimintaryhmien rahoittaman hanketoiminnan kautta.

Seuraavassa tiivistetään arvioinnin löydökset arviointikysymysten perusteella koottujen sisältolukujen mukaisesti. Ohjelmataason päätelmät esitetään omana lukunaan. Lopuksi esitetään keskeisimmät ohjelmaa koskevat suositusalueet.

Yksityiskohtaisemmat suositukset ovat raportin asianomaisissa sisältöluvuissa.

2. Keskeiset löydökset arviointiteemoittain

Sosioekonominen tilanne. Kokonaisuudessaan toimintaryhmien alueella väestömäärä on ollut vähenevä. LEADER+-alueiden muuttoliike on ollut valtaosassa alueita tappiollista. Myös lasten määrä on keskimäärin vähentynyt LEADER+-alueilla. Negatiiviset väestötrendit olivat nähtävissä jo ohjelmaa laadittaessa eikä toteutunut kehitys ole oleellisesti poikennut ennakoidusta. Työpaikkojen määrä LEADER-alueilla kasvoi vuosina 1999 ja 2000, mutta vuonna 2001 työpaikkamäärä väheni yli 900 työpaikalla. Palveluiden työpaikkamäärä kasvoi LEADER+ -alueilla yli 2 % vuosina 1999-2001. Työttömyysaste laski 19,5 % alle 13 %:iin vuodesta 1995 vuoteen 2002 mennessä. Suomen LEADER+ -alueet ovat kuitenkin hyvin heterogeenisiä ja varsinkin harvaan asutulla maaseudulla negatiivinen kehitys on viime vuosina ollut erityisen rajua, mitä näiden alueiden toimintaryhmät joutuvat vakavasti pohtimaan toteuttaessaan kehittämissuunnitelmiaan.

Ohjelman toteutustilanne. Suomen LEADER-ohjelma hyväksyttiin komissiossa 22.3.2001 ja ohjelmaa toteuttavat 25 paikallista toimintaryhmää valittiin 19.4.2001. Toimintaryhmien hanketoiminta käynnistyi kansallisten säädösmuutosten ja seurantarekisteriin tehtyjen muutosten vuoksi kuitenkin vasta noin puoli vuotta myöhemmin. Kokonaisuudessaan ohjelman toteutus on edistynyt aloituksen myöhästymisestä huolimatta hyvin. Vuoden 2003 heinäkuun loppuun mennessä toimintaryhmät olivat hyväksyneet rahoitettavaksi yhteensä noin 1 500 hanketta, hankkeiden määrän vaihdelllessa ryhmää kohti 34 ja 96 hankkeen välillä. Ohjelma on edennyt sidotuilla varoilla mitattuna kokonaisuutena miltei suunnitellussa aikataulussa, maksatuksissa ollaan kuitenkin jäljessä.

Alhaalta ylös -periaate ja osallistuminen. Toimintaryhmät noudattavat useilla eri mittareilla

tarkasteltuna alhaalta ylös -toimintatapaa. Toimintatapaa voi pitää myös yhdennettynä, sillä siinä integroituvat useat eri toimintasektorit ja sekä elinkeinolliset että sosiaaliset toimenpiteet. Alhaalta ylös -toimintatapa ja paikallislähtöisyys tekevät LEADER+-ohjelmasta erityisen suhteessa toisiin rakennerahasto-ohjelmiin. Sitä kautta useat yhteisöt ja asukkaat saavat osallistua paikalliskehitykseen, mukaan lukien sitä koskevaan päätöksentekoon kolmikantaisten LEADER+-hallitusten kautta. Samalla alhaalta ylös -periaate mahdollistaa erittäin paikallisten fyysisten, inhimillisten ja sosiaalisten voimavarojen tunnistamisen ja käyttöönoton. Alhaalta ylös -periaatteen toteutumista edistetään ennen muuta tiedotuspainotteisesti tekemällä tunnetuksi toiminnan rahoituskohteita ja rahoitusmahdollisuuksia.

LEADER-toimintaryhmätyö on tyydyttänyt niin toimintaryhmien kuin hankkeiden tasolla maaseudun ihmisten toiminnan tarvetta ja tuonut alueensa kehittämistoimintaan mukaan myös sellaisia ihmisiä, joita esimerkiksi paikallispoliittinen vaikuttaminen ei kiinnostanut. Toimintaryhmätyö on siten, toimintaryhmien pienistä muodollisista jäsenmääristä huolimatta, vahvistanut kansalaisyhteiskuntaa. Osallistumiseen hankkeisiin on kaikissa tapauksissa huomattavasti jäsennyspohjaa laajempaa ja ohjelman määrälliset osallistumistavoitteet onkin jo saavutettu. On ilmeistä, että maaseudun toimijoita on tunnistettu ja saatu mukaan toimintaryhmissä alhaalta ylös- ja alueperusteisen toimintatavan johdosta helpommin kuin suurissa tavoiteohjelmissa on mahdollista. Kaikesta huolimatta osallistuminen ei aina laajene dynaamisesti: joillakin alueilla samat kehittämishanketoimijat näyttävät aktivoituvan yhä uudelleen. Mikroyrityshankkeissa on kuitenkin mukana enemmän kokonaan uusia hakijoita. Osallistumisen kattavuuden ja dynamiikan seuranta ei toteudu ohjelmassa kovin hyvin.

Ohjelmallisuus ja temaattisuus. Ohjelmallisuus on säilynyt kohtalaisen hyvin ryhmien toimin-

nassa, sillä rahoitetut hankkeet ja kehittämissuunnitelmat vastaavat toisiaan. Kukin toimintaryhmä toteuttaa kehittämissuunnitelmallaan yhtä tai kahta valitsemaansa teemaa. Yleisimmin valittu teema on elämisen laadun parantaminen. Toimintaryhmien teemat ja rahoitetut hankkeet vastaavat toisiaan kohtalaisen hyvin, koska teemat ovat yleensä niin laajoja, että niihin voidaan liittää hyvin monenlaisia toimia. Ongelma on, että teemoilla ei kuitenkaan ole tällöin kovin merkittävää ohjausvaikutusta. Paikallisista tarpeista syntyvät hankeideat ohjaavat sisältöä enemmän kuin teemat tai ohjelma eivätkä toimintaryhmien hallitukset koe aina oikeudekseen puuttua sisältöihin liikaa. Toimintaryhmät ja hankkeet olivat kuitenkin kohtalaisen tyytyväisiä teemallisuuden toteutumiseen. Liian tiukkarajaista ja suppeaa teemaa ei halutakaan, koska sen pelätään johtavan ristiriitaan toiminnan paikallislähtöisyyden kanssa rajaamalla pois tärkeäksi koettuja aiheita. LEADERin voimakkaimmat alueellista kehitystä muovaavat vaikutukset tulevat siitä, että se ohjaa resursseja paikallisista tarpeista lähtevälle hanketoiminnalle.

Hankkeistus: LEADER+ -toimintaryhmien hankkeistuksessa korostui toimiston palkattujen työntekijöiden keskeisin rooli suhteessa hallitukseen. Hankeprosessien hallinnassa ja ohjaamisessa toimintaryhmät keskittyivät hankesyklin alkupään toimiin, hankkeiden suunnittelun, rahoituksen hakemisen ja maksatusten hoitamisen tukemiseen. Toimintaryhmien hankkeistusprosesseissa hankkeiden päättymisen jälkeiset toimet jäävät liian vähälle huomiolle. Tätä selittää osaltaan se, että ohjelmassa seurataan keskeisesti varojen sitomista, maksatuksia ja eräitä määrällisiä indikaattoreita eikä reflektointiin, oppimiseen ja kokemusten siirtämiseen kiinnitetä tavoitteissa tai seurannassa erityisesti huomiota. Toimintaryhmät ovat onnistuneet hanketyön ohjaamisessa, jos sitä mitataan asiakkaiden eli hankkeiden tyytyväisyydellä, joka on varsin korkea. Toimintaryhmät koetaan toimialueilla selvästi paikallisina ja helposti lähestyttävinä toimijoina verrattuna aluekehitysviranomaisiin.

Pilottiluonteisuus. LEADER+ -ohjelma sisältää pilottiluonteisuusvaatimuksen. Arvioinnissa selvitettiin, miten LEADER+ -ohjelman pilottiluonteisuutta on eri toimintaryhmissä tulkittu ja toteutettu. LEADER+ -hankkeista on löydetävissä erilaisia esimerkkejä pilottiluonteisesta toiminnasta. Osa pilottiluonteisista hankkeista on pilottiluonteisia kyseisellä alueella, osa laajemmin. Voitaneen arvioida, että n. 30 % hankkeista on kriittisesti tarkasteltuna pilottiluonteisia. Väljemmin arvioituina pilottiluonteisia on n. 80 % hankkeista. Toimintaryhmien tulkinta pilottiluonteisuudesta vastaa LEADERin pilottiluonteisuuden määritelmää, joka on kuitenkin hyvin väljä ja vaikeasti konkretisoitava. Usein pilottiluonteisuus on tulkittu alueelle, joskus jopa vain kylälle, uudeksi toiminnaksi tai toimintatavaksi, kuten toisilleen uusien tahojen yhteistyöksi. Hankkeiden pilottiluonteisuuden seuranta ei toteudu odotetulla tavalla.

Yhteistyö ja sosiaalinen pääoma. LEADER+ -ohjelma vahvistaa yhteistyötä maaseudun asukkaiden, paikallisten yritysten ja yhdistysten sekä viranomaisten välillä toimintaryhmäalueiden sisällä, alueiden välillä ja kansainvälisesti. Yhteistyötä koskevinä arviointiperusteina ovat, että 1) maaseudun toimijat ovat saaneet omia kehittämistoimiaan koskevaa hyödyllistä tieto-taitoa LEADERin yhteistyömekanismien ansiosta, 2) on käynnistetty hankkeita, joita ei olisi voitu toteuttaa ilman alueiden välistä yhteistyötä, 3) yhteistyöhankkeet vastasivat toteutusalueen tarpeita ja 4) yhteistyötä on toteutettu ohjelmaan kuuluvien alueiden ulkopuolella. Yhteistyö nähdään verkottumista syvempänä toimintana, jossa asioita tehdään aidosti yhdessä.

Alueiden välinen ja kansainvälinen yhteistyö on toimintaryhmien kehittämissuunnitelmissa otettu huomioon. Toimintaryhmissä yhteistyö koetaan lisäarvoa toimintaan tuovana asiana. Hanketoiminta painottuu silti alueen sisäisiin hankkeisiin. Etenkin kansainvälisiä hankkeita on toistaiseksi vähän. Toimintaryhmät tekevät varsin laajasti yhteistyötä alueellaan olevien organisaatioiden

kanssa, vaikka yhteistyö esimerkiksi maakuntien liittojen ja oppilaitosten kanssa on kuitenkin jäänyt toivottua vähäisemmäksi. Yhteistyön avulla on käynnistetty hankkeita, joita ei samansisältöisenä tai yhtä hyvin olisi voitu käynnistää yksin. Kansainvälisissä hankkeissa kansainvälisyydestä on ollut todellista lisäarvoa. Kehittämistoimia koskeva tieto-taito on lisääntynyt paikallisesti toimintaryhmätyön ansiosta. Heikkoutena on tietotaidon keskittyminen pääosin hanketyöskentelyn oppimiseen. Toimintaryhmien henkilöstön ja hallituksen oma osaaminen on noussut etenkin yhteistyössä muiden toimintaryhmien kanssa. Kaikissa yhteistyöhankkeissa yhteistyön lisäarvo oli pääasiassa toisilta oppimista. Yhteistyön laajuuden, dynamiikan ja merkitysten seurantaan ei ole ohjelmassa systemaattista lähestymistapaa.

Sosiaalinen pääoma. Sosiaalisella pääomalla tarkoitetaan tässä alueen toimijoiden välistä yhteistyön määrää, sujuvuutta ja luottamusta. Arvioinnissa selvitetään, millaista sosiaalista pääomaa alueelle on toimintaryhmätyön kautta muodostunut ja miten sitä on hyödynnetty edelleen. Sosiaalista pääomaa on syntynyt toimintaryhmien kesken sekä toimintaryhmien ja muiden maaseudun kehittäjien (viranomaisten ja hanketoimijoiden) välille. Toimintaryhmät ovat vakiinnuttaneet asemansa maaseudun kehittäjänä. Sidosryhmät arvostavat LEADER-toimintaryhmätyötä sitä enemmän, mitä paremmin ne toimintaa tuntevat. Sosiaalisen pääoman kehittymistä voidaankin pitää merkittävänä. Kehittyminen liittyy siihen, että osapuolet ovat oppineet tuntemaan toisensa ja luottavat toisiinsa. Sosiaalista pääomaa on hyödynnetty etenkin alueen toimijoiden yhteisissä hankesuunnitelmissa ja muussa yhteistoiminnassa.

Verkottuminen ja verkostoyksikkö. Verkottuminen tarkoittaa kokemusten ja tietotaidon vaihtoa yhteisön toimijoiden välillä. Tavoitteena on lisätä konkreettista yhteistyötä alueiden välillä sekä saada kokemuksia alueellisesta maaseudun kehittämisestä tietojen vaihdon

avulla. Verkostoituminen on 1) toimintaryhmien verkostoitumista eli yhteydenpitoa alueellisesti tai paikallisesti muihin toimintaryhmiin sekä kehittäjäorganisaatioihin ja 2) verkostoyksikön toimintaa. Arviointiperusteina verkottumiselle ovat, että 1) maaseudun toimijat ovat saaneet omia kehittämistoimiaan koskevaa hyödyllistä tietotaitoa LEADERin verkottumismekanismien ansiosta, 2) kumppanien etsintää on helpotettu LEADER-verkottumisvälineillä, 3) verkottumisvälineet ovat helpottaneet yhteistyön toteuttamista ja 4) verkottuminen on edistänyt epävirallisten verkkojen luomista toimijoiden välille. Lisäksi arvioidaan, miten kansallinen verkostoyksikkö on onnistunut tehtävässään, onko se pystynyt tukemaan prosessia ja toimiiko se yhdensuuntaisesti LEADER+ -ohjelman tavoitteiden sekä toimintaryhmien tarpeiden kanssa.

Verkostoyksikkö on tavoittanut toiminnallaan melko kattavasti toimintaryhmien henkilöstön. Hallituksen jäseniä ei ole tavoitettu yhtä laajasti. Koulutustilaisuudet ovat tarjonneet mahdollisuuden yhteistyösuhteiden muodostumiseen ja yhteistyötä on kannustettu. Verkostoyksikön tapaamiset ovat johtaneet myös epävirallisen yhteydenpidon lisääntymiseen. Verkostoyksikön tiedotustoiminta ulospäin on vähäistä. Tähän vaikuttavat mm. vähäiset resurssit. Tieto-taitoa on jonkin verran levitetty maaseudun kehittäjien käyttöön LEADERin verkottumisvälineiden kautta.

Leader-erityispiirteiden toteutumisesta kokonaisuutena voidaan todeta, että Suomen LEADER+ -ohjelma tunnustaa kaikki erityispiirteet (alueperusteisuus, alhaalta ylös -periaate, paikallinen kumppanuus, pilottiluonteisuus, integroitu (sektorienvälinen) strategia, verkostoituminen ja (kansainvälinen) yhteistyö. Ohjelman toimeenpanon eri tasoilla on selvä tahtotila niiden toteuttamiseksi myös käytännössä. Erityispiirteet tekevät LEADER+ -ohjelmasta erityisen suhteessa muihin toteutettaviin rakennerahasto-ohjelmiin. Parhaiten Suomessa on toteutunut alhaalta ylös -periaate, alueperusteisuus sekä kolmikantaperiaatteen mukainen paikallinen

kumppanuus. Erityispiirteistä epäkonkreettisimmaksi ja vaikeimmin mitattavaksi jää pilottiluonteisuus. Eniten lisäarvo-odotuksia liittyy jatkossa verkostoitumiseen (oppiminen ja siirtovaikutus) ja yhteistyöhön niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasolla.

Sukupuolten ja ikäryhmien tasa-arvo. Naiset ovat Suomen toimintaryhmissä palkattuna henkilöstönä hyvin edustettuina. Tämä ei ole kuitenkaan johtanut naispainotteiseen toimintapolitiikkaan lukuun ottamatta kahta ryhmää, joilla naisryittäjyys on kehittämissuunnitelman keskeisenä perustana. Toimintaryhmien päätöksenteossa (hallitukset) naisten ja nuorten (alle 30-vuotiaat) osuus yltää yleensä paikallishallinnossa vallitsevaan osallistumisasteeseen, mutta ei sen yli. Voimakas käsitys tasa-arvon mallikkaasta toteutumisesta Suomessa ja se, että naiset näyttävät aktiivisilta erityisesti kehittämishanketoiminnassa, on johtanut toimintaryhmissä pääsääntöisesti sukupuolineutraaliin toimintakulttuuriin. Toiminnassa ei yleensä havaita erityisen nais- tai miesnäkökulman mahdollisuuksia silloinkaan, kun sellainen voisi olla strategisesti perusteltua. Naisten osuus ohjelmaston määrällisistä tuloksista on tähän mennessä hyvä, ja joissakin tapauksissa erityistoimenpiteitä saattaisi hyvinkin kohdistaa tulosindikaattoreiden perusteella esimerkiksi maaseudun syrjäytyneiden miesten aktivointiin. Tasa-arvo liitetään kuitenkin käsitteellisesti vahvasti vain nais erityisyyteen, jota useimmissa ryhmissä vierastetaan. Tasa-arvotietoisuus on kapeaa ja voidaan sanoa, että tasa-arvotavoitteet ovatkin jääneet useimmissa ryhmissä pelkiksi fraaseiksi, joiden toteuttamisessa viitataan ylimalkaisesti läpäisyperiaatteeseen.

Merkittävä osa aktiivisista hanketoimijoista on naisia, mutta tilanne on ollut voimassa ennemminkin lähtökohtaisesti kuin ohjelman vaikutuksesta. Kokonaisuutena ottaen LEADER+ on silti parantanut naisten tilannetta pistemäisesti ja paikallisesti uskoa luovalla tavalla vastaten paikallisesti naisten ilmeisiin kehittämistarpeisiin. Toimintaryhmillä on voimakas halu saada enem-

män nuoria mukaan. Vaikka nuorille kohdistettuja hankkeita on ollut varsin runsaasti, hankkeet ovat kuitenkin useimmiten muiden kuin nuorten itsensä organisoimia ja vetämiä. Valtaosassa nuorisohankkeista on piirteitä, jotka kannustavat nuoria jäämään maaseudulle tai palaamaan sinne. Suhteessa erityisryhmiin ohjelma on kapea-alainen eikä se huomioi erityisesti esimerkiksi työttömien, vammaisten tai syrjäytyneiden mukaan saamista. Tasa-arvotavoitteiden seuranta nykyisillä indikaattorilomakkeilla ei toimi.

Kestävä kehitys. Ekologisen kestävyuden kannalta kriittisiä hankkeita, jotka eivät kuitenkaan ole ympäristölle vahingollisia, on LEADER-ohjelmassa vain harvoja. Kokonaisuutena LEADER+ -ohjelman vaikutus kestäväan kehitykseen on selvästi myönteinen erityisesti sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävan kehityksen ja kansalaisosallisuuden tukemisen ansiosta. LEADER+ -ohjelman toiminnan perusluonne (paikallislähtöisten pienten hankkeiden rahoittaminen) tukee sosiaaliseen kestävyteen liittyvää kansalaisosallisuutta. Käytännön ympäristönsuojelutoimien kautta LEADER+:n positiiviset ympäristövaikutukset vahvistuvat. Hanketoiminnan kestävan kehityksen eri ulottuvuuksien seuranta nykyisillä indikaattorilomakkeilla ei toimi.

LEADERin rooli ja täydentävyys. LEADER+ -ohjelma täydentää muita rakennerahasto-ohjelmia erityisesti paikallislähtöisellä toimintatavallaan ja pienillä hankkeillaan. Ohjelmasta on voitu rahoittaa sellaisia hankkeita, jotka eivät muutoin olisi saaneet rahoitusta (esimerkiksi kokeilevat kehittämishankkeet ja ei-maatilakytkentäiset mikroyrityshankkeet). LEADER-toiminnan nähdäänkin varsin yksimielisesti tuoneen lisäarvoa alueen kehittämiseen. Lisäksi paikalliset toimintaryhmät osallistuvat yhä enemmän alueidensa kehittämiseen muutenkin kuin vain rahoitustehävänsä kautta.

Toimintaryhmien valinta ja ohjelman hallinto. Paikallisten toimintaryhmien kehittämissuunnitelmissa on otettu keskimäärin hyvin huomioon

LEADER-menetelmän erityispiirteet, vaikkakin ryhmäkohtaisia eroavuuksia on nähtävissä. Kuitenkaan erityispiirteiden huomioiminen ei näytä olleen ryhmien valinnassa ratkaisevassa asemassa. Merkittävämpänä pidettiin toimintatavan laajentamista koko maahan ja siten tarkoituksenmukaista ryhmien valintaa.

Ohjelmaan valittiin kaksi täysin uutta toimintaryhmää. Uusien toimintaryhmien toiminta on käynnistynyt (varojen sitomisasteella mitattuna) hieman ripeämmin kuin LEADER II- ja POMO-ohjelmissa mukana olleiden toimintaryhmien. Vanhat toimintaryhmät ovat kuitenkin hyötynet aiemmasta toimintaryhmä-kokemuksestaan. Erityisesti heidän hanketoimintansa on nähty suunnitelmallisemmaksi ja hankehakemusten taso on ollut parempi. Erot ryhmien välillä ovat kuitenkin tasoittuneet koko ajan. Aiemmista kokemuksista (erityisesti LEADER II) on hyödytty erilaisten menetelmien, toimintatapojen, toimintakulttuurin ja hallinnossa saatujen kokemusten kautta.

Hanketoimijoiden näkökulmasta erilaiset hallinto- ja rahoitusjärjestelyihin liittyvät epäkohdat on koettu yhdeksi suurimmista ongelmista toiminnassa. Hanketoimijoiden tapaan myös toimintaryhmät sekä aluehallinnon edustajat kokevat toimintatavan selvästi liian byrokraattiseksi. Byrokratian on ilmoitettu vaikeutuneen verrattuna edelliseen LEADER II -ohjelmakautteen. Byrokratian lisääntyminen näkyy erityisesti yrityshankkeissa: liiallisen byrokratian katsotaan vaikuttavan kielteisesti yrityshankkeiden toteuttamiseen ohjelmassa. Yrityshankkeiden liitteiden koostamisesta ja käsittelyprosessia pidetään hankalina. Lisäksi tukitaso ei ole kannustava byrokraatiaan nähden. Vaikka hallintoa pidetään raskaana kaikilla tasoilla, ongelma on kriittisin hankkeiden toteuttajien tasolla. Kohtuuttomaksi kasvava byrokraatia vaarantaa pienten ei-ammattimaisten toimijoiden osallistumista toimintaryhmätyöhön ja heikentää toimintaryhmätyön imagoa.

Erityisenä hallintomalliin liittyvänä ongelmana on mainittava seurantamenettelyyn liittyvät on-

gelmat. Ryhmien indikaattoritoteumien välillä on eräiden indikaattoreiden osalta niin suuria eroja, että ne eivät selity pelkästään ryhmien toiminnan erilaisuudella. Seurantamenettely tuottaakin indikaattorien osalta ainakin jossain määrin epäluotettavaa tietoa, joka ilmenee joko tulosten alitai yliparportointina, ja jonka syyt voivat olla peräisin menettelyn eri vaiheista alkaen seurattavan mittarin ymmärrettävyydestä. Seurantamenettely on puutteellinen erityisesti suhteessa ohjelman laadullisiin näkökohtiin, joita ei yleensä voida pukea numeeriseen tai yksioikoisen kyllä/ei vastauksen muotoon. Hankeraporttien laadullista informaatiota ei juurikaan hyödynnetä toimintaryhmissä tai keskushallinnossa.

Itsearviointi. Toimintaryhmien itsearviointi on käynnistynyt talven ja kevään 2003 aikana kolmessa neljästä toimintaryhmässä, neljänneksessä se toimii jo hyvin. Suunnittelu, kehitystyö ja toteutus ovat parhaillaan menossa useimmissa ryhmissä, joten viimeisen vuoden aikana itsearviointiin satsattu aktivointi on onnistunut hyvin, vaikka neljännes ryhmistä ei ole vielä päässyt kunnolla alkuun. Hyvin alkaneella itsearvioinnilla voidaan parantaa ryhmien sisäistä toimintaa ja tuloksellisuutta ja tuottaa tietoa ohjelman laadullisista näkökohdista, joita numeerinen seuranta ei tavoita. Itsearviointi tukee osaltaan myös seuraavaa ohjelma-arviointia vuonna 2005.

3. Ohjelmatazon päätelmät

Relevanssi. Relevanssi merkitsee tarkoituksenmukaisuutta ja se ymmärretään kysymykseksi, tehdäänkö ohjelmassa oikeita asioita suhteessa toiminta-alueen sosieconomiseen tilanteeseen ja kehittämistarpeisiin. Sosioekonominen tilanekatsaus ei paljastanut toiminta-alueilla toteutuneessa kehityksessä suuria yllätyksiä. Tilanekatsauksen valossa ohjelmalla onkin edelleen perusteltua tavoitella uusien ideoiden kokeilua maaseudun kehittämisessä sekä pyrkiä lisäämään ja monipuolistamaan maaseudun elinkeinomahdollisuuksia ja vetovoimaa pääsääntöisesti

pienimuotoisten, kunkin alueen erityispiirteisiin soveltuvien toimenpiteiden avulla.

On mahdotonta tehdä ulkopuolelta arvioiden kiistaton tulkinta siitä, ovatko paikallisesti toteutetut yksittäiset hankkeet strategisesti osuvimpia mahdollisia suhteessa paikallisiin ongelmiin: LEADER-menetelmässä sovellettavan sisäsyntyisen (endogeenisen) kehittämismallin perusaksioimana, eli ilman erikseen todistamista, hyväksytään se, että paikalliset kehittämisongelmat ja niiden ratkaisut tunnistetaan parhaiten juuri paikallisella tasolla. Tästä seuraa, että ohjelma on tarkoituksenmukainen silloin, jos se on onnistunut luomaan olosuhteet, jossa paikalliset tarpeet aidosti tunnistetaan ja ne löytävät toteutuskanavansa. Alhaalta ylös -periaate toteutuu ohjelmassa hyvin ja toimintaryhmien voidaan päätellä vastanneen kunkin alueen ihmisten ja yhteisöjen tarpeisiin ainakin paremmin kuin mikään muu olemassa olevista vaihtoehdoista. Ohjelman toimeenpanomalli, jonka mukaan toimintaryhmien hallitukset vastaavat yksittäisten hankkeiden tosiasiallisesta valinnasta edistää paikallista tarkoituksenmukaisuutta.

Tehokkuus ymmärretään tässä toimeenpanoprosessien tehokkuudeksi. Ohjelma käynnistyi keskushallinnossa tehottomasti, koska toteutusta viivyttivät säädösten ja hankerekisterin muutokset. Hankepäätösten, maksatusten ja muutosten saaminen on jatkuvasti hidasta. Päätösten kohdalla käsittely vie enimmillään yli vuoden, maksatuksissakin kuukausia. Samalla erot toimintaryhmittäin ja TE-keskuksittain ovat huomattavia. Päätöksenteon valmistelua koskevat vaatimukset ovat kuitenkin kasvaneet niin koviksi, että jo perusvaatimusten täyttämiseen sinänsä kuluu yhä enemmän aikaa. Tehokkuuden kannalta ongelmallista on, että toimintaryhmät ja TE-keskusten maaseutuosastot tekevät hankeprosessissa paljon päällekkäistä työtä. Samalla niin toimintaryhmät kuin TE-keskukset kärsivät henkilöresurssien niukkuudesta.

Tuloksellisuus ymmärretään kysymykseksi ohjelmassa asetettujen tavoitteiden toteutumisasteesta

ja toteutumisnäkyvyydestä. Muiden rakennerahasto-ohjelmien tapaan LEADER+ -ohjelmassakin tuloksellisuutta mitataan erityisesti uusilla työpaikoilla, yrityksillä ja koulutetuilla. HANKE 2000 -rekisterin mukaan heinäkuun loppuun 2003 mennessä päättyneillä tai vielä meneillään olevilla hankkeilla on vaikutettu toistaiseksi 425 uuden kokopäiväisen työpaikan syntymiseen (17 % koko ohjelmakauden tavoitteista) ja noin 42 yrityksen perustamiseen (8 % ohjelmakauden tavoitteista). Hankkeiden aikaisten työpaikkojen osalta toteuma on 362 henkilötyövuotta (36 % ohjelmakauden tavoitteesta). Koulutuksen oppilastyöpäivien (26 710) ja tiedotus- ja aktivointitilaisuuksiin osallistuneiden (109 780) suhteen ollaan hankerekisterin tietojen mukaan ylitetty jo huomattavasti koko ohjelmakauden tavoitteet. Erot toimintaryhmien välillä ovat kuitenkin merkittäviä. Työpaikka- ja yritystavoitteiden osalta tulokset ovat jäljessä ohjelman tosiasiallista toteutusvaihetta (28 %). Eroa selittää osittain jäljessä kulkevat rekisteritiedot, osittain työpaikka ja erityisesti yritystavoitteiden välitömiä tuotoksia luonnostaan hitaampi ja vaikeampi toteutuminen. Ohjelmakaudelle asetettuja tavoitetasoja voidaan pitää työpaikkojen osalta kuitenkin vielä saavutettavina. Uusien yritysten tavoitemäärää (500) ei sen sijaan saavutettane, ellei tehdä merkittäviä muutoksia sekä rahoituskohteissa (hankkeiden valinta) että rahoitusvälineissä (esim. tukitaso)

Kokonaisuutena voidaan todeta, että LEADER+ -toiminnalla ei ole voitu mitattavasti muuttaa sosioekonomiselle elinkelpoisuudelle ja elämän laadulle puitteita luovia aluekehityksen suuria trendejä. Ohjelma on makrotalouden trendeihin samoin kuin ns. suureen maaseutupolitiikkaan (sektoripolitiikat) nähden volyymiltään pieni ja vaikutusmekanismiltaan pistemäinen.

LEADER+ -erityispiirteiden toteutumisesta ja muista laadullisista näkökohdista on kuitenkin saatu arvioinnin yhteydessä systemaattista näyttöä. LEADER+ -ohjelma on hanketoimintansa kautta vahvistanut alueiden sosioekonomista

elinkelpoisuutta ja lisännyt elämänlaatua sosiaalista kestävyyttä ja alueiden yhteisöllisyyttä tukevilla hankkeilla. Kokonaisuutena tarkastellen toimintaryhmätyön voidaan arvioida olleen toistaiseksi tuloksellisempaa suhteessa sen laadullisiin kuin määrällisiin, erityisesti yritys- ja työpaikkatavoitteisiin. On huomattava, että LEADER on kuitenkin juuri vipuvaikutuksensa kautta usein edistämässä työpaikkojen syntymistä muiden ohjelmien piirissä. Myös yritystoimintaan on vaikutettu, mutta ennen muuta epäsuorasti. Elinkeinolliset vaikutukset ovat painottuneet työpaikkojen uudistamiseen ja välillisiin toimenpiteisiin, eivät niinkään uusien työpaikkojen luomiseen hankkeiden omia työpaikkoja lukuun ottamatta.

Hyödyllisyys ymmärretään kysymykseksi ohjelman koetuista ja odotettavista hyödyistä yleensä, riippumatta siitä, onko nämä asiat ohjelman tavoitteissa. Paikallisen näkökulman esiintuomisella ja rahoittamisella toimintaryhmät ovat selvästi tuoneet lisäarvoa alueelliseen kehittämiseen. LEADER-toimiston neuvonta, apu ja tuki on ollut hanketoimijoille erityisen tärkeää niin hankkeen suunnittelussa kuin rahoituksen hakuvaiheessa. Toimintaryhmiä pidetään niiden paikallisuuden ja ei-viranomaisluonteensa takia helposti lähestyttävänä, joten toimintaryhmien olemassaolo on helpottanut alueelta nousevien ideoiden kehittelyä ja toteutumista ja syöttänyt hankkeita muihinkin ohjelmiin. Toimintaryhmät ovat vakiinnuttaneet täydentävän ja vakavasti otettavan roolinsa maaseudun kehittäjätahoina omilla alueillaan. Ohjelma on edistänyt kokonaisvaltaisesti alueen resurssivarannon hyväksikäyttöä. Koska rahoitettavilla hankkeilla vastaan pääosin paikalliseen kysyntään tai luodaan sitä, toiminta on synnyttänyt myös paikallistaloudellisia kerrannaisvaikutuksia.

LEADER+ -ohjelman alueelle tuomia selkeitä hyötyjä on se, että ohjelma on lisännyt alueen eri toimijoiden aktiivisuutta ja yhteistyötä sekä tarjonnut ihmisille paikalliskehitykseen osallistumisen ja vaikuttamisen väyliä. Yhteistyön kautta

alueiden eri toimijoiden resursseja on saatu yhdistettyä ja toimintaa tehostettua. LEADER+:n myötä on myös opittu uusia asioita erityisesti hanketoimintaan liittyen. Vaikka ohjelmalla ei ole aktiivista sukupuolipolitiikkaa, ohjelma on tarjonnut erityisesti naisille muita ohjelmia kenties toimivamman väylän toteuttaa itselleen ominaisia kehittämiskohteita.

Kehittämishankkeiden hyödyt kohdistuu useimmiten toimintaympäristöön ja elämänlaatuun vaikuttamisen kautta samalla epäsuorasti alueen yritys- ja työpaikkakehitykseen. Aliarvioida ei myöskään sovi LEADER+:n osaltaan levittämää tai uudelleen herättämää itse toimimisen eetosta ja tulevaisuuden uskoa.

LEADERin kumppanuuteen perustuva toimintatapa on edistänyt aluekehittämisen koordinaatiota alueilla ja samalla toimintaryhmätyön tunnettuus ja uskottavuus on vahvistunut. Onnistunut toimintatapa on edistänyt omalta osaltaan LEADER-menetelmän valtavirtaistumista.

Kestävyys. Kokonaisuutena LEADER+ -ohjelman vaikutus kestäväan kehitykseen on selvästi myönteinen erityisesti sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäväan kehityksen ja kansalaisosallisuuden tukemisen ansiosta. Ekologisen kestävyyskannalta ohjelma on sisältänyt vain niukasti kriittisiä hankkeita. Mikäli kestävyyttä tarkastellaan rahoituksellisesta näkökulmasta, oleellista on, missä määrin hankkeilla käynnistetty toiminta tai sen synnyttämän hyödyt jäävät elämään hankerahoituksen päätyttyä. LEADER+ -kehittämishankkeiden rahoituksellisen kestävyyskannalta tilanne on kohtalainen, sillä toimintaa jatketaan hankerahoituksen päätyttyä usein toteuttajan omalla panostuksella. Vaihtoehtoisesti hankerahoitus on synnyttänyt uusia ideoita, joita toteutetaan uutena LEADER+ -hankkeena. Tämä on rahoituksellisesti kestävää toimintaa, jos lopputuloksena on ilman hankerahoitusta omillaan toimeentulevaa toimintaa tai pysyviä myönteisiä vaikutuksia ympäristöön ja inhimilliseen pääomaan, mutta rahoituksellisesti kestävä tontti,

jos LEADERia käytetään kertaluonteisten hankkeiden rahanjakoautomaattina. LEADER+-yrittäshankkeissa rahoituksellinen kestävyys ei ole yksiselitteinen. Kestävyyden kannalta ongelmallista on, että LEADER+:n yritystuki ei tuota juuri uusia, omillaan toimeentulevia yrityksiä, vaan rahoitusta käytetään olemassa olevien yritysten käyttöomaisuusinvestointeihin.

Ohjelman inhimillistä ja sitä kautta epäsuorasti muuta kestävyttä on edistänyt osaltaan se, että toimintaryhmätyö ja sen mukainen hanke-toiminta on lisännyt alueen ihmisten ja heidän yhteisöjensä aktiivisuutta, osaamista ja yhdessä toimimisen taitoja oman alueen kehittämiseen liittyvissä asioissa. Tämä inhimillisen ja sosiaalisen pääoman kasvu tukee ohjelman investointien pitkävaikutteisuuksi ja synnyttää kerrannaisvaikutuksia myös ohjelman päätyttyä.

Toimintatavan kestävyys näyttää tällä hetkellä hyvältä. LEADER-toimintatavalle koetaan olevan selkeästi tarvetta ja toimintaryhmätyö on saavuttanut myös sidosryhmien luottamuksen. Lisäksi, mitä paremmin sidosryhmät tuntevat toimintaryhmätyötä sitä myönteisemmäksi he näkevät toiminnan sisällön ja sen tuoman lisäarvon. Toimintaryhmäperusteista toimintatapaa on saavutettujen hyvin kokemusten perusteella valtavirtaistettu muiden ohjelmien kautta jo vuodesta 1997. Toimintaryhmätyön hyödyllisyys ja jo kokeiltu valtavirtaistaminen luovat hyvät edellytykset keskustella toimintatavan jatkamisesta myös meneillään olevan rakennerahastokauden jälkeen riippumatta siitä, jatkuuko LEADER erillisenä EU-ohjelmanä vuoden 2006 jälkeen.

4. Keskeisimmät suositukset

1. Oppimistavoite parantamaan tarkoituksenmukaisuutta. LEADER+ -ohjelmassa ei ole toimintaympäristön muutoksesta aiheutuvia merkittäviä muutospaineita. Arvioinnin tuottaman muun tiedon valossa esitetään kuitenkin, että ohjelman tarkoituksenmukaisuutta parannettaisiin nostamalla tavoitteisiin myös oppimisen

edistäminen. Ohjelman yleinen tavoitemäärittely muotoutuisi tällöin esimerkiksi asuun ”Ohjelman tavoitteena on maaseudun kehittämiseen liittyvien uusien ideoiden kokeilu, niistä oppiminen ja kokemusten levittäminen”. Täsmennetyt tavoitteet tulee näkyä operatiivisina muutoksina ohjelman kaikilla tasoilla.

2. Verkostoituminen palvelemaan oppimista ja pilottiluonteisuutta. Oppimisen edistäminen on operationalisoitavissa erityisesti aikaisempaa strategisemmin toteutettavan verkostoitumisen kautta. Kansallisen verkostoyksikön tehtävämäärittelyä ja resurssien käyttöä tulisi kohdistaa oppimisen ja pilottiluonteisuuden edistämiseen. Ensi vaiheessa tarvitaan valtakunnallinen hankerekisteri kaikkien kiinnostuneiden käyttöön. Lisäksi hankkeiden välistä siirrettävyyttä ja oppimista tulisi edistää aktiivisesti mm. luomalla hanketoimijoille tilaisuuksia kohdata kasvokkain. Toimintaryhmien tasolla tulisi harjoittaa aikaisempaa määrätietoisempaa oppimisen ja kertyneiden kokemusten ”managerointia” kokemusta omaavien ja sitä tarvitsevien välillä. Toimintaryhmien tulisi entistä systemaattisemmin kasvaa hankeoppimisen *strategiseksi solmukohdiksi*, joka yhdistävät hanketta suunnittelevia samalta alalta jo kokemusta omaaviin – joko omalla alueella tai toisilla alueilla. Toimintaryhmien seuranta ja *itsearviointi*, joka kokoaa kokemuksia rahoitetuista hankkeista, palvelee oleellisesti oppimistavoitetta ja luo edellytyksiä kokemusten siirtämiselle myös toisille alueille.

Oppiminen liittyy sekä alueiden sisäiseen että alueiden välisiin prosesseihin. Jos hankkeiden kohdentuminen jatkuu tähän asti toteutuneella tavalla, suunniteltua rahoitusta toimintalohkoon 2 (alueiden välinen yhteistyö) ei saavuteta. Kuitenkaan toimintalohkon 2 osuutta ei ole syytä kokonaisuutena pienentää, sillä alueiden välinen yhteistyö – kansallisella ja kansainvälisellä tasolla – on innovaatio- ja oppimisnäkökulmasta ohjelman keskeisimpiä erityispiirteitä, jonka odotusarvo on niin strategisesti kuin imagollisesti erittäin korkea. On ainoastaan tehostettava

verkostoitumiskeinoja, joilla ohjelmaloikon mahdollisuudet saadaan täyteen käyttöön.

Verkostoyksikön tarvitsemien tehtävien mahdollistamiseksi ohjelman toimintaloikon 3 verkotumista varten suunnatut EU-varat tulisi ottaa käyttöön.

3. Tehokkuutta hallinnon purkamisen kautta. Byrokratisoituminen koskee LEADER+ -ohjelmassa kaikkia tasoja ja muodostaa samalla yhden ohjelman keskeisimmän uhkatekijän, joka vaarantaa erityisesti alhaalta ylös -periaatetta ja ohjelman julkista legitimitettä. Tämän vuoksi on tarkasteltava kaikkia keinoja hallinnon keventämiseksi. Hallinnon keventäminen on samalla investointi toimeenpanon tehokkuuteen. Tehokkuutta on katsottava ohjelman hallinto- ja rahoitustoimijoiden lisäksi myös asiakkaan, eli hanketoimijan näkökulmasta. Ohjelman toteutusprosessit on saatava ajallisesti tehokkaammaksi. Tehokkuuden lisäämiseksi LEADER+ -toimintaan liittyviä hallinnollisia vaatimuksia olisi pyrittävä keventämään kaikin käytettävissä olevin keinoin. Keinoja tähän tarjoavat esimerkiksi rahoituspäätöksenteon ja maksatuksen päällekkäisyyksien poistaminen, prosesseissa vaadittavien pakollisten hakemus- ja indikaattoriliitteiden määrän karsiminen ja selkeyttäminen sekä erityisesti pienten hankkeiden käsittelemisen ”kevyemmin” sekä toimintaryhmissä että TE-keskuksissa. Lyhyellä tähtäimellä rahoitus- ja maksatuspäätösten tekoa tulisi kriittisimmissä kohdissa nopeuttaa myös lisäämällä henkilöresursseja. Toiminnan legitimaation ja imagon kannalta on kuitenkin välttämätöntä etsiä samanaikaisesti helpotusta hallintovaatimusten keventämisen ja uudelleenjärjestelyn kautta.

4. Tuloksellisuuden parantaminen ja siihen liittyvät valinnat. Mikäli tuloksellisuutta tarkastellaan lähinnä *ohjelmakauden loppuun*, voidaan suositella panosten kohdentamista aikaisempaa selkeämmin välittömiä yritys- ja työpaikkatuloksia tuottaviin hankkeisiin. Mikäli tuloksellisuudella taas ajatellaan LEADER menetelmän

ja -toimintatavan vipuvaikutusta ja pitkäaikaisia *kerrannaisvaikutuksia alueella, myös ohjelmakauden päätyttyä*, ei ole välttämättä perusteita painottaa loppukauden rahoitusta vain suoria yritys- ja työpaikkatuloksia tuottaviin hankkeisiin silläkään uhalla, että ohjelma-asiakirjan määrällisistä tavoitteista jäätäisiin jälkeen.

Vaikeus saavuttaa tavoitteita koskee erityisesti ohjelman synnyttämien uusien yritysten lukumäärää. Yritystavoitteiden toteutumisen vauhdittaminen edellyttää LEADER+:n yritysrahoituksen painottamista uusien yritysten perustamisvaiheeseen nykyisin painottuvien investointien asemasta. Tukitasoja korotus alhaisimmilla tukialueilla (15 %) tekisi tuesta houkuttavamman suhteessa sen hakemiseen liittyvään byrokratiaan.

Tuloksellisuuden kannalta toimintaryhmien jatkuvasti kohtaama haaste on ohjelman yritys- ja työpaikkatavoitteiden yhdistäminen ohjelman laadullisiin tavoitteisiin. Haasteeseen sisältyy samalla paradoksi, vaikeus saavuttaa kaksi samanaikaisesti tavoiteltavaa asiaa yhtä aikaa. Tulisiko sosiaalisesti painottuneen kehittämisen edeltää taloudellista vai taloudellisen sosiaalista, on pitkälti arvoperusteinen valinta. Yksiselitteistä näyttöä jommankumman kehittämisjärjestyksen paremmuudesta ei ole.

Arvioitsijan tulkinnan mukaan toimintaryhmätyö luo toimialueilleen huomattavasti kestävämpiä myönteisiä vaikutuksia sallimalla paikallisista tarpeista nousevan *taloudellisten ja sosiaalisten tavoitteiden monimuotoisuuden*, kuin ohjaamalla toimintaa väkinäisesti pelkästään suoraan uusien yritysten tai työpaikkojen tavoitteluun.

5. Huomio kestävyYTEEN. Hanketoiminnan kestävyyskysymykset tulee ottaa keskusteluun ohjelman kaikilla tasoilla aikaisempaa tietoisemmin ja systemaattisemmin. Toimintaryhmien osaamista kestävyyskysymysten analysoinnissa ja kestävyysnäkökohtien liittämässä hankesuunnitelmiin tulisi edistää asianmukaisin koulutuksin. Toimintaryhmien tulisi pohtia yhdessä

hankehakijoiden kanssa jo hankkeiden suunnitteluvaiheessa, miten hankkeilla luodaan mahdollisimman pitkäkestoisia tai pysyviä alueen sosioekonomista elinkelpoisuutta vahvistavia vaikutuksia. Hankkeisiin tulisi pyrkiä liittämään osio, joka paneutuu juuri kestävyuden varmistamiseen esimerkiksi kartoittamalla vaihtoehdot toiminnan jatkuvuudelle ja saattamalla hankkeen valitun tien alkuun. Rahoituksellisen kestävyuden parantamiseksi toimintaryhmien tulisi pyrkiä suuntaamaan myöntämiään yritystukia nykyistä enemmän uuden yritystoiminnan käynnistämiseen kertaluonteisten käyttöomaisuusinvestointien sijaan. LEADER+ -rahoituksen käyttöä puhtaasti kertaluonteisten investointien tai tapahtumien rahoittamiseen vailla pysyvää sosioekonomista vaikutuspotentiaalia tai lupaavia strategisia kerrannaisvaikutuksia tulisi välttää.

Hanketoiminnan läpilyönnistä huolimatta olisi hyvä palauttaa mieleen, että kaikkea hyvää ja hyödyllistä toimintaa ei lopultakaan ole tarpeen hankkeistaa EU-ohjelmaan. Olisi paikallisen aloitteellisuuden ja itseohjautuvuuden kannalta epäsuotuisaa, mikäli esimerkiksi talkotoiminta ja oma paikallinen varainhankinta tyrehtyisivät vain siksi, että ohjelma on synnyttänyt hankerahoituksen tarjontaa.

6. Osallistuminen ja yhteistyö. Ihmisten ja paikallisyhteisöjen osallistuminen on toimintaryhmien tulevaisuuden todellinen haaste: yhteisöjen pienuus ja väestön väheneminen ja vanhusvoittoisuus sekä samanaikaisesti vallitsevat yksilölliset arvot rapistavat kumppanuuksien potentiaalista osallistujapohjaa. On kaikin keinoin varmistettava, että toimintaryhmät ja niiden palvelut ovat dynaamisia eivätkä jää paikalleen, imien mukaansa vain samat ihmiset ja yhteisöt. Kolmikantavaatimus luo perustan päätöksenteon laaja-alaisuudelle, toimintaryhmien on varmistettava henkilöiden sopiva vaihtuvuus ja uusiutuminen. Raportissa on toisaalla esitetty mahdollisia keinoja *osallistumisen lisäämiseksi* (enemmän osallistuvia) ja laaja-alaisemmaksi

(monipuolisempia osallistujia). Yksi tärkeimmistä strategisista tehtävistä, joita toimintaryhmien tulisi niin ikään viedä tietoisemmin eteenpäin on *osallistuvan ja edustuksellisen demokratian yhteensovittaminen*.

Alueiden sisäistä ja välistä yhteistyötä olisi entisestään lisättävä ja systematisoitava, sillä verkostoituminen ja sitä kautta oppiminen ovat ohjelman erityispiirteitä, jotka luovat ohjelman lisäarvon suhteessa muuhun maaseudun kehittämiseen ja muihin rakennerahasto-ohjelmiin.

7. **Pilottiluonteisuuden edistäminen.** Pilottiluonteisuuden edistämiseksi toimintaryhmien tulisi entistä useammin pohtia kriittisesti, milloin on kehittämishankkeen, milloin muun toiminnan paikka. Pienimuotoista, kovin tavanomaista toimintaa ei ole kaikissa tapauksissa syytä kannustaa hankkeistettavaksi. Yhtäältä pilottiluonteisuutta edistääkin huomion kiinnittäminen hankevalintaan ja hankkeiden siirrettävyyteen. Hanketoteuttajan dilemmaan – miten toimia muita innovatiivisemmin samoilla säädöksillä kuin muissakin ohjelmissa – tuo kuitenkin viimekädessä helpotusta vain säädösten muuttaminen. Mikäli ohjelmalla pyritään synnyttämään aikaisempaa enemmän uusia toimintamalleja, tuotteita tai palveluja, tulisi rahoitukseen sisältyä jonkinlainen *riskirahoitusulottuvuus*.

8. **Laadullisempaan seurantamenettelyyn.** Nykyiseen seurantamenettelyyn jää merkittäviä mittausaukkoja ja epätarkkuuksia, jotka koskevat sekä ohjelman määrällisiä että laadullisia tavoitteita. On välttämätöntä kehittää kokonaisvaltaisempi seurantamenettely, jossa tulevat huomioiduksi paremmin toimintaryhmätyön laadulliset ulottuvuudet ja toiminnan todellinen lisäarvo alueillaan. Toimintaryhmien tulosohejaus ja siihen liittyvä varojenjako tulee kytkeä aikaisempaa selvemmin toiminnan toteen näytettyyn laatuun ja lisäarvoon, ei vain rahan kuluttamiseen tai (eri syistä) spekulatiivisiin määrällisiin työpaikka- ja yritystuloksiin.

Olipa painotus määrällisessä tai laadullisessa tuloseurannassa, kaikissa tapauksissa näyttää perustellulta antaa toimintaryhmille aikaisempaa kokonaisvaltaisempi vastuu kehittämissuunnitelmansa toteutumisen seurannasta. Tämä käsittää oman alueensa hanketoiminnan seurantaindikaattorien kokoamisen ja tallentamisen, mikä auttaisi sitä, että HANKE 2000 -rekisterin tiedot olisivat paitsi paremmin ajan tasalla myös luotettavampia yhden välikäden (TE-keskus) jäädessä prosessista pois. Kytkeä tulosohtukseen merkitsisi, että toimintaryhmillä olisi oma intressi pitää tiedot ajantasaisina. Tietojen toteennäyttämisen taakka puolestaan ehkäisisi taktisia virheitä ja tulosten liioittelua. Tämä loisi samalla toimintaryhmille todellisen kannustimen seurata aktiivisesti omien hankkeiden toimintaa ja osallistua niiden ohjaamiseen.

Toimintaryhmien jo aloittamaa itsearviointia tulee jatkaa. Huolimatta siitä, mikä taho arvioinnin suorittaa ja millaisesta arvioinnista on kysymys, on syytä kiinnittää huomioita arvioinnin systemaattisuuteen ja laatuun. Toimintaryhmiä täytyy kouluttaa ja tukea niin, että kaikki ryhmät kykenevät laadukkaasti itsearviointiprosessin läpivientiin seuraavan vuoden sisällä.

9. Toiminnan strategisuuden ja ohjelmallisuuden lisääminen. Ohjelmallisuutta tulee vahvistaa niin, ettei toiminnan paikallislähtöisyys vaarannu. Vaarantamatta lähimainkaan alhaalta ylös-periaatetta, toimintaryhmät voivat ottaa aikaisempaa aktiivisemmän roolin hanketoimijoina ja/ tai hanketoiminnan strategisina suuntaajina pelkän sirpaleisen rahoittajatoiminnan välttämiseksi. Tällä tavoin alhaalta ylös -periaate ja strategisuus saadaan paremmin kohtaamaan. Strategista suuntaamista voi harjoittaa ryhmän oman hanketoiminnan lisäksi tai sijasta esimerkiksi kilpailuttamalla ryhmän strategiaan teemoihin suunniteltuja kärkihankkeita. Haasteena ja kriittisenä tehtävänä on varmistaa toimintata-

pa, joissa yhdistyy alhaalta ylös -eetos (vähimmäisvaatimuksena osallistuva yhteissuunnittelu asianosaisten kanssa) ja harkittu strateginen kohdentaminen. Ottamalla aktiivisemmän roolin kärkihankkeiden kokooajana toimintaryhmä investoi myös pilottiluonteisuuteen.

10. Toimintaryhmien tehtävien mahdollistaminen. Toimintaryhmät ovat yhä monipuolisempia alueidensa kehittäjiä. Tässä raportissa toimintaryhmille on suositeltu edelleen *lisää strategisesti haastavia ja lisäarvoa tuottavia tehtäviä* (oppimisen edistäminen, omat pilottihankkeet strategisilla kärkialueilla, laadullinen seuranta jne.). On tärkeää kytkeä laajeneviin tehtäviin toimintaryhmän koko potentiaali: jäsenistö, hallitus ja palkattu henkilöstö.

Kun otetaan huomioon vapaaehtoistoimijoiden (jäsenistö ja hallitus) rajoitteet lisätä loputtomasti toimintaryhmätyöhön käytettävää aikaa, on selvää, että toimintaryhmät eivät selviä laajenevista tehtävistä kokonaan ilman henkilöstökykyksen avaamista. Monet seikat puoltavat tavalla tai toisella palkatun henkilöstön lisäämistä, erityisesti kun otetaan huomioon, että Suomen toimintaryhmät toimivat tällä hetkellä erittäin pienellä ja ylikuormitetulla henkilöstöllä (keskimäärin toiminnanjohtaja ja yksi toimistotehtäviä hoitava henkilö per ryhmä). Henkilöresurssien lisääminen esimerkiksi omien hankkeiden kautta luo samalla työyhteisöä, joka tukee jaksamista, keskinäistä oppimista ja mahdollisuutta tehtävien sisäiseen kierrättämiseen ja vaihteluun. Henkilöstö, jota tässä suositellaan, ei ole luonteeltaan hallinnollista, vaan strategista kehittäjäjoukkoa. Sitä kautta, yhdessä hallitusten voimallisen sitouttamisen kanssa, voidaan lunastaa odotukset toimintaryhmistä, jotka ovat entistä laajemmin kehittämisen katalyyttejä ja tuottavat niiltä odotettavaa aitoa lisäarvoa suhteessa muuhun maaseudun kehittämiseen.

1 Johdanto

Päivi Pylkkänen

1.1 Ohjelman tausta

LEADER+ -ohjelmatyö perustuu EU:n näkökulmasta yleisiin rakennerahastosäädöksiin ja LEADER+ -ohjelman tavoitteita ja sisältöä tämentävään komission LEADER+ -tiedonantoon (EYVL C 139/18.5.2000). Suomen osalta ohjaavana asiakirjana on Suomen LEADER+ -ohjelma, joka hyväksyttiin EU-komissiossa 22.3.2001.

Hyväksytyn ohjelma-asiakirjan mukaan Suomen LEADER+ -ohjelman tavoitteena on uusien ideoiden kokeilu maaseudun kehittämisessä. Tämä voi sisältää esimerkiksi uusien tuotteiden ja tuotantomenetelmien kehittämistä tai uudentyyppistä yhteistyötä kehittämistoimenpiteissä (MMM 2001, 42). Ohjelman toteutus tapahtuu paikallisten toimintaryhmien, maaseudun alueperusteisten, yhdistysmuotoisten kumppanuuselinien kautta. Tavoitteiden toteuttaminen ja painotukset vaihtelevat, toimintaa ohjaavien säädösten sallimissa rajoissa, toimintaryhmästä toiseen.

Paikalliset toimintaryhmät valittiin valtioneuvoston päätöksellä 19.4.2001. Kansallisen säädösvalmistelun ja seurantaan tarkoitetun HANKE 2000 -rekisterin myöhästymisten vuoksi LEADER+ -ohjelman mukaisia hankepäätöksiä alettiin kuitenkin tehdä vasta loka-kuussa 2001. Vuoden 2003 heinäkuun lopussa toimintaryhmät olivat tehneet rahoituspäätöksen noin 1 500 hankkeesta, kukin oman kehittämissuunnitelmansa ja hallituksensa linjaustensa mukaisesti. Ohjelman väliarviointi osuu siis aikaan, jolloin hankerahoitus on ollut käynnissä hiukan alle kaksi vuotta (20 kk).

1.2 Arvioinnin tarkoitus ja kohde

Tämä on Suomen LEADER+ -ohjelman väliarvioinnin vuoden 2003 väliraportti. Väliarviointi perustuu kilpailun kautta saatuihin toimeksiantoon ja sen sisältöä säätelee tammikuussa 2003 tehty arviointisopimus Maa- ja metsätalousministeriön sekä arvioinnin koordinaatiosta vastaavan Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskuksen Mikkelin yksikön välillä¹.

Arviointitoimeksiannon mukaan väliarvioinnin tarkoituksena on tarkastella ohjelman ensimmäisiä saavutettuja tuloksia ja vaikutuksia, sekä arvioida asetettujen tavoitteiden toteutumista. Samalla arvioidaan, ovatko ohjelman resurssit oikein suunnattuja, jolloin tarvittaessa voidaan tarkentaa varojen kohdentamista (MMM 2002a, 1).

LEADER+ -arvioinnin suuntaviivojen (Euroopan komissio 2002) mukaan arvioinnissa ei kuitenkaan saa keskittyä vain tuloksiin ja vaikutuksiin, vaan arvioinnissa tulee ottaa huomioon myös **ohjelmaan täytäntöönpanoprosessit** ja niiden osuus ohjelman kokonaisvaikutuksista. Arvioinnin lähtökohtana on oletus, että LEADERin lisäarvo muodostuu pohjimmiltaan siitä, että sovelletaan LEADER-erityispiirteitä, joiden tavoitteena on mahdollistaa alueen omien kehitysmahdollisuuksien hyväksikäyttö. LEADER+:n arvioinnissa kytketään vaikutusten arviointi ohjelman erityispiirteiden täytäntöönpanon arviointiin kaikilla tasoilla (Euroopan komissio 2002).

Edellä sanotusta voidaan tiivistää, että vuoden 2003 väliarvioinnin tarkoitus on saada käsitys **ohjelman toteutustilanteesta, LEADER-erityispiirteiden toteutumisesta ja muistakin ohjelman keskeisistä toteutusprosesseista.**

¹ Arvioinnin toteutti konsortio, jota koordinoi Helsingin yliopiston maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Mikkeli, MTKK (Päivi Pylkkänen) ja johon osallistui lisäksi samasta laitoksesta harjoittelija Tiina Keinänen ja seuraavat yhteistyölaitokset ja tutkijat: Oulun yliopiston Kajaanin kehittämiskeskus, KKK (Jouni Ponnikas, Heimo Keränen ja Heikki Keränen); Suomen aluetutkimus, FAR (Tommi Ålander ja Keimo Sillanpää) ja Vaasan yliopiston Levón instituutti, Levón (Miia Mäntylä ja Telle Lemetyinen).

Ohjelman tulosten ja alustavien vaikutusten analysointi palvelee julkisten varojen käyttöön kohdentuvaa **tilivelvollisuusintressiä**. LEADER-erityispiirteiden ja toteutusprosessin analyysi palvelevat puolestaan **oppimis- ja kehittämisintressiä**. Tulokset ja erityisesti vaikutukset ovat vasta osittain mitattavissa ohjelmakauden puolivälissä, joten keskeisemmän aseman ne saavat tämänkin vuoksi vasta vuoden 2005 väliraportissa, ja erityisesti ohjelman ex-post eli loppuarvioinnissa joka tehdään ohjelmakauden päätyttyä.

Vuoden 2003 väliarvioinnissa oleellista on antaa suosituksia, joilla arvioitsijan käsityksen mukaan voidaan parantaa ohjelman toteutusta ja tulokellisuutta sen loppukaudella eli vuosina 2004–2006. Vaikka arviointi sisältää todennäköisesti huomionarvoisia elementtejä myös toimintaryhmätyön pidemmän aikavälin tulevaisuuden pohdintaan, toimintaryhmätyön tulevaisuutta koskevat linjanvedot eivät sellaisenaan kuulu tämän toimeksiannon piiriin.

Edellä esitettyjen arvioinnin tehtävälinjausten lisäksi arvioitsija pitää tarkoituksenmukaisena nostaa keskusteluun kokoavasti myös näkemyksiään LEADER+ -ohjelman haasteista ja kriittisistä kohdista, vaikka tällainen tarkastelu ei sellaisenaan sisällykään toimeksiantoon.

1.3 Arviointikysymykset ja raportin rakenne

Arvioinnin kohteen rajaavat ensisijaisesti toimeksiannon mukaiset **arviointikysymykset**. Nämä työtä ohjaavat EU-komission ja kansallisesti asetetut kysymykset esitellään raportissa aina sen luvun/alaluvun kohdalla, missä kysymyksiin vastataan.

Väliarvioinnin toteutusajankohtana ohjelmaa on ehditty toteuttaa noin kaksi vuotta. Siksi voidaan käsitellä vasta alustavasti ohjelman tuloksia, ja erityisesti vaikutuksia (termi vaikutus viittaa tässä toteutuneeseen vaikutukseen, eli siihen, miten toiminta tai hanke on onnistunut vaikuttamaan hyödyntäjiensä toimintaan asetettujen kehitys-

tavoitteiden suuntaisesti). Vaikutusten osalta puhutaankin lähinnä oletusarvioista ja käsityksistä, joita ohjelmaa toteuttavat ja sitä tuntevat osapuolet toimintaan liittävät.

Arvioitsijan LEADER+ -seurantakomitealle joulukuussa 2002 esittämässä alustavassa arviointisuunnitelmassa määriteltiin vuoden 2003 väliraportoinnin painottuvan ohjelman toimeenpanoon ja LEADER-periaatteisiin liittyviin kysymyksiin.

On huomattava, että tämän arvioinnin kohteena on Suomen LEADER+ -ohjelma, jolloin vastaava raportointitaso on pääsääntöisesti koko ohjelman taso. Vaikka aineistoja on kerätty 25 paikalliselta toimintaryhmältä, raportissa ei ole pyrittykään erittelemään toimintaryhmien välisiä eroja kuin esimerkinomaisesti. Myöskään yksittäisiä hankkeita ei olla arvioitu erikseen, vaan niitä on käytetty ainoastaan arvioinnin tukena toimivina tapaustutkimuksina. Siksi tekstin joukossa on korkeintaan esimerkinomaisia mainintoja sekä yksittäisistä toimintaryhmistä että yksittäisistä hankkeista.

Komission ja kansalliset arviointikysymykset ja niiden käsittely on koottu sisällön mukaisesti teemoitellen 12 eri päälukuun. Kullakin sisältöpääluvulla on vastuullinen arvioitsija/arvioitsijat, lukuun ottamatta ohjelmataason päätelmiä (luku 15), jotka edustavat koordinaattorin kokoamaa synteesiä arvioinnin aikaisemmista vaiheista. Kokonaisraportin rakenteessa on otettu huomioon komission LEADER+ -arvioinnin suuntaviivojen arviointikertomuksia koskevat suositukset.

1.4 Arvioinnin asianosaiset ja ohjausryhmätyöskentely

Arvioinnissa on huomattava määrä eri osapuolia, joita arvioinnin tekeminen tai sen tulokset joko suoraan tai epäsuorasti koskettavat. Arvioinnin alussa LEADER+ -ohjelmalle ja sen arvioinnille voitiin tunnistaa tilaajasta alkaen seuraavat asianosaiset:

- EU-komissio
- maa- ja metsätalousministeriö
- toimintaryhmätyöryhmä (yhdistää muut keskeiset ministeriöt ja sidosryhmät)
- arvioinnin ohjausryhmä
- TE-keskukset
- maakunnan liitot
- ympäristökeskukset, lääninhallitukset ja muut alueviranomaistahot
- paikalliset LEADER-toimintaryhmät yhdistyksinä (jäsenistö, hallitukset)
- toimintaryhmien palkkaama henkilöstä
- toimintaryhmien alueiden asukkaat ja heidän yhteisönsä
- paikallisyhdistykset ja järjestöt

- kunnat (virkamiesjohto, luottamusjohto, asiantuntijat)
- alueiden yritykset, erityisesti mikroyritykset
- hankkeiden vetäjät
- hankkeiden osallistujat
- toimintaryhmien verkostoyksikkö
- muut toimintaryhmät
- veronmaksajat yleisesti

Keskeinen asianosainen on ollut työtä yhteistoiminnallisesti ohjaava ja siitä keskusteleva arvioinnin ohjausryhmä, joka on tuonut yhteen maa- ja metsätalousministeriön, TE-keskuksen, toimintaryhmiä ja arvointitiimin. Se on kokoonnutunut 2.12.2002 ja 31.12.2003 välisenä aikana yhteensä yhdeksän kertaa.

2. Metodologinen lähestymistapa

Päivi Pylkkänen

Koska arviointikysymykset ovat laaja-alaisia ja arvioinnilla on useita asianosaisia, kantavaksi metodologiseksi periaatteeksi tuli yhdistellä useita ulottuvuuksia ja aineistoja, joista kukin tuo näkyviin hiukan erilaisen näkökulman ohjelmaan. Taustalla on konstruktivistinen käsitys ohjelmatyön todellisuuden luonteesta. Se tarkoittaa sitä, että ohjelmatyön taustalla ei nähdä yhtä teoriaa tai toimintamallia, jota vastaavasti käytettäisiin arviointitutkimuksen perustana, vaan ääni halutaan antaa erilaisille tiedoille ja tulkinnoille, joita ulkopuolinen arvioitsija systematisoi ja analysoi. Kunkin sisältöluvun alussa on johdantoluku, jossa kerrotaan, miten erilaisia aineistoja käytetään kyseisen luvun arviointikysymyksiin vastattaessa.

2.1 Aineistot

Tässä arvioinnissa käytetyt aineistot voidaan jakaa kolmeen aineistotyyppiin.

1) dokumenttiaineistot

- ohjelma-asiakirja, toimintaryhmien kehittämissuunnitelmat, puolivuotisraportit ja niiden tiivistelmät, verkostoyksikön toimintakertomukset ja muistiot, hankerekisterin hanketiivistelmät ja hankerekisterin rahoitus-, harkija- ja tulostiedot, sekä eräiden yksittäisten hankkeiden hankesuunnitelmat sekä väli-/loppuraportit (caset).

2) havainnointi ja osallistuva havainnointi

- arvioitsijat osallistuivat mm. valtakunnallisille toimintaryhmien koulutuspäiville sekä eräiden yksittäisten toimintaryhmien järjestämiin koulutustilaisuuksiin ja kokouksiin, missä tarjoutui mahdollisuus sekä havainnoida käytyjä keskusteluja että osallistua niihin itsekin.

- merkityksellinen osa osallistuvaa havainnointia on ollut arvioitsijan pienimuotoinen tuki eräiden toimintaryhmien käynnistämiin itsearviointiprosesseihin.
- arvioitsijat ovat myös seuranneet mahdollisuuksien mukaan LEADER+ -ohjelmaan ja toimintaryhmätyöhön yleensä liittyvää keskustelua ja lehtikirjoittelua erityisesti omien maantieteellisten vastuualueidensa osalta.

3) arvioitsijan itse keräämät aineistot

Arvioitsija keräsi itse edellä mainittuja aineistoja täydentävän oman aineiston, jonka eri muodot ja laajuus on kuvattu taulukossa 1.

2.2 Analyysimenetelmät ja arviointiperusteet

Analyysimenetelmät vaihtelevat aineistojen mukaan. Yleisesti voidaan sanoa, että dokumenttiaineistojen ja haastattelujen osalta käytetään sisällön analyysiä, jossa korostuu sisällön luokittelu ja tyypittely sitä yhdistävien ja/tai erilaistavien piirteiden suhteen. Osassa luokittelu oli jonkun ennalta määritellyn viitekehyksen ohjaamaa (esimerkiksi sukupuolten tasa-arvoarviointi), osassa luokittelussa edettiin kokonaan aineistolähtöisesti. Myös laadullisesti analysoituja aineistoja on määrällistetty silloin, kun tätä on pidetty perusteltuna. Näin on voitu esittää, kuinka moni kussakin aineistossa sijoittui tiettyyn ”luokkaan” ja saada siten yleiskuvailua pidemmälle menevä käsitys ilmiöiden tai tulkin-tojen ”hajonnasta”.

Kyselyaineistoja (hallitus-, kehittämishanke-, yrityshanke ja sidosryhmäkyselyt), jotka perustuvat valtaosin strukturoituihin kysymyksiin, on analysoitu tilastollisin menetelmin. Kunkin kyselyn yksinkertaisten jakauma-analyyysien lisäksi on tehty mm. riippuvuustarkasteluja. Riippuvuustesteistä käytettyjä ovat olleet lähinnä sukupuolen ja muiden taustatietojen ja mielipiteiden

Taulukko 1. Arvioitsijan itse keräämät aineistot

Aineistomuoto	Informantti	Aineiston koko (vastaus %)	Vastuutaho
Toiminta-ryhmien henkilöstön teemahaastattelut	Vähintään toiminnanjohtaja, useissa ryhmissä mukana myös hankeneuvoja tai vastaava	25 (100 %)	FAR (6) KKK (5) Levón (7) MTKK (7)
Fokusryhmä haastattelut	5 henkilön fokusryhmät, jotka edustivat hallitusjäseniä, toimintaryhmien muuta henkilöstöä, hanketoimijoita ja TE-keskusten henkilöstöä. Hanketoimijoita lukuun ottamatta fokusryhmät koottiin eri toimintaryhmien alueilta, TE-keskusten osalta eri TE-keskusten edustajista	Yhteensä 6 fokusryhmää, joihin osallistui yhteensä 30 henkilöä	FAR (1) KKK (1) Levón (1) MTKK (3)
Hankekysely	Pääsääntöisesti projektipäällikkö tai projektin vetäjä, joskus myös muu hankkeeseen osallistunut taho, yrityshankkeessa pääsääntöisesti yrittäjä	Kehittämishankkeet: 267 (62 %) Yrityshankkeet: 85 (58 %)	KKK
Hallituskysely	Hallituksen nykyiset jäsenet ja varajäsenet sekä viimeisessä hallitusvalinnassa eronneet/poisjääneet ex-jäsenet	209 (36 %)	MTKK
Sidosryhmä-kysely	TE-keskusten maaseutu- ja yritys- ja työvoimaosastot, maakunnan liitot, ympäristökeskukset, kunnat (kunnanjohtajat ja hallituksen puheenjohtajat), elinkeinoasiamiehet tai maaseutusihteerit, sekä lisäksi kunkin TR:n itse valitsevat kolme muuta sidosryhmää	Maakuntatason sidosryhmät (viranomaiset): 70 (54 %) Muut sidosryhmät: 166 (34 %)	FAR (Huom. kaksi eri kyselyversiota sidosryhmä tyypeittäin eriytettyinä)

eroavaisuuksien tai samankaltaisuuksien tarkastelut. Näiltä osin tuodaan aineiston kuvailun yhteydessä merkittävimmät löydökset, eli esille nostetaan löydökset lähinnä silloin, kun riippuvuuksia on havaittavissa. Kaikkien kyselyvastausten yksinkertaiset vastausjakaumat on esitetty kyselyittäin raportin erillisessä liiteosassa.

Analyysissä tuodaan esille, esimerkinomaisesti, toimintaryhmien välisiä eroja tarkasteltavissa ilmiöissä, ja vertaillaan arvoja tai asiasisältöjä ohjelman tavoitteisiin ja erityisesti annettuihin arviointikysymyksiin. Siltä osin kun saatiin vertailukelpoisia tietoja muista rakennerahasto-ohjelmista (erityisesti ALMAsta ja tavoite 1-ohjelman maaseutuosiosta) on tehty vertailuja myös näihin ohjelmiin. Vertailutarkastelut ovat hyödyllisiä LEADERin roolin ja lisäarvon tunnistamiseksi.

2.3 Arvioinnin luotettavuudesta ja sitä ohjaavista arvoista

Tämän arvioinnin lähtökohtana on käsitys, että arviointitutkimuksen kautta on mahdollista tuottaa systemaattista, *merkityksellistä tietoa ja lisää ymmärrystä ohjelmaan liittyvistä kysymyksistä*. Näin väitettäessä on samalla tarpeen pohtia, millä tavoin arvioinnin tulokset saavutetaan, sekä sitä, mikä näiden luotettavuus yleensä voi olla.

Monilla annetuilla arviointikysymyksillä ei ole yksiselitteistä tai mitattavaa sisältöä, vaan kysymyksiin saa kosketuksen juuri kielen kautta synnytettävien tulkintojen välityksellä. Arvioinnin tehtävä onkin tällöin tuoda näkyväksi erilaisia tulkintoja. Tässä arvioinnissa arvioitsijat katsovat, että tieto ohjelman toteutusolosuhteista ja asioiden syistä ja seurauksista ei ole vain asiantuntijan ”tieteellisesti” määrittelemää totuuden tulkintaa, vaan tietoa ja ymmärrystä luodaan siitä eri osapuolilta kyseltäessä ja keskusteltaessa.

Tuotettua tietoa ei kuitenkaan voida väittää kaikilta osin ehdottomaksi totuudeksi, sillä monet aineistot edustavat vastaajien tulkintoja ja uskomuksia tarkasteltavista aiheista, mutta eivät ole sellaisenaan vastauksia arviointikysymyksiin. Monelta osin LEADERin toteutuksesta ja tuloksista tässä raportissa sanottu on oikeastaan läpäissyt kaksi tulkintakierrosta, tiedonantajan ja tutkijan. Konstruktiivisen tietokäsityksen mukaan (esim. Häkli 1999, 133-135) tämä ei tee tuloksista vähemmän todellisia, vaan kertoo tarkasteltavien kysymysten luonteesta. Vastatessaan arviointikysymyksiin arvioitsijat yhdistävät aineistoihin omaa tulkintaansa, joka nojaa aikaisempaan kokemukseen ja tutkimustietämykseen. Arvioitsijan tulkinat pyritään pitämään tekstissä erillään alkupe- räisten informanttien tulkinnoista ja ns. ohjelmaa koskevista ns. faktuaalisista tosiasiatiedoista.

Arvioinnin luotettavuuden kannalta keskeiseksi tulee silloin käytettyjen *menetelmien ja mittareiden läpinäkyvyys*. Eri arvioitsijat ovat päätyneet vastuullaan olevien arviointikysymysten *operationalisoinnissa hiukan erilaisiin ratkaisuihin*. Tehdyt ratkaisut tuodaan esille kyseisen luvun alussa. Näin lukija voi mahdollisimman pitkälle ymmärtää sen argumentointiperusteet ja logiikan, joiden kautta arvioinnissa edetään sen päätelmiin.

Vaikka subjektiivisten päätelmien mahdollisuutta ei voi tämän tyyppisessä ihmisten ja organisaatioiden toimintaa koskevassa arvioinnissa sulkea kokonaan pois, on todettava, että arvioitsijat ovat eettisesti sitoutuneet *tasapuoliseen, ja mahdollisimman totuudenmukaiseen raportointiin*. Tämä tarkoittaa mm. sitä, että arvioinnissa sen asianosaisten on annettu kertoa näkemyksiään arviointikysymyksistä, mutta *arvioitsijat itse eivät ole lähtökohtaisesti sitoutuneet argumentoimaan LEADERin puolesta tai sitä vastaan*.

Ollakseen toimeksiantajalleen ja muille asianosaisilleen hyödyllinen, arvioinnilta odotetaan *suosituksia*. Tarkoituksenmukaisten suositusten antamisen mahdollisuus liittyy osittain arviointiprosessin ja menetelmien laatuun ja siten arvioinnin tuottaman tiedon uskottavuuteen. Tämän ohella suositusten antaminen irtautuu kuitenkin

myös arvioinnin ns. tutkimuksellisesta osasta: arvioitsija ei voi lopultakaan johtaa suosituksia ainoastaan siitä, miten asiat tosiasiallisesti näyttävät olevan. Suositusten antamiseen liittyy myös arvioitsijan tulkinta siitä, miten asioiden tulisi olla. Tällöin suosituksissa yhdistyy faktuaaliset ja tulkinnalliset näkökohdat, eli kuvaus asiantilasta ja arvioitsijan näkemys mahdollisesta kehittämissuunnasta.

Suosituksien toimeenpano ja arvioinnin muu hyödyntäminen jää tämän arvioinnin suhteen ennen muuta ohjelmasta vastaavalle kansalliselle johdolle, mutta eräissä kysymyksissä suositusten toimeenpano riippuu myös suoraan toimintaryhmistä. Ohjelmatasolla tehty arviointi ei ole kuitenkaan mahdollistanut suositusten räätälöintiä toimintaryhmittäin, ja siksi toimintaryhmille yleisesti kohdennetut suositukset eivät ole aina kaikille ryhmille tarkoituksenmukaisia.

Aina ei voida perustellusti antaa valmiita täsmällisiä suosituksia. Tällöin arvioitsija osoittaa mahdollisia toimintasuuntia tai vaihtoehtoisia näkökulmia, joita voidaan viedä eteenpäin eri tavoin. Arviointi antaa aineksia ja välineitä päätöksenteon pohjaksi pikemmin kuin tarjoaa osapuolille yhtä ainoaa valmiiksi pureksittua ja lopullista kehittämistietä. Se, miten lopulta toimitaan, on arvovalinta.

3. Ohjelman tavoitteet, sosioekonominen tilannekatsaus ja relevanssi

Tommi Ålander, Jouni Ponnikas & Heikki Keränen

3.1 Johdanto

Tässä luvussa kuvataan lyhyesti ohjelman tavoitteita ja sisältöä sekä käsitellään ohjelman relevanssiin (tarkoituksenmukaisuus) ja sosioekonomiseen elinvoimaisuuteen liittyvät arviointikysymykset. Sekä relevanssitarkastelu että elinvoimaisuuteen ja elämänlaatuun liittyviin kysymyksiin vastaaminen perustuu ensisijaisesti LEADER+ -alueiden sosioekonomiseen tilannekatsaukseen. Tämän vuoksi nämä arviointikysymykset on yhdistetty samaan lukuun.

LEADERin toiminta-alueen elinvoimaisuuden lisääminen on keskeisesti mukana ohjelman tavoitteissa ja strategioissa. Sosioekonomisessa kuvauksessa esitettävät analyysit LEADER-alueilla toteutuneesta alueellisesta kehityksestä antavat häivähdyksen siitä, miten LEADER-toiminnalla on kyetty vaikuttamaan alueiden numeerisesti mitattavissa olevaan sosioekonomiseen elinkelpoisuuteen ja elämänlaatuun.

Aineistoina on käytetty tilastokeskuksen väestötietoja (väestömäärä ja väestörakenne), tietoja muuttoliikkeestä sekä työministeriön työpaikka, työllisyys ja työttömyystietoja. Näiden lisäksi on käytetty Kajaanin kehittämiskeskuksen kokoa-mia tietoja palvelujen saavutettavuudesta maaseudulla. Käytetty aineisto on luonteeltaan valmista, määrällistä indikaattoriaineistoa lukuun ottamatta palvelujen saavutettavuutta koskevaa aineistoa, joka on itse luotua aineistoa. Kyseessä olevaan asiakokonaisuuteen arviointitoimeksiantossa liittyvä arviointikysymys 19:

”Missä määrin LEADER+ on auttanut kehittämään uusia tapoja parantaa sosioekonomista elinkelpoisuutta ja elämänlaatua tukialueilla?”

Kysymykseen haettiin vastausta analysoimalla, missä määrin yleisesti käytetyt alueiden kehitystä kuvaavat indikaattorit ovat muuttuneet LEADER+ -ohjelman toteutuksen aikana: (työllisyys, uudet yritykset työpaikat, ikärakenne, syntyvyys, väestön huoltosuhde, nettomuutto LEADER-alueilla), lisäksi analysoitiin palvelujen saavutettavuutta LEADER-alueilla.

Vastattaessa kysymykseen relevanssista (tarkoituksenmukaisuus) eli siitä, tehdäänkö ohjelmassa oikeita asioita nojaa samoin valtaosin tehtyyn sosioekonomiseen tilannekatsaukseen.

3.2 Ohjelman tavoitteet ja sisältö

Suomen LEADER+ -ohjelman tavoitteet ja strategia -luvun mukaan ohjelman **tavoitteena on uusien ideoiden kokeilu maaseudun kehittämisessä**. Tämä voi sisältää esimerkiksi uusien tuotteiden ja tuotantomenetelmien kehittämistä tai uudentyyppistä yhteistyötä kehittämistoimpiteissä (MMM 2001, 42). Edelleen todetaan, että ohjelmalla pyritään **lisäämään ja monipuolistamaan maaseudun elinkeinomahdollisuuksia ja vetovoimaa** pääsääntöisesti pienimuotoisten, kunkin alueen erityispiirteisiin soveltuvien toimien avulla. Maaseudun asukkaiden ideoiden, koulutuksen ja entistä laaja-alaisemman yhteistyön avulla odotetaan syntyvän **uusia työpaikkoja ja yrityksiä sekä muuta uudenlaista toimintaa**.

Ohjelman toteutuksen tapahtuessa **itsenäisten toimintaryhmien** kautta, ohjelman **tosiasiallinen sisältö** muotoutuu ennen kaikkea toimintaryhmien rahoittaman **hanketoiminnan** kautta. Toimintaryhmien hankkeissa tapahtuu paljon kehittämisen laajan termin alla tehtävää suunnit-

telua, koulutusta, pienimuotoisia investointeja, tapahtumia ja hankehallintoa. Yhdelle hankkeelle tavoitteena voi olla alueen pitäminen asuttuna viihtyisyyttä ja yhteishenkeä kohottavien toimien avulla, kun taas toiselle yrityksen kilpailukyvyyn kohentaminen aina kansainväliselle tasolle. Se, minkä kehittäminen koetaan milloinkin tärkeimmäksi, riippuu näkökulmasta. Viime kädessä voidaan sanoa, että yksilöiden arvovalinnat, se mitä pidetään tavoittelemisen arvoisena, tekevät toimintaryhmytyöstä erilaista hankkeittain ja toimintaryhmittäin. Toimintatapana LEADER sallii moninaisuuden.

3.3 Sosioekonominen kuvaus

Väestö

Väestökehitys

Toimintaryhmien (25 kpl) alueella oli väestöä yhteensä lähes 940 000 vuonna 2002 (Taulukko 2). Väestömääriä laskettaessa ei ole huomioitu toimintaryhmien alueilla olevia suurimpia kaupunkeja, joista vain maaseutualueet kuuluvat toimintaryhmien alueisiin. Toimintaryhmien väestömäärä vaihtelee 14 433 (Oulujärvi LEADER ry) ja 78 655 (Kantti ry) välillä keskimääräisen väestön ollessa 37 547.

Seuraavassa taulukossa 2 on tarkasteltu toimintaryhmien väestökehitystä vuosina 1996, 1999 ja 2002. Näistä aikaväli 1996-1999 edustaa aikaa ennen nykyisen EU-ohjelmakauden alkua ja 1999-2002 nykyisen ohjelmakauden alkuvuosia. Taulukon alaosassa esitettävä toimintaryhmien luokittelu EU-tukialueiden ja maaseututyypin suhteen perustuu edellisessä taulukossa esitettyyn luokitteluun.

Kokonaisuudessaan toimintaryhmien alueella väestömäärä on ollut vähenevä. Vuosina 1996-1999 väestömäärä väheni yli 22 000 (-2,3 %) ja vuosina 1999-2002 yli 18 000 henkilöllä (-1,9 %). Toimintaryhmittäin tarkastellen ainoastaan kolmen toimintaryhmän alueella tapahtui väes-

tön kasvua ja kaikissa muissa väestön vähentymistä. Yli 5 % väestötappio tapahtui Oulujärvi, Vaara-Karjalan ja Kainuun naisrytityjyys LEADER ry:n alueilla. Tavoitealuittain tarkastellen tavoite 1 -alueilla toimivissa toimintaryhmissä väestökehitys on ollut selvästi negatiivisempaa (-3,8 %) kuin tavoite 2 alueen toimintaryhmissä (-1,9 %). Vastaavasti kaupunkien läheisellä maaseudulla väestökehitys on ollut suotuisempaa (+0,8 %) kuin ydinmaaseudulla (-2,1 %) ja harvaan asutulla maaseudulla (-4,8 %).

Verratessa aikajaksoja 1996-1999 ja 1999-2002 väestön vähentyminen on hieman taittunut. Kun vuosina 1996-1999 vain yhden toimintaryhmän alueella tapahtui väestön kasvua, ylsi vuosina 1999-2002 väestön kasvuun kolme toimintaryhmää. Tätä kuvastaa myös aiemmin todettu toimintaryhmien väestökehitys vastaavilla aikaväleillä: -2,3 % ja -1,9 %. Harvaan asutulla maaseudulla toimivien toimintaryhmien alueilla väestökehitys on ollut entistä negatiivisempaa vuosina 1999-2002. Väestökehityksen taustalla vaikuttaa yleinen talouskehitys. Talouskasvun hidastuminen vuosina 2001-2002 on hillinnyt muuttoliikettä maaseutualueilta keskuksiin.

Muuttoliike

LEADER+ -alueiden muuttoliike on ollut valtaosassa alueita tappiollista (Taulukko 3). Vuonna 2002 muuttovoittoon ylsi 7 aluetta. Keskimääräinen nettomuutto LEADER+ -alueilla oli samaan vuonna -0,35 %. Muuttotappio on kuitenkin lieventynyt viime vuosina 1990-luvun lopun vuosiin verrattuna. Kaupunkien läheisen maaseudun alueella toimivat toimintaryhmät ovat yltäneet jopa muuttovoittoon. Harvaan asutun maaseudun alueella toimivissa toimintaryhmissä muuttoliike on pysynyt voimakkaasti tappiollisena (keskimäärin alle yhden prosentin).

Väestön ikärakenne ja huoltosuhde

LEADER-toimintaryhmien ikärakenne vaihtelee suhteellisen paljon. Vanhusväestön (65- v.) osuus

oli pienimmillään vain 11,7 % ja suurimmillaan 23,6 %, keskimääräisen arvon ollessa 18,4 % vuonna 2002 (Taulukko 4). Vastaava vaihteluväli lasten (0-14 v.) osalta oli 14,5 - 24,4 % ja työikäisten osalta 60,3-66,3 %. Tavoite 1- ja 2-alueilla toimivien toimintaryhmien ikärakenne on samankaltainen, tavoite alueiden ulkopuolisilla alueilla taas selvästi näitä nuorempi. Maaseututyypeittäin tarkasteltuna nuorin ikärakenne on kaupunkien läheisen maaseudun toimintaryhmissä ja vanhin puolestaan harvaan asutulla maaseudulla.

Väestön ikärakenteessa suhteellisesti suurin muutos toimintaryhmien alueilla on tapahtunut lasten (0-14 v.) ikäryhmässä (Taulukko 5). Lasten määrä on vähentynyt keskimäärin 6,6 % vuosina 1996-1999 ja 4,6 % vuosina 1999-2002. LEADER alueittain tarkastellen vähentyminen on suurimmillaan ollut lähes 14 % ja vain muutamilla alueilla lasten määrä on kasvanut vuosina 1999-2002. Lasten määrän pienentyminen koskettaa eniten tavoite 1-alueilla ja harvaan asutun maaseudun toimintaryhmiä. Näillä alueilla myös työikäisen väestön määrä on vähentynyt suhteellisesti eniten. Kaikkia alueita koskeva väestön ikääntyminen on kiihtymässä, sillä kaikilla LEADER-alueilla ja alueryhmissä vanhusien määrä on kasvanut suhteellisesti enemmän vuosina 1999-2002 kuin 1996-1999. Vanhusien määrä on lähdössä suhteellisesti voimakkaimmin kasvuun kaupunkien läheisen maaseudun ja tavoitealueiden ulkopuolisilla alueilla.

Väestön ikärakenteen muutokset näkyvät demografisen (väestöllisen) huoltosuhteen muutoksena (Taulukko 6). Demografinen huoltosuhte ilmoittaa montako lasta ja vanhusta on yhtä työikäistä kohti. Kun monilla LEADER-alueilla huoltosuhte vielä parantui vuosina 1996-1999, tapahtui lähes kaikilla LEADER-alueilla huoltosuhteen huonontumista vuosina 1999-2002. Huoltosuhte on huonontunut suhteellisesti eniten kaupunkien läheisen maaseudun- ja tavoitealueiden ulkopuolisilla LEADER-alueilla. Näillä alueilla huonontumista selittää eniten jo aiemmin todettu vanhusien määrän kasvu.

Työpaikat

Toimintaryhmien alueilla oli työpaikkoja kaikkiaan noin 310 000 kpl vuonna 2001 (Taulukko 7). Näistä 13,5 % oli alkutuotannossa, 28,7 % jalostuksessa ja 54,5 % palveluissa. Toimintaryhmien elinkeinorakenne vaihtelee melko paljon. Alkutuotannon osuus työpaikoista vaihtelee välillä 3-27 %. Jalostuksen osalta vastaava vaihteluväli oli 19-38 % ja palveluiden 48-66 %. Alkutuotannon osuus oli suurin tavoite 1 ja harvaanasutun maaseudun alueilla toimivissa toimintaryhmissä.

Työpaikkojen lukumäärän kehitys on ollut selvästi hitaampaa vuosina 1999-2001 verrattuna vuosiin 1997-1998 (Taulukko 8). Kun vuosina 1999 ja 2000 LEADER-alueilla yllettiin vielä selvään työpaikkamäärän kasvuun, vuonna 2001 työpaikkamäärä väheni yli 900 työpaikalla. Toimintaryhmien välillä ja eri vuosien välillä esiintyy huomattavaa vaihtelua työpaikkamäärän kasvussa. Tavoite 1 ja harvaan asutun maaseudun alueen toimintaryhmissä työpaikkojen vähentyminen on käynnistynyt aiemmin kuin muilla alueilla.

Alkutuotannon työpaikkojen vähentyminen on koskettanut kaikkia LEADER-alueita suhteellisen tasaisesti vuosina 1999-2001 (Taulukko 9). Tällä aikavälillä alkutuotannon työpaikat vähentyivät keskimäärin noin 13 %. Maaseututyypin ja tavoitealueiden välillä ei ole kovin suuria eroja työpaikkamuutoksissa. Tilaston mukaan alkutuotannon työpaikkamäärän vähentyminen vuosina 1999-2001 oli kaksinkertainen verrattuna vuosiin 1997-1999.

Jalostuksen työpaikkamäärä on kasvanut LEADER-alueilla noin 3 % (2 350 kpl) vuosina 1999-2001 (Taulukko 10). Kasvu on hidastunut aiempiin vuosiin nähden. Alueiden välillä esiintyy merkittävää vaihtelua työpaikkamäärän kehityksessä. Heikoimmilla alueilla jalostuksen työpaikat vähentyivät yli 10 %:lla ja parhailla alueilla tapahtui yli 15 %:n kasvu. Työpaik-

kamäärän kasvun hiipuminen on koskettanut voimakkaimmin tavoite 1 ja harvaan asutun maaseudun LEADER-alueita.

Palveluiden työpaikkamäärä kasvoi LEADER+ -alueilla noin 3 700:llä (2,2 %) vuosina 1999-2001. Kasvua tapahtui neljää toimintaryhmää lukuun ottamatta kaikilla alueilla. Jalostuksen työpaikkakehityksen tapaan kasvu oli em. aikajaksona hitaampaa verrattuna aiempiin vuosiin (5 %). Palveluiden työpaikat kasvoivat eniten tavoitealueiden ulkopuolisella alueella ja kaupunkien läheisellä maaseudulla (Taulukko 11).

Työttömyys

Työttömyysaste on toimintaryhmien alueella pienentynyt vuoden 1995 arvosta 19,5 % alle 13 %:iin vuonna 2002 (Taulukko 12). Luvut ovat Työministeriön lukuja ja kunkin vuoden keskimääräisiä tietoja. Työttömyysaste on laskenut suhteellisen tasaisesti kaikilla alueilla ja aluetyypeillä, mutta alueelliset erot ovat säilyneet ennallaan (Kuva 7). Parhaalla alueella työttömyysaste oli vain hieman yli 7 % ja huonoimmalla yli 21 %. Maaseututyypeistä ydinmaaseudulla toimivien toimintaryhmien alueella työttömyysaste oli matalin (11,1 %) ja korkein harvaan asutun maaseudun alueella.

Maaseutuväestön palvelujen saavutettavuus

Maaseutuväestön palvelujen saavutettavuutta on mitattu etäisyyksinä lähimpään taajamaan tai lähimpään kauppaan (Taulukko 13). Analyysi perustuu Kajaanin kehittämiskeskuksen tekemään selvitykseen (Keränen 2003), jossa paikkatietoaineistojen (1 x 1 neliökilometriruudut) ja digitaalisen tiestö -aineiston sekä paikkatietoohjelmistojen avulla analysoitiin maaseutuväestön etäisyyksiä taajamiin ja toisaalta kyläkauppoihin (ml. myös taajamat). Väestötiedot ovat vuodelta 2000 ja kauppojen tiedot vuodelta 2002.

LEADER-alueiden maaseutuväestö asui keskimäärin 14,4 km:n etäisyydellä lähimmästä taa-

jamasta. Vastaavasti lähin kauppa sijaitsi keskimäärin 9,5 km:n etäisyydellä. Alueiden välillä on suurta vaihtelua: lyhin keskimääräinen etäisyys taajamiin oli vain 8,5 km ja pisin yli 27 km. Vastaava vaihteluväli kauppaetäisyyden osalta oli 6,3-14,8 km. Tavoite 1-alueella keskimääräiset etäisyydet olivat suurimpia. Maaseututyypeistä ydinmaaseudulla toimivien toimintaryhmien alueella keskimääräiset etäisyydet olivat hieman yllättäen lyhyempiä kuin kaupunkien läheisellä maaseudulla, ja harvaan asutulla maaseudulla taas odotetusti pisimmät.

Olennainen tekijä etäisyyksissä on tietysti se, millaiset liikkumisen vaihtoehdot asukkailla on käytettävissään. Karkeasti kärjistäen todettuna liikkumisvälineiden valinnan vaihtoehdot vähenevät kaupungeista ja taajamista harvaan asutulle maaseudulle mentäessä. Harvaan asutulla maaseudulla yksityisauton käyttö on usein ainut mahdollisuus liikkua pitkiä matkoja. Tällöin yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen eri alueiden asukkaiden välillä vaikuttavat palveluiden etäisyyksiä enemmän esimerkiksi polttoaineiden hinnat (esim. Ponnikas 2003). Palvelujen saavutettavuus on kuitenkin sinällään merkittävä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kysymys (ns. subjektiiviset perusoikeudet), silloin kun on kyse peruspalveluista. Esimerkiksi sairaala- ja pelastuspalvelujen etäisyys asuinpaikasta on kansalaisten perusturvakysymys. Hyvinvointiyhteiskunnan pitää pystyä tarjoamaan kansalaisilleen tietyntasoinen perusturva riippumatta asuinpaikasta.

3.4 Päätelmät ja suositukset LEADER-alueiden sosioekonomisesta elinvoimaisuudesta ja elämänlaadusta sekä vastaus arviointikysymykseen

Päätelmät:

- Kokonaisuudessaan toimintaryhmien alueella väestömäärä on ollut vähenevä. LEADER+ -alueiden muuttoliike liike on ollut valtaosassa alueita tappiollista. Myös lasten määrä on

keskimäärin vähentynyt LEADER-alueilla. Työpaikkojen määrä LEADER-alueilla kasvoi vuosina 1999 ja 2000, mutta vuonna 2001 työpaikkamäärä väheni yli 900 työpaikalla. Palveluiden työpaikkamäärä kasvoi LEADER+ -alueilla yli 2 % vuosina 1999-2001. Työttömyysaste laski 19,5 % alle 13 %:iin vuodesta 1995 vuoteen 2002 mennessä.

- LEADER-ohjelmalla ei ole kyetty kovin voimakkaasti vaikuttamaan maan väestön kehityksestä ja talouden suhdannevaihteluista johtuviin kehitystrendeihin, eikä näiden kehitystrendien aiheuttamiin muutoksiin LEADER-alueiden sosioekonomisessa elinvoimaisuudessa ja elämänlaadussa. Merkittäviä positiivisia saavutuksia LEADER-alueilla ovat kuitenkin palveluelinkeinon työpaikkamäärän lisääntyminen ja työttömyyden puristaminen alle 15 prosentin. Myönteistä kehitystä ovat myös LEADER-ohjelman maaseudun naisille tarjoamat työpaikat. Sen sijaan huolestuttavaa on väestön ikärakenteen vanheneminen, syntyvyyden lasku, muuttotappio ja näistä seuraava väestön väheneminen LEADER-alueilla.
- Merkittävyystään huolimatta kuvatut negatiiviset ja positiiviset alueellisen kehityksen muutokset ovat vasta alueiden sosioekonominen elinkelpoisuuteen ja elämän laatuun edellytyksiä luovia makrorakenteita. Viime kädessä elämänlaatu ja alueiden elinvoimaisuus syntyy yksilöllisistä ja kollektiivisista kokemuksista ja yhteisöllisyydestä. Elämänlaatu saa muotonsa makrorakenteiden paikallisesta kokemisesta. Olosuhteiden muutokset vaikuttavat elämänlaatuun vasta, kun ne on tulkittu paikallisesti. Näin LEADER-ohjelman sosiaalista kestävyyttä ja alueiden yhteisöllisyyttä tukevat toimet voivat vahvistaa alueiden sosioekonomista elinkelpoisuutta ja lisätä elämänlaatua enemmän kuin ohjelman suorat vaikutukset työllisyyteen tai muuttoliikkeeseen.

Suosituks:

- LEADER-ohjelman LEADER-alueiden sosioekonomista elinkelpoisuutta ja elämänlaatua tukevien vaikutusten optimoimiseksi ohjelman hankkeistuksessa tulisi kyetä luomaan hankkeita, jotka luovat sekä laadullisia kestävä kehitystä, sosiaalista pääomaa ja yhteisöllisyyttä tukevia vaikutuksia että synnyttävät uusia yrityksiä ja työpaikkoja. Laadullisten vaikutusten syntyprosessi on käynnistynyt hyvin, mutta laadulliset vaikutukset kaipaivat vahvistukseksi ohjelman loppukaudella voimakkaampaa panostusta selkeästi uusia yrityksiä ja työpaikkoja tavoitteleviin ja niitä todennäköisesti synnyttäviin hankkeisiin.

3.5 Relevanssitarkastelu

Relevanssin, tarkoituksenmukaisuuden, arvioinnissa vastataan kysymykseen, tehdäänkö ohjelmassa oikeita asioita. Asian tarkastelussa keskeisimpänä on sen problematisointi, vastaavatko ohjelman tavoitteet ja ohjelmassa toteutettava toiminta tarpeisiin, mitä alueilla on. Tällöin voidaan myös kyseenalaistaa, ovatko ohjelmassa tehdyt asiat olleet tarkoituksenmukaisia vai onko toimintaympäristössä kenties sellaisia tarpeita, joiden vastaamiseen ohjelmassa ei pyritä. Relevanssitarkastelu voikin johtaa tavoitteiden ja toiminnan uudelleen suuntauksen suositteluun.

Toimintaympäristössä havaitut ongelmat ja tarpeet sekä niiden mukaisesti asetetut tavoitteet muodostavat aina ohjelman laadinnalle ja toteutukselle strategisen perustan. Tarpeiden ja tavoitteiden vastaavuuden, relevanssin, arviointi liittyy keskeisesti ennakoarviointivaiheeseen. Monivuotisessa ohjelmassa on kuitenkin järkevää tarkastella relevanssia myös ohjelman toteutusaikana. Tässä yhteydessä ei kuitenkaan enää palata ennakoarvioinnin osoittamiin puutteisiin vaan tilanne arvioidaan arvioinnissa saadun kokonaisvaikutelman pohjalta.

Suomen LEADER+ -ohjelmaan sisällytetty maaseutualueiden SWOT-nelikenttä on yhdenmukainen ennakoarvioinnissa laaditun SWOT-nelikentän kanssa (taulukko 15).

Päätelmät

- Toimintaympäristöanalyysiä vasten tarkasteltuna LEADER+ -ohjelmassa ei ole toimintaympäristön muutoksesta aiheutuvia merkittäviä muutospaineita. Suomen maaseutualueiden kehityksessä nähdyt trendit ovat olleet tiedossa jo ohjelman laatimisvaiheessa ja niiden lähtökohtainen luominen on ollut riittävää. Vaikka havaitut kehityskulut poikkeavat erilaisilla maaseutualueilla toisistaan,

voidaan sanoa, että kokonaisuutena ohjelmassa on edelleen perusteltua pyrkiä uusien, maaseudun elinkeinomahdollisuuksia monipuolistavien ja vetovoimaa lisäävien ideoiden kokeilemiseen maaseudun kehittämisessä.

- Suomen LEADER+-alueet ovat kuitenkin hyvin heterogeenisiä ja varsinkin harvaan asutun maaseudun kohdalla negatiivinen kehitys on viime vuosina ollut erityisen rajua, mitä toimintaryhmät joutuvat vakavasti pohtimaan toteuttaessaan kehittämissuunnitelmiaan. Ohjelma antaa hyvän liikkumavaran alueiden tarpeisiin laadituille ryhmien kehittämissuunnitelmille ja niiden toteuttamiselle paikallisia tarpeita vastaavasti.

Taulukko 2. Väestökehitys LEADER+ toimintaryhmien alueilla 1996-2002. Tilastossa ei ole mukana toimintaryhmien alueilla sijaitsevia suuria kaupunkeja. Alueet on järjestetty suhteellisen väestömuutoksen 1999-2002 mukaan suuruusjärjestykseen.

	1996	1999	2002	Muutos 1996-1999		Muutos 1999-2002	
LEADER+ toimintaryhmä	hlöä	hlöä	hlöä	hlöä	%	hlöä	%
3. Oulujärvi LEADER ry	16 245	15 486	14 433	-759	-4.7	-1 053	-6.8
15. Vaara-Karjalan LEADER ry	47 385	44 779	42 317	-2 606	-5.5	-2 462	-5.5
2. Kainuun naisrytittäjä LEADER ry	41 346	39 222	37 096	-2 124	-5.1	-2 126	-5.4
10. Kalakukko 2006 ry	25 854	24 584	23 456	-1 270	-4.9	-1 128	-4.6
22. Etelä-Karjalan Kärki-LEADER ry -	18 504	17 808	17 015	-696	-3.8	-793	-4.5
11. Maaseudun kehittämissyhistys VIISARI ry	39 007	37 720	36 059	-1 287	-3.3	-1 661	-4.4
13. Maaseudun kehittämissyhistys Keski-Karjalan Jetina ry	23 495	22 615	21 688	-880	-3.7	-927	-4.1
12. RaJuPuSu LEADER ry	27 249	26 215	25 167	-1 034	-3.8	-1 048	-4.0
5. Pirityiset ry	19 742	19 095	18 405	-647	-3.3	-690	-3.6
18. Aktiivinen Pohjois-Satakunta ry	54 391	52 763	50 999	-1 628	-3.0	-1 764	-3.3
6. NHS -LEADER II ry	49 730	48 013	46 417	-1 717	-3.5	-1 596	-3.3
9. Suupohjan kehittämissyhistys ry	32 075	31 071	30 074	-1 004	-3.1	-997	-3.2
8. Härmänmaan ja Järvisen Kehittämissyhd. ry	55 067	53 741	52 044	-1 326	-2.4	-1 697	-3.2
1. Peräpohjolan kehitys ry	56 572	54 770	53 061	-1 802	-3.2	-1 709	-3.1
24. Päijät-Hämeen maaseudun kehittämissyhd. ry	24 355	23 681	23 132	-674	-2.8	-549	-2.3
19. Karhuseutu ry	47 666	46 652	45 652	-1 014	-2.1	-1 000	-2.1
23. Kehittämissyhistys Sepra ry	52 536	51 482	50 553	-1 054	-2.0	-929	-1.8
7. Rieska-LEADER ry	57 898	57 259	56 585	-639	-1.1	-674	-1.2
21. I samma båt rf - Samassa veneessä y	30 661	30 303	29 949	-358	-1.2	-354	-1.2
16. Pomoottori ry	23 329	23 096	22 841	-233	-1.0	-255	-1.1
20. Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit ry	47 223	46 781	46 445	-442	-0.9	-336	-0.7
14. Joensuun seudun LEADER -yhdistys ry	54 583	53 643	53 426	-940	-1.7	-217	-0.4
4. Nouseva rannikkoseutu ry	29 383	28 849	29 199	-534	-1.8	350	1.2
25. Pomoväst rf	33 631	33 483	34 001	-148	-0.4	518	1.5
17. Kantri ry	71 537	73 841	78 655	2 304	3.2	4 814	6.5
Toimintaryhmät yhteensä	979 464	956 952	938 669	-22 512	-2.3	-18 283	-1.9
Tavoite 1 toimintaryhm.	401 208	386 142	371 525	-15 066	-3.8	-14 617	-3.8
Tavoite 2 toimintaryhm.	473 088	463 486	454 488	-9 602	-2.0	-8 998	-1.9
Tav. al. ulkopuol. toimintaryhm.	105 168	107 324	112 656	2 156	2.1	5 332	5.0
Kaupunkien läheinen maas. toimintaryhm.	230 358	228 906	230 794	-1 452	-0.6	1 888	0.8
Ydinmaaseutu toimintaryhm.	554 914	542 574	531 382	-12 340	-2.2	-11 192	-2.1
Harvaan asuttu maaseutu toimintaryhm.	194 192	185 472	176 493	-8 720	-4.5	-8 979	-4.8
Koko maa	5 132 320	5 171 302	5 206 295	38 982	0.8	34 993	0.7

Taulukko 3. Nettomuutto suhteessa väkilukuun LEADER+ toimintaryhmien alueilla 1995-2002, %.
Tilastossa ei ole mukana toimintaryhmien alueilla sijaitsevia suuria kaupunkeja. Alueet on järjestetty vuoden 2002 nettomuuton mukaan suuruusjärjestykseen.

	Nettomuutto, %							
LEADER+ toimintaryhmä	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
3. Oulujärvi LEADER ry	-1.13	-0.90	-1.05	-1.65	-1.05	-1.84	-1.66	-1.85
6. NHS -LEADER II ry	-1.04	-1.20	-1.14	-1.35	-1.59	-1.31	-1.26	-1.35
15. Vaara-Karjalan LEADER ry	-0.92	-1.52	-1.17	-1.50	-1.46	-1.13	-1.17	-1.19
5. Pirityiset ry	-0.88	-1.17	-1.21	-0.95	-1.91	-1.37	-1.55	-1.14
2. Kainuun naisryttiläisyys LEADER ry	-1.03	-1.27	-1.58	-1.85	-1.29	-1.30	-1.80	-1.12
11. Maaseudun kehittämissyhdystys VIISARI ry	-0.87	-0.64	-0.78	-1.21	-0.60	-1.15	-1.34	-0.97
13. Maaseudun kehittämissyhdystys Keski-Karjalan Jetina ry	-0.96	-1.12	-0.75	-0.62	-0.95	-0.73	-0.87	-0.89
10. Kalakukko 2006 ry	-0.82	-0.82	-0.84	-1.31	-1.24	-0.81	-0.99	-0.88
18. Aktiivinen Pohjois-Satakunta ry	-0.64	-0.80	-0.73	-0.64	-0.70	-1.00	-0.46	-0.82
1. Peräpohjolan kehitys ry	-0.70	-0.82	-1.15	-1.31	-1.52	-1.44	-1.49	-0.69
22. Etelä-Karjalan Kärki-LEADER ry -	-1.08	-0.94	-0.32	-1.19	-0.77	-1.31	-0.27	-0.68
8. Härmänmaan ja Järvisen Kehittämissyhdystys ry	-0.78	-0.76	-0.97	-0.65	-0.68	-1.13	-1.07	-0.63
12. RaJuPuSu LEADER ry	-0.78	-0.90	-0.55	-1.18	-0.68	-0.96	-0.58	-0.58
19. Karhuseutu ry	-0.85	-0.75	-0.64	-0.70	-0.76	-0.80	-0.90	-0.56
9. Suupohjan kehittämissyhdystys ry	-1.07	-0.94	-0.84	-1.17	-0.71	-0.96	-0.95	-0.53
7. Rieska-LEADER ry	-0.77	-0.88	-0.73	-0.86	-0.51	-1.01	-0.98	-0.40
24. Päijät-Hämeen maaseudun kehittämissyhdystys ry	-0.53	-0.96	-0.22	-0.49	-0.16	-0.42	0.24	-0.34
14. Joensuun seudun LEADER -yhdistys ry	-0.29	-0.32	-0.64	-0.71	-0.64	-0.12	-0.09	-0.01
23. Kehittämissyhdystys Sepra ry	-0.66	-0.47	-0.34	-0.50	-0.44	-0.16	-0.51	0.01
16. Pomootori ry	-0.49	-0.12	-0.17	0.07	0.09	0.42	-0.27	0.03
20. Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit ry	-0.24	-0.22	-0.26	-0.04	0.18	0.04	-0.11	0.06
21. I samma båt rf - Samassa veneessä y	-0.22	-0.36	-0.20	-0.28	0.25	-0.22	0.05	0.24
4. Nouseva rannikkoseutu ry	-0.50	-0.54	-0.68	-1.42	-0.67	-0.36	-0.12	0.48
25. Pomoväst rf	-0.75	-0.91	-0.57	0.25	-0.03	0.50	0.76	0.60
17. Kantri ry	-0.25	-0.16	0.33	0.34	1.03	1.40	1.80	1.47
Toimintaryhmät yhteensä	-0.69	-0.75	-0.67	-0.78	-0.61	-0.59	-0.53	-0.35
Tavoite 1 toimintaryhm.	-0.82	-0.95	-1.00	-1.25	-1.18	-1.06	-1.12	-0.88
Tavoite 2 toimintaryhm.	-0.65	-0.65	-0.56	-0.64	-0.43	-0.61	-0.53	-0.29
Tav. al. ulkopuol. toimintaryhm.	-0.41	-0.40	0.04	0.32	0.70	1.13	1.49	1.20
Kaupunkien läheinen maas. toimintaryhm.	-0.49	-0.48	-0.46	-0.52	-0.34	-0.07	0.06	0.23
Ydinmaaseutu toimintaryhm.	-0.71	-0.74	-0.65	-0.68	-0.58	-0.65	-0.57	-0.37
Harvaan asuttu maaseutu toimintaryhm.	-0.89	-1.07	-1.01	-1.38	-1.02	-1.09	-1.17	-1.03
Koko maa	0.06	0.05	0.07	0.07	0.05	0.05	0.11	0.10

Taulukko 4. Väestön ikärakenne LEADER+ toimintaryhmien alueilla vuonna 2002 (%). Tilastossa ei ole mukana toimintaryhmien alueilla sijaitsevia suuria kaupunkeja. Alueet on järjestetty yli 65 -vuotiaiden osuuden mukaan suuruusjärjestykseen.

LEADER+ toimintaryhmä	Ikärakenne 2002			
	0-14 v.	15-64 v.	65- v.	Yht.
17. Kantri ry	22.0	66.3	11.7	100.0
4. Nouseva rannikkoseutu ry	24.4	60.3	15.2	100.0
7. Rieska-LEADER ry	21.8	62.7	15.6	100.0
14. Joensuun seudun LEADER -yhdistys ry	20.1	64.3	15.6	100.0
1. Peräpohjolan kehitys ry	20.1	64.2	15.7	100.0
25. Pomoväst rf	18.3	65.4	16.2	100.0
19. Karhuseutu ry	18.0	65.1	16.9	100.0
6. NHS -LEADER II ry	21.2	61.7	17.1	100.0
5. Pirityiset ry	19.9	62.4	17.7	100.0
23. Kehittämisyhdistys Sepra ry	16.3	64.6	19.1	100.0
8. Härmänmaan ja Järvisen Kehittämisyhdistys ry	18.7	61.8	19.5	100.0
9. Suupohjan kehittämisyhdistys ry	17.1	62.8	20.1	100.0
2. Kainuun naisrytitys LEADER ry	15.6	64.3	20.1	100.0
18. Aktiivinen Pohjois-Satakunta ry	16.4	63.3	20.3	100.0
20. Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit ry	17.7	61.9	20.5	100.0
13. Maaseudun kehittämisyhdistys Keski-Karjalan Jetina ry	16.2	63.3	20.5	100.0
21. I samma båt rf - Samassa veneessä y	17.2	62.3	20.5	100.0
3. Oulujärvi LEADER ry	17.4	61.9	20.8	100.0
16. Pomoottori ry	17.4	61.7	20.9	100.0
11. Maaseudun kehittämisyhdistys VIISARI ry	17.0	61.7	21.2	100.0
10. Kalakukko 2006 ry	15.3	62.7	22.0	100.0
15. Vaara-Karjalan LEADER ry	15.0	62.8	22.2	100.0
12. RaJuPuSu LEADER ry	15.4	61.7	22.9	100.0
24. Päijät-Hämeen maaseudun kehittämisyhdistys ry	16.0	61.1	22.9	100.0
22. Etelä-Karjalan Kärki-LEADER ry -	14.5	61.9	23.6	100.0
Toimintaryhmät yhteensä	18.4	63.2	18.4	100.0
Tavoite 1 toimintaryhm.	17.9	63.0	19.0	100.0
Tavoite 2 toimintaryhm.	18.2	62.7	19.1	100.0
Tav. al. ulkopuol. toimintaryhm.	20.9	66.0	13.1	100.0
Kaupunkien läheinen maas. toimintaryhm.	20.3	65.1	14.6	100.0
Ydinmaaseutu toimintaryhm.	18.4	62.6	19.0	100.0
Harvaan asuttu maaseutu toimintaryhm.	15.9	62.6	21.5	100.0
Koko maa	17.8	66.9	15.3	100.0

Taulukko 5. Väestön ikärakenteen muutos LEADER+ toimintaryhmien alueella 1996-2002 (%). Tilastossa ei ole mukana toimintaryhmien alueilla sijaitsevia suuria kaupunkeja. Alueet on järjestetty yli 0-14 vuotiaiden määrän suhteellisen muutoksen mukaan suuruusjärjestykseen.

	0-14 v.		15-64 v.		65- v.	
LEADER+ toimintaryhmä	1996-1999	1999-2002	1996-99	1999-2002	1996-99	1999-2002
15. Vaara-Karjalan LEADER ry	-11.7	-13.8	-5.9	-5.9	1.4	2.5
2. Kainuun naisyrittäjyys LEADER ry	-14.1	-12.6	-5.3	-6.2	5.8	4.0
10. Kalakukko 2006 ry	-11.2	-10.8	-5.0	-4.9	1.0	1.4
22. Etelä-Karjalan Kärki-LEADER ry -	-8.8	-10.4	-4.2	-5.2	1.3	1.8
3. Oulujärvi LEADER ry	-11.4	-10.3	-4.3	-8.2	1.4	0.9
11. Maaseudun kehittämissyhdistys VIISARI ry	-9.5	-10.1	-3.4	-5.5	3.6	4.5
5. Pirtyiset ry	-10.9	-9.6	-2.2	-3.3	3.7	3.0
12. RaJuPuSu LEADER ry	-8.1	-9.0	-4.4	-4.4	1.7	0.9
13. Maaseudun kehittämissyhd. Keski-Karjalan Jetina ry	-10.5	-8.9	-2.6	-4.5	-0.8	1.6
18. Aktiivinen Pohjois-Satakunta ry	-8.5	-7.5	-2.3	-3.6	0.1	1.0
6. NHS -LEADER II ry	-7.8	-6.7	-2.9	-3.6	0.7	2.4
1. Peräpohjolan kehitys ry	-8.8	-6.5	-3.1	-4.4	6.2	7.8
9. Suupohjan kehittämissyhdistys ry	-6.6	-6.1	-3.1	-3.4	0.2	0.0
24. Päijät-Hämeen maaseudun kehittämissyhdistys ry	-5.7	-5.6	-3.0	-3.9	0.4	4.7
8. Härmänmaan ja Järviseudun Kehittämissyhdistys ry	-7.1	-5.4	-2.2	-3.8	2.2	1.1
16. Pomoottori ry	-3.2	-4.6	-0.7	-1.1	0.2	2.1
7. Rieska-LEADER ry	-4.8	-3.8	-0.4	-1.3	1.8	3.3
23. Kehittämissyhdistys Sepra ry	-6.2	-3.4	-1.9	-2.3	1.9	1.2
19. Karhuseutu ry	-5.6	-3.4	-2.2	-3.6	2.6	5.2
21. I samma båt rf - Samassa veneessä y	-4.5	-3.3	-0.3	-1.1	-1.0	0.5
14. Joensuun seudun LEADER -yhdistys ry	-4.6	-2.7	-1.7	-0.2	2.3	2.0
20. Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit ry	-3.3	-2.1	-0.7	-0.6	0.4	0.3
25. Pomoväst rf	-3.3	1.3	0.3	1.5	0.0	2.0
4. Nouseva rannikkoseutu ry	-5.1	1.6	-1.0	0.8	0.6	2.3
17. Kantri ry	1.4	8.4	3.3	5.6	6.2	8.3
Toimintaryhmät yhteensä	-6.6	-4.6	-2.1	-2.4	1.9	2.7
Tavoite 1 toimintaryhm.	-9.3	-8.4	-3.7	-4.3	2.6	3.1
Tavoite 2 toimintaryhm.	-5.8	-4.1	-1.7	-2.4	1.0	1.8
Tav. al. ulkopuol. toimintaryhm.	0.1	6.4	2.4	4.4	3.7	5.8
Kaupunkien läheinen maas. toimintaryhm.	-3.9	0.0	-0.6	0.0	4.3	5.8
Ydinmaaseutu toimintaryhm.	-6.4	-4.7	-1.8	-2.3	0.9	1.5
Harvaan asuttu maaseutu toimintaryhm.	-10.9	-11.0	-4.7	-5.7	2.5	3.2
Koko maa	-2.6	-1.7	1.2	0.6	3.2	4.1

Taulukko 6. Demografinen (väestöllinen) huoltosuhde ja sen muutos LEADER+ toimintaryhmien alueella 1996-2002 (%). Tilastossa ei ole mukana toimintaryhmien alueilla sijaitsevia suuria kaupunkeja. Alueet on järjestetty huoltosuhteen muutoksen 1999-2002 mukaan suuruusjärjestykseen. Huoltosuhde= (0-14 v. + 65- v)/ 15-64 v. Huoltosuhdeluvun kasvu tarkoittaa huoltosuhteen huonontumista.

	Demografinen huoltosuhde			Huoltosuhteen muutos	
	Huoltosuhde			%	
	1996	1999	2002	1996-99	1999-2002
LEADER+ toimintaryhmä					
19. Karhuseutu ry	0.51	0.51	0.54	0.23	4.34
24. Päijät-Hämeen maaseudun kehittämissyhdistys ry	0.61	0.61	0.64	0.68	4.20
3. Oulujärvi LEADER ry	0.60	0.59	0.62	-0.96	3.97
1. Peräpohjolan kehitys ry	0.54	0.54	0.56	-0.13	3.91
11. Maaseudun kehittämissyhdistys VIISARI ry	0.60	0.60	0.62	0.30	3.15
17. Kantri ry	0.50	0.50	0.51	-0.25	2.56
2. Kainuun naisrytittäjyys LEADER ry	0.54	0.54	0.56	0.55	2.45
22. Etelä-Karjalan Kärki-LEADER ry -	0.60	0.60	0.62	1.13	2.05
8. Härmänmaan ja Järviseudun Kehittämissyhdistys ry	0.61	0.61	0.62	-0.58	1.69
23. Kehittämissyhdistys Sepra ry	0.54	0.54	0.55	-0.18	1.33
13. Maaseudun kehittämissyhdistys Keski-Karjalan Jetina ry	0.59	0.57	0.58	-3.05	1.26
15. Vaara-Karjalan LEADER ry	0.58	0.58	0.59	1.04	1.20
12. RaJuPuSu LEADER ry	0.60	0.61	0.62	1.77	1.15
4. Nouseva rannikkoseutu ry	0.66	0.65	0.66	-2.02	1.05
10. Kalakukko 2006 ry	0.59	0.59	0.60	0.20	1.01
6. NHS -LEADER II ry	0.63	0.62	0.62	-1.59	0.76
18. Aktiivinen Pohjois-Satakunta ry	0.59	0.58	0.58	-1.81	0.63
9. Suupohjan kehittämissyhdistys ry	0.59	0.59	0.59	-0.10	0.55
7. Rieska-LEADER ry	0.60	0.59	0.60	-1.82	0.38
16. Pomoottori ry	0.62	0.62	0.62	-0.72	0.12
25. Pomoväst rf	0.54	0.53	0.53	-2.01	0.08
21. I samma båt rf - Samassa veneessä y	0.62	0.61	0.61	-2.39	-0.15
20. Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit ry	0.62	0.62	0.62	-0.71	-0.19
14. Joensuun seudun LEADER -yhdistys ry	0.56	0.56	0.56	-0.10	-0.47
5. Pirityiset ry	0.63	0.61	0.60	-2.94	-0.80
Toimintaryhmät yhteensä	0.58	0.57	0.58	-0.66	1.34
Tavoite 1 toimintaryhm.	0.58	0.58	0.59	-0.27	1.57
Tavoite 2 toimintaryhm.	0.59	0.59	0.59	-0.81	1.27
Tav. al. ulkopuol. toimintaryhm.	0.51	0.51	0.51	-0.88	1.73
Kaupunkien läheinen maas. toimintaryhm.	0.52	0.52	0.54	-0.18	2.36
Ydinmaaseutu toimintaryhm.	0.60	0.59	0.60	-1.17	0.66
Harvaan asuttu maaseutu toimintaryhm.	0.58	0.58	0.60	0.49	2.48
Koko maa	0.50	0.49	0.50	-1.26	0.33

Taulukko 7. Työpaikat toimialoittain LEADER+ toimintaryhmien alueella 2001, kpl ja %. Tilastossa ei ole mukana toimintaryhmien alueilla sijaitsevia suuria kaupunkeja. Alueet on järjestetty alkutuotannon osuuden mukaan suuruusjärjestykseen.

	Alkutuotanto		Jalostus		Palvelut		Tuntematon		Yhteensä	
LEADER+ toimintaryhmä	kpl	%	kpl	%	kpl	%	kpl	%	kpl	%
17. Kantri ry	755	3.4	7933	35.2	13320	59.1	518	2.3	22526	100.0
25. Pomoväst rf	528	4.1	4894	37.8	7291	56.3	227	1.8	12940	100.0
19. Karhuseutu ry	931	6.1	5720	37.2	8359	54.4	346	2.3	15356	100.0
23. Kehittämisyhdistys Sepra ry	1253	7.9	5020	31.6	9358	58.9	254	1.6	15885	100.0
1. Peräpohjolan kehitys ry	1232	8.9	3069	22.2	9064	65.6	461	3.3	13826	100.0
21. I samma båt rf - Samassa veneessä y	1068	10.1	3208	30.4	6026	57.1	251	2.4	10553	100.0
14. Joensuun seudun LEADER -yhdistys ry	1877	11.7	4700	29.2	9000	55.9	517	3.2	16094	100.0
16. Pomoottori ry	1041	13.3	2516	32.3	4023	51.6	219	2.8	7799	100.0
18. Aktiivinen Pohjois-Satakunta ry	2543	13.5	5743	30.5	9961	52.9	596	3.2	18843	100.0
15. Vaara-Karjalan LEADER ry	1922	14.1	3362	24.7	7793	57.3	531	3.9	13608	100.0
7. Rieska-LEADER ry	3107	14.6	6391	30.0	11069	52.0	724	3.4	21291	100.0
3. Oulujärvi LEADER ry	661	14.8	1108	24.9	2508	56.3	180	4.0	4457	100.0
2. Kainuun naisryttäjäys LEADER ry	1683	14.9	2247	19.9	6857	60.7	501	4.4	11288	100.0
8. Härmänmaan ja Järviseudun Kehittämisyhd. ry	2999	15.2	6432	32.6	9763	49.4	550	2.8	19744	100.0
20. Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit ry	2730	16.2	5022	29.8	8627	51.1	494	2.9	16873	100.0
9. Suupohjan kehittämisyhdistys ry	1710	16.3	3180	30.3	5255	50.0	366	3.5	10511	100.0
6. NHS -LEADER II ry	2870	17.6	4413	27.1	8319	51.1	668	4.1	16270	100.0
11. Maaseudun kehittämisyhdistys VIISARI ry	2155	17.8	3060	25.3	6449	53.3	442	3.7	12106	100.0
13. Maas. kehittämisyhd. Keski-Karjalan Jetina ry	1347	17.9	1921	25.5	3955	52.5	317	4.2	7540	100.0
22. Etelä-Karjalan Kärki-LEADER ry -	908	19.0	1132	23.7	2589	54.2	144	3.0	4773	100.0
24. Päijät-Hämeen maaseudun kehittämisyhd. ry	1447	19.1	2120	28.0	3756	49.7	241	3.2	7564	100.0
10. Kalakukko 2006 ry	1572	21.0	1529	20.4	4017	53.7	360	4.8	7478	100.0
4. Nouseva rannikkoseutu ry	1694	22.3	1448	19.1	4110	54.2	330	4.4	7582	100.0
12. RaJuPuSu LEADER ry	2073	25.4	1548	19.0	4216	51.7	318	3.9	8155	100.0
5. Pirityiset ry	1822	26.9	1344	19.9	3269	48.3	331	4.9	6766	100.0
Toimintaryhmät yhteensä	41 928	13.5	89 060	28.7	168 954	54.5	9 886	3.2	309 828	100.0
Tavoite 1 toimintaryhm.	19 214	16.3	28 301	24.1	65 447	55.7	4 626	3.9	117 588	100.0
Tavoite 2 toimintaryhm.	21 431	13.7	47 932	30.6	82 896	52.9	4 515	2.9	156 774	100.0
Tav. al. ulkopuol. toimintaryhm.	1 283	3.6	12 827	36.2	20 611	58.1	745	2.1	35 466	100.0
Kaupunkien läheinen maas. toimintaryhm.	4 795	7.1	21 422	31.6	39 743	58.6	1 842	2.7	67 802	100.0
Ydinmaaseutu toimintaryhm.	27 693	14.9	54 212	29.2	97 831	52.7	5 789	3.1	185 525	100.0
Harvaan asuttu maaseutu toimintaryhm.	9 440	16.7	13 426	23.8	31 380	55.5	2 255	4.0	56 501	100.0
Koko maa	101422	4.5	590904	26.2	1515831	67.3	43024	1.9	2251181	100.0

Taulukko 8. Työpaikkojen määrän muutos LEADER+ toimintaryhmien alueella 1997-2001, kpl ja %. Tilastossa ei ole mukana toimintaryhmien alueilla sijaitsevia suuria kaupunkeja. Alueet on järjestetty alkutuotannon osuuden mukaan suuruusjärjestykseen.

LEADER+ toimintaryhmä	Työpaikkamäärän muutos, kpl					Työpaikkamäärän muutos, %				
	1997	1998	1999	2000	2001	1997	1998	1999	2000	2001
3. Oulujärvi LEADER ry	274	76	-27	-70	-255	6.1	1.6	-0.6	-1.5	-5.4
2. Kainuun naisrytitys LEADER ry	132	187	15	-48	-369	1.2	1.6	0.1	-0.4	-3.2
1. Peräpohjolan kehitys ry	396	-68	334	-220	-288	2.9	-0.5	2.4	-1.5	-2.0
22. Etelä-Karjalan Kärki-LEADER ry -	0	-4	-22	-15	-87	0.0	-0.1	-0.4	-0.3	-1.8
16. Pomootori ry	183	267	19	22	-135	2.5	3.5	0.2	0.3	-1.7
13. Maaseudun kehityshd. Keski-Karjalan Jetina ry	244	145	-76	-96	-113	3.3	1.9	-1.0	-1.2	-1.5
6. NHS -LEADER II ry	455	286	5	458	-243	3.0	1.8	0.0	2.9	-1.5
11. Maaseudun kehittämissyhistys VIISARI ry	374	297	72	50	-162	3.3	2.5	0.6	0.4	-1.3
15. Vaara-Karjalan LEADER ry	3	-32	14	23	-163	0.0	-0.2	0.1	0.2	-1.2
4. Nouseva rannikkoseutu ry	334	151	-34	-33	-84	4.6	2.0	-0.4	-0.4	-1.1
18. Aktiivinen Pohjois-Satakunta ry	560	472	-6	-7	-191	3.1	2.5	0.0	0.0	-1.0
20. Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit ry	405	816	9	-14	-93	2.6	5.1	0.1	-0.1	-0.5
24. Päijät-Hämeen maaseudun kehittämissyhistys ry	90	63	-10	-1	-35	1.2	0.8	-0.1	0.0	-0.5
8. Härmänmaan ja Järviseudun Kehittämissyhd. Ry	280	1 004	-289	470	-33	1.5	5.4	-1.5	2.4	-0.2
21. I samma båt rf - Samassa veneessä y	267	48	162	113	0	2.7	0.5	1.6	1.1	0.0
23. Kehittämissyhistys Sepra ry	516	599	67	136	0	3.5	4.0	0.4	0.9	0.0
9. Suupohjan kehittämissyhistys ry	384	403	-252	133	6	3.9	3.9	-2.4	1.3	0.1
19. Karhuseutu ry	378	233	-142	247	12	2.6	1.6	-0.9	1.6	0.1
25. Pomoväst rf	144	188	643	282	35	1.2	1.6	5.4	2.2	0.3
12. RaJuPuSu LEADER ry	198	88	93	-167	25	2.5	1.1	1.1	-2.0	0.3
7. Rieska-LEADER ry	640	609	584	431	128	3.4	3.1	2.9	2.1	0.6
10. Kalakukko 2006 ry	24	164	-103	-59	79	0.3	2.2	-1.4	-0.8	1.1
17. Kantri ry	1 011	1 138	631	919	347	5.5	5.8	3.1	4.3	1.6
5. Pirityiset ry	68	264	-75	-11	139	1.1	4.1	-1.1	-0.2	2.1
14. Joensuun seudun LEADER -yhdistys ry	44	524	243	-4	569	0.3	3.5	1.6	0.0	3.7
Toimintaryhmät yhteensä	7 404	7 918	1 855	2 539	-911	2.5	2.7	0.6	0.8	-0.3
Tavoite 1 toimintaryhm.	2 212	1 931	495	-144	-781	1.9	1.7	0.4	-0.1	-0.7
Tavoite 2 toimintaryhm.	4 037	4 661	86	1 482	-512	2.7	3.1	0.1	1.0	-0.3
Tav. al. ulkopuol. toimintaryhm.	1 155	1 326	1 274	1 201	382	3.8	4.2	3.9	3.5	1.1
Kaupunkien läheinen maas. toimintaryhm.	1 829	1 827	1 066	942	640	3.0	2.9	1.6	1.4	1.0
Ydinmaaseutu toimintaryhm.	4 678	5 336	828	1 702	-646	2.7	3.0	0.5	0.9	-0.3
Harvaan asuttu maaseutu toimintaryhm.	897	755	-39	-105	-905	1.6	1.3	-0.1	-0.2	-1.6
Koko maa	80 853	94 707	41 181	54 672	22 624	4.1	4.6	1.9	2.5	1.0

Taulukko 9. Alkutuotannon työpaikkojen määrän muutos LEADER+ toimintaryhmien alueella 1997-2001, kpl ja %. Tilastossa ei ole mukana toimintaryhmien alueilla sijaitsevia suuria kaupunkia. Alueet on järjestetty alkutuotannon työpaikkojen suhteellisen muutoksen 1999-2001 mukaan suuruusjärjestykseen.

	Alkutuotannon työpaikat			Muutos 1997-99		Muutos 1999-2001	
LEADER+ toimintaryhmä	1997	1999	2001	kpl	%	kpl	%
3. Oulujärvi LEADER ry	861	811	661	-50	-5.8	-150	-18.5
1. Peräpohjolan kehitys ry	1545	1462	1232	-83	-5.4	-230	-15.7
19. Karhuseutu ry	1173	1099	931	-74	-6.3	-168	-15.3
21. I samma båt rf - Samassa veneessä y	1357	1260	1068	-97	-7.1	-192	-15.2
10. Kalakukko 2006 ry	1918	1854	1572	-64	-3.3	-282	-15.2
13. Maaseudun kehittämisyhdistys Keski-Karjalan Jetina ry	1609	1586	1347	-23	-1.4	-239	-15.1
18. Aktiivinen Pohjois-Satakunta ry	3200	2985	2543	-215	-6.7	-442	-14.8
12. RaJuPuSu LEADER ry	2530	2419	2073	-111	-4.4	-346	-14.3
20. Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit ry	3438	3158	2730	-280	-8.1	-428	-13.6
16. Pomoottori ry	1256	1202	1041	-54	-4.3	-161	-13.4
22. Etelä-Karjalan Kärki-LEADER ry -	1079	1047	908	-32	-3.0	-139	-13.3
11. Maaseudun kehittämisyhdistys VIISARI ry	2559	2483	2155	-76	-3.0	-328	-13.2
9. Suupohjan kehittämisyhdistys ry	2144	1962	1710	-182	-8.5	-252	-12.8
15. Vaara-Karjalan LEADER ry	2326	2196	1922	-130	-5.6	-274	-12.5
7. Rieska-LEADER ry	3646	3535	3107	-111	-3.0	-428	-12.1
6. NHS -LEADER II ry	3331	3265	2870	-66	-2.0	-395	-12.1
5. Purityiset ry	2075	2069	1822	-6	-0.3	-247	-11.9
17. Kantri ry	926	852	755	-74	-8.0	-97	-11.4
4. Nouseva rannikkoseutu ry	1945	1911	1694	-34	-1.7	-217	-11.4
14. Joensuun seudun LEADER -yhdistys ry	2325	2111	1877	-214	-9.2	-234	-11.1
8. Härmänmaan ja Järvisen Kehittämisyhdistys ry	3730	3371	2999	-359	-9.6	-372	-11.0
24. Päijät-Hämeen maaseudun kehittämisyhdistys ry	1717	1623	1447	-94	-5.5	-176	-10.8
2. Kainuun naisryttiläisyys LEADER ry	2065	1884	1683	-181	-8.8	-201	-10.7
23. Kehittämisyhdistys Sepra ry	1631	1398	1253	-233	-14.3	-145	-10.4
25. Pomoväst rf	629	572	528	-57	-9.1	-44	-7.7
Toimintaryhmät yhteensä	51 015	48 115	41 928	-2900	-5.7	-6187	-12.9
Tavoite 1 toimintaryhm.	23 144	22 140	19 214	-1004	-4.3	-2926	-13.2
Tavoite 2 toimintaryhm.	26 316	24 551	21 431	-1765	-6.7	-3120	-12.7
Tav. al. ulkopuol. toimintaryhm.	1 555	1 424	1 283	-131	-8.4	-141	-9.9
Kaupunkien läheinen maas. toimintaryhm.	5 969	5 524	4 795	-445	-7.5	-729	-13.2
Ydinmaaseutu toimintaryhm.	33 600	31 740	27 693	-1860	-5.5	-4047	-12.8
Harvaan asuttu maaseutu toimintaryhm.	11 446	10 851	9 440	-595	-5.2	-1411	-13.0
Koko maa	124097	115918	101422	-8179	-6.6	-14496	-12.5

Taulukko 10. Jalostuksen työpaikkojen määrän muutos LEADER+ toimintaryhmien alueella 1997-2001, kpl ja %. Tilastossa ei ole mukana toimintaryhmien alueilla sijaitsevia suuria kaupunkeja. Alueet on järjestetty jalostuksen työpaikkojen suhteellisen muutoksen 1999-2001 mukaan suuruusjärjestykseen.

	Jalostuksen työpaikat			Muutos 1997-99		Muutos 1999-2001	
LEADER+ toimintaryhmä	1997	1999	2001	kpl	%	kpl	%
1. Peräpohjolan kehitys ry	3262	3420	3069	158	4.8	-351	-10.3
3. Oulujärvi LEADER ry	1228	1189	1108	-39	-3.2	-81	-6.8
2. Kainuun naisrytittäjyys LEADER ry	2394	2407	2247	13	0.5	-160	-6.6
13. Maaseudun kehittämisyhdistys Keski-Karjalan Jetina ry	1916	2026	1921	110	5.7	-105	-5.2
16. Pomoottori ry	2346	2613	2516	267	11.4	-97	-3.7
20. Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit ry	4619	5203	5022	584	12.6	-181	-3.5
18. Aktiivinen Pohjois-Satakunta ry	5473	5886	5743	413	7.5	-143	-2.4
11. Maaseudun kehittämisyhdistys VIISARI ry	2784	3110	3060	326	11.7	-50	-1.6
4. Nouseva rannikkoseutu ry	1461	1462	1448	1	0.1	-14	-1.0
24. Päijät-Hämeen maaseudun kehittämisyhdistys ry	2007	2123	2120	116	5.8	-3	-0.1
6. NHS -LEADER II ry	4117	4365	4413	248	6.0	48	1.1
10. Kalakukko 2006 ry	1403	1511	1529	108	7.7	18	1.2
15. Vaara-Karjalan LEADER ry	3215	3283	3362	68	2.1	79	2.4
22. Etelä-Karjalan Kärki-LEADER ry -	1215	1105	1132	-110	-9.1	27	2.4
25. Pomoväst rf	4495	4774	4894	279	6.2	120	2.5
23. Kehittämisyhdistys Sepra ry	4461	4839	5020	378	8.5	181	3.7
17. Kantri ry	6750	7568	7933	818	12.1	365	4.8
19. Karhuseutu ry	5653	5446	5720	-207	-3.7	274	5.0
12. RaJuPuSu LEADER ry	1424	1471	1548	47	3.3	77	5.2
21. I samma båt rf - Samassa veneessä y	2960	2988	3208	28	0.9	220	7.4
7. Rieska-LEADER ry	5337	5885	6391	548	10.3	506	8.6
8. Härmänmaan ja Järviseudun Kehittämisyhdistys ry	5419	5880	6432	461	8.5	552	9.4
9. Suupohjan kehittämisyhdistys ry	2819	2901	3180	82	2.9	279	9.6
5. Pirityiset ry	1128	1195	1344	67	5.9	149	12.5
14. Joensuun seudun LEADER -yhdistys ry	3635	4062	4700	427	11.7	638	15.7
Toimintaryhmät yhteensä	81 521	86 712	89 060	5191	6.4	2348	2.7
Tavoite 1 toimintaryhm.	26 506	28 039	28 301	1533	5.8	262	0.9
Tavoite 2 toimintaryhm.	43 770	46 331	47 932	2561	5.9	1601	3.5
Tav. al. ulkopuol. toimintaryhm.	11 245	12 342	12 827	1097	9.8	485	3.9
Kaupunkien läheinen maas. toimintaryhm.	19 300	20 496	21 422	1196	6.2	926	4.5
Ydinmaaseutu toimintaryhm.	49 190	52 593	54 212	3403	6.9	1619	3.1
Harvaan asuttu maaseutu toimintaryhm.	13 031	13 623	13 426	592	4.5	-197	-1.4
Koko maa	546657	578280	590904	31623	5.8	12624	2.2

Taulukko 11. Palveluiden työpaikkojen määrän muutos LEADER+ toimintaryhmien alueella 1997-2001, kpl ja %. Tilastossa ei ole mukana toimintaryhmien alueilla sijaitsevia suuria kaupunkeja. Alueet on järjestetty palveluiden työpaikkojen suhteellisen muutoksen 1999-2001 mukaan suuruusjärjestykseen.

	Palveluiden työpaikat			Muutos 1997-99		Muutos 1999-2001	
LEADER+ toimintaryhmä	1997	1999	2001	kpl	%	kpl	%
3. Oulujärvi LEADER ry	2520	2626	2508	106	4.2	-118	-4.5
2. Kainuun naisrytittäjä LEADER ry	6697	6994	6857	297	4.4	-137	-2.0
15. Vaara-Karjalan LEADER ry	7693	7874	7793	181	2.4	-81	-1.0
13. Maaseudun kehittämissyhd. Keski-Karjalan Jetina ry	3930	3975	3955	45	1.1	-20	-0.5
22. Etelä-Karjalan Kärki-LEADER ry -	2467	2589	2589	122	4.9	0	0.0
14. Joensuun seudun LEADER -yhdistys ry	8353	8978	9000	625	7.5	22	0.2
4. Nouseva rannikkoseutu ry	3909	4078	4110	169	4.3	32	0.8
12. RaJuPuSu LEADER ry	3906	4177	4216	271	6.9	39	0.9
23. Kehittämissyhdistys Sepra ry	8736	9240	9358	504	5.8	118	1.3
1. Peräpohjolan kehitys ry	8865	8947	9064	82	0.9	117	1.3
18. Aktiivinen Pohjois-Satakunta ry	9455	9775	9961	320	3.4	186	1.9
19. Karhuseutu ry	7811	8200	8359	389	5.0	159	1.9
9. Suupohjan kehittämissyhdistys ry	4918	5154	5255	236	4.8	101	2.0
7. Rieska-LEADER ry	10068	10854	11069	786	7.8	215	2.0
21. I samma båt rf - Samassa veneessä y	5607	5900	6026	293	5.2	126	2.1
8. Härmänmaan ja Järviseudun Kehittämissyhdistys ry	8938	9548	9763	610	6.8	215	2.3
11. Maaseudun kehittämissyhdistys VIISARI ry	6126	6301	6449	175	2.9	148	2.3
16. Pomoottori ry	3780	3917	4023	137	3.6	106	2.7
5. Purityiset ry	2975	3180	3269	205	6.9	89	2.8
25. Pomoväst rf	6427	7028	7291	601	9.4	263	3.7
10. Kalakukko 2006 ry	3764	3857	4017	93	2.5	160	4.1
24. Päijät-Hämeen maaseudun kehittämissyhdistys ry	3593	3603	3756	10	0.3	153	4.2
6. NHS -LEADER II ry	7828	7971	8319	143	1.8	348	4.4
20. Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit ry	7608	8187	8627	579	7.6	440	5.4
17. Kantri ry	11326	12306	13320	980	8.7	1014	8.2
Toimintaryhmät yhteensä	157 300	165 259	168 954	7959	5.1	3695	2.2
Tavoite 1 toimintaryhm.	62 657	64 880	65 447	2223	3.5	567	0.9
Tavoite 2 toimintaryhm.	76 890	81 045	82 896	4155	5.4	1851	2.3
Tav. al. ulkopuol. toimintaryhm.	17 753	19 334	20 611	1581	8.9	1277	6.6
Kaupunkien läheinen maas. toimintaryhm.	36 355	38 431	39 743	2076	5.7	1312	3.4
Ydinmaaseutu toimintaryhm.	90 552	95 573	97 831	5021	5.5	2258	2.4
Harvaan asuttu maaseutu toimintaryhm.	30 393	31 255	31 380	862	2.8	125	0.4
Koko maa	1327241	1438875	1515831	111634	8.4	76956	5.3

Taulukko 12. Työttömyysaste LEADER+ toimintaryhmien alueella Työministeriön mukaan 1995-2002, %. Tilastossa ei ole mukana toimintaryhmien alueilla sijaitsevia suuria kaupunkeja. Alueet on järjestetty vuoden 2002 työttömyysasteen mukaan suuruusjärjestykseen.

LEADER+ toimintaryhmä	Työttömyysaste, %							
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
21. I samma båt rf - Samassa veneessä y	13.1	11.7	10.6	9.6	8.6	7.7	7.0	7.2
5. Pirityiset ry	15.8	14.3	13.5	12.2	11.4	10.4	9.8	8.2
25. Pomoväst rf	15.1	14.5	13.4	11.7	10.5	9.5	8.6	8.6
20. Varsinais-Suomen jokivarsikumpanit ry	14.6	13.7	12.2	10.7	10.2	9.4	8.7	8.7
8. Härmänmaan ja Järviseudun Kehittämisyhdistys ry	16.6	15.2	13.8	11.7	11.2	9.9	9.5	9.0
17. Kantri ry	17.8	16.6	15.0	13.4	12.1	10.8	10.0	9.6
7. Rieska-LEADER ry	17.0	16.8	15.2	14.1	12.7	11.3	10.9	10.5
24. Päijät-Hämeen maaseudun kehittämissyhdistys ry	16.8	17.1	16.4	15.1	14.2	12.6	12.0	11.3
9. Suupohjan kehittämissyhdistys ry	21.7	20.7	17.8	15.5	15.5	13.7	12.5	11.3
23. Kehittämissyhdistys Sepra ry	17.2	16.6	16.1	15.2	14.6	13.5	12.4	11.7
16. Pomoottori ry	18.6	17.9	16.8	15.3	13.8	12.9	12.2	11.8
4. Nouseva rannikkoseutu ry	18.2	17.6	15.2	14.1	13.1	12.0	12.2	12.0
12. RaJuPuSu LEADER ry	19.7	19.1	17.9	16.3	15.0	14.5	13.4	12.2
19. Karhuseutu ry	18.7	17.6	16.5	15.6	15.3	14.1	12.9	12.3
6. NHS -LEADER II ry	19.5	19.4	18.7	17.1	16.1	14.3	13.3	13.0
10. Kalakukko 2006 ry	20.9	20.8	20.1	18.3	17.2	16.3	15.1	13.7
18. Aktiivinen Pohjois-Satakunta ry	19.5	19.5	18.1	16.0	15.7	14.7	14.2	14.5
11. Maaseudun kehittämissyhdistys VIISARI ry	23.2	22.1	20.8	19.1	18.6	16.6	15.8	14.9
22. Etelä-Karjalan Kärki-LEADER ry -	19.3	20.2	19.3	18.2	17.5	16.3	15.7	15.2
14. Joensuun seudun LEADER -yhdistys ry	21.7	21.8	21.1	19.6	18.3	16.8	16.3	15.7
13. Maaseudun kehittämissyhdistys Keski-Karjalan Jetina ry	22.0	22.7	21.4	20.2	19.4	19.0	18.1	16.7
1. Peräpohjolan kehitys ry	23.8	24.4	22.5	21.8	20.6	19.3	18.7	17.5
3. Oulujärvi LEADER ry	23.9	24.6	23.6	21.9	21.6	21.0	21.4	20.3
15. Vaara-Karjalan LEADER ry	26.1	26.7	26.0	25.3	23.7	22.6	21.6	20.7
2. Kainuun naisrytittäjyys LEADER ry	26.5	27.8	26.6	24.6	22.9	22.2	22.3	21.4
Toimintaryhmät yhteensä	19.5	19.1	17.8	16.4	15.4	14.2	13.5	12.9
Tavoite 1 toimintaryhm.	22.6	22.7	21.6	20.2	19.1	17.9	17.2	16.2
Tavoite 2 toimintaryhm.	17.5	16.9	15.5	14.0	13.3	12.1	11.5	11.1
Tav. al. ulkopuol. toimintaryhm.	16.9	15.9	14.5	12.9	11.6	10.4	9.6	9.3
Kaupunkien läheinen maas. toimintaryhm.	20.3	19.8	18.5	17.3	16.2	14.8	14.0	13.3
Ydinmaaseutu toimintaryhm.	17.7	17.1	15.8	14.3	13.4	12.3	11.6	11.1
Harvaan asuttu maaseutu toimintaryhm.	23.6	23.9	22.9	21.4	20.3	19.1	18.5	17.5
Koko maa	19.3	18.6	17.0	15.4	14.2	12.8	12.0	11.5

Taulukko 13. Keskimääräiset maaseutuväestön etäisyydet palveluihin nähden laskettuna tieverkon kautta LEADER+ toimintaryhmien alueella vuonna 2000 (km). Tilastossa ovat mukana kaikkien toimintaryhmien alueella sijaitsevien kuntien maaseutualueet (yli 500 as. taajamien ulkopuoliset alueet). Alueet on järjestetty taajamaetäisyyden mukaan suuruusjärjestykseen.

	Etäisyys lähimpään yli 500 asukkaan taajamaan	Etäisyys lähimpään kauppaan
LEADER+ toimintaryhmä	km	km
20. Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit ry	8.5	6.3
7. Rieska-LEADER ry	9.5	7.0
4. Nouseva rannikkoseutu ry	9.7	7.8
19. Karhuseutu ry	10.0	7.8
21. I samma båt rf - Samassa veneessä y	10.0	9.1
25. Pomoväst rf	10.3	8.4
8. Härmänmaan ja Järviseudun Kehittämisyhdistys ry	10.6	7.2
16. Pomoottori ry	10.6	7.0
5. Purityiset ry	10.9	7.7
6. NHS -LEADER II ry	11.2	8.7
9. Suupohjan kehittämisyhdistys ry	11.3	7.0
18. Aktiivinen Pohjois-Satakunta ry	11.4	8.4
17. Kantri ry	11.5	7.9
14. Joensuun seudun LEADER -yhdistys ry	11.8	8.5
23. Kehittämisyhdistys Sepra ry	12.0	6.9
22. Etelä-Karjalan Kärki-LEADER ry -	13.3	8.9
24. Päijät-Hämeen maaseudun kehittämisyhdistys ry	14.3	10.1
10. Kalakukko 2006 ry	14.5	9.4
11. Maaseudun kehittämisyhdistys VIISARI ry	14.5	10.3
13. Maaseudun kehittämissyhd. Keski-Karjalan Jetina ry	14.6	10.0
12. RaJuPuSu LEADER ry	15.5	10.5
3. Oulujärvi LEADER ry	17.2	10.0
15. Vaara-Karjalan LEADER ry	20.0	10.7
2. Kainuun naisryttäjäry LEADER ry	27.2	14.8
1. Peräpohjolan kehitys ry	27.4	14.8
Toimintaryhmät yhteensä	14.4	9.5
Tavoite 1 toimintaryhm.	16.8	10.5
Tavoite 2 toimintaryhm.	10.9	7.8
Tav. al. ulkopuol. toimintaryhm.	10.9	8.1
Kaupunkien läheinen maas. toimintaryhm.	15.1	9.7
Ydinmaaseutu toimintaryhm.	11.3	8.0
Harvaan asuttu maaseutu toimintaryhm.	17.9	10.9
Koko maa	14.8	10.3

Taulukko 14. Arvioitsijan vastaus LEADER-alueiden sosioekonomista elinvoimaisuutta ja elämänlaatua koskevaan arvointikysymykseen

Arvointikysymys	Arvioitsijan johtopäätökset
Arvointikysymys 19. Missä määrin LEADER+ on auttanut kehittämään uusia tapoja parantaa sosioekonomista elinkelpoisuutta ja elämänlaatua tukialueilla?	LEADER-toiminnalla ei ole kovin voimakkaasti kyetty vaikuttamaan sosioekonomiseen elinkelpoisuudelle ja elämän laadulle puitteita luoviin aluekehityksen trendeihin. Erityisesti LEADER-ohjelma kuitenkin vahvistaa alueiden sosioekonomista elinkelpoisuutta ja lisää elämänlaatua sosiaalista kestävyyttä ja alueiden yhteisöllisyyttä tukevilla hankkeilla.

Taulukko 15. Suomen maaseutualueiden SWOT-nelikenttä (Suomen LEADER+-ohjelma-asiakirja)

VAHVUUDET	HEIKKOUEDET
– uudenlainen, edellisellä ohjelmakaudella syntynyt yhteistyökulttuuri – korkea peruskoulutustaso ja erilaisten oppilaitosten suuri määrä – luonto ja luonnonvarat – Suomen luonnon välijys ja hiljaisuus – NATURA 2000 -tieto- ja tietoliikennetekniikan sekä langattomien viestintien käytön runsaus – kansalaistoiminta, yhteistoiminta, kylätoiminta	– yhteistyön vähäisyys erityisesti taloudessa – resurssien ja maaseudun palveluverkon supistuminen – yrittäjyyden vähäisyys – yksipuolinen elinkeinorakenne – työttömyys yleensä – luonnonvarojen alhainen jalostusaste – pienet tuote-erät → ei pääsyä suurten kauppaketjujen hyllyille – pohjoisen luonnon alhainen sietokyky – harva asutus ja pitkät etäisyydet → kaiken elinkeinotoiminnan, palvelu- ja muun infrastruktuurin ylläpidon vaikeutuminen – väestön erit. hyvin koulutettujen, naisten ja nuorten väheneminen → vääristynyt ikä- ja sukupuolirakenne
MAHDOLLISUUDET	UHAT
– yhteistyön hyödyntäminen ja lisääminen – mikroyritysten tukeminen – räätälöity koulutus – käden taitojen elinkeinollinen hyödyntäminen – raaka-aineiden tuotekehitys, jatkojalostus – markkinarako pienille paikallisille laadukkaille tuotteille, koska suuret elintarvikeal. yritykset ovat keskittyneitä – pienten tuottajien verkostoituminen ja yhteismarkkinointi – pienimuotoiset ympäristöhankkeet, paikallisten luomutuotteiden jatkojalostus, luontomatkailu – NATURAn hyödyntäminen – tietotekniikan tuottava hyödyntäminen esim. yritystoiminnassa ja etätyössä (vähentää myös pitkien etäisyyksien ongelmaa) → lisää työtä – kansalaistoiminnan oikea kanavointi – kulttuuriperinnön ja alueen ominaispiirteiden hyödyntäminen esim. matkailullisesti → samalla asukkaiden kotiseutuidentiteetti vahvistuu – maaseudun ja kaupunkien vuorovaikutus – kansainväliset yhteydet	– resurssien käyttö tuottamattomasti → potentiaalisten kehittämismahdollisuuksien menettäminen – ei osata panostaa kehittyville toimialueille – ympäristön saastuminen – elinkeinotoiminnan, palvelu- ja muun infrastruktuurin ylläpidon vaikeutuminen

4. Ohjelman toteutustilanne

Päivi Pylkkänen

4.1 Johdanto

Tässä luvussa luodaan katsaus ohjelman toteutustilanteeseen HANKE 2000 -rekisterin tietojen antamassa valossa (tilanne 31.7.2003). Luvussa tarkastellaan lyhyesti:

- ohjelman rahoituksen etenemistä (sidotut/maksetut)
- hanketilannetta (hankkeiden määrä ja jakauma)
- hankkeiden raporttoimien määrällisten ja laadullisten indikaattoreiden kertymiä

Indikaattoreiden käsittely on tässä luvussa yleiskatsauksen omainen, sillä useat indikaattorit tulevat tarkemmin analysoitavaksi varsinaisten sisältölukujen alla.

4.2 Rahoitustilanne

LEADER+ -ohjelman rahoitusta kuvaavat yksityiskohtaiset taulukot on sijoitettu liitteeksi.

Kun LEADER+ -ohjelmakauden alusta on ajallisesti kulunut tarkasteluhetkellä 43 % (1.1.2001-31.7.2003 eli 31 kk suhteessa koko ohjelman keston, 72 kk) voidaan ohjelman rahoituslalista toteutumisesta tehdä mm. seuraavat huomiot:

- **Koko ohjelman** tasolla budjetoidusta EU:n ja valtion yhteenlasketusta kehyksestä on sidottu 35 %, ja vuosille 2001-2003 budjetoiduista ja jaetusta kehyksestä 75 %. Kokonaistasolla sitomisaste on hyvä, ottaen huomioon, että päätöksiä voitiin alkaa tehdä vasta lokakuusta 2001 alkaen, ja päätösten teko keskeytyi lähes kahdeksi kuukaudeksi vuoden 2003 alussa kansallisiin säädöksiin tehtyjen muutosten vuoksi.

- Tuista (EU+ valtio) on **maksettu** yhteensä 12 % koko ohjelmakauden vastaavista kehyksistä, ja vuosille 2001-2003 jaetusta kehyksestä 26 %.
- Ryhmien sidonta-asteet **indikatiivisista, vuosien 2001-2006** EU+ valtion kehyksistä vaihtelevat 26 %:n ja 50 %:n välillä keskiarvon ollessa noin 39 %. Seitsemän toimintaryhmää on sidonnoilla mitattuna laskennallisesti toteutusaikataulua edellä (sidottu yli 43 % ohjelmakauden kehyksestä)
- Ryhmien **sidonta-asteet vuosille 2001-2003 jaetusta** EU+ valtion kehyksestä ovat vaihtelevat tyypillisesti 70 % kahden puolen, suurimman ollessa 82 % kun taas pienimmän vasta 45 %.
- Ryhmien **maksatusasteet** vuosille 2001-2003 jaetuista EU+ valtion kehyksistä vaihtelevat noin 8 %:sta noin 37 %:iin.
- **Yksityisen rahoituksen** toteumavauhti on sidonnoissa hiukan julkista jäljessä, sillä toteutunut on ohjelmatasolla noin 64 % vuosien 2001-2003 laskennallisesta tavoitteesta.
- **Yksityisen rahoituksen toteutuminen** (toteen näyttäminen) on rekisterin mukaan vasta noin 6,2 miljoonaa euroa, eli noin 23 % vuosien 2001-2003, tai 10 % koko ohjelmakauden laskennallisesta yksityisen rahoituksen tavoitteesta.
- **Toimintalohkoittain** tarkasteltuna toimintalohkon 1 (paikallinen maaseudun kehittäminen) koko kauden EU:n ja valtion yhteenlasketusta budjetista on sidottu noin 38 % kun taas toimintalohkon 2 (alueiden välinen ja kansainvälinen yhteistyö) osalta sidonta suhteessa budjetoituun on vasta 14 %. Toimintalohko 2 on siten huomattavasti jäljessä toimintalohkosta 1. Vuosien 2001-2003 osalta sidonnat ovat vastaavasti noin 80 % (TL 1) ja 30 % (TL 2).
- **Teemoittain** tarkasteltuna suurin suhteellinen osuus sidonnoista kohdentuu teemaan

maaseutualueiden asukkaiden elämänlaadun parantaminen (27 %). Tämän jälkeen seurasivat Luonnon- ja kulttuuristen voimavarojen hyödyntäminen (23 %), Uuden tietotaidon ja teknologian hyväksikäyttö (21 %), Maaseudulta kaupunkeihin suuntautuvan muuttoliikkeen hidastaminen ja maaseudulle suuntautuvan muuttoliikkeen edistäminen (14 %). Maaseudun ja kaupunkien vuorovaikutuksen lisäämisen teemaan kohdentui 7 % sidonnoista ja paikallisten tuotteiden jatkojalostukseen 5 %. (Kuten myöhemmin tuodaan esiin, sidontojen kohdentuminen tiettyihin teemoihin ei kerro juurikaan hanketoiminnan sisällöllisestä suuntautumisesta).

Edellä esiin tulevat sidontojen ja maksatusten väliset huomattavat erot johtuvat useista eri tekijöistä, kuten maksatusprosessin raskaudesta ja kaksipuolaisuudesta (toimintaryhmä -> TE-keskus), mitkä yhdistettynä toimintaryhmien ja TE-keskusten vähäisiin henkilöresursseihin johtavat maksatusten toisinaan huomattavaankin viivästymiseen. Eroja on kuitenkin myös TE-keskuksittain, joka liittyy ilmeisesti sekä resurssointiin, TE-keskuksen toimintakulttuuriin, sekä toimintaryhmien maksatusvalmistelun laatuun ja toimintaryhmien nauttimaan luottamukseen oman alueensa TE-keskuksessa. Rahoitukseen ja hallintoon liittyviä tekijöitä käsitellään lähemmin pääluvussa 13.

4.3 Hankkeiden toteuttaminen

Vuoden 2003 heinäkuun loppuun ohjelmasta oli hyväksytty rahoitettavaksi yhteensä 1 576 hanketta (Taulukko 16). Toimintaryhmittäin

hankkeiden määrä vaihteli 34 ja 96 hankkeen välillä. Eniten hankkeita oli hyväksytty Aktiivisen Pohjois-Satakunnan toiminta-alueella. Vähiten hankkeita oli Pomoväst:n alueella.

Hankkeiden koko

Hankkeiden keskikoko (julkinen rahoitusosuus) on kaikkien ryhmien kesken noin 24 000 euroa. Hankkeiden keskikoko vaihtelee ryhmien välillä noin 10 000 euroa eli keskimäärin 19 000 eurosta (Aktiivinen Pohjois-Satakunta) 29 000 euroon (Varsinais-Suomen Jokivarsikumppanit).

Keskimääräinen yksityinen rahoitusosuus (suunniteltu) on ollut kaikissa hankkeissa keskimäärin noin 11 000 euroa, vaihtelun ollessa noin 7 000 eurosta (Viisari) 18 000 euroon (Rieska). Erot yksityisen rahoituksen keskikoossa eivät näyttäisi selittyvän yrityshankkeiden suhteellisella osuudella toimintaryhmän hanketoiminnasta, vaan siinä on yrityshankkeiden määrästä riippumatonta vaihtelua.

Hanketyypit

Toimintaryhmien hankkeista selkeästi suurin osa oli kehittämishankkeita (1 219 kappaletta), jotka kattoivat 77 % kaikista hankkeista. Varsinais-Suomen Jokivarsikumppaneiden kaikki hankkeet olivat kehittämishankkeita. Suhteessa eniten yritystuellisia hankkeita oli Peräpohjolan kehityksen alueella. Täällä maatala- ja ei-maatalakyt-kentäiset yritystuelliset hankkeet käsittivät 46 % kaikista alueen hankkeista. Maatilakyt-kentäisiä hankkeita oli vähiten, ja näitä ei ollut lainkaan seitsemän toimintaryhmän alueella.

Taulukko 16. Yhteenveto hanketilanteesta (HANKE 2000 31.7.2003)

	Koko ohjelma	ka./ryhmä	Vaihteluväli
Hankkeita yhteensä	1 576	63	34 - 96
– hankkeista kehittämishankkeita	1 219	49	25 - 85
– hankkeista yritystukia (maatilakyt.)	72	3	0 - 13
– hankkeista yritystukia (ei maatilakyt)	285	11	0 - 26
Keskimääräinen julkinen rahoitusosuus, euroa		24 137,30	19 104 - 29 528
Keskimääräinen yksityinen rahoitusosuus euroa		11 255,90	7 181 - 18 502

Taulukko 17. Yhteenvedo hanketilanteesta toimintaloikoittain, toimenpidekokonaisuuksittain ja hanketyypeittäin (HANKE 2000 31.7.2003)

	Kaikki hankkeet	Kehittämishankkeet	Yritystuelliset hankkeet (maatilakytk.)	Yritystuelliset hankkeet (ei-maatilakytk.)
TL 1. Paikallinen maaseudun kehittäminen	1523	1166	72	285
– investoinnit (A)	540	286	54	200
– kehittäminen (B)	774	756	18	83
– osaaminen (C)	60	60	0	2
– toimintaryhmien hallinto (D)	60	60	0	0
– taitojen hankkiminen (E)	4	4	0	0
TL 2. Alueiden väliset maaseudun kehittämishankkeet	51	51	0	0
– investoinnit (A)	1	0	0	0
– kehittäminen (B)	43	0	0	0
– osaaminen (C)	7	0	0	0
YHTEENSÄ	1574	1219	72	285

Maatilakytkentäisten hankkeiden osalta erottui selvästi Nouseva rannikkoseutu, jonka toimintaluokalla oli kaiken kaikkiaan 13 em. hanketta. Taulukossa 17 on esitetty kehittämishankkeiden sekä maatilakytkentäisten että ei-maatilakytkentäisten yritystuellisten hankkeiden jakautuminen toimintaloikoittain ja toimenpidekokonaisuuksittain.

Hankkeista 97 % oli toimintalohkoon 1, 'paikallinen maaseudun kehittäminen', kuuluvia hankkeita. Tähän toimintalohkoon kuului kehittämishankkeita ja maatilakytkentäisiä sekä ei-maatilakytkentäisiä yritystuhankkeita. Toimintalohkon 2, 'alueiden väliset maaseudun kehittämishankkeet', hankkeet olivat ainoastaan kehittämishankkeita. Toimintalohkon 2 hankkeita oli toimintaryhmää kohti keskimäärin kaksi, mutta muutamilla ryhmillä ei vielä yhtään.

Suurin osa kehittämishankkeistakin kuului toimenpidekokonaisuuteen A, 'kehittäminen' (756). Yhteisöllisiä investointihankkeita kehittämishankkeista oli noin neljännes. Toimintaryhmien haastatteluiden kautta tiedetään, että usein kehittämis- ja investointihanke toteutetaan toiminnallisesti rinnakkain, rekisteristä ei kuitenkaan voida suoraan tarkastaa, kuinka usein kytkentä on ollut. Osaamishankkeita (toimenpidekokonaisuus C) on toteutettu hyvin vähän (60) eikä peräti

kymmenellä ryhmällä ole lainkaan osaaminen (koulutus) -toimenpidekokonaisuuden hankkeita. Yksi syy koulutushankkeiden vähäisyyteen on se, että myös toimenpidekokonaisuuden A, 'kehittäminen', alaisuudessa voidaan, ja itse asiassa toteutetaankin, lyhytaikaista koulutusta. Tämä jää kuitenkin näkymättä seurantatiedoissa, sillä toimenpidekokonaisuudessa A ei seurata koulutustietoja. Lisäksi on esitetty näkemyksiä, että pienimuotoisen ja täydentävän koulutuksen järjestäminen ei ole virallisille koulutusinstituutioille kiinnostavaa, koska toiminnassa on vaikea päästä taloudellisesti kannattaviin oppilasmääriin. LEADERin alhaalta ylös -periaate edellyttää lisäksi vahvaa paikallislähtöisyyttä myös koulutushankkeilta.

Hanketoteuma teemoittain

Kukin hanke toteuttaa kerrallaan yhtä LEADER+ -ohjelman mukaista teemaa. Hankkeen teema määräytyy sen mukaan, mikä on toimintaryhmän koko kehittämissuunnitelmalleen valitsema teema. Mikäli toimintaryhmä on valinnut kaksi teemaa, ryhmän tulee hankekohtaisesti päättää, kumpaa valituista teemoista hanke toteuttaa.

Teemoittain tarkastelemalla (taulukko 18) nähdään, että hankkeista suurin osaa sijoittuu kahteen teemaan, Maaseutualueiden asukkaiden

Taulukko 18. Yhteenvedo hanketilanteesta teemoittain ja hanketyypeittäin (HANKE 2000 31.7.2003)

	Kaikki hankkeet	Kehittämishankkeet	Yritystuelliset hankkeet (maatilakyt.)	Yritystuelliset hankkeet (ei-maatilakyt.)
Uuden tieto-aidon ja teknologian hyväksikäyttö alueen tuotteiden ja palveluiden kilpailukyvyyn lisäämiseksi	169	125	5	39
Maaseutualueiden asukkaiden elämänlaadun parantaminen	505	317	25	109
Paikallisten tuotteiden jatkojalostus	96	56	7	33
Luonnon- ja kulttuuristen voimavarojen hyödyntäminen	405	330	24	51
Maaseudulta kaupunkiin suuntautuvan muuttoliikkeen hidastaminen ja maaseudulle suuntautuvan muuttoliikkeen edistäminen	268	230	3	35
Maaseudun ja kaupungin välisen vuorovaikutuksen lisääminen	131	105	8	18
YHTEENSÄ	1574	1219	72	285

elämänlaadun parantaminen 505 hanketta (32 %) ja Luonnon- ja kulttuuristen voimavarojen hyödyntäminen 405 hanketta (26 %). Hanketyypeittäin tarkasteltuna eniten kehittämishankkeita, suhteessa yritystuellisiin hankkeisiin, oli syntynyt teemassa 'maaseudulta kaupunkiin suuntautuvan muuttoliikkeen hidastaminen ja maaseudulle suuntautuvan muuttoliikkeen edistäminen' (86 % teeman hankkeista).

Hankkeiden sisältöalueet

Hankkeiden kohdentumisesta erilaisiin sisältöalueisiin ei saa hankerekisteristä toistaiseksi tietoa toimenpidekokonaisuus- ja teemaluokittelua pidemmälle. Kuten aikaisemmin on todettu, teeman mukainen luokittelu ei kuitenkaan anna merkittävää lisätietoa hankkeiden tosiasiallisesta sisällöllisestä kohdentumisesta, koska hankkeen teema määräytyy toimintaryhmän koko kehittämissuunnitelmalleen valitseman teeman mukaan. Teemat ovat kuitenkin laajoja, ja, kuten toisaalla arvioinnin yhteydessä tulee esille, valitut teemat eivät tosiasiallisesti juurikaan rajaa hanketoiminnan sisältöä vain valittuun teemaan.

Tulevaisuudessa käyttöön otettava hankkeiden toiminta-alan luokittelu mahdollistaa hankkeiden kohdentumisen systemaattisemman seurannan ja vertailun esimerkiksi toimintaryhmien välillä.

Hankkeiden hakijatahot

Hankkeiden hakijatahot on käsitelty luvussa alhaalta ylös ja osallistuminen (luku 5).

4.4 Hankkeiden määrälliset tavoitteet ja niiden toteuma

Taulukossa 19 on esitetty yhteenvedo hankkeiden määrällisistä tavoitteista ja niiden toteumatilanteesta 31.7.2003 tilanteen mukaisena.

Hanketoiminnan määrällisissä tavoitteissa on 12 indikaattorin osalta päästy vähintään tasolle, jota ohjelman ajallinen toteutus huomioon ottaen voidaan odottaa (koko ohjelmakaudesta 2001-2006 on 31.7.03 kulunut 43 %). Eräiltä osin on jo saavutettu tai ylitetty koko ohjelmakaudelle 2001-2006 asetetut tavoitteet. Etenkin koulutuksen sekä tiedotus- ja aktivointitilaisuuksien suhteen ollaan hankerekisterin mukaan jo paljon edellä asetetuista tavoitteista.

Uusien työpaikkojen suhteen oltiin aikataulussa nuorten osalta. Vastaavasti hankkeen aikaisten työpaikkojen suhteen oltiin aikataulussa sekä naisten että nuorten osalta. Naiset ja nuoret näyttävät olevan yleisemmin projektien palkattua henkilökuntaa.

Tavoitteista oltiin jäljessä osittain tai kokonaan

Taulukko 19. Työllistämis- ja yritysten perustamistavoitteet ja toteutuma 31.7.2003 (HANKE 2000-rekisteri).

Tavoite	Tavoite (ohjelma)	Toteutumamäärä ja % tavoitteesta	ka/ryhmä	Vaihteluväli (pienin, suurin)
Uudet työpaikat (kokopäivätoimisia)	2 400	424,7 (17 %)	17,0	0 – 55
joista naiset	1 200	219,2 (18 %)	8,8	0 – 21
joista nuoret (alle 30 v.)	360	147,6 (41 %)	5,9	0 – 41
Uudistetut työpaikat (kokopäivätoim.)	600	640,2 (107 %)	25,6	2 – 65
joista naiset	300	345,5 (115 %)	13,8	0 – 41
joista nuoret (alle 30 v.)	20	87,5 (438 %)	3,5	0 – 14
Hankkeen aikaiset työpaikat (htv)	1 000	362,0 (36 %)	14,5	4,5 – 50,2
joista naiset	500	231,0 (46 %)	9,2	1,5 – 37,5
joista nuoret (alle 30 v.)	150	112,9 (75 %)	4,5	0 – 17,2
Uudet yritykset (tilanne 31.3.2003)	500	42 (8 %)	1,7	
joista naiset	200	11 (6 %)	0,4	
joista nuoret (alle 30 v.)	50	6 (12 %)	0,2	
Koulutukset , oppilastyöpäivää yhteensä	20 000	26 710 (134 %)	1 068,4	0 – 18420
joista naiset	10 000	17 241 (172 %)	689,6	0 – 11466
joista nuoret (alle 30 v.)	2 000	5 074 (254 %)	203,0	0 – 3120
Koulutukseen osallistuneet, hlö yhteensä	–	5677 (–)	227	0 – 3160
Tiedotus- ja aktivointitilaisuuudet , osallistujamäärä	50 000	109 780 (220 %)	4 391,2	318 – 25 247
joista naiset	25 000	70 748 (283 %)	2 829,9	149 – 19 346
joista nuoret	10 000	58 124 (581 %)	2 325,0	22 – 19 731
Hankkeen tuloksena syntyneet uudet järjestäytyneet yhteenliittymät (yhdistykset, yritykset, osuuskunnat jne.)	50	55 (110 %)	2,2	0 – 18
Yrityshankkeita kaikista hankkeista (suorat yritystukihankkeet)	30%	357 (22 % kaikista hankkeista)	14,3 kpl	0 – 46%
Laaditut kylien kehittämissuunnitelmat	–	40	1,6	0 – 8
Ryhmän käsitteleminen hankehakemusten määrä	–	1 631	65,2	24 – 157
Rahoitettujen hankkeiden määrä	–	1020	40,8	10 – 96
Rahoitettujen toteutettavuusselvitysten määrä	–	117	4,7	0 – 15
Ryhmän toimittamien lehtien yms. lukumäärä	–	53	2,1	0 – 10
Ryhmän toiminnasta kertovien lehtiartikkelien määrä	–	1869	74,8	2 – 310

neljän ohjelmassa asetetun tavoitteen kohdalla. Heikoiten tavoitteisiin on päästy uusien yritysten syntymisessä, mikä onkin ilmeisesti hitaimmin toteutuva tavoite. Suhteessa kaikkiin hankkeisiin yrityshankkeita on lukumääräisesti 22 %, kun asetettu tavoite oli 30 %.

Taulukon vaihteluväli -sarakkeesta ilmenee, että määrällisten tavoitteiden toteutuminen vaihtelee huomattavasti toimintaryhmien välillä kaikissa indikaattoreissa. Suurin ero ilmenee koulutukseen käytettyjen oppilastyöpäivien kohdalla. Kun esimerkiksi 10 toimintaryhmää ei ole hankerekisterin mukaan järjestänyt koulutusta lainkaan, Peräpohjolan kehitys ry:n toiminta-alueella kou-

lutusta on pidetty yli 18 000 oppilastyöpäivän edestä, joista on päässyt osalliseksi 568 osallistujaa (ka. 32 oppilastyöpäivää/ osallistuja). Koulutukseen osallistumisen kannalta tarkasteltuna Pirityisten alueella toteutettuihin koulutuksiin on osallistunut yhteensä 3 160 henkilöä, jotka opiskelivat yhteensä 1 541 oppilastyöpäivää (ka. 0.5 oppilastyöpäivää/osallistuja).

HANKE 2000 -rekisterin ryhmäkohtaisten tietojen valossa näyttäisi, että osa ryhmistä ei olisi tuottanut keskeisimmillä tulosindikaattoreilla mitattuna vielä lainkaan tuloksia. Toimintaryhmien puolivuotisraporteista ja muista selvityksistä kuitenkin ilmenee, että kaikilla ryhmillä on jo

saavutettuja tuloksia. Havaittu ristiriita selittyy sillä, että hankerekisterin viralliset indikaattoritiedot eivät ole ajantasaisia, minkä lisäksi indikaattoreiden keruuseen ja/tai tallennusvaiheeseen liittyy ilmeisesti muitakin ongelmia.

Päätelmät:

- Monet määrälliset tavoitteet ovat toteutuneet tavoitetasoihin nähden ohjelman tässä vaiheessa jopa yli odotusten. Tavoitteiden ylitys jo tässä vaiheessa viittaa joko erinomaisesti onnistuneeseen toimintaan, liian varovaisiin tavoitetasoihin, tai epätarkkaan kirjaukseen/seurantaan.
- Ryhmien indikaattoritoteumien välillä on eräiden indikaattoreiden osalta niin suuria eroja, että ne eivät arvioitsijan tulkinnan mukaan selity pelkästään ryhmien toiminnan erilaisuudella. Todennäköisempää on, että seurantamenettely tuottaa ainakin jossakin määrin epäluotettavaa tietoa, jonka syyt voivat olla peräisin menettelyn eri vaiheista, alkaen seurattavan mittarin ymmärrettävyydestä sille taholle, jonka on tarkoitus sitä koskeva tieto tuottaa.
- Ongelmallista ohjelmason johtopäätösten vetämisen kannalta on se, että ei ole mitään yksinkertaista keinoa tarkastaa tai päätellä, mitä indikaattoreita voi pitää riittävän luotettavina, mitä ei. Ongelma ei liity vain mahdolliseen ylipäätöksiin, vaan yhtä todennäköisesti kysymyksessä näyttää olevan joidenkin indikaattoreiden/toimintaryhmien osalta aliraportointi.

Suosituks:

- Suositukset liittyvät koko seurantamenettely² koskevien, eri yhteyksissä todettujen ja

osittain jo edelliseltä kaudelta tunnettujen ongelmakohtien lieventämiseen. Seurantamenettelyä koskevia seikkoja tarkastellaan myös ohjelman hallintoa ja rahoitusta koskevan luvun yhteydessä (luku 13) sekä ohjelman haasteissa ja pohdinnassa (luku 16).

4.5 Hankkeiden laadulliset tavoitteet ja niiden toteuma

Tässä yhteydessä luodaan yleiskatsaus laadullisten tavoitteiden toteumaan. Laadullisia tavoitteita käsitellään perusteellisemmin niitä koskevien arviointikysymysten kohdalla raportin muissa osissa.

Suomen LEADER+ -ohjelmassa on määritelty laadullisia tavoitteita ohjelmatasolle, toimintalohko- ja toimenpidekokonaisuustasolle (taulukko 20). (MMM 2001: 54, 56, 58, 60, 61, 64-65.) Kaikille laadullisille tavoitteille ei ole määritelty vastaavia seurantaindikaattoreita, mutta suurelle osalle nämä indikaattorit on olemassa.

Laadullisten tavoitteiden toteutuminen hankerekisterin pohjalta

Laadullisia tavoitteita on seurattu käytännössä vain harvojen hankkeiden osalta. HANKE 2000 -rekisterin heinäkuun lopun 2003 raportin mukaan kahdeksan toimintaryhmän alueella niitä ei ole toteutunut, raportoitu tai viety rekisteriin vielä laisinkaan. Taulukoissa 21 ja 22 on esitetty laadullisten tavoitteiden esiintyminen ja tulokset.

Hankkeista raportoineiden mielestä hankkeilla on ollut suhteessa eniten vaikutusta sosiaalisten vaikutusten osa-alueella. Lähes puolet hanketoimijoista arvioi hankkeella olleen huomattavasti vaikutuksia alueen viihtyvyyteen ja vastaavasti reilu kolmannes arvioi hankkeella olleen huo-

² Käsite seurantamenettely viittaa tässä ohjelmaan edistymistä kuvaavaan tiedonkeruusysteemiin ja sen toimijoihin kokonaisuutena. Se kattaa näkemyksen seurantatiedon käyttötarkoituksesta (miksi seurataan), sen, mitä seurataan (indikaattorit ja niiden ymmärrettävyys) sen, miten seurataan (seurannan apuvälineistö ml. rekisterit, muut raportoinnit, seurantaa koskeva ohjeistus) ja kuka seuraa (seurannan työnjako eri tasoilla).

**Taulukko 20. LEADER+ -ohjelmalle asetetut laadulliset tavoitteet toimintalohko- ja toimenpideko-
konaisuuksittain.**

	Toiminta- lohko 1: Paikallinen maaseudun kehittäminen	Toimenpide- kokonaisuus A: Investoinnit	Toimenpide- kokonaisuus B: Kehittäminen	Toimenpide- kokonaisuus C: Osaaminen (tieto-taito)	Toimenpide- kokonaisuus D: Paikallisten toimintaryh- mien hallinto	Toimenpide- kokonaisuus E: Taitojen hankkiminen	Toiminta- lohko 2: Aluei- den väliset maaseudun kehittämis- hankkeet	Toiminta- lohko 3: Verkosto- tuminen
Hankkeiden ympäristövaikutukset		X	X	X				
Hankkeiden tasa-arvovaikutukset		X	X	X				
Elinkeinorakenteen monipuolistami- nen		X						
Yritystoiminnan edistäminen, erityi- sesti pienyritysten perustaminen ja kehittäminen		X						
Maaseudun asukkaiden, erityisesti nuorten ja naisten rohkaiseminen yrittäjyyteen		X						
Uusien elinkeino- ja työmahdoli- suuksien luominen		X						
Innovatiivisuus		X	X	X				
Ympäristön viihtyisyyden paranta- minen			X					
Kestävän kehityksen periaatteiden toteutuminen sekä ympäristöön että sosiaaliin ja kulttuuriin tekijöihin liittyen			X					
Ympäristötietoisuuden lisääminen ja ympäristöä parantavien toimen- piteiden edistäminen			X					
Paikallisen kulttuurin edistäminen			X					
Uuden elinkeinon harjoittamiseen tai elinkeinotoiminnan kehittä- miseen tai monipuolistamiseen tarvittava lisäkoulutus maaseudun asukkailla				X				
Alueen asukkaiden taitojen ja val- miuksien parantaminen maaseudun kehittämiseen				X				
Koulutuksen laatu				X				
Kolmikantaperiaatteen toteutumi- nen					X			
Avoimuus ja paikallisten ihmisten osallistumismahdollisuudet					X			
Toiminnan tehokkuus					X			
Tutustuttaa uudet paikalliset toimin- taryhmät sekä alueen asukkaat ja yhteisöt LEADER-toimintatapaan						X		
Kansallisten kontaktien lisäänty- minen pienyritys- ja muussa elin- keinotoiminnassa sekä sitä kautta elinkeinotoiminnan edistäminen							X	
Kansainvälisten kontaktien lisään- tyminen pienyritys- ja muussa elin- keinotoiminnassa sekä sitä kautta elinkeinotoiminnan edistäminen							X	
Uusien taitojen ja tietojen hankkimi- nen yhteistoiminnan avulla							X	
Uusien markkina-alueiden löytäminen paikallisille tuotteille yhteistoiminnan alueella							X	
Verkostoyksikön palvelut vastaavat paikallisten toimintaryhmien ja muiden sidosryhmien tarpeita. Verkostoyksikkö auttaa tarvittaessa paikallisia toimintaryhmiä kansal- listen ja kansainvälisten yhteistyö- kumppanien hankkimisessa								X

Taulukko 21. LEADER+ -ohjelman toteutuneet laadulliset indikaattorit 1 (HANKE 2000-rekisteri 31.7.2003.)

Indikaattorinimi	Ilmoittanut kpl/hanketta	Vaikutus		
		Ei ollenkaan	Vähän	Huomattavasti
Sosiaaliset vaikutukset elinoloihin	94	26 (28 %)	34 (36 %)	34 (36 %)
Sosiaaliset vaikutukset viihtyvyyteen	97	21 (22 %)	31 (32 %)	45 (46 %)
Tasa-arvovaikutukset naisten työllisyyteen	81	37 (46 %)	37 (46 %)	7 (9 %)
Tasa-arvovaikutukset miesten työllisyyteen	81	43 (53 %)	32 (40 %)	6 (7 %)
Tasa-arvovaikutukset naisten koulutukseen	81	52 (64 %)	23 (28 %)	6 (7 %)
Hankkeella on positiivisia ympäristövaikutuksia	87	36 (41 %)	29 (33 %)	22 (25 %)
Hankkeella on negatiivisia ympäristövaikutuksia	81	79 (98 %)	2 (2 %)	0 (0 %)
Hanke hyödyntää NATURA-alueita	75	0 (0 %)	72 (96 %)	3 (4 %)

Taulukko 22. LEADER+ -ohjelman toteutuneet laadulliset indikaattorit 2 (HANKE 2000-rekisteri 31.7.2003.)

Indikaattorinimi	Ilmoittanut kpl/hanketta	Vaikutus	
		Kyllä	Ei
Tasa-arvovaikutukset: vetäjät pääosin naisia	83	39 (47 %)	44 (53 %)
Tasa-arvovaikutukset: osanottajat pääosin naisia	84	24 (29 %)	60 (71 %)
Hanke tuottaa uusia innovaatioita	215	184 (86 %)	31 (14 %)

mattavia vaikutuksia elinoloihin. On huomattava, että indikaattoreita ilmoittaneita hankkeita on kuitenkin huomattavan vähän suhteessa koko hankejoukkoon (4-6 %).

Toteutetuilla hankkeilla on rekisteritietojen valossa ollut yleisesti ottaen vähän tasa-arvoon liittyviä vaikutuksia. Lähes kaikki hanketoimijoista arvioi hankkeittensa vaikutusten naisten ja miesten työllisyyteen olleen vähäistä tai ettei vaikutuksia ole ollenkaan. Samoin oli naisten koulutuksen osalta, jossa vaikutuksettomuus korostui (64 % vastauksista). Hanketoimijoiden osalta tasa-arvotavoitteisiin oltiin päästy melko hyvin, sillä hankevetäjistä kuitenkin lähes puolet olivat naisia. Toisaalta osanottajien joukossa oli rekisterin mukaan miesenemmistö.

Ympäristövaikutusten osalta negatiivisia vaikutuksia ei ollut juuri millään hankkeella, sillä vain kaksi hanketta ilmoitti hankkeella olevan

vähän negatiivisia vaikutuksia ympäristöön. Noin puolella hankkeista, jotka olivat raportoineet ympäristövaikutuksista, oli käsityksensä mukaan positiivisia ympäristövaikutuksia vähän tai huomattavasti.

Laadullisista tavoitteista parhaiten oltiin onnistuttu rekisterin mukaan innovaatioiden osalta, sillä 86 % indikaattorilomakkeen täyttäneistä (215) hanketoimijoista ilmoitti hankkeen tuottaneen uusia innovaatioita.

Päätelmät

- Nykymuodossaan laadullisten tavoitteiden seurantamenettely ei tuota ohjelman kokonaisseurantaan tai arviointiin juurikaan mitään merkityksellistä tietoa tai ymmärrystä.
- Erittäin harvat hankkeet ovat raportoineet laadullisiin tavoitteisiin liittyviä tietoja. Ra-

portointi vaihtelee indikaattorista riippuen niin, että 5-15 % hankkeista on kertonut niiden avulla laadullisista tavoitteista. Tästä ei kuitenkaan voida päätellä, että vain tällä hankējoukolla olisi potentiaalista kontribuutiota suhteessa laadullisiin tavoitteisiin. Käytössä oleva seurantamenettely ei toimi laadullisten tavoitteiden kohdalla toivotulla tavalla.

- Vaikka kaikista hankkeista pitäisi säädösten mukaan antaa tasa-arvo- ja ympäristövaikutusten selvitys, vain pieni osa on näin toiminut.
- Seurannan toimimattomuusongelma palautuu ainakin osittain tapaan, jolla tieto kerätään: laadullisia tavoitteita seurataan erillisillä liitteillä ja indikaattorit ovat vaikeasti ymmärrettäviä. Erillisiin indikaattoriliitteisiin perustuva seurantakäytäntö on huono sekä hankehakijan/toteuttajan että seurantamenettelyn kokonaisuuden kannalta. Hakijalle liitteet näyttäytyvät raskaina ja turhauttavina, ja seurannan kokonaisuuden kannalta käytäntö johtaa ilmeiseen aliraportointiin. Mikäli laadullisia tavoitteita seurataan lomakkein, lähtökohtaisesti kaikkien hankkeiden tulisi ottaa niihin kantaa. Lomakkeissa käytettävien käsitteiden ymmärrettävyyttä ja yhteismittaisuutta tulee pyrkiä parantamaan.

Suosituksset:

- Jotta laadullisia indikaattoritietoja voitaisiin todella käyttää hyväksi toiminnan sisällön ja vaikuttavuuden arvioinnissa, tulisi hankkeilta yhtäältä edellyttää aikaisempaa systemaattisempaa tietojen ilmoittamista. Ennen tätä, tiedonkeruussa käytettävistä lomakkeista tulisi kuitenkin tehdä mahdollisimman käyttäjäystävällisiä ja kannustavia, niin että laadullisia tavoitteita toteuttavat hankkeet (ihmiset!) kokevat tuloksista kertomisen ymmärrettäväksi ja mielekkääksi.
- Vähimmillään olisi muutettava tapaa, jolla

laadullisten tavoitteiden tavoitetietoja tällä hetkellä kerätään. Hakuvaiheissa hankkeiden tavoitteiden tiedustelu tulisi järjestää niin, että jo lähtökohtaisesti kaikki hankkeet ottavat kantaa laadullisten tavoitteiden toteutumiseen. Parhaiten tämä tapahtuu luopumalla erillisistä, hankaliksi koetuista indikaattorilomakkeista ja yhdistämällä tavoiteindikaattoreiden tiedustelu suoraan hakulomakkeisiin.

- Tavoitteiden seurantavaiheessa parannusta toisi tällä hetkellä toimenpidekokonaisuuksittaisten indikaattorilomakkeiden yhdistäminen ja niiden täyttöohjeistuksen selkeyttäminen. Edelleen, laadullisten tavoitteiden lomakeseuranta tulisi tapahtua lyhytkestoissa, alle 3 vuoden hankkeissa vain kerran, hankkeiden päätyttyä. Useimpien laadullisten näkökohtien osalta on joka tapauksessa vaikeaa ja toisinaan mahdotonta raportoida tuloksia ja vaikutuksia kesken hankkeen.

4.6 Toteutuneet ja toteutumattomat hankkeet

Tässä alaluvussa luodaan katsaus hankkeiden toteutumatta jäämiseen. Edellisistä luvuista poiketen tämä katsaus on tehty hankerekisterin tilanteesta 31.12.2002.

Toteutumatta jääminen

Kaikista jätetyistä LEADER -hakemuksista 83,5 % toteutui ja 16,5 % jäi jostakin syystä toteutumatta. Osa hankkeista jäi toteutumatta siitä syystä, että niiden rahoitushakemus hylättiin. Toisaalta pieni osa hankkeista oli keskeytetty tai peruttu, vaikka rahoitus oli myönnetty.

Kaikista toteutumatta jääneistä hankkeista valtaosa (78 %) oli hylättyjä hakemuksia. Muita toteutumatta jäämisen syitä olivat peruminen (12 %), keskeytyminen (6 %) tai raukeaminen (4 %).

Hankkeiden hakijoiden kokonaismäärän ja toteutumattomien hankkeiden määrän suhteuttaen

eniten oli jäänyt toteutumatta yksityisten henkilöiden hankkeita. Heidän hakemistaan hankkeista 33 % oli jäänyt ilman LEADER-rahoitusta. Samoin tarkasteltuna seuraavaksi eniten oli jäänyt toteutumatta oppilaitosten hankkeita (25 %), yritysten hankkeita (22 %) ja yhdistysten hankkeita (12 %).

Hylätyt hankkeet ja hylkäämisen syyt

Hylättyjä hankkeita oli kokonaisuudessa 13 % kaikista hankkeista, joihin rahoitusta oli haettu. Vuoden 2002 lopussa tämä merkitsi 178 hanketta. Hylkäämiset vaihtelivat ryhmittäin. Ääripäinä Pomoottori -toimintaryhmän alueella ei ollut yhtään hylättyä hakemusta, kun taas RaJuPuSu LEADERin alueella hylättyjä hakemuksia oli 27. Suhteessa eniten hylättyjä hankkeita oli yksityishenkilöiden hankkeissa (29 %) ja toiseksi eniten oppilaitosten hankkeissa (18 %).

Hylkäämiseen liittyy aina jokin syy. Hankerekisterin mukaan hylkäyssyynä hankkeille on joko se, että hanke ei täytä muodollisia vaatimuksia, hanke ei täytä valintakriteereitä tai toimintaryhmä ei ole puoltanut hanketta. Hylätyistä hankkeista suurin osa (77 %) oli hylätty siitä syystä,

että toimintaryhmä ei puoltanut niitä kehittämisuunnitelmastaan rahoitettavaksi. Hylätyistä hankkeista 12 % ei täyttänyt TE-keskuksen valintakriteereitä ja 11 % ei täyttänyt muodollisia vaatimuksia.

Eräät TE-keskusten toimesta muuten kuin toimintaryhmän puoltamattomuuden perusteella hylätyt hankkeet ovat herättäneet kiivastakin keskustelua siitä, missä kulkee toimintaryhmän soveltaman tarkoituksenmukaisuusharkinnan ja TE-keskuksen harjoittaman laillisuusharkinnan raja. Tulkintapolitiikka näyttää vaihtelevan eri TE-keskusten, niiden osastojen ja viime kädessä virkamiestenkin välillä.

Vaikka kokonaisuutena toimintaryhmien tarveharkintavalta näyttää toteutuvan hyvin, meneillään on kuitenkin myös muutama hankkeiden hylkäämistä koskeva kiista ja valitusprosessi. Kiistakysymykset liittyvät useimmiten ei-maatalayhtymäisiin yrityshankkeisiin. Toimintaryhmät kritisoivat useimmiten juuri TE-keskusten yritysosastojen soveltamien hankevalintakriteerien läpinäkyvättömyyttä, mutta kaikilla alueilla läpinäkyvyysongelmaa ei kuitenkaan näyttäisi esiintyvän.

5. Alhaalta ylös ja osallistuminen

Päivi Pylkkänen

5.1 Johdanto

Alhaalta ylös -periaatteeseen ja osallistumiseen liittyvät tavoitteet ja arviointikysymykset

Alhaalta ylös -periaate ja osallistuminen ovat keskeisiä LEADERin erityispiirteitä ja ne kytkeytyvät tavoitetasolla yhteen: alhaalta ylös -lähestymistavan oletetaan juuri edistävän paikallisten toimijoiden osallistumista paikallishäilykseen ja siihen liittyvään päätöksentekoon. Toiseksi alhaalta ylös tukee paikallisten voimavarojen tuloksellista käyttöönottoa ja edistää kokonaisvaltaisen ja integroidun toimintapolitiikan toteuttamista paikallisella tasolla (European Observatory 1999).

Tässä pääluvussa käsitellään arviointitoimeksiannon mukaiset alhaalta ylös -periaatteeseen ja osallistumiseen liittyvät arviointikysymykset ja vastaavat ohjelmatavoitteet sekä eritellään näiden näkökohtien toimeenpanoa ja toteutumista tähän mennessä.

Arvioinnin lähtökohtana esitellään siksi ensin:

- alhaalta ylös -periaatteeseen liitetyt tavoitteet yhtäältä komission ja Suomen LEADER+ -asiakirjoissa
- näihin teemoihin liittyvät arviointitoimeksiannon arviointikysymykset

EU:n LEADER+ -suuntaviivoissa (EYVL 2000/ C 139, 5-13) hajautettu ja kokonaisvaltainen lähestymistapa, joka perustuu alhaalta ylöspäin kanavoituun toimintaan, on yksi LEADER -aloitteen erityinen vahvuus. Samalla vahvuutena mainitaan 'paikallisten toimijoiden saaminen mukaan pohdintaan ja vastuunottoon alueensa tulevaisuudesta' sekä valmius huomioida pienimuotoista toimintaa.

Suomen LEADER+ -ohjelma-asiakirja käsittelee alhaalta ylös -periaatetta ja osallistumista LEADER+ -ohjelman lisäarvon yhteydessä. Sen mukaan LEADER täydentää ja syventää muita maaseudun kehittämisohjelmia ennen kaikkea *paikallislähtöisellä toimintatavalla ja monipuolisella toimijakunnalla* (MMM 2001, 43). Hankkeiden valintaa käsittelevässä osassa ohjelma linjaa yleisperiaatteeksi, että ainoastaan *ruohonjuuritasolta* tulevat, *paikalliset hankkeet* rahoitetaan LEADER+ -ohjelmasta. Ohjelman laadullisiin tavoitteisiin sisältyy seuraavat osallistumiseen liittyvät määrälliset ja laadulliset tavoitteet:

- Tiedotus ja aktivointitilaisuuksiin osallistuneiden henkilöiden lukumäärä 50 000 henkilöä, joista naisia 25 000 ja nuoria 10 000 henkilöä
- Kaikilla alueen asukkailla on tasapuolinen mahdollisuus osallistua alueen kehittämiseen
- Asukkaiden aktivointi ja osallistumisen lisääminen

Alhaalta ylös (ja siihen läheisesti liittyvä osallistuminen) on yksi keskeisimpiä LEADER -erityispiirteitä ja sitä käsitellään arvioinnissa siksi varsin seikkaperäisesti. Arviointitoimeksiannossa näihin liittyvät seuraavat arviointikysymykset.

- Missä määrin ja millä tavoin LEADER+ -menetelmän erityispiirteet on otettu huomioon paikallisten toimintaryhmien toteuttamissa toimissa (valmistelusta täytäntöönpanoon)?
- Missä määrin LEADER + on auttanut parantamaan maaseutuyhteisöjen organisointikykyä ja maaseudun toimijoiden osallistumista kehittämisprosessiin?
- Millä tavoin LEADER+ -menetelmän erityispiirteitä on sovellettu ohjelman muissa täytäntöönpanovaiheissa? (ohjelmatason tarkastelu)

- Missä määrin LEADER + on auttanut parantamaan maaseutuyhteisöjen organisointikysyä ja maaseudun toimijoiden osallistumista kehittämisprosessiin?

Luvun rakenne

Seuraavassa alaluvussa täsmennetään arviointikysymysten operationalisointia (sitä, miten kysymyksiin käytännössä vastataan), aineistoja ja mittaamista. Tämän jälkeen kuvataan ja analysoidaan arviointikysymysten kannalta keskeisimmät aineistot ja tehdyt päätelmät sekä suositukset. Ensin käsitellään alhaalta ylös -periaatteeseen liittyvät, ja tämän jälkeen osallistumiseen liittyvät kysymykset. Kummankin kysymyksen analyysiosan jälkeen seuraa taulukkoesitys, johon on koottu teemaan liittyvät alkuperäiset arviointikysymykset, arvioitsijan vastaukset niihin, sekä aihepiireihin liittyvät suositukset.

Kysymysten operationalisointi, aineistot ja menetelmät

Alhaalta ylös -periaate ja osallistuminen ovat moniulotteisia käsitteitä, joiden toteutumisen arvioimiseen ei ole mitään itsestään selvää mittaristoa. Ilmiöiden monitahoisuuden vuoksi nämä abstraktit käsitteet operationalisoitiin tässä arviointitutkimuksessa yhdistelemällä analyysiin

luonteeltaan sekä faktuaalisia ('tosiasiallisia') että tulkinnallisia (subjektiivisia) mittareita taulukon 23. mukaisesti.

Taulukon mukaiset aineistot ja mittarit kuvaavat alhaalta-ylöspäin -periaatteeseen ja osallistumiseen liittyviä (osa)ilmiöitä ja näihin liittyviä tulkinnallisia näkemyksiä. Analyysissä verrataan, esimerkinomaisesti, toimintaryhmien välisiä eroja tarkasteltavissa ilmiöissä, ja vertaillaan arvoja tai asiasisältöjä ohjelman tavoitteisiin ja erityisesti arviointikysymyksiin. Siltä osin kun käytettävissä oli vertailukelpoisia tietoja muista rakennerahasto-ohjelmista (erityisesti ALMAN ja tavoite1 -ohjelman maaseutuosiot) on tehty vertailuja näihin ohjelmiin. Tällaiset tarkastelut ovat tärkeitä LEADERin erityispiirteiden ja lisäarvon mittaamiseksi.

Yleensä mitään itsestään selvää saatujen lukujen tai näkemysten tulkinta- tai arviointiperustetta ei kuitenkaan ole, koska useimmille asioille ei ole absoluuttista perus- tai vertailutasoa. Tulkinnan ja päätelmien apuna sovelletaan tietyltä osin myös muuta, samaan aihepiiriin liittyvää tutkimus- ja teoriaperustaa. Esimerkiksi osallistumisen tulkinnan yhteydessä käytetään pieneltä osin osallistumiseen ja kansalaistoimintaan liittyvää aikaisempaa tutkimusta ja tietoperustaa. Vastaukset arviointikysymyksiin perustuvat lopulta

Taulukko 23. Alhaalta ylös -periaatteeseen liittyvien arviointikysymysten operationalisointi ja kysymyksiin vastaaminen

	Faktuaaliset mittarit (suluissa aineistolähde)	Tulkintaa sisältävät mittarit
Alhaalta-ylös -periaate toimintaryhmätasolla /ohjelmatasolla	Kehittämissuunnitelman laadintaan osallistuneet. (keh.suunnitelmat) Hankkeiden hakijatahot (hankerekisteri) Hankkeiden aloitteentekijät ja toteutusalueet (hankekyselyt)	Henkilöstön näkemys periaatteen toteutumisesta (paikallisen toimintaryhmän ja ohjelman tasoilla). Hallituksen ja sidosryhmien näkemykset paikallislähtöisyyden toteutumisesta ja sen edistämisestä. Arvioitsijan osallistuva havainnointi.
Osallistuminen	Toimintaryhmien jäsenmäärä ja rakenne (kysely tr:lle) Vuosikokouksiin osallistuneiden määrä (kysely tr:lle). Hallituksen osallistuneiden määrä ja vaihtuvuus (kysely ja haastattelu tr:lle). Hankkeiden tiedotus/aktivointitilaisuuksiin osallistuneiden määrä (hankerekisteri). Toimenpiteet LEADER -tietoisuuden ja osallistumisen edistämiseksi. Ryhmän tiedotteet ja lehti jutut (hankerekisteri). Osallistumista edistävät toimet ja hankkeet (henkilöstöhaastattelut).	Henkilöstön näkemys osallistumisesta ja toimintaryhmytyön tunnettuudesta. Hankkeiden näkemys hankkeen kokemisesta toteutusalueella. Hallituksen, sidosryhmien ja hankkeiden näkemykset LEADERin tiedotuksesta, tunnettuudesta ja osallistumista edistävästä merkityksestä. Tehävän- ja vastuunjako (henkilöstön ja hallituksen välillä). Arvioitsijan osallistuva havainnointi.
	Arvioitsijan analyysi ja päätelmät (mittareiden kuvaaman asiasisällön vertailu ja arvottaminen)	
	→ Vastaukset arviointikysymyksiin	

aineistojen ja niiden analyysin pohjalta tapahtuvaan arvioitsijan tulkintaan.

5.2 Alhaalta ylös -kehittämissuunnitelmissa ja niiden laadinnassa

Alhaalta ylös -periaatteen toteutumisen arvioinnissa etsittiin ensin näyttöä periaatteen esiintymisestä toimintaryhmien *kehittämissuunnitelmissa*. Tällöin huomio kiinnitettiin siihen, oliko alhaalta ylös -periaate ja/tai paikallisväestön osallistuminen esillä toimintaryhmiksi valittujen strategioissa, ja millä tavoin. Tällä perusteella ryhmät voitiin jakaa kahteen tyyppiin.

Ensimmäisessä tapaustyyppissä (15 ryhmää) alhaalta ylös -periaate, osallistuminen, omaehtoisuuden edistäminen, aktiivinen kansalaisyhteiskunta tai vastaava on kehittämissuunnitelmassa auki kirjoitettu tavoite tai strategiseksi tunnistettu painopiste. (Nämä kehittämissuunnitelmat olivat (toimintaryhmän nimen mukaan): Peräpohjolan kehitys, Pirityiset, Aisapari, Suupohja, Aktiivinen Pohjois-Satakunta, Kalakukko, Viisari, RaJuPuSu, Jetina, Joensuun seudun LEADER, Vaara-Karjalan LEADER, Pomoottori, Kärki-LEADER, Sepra ja Päijänne-LEADER. Näiden ryhmien suunnitelmissa oli myös nimetty toimenpiteitä, jotka tavoitetta toteuttavat (esimerkiksi innostaja- tai kehittämisagenttivalmennus tai hanketoimijakoulutus).

Kaikissa muissakin kehittämissuunnitelmissa (edellä mainitsemattomat 10 ryhmää) otetaan huomioon vähimmillään tiedotus, yleinen aktiivointityö, hankeneuvonta tai muu menettely, joka on yhteydessä osallistumiseen ja osallistumisedel-

lytysten kehittymiseen (edellä mainitsemattomat 10 ryhmää). Näissä kehittämissuunnitelmissa osallistuminen saa kuitenkin ensimmäistä tapaustyyppiä välineellisemmän arvon, jossa osallistumisen edistäminen on luonteeltaan enemmän vain yksi toteutuksen osa-alue, kuin itsessään tavoiteltava arvopäämäärä.

Alhaalta ylös -periaatteen toteutumista mitataan tässä myös sillä, *ketkä laativat tai olivat kuul- tuina* toimintaryhmän kehittämissuunnitelman tuottamisessa siltä tietopohjalta, kun laadinta- prosessi on kuvattu alkuperäisessä kehittämissuunnitelma-asiakirjassa.

Kaikissa toimintaryhmissä laadintaan on osallistunut jonkinlainen työryhmä, jonka runkona on usein ollut aikaisemman ohjelmavaiheen (LEADERII tai Pomo) hallitus tai hallituksen asettama useampihenkinen työryhmä tai toimikunta. Joskus laatiminen annettiin teemoittaisille sektorityöryhmille. Tällaisten laadintaryhmien kattavuus oli muutaman henkilön työryhmästä noin 50:en henkilön sektoreittain toimiviin työryhmiin. Kokonaan uusien ryhmien osalta (Peräpohjolan kehitys, Aisapari) valmistelu nojasi pitkälti kyläaktiiveista koottuihin valmisteluryhmiin. Osana kaikkien 25 kehittämissuunnitelman kokoamiselle on ollut lisäksi jonkinlainen koostajatiimiä laajemman sidosryhmä- ja asukasjoukon kuuleminen. Tämä on tapahtunut useimmiten kunnittaisten ja joskus kylätason informaatio- ja keskustelutilaisuuksien muodossa, joissa osassa on kerätty myös hankeideoita. Muutamassa tapauksessa laajempaa joukkoa (jäsenistöä, hanketoimijoita, kuntia, alueen yhdistyksiä tai muita sidosryhmiä) on lähestytty kirjekyselyin. Tau-

Taulukko 24. *Kehittämissuunnitelman laadinnassa kuullut osapuolet (Toimintaryhmien kehittämissuunnitelmat 2000)*

	Laadinnassa kuullut tai kokoamiseen muuten osallistuneet henkilöt (lkm)
Laadintaan osallistuneita hlöä yht.	5 316
Vaihteluväli ryhmittäin, hlöä yht.	100 - 800
Keskimäärin, hlöä yht.	379

lukkoon 24 on koottu kehittämissuunnitelmien laadinnasta muutamia tunnuslukuja.

Laadintaan jollakin muotoa osallistuneiden lukumäärä saatiin vain 14 ryhmästä, mutta koska kaikki ryhmät ilmoittavat toteuttaneensa kuulemismenetelmiä, voidaan kehittämissuunnitelmien laadintaan arvioida osallistuneen varovaisestikin arvioiden yhteensä ainakin 6 400 henkilöä. Arvio perustuu oletukseen, että yhdentoista muun kehittämissuunnitelman (ne, joista tarkkaa tietoa ei saatu) yhteydessäkin on laadintaan osallistunut keskimäärin 100 henkilöä.

Vaikka laadintaan osallistuneiden määrä on koko alueiden väestömäärään suhteutettuna vaatimaton (noin 0,7 % LEADER+ -toimintaryhmien toiminta-alueiden koko väestöstä), se on kuitenkin suurempi kuin muissa rakennerahasto-ohjelmissa. Se poikkeaa näistä myös koostumukseltaan: LEADER -kehittämissuunnitelmien laadinnassa oli mukana huomattava määrä alueen asukkaita ja yksityisiä kansalaisjärjestöjä, kun taas valtavirtaohjelmissa ovat korostuneet julkisen sektorin organisaatiot ja isot organisoituneet taloudelliset ja sosiaaliset kumppanit. Myös kuulemismenetelmä on ollut LEADERissa monimuotoinen ja joustava, kun taas tavoiteohjelmien vastuuorganisaatiot ovat käyttäneet yleensä virallista lausuntomenettelyä.

Päätelmät:

- Vaikka toimintaryhmien strategisten painotusten välillä on eroja, kaikki 25 toimintaryhmää voidaan laskea kehittämissuunnitelman ja sen laadintaprosessin perusteella selvästi alhaalta ylös -periaatteen mukaisiksi.
- Tarkasteltaessa alhaalta ylös -periaatetta yhdessä LEADER+ -ohjelmassa saman aikaisesti edellytettävän ohjelmallisuuden ja temaattisuuden kanssa, tuli samalla esille periaatteiden välinen ristiriita käytännön toiminnassa. Suomalaisten toimintaryhmien kehittämissuunnitelmien laadinnassa on korostunut laa-

ja kansalaisvalmistelu, joka liittyy keskeisesti alhaalta ylös -periaatteeseen. Menettelytavalla on pyritty takaamaan, että resurssien käyttö ohjautuu ihmisten ja alueella vallitsevan kansalaismielipiteen mukaan. Laadintatapa on johtanut kuitenkin samalla ohjelmien sisällölliseen laaja-alaisuuteen ja temaattisuuden hälventymiseen: Laadintavaiheen ohjaava motiivi on ollut ennemminkin monialaisen toiminnan mahdollistaminen kuin poissulkeminen tiukan teemoittelun kautta. Temaattisuutta edellyttämällä EU-komissio on puolestaan pyrkinyt kehittämissuunnitelmien strategiseen terävöittämiseen. Käytännössä Suomen LEADER+ toimintaryhmät ovat kuitenkin painottaneet paikallislähtöisyyttä toimintojen temaattisen johdonmukaisuuden kustannuksella.

5.3 Hankkeet ja alhaalta ylös

Hankkeiden hakijatahot, aloitteentekijät ja toteutusalueet

Koska hankerekisteristä ei ollut saatavissa sellaisenaan hakijatahon luokittelun sisältävää tietoa, hankkeiden hakijatahot luokiteltiin arvioitsijan toimesta seuraaviin luokkiin: kunta, yritys, yhdistys ja seura, yksityinen henkilö, oppilaitos (yliopistot, ammattikorkeakoulut, instituutit, koulutuskuntayhtymät) tai muu (säätöt, seurakunnat, osuuskunnat, toimintaryhmien omat hankkeet, muut edellä mainitsemattomat) Tarkastelu perustuu rekisteriin 31.12.2002 mennessä syötettyihin noin tuhannen hankkeen hakijatietoihin, kun mukaan on otettu vain toteutuneet hankkeet. Yleiskatsaus hankkeiden hakijatahoihin ilmenee taulukossa 25.

Hakijajakaumasta ilmenee, että melkein puolet (48 %) kaikista hakijoista edusti yhdistystä tai seuraa. Seuraavaksi eniten hakijoita on yrityksistä ja yksityishenkilöiden parista, mutta näitä on enää vain 16 % ja 9 %. Kun yritysten ja valtaosa yksityishenkilöiden hakemista hankkeista edustaa yritystoimintaan tai sen aloittamiseen liittyvää toimenpiteitä, ja muiden hakijatahojen

**Taulukko 25. Hankkeiden hakijajakauma-% kaikkien hankkeiden lukumäärästä (MMM:n Hanke-
rekisteri, arvioitsijan luokittelun mukaan)**

Hakijan luokka	%
Yhdistys tai seura	48
Yritys	16
Yksityishenkilö	9
Kunta	7
Oppilaitos	4
Seutukunta	2
Muu (säätiöt, seurakunnat, osuuskunnat, toiminta ryhmien omat hankkeet, muut)	13
Yhteensä	100

hankkeet puolestaan yleiseen kehittämistoimintaan kohdistuvia toimia, korostuu yhdistysten osuus pelkkiä kehittämishankkeita tarkasteltaessa entisestään. Kuntien hakemuksia oli 7 % ja oppilaitosten 4 %.

Toimintaryhmien välillä oli jonkin verran eroja. Hankehakijoiden jakautumista tarkasteltaessa ilmeni toimintaryhmien välillä jonkin verran eroja. Kahta toimintaryhmää lukuun ottamatta jokaisen ryhmän alueella hankkeiden rahoituksen hakijoina on ollut yleisimmin yhdistys tai seura. Kuuden toimintaryhmän alueella (Pomoväst, Jokivarsikumppanit, Karhuseutu, P-Satakunta, P-Häme ja Sepra) yhdistyshakijoita oli jopa yli 70 %. Vähiten yhdistyshakijoita oli puolestaan Aisaparin toimintaryhmien alueella (20 %).

Yhdistyshakijoiden toimintataso luokiteltiin tarkemmin kylätasolta koko maan kattavalle tasolle (kylä tai useampi kylä, kunta, seutukunta ja maakunta/koko maa). Suurin ryhmä yhdistyshakijoista toimii paikallistasolla: kylän tai useamman kylän alueella (45 %). Kylätasolla toimivista yhdistyksistä lähes kaikki olivat kyläyhdistyksiä, kalastuskuntia tai vastaavia. Seuraavaksi eniten oli kuntatasolla toimivia yhdistyksiä (38 %), kuten erilaisia harrastuskerhoja, nuorisoseuroja, 4H-yhdistyksiä ja erilaisia paikallisia tapahtumia järjestäviä yhdistyksiä.

Seuraavaksi yleisin hakija oli yritys tai yksityinen henkilö. (Yksityinen henkilö oli hakijana tyypilli-

sesti, kun ollaan vasta perustamassa yritystä). 11 ryhmän alueella oli toiseksi eniten yrityshakijoita, kun taas viiden ryhmän alueella yksityishenkilöhakijoita. Varsinais-Suomen Jokivarsikumppanien ja Sepran alueilla ei kuitenkaan ollut ollenkaan yrityshakemuksia. Yksityisiä hakijoita oli eniten Peräpohjolan kehityksen alueella (28 %). Pomoottorin ja Sepran alueella ei puolestaan ollut lainkaan yksityisten henkilöiden hakemuksia.

Kokonaistasolla kolmanneksi yleisimmän hakijatahon, kuntien, hakemuksia oli eniten Kantarin, Vaara-Karjalan, Aisaparin, Keskipisteen ja Nousevan rannikkoseudun alueilla. Seutukuntatason hakijoita oli puolestaan kahdeksan alueen toimintaryhmässä: Sepra, RaJuPuSu, Suupohja, Keskipiste ja Nouseva Rannikkoseutu, Aisaparin, Keskipiste-LEADER ja Nouseva rannikkoseutu.

Toimintaryhmillä voi olla myös ryhmien **toteuttamia hankkeita** (taulukko 26). Ryhmistä 18 (72 %) toimii tai on toiminut itse hankkeiden toteuttajana ja hallinnoijina (tilanne huhtikuussa 2003). Toimintaryhmien omat hankkeet liittyvät useimmin väljästi aktivointiin tai tiedotukseen (12 ryhmää). Toimintaryhmien henkilöstön mukaan omien hankkeiden taustalla on usein hallintorahan pienuus, mikä on pakottanut osan ryhmistä hankkeistamaan esimerkiksi tiedotus- ja aktivointitoimia, ja/tai käynnistämään muihin asiasisätoihin liittyviä hankkeita.

Omilla hankkeilla on kuitenkin myös hankkei-

Taulukko 26. Toimintaryhmien omat hankkeet (kysely toimintaryhmille)

Hankkeen sisältö	kpl	Toteuttavat toimintaryhmät
Aktivointi ja tiedotus	13	Päijänne LEADER, Jetina, Sepra, Kalakukko, Suupohja, Aisapari, Pomoväst, Varsinais-Suomen Jokivarsi-kumppanit, I samma båt, P-Satakunta, Joensuun seutu, Vaara-Karjala
Kv-hanke tai sen valmistelu	4	Sepra, RaJuPuSu, Suupohja, Aisapari
Stipendit ja pienet esiselvitykset	4	RaJuPuSu, Kärki-LEADER, Rieska-LEADER, Aisapari
Ei omia hankkeita	7	Keski-Piste LEADER, Nouseva Rannikkoseutu, Viisari, Oulujärvi, Pomootori, Kainuun naisrytät, Kantri

den ominaisuuksiin liittyviä perusteita, kuten halu viedä eteenpäin tiettyä, kehittämissuunnitelman kannalta keskeistä teemaa. Esimerkiksi Pirityisillä ja Karhuseudulla on käynnissä alueen markkinointihankkeet, Joensuun seudun LEADERilla alueen arjen kulttuuriin liittyvät video- ja multimediahankkeet. Tässä yhteydessä voidaan sivuhuomautuksena todeta, että omat hankkeet näyttävätkin olevan hyvä keino parantaa ohjelman temaattisuutta viemällä eteenpäin ryhmän strategisia kärkihankkeita. Neljällä ryhmällä on käynnissä kansainväliseen yhteistyöhön tai sen valmisteluun liittyvät hankkeet.

Haastattelujen yhteydessä henkilöstö korosti, ettei hakijatahoa tule pitää suoraan hankkeen ruohonjuuritasoisuuden mittarina. Erityisesti korostettiin sitä, että joissakin tapauksissa esimerkiksi kunta toimii puhtaasti teknisenä hakijana, mutta tekemisen tarve ja idea on peräisin paikalliselta tasolta. Toisaalta hankkeen ei-julkisesta hakijatahosta ei voi aina tehdä luotettavaa päätelmää hankkeen paikallislähtöisyydestä tai osallistu-

vuudesta, sillä kaikki yhdistysten hankkeet (erityisesti silloin, kun hakijana on piiri- tai ylempi yhdistystaso) eivät automaattisesti ole tavoitteiltaan tai toteutustavoiltaan ruohonjuuritasoisia. Päinvastoin, hankkeistuksen motiivina voi olla yhdistyksen toimintavarojen niukkuus.

Hakijatahojen luokittelua täydentävänä tietona arvioitsijan toteuttamassa kehittämishankeselvityksessä tiedusteltiin kyselyyn vastaavilta tiedonantajilta (tavallisimmin hankevetäjä) *hankkeen ensisijaista aloitteentekijää* eli sitä, mistä kehittämishanke sai oikeastaan alkunsa (taulukko 27). Vastausprofilista ilmenee, että esimerkiksi kyläyhdistykset ja muut paikalliset yhdistykset yhdessä ovat olleet aloitteentekijöinä liki puolessa kyselyyn vastanneista kehittämishankkeista. Kehittämishankkeiden aloitteentekijöiden jakauma on pitkälle yhdensuuntainen edellä hankerekisterin hakijatiedoista tehdyn hakijaluokittelun kanssa, mikä vahvistaa päätelmää paikallislähtöisyyden ja alhaalta ylös -periaatteen hyvästä toteutumisesta.

Taulukko 27. Kehittämishankkeiden vastaus kysymykseen: ”Kenen aloitteesta hanke sai ensisijaisesti alkunsa?” (Hankekysely)

Aloitteentekijä	%
Yksittäisen asukkaan/asukkaiden	18
Kylätoimikunnan tai kyläyhdistyksen	15
Muun paikallisen yhdistyksen tai järjestön	30
Paikallisen LEADER -toimintaryhmän	8
Paikallisen yrityksen	6
Kunnan / kuntien	7
Oppilaitoksen	3
Muun tahon aloitteesta, mistä	13
En tunne asiaa	0
Yhteensä	100

Taulukko 28. Kehittämishankkeiden vastaus kysymykseen: ”Mikä on hankkeen ensisijainen toteutusalue?” (Hankekysely)

Toteutusalue	%
Yksittäinen kylä	21
Kunnan osa	10
Kunta	24
Useampi kunta / seutu	39
Useampi toimintaryhmä	5
Kansainvälinen	0
Yhteensä	100

Kolmantena ja edellisiä täydentävänä paikallislähtöisyyden mittarina käytettiin samassa kyselyssä hankkeen toteutusaluetta (taulukko 28). Toteutusalueena on useimmin useamman kunnan tai seudun alue liki 40 prosentissa kehittämishankkeita. Toisaalta joka viides hanke on edelleen yksittäisen kylän hanke, ja yhden kunnan tai sitä alemmalla tasolla toteutetaan yhdessä yli puolet hankkeista.

Koska muiden rakennerahasto-ohjelmien hankkehakijoista ei saatu tämän analyysin tekovaiheessa tarkkoja tietoja, voitiin vertailussa viitata vain aikaisempaan käsitykseen tavoiteohjelmien hankkehakijoista. Esimerkiksi tavoite 1-ohjelman tunnetaan rahoittavan kehittämishankkeina eniten suurten ammattimaisten kehittämisorganisaatioiden hankkeita, jotka toteutetaan vähintään seutukunnan ja usein sitä laajemmilla toteutusalueilla. Paikallistason yhdistysten ja yhtä kuntaa tai sitä pienempää aluetta koskevat hankkeet puuttuvat lähes kokonaan. Suuriin rakennerahasto-ohjelmiin verrattuna LEADER+ -ohjelman hanketoteuttajat edustavat erittäin selvästi ja alhaalta ylös -periaatteen mukaisesti paikallistason toimijoita.

Joskus on esitetty oletuksia, että hankkeiden toteuttajat olisivat muuttuneet ’virallisemmiksi’ siirryttäessä LEADER II:sta LEADER+ -ohjelmaan. LEADER II-ohjelman väli- tai loppuarvioinnissa hakijatahoja ei ole analysoitu samalla tarkkuustasolla kuin tässä arvioinnissa ja tästä syystä hakijatahoissa mahdollisesti tapahtuneita

muutoksia edellisen ja uuden ohjelmakauden välillä ei voida tarkasti todentaa. Arvioitsijalle on muodostunut käsitys, että paikoittain havaittavista muutoksista huolimatta tällaiset muutokset eivät olisi kokonaistasolla kuitenkaan kovin merkittäviä eikä alhaalta ylös -periaate näyttäisi hakijatahoilla mitattuna siten vaarantuneen.

Päätelmät:

- LEADER+ -hanketoiminta painottuu vahvasti paikallistasolle niin hankkeiden hakijatahoilla, aloitteentekijöillä kuin toteutusalueellakin mitattuna ja hanketoiminta toteuttaa siten hyvin alhaalta ylös -periaatetta.

Suositus:

- Jotta hankkeiden hakijatahoja ja niissä mahdollisesti tapahtuvia muutoksia voitaisiin jatkossa vaivatta seurata, tulisi hankerekisteriä täydentää niin, että sinne tulisi mukaan hakijan luokittelu tässä analyysissä käytettyihin alaluokkiin.

5.4 Alhaalta ylös -periaate henkilöstön ja hallitusjäsenien silmin

Toimintaryhmien *henkilöstön* näkemykset ovat keskenään hyvin samankaltaisia siitä, mitä alhaalta ylös -periaate tarkoittaa. Henkilöstön näkemysten mukaan se on sitä, että hankkeita hakevat ja toteuttavat alueen asukkaat ja asuk-

kaiden yhteisöt, kuten kylätoimikunnat, muut paikallistason yhdistykset sekä mikroyritykset. Keskeisenä pidetään, että hankkeiden idea ja tarve ovat paikallislähtöisiä. Useimmat ryhmät kuvailivat, että alhaalta ylös on sisään rakennettu ja ikään kuin itsestään selvä toimintaperiaate LEADER+ -ohjelmassa. Lukuun ottamatta yhtä toimintaryhmää, henkilöstö katsoi periaatteen toteutuvan omassa toiminnassaan hyvin. Yhdessä toimintaryhmässä henkilöstö epäili, että heillä alhaalta ylös -periaate ei kunnolla toteudu, koska alueella on paljon niin sanottuja ammattihakijoita, erityisesti piiritason yhdistyksiä ja ohjelmanjärjestäjiä, jotka pysyvät samoina hankkeesta ja ohjelmakaudesta toiseen.

Usean ryhmän näkemyksistä nousi vahvasti esiin tulkinta, että esimerkiksi kuntia ei pidetä toimijoina aidosti alhaalta ylös -periaatteen mukaisina. Kuntien hakemia hankkeita kyllä rahoitetaan jonkin verran, mutta usein korostetaan, että kunta on tuolloin vain ”bulvaani” toimien hakijana ennen kaikkea hallinnollisista syistä. Rahoituspäätöstä on edeltänyt ”aidon paikallislähtöisyyden” tarkastaminen. Kuntien ”vakiotoimintaa” ja hankkeiden virkavetoisuutta varotaan. Samoin kartetaan isojen, erityisesti toimintalueen ulkopuolella toimivien organisaatioiden hankehakemuksia, vaikka niiden ’kohderyhmä’ olisikin toimintaryhmän alueelta. Vähimmäisvaatimuksena alhaalta ylös periaatteen kannalta pidetään joissakin ryhmissä, että hankkeen ’kohderyhmää’ on aidosti kuultu. Toimintaryhmä

toimii itsessään välitason välittäjätahona, joka on ”non-bottom-non-up”. Välittäjänä se kokee ymmärtävänsä sekä ruohonjuuritasolla että hallinnossa puhuttavaa kieltä.

Toimintaryhmien hallitusjäsenille suunnatussa kyselyssä 95 % vastaajista oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä väittämästä, että hankkeet nousevat paikallisista tarpeista. Hallituksen jäsenet uskovat hanketoiminnan paikallislähtöisyyteen sitä vahvemmin, mitä pidempään he ovat olleet mukana hallitustyöskentelyssä. Hallitustehtävittäin tarkasteltuna erityisesti puheenjohtajana tai varapuheenjohtajana toimivat uskovat keskimääräistä voimakkaammin hankkeiden olevan paikallislähtöisiä.

5.5 Alhaalta ylös -periaatteen edistäminen

Toimintaryhmät kuvasivat ryhmänsä *edistävän alhaalta ylös -periaatteen toteutumista* ennen muuta yleisellä tiedotuksellaan tai aktivoinnilla esimerkiksi omissa tai toisten tilaisuuksissa (taulukko 29). Onnistuneimpana keinona pidettiin yleisimmin jalkautumista kylien ja muihin kentällä olevien yhteisöjen muutenkin järjestämiin kokouksiin tai tilaisuuksiin, sen sijaan toimintaryhmän itse järjestämät tilaisuudet oli todettu vähemmän tulokselliseksi, koska niihin saatiin yleensä vain vähän osallistujia.

Alhaalta ylös -periaatteen edistämistä tarkasteltiin myös eräiden *casehankkeiden* kautta.

Taulukko 29. *Keinot alhaalta ylös periaatteen edistämiseen (usean asian maininta mahdollista) (henkilöstön haastattelu)*

Keino	Maininnat (kpl)
Toimiston harjoittama yleinen tiedotus hallintohankkeen tai erillisen tiedotus- ja aktivointihankkeen avulla eri kanavia käyttäen (tiedotteet ja lehtijutut LEADER -toiminnasta tai hankkeista, paikallisyhdistysten, eri järjestöjen ja organisaatioiden tilaisuuksiin osallistuminen)	14
Toimintaryhmän oma koulutushanke, joka edistää ko. periaatetta hanketyökoulutuksen tai kyläsuunnittelun avulla	5
Hallituksen, sen teemaryhmien tai alaryhmien käyttö toiminnan ja periaatteen edistäjänä kentällä	4
Alhaalta-ylös -periaatetta pidetään systemaattisesti esillä mm. hankeneuvonnassa	3
Ei mitään erityistoimia tällä hetkellä, toimii spontaanisti	3
Annetaan hankkeiden kehittyä ”vapaasti”, ei rajoiteta, mitä voi hakea	2
Yhteydenpito kuntiin, jotka edelleen välittää tietoa tarvitseville (yrittäjät ym.)	1

Kutakin toimintaryhmää (toiminnanjohtaja) pyydettiin nimeämään hanke, joka tämän oman tulkinnan mukaan edustaa hyvin alhaalta ylös -periaatteen/osallistumisen toteutumista tai periaatteiden tietoista edistämistä.

Hanketasolla alhaalta ylös -periaatteen/osallistumisen katsottiin toteutuvan parhaiten sellaisissa hankkeissa, jotka liittyivät asukas-yhteisö- tai kylälähtöiseen suunnitteluun. Keskeistä näissä casehankkeissa oli paikallistason oma aloitteen- teko ja suora osallistuminen elinympäristöä koskevan tulevaisuuden suunnitteluun ja luomiseen.

Toimintaryhmätason hankkeista alhaalta ylös -periaatetta/osallistumista katsottiin edistävän ennen muuta sellaiset hankkeet, jotka lisäävät hanketyön osaamista aktiivisen asukkaiden ja yhteisöedustajien parissa. Keskeistä hankkeissa oli hanketoiminnan tiedollisten ja hakemustek- nisten valmiuksien vahvistaminen paikallisella tasolla.

5.6 Alhaalta ylös -periaatteen haaste: kansalais- toiminta vs. paheneva byrokratia

Myös koettuja LEADER-periaatteiden vastai- suuksia nostettiin eräissä toimintaryhmissä hen- kilöstön haastattelukierroksella voimakkaasti esille. Koetut vaikeudet LEADER-periaatteissa liittyivät usein juuri alhaalta ylös -periaatteeseen ja tulivat esille keskusteltaessa ohjelman hallin- tojärjestelyistä ja toimintaryhmien hallintotehtä- vistä (ks. lähemmin luku 13 ohjelman hallinto ja rahoituskysymyksistä). Useat toimintaryhmien työtekijät katsovat, että keskushallinnon käyttä- mät toimintatavat eivät ole riittävästi ”ohjelman hengen mukaisia”. Toisin sanoen osassa toimin- taryhmiä on käsitys, että ohjelma on alun alkaen sopeutettu liikaa hallinnon vakiintuneeseen toi- mintatapaan eikä toimintatapoja ole haluttu so- peuttaa ohjelman periaatteisiin. Kokemus liittyy läheisesti pahenevaksi koettuun byrokratiaan, joka vaikuttaa sekä hankehakijoihin että henki- löstön tehtäviin.

’Vanhat’ toimintaryhmät pitivät LEADER II- ja Pomo-ohjelmia enemmän LEADER-periaattei- den mukaisina, vaikka hallintomalli sai jo tuol- loin voimakasta kritiikkiä. LEADER+ -kaudella säätelyn ja ylhäältä sanelun koetaan entisestään kiristyneen. Esimerkiksi toimintaryhmien valta- kunnalliset koulutuspäivät on nykyisin valjas- tettu lähinnä uusien, joskin henkilöstölle sinänsä välttämättömien hallintovaatimusten läpikäymi- seen. Kun toimintaryhmien tulee hallita yhä enemmän asioita samalla tasolla kuin TE-kes- kusten ja muiden viranomaisten, ’hallinnolliset uutuudet’ ovat täyttäneet myös toimintaryhmien verkostoyksikön ja ministeriön yhteisesti järjes- tämien koulutuspäivien ohjelman. Kehittämisen asiasisällöt, kokemusten ja hyvien käytänteiden vaihtaminen, siirto ja oppiminen jäävät tällöin väistämättä sivurooliin.

Keskushallinto puolestaan kertoo usein olevan- sa tiukemman säätelyn osalta pakkotilanteessa toimeenpannessaan ’kiristyviä EU-säädöksiä’ tai korjatessaan esimerkiksi ohjelman tarkastusten yhteydessä saatuja huomautuskohteita.

Arvioitsijan tulkinta on, että ainakin osa toimin- taryhmissä alhaalta ylös -periaatetta vaaranta- vaksi koetusta ylibyrokratisoitumisesta on puh- taasti kansallista alkuperää. Asia on silloin myös muutettavissa kansallisilla päätöksillä esimerkik- si ohjelman toimeenpanosäädöksiä muuttamalla niin, että ohjelman erityispiirteiden toteutumista ei tarpeettomasti vaaranneta. (Hallintoon liittyviä näkökohtia käsitellään lähemmin luvussa 13).

Päätelmät:

- Toimintaryhmien henkilöstön ja hallitusten mukaan alhaalta ylös -periaate toteutuu toi- mintaryhmien omassa työssä yleisesti ottaen hyvin.
- Toimintaryhmät edistävät alhaalta ylös -pe- riaatteen toteutumista lähinnä levittämällä yleistä tietoisuutta toimintaryhmätyöstä ja antamalla siten kaikille paikallisille toimi-

joille mahdollisimman tasapuolisen mahdollisuuden osallistumiseen. Lisäksi järjestetään koulutusta hanketyöstä potentiaalisille hankkehakijoille ja hankesuunnittelijoille, sekä neuvotaan hankkehakijoita aina tarpeen mukaan. Menetelmissä korostuu toiminnan tiedollisten esteiden poistaminen.

- Alhaalta ylös -periaatetta ei ole onnistuttu huomioimaan kaikilta osin ohjelman muilla tasoilla. Ohjelman toteutus on sulautettu ennen muuta Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalan muihin menettelyihin, eikä järjestelmää ole haluttu tai onnistuttu muuttamaan aina ohjelman hengen suuntaisesti. LEADER-toimintaryhmätyö ja hanketoiminta joutuu 'kärsimään' muita (suurempia) ohjelmia ja toimenpiteitä ajatellen tehtyjen säädösten ja menettelytapojen raskaudesta.
- Ylibyrokratisoituminen on vapaan, alhaalta ylös nousevan kansalaistoiminnan suurin uhka.

Suosituks:

- Alhaalta ylös -periaatteen vahvistamista koskevat suositukset liittyvät ennen muuta ohjelman kansalliseen säätelyyn ja hallintomalliin, ja tulevat esille hallintoa käsittelevän pääluvun (13) yhteydessä. Pääsääntöisesti voidaan sanoa, että kaikki, mikä helpottaa hanketoimintaan liittyvää paperityötä on sopuisuudessa ja omiaan edelleen vahvistamaan alhaalta ylös -periaatteen toteutumista.

5.7 Vastaukset alhaalta ylös -periaatteeseen liittyviin arviointikysymyksiin

Tässä alaluvussa (taulukko 30) esitetään arvioitsijan vastaukset alhaalta ylös -periaatteeseen liittyviin suoriin arviointikysymyksiin. Vastaus-ten jälkeen esitetään aihepiiriin liittyvät suositukset.

Taulukko 30. Arvioitsijan vastaukset alhaalta ylös -periaatteeseen liittyviin arviointikysymyksiin

Arviointikysymys ja komission tarkentamat arviointiperusteet	Arvioitsijan vastaus
Missä määrin ja millä tavoin LEADER+ -menetelmän erityispiirteet on otettu huomioon paikallisten toimintaryhmien toteuttamissa toiminna (valmistelusta täytäntöönpanoon)? -toimintaryhmän toimet noudattavat alhaalta ylöspäin suuntautuvaa alueperusteista ja yhdenmukaista toimintatapaa – paikallista toimintaryhmää koskevat taustatekijät (sosiaaliset, taloudelliset, alueelliset) on otettu huomioon erityispiirteiden täytäntöönpanossa	Toimintaryhmät noudattavat useilla eri mittareilla tarkasteltuna alhaalta ylös nousevaa toimintatapaa. Toimintatapaa voi pitää kehittämissuunnitelmien pohjalta myös yhdenmukaisena siten, että se integroi useita eri toimintasektoreita ja sisältä käytännössä sekä elinkeinollisia että sosiaalisia toimintoja. Alhaalta ylös -toimintatapa ja paikallislähtöisyys tekevät LEADER+ -ohjelmasta erityistä suhteessa toisiin rakennerahasto-ohjelmiin. Sitä kautta useat yhteisöt ja asukkaat saavat osallistua paikalliskehitykseen, mukaan lukien sitä koskevaan päätöksentekoon LEADER+ -ryhmän hallituksen kautta. Samalla alhaalta ylös periaate mahdollistaa erittäin paikallisten fyysisten, inhimillisten ja sosiaalisten voimavarojen tunnistamista ja käyttöönottoa. Periaatteen toteutumista edistetään ennen muuta tiedotuspainotteisesti tekemällä toiminnan rahoitusinstrumenttia alueella tunnetuksi. Alhaalta-ylös -periaatteen tulkinnassa on Suomen toimintaryhmissä ominaista "aito ruohonjuuri" -ajattelu: toimintaryhmä itse (hallitus ja palkattu henkilöstö) kokee olevansa useimmiten välittäjä, aitoa 'ruohonjuurta' ovat puolestaan asukkaat, kyläyhteisöt ja yhdistykset sekä muut, enintään paikallistason yhdistykset. Myös kuntien hankkeisiin suhtaudutaan lähtökohtaisesti kriittisesti. Tiukka tulkinta alhaalta ylös -periaatteesta johtaa usein argumenttiin, että ryhmän henkilöstö/hallinto ei voikaan puuttua alhaalta ylös nousevien hankeideoiden sisältöön loukaamatta periaatetta. Tästä seuraa, että 'spontaanisti nousevat' hankkeet osuvat toisinaan kehittämissuunnitelman virallisen teeman ja painotusten ulkopuolelle. Tilanteissa, jossa ryhmien rahoituskehykset ovat varsin suuret, ja varojen vauhdikkaasta sidonnasta ja maksatuksista on tullut (käytännössä) keskeisin tuloksellisuuden mittari, ryhmillä on taipumus hyväksyä erityisesti kaikki muodollisesti kelpoiset, paikallislähtöiset hankkeet.
	Suosituks
	Jotta hankkeiden hakijatahoja ja niissä mahdollisesti tapahtuvia muutoksia voitaisiin jatkossa vaivatta seurata, tulisi hankerekisteriä täydentää niin, että sinne tulisi mukaan hakijan luokittelu tässä analyysissä käytettyihin alaluokkiin. Vaarantamatta lähimainkaan alhaalta ylös -periaatetta, toimintaryhmät voivat ottaa aikaisempaa aktiivisemman roolin hanketoimijoina ja/ tai hanketoiminnan strategisina suuntaajina pelkän sirpaleisen hankerahoitustehtävän sijaan. Tällä tavoin alhaalta ylös ja strategisuus saataisiin paremmin kohtamaan. Strategisuutta voi parantaa ryhmän oman hanketoiminnan lisäksi tai sijasta esimerkiksi kilpailuttamalla ryhmän strategiaan painopisteisiin suunniteltuja kärkihankkeita. Haasteena ja kriittisenä tehtävänä on varmistaa toimintatapa, joissa yhdistyy alhaalta ylös eetos (vähimmäisvaatimuksena osallistuva yhteissuunnittelu asianosaisten kanssa) ja harkittu strateginen kohdentaminen. Alhaalta ylös -periaatteen varmistamista ja vahvistamista koskevat suositukset liittyvät ennen muuta ohjelman kansalliseen säätelyyn ja hallintomalliin ja ne käsitellään siksi hallintoa käsittelevän luvun yhteydessä.

Arviointikysymys ja komission tarkentamat arviointiperusteet	Arvioitsijan vastaus
Millä tavoin LEADER+ -menetelmän erityispiirteitä on sovellettu ohjelman muissa täytäntöönpanovaiheissa? – alhaalta ylöspäin suuntautuva, yhteinen ja alueperusteinen lähestymistapa on otettu huomioon kaikissa täytäntöönpanovaiheissa (pääöksenteko, apu, tiedon levittäminen, arviointi jne.) – kansainvälistä ja alueiden välistä yhteistyötä on pyritty edistämään ohjelmatasolla - verkottumista on pyritty edistämään ohjelmatasolla	LEADER -periaatteet ohjelmatason toimeenpanossa. Ohjelmatason toimeenpanossa käytetään yhteistoiminnallisia päätöksenteko- ja valmisteluelimiä, joissa on toimintaryhmien edustus (seurantakomitea ja toimintaryhmätyöryhmä). Lisäksi on käytetty kahta valmistelevaa ad hoc työryhmää teknisellä tuella (indikaattoryöryhmä ja seurantarekisterityöryhmä), joihin toimintaryhmien edustajat ovat saaneet osallistua. Toimintaohjeita ja lomakkeistoa on korjattu (osin) toimintaryhmiltä saadun palautteen pohjalta. Ohjelmatason täytäntöönpanoa voi luonnehtia monissa piirteissään yhteistoiminnalliseksi, joka on vähimmillään avoin kuulemaan toimintaryhmien palautetta. Kaikissa suhteissa alhaalta ylös periaatetta ei olla voitu ohjelmatason toiminna kuitenkään huomioida. Arvioitsija jakaa useiden toimintaryhmien näkemyksen siitä, että LEADER -ohjelman suurin uhka on ylibyrokraatisoituminen ja että joustamattomat, ylhäältä annetut säädökset ja hallinnolliset ohjausmekanismit ovat osittain ristiriidassa ohjelman tavoitteiden ja alhaalta ylös periaatteen kanssa. Alueiden välisen ja kansainvälisen yhteistyön edistämiseksi ei olla tehty ohjelmatasolla erityisiä toimenpiteitä lukuun ottamatta tiedotusta ja ohjeistusten jakelua (käännöstöineen) ministeriön järjestämien toimeenpanokoulutustilaisuuksien yhteydessä. Kansainvälisen ja alueiden välisen yhteistyön edistäminen ohjelmatasolla samoin kuin verkostoituminen on delegoitu verkostoyksikölle. Verkostoyksikkö palvelee LEADERin lisäksi kaikkia muita toimintaryhmiä, millä on synergiaetuja. Maa- ja metsätalousministeriö rahoittaa toiminnan LEADER+ -ohjelman ulkopuolelta. Verkostoyksikön nykytoimintaa ei voida kuitenkaan pitää strategisesti optimaalisesti kohdennettuna, eivätkä sen toimintaresurssit ole lähimainkaan tehtävien tärkeyden edellyttämällä tasolla. (Analyysi lähemmin kohdassa verkostoituminen ja verkostoyksikkö).
	Suosituks
	Alhaalta ylös -periaatteen toteutumista ohjelman muissa toimeenpanovaiheissa koskevat suositukset liittyvät ennen muuta ohjelman kansalliseen hallintomalliin ja käsitellään siksi hallintoa käsittelevän luvun yhteydessä. Kansainvälisen ja alueiden välisen yhteistyön edistäminen ohjelmatasolla sopii hyvin verkostoyksikön tehtäväksi, mutta toistaiseksi sen henkilö- ja toimintaresurssit ovat tehtävän hoitoon huomattavan riittämättömät. Verkostoyksikön missio, ydintuotteet ja asiakkaat tulisi tarkistaa uudelleen. LEADER+ -ohjelmataavoitteiden mukaisesti keskeisempään asemaan toiminnassa tulisi nostaa oppimisen ja siirrettävyyden edistäminen, joka edellyttää toimintojen uudelleensuuntaamista ja kytkentöjä myös hanketasolle toimintaryhmien johdon ohella (erityisesti tilanteessa, jossa toimintaryhmät eivät ole merkittävästi itse hanketoimijoita vaan rahoittajia). Verkottuminen on keskeinen keino pyrittäessä eteenpäin fragmentoituneesta hankerahoituksesta kohti LEADERin strategista tavoitetta ”uusien kehittämistä koskevien yhteisten ja kestävien lähestymistapojen luominen ja kokeilu” (ja siirto). Onnistuneet toimintatavat, opetukset ja innovaatiot eivät leviä ilman järjestäytynyttä ”managerointia”. Vaikka tehtävää ei voi jättää yksin kansalliselle verkostoyksikölle, vaan se edellyttää toimenpiteitä myös toimintaryhmien ja tasolla, on tehokkaan kansallisen solmukohdan olemassaolo kriittinen jo menetelmällisen koordinaoinnin kannalta. Siksi verkostoyksikön toiminnot edellyttävät tehtävien uudelleenmäärittelyn ohella toimintaresurssien lisäämistä, erityisesti tilanteessa, jossa verkosto palvelee faktuaalisesti 58 toimintaryhmää (Käsitellään tarkemmin kohdassa verkostoituminen ja verkostoyksikkö)

5.8 Osallistuminen toimintaryhmiin (jäsenistö)

Toimintaryhmiin osallistumista mitataan tässä toimintaryhmien jäsenmäärällä, vuosikokouksiin osallistuneiden määrällä sekä hallitukseen osallistumisella ja sen vaihtuvuudella. Lisäksi tarkastellaan osallistumista toimintaryhmän henkilöstön ja hallituksen välisen työjaon kannalta. Taulukoihin 31 ja 32 on koottu keskeisimmät toimintaryhmiin osallistumista koskevat tiedot.

Toimintaryhmien *jäseniin* lukeutuu kokonaisuudessaan noin 3 500 henkilökohtaisesti liittynyttä, noin 900 yhteisöä (yhdistys tai pienyritysjäsenet), sekä 147 kuntajäsentä. Tässä yhteydessä toimintaryhmiltä tiedusteltiin nimenomaisesti jäsenyytensä uudistaneita jäseniä, mutta käytännössä jäsenmäärien ilmoittamisessa on jonkin verran vaihtelua sen mukaan, mihin asti esimerkiksi kerran liittynyt lasketaan jatkossakin jäseneksi. Muutamilla ryhmillä ei ole lainkaan jäsenmaksuja, jolloin ryhmä voi laskea kerran

Taulukko 31. Toimintaryhmien jäsenkunta (Kysely toimintaryhmille, perustuu 1.4.2003 mukaiseen tilanteeseen).

	Jäseniä yhteensä (jäsenmaksun maks.)	Per ryhmä keskimäärin	Vaihteluväli
Henkilöjäsenet	3 463	151	23 – 529
Yhteisöjäsenet	926	39	6 – 97
Kuntajäsenet	147	6	0 – 15

Taulukko 32. Toimintaryhmien vuosikokouksiin osallistuneet (Kysely toimintaryhmille, perustuu 1.4.2003 mukaiseen tilanteeseen).

Vuosikokous (ilm. ryhmien lkm)	Osallistuneita	Per ryhmä (tiedon ilmoittaneista)	Vaihteluväli
2001 (21)	613	29	17-47
2002 (22)	548	25	12-69
2003 (14)	338	24	11-50

jäseneksi hakeutuneet toistuvasti jäseneksi riippumatta heidän sitoutuneisuuden asteestaan. Juuri ne toimintaryhmät, joiden henkilökohtaiset jäsenmäärät ovat suurimpia (Nouseva rannikko-seutu, Kalakukko, Kantri) ovat niitä, jotka ovat luopuneet jäsenmaksuista.

Määritelmällisesti yhdistys toimii siihen liittyneiden jäsenten yhdyssiteenä (Helander 2001, 30). Toimintaryhmien henkilöstö ei pidä jäsenmäärää hyvänä osallistumisen tai ryhmän ”aktiivisuuden” mittarina, sillä toimintaan osallistuu aktiivisesti muitakin kuin jäseniä, erityisesti hankkeiden kautta. Samalla osa jäsenistä on jäänyt niin henkilöstölle kuin hallituksellekin täysin tuntemattomiksi rivijäseniksi. Toimiakseen tehokkaammin alueensa kehittäjänä, useimmat toimintaryhmät kertovat harjoittavansa ainakin ajoittain esimerkiksi laajennettuja postituksia, jolloin tietoa toimintaryhmyöstä, hankeha- uista ja muista ajankohtaisista asioista jaellaan huomattavasti laajemmalle kuin jäsenrekisteriin kuuluvat tahot.

Henkilöstön antamat arvio niiden henkilöjäsen- ten osuudesta, jotka osallistuvat tai ovat osallistuneet aktiivisesti toimintaryhmyöhön joko hallitustyön, sen teema/työryhmien, hankkeiden tai muun toiminnan kautta vaihtelivat 5 ja 100 prosenttien välillä. Korkein osallistumisprosentti arvioitiin olevan RaJuPuSussa. RaJuPuSu yhdistää lähinnä alueen yhdistys- ja järjestökentän, jonka jäsenmäärä tässä alaryhmässä olikin korkein (97 yhdistys- tai yhteisöjäsentä). Vähiten jäsenistö osallistui (arvio 5 %) taas Varsinais-Suomen Jokivarsikumppaneissa, missä jäsenkun- ta koostuu lähinnä henkilöjäsenistä.

Toimintaryhmien syys-/kevät-/vuosikokouksiin osallistuu käytännössä vain pieni osa jäsenistös- tä. Niissä 14 ryhmässä, jotka olivat pitäneet vuo- den 2003 kevät-/vuosikokouksensa huhtikuun alkuun mennessä, osallistujia oli keskimäärin 24; vaihteluvälin ollessa 11 ja 50 henkilön välillä. Vuosikokoukseen osallistumisessa ei ole tiedon ilmoittaneiden ryhmien lukumäärään suhteutet- tuna tapahtunut viime vuodesta juurikaan muu- tosta, vuoteen 2001 verrattuna on havaittavissa hienoista laskua (taulukko 32).

Toimintaryhmien jäsenmääriä voidaan verrata esimerkiksi kehittämiseen ja asumiseen liittyvien muiden paikallisyhdistysten henkilöjäsenmääriin, jotka olivat Helanderin (2001) mukaan vuonna 1997 paikallisyhdistystasolla keskimäärin 140 henkilöä. Kun asumiseen liittyvä paikallisyh- distys toimii usein kuntaa pienemmällä tasolla, samalla kun toimintaryhmät kattavat useita kuntia, voi toimintaryhmien jäsenmäärää pitää sekä alueiden väestöpohjaan (noin 940 000 as.) ja vertailuarvoihin nähden matalana. Vastaavasti esimerkiksi SPR raportoi tyypillisissä pieneh- köissä maaseutukunnassa paikallisyhdistykseen kuuluvan yleensä noin 100 henkilöjäsentä.

Päätelmät:

- Toimintaryhmät eivät jäsenyydellä mitaten yhdistä alueen asukkaita tai yhteisöjä kovin- kaan mittavasti.
- Toimintaryhmien jäsenmäärät tai jäsenten aktiivisuus ei ole kasvanut oleellisesti viime vuosina, eivätkä tiedot tosiasiallisesta jäse- nyydestä ole kaikelta osin vertailukelpoisia.

- Jäsenmäärät ovat alueiden väestö- ja yhteisö-potentiaaliin nähden kokonaisuutena pysyneet jatkuvasti erittäin matalana (noin 0,02 %).
- Vaikka yhdistykset toimivat määritelmällisesti siihen liittyneiden jäsenten yhdyssiteenä, tämä ei rajaa toimintaa vain jäsenistön ja sen johdon sisäiseen vuorovaikutukseen. Toimintaryhmätyön toimintaan osallistutaan käytännössä sekä hanketasolla että yhteistyökumppanina huomattavasti enemmän juuri jäsenyyden ulkopuolella.

Suosituksia:

- Toimintaryhmien tulisi kartoittaa perusteellisesti ja kriittisesti, missä on kunkin toimintaryhmän osallistumisen kasvupotentiaali sekä asukkaiden että yhteisökentän osalta.
- Osallistumisen kasvupotentiaalia kannattaisi kartoittaa ennakkoluulottomasti myös ns. perinteisten maaseutuyhteisöjen ulkopuolelta, joita ovat esimerkiksi paikalliset ammattiyhdistykset ja vapaan kansalaistoiminnan järjestökenttä.
- Ilmeisesti asukkaiden tai järjestökentän sitominen muodolliseen jäsenyyteen ei ole toiminnallisesti välttämätöntä tai edes realistista, vaan muodollisia jäsenmääriä tärkeämpää ovat toimivat yhteistyörakenteet ja verkostot asukkaiden ja yhteisötoimijoiden kanssa.
- Toimintaryhmien yhteistyörakenteiden ja verkostojen sisältö ja niiden dynamiikka (muutokset) tulisi ottaa ryhmissä aikaisempaa systemaattisemman suunnittelun ja seurannan kohteeksi. Voidaan jopa nähdä, että toimintaryhmätyön vaikuttavuutta ja lisäarvoa voi mitata tällaisen strategisen osallistumisen lisäämisen kautta. Sen ottaminen seurannan kohteeksi (esimerkiksi yhteistyömatriisi -tarkastelulla vuosiraportoinnin yhteydessä) tekee asiasta samalla toimintaa ohjaavan periaat-

teen, joka antaa toimintaryhmien seurantaan maksatustehokkuutta tai välitöntä työpaikkatuloksellisuutta strategisempaa tietoa toimintaryhmätyön merkityksestä.

5.9 Osallistuminen hallitustyöskentelyyn ja päätöksentekoon

Osallistumista tarkastellaan tässä alaluvussa hallitukseen osallistumisen ja vaihtuvuuden näkökulmasta. Lisäksi tarkastellaan osallistumista toimintaryhmän henkilöstön ja hallituksen välisen työjaon kannalta.

Toimintaryhmätyön kautta omaehtoiseen päätöksentekoon ja kehittämistoiminnan suuntaamiseen on osallistunut LEADER-yhdistysten hallituksissa LEADER+ -kaudella tähän mennessä noin 700 eri henkilöä, eli keskimäärin 29 ryhmää kohti. Kun mukaan lasketaan eri työryhmät/jaostot/teemaryhmä tai vastaavat, joita on käytössä noin puolella ryhmistä ja joihin osallistuu yleensä myös hallitusten ulkopuolisia henkilöitä, voidaan edellä mainittuun lukuun lisätä ainakin 150 henkilöä. Näin ollen toimintaryhmätyön strategiseen suunnitteluun ja/tai päätöksentekoon on osallistunut LEADER+ -kaudella lähes 1 000 henkilöä, joista tällä hetkellä osallistuu aktiivisesti noin 300.

Hallituksissa jäsenenä tai varajäsenenä LEADER+ -kaudella tähän mennessä toimineiden määrä vaihtelee 13 ja 47 välillä. Hallitusten jäsenten vaihtuvuudessa oli merkittäviä eroja ryhmien välillä. Laskennallisesti suurin vaihtuvuus oli 9,3 henkilöä vuodessa (Nouseva rannikkoseutu). Kyseisessä hallituksessa jäsenmäärä oli 9 eli hallitus vaihtui laskennallisesti vajaassa vuodessa. Pienin laskennallinen vaihtuvuus oli 0,5 henkilöä vuodessa (Pomoottori). Tässä hallituksessa hallitusjäsenten määrä oli 10.

Hallitusjäsenten vaihtuvuus voi omalta osaltaan edistää päätöksenteon tasa-arvon toteutumista, sillä vaihtuvuuden kautta useammat alueen asukkaat ja yhteisöt pääsevät päättävään asemaan.

Kuitenkin kovin nopea hallituksen vaihtuvuus tuo hallituksen toimintaan katkonaisuutta, sillä uusien jäsenten paneutuminen hallitustoimintaan vie aina aikansa.

Arviointikysymykset suuntaavat hallitustyöskentelyn analyysin seuraavassa erityisesti hallitusjäsenten osallistumisen *hankesyklin* eri vaiheisiin, sekä hallituksen ja toiminnanjohtajan väliseen *työnjakoon*.

Hallituksen jäsenten osallistuminen ryhmän toimintaan vaihtelee sekä ryhmien välillä että sisällä. Yleisellä tasolla palkatun henkilöstön ja hallitusjäsenten välinen työnjako näyttää selvältä: henkilöstön mukaan hallitus suuntaa toimintaa strategisesti ja henkilöstön tehtäväksi jää operatiivinen toimeenpano ja alustava suunnittelu. Haastattelujen mukaan yleensä henkilöstö tekee, ja kokee myös kantavansa vastuun pääosasta siitä, mikä toimintaryhmätyöstä näkyy.

Käytännössä hallituksen jäsenten suhde hanketoimintaan hankesyklin eri vaiheissa suunnittelusta seurantaan ja arviointiin, samoin kuin näkemys toivottavasta osallistumisen tasosta, vaihtelee sekä hallitusten välillä että hallitusten sisällä. Hallitusjäsenten osallistumista hankesyklin eri vaiheisiin kartoitettiin kyselyllä (taulukko 33).

Hallitusjäsenten näkemykset hallituksen osallistumisesta hankesyklin eri vaiheisiin jakautuvat useimpien kysymysten kohdalla selvästi kahtia: toisten mielestä hallitus oli mukana eri

toiminnoissa liian vähän, toisten mielestä juuri sopivasti. Kokonaistasolla tarkasteltuna liian vähän katsottiin osallistuttavan tiedotukseen ja aktivointiin, mutta myös hankkeiden sisällön suunnitteluun, seurantaan ja oman toiminnan arviointiin. Sen sijaan oman ohjelman toteuttamisen arviointiin katsottiin jo selvästi useammin osallistuttavan tällä hetkellä sopivasti.

Hallitusjäsenen taustaryhmän mukaan tarkasteltuna kuntia edustavat hallitusjäsenet pitivät osallistumista erityisesti aktivointiin, mutta myös muihin vaiheisiin jonkin verran useammin liian vähäisenä kuin yhteisöjä tai asukkaita edustavat hallitusjäsenet. Hallitusaseman mukaan puolestaan puheenjohtajat tai varapuheenjohtajat pitivät osallistumista aktivointiin liian vähäisenä useammin kuin varsinaiset jäsenet. Muiden hankesyklin vaiheiden osalta erot eivät vaihdelleet merkittävästi vastaajan hallitusaseman mukaan tai ero kallistui jopa toiseen suuntaan: esimerkiksi puheenjohtajat katsoivat selvästi muita useammin, että havaittuihin epäkohtiin puututaan jo juuri sopivasti.

Kun vertaillaan hallituksen osallistumista käsittelevien vastausten eroja toimintaryhmittäin, tulee esille, että kaikkien hallitusten sisällä valitsee jonkinlaisia näkemyseroja hallituksen sopivasta osallistumisesta hankesyklin eri vaiheisiin. Tämä osoittaa, että liki kaikissa hallituksissa on tarpeen käydä keskustelua siitä, mitkä ovat hallitusjäsenten osallistumismuodot ja tehtävät hankesyklin eri vaiheissa.

Taulukko 33. Näkemyksiä hallituksen roolista hanketyössä ja alueen kehittämisessä (%) (Hallituskysely)

	En tunne asiaa	Liian vähän	Juuri sopivasti	Liian paljon	Yhteensä
Hallitus osallistuu tiedotukseen ja aktivointiin...	4	47	49	0	100
Hallitus osallistuu hankkeiden sisällön suunnitteluun...	7	45	48	0	100
Hallitus pitää käynnissä oleviin hankkeisiin yhteyttä...	8	42	50	0	100
Hallitus puuttuu havaittuihin epäkohtiin...	14	22	64	0	100
Hallitus arvioi ohjelmansa tavoitteiden toteutumista...	8	20	72	0	100
Hallitus arvioi omia toimintatapojaan...	6	40	52	1	100
Hallitus on mukana alueen kehitt. muuten kuin oman ohjelma/hankk. kautta	16	39	44	0	100

Noin puolella toimintaryhmistä on hallituksen ohella käytössä hallitukseen väljästi (usein yhden jäsenen kautta) kytkeytyviä teemakohtaisia työryhmiä tai jaostoja. Näiden suhde hankeprosessiin vaihtelee hankkeiden suunnittelijasta esikäsittelijään. Erilaisten työryhmien, teemaryhmien, työjaostojen ja vastaavien rooli hankeprosessissa on hallituksen roolia kenties vielä heterogeenisempi, eikä niitä pystytty systemaattisesti kartoittamaan arvioinnin yhteydessä.

Joissakin ryhmissä työ-, teema- tai sektori-ryhmien jäsenet osallistuvat hallitusta keskeisemmin hankkeiden ideointiin, suunnitteluun ja muokkaamiseen. Toisissa taas näiden ryhmien tehtävä liittyy jonkinlaiseen tekniseen esikäsittelyyn, johon voi liittyä lausunnonanto ennen varsinaista hallituskäsittelyä. Arvioitsijan käsityksen mukaan jälkimmäisessä tapauksessa kysymyksessä on itse asiassa omaehtoinen kolmannen portaan luominen hankekäsittelyyn (alaryhmä->hallitus->TE-keskus) ilman selkeää lisäarvoa. Lisäarvo aktivoinnin ja suunnittelun kautta voi sen sijaan olla merkittävä.

Päätelmät:

- Tehtävä- ja vastuunjako palkatun henkilöstön, hallitus- ja teema/toimintaryhmäjäsenien välillä ei voi pitää kaikissa suhteissaan selkeänä.
- Toimintaryhmien välistä vaihtelua tehtäväjaoissa eri toimijaosapuolien välillä ei tule pitää ongelmallisena, vaan pikemminkin luonnollisena herkkyytenä suhteessa erilaisiin toiminta- ja toimijaympäristöihin, mukaan lukien alueen institutionaalinen rakenne ja yhteistyökulttuuri. Sen sijaan hallitusten sisäiset näkemyserot hallituksen suhteesta hankesyklin eri vaiheisiin kertoo hallituksen roolin sekavuudesta, mikä voi haitata niin hallituksen ilmapiiriä kuin toiminnan tuloksellisuuttakin.
- Osalla hallitusjäseniä on selvä halu osallistua aktiivisemmin hankesyklin eri vaiheisiin kuin tällä hetkellä tapahtuu, erityisesti valmiutta

näyttäisi olevan suurempaan tiedotukseen ja aktivointiin osallistumiseen.

Suosituks:

- Hallitukset ovat erilaisia intressejä ja resursseja omaavista henkilöistä koostuvia koalitioita, eikä niitä voida kehittää samalla kaavalla kautta maan. Suosituksena voidaan kuitenkin antaa, että hallitukset arvioisivat ja täsmäntäisivät toimintaprosessejaan juuri itsearvioinnin kautta. Koska hallitusjäsenien sitoutuminen ja mahdollisuudet käyttää resursseja hankesyklin eri vaiheissa vaihtelevat huomattavasti ryhmittäin – ja viime kädessä henkilöittäin – tulisi kunkin toimintaryhmän tehdä perusteellinen määrittely ja linjaus hallitusjäsentensä roolista ja tehtävistä hankesyklin eri vaiheissa. Tähän luo hyvät edellytykset se, että huomattava osa hallitusjäsenistä oli kyselyssä sitä mieltä, että omia prosesseja arvioidaan toistaiseksi liian vähän.
- Toimintaryhmät tulevat aina koostumaan ihmisistä, joilla on erilaiset intressit ja aika- sekä osaamisresurssit osallistua yhdistyksen toimintaan. Alueen osaamis- ja kehittämisresurssien käytön kannalta tarkoituksenmukaisinta olisi, että kullekin jäsenelle löydettäisiin hänelle itselleen ominainen tapa ja kanava toimia. Sisällön suunnittelusta ja toteutuksesta enemmän kuin rahoitusvallan käytöstä kiinnostuneet tulisi sitouttaa vahvemmin teematai työryhmiin, joita osalla toimintaryhmistä on jo käytössä.

5.10 Osallistuminen hanketasolla

Tässä alaluvussa tarkastellaan osallistumista toimintaan hankkeiden kautta HANKE 2000 -rekisterin sisältämien indikaattoritietojen perusteella. Hankkeista kerätään osallistumistietoja kahdelta tasolta: yhtäältä yleisiin tiedotus- tai aktivointitilaisuuksiin osallistuneista, toisaalta koulutukseen osallistuneista ja heidän oppilastyöpäivistään (taulukko 34).

Taulukko 34. Tiedotus- ja aktivointitilaisuuksiin sekä koulutuksiin osallistuneiden tavoitemäärät ja toteutuma 31.7.2003 (Hankerekisteri).

Tavoite	Tavoite	Toteuma (%)	per ryhmä	(pienin – suurin toteuma)
Koulutukset, oppilastyöpäivää yhteensä	20 000	26 710 (133)	1 068	0–18 420
joista naiset	10 000	17 241 (172)	689	0–11466
joista nuoret (alle 30 v.)	2 000	5 074 (255)	203	0–3 120
Koulutukseen osallistuneet, hlö yhteensä	–	5677 (–)	227	0–3 160
Tiedotus- ja aktivointitilaisuudet, osallistujamäärä	50 000	109 780 (219)	4391	318–25 236
joista naiset	25 000	70 748 (283)	2830	318–19346
joista nuoret	10 000	58 124 (581)	2325	22–731
Tiedotus- ja aktivointitilaisuudet yhteensä	–	4034 (–)	161	23–660

Keskeinen ero on se, että koulutuksen kohdalla osallistujat pitää voida yksilöidä, jälkimmäisessä tapauksessa tätä ei edellytetä. Tietoa ei saada mahdollisesta päällekkäisestä osallistumisesta eli siitä, miltä osin osallistujat eri tilaisuuksissa ovat samoja tai uusia henkilöitä.

Vertailtaessa osallistumismittareiden tavoitteita ja toteumaa, voidaan todeta että kaikki tavoite-
tasot on saavutettu, jopa ylitetty. Kaikissa osallistumista kuvaavissa mittareissa on huomattavia eroja toimintaryhmien välillä, jopa niin, että joudutaan toistamaan aikaisemmin (luvussa 4) esitetty kysymys seurantamenettelyn luotettavuudesta seurantaindikaattoreiden osalta.

Erilaisten osallistumismittareiden takana voi olla hyvin erilainen osallistumisen intensiteetti eli voimakkuus. Esimerkiksi tiedotus- ja aktivointitilaisuuksiin osallistuminen voi viitata koulussa kuullusta LEADER-tietoiskusta, messujen toimintaryhmä-standilla pysähtyneiden lukumäärään. Koulutukseen osallistuneilla koulutuksen pituus vaihtelee rekisteritietojen mukaan keskimääräisestä 4,7 oppilastyöpäivästä peräti 48 oppilastyöpäivään. Lyhyimmillään koulutuskin on ollut rekisteritietojen mukaan vain 0,27 oppilastyöpäivää.

Asukkaiden aktivointia ja osallistumisen lisäämistä arvioidaan tilaisuuksiin osallistuneiden lukumäärällä. Hankerekisterin mukaan tiedotus- tai aktivointitilaisuuksia oli järjestetty 4 034.

Näiden tilaisuuksien kautta toimintaryhmien toimintaan on päässyt tutustumaan tavalla tai toisella noin 109 000 henkilöä eli noin 11 % toiminta-alueiden väestöpohjasta.

Kokonaisuutena kuva osallistumisesta hankkeiden kautta jää kuitenkin vaillinaiseksi ja asiassa joudutaan tyytymään vain arvioon. Tämä johtuu (seurantamenettelyn luotettavuusongelmien lisäksi) siitä, että hankkeista kerätään osallistumista koskevaa tietoa mainittujen tiedotustilaisuuksiin osallistuneiden lisäksi vain koulutettujen osalta. Edelleen, koulutukseen osallistumista seurataan vain toimenpidekokonaisuudessa C (osaaminen). Huomioimatta jää koulutus, joka järjestetään muissa toimenpidekokonaisuuksissa (erityisesti toimenpidekokonaisuudessa B, kehittäminen) ja osallistumisen muut muodot (suunnittelu, talkoot, tapahtumajärjestelyt ym).

Erään toimintaryhmän tekemän oman selvityksen mukaan kehittämishankkeisiin osallistui aktiivisesti keskimäärin 8 yksityishenkilöä tai jonkin tahon edustajaa. Mikäli tämä laskennallinen keskiarvo laajennetaan koskemaan kaikkia LEADER+:n kehittämishankkeita, joista ei tällä hetkellä saada minkäänlaista osallistumistietoa, saadaan osallistumisen laskennalliseksi arvoksi (756 x 8) 6 048 henkilöä. Yhdessä koulutukseen osallistuneiden kanssa päästään siten kokonaisarvioon 11 725 kehittämis- ja koulutushankkeeseen osallistuneesta. Tämä on noin 1 % LEADER+ -alueiden yhteenlasketusta väestöstä

(940 000 asukasta). Osallistuneiden sukupuoli- ja ikäjakaumia tarkastellaan lähemmin tasa-arvoa käsittelevässä luvussa.

Yrityshankkeet ovat puolestaan mahdollistaneet noin 350 maatala- tai mikroyrityksen osallistumisen oman yritystoiminnan ja sitä kautta alueensa kehittämistoimiin.

Päätelmät:

- Seurantaindikaattoreiden mukaan hankkeisiin osallistuminen on ohjelman tavoitetasoihin nähden toteutunut yli odotusten. Tavoitteiden ylitys jo tässä vaiheessa viittaa joko liian alhaisiin tavoitteisiin, epätarkkaan kirjaukseen/seurantaan tai erinomaisesti onnistuneeseen toimintaan. Seurantatietojen mukaan tavoitellut koulutuksen oppilastyöpäivät on ylitetty noin 30 %:lla, tulokset tiedotustilaisuuksiin osallistuneiden osalta ovat puolestaan kaksinkertaiset suhteessa ohjelman tavoitetasoon.
- Vaikka päästäisiin selvyyteen edellisten rekisteritietojen luotettavuudesta, jää todellisen osallistumisen seuraamiseen edelleen keskeinen mittausaukko. Tietoa ei saada hankkeisiin toteutuksen aikana osallistuneista henkilöistä, yhteisöistä ja yrityksistä (lukuunottamatta koulutushankkeita) tai osallistumisen intensiteetistä (voimakkuudesta). Eräät toimintaryhmät kuitenkin seuraavat näitä tietoja itse. Myös osallistumisen toinen ulottuvuus, sen laajuus ja dynamiikka (muutokset), jäävät ohjelmaston seurannassa kokonaan huomiotta.

Suosituks:

- Toimiakseen tehokkaasti tavoitteidensa hyväksi toimintaryhmien tulee toimia entistä systemaattisemmin vuorovaikutuksessa koko ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Vaikka toimintaryhmät toimivatkin usein juuri tässä hengessä, käytännössä myös toimintaan osallistumisen dokumentointi on toiminnan legi-

timaation kannalta hyvin keskeinen tekijä; tämä tulisi järjestää nykyistä paremmin.

- Osallistumisen dokumentointiin tulee luoda muutama täydentävä mittari (tiedotus- ja aktivointitilaisuuksiin osallistumisen ja koulutukseen osallistumisen lisäksi). Tämän lisäksi tulisi saada käsitys toimintaan osallistuvien yhdistysten ja yhteisöjen määrästä, samoin kuin palkattomana talkoolaisena toiminnan suunnitteluun tai toteutukseen osallistuneiden määrästä. Kaikki rekisteriin vietävät osallistumistiedot tulisi kysyä alle kolme vuotta kestäviltä hankkeilta raportointikuormituksen minimoimiseksi ja tulosten kertaantumisen välttämiseksi vain yhden kerran eli hankkeen päättyessä.
- Koulutukseen osallistumista tulee seurata myös toimenpidekokonaisuudessa B (kehittäminen), missä lyhytaikainen koulutus on usein merkittävä toiminto.
- Kaikkien toimintaryhmien tulisi seurata ja pohtia myös osallistumisen dynamiikkaa kiinnittämällä huomiota siihen, missä määrin toimintaan saadaan kokonaan uusia tai perinteisesti vähemmän osallistuvia osapuolia.

5.11 Osallistuminen ja tiedotus

LEADER+ -ohjelman henki on hyvin voimakkaasti paikallista osallistumista ja sen edistämistä korostava. Alhaalta ylös -periaate ja osallistuminen ovat läheisessä suhteessa toisiinsa, samoin kuin alhaalta ylös -periaatteen ja osallistumisen edistämisen keinot ovat pitkälti samoja.

Hankerekisteriin kerätään tietoja eräistä tiedotukseen liittyvistä mittareista (taulukko 35).

Tiedotusindikaattoreiden mukaan 18 ryhmää on julkaissut ainakin yhden oman lehden tai vastavan vuoden 2002 loppuun mennessä, mikä vastaa pitkälti henkilöstöhaastattelujenkin kautta saatua tietoa. Samoin kaikki toimintaryhmät

Taulukko 35. Toimintaryhmien tiedotusindikaattorit (HANKE 2000 -rekisteri 31.7.2003).

	Yhteensä	Per ryhmä	Vaihteluväli
Ryhmän toimittamien lehtien, yms. lukumäärä	53	2,1	0 – 10
Ryhmän toiminnasta kertovien lehtiartikkeleiden määrä	1869	75	2 – 310

ovat saaneet julkisuutta toimintaryhmän toiminnasta ja erityisesti sen rahoittamista hankkeista kertovien lehtijuttujen kautta. Lehtiartikkeleiden määrässä on kuitenkin huomattavia eroja: kun rekisteritiedon mukaan Kainuun maaseudun naisryrittäjistä on kertonut vain kaksi juttua, on Joensuun seudun LEADERin osalta rekisteröity 310 juttua. Yli 150 juttua on toiminnastaan rekisteröity myös Etelä-Karjalan Kärki-, RaJu-PuSu- ja NHS/Keskipiste -LEADERissa. Eroista ei voida päätellä, missä määrin ne ovat eroja itse lehtikirjoittelussa, missä määrin kirjoittelun seurannassa toimintaryhmien tasolla ja missä määrin hankerekisteriin syötössä TE-keskuksessa.

Osallistumisen edistämisen pääasiallinen ja kaikkien toimintaryhmien harjoittama keino on tiedottaminen ja hankeneuvonta. Toimintaryhmien henkilöstön mukaan käytetyt tiedotuskanavat ovat yleisyysjärjestyksessään:

- tiedotus alueen paikallis- tai maakuntalehtien kautta (kaikki ryhmät)
- suullinen ja kirjallinen tiedotus toimistolla tai erilaisissa alueella järjestetyissä tilaisuuksissa (kaikki ryhmät)
- omat internet-sivut (23 ryhmää)
- oma tai toisten ryhmien kanssa yhteinen lehti joka talouteen (osalla ryhmiä)

Tiedotusta alueen paikallis- ja maakuntalehdissä harjoitetaan sekä toimintaryhmien että hankkeiden tasolta. Toimintaryhmien lehdistötiedottaminen palvelee erityisesti läpinäkyvyyttä ja toiminnan yleistä tunnettuutta. Vain osa toimintaryhmistä on pohtinut tiedottamista systemaattisesti osallistumisen laajentamisen ja syventämisen kannalta. Kirjallista tiedotussuunnitelmaa ilmoitti noudattavansa vain muutama ryhmä.

Tehokkaimpina tiedotuskanavana osallistumisen lisäämisen kannalta henkilöstö piti hankkeista kertovia lehtijuttuja. Samalla katsottiin kuitenkin, että hankkeiden harjoittama tiedotus ei yleensä paranna toimintaryhmätyön yleistä tunnettuutta, sillä hanke samaistetaan sen toteuttajatahoon ja LEADER-toimintaryhmätyö näyttäytyy kokonaisuudessa vain korkeintaan rahoitustahona.

Toimintaryhmien henkilöstöltä tiedusteltiin heidän käsitystään toiminnan tunnettuudesta. Koska toimintaryhmät eivät ole tutkineet toimintansa tunnettuutta alueellaan esimerkiksi gallupein, vaihtelevat henkilöstön arviot tunnettuudesta hyvin paljon. Yleensä toiminnan ja erityisesti rahoituskanavan tunnettuutta pidetään parempana yhteisötoimijoiden kuin tavallisten asukkaiden parissa. Suuren yleisön tavoittamista ja muun kuin rahoitustoiminnan läpilyömistä pidettiin monessa ryhmässä erittäin haasteellisenä tehtävänä.

Hankkeiden tiedonsaantikanavat

Hankekyselyn yhteydessä selvitettiin, mitä kautta yhtäältä kehittämis- ja toisaalta yksittäisten yrityshankkeiden hankehakijat olivat ensisijaisesti saaneet tiedon rahoitusmahdollisuudesta. Hankkeiden tietolähteet kertovat osaltaan toimintaryhmien tiedotus- ja aktivointitoiminnan tuloksista ja kohtaavuudesta (Taulukko 36).

Vertailtaessa mistä eri hanketyypit ovat saaneet LEADER-rahoitusta koskevaa tietoa, piiryy kuva, jossa kehittämishankkeiden toteuttajat ovat yrityshankkeiden toteuttajia selvästi useammin toimintaryhmätyötä jo entuudestaan tuntevia. Tällöin toimintaryhmien tiedotus- ja aktivointitoimet eivät ole heidän kannaltaan kovinkaan keskeisiä. Yrityshankkeet ovat sen sijaan saaneet

Taulukko 36. Mistä saitte tiedon LEADER -rahoitusmahdollisuudesta? (hankekyselyt)

Vaihtoehto	kehittämishankkeet %	yrittäjäshankkeet, %
Olen ollut jo aikaisemmin LEADER -toiminnassa tai muussa toimintaryhmytyössä	52	15
Hankehakua koskevasta lehti-ilmoituksesta	7	13
LEADER -toimintaa käsittelevästä lehtijutusta	10	13
Otin suoraan yhteyttä toimintaryhmään	21	22
Rahoittajan kautta (TE-keskus jne.)	5	20
Naapureilta / tuttavilta / ystäviltä	11	12
Kunnan kautta (esim. elinkeinoasiamieheltä)	13	20
Yritysneuvojilta (kuten TE-keskukset, yrityskeskukset ym.)	3	22
Internetin www-sivujen kautta	4	2
Muualta, mistä (kommentoi alla)	0	8
En tunne asiaa	0	1
Vastauksia yhteensä	100	100

tietoa LEADER-rahoitusmahdollisuudesta hyvin erilaisista kanavista, mukaan lukien epäsuorat kanavat (TE-keskus, yritysneuvojat, kunnat). Kummassakin tapauksessa internet näyttää olevan rahoitustiedonsaannin kanavista vähämerkityksisin.

Tiedotuksen onnistuneisuus ja toiminnan tunnettuus hallituksen ja sidosryhmien silmin

Tiedotuksen aktiivisuudesta huolimatta toimintaryhmien hallitusjäsenet eivät pidä LEADERin tarjoamien mahdollisuuksien tunnettuutta aina kovinkaan hyvinä: käsitykset toimintaryhmytyön tunnettuudesta asukkaiden ja yhteisöjen parissa jakaantuvat voimakkaasti kahtia: noin puolet arvioi alueen asukkaiden ja yhteisöjen olevan tietoisia toimintaryhmytyön tarjoamista mahdollisuuksista ainakin joksikin hyvin, kun taas toinen puoli epäoi tunnettuutta. Samantyyppinen kahtiajako esiintyy myös eri toimintaryhmytyin tarkasteltuna, eivätkä erityisesti uudet toimintaryhmytyt poikkeaa tässä vanhoista. Hallitusten puheenjohtajat tai varapuheenjohtajat pitävät tunnettuutta kuitenkin rivijäseniä keskimäärin parempina, sen sijaan eroja ei ollut juurikaan sen mukaan edustiko hallitusjäsen hallituskokoonpanossa kuntaa, yhteisöjä vai asukkaita.

Sidosryhmytyt, jotka arvioivat toiminnan avoimuuden ja kattavuuden yleisesti ottaen melko

hyväksi, ovat samalla epäroivia toimintaryhmytyön mahdollisuuksien *tunnettuudesta* erityisesti asukkaiden parissa: kaikista sidosryhmytyvas-
taajista yhteensä 65 % arvioi alueen asukkaiden olevan tietoisia LEADER-toiminnasta heikosti tai jopa erittäin heikosti. Alueiden toisten kehittämissyhteisöjen osalta 84 % sidosryhmien edustajista puolestaan arvioi näiden tahojen olevan tietoisia LEADER-toiminnasta ainakin melko hyvin. Ne sidosryhmytyt, jotka kokivat itse tuntevansa toimintaryhmytyötä paremmin (TE-keskuksen maaseutuosaastot, elinkeinoasiamiehet) arvioivat myös toiminnan tunnettuuden kummassakin kohderyhmytyssä paremmaksi.

Sidosryhmien LEADER-tuntemuksesta voidaan huomioida, että kunnanhallitusten puheenjohtajat arvioivat sekä tuntevansa että saaneensa tietoa LEADER-toiminnasta kaikkia muita sidosryhmytymiä huonommin. Vertailun vuoksi huomattava enemmistö (75 %) kunnanjohtajista puolestaan kokee tuntevansa LEADER-toimintaryhmytyötä vähintään melko hyvin, ja myös saaneensa siitä tietoa ainakin melko hyvin (88 %).

Päätelmät:

- Toimintaryhmien tiedottaminen on mittavaa, mutta sen läpilyöntiin ei silti uskota varauksetta; erityisesti alueen asukkaiden tietämystä

toimintaryhmien tarjoamista mahdollisuuksista pidetään edelleen vajaana.

- Toiminnasta tietämyksen uskotaan kuitenkin yleisesti ottaen tavoittaneen alueiden yhteisötoimijat, joista suurin osa samalla tuntee toimintaryhmätyön jo entuudestaan.

Suosituks:

- Vaikka tietoisuus toiminnasta on toimintaan osallistumisen ehto, näyttää ilmeiseltä, että se ei ole kuitenkaan riittävä osallistumisen edistämisen keino. Osallistumisen edistämiseksi tarvitaan uusia malleja ja menetelmiä, joita on syytä hakea ennakkoluulottomasti myös Suomen ulkopuolelta. Esimerkiksi kehitysmaakontekstissa tunnetut osallistuvat community development -menetelmät tai Etelä-Euroopassa ja Latinalaisessa Amerikassa vahva sosiokulttuurinen innostaminen -traditio voivat tarjota virikkeitä ja menetelmiä osallistumisen voimallisempaan edistämiseen myös Suomessa.
- Verkostoyksikön tulisi tunnistaa ja dokumentoida kokemuksia muun muassa edellä mainittuja tiedonaloja soveltavista hankkeista muissa maissa ja levittää niitä tehokkaasti suomalaisten toimintaryhmien käyttöön. Tämän rinnalla olisi perusteltua käynnistää osallistumisen problematiikkaan kohdistuva valtakunnallinen, kaikkia toimintaryhmiä palveleva tutkimus- ja kehittämishanke.

5.12 Osallistuminen ja valtautuminen

Valtautumisella ymmärretään tässä toimintaa, jonka avulla yksilöt, organisaatiot ja yhteisöt 'heräävät' ja saavat tekemisen kautta uskoa, luottamusta ja osaamista siihen, että he voivat tehdä itselleen ja alueelleen paremman tulevaisuuden.

Hankekyselyn yhteydessä kartoitettiin *hankevas-
taajien* näkemystä siitä, missä määrin LEADER

näyttäytyy hankkeiden vetäjille asukkaiden vaikutuskanavana. Kehittämishankkeiden vetäjistä yli puolet oli yhtä mieltä väitteen – LEADER-toimintaryhmä on tehokas paikallisten asukkaiden vaikutuskanava – kanssa. Yrityshankkeiden osalta vastaava osuus oli 40 %, toisaalta liki kolmannes ei osannut ottaa kantaa kysymykseen.

Kehittämishankkeiden edustajista noin kolme neljästä oli myös sitä mieltä, että hankkeen toimintatapa rohkaisee ihmisiä osallistumaan. Hankkeen kiinnostavuuden osalta hankkeet arvioivat toiminnan kiinnostavan erityisesti alueen asukkaita ja tiedotusvälineitä, vähemmän sen sijaan yrittäjiä ja päättäjiä. Hankkeiden tavoitteiden profiilissa korostuvat kahtena tärkeimpänä tavoitteena asukkaiden osallistumiseen ja omatoimisuuteen sekä yhteistyön edistämiseen liittyvät tavoitteet, joille yli 75 % kehittämishankekyselyyn vastanneista antoi tavoitteena suuren tai erittäin suuren painoarvon.

Myös *sidosryhmiltä* tiedusteltiin tulkintaa LEADERin roolista osallistumisen ja valtautumisen hengessä. Kokonaistasolla 65 % sidosryhmien edustajista oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä väittämästä, että toimintaryhmätyöllä on tärkeä rooli paikallisten asukkaiden väylänä vaikuttaa omiin elinolosuhteisiinsa. Erityisen voimakkaasti tätä mieltä olivat maakuntatason sidosryhmät (maakunnan liitto, TE-keskuksen osastot) ja toisaalta kuntien elinkeinoasiamiehet. Epäilevimmin valtautukseen uskoivat kunnanhallitusten puheenjohtajat. Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että mitä paremmin vastaaja itse kokee tuntevansa toimintaryhmätyötä, sitä enemmän hän yleensä uskoo myös sen paikallislähtöisyyttä edistävään ja valtauttavaan vaikutukseen.

Päätelmät:

- LEADER+ -kehittämishankkeisiin liittyvissä toimivien ja hanketoimintaa tuntevien mielestä selvä valtauttava ulottuvuus: odotusarvona on se, että hanke tuottaa yksilöille ja kollektiiveille merkittäviä osallistumis- ja

oppimiskokemuksia, joiden kautta he alkavat uskoa itseensä ja/tai yhteisöönsä aikaisempaa enemmän ja vaikuttavat sitä kautta myönteisesti sen tulevaisuuteen.

- Osallistumista voidaan tarkastella myös sillä kannalta, miten ohjelma on onnistunut rikkomaan perinteisiä valtarakenteita ja estämään syrjäytymistä. Kun hanketoimintaan osallistuminen näyttää olevan aktiivisinta sellaisilla tahoilla, jotka ovat jo aikaisemmin tutustuneet toimintaan, on kuitenkin vaara, että valtauttava vaikutus ei leviä kovinkaan voimakkaasti uusien toimijoiden, väestönosan tai alueiden pariin. Tiedotustoimenpiteet tai hankeneuvontakeskeinen aktivointityö eivät ole omiaan laajentamaan osallistumispohjaa.
- Suomen LEADER+ -ohjelman lähestymistapa osallistumiseen on jo itsessään aktiivisia yksilöitä suosiva ja sosiaalisesti kapea-alainen. Tämä näkyy ohjelman linjauksissa, jotka eivät lähtökohtaisesti nosta esiin vähäosaisten tai vaikeasti tavoitettavien ryhmien osallistumista, lukuun ottamatta nuorisoa ja ohjelman yleistä tasa-arvotavoitetta. Samansuuntaisesti aktivoinnissa käytetyt menetelmät korostavat voimakkaasti teknistä hankeosaamista ja perustuvat aktiivisten toimijoiden itserekrytoitumiseen. Näin valtautumisvaikutus kohdistuu ennen muuta jo valmiiksi aktiivisiin toimijoihin, jotka saavat mahdollisuuden valtautua lisää.

Suosituks:

- Valtautuksen ja osallistumisen laajentamiseksi tarvitaan uudenlaisia malleja ja menetelmiä perinteisen tiedotuksen ja aktivoinnin lisäksi (vrt. tiedotuksen yhteydessä annetut suositukset).

5.13 Osallistumisen haasteet

Paikallisyhteisöjen osallistuminen on toimintaryhmien tulevaisuuden todellinen haaste:

yhteisöjen pienuus ja väestön väheneminen ja vanhusvoittoisuus ja samanaikaisesti vallitsevat yksilölliset arvot rapistavat kumppanuuksien potentiaalista osallistujapohjaa. Samalla kaikilla ole koskaan halua tai kykyä nousta aktiiviseksi toimijaksi. On vaara, että toimintaryhmät eivät kasva dynaamisesti, vaan jäävät paikalleen imien mukaansa vain samat, yhteisöjen aktiivisimmat toimijat. Ajan mittaan heitäkin uhkaa uupumus ja kylläntyminen.

Tehokkaiden keinojen löytäminen osallistumisen lisäämiseksi (enemmän osallistuvia) ja laaja-alaisemmaksi (monipuolisempia osallistujia) on toimintaryhmätyön (ja sen suoran demokratian kehittämisen) kannalta tärkeä, mutta vaikea tehtävä.

Viime vuosien demokratiakeskustelussa pääpaino on ollut kansalaisten välittömien vaikutusmahdollisuuksien kehittämisessä. Toimintaryhmätyö on tarjonnut maaseudun asukkaille ja yhteisöille selvästi uuden, suoran osallistumisen ja vaikuttamisen kanavan. Se on hajautettu, spontaanista mielenkiinnosta riippuvainen suoran osallistumisen väylä, joka on sitonut aktiivisia yksilöitä ja yhteisöjen edustajia suoraan vaikuttamiseen perinteisen edustuksellisen demokratian osallistumismuodon, äänestämisen sijaan ja lisäksi. Toimintaryhmät tekevät maaseutupuolittista työtä, mutta ne toimivat puolueista ja niiden ylläpitämistä paikallisen vallankäytön edustusjärjestelmistä selvästi erillään. Tähän suuntaan vaikuttaa osaltaan toimintaryhmiltä edellytetty kolmikantaperiaate, joka rajoittaa muun muassa kuntatason luottamushenkilöiden tai viranhaltijoiden osuuden toimintaryhmissä kolmannekseen.

Osallistumisen kannalta yhtä vaativana haasteena on estää toiminnan byrokratisoitumisesta aiheutuva luutuminen ja toimintakentän arjesta irtaantuminen. Keskeistä on varmistaa itseohjautuvuus ja jäsen- ja toimijalähtöisyys ylhäältä ohjaamisen ja organisaatiolähtöisyyden sijaan.

Yksi tärkeimmistä strategisista tehtävistä, joita toimintaryhmät voisivat viedä tietoisemmin eteenpäin on osallistuvan ja edustuksellisen demokratian yhteensovittaminen. Se, että tässä arvioinnissa sidosryhmistä juuri kunnanhallitusten puheenjohtajat vastasivat toimintaryhmyön tehtäviä ja merkitystä koskeviin kysymyksiin kaikkein skeptisimmin, tulisi ottaa tarkemman

pohdinnan kohteeksi. Varovaisuus ei välttämättä osoita sovittamattomia ristiriitoja, vaan kenties toiminnan tuntemattomuutta. Yksi arvioinnin keskeinen yleinen löydöshän oli, että toimintaryhmyön saavuttamiin myönteisiin tuloksiin ja sen vaikutusmahdollisuuksiin uskotaan systemaattisesti sitä vahvemmin, mitä paremmin toimintaryhmyötä oikeastaan tunnetaan.

5.14 Vastaukset osallistumiseen liittyviin arviointikysymyksiin

Taulukko 37. Arvioitsijan vastaukset osallistumiseen liittyviin arviointikysymyksiin

Arviointikysymys ja komission arviointiperusteet	Arvioitsijan päätelmät
Missä määrin LEADER + on auttanut parantamaan maaseutuyhteisöjen organisointikykyä ja maaseudon toimijoiden osallistumista kehittämisprosessiin – alhaalta ylöspäin suuntautuva lähestymistapa on edistänyt paikallistoimijoiden osallistumista paikalliskehitykseen – maaseudun toimijat ko. alueella on pystytty tunnistamaan paremmin alueperusteisen lähestymistavan avulla – paikalliset toimintaryhmät ovat kehittäneet asianmukaisia menetelmiä osallistumista, valistusta ja toimijoiden järjestäytymistä varten – tehtävän- ja vastuunjako kumppanien kesken on selkeä ja avoin Kansallinen kysymys: Millaiseksi toiminnanjohtajan ja hallituksen välinen työnjako on muodostunut	LEADER -toimintaryhmyö on tyydyttänyt niin toimintaryhmien kuin hankkeiden tasolla maaseudun ihmisten toiminnan tarvetta ja tuonut alueensa kehittämistoimintaan mukaan myös sellaisia ihmisiä, joita esimerkiksi puoluepoliittinen tai kunnallisvaikuttaminen ei kiinnosta. Toimintaryhmyö on siten, pienistä muodollisista jäsenmääristä huolimatta, vahvistanut kansalaisyhteiskuntaa. Toimintaryhmiin jäsenyyden kautta sitoutuneiden henkilöiden ja yhteisöjen määrät ovat matalia suhteessa sekä alueen väestö- että yhteisöpohjaan. Osallistuminen hankkeisiin on kuitenkin huomattavasti jäsenyydellä laajempaa ja ohjelman määrälliset osallistumistavoitteet on saavutettu. On ilmeistä, että maaseudun potentiaalisia toimijoita on tunnistettu toimintaryhmissä alhaalta ylös- ja alueperusteisen toimintatavan johdosta helpommin kuin suurissa tavoiteohjelmissa on mahdollista. Siinä missä paikallislähtöisyys toteutuu erittäin hyvin, osallistumisen oleellisesta laajentumisesta ei ole kiistatonta näyttöä. Kehittämishankkehakijoissa näyttöä on enemmän siitä, että samat hakijat ovat aktivoituvat yhä uudelleen, mistä kertoo mm. se, että rahoitusta hakevat instrumentin jo entuudestaan tuntevat. (Mikroyrityshankkeissa on kuitenkin mukana enemmän kokonaan uusia hakijoita). Kaikilla toimintaryhmillä on menetelmiä osallistumisen edistämiseksi, mutta ryhmien harjoittamaa osallistumisen edistämistä luonnehtii tavanomainen tiedotustoiminta ja hankeneuvonta. Toimintaryhmien harjoittama ”aktiivointi” on hankekohtainen painotteista, joka tavoittaa ilmeisesti useimmiten samantyyppiset kohderyhmät (erityisesti yhteisöt): ne, jotka ovat jo valmiiksi aktiivisia ja valtautuneita. Aktiivointikäytänteiden kapea-alaisuutta selittää osaltaan niukat henkilöresurssit (argumentti ’hallinto vie aktiivointiajan’), mutta samalla on kysymys myös toimintamallien ja menetelmien tuntemattomuudesta. Mikäli mukaan tahdotaan uusia toimijoita, erityisesti vaikeasti tavoitettavia kohderyhmiä (nuoret, syrjäytyneet) tulee käytetyt aktiivointikeinot olla intensiivisempiä ammentaen esimerkiksi sosiaalipedagogiikan ja innostamisen tietoperustasta ja käytänteistä. Tiedotuksen aktiivisuudesta huolimatta toiminnan tunnettuus ei ilmeisesti ole alueen asukkaiden parissa kovin kattavaa; keskeinen yhteisökenttä on kuitenkin tavoitettu asukkaita paremmin. Henkilöstön ja hallituksen tehtäväjako. Hallituksissa vallitsevat ristiriitaiset näkemykset hallituksen roolista ja tehtävistä suhteessa hankeseklin eri vaiheisiin uhkaa hankaloittavat ryhmien tulokset toimintaa. Osa hallitusjäsenistä haluaisi selvästi ottaa aktiivisemman roolin, kun taas osalle riittää niukempi rahoitusrooli.
	Suosituks Toimintaryhmien tulisi kartoittaa perusteellisesti, missä on kunkin toimintaryhmän osallistumisen kasvupotentiaali sekä asukkaiden että yhteisökentän puolella. Yhteistyöhön kannattaa hakeutua ennakoluultomasti myös ei-tavanomaisten maaseututoimijoiden kanssa, kuten ammattiyhdistysliikkeiden paikallisosastot. Ilmeisesti asukkaiden tai järjestökentän sitominen muodolliseen jäsenyyteen ei ole toiminnallisesti välttämätöntä tai edes realistista, vaan muodollisia jäsenmääriä tärkeämpää ovat toimivat yhteistyörakenteet ja verkostot asukkaiden ja yhteisötoimijoiden parissa. Yhteistyörakenteiden ja verkostojen olemassaolo, sisältö ja niiden dynamiikka (muutokset) tulisi ottaa toimintaryhmissä aikaisempaa systemaattisemman suunnittelun ja seurannan kohteeksi. Voidaan nähdä, että toimintaryhmyön vaikutuksia ja lisäarvoa voi mitata tällaisen strategisen osallistumisen lisäämisen kautta. Hallitukset ovat erilaisia intressejä ja resursseja omaavista henkilöistä koostuvia koalitioita, eikä niitä voida kehittää samalla kaavalla kautta maan. Suosituksena voidaan kuitenkin antaa, että hallitukset arvioisivat ja täsmentäisivät toimintaprosessejaan juuri itsearviointin kautta. Koska toimintaryhmien hallitusjäsenen sitoutuminen ja mahdollisuudet käyttää resursseja hankeseklin eri vaiheissa vaihtelevat huomattavasti henkilöittäin, tulisi kunkin toimintaryhmän tehdä perusteellinen analyysi ja linjaus hallitusjäsenen roolista ja tehtävistä hankeseklin eri vaiheissa omassa ryhmässään. Yhtä tärkeää on kytkeä aktiivisemmasta roolista kiinnostuneet resurssit toimintaryhmyön piiriin esimerkiksi teemaryhmien kautta. Alueen osaamis- ja kehittämisresurssien käytön kannalta tarkoituksenmukaisinta olisi, että kullekin jäsenelle löydetäisiin hänelle itselleen ominainen tapa ja forum toimia. Sisällön suunnittelusta ja toteutuksesta enemmän kuin rahoitusvallan käytöstä kiinnostuneet tulisi sitouttaa vahvemmin teema- tai työryhmiin, joita osalla toimintaryhmyistä on jo käytössä. Osallistumisen edistämiseksi tarvitaan uusia malleja ja menetelmiä, joita on syytä hakea ennakoluultomasti myös Suomen ulkopuolelta. Esimerkiksi anglosaksinen ja myös kehityskaanteissa tunnetut osallistuvat community development -menetelmät tai Etelä-Euroopassa ja Latinalaisessa Amerikassa vahva sosiokulttuurinen innostaminen -traditio voivat tarjota virikkeitä ja menetelmiä osallistumisen voimallisempaan edistämiseen myös Suomessa. Verkostoyksikön tulisi tunnistaa ja dokumentoida kokemuksia mm. em. tiedonaloja soveltavista hankkeista muista maista ja levittää niitä tehokkaasti suomalaisten toimintaryhmien käyttöön. Tämän rinnalla olisi perusteltua käynnistää osallistumisen problematiikkaan syvällisemmin paneutuva valtakunnallinen, kaikkia toimintaryhmyjä palveleva tutkimus- ja kehittämissanke.

6. Ohjelmallisuus, temaattisuus ja toimintaryhmien hankkeistustyö

Jouni Ponnikas

6.1. Johdanto

Tässä pääluvussa käsitellään arviointitoimeksiannon mukaisesti ohjelmallisuuteen, temaattisuuteen ja toimintaryhmiin ohjelmiansa toteuttajina liittyvät arviointikysymykset. Ohjelmallisuuden ja temaattisuuden toteutuminen ohjelman konkretisoituessa toiminnaksi ohjelmaa toteuttavien hankkeiden kautta ratkaisee, miten LEADER-ohjelma vaikuttaa alueelliseen kehittämiseen eli millaisia vaikutuksia LEADER-ohjelma synnyttää. Hankkeistus muuttaa ohjelman lihaksi, ja siksi sitä tarkastellaan arvioinnissa kohtalaisen perusteellisesti. Suomen LEADER+ -ohjelmassa (2001, s. 49) todetaan, että toimintaryhmien omaksumien teemojen tulee ohjata toimintaryhmien työtä ja hankkeistusprosesseja. Teemat on annettu komissiosta tai ne ovat kansallisesti määräytyneitä. LEADER-ohjelma rakentuu teemoista ja teemojen pitää olla toimintaryhmien kehittämissuunnitelmien punaisena lankana. Hankkeiden taas pitää toteuttaa toimintaryhmänsä teemaa tai teemoja.

LEADER+ -yhteisöaloiteohjelma vuosikertomus 2002:n mukaan ”LEADER+ -ohjelman teemat varmistavat myös täydentävyyttä muihin maaseudun kehittämisohjelmiin. Kukin LEADER+ -ryhmä on valinnut yhden tai kaksi teemaa kehittä-

tämissuunnitelmansa strategiaosion perustaksi. Näin ollen kaikki paikallisen toimintaryhmän rahoittamat hankkeet liittyvät jollain tavoin sen valitsemaan teemaan. Suomen LEADER+ -ohjelmassa teemoja on yhteensä kuusi. Näistä neljää toteutetaan kaikissa EU-maissa ja kahta vain Suomessa. Kaksi kansallista teemaa (numerot 5 ja 6) on otettu mukaan paikallisten toimintaryhmien ehdotuksesta.

Teemat ovat:

1. Uuden tieto-aidon ja teknologian hyväksikäyttö alueen tuotteiden ja palveluiden kilpailukyvyn lisäämiseksi
2. Maaseutualueiden asukkaiden elämänlaadun parantaminen
3. Paikallisten tuotteiden jalostus; erityisesti edistämällä yhteisin toimenpitein pienten tuottajien tuotteiden markkinointia
4. Luonnon- ja kulttuuristen voimavarojen hyödyntäminen, esimerkiksi NATURA 2000 -alueiden tarjoamat mahdollisuudet
5. Maaseudulta kaupunkeihin suuntautuvan muuttoliikkeen hidastaminen ja maaseudulle suuntautuvan muuttoliikkeen edistäminen
6. Maaseudun ja kaupunkien vuorovaikutuksen lisääminen

Kaksi suosituinta teemaa ovat siis 2) Elämän laadun parantaminen, jonka on valinnut 10 paikallista toimintaryhmää sekä 4) Luonnon

LEADER+ -ryhmät ovat valinneet kehittämissuunnitelmiinsa teemat seuraavasti:

Teemat	Teemaa toteuttavat ryhmät	Osuus (e/%) toimintaryhmien kokonais- rahoituksesta 31.12.2002
1. Tieto-taito ja teknologia	3 ryhmää	204 783 / 6 %
2. Elämän laadun parantaminen	10 ryhmää	1 040 411 / 32 %
3. Paikallisten tuotteiden jalostus ja markkinointi	2 ryhmää	249 531 / 8 %
4. Luonnon ja kulttuuristen voimavarojen hyödyntäminen	9 ryhmää	956 631 / 29 %
5. Muuttoliikkeen hidastaminen	5 ryhmää	486 410 / 15 %
6. Maaseudun ja kaupunkien vuorovaikutus	3 ryhmää	310 120 / 10 %

ja kulttuuristen voimavarojen hyödyntäminen, jonka on valinnut 9 paikallista toimintaryhmää. Näin ollen myös rahoitus on keskittynyt näihin kahteen teemaan. LEADERin erityispiirteitä puolestaan ovat: 1) alue-perusteinen lähestymistapa, 2) alhaalta ylös -lähestymistapa, 3) paikallinen toimintaryhmä, 4) integroitu ja kestävä, teeman ympärille rakentuva pilottistrategia, 5) alueiden välinen ja kansainvälinen yhteistyö, 6) verkottuminen (Guidelines for the Evaluation of LEADER Programmes. European Commission document VI/43503/02-Rev.1).

Tässä luvussa analysoitavaan asiakokonaisuuteen arviointitoimeksiannossa liittyvät arviointikysymykset 7, 13 ja 11.

Arviointikysymys 7. Toimi 1: Missä määrin valitut ensisijaiset aiheet (teemat) ovat varmistaneet tosiasiallisesti yhdenmisen ja keskitetyn kehittämisstrategian paikallisten toimintaryhmien tasolla?

Tätä kysymystä on selvitetty analysoimalla LEADER-ohjelman teemojen vaikutuksia toimintaryhmien strategiseen toimintaan.

Arviointikysymys 13. Vastaavatko toimintaryhmien kehittämissuunnitelmassaan valitsema teema ja rahoitetut hankkeet toisiaan? Miten hyvin ryhmä on onnistunut säilyttämään ohjelmallisuuden toiminnassaan? Onko mielekästä sitoa kaikki rahoitettavat hankkeet yhteen teemaan? Onko muita keinoja parantaa toiminnan ohjelmallisuutta?

Kysymykseen vastaamiseksi selvitettiin, mitkä tekijät ohjaavat toimintaryhmien hankevalintoja miten kehittämissuunnitelman teemat näkyvät toimintaryhmän käytännön työssä ja hankevalinnoissa. Lisäksi tarkasteltiin, mitä keinoja toimintaryhmillä on pitää yllä toiminnan ohjelmallisuutta.

Arviointikysymys 11. Osaako toimintaryhmä rakentaa hankkeita kehittämissuunnitelmansa

toteuttamiseksi? Osaako se ohjata hankkeen toteutumista? Miten ryhmän hallituksen ja toiminnanjohtajan välinen yhteistyö sujuu ja millaiseksi se on muodostunut? Mikä on paikallisen toimintaryhmän rooli: kehittäjäkumppani, viranomainen vai jokin muu?

Arviointikysymykseen etsittiin vastausta analysoimalla, millainen on toimintaryhmän hankkeistusstrategia [eli a) hankesuunnittelun tuki hankesuunnittelijoille, b) miten hankkeet valitaan, c) hankkeiden käynnistymisen tukeminen?]. Selvitettiin myös, miten hankkeiden ohjaaminen toimii sekä miten toimiva työnjako toimintaryhmässä on toiminnanjohtajan ja hallituksen kesken. Lisäksi tarkasteltiin, millainen on toimintaryhmän rooli toiminta-alueella suhteessa maaseudun muihin kehittäjätahoihin ja viranomaisiin?

Aineistoina ohjelmallisuuden, temaattisuuden ja hankkeistuksen tarkastelussa käytetään valmiita ja itse kerättyjä aineistoja. Valmiita aineistoja ovat Suomen LEADER+ -ohjelma (2001) ja LEADER-ohjelman vuosikertomus (2002). Itse kerättyjä aineistoja ovat kysely- (kyselyt kehittämis- ja yrityshankkeille) ja haastatteluaineistot (toimintaryhmien haastattelut). Aineistoa analysoitiin laadullisen tutkimuksen sisällönerittelyn keinoin sekä määrälliseen tutkimukseen kuuluvien tilastollisten monimuuttujamenetelmien avulla.

6.2 Ohjelmallisuus ja temaattisuus

LEADER+ -yhteisöaloiteohjelma vuosikertomuksen (2002) mukaan ”Kaikkien paikallisen toimintaryhmän hankkeiden kytkeminen yhteen teemaan on toisinaan hankalaa. Teemakohtainen kehittäminen ei välttämättä sovi yhteen paikallislähtöisen kehittämisen ja kokeiluluonteisuuden kanssa, etenkin kun toimitaan varsin suppealla maantieteellisellä alueella. Kaikki ryhmät eivät myöskään ole aina muistaneet, että ne voivat rahoittaa hankkeita ainoastaan valitsemastaan teemasta. Kaiken kaikkiaan LEADER+ -ryhmät ovat omasta mielestään kuitenkin onnistuneet

kytkemään rahoittamansa hankkeet valitsemaansa teemaan melko hyvin. Tällainen yhteen tai kahteen painopisteeseen nojautuva kehittäminen terävöitynee vielä ohjelmakauden loppupuolella.” Koska LEADER-ohjelman teemat ovat laajoja ja monenlaisia toimia sisäänsä sulkevia, ne toteutuvat kohtuullisen hyvin ohjelman toteuttamisessa. Vuosikertomuksen havainto, että teemojen toteuttaminen on joskus hankalaa suppealla maantieteellisellä alueella, kun saman aikaisesti pitää painottaa pilottiluonteisuutta ja paikallislähtöisyyttä, saa tukea arvioinnin tuloksista. Pilottiluonteisuus ja erityisesti paikallislähtöisyys ovat merkittävimpiä LEADER-ohjelman erityispiirteitä. Niiden painottaminen jopa temaattisuuden kustannuksella on strategista toimintaa siinä mielessä, että jos ne saadaan ohjelman hankkeistuksessa toteutumaan, viedään kehitystä LEADER-ohjelman periaatteiden suuntaan. Strategiset teemat tukevat LEADER-erityispiirteitä.

Hankkeet olivat tyytyväisiä teeman toteuttamiseen hankkeiden valinnassa. Suurin osa, 63 prosenttia kehittämishankkeista ajatteli, että toimintaryhmän teema tai teemat ohjaavat rahoitettavien hankkeiden valintaa. Ainoastaan 7 prosenttia hankkeista ajatteli, etteivät teemat ohjaa rahoitettavien hankkeiden valintaa. Hankkeet selkeästi tiedostavat, että heiltä edellytetään teeman mukaisuutta. Näin toimintaryhmien kommentit, että teema toteutuu hanketoiminnassa hyvin, saavat myös vastakaikua hankkeilta.

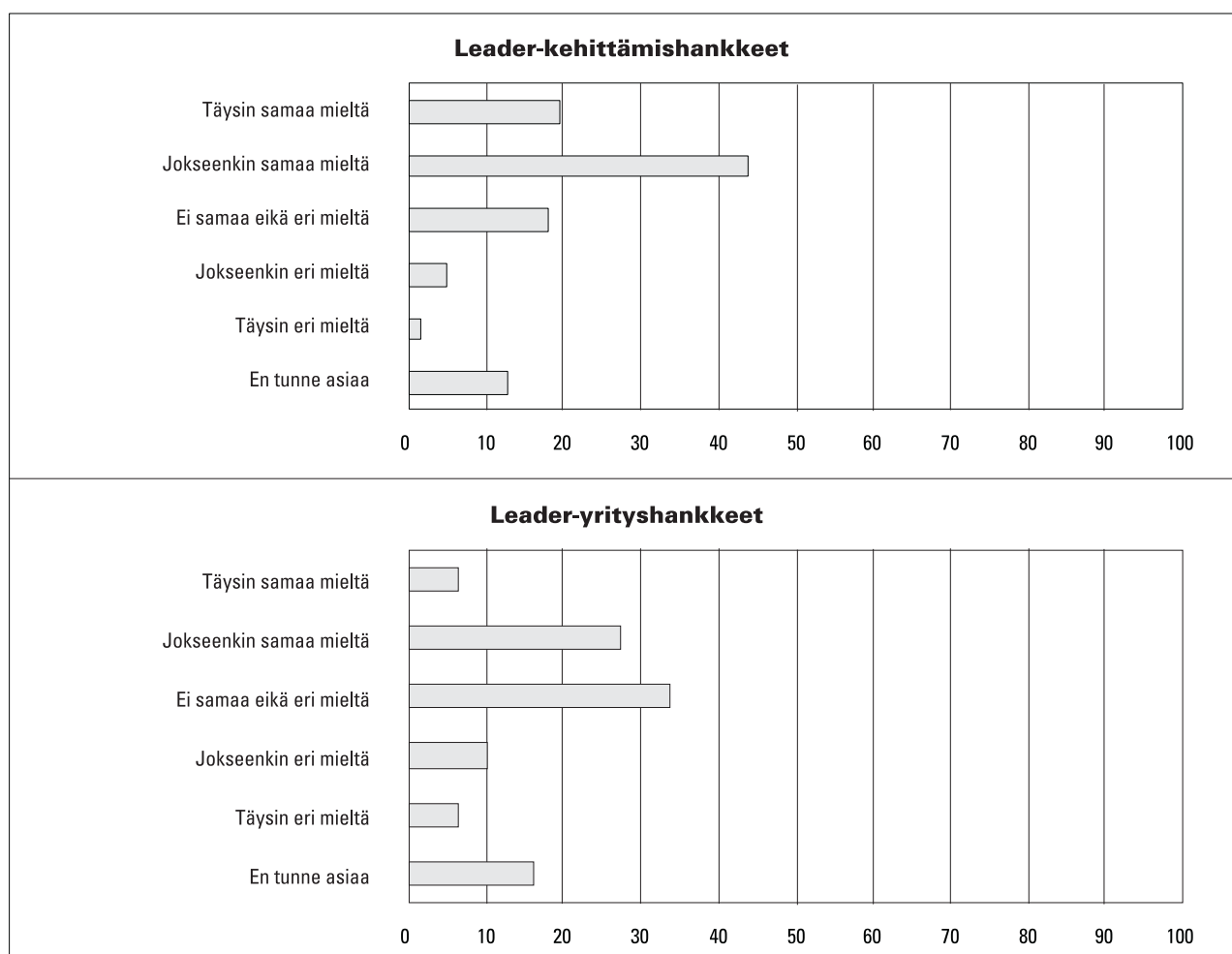
Yrityshankkeet eivät olleet niin selvästi kuin kehittämishankkeet tietoisia teeman ohjausvaikutuksesta: ainoastaan 34 prosenttia yrityshankkeista ajatteli, että teema tai teemat ohjaavat rahoitettavien hankkeiden valintaa (täysin tai jokseenkin samaa mieltä) ja 34 prosenttia ei ollut teeman ohjausvaikutuksesta samaa eikä eri mieltä (Kuva 1). Yrityshankkeissa tietoisuus toiminnan teeman mukaisuudesta näyttää jäävän selkeästi toimintaryhmien kontrollin varaan. Suurin osan yritystuen kohteista kohdistui olemassa olevan yritystoiminnan tukemiseen: rakentami-

seen, yritysten kehittämiseen tai yritystoiminnan investointeihin, kuten koneisiin tai laitteisiin. Tämän kaltaisten toimien toteuttamisessa on luonnollista, että yhteys kehittämisteemaan voi olla varsin väljä. LEADER-tuella toteutetaan toimia, jotka ovat yrityksen kehityksen kannalta olennaisia, niitä toteutettaessa tuskin ajatellaan ensisijaisesti, miten hyvin ne palvelevat toimintaryhmän teemoja. Lähinnä on tärkeää, että teemat eivät ole ristiriidassa rahoitettavien toimien kanssa ja tämän kontrolloinnin tekee toimintaryhmä. Uusia LEADER-rahoituksella käynnistettyjä yrityksiä on vielä kovin vähän, eivätkä ne yhtä poikkeusta lukuun ottamatta vastanneet kyselyyn. Uusien yritysten kohdalla teeman mukaisuus on kuitenkin merkittävämpi kysymys kuin muissa LEADER-yritystuen kohteissa. Tällä tuen kohteella aloitetaan uutta yritystoimintaa, jonka saamaan hahmoon teemalla on mahdollista vaikuttaa. Jos teeman ohjausvaikutus riittää uusien yritysten toiminnan muotoon vaikuttamiseen, silloin teemalla on myös strategista merkitystä alueiden kehittämisessä, koska uudet yritykset erityisesti luovat LEADER-toiminnan pysyviä aluetaloudellisia vaikutuksia.

Väljät teemat toteutuvat hankkeistamisessa. Miltei kaikki toimintaryhmät ajattelivat näin. Ainoastaan viisi toimintaryhmää kahdestakymmenestä viidestä korosti, että teeman mukaisten hankkeiden toteuttaminen ei ole onnistunut, hankkeet ovat kirjavia ja monien yhteys teemaan on varsin keinotekoinen.

Vaikka hankkeiden ja teeman väliseen yhteyteen oltiinkin tyytyväisiä, esitettiin tilannetta kohtaan kritiikkiä sen tähden, että teema kyllä toteutuu hyvin, mutta liian laajalla teemalla ei ole strategista merkitystä. Teeman merkitys tyhjenee, jos kaikki lailliset toimet voidaan istuttaa teemaan.

LEADER+ -ohjelmassa (s. 44) todetaan, että ”Kukin paikallinen toimintaryhmä on valinnut kehittämissuunnitelmansa perustaksi yhden tai kaksi teemaa. Tämä parantaa kehittämissuunnitelmien strategista otetta ja varmistaa, että

Kuva 1. Kehittämis- ja yrityshankkeiden suhtautuminen väittämään ”toimintaryhmän valitsema LEADER-ohjelman teema tai teemat ohjaavat rahoitettavien hankkeiden valintaa” (%).

ryhmien toiminta poikkeaa toisistaan eri alueilla sen mukaan, minkä seikkojen edistämistä kukin ryhmä pitää tärkeänä.”

Tämä teemojen strateginen ohjausvaikutus on toteutunut huonosti, mutta ohjelman toteuttaminen on kuitenkin ollut strategisesti onnistunutta siinä mielessä, että toimintaryhmät tukevat toimialueidensa paikalliselta tasolta nousevia tarpeita tyydyttäviä hankkeita. Laajat teemat ovat tässä suhteessa strategisia: ne eivät rajoita toimialueiden erityispiirteiden huomioimista ja mahdollistavat vahvuuksien kehittämisen ja heikkouksien vahvistamisen. Voi tietysti kysyä, riittääkö ohjelman ohjausvaikutukseksi se, että se mahdollistaa paikallisten tarpeiden toteutumisen ohjaamalla siihen rahoitusta.

Vaikka hankkeet olivat tyytyväisiä teemojen ja hankkeiden toteutuksen vastaavuuteen ja ohjelmallisuuden toteutumiseen hanketyössä, eivät hankkeet useinkaan tunnistanee tehneensä mitään erityistä siksi, että kyse on LEADER-hankkeesta.

Kehittämishankkeiden arviot siitä, mitä erityistä hankkeessa on tehty, koska kyse on LEADER-ohjelman rahoittamasta hankkeesta osoittivat, että suurin osa hankkeista ei ollut tehnyt mitään sellaista, jota ei olisi tehty silloinkin, jos rahoitus olisi tullut muusta ohjelmasta. Puolet hankkeista ilmoitti suoraan, että mitään erityisiä LEADER-toimia ei ole tehty. Lisäksi yksi kymmenestä hankkeesta ilmoitti, että hankkeessa on tehty huolellinen suunnittelu ja toteutus, mitkä ovat toimia, jotka olisi todennäköisesti tehty, vaik-

ka rahoitus olisi tullut muualtakin. Huolellista hanketyötä ilmensi muun muassa seuraava kommentti:

”Paljon pitkäjänteistä suunnittelutyötä. Useita yhteydenottoja eri viranomaisiin vuosien aikana.”

Kuitenkin LEADER-rahoitus on selvästi suunnannut hanketoimintaa: 12 prosenttia hankkeista on tehnyt sosiaalista pääomaa ja sosiaalisesti kestävä kehitys vahvistavia toimia ja neljä prosenttia alhaalta lähtevien aloitteiden ohjaamaa kehitystä tukevia toimia. Sosiaalista pääomaa vahvistavia toimia olivat esimerkiksi seuraavat:

”Edistetty yksityishenkilöiden ja pienyritysten keksintöjen kaupallistumista. Luotu hyviä toimintamalleja ko. toimintaan. Oltu kerrankin pienen ihmisen asialla myös elinkeinojen kehittämisessä.”

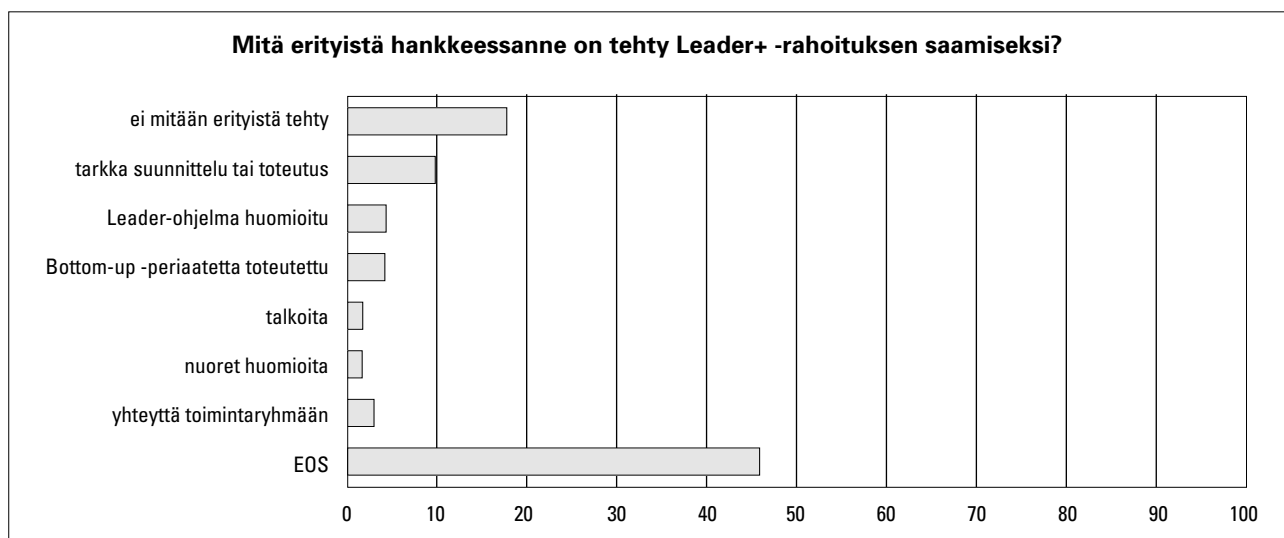
Alhaalta-ylös (bottom-up) kulkevia aloitteita vahvistavia toimia olivat esimerkiksi seuraavat:

”Hanke on suunniteltu yhdessä kyläläisten kanssa, sen aihio kirjattiin jo aikaisemmin kyläsuunnitelmaan.”

Sosiaalista pääomaa ja tasa-arvoa vahvistavat myös LEADER-ohjelmasta rahoitettavat nuorten hankkeet. Kaksi prosenttia hankkeista ilmoitti huomioineensa hankkeessaan nuorten asioita, nimenomaan siksi että kyse on LEADER-hankkeesta, kuten seuraavassa:

”Hankkeen hyväksymiseen vaikutti se, että se oli nuorten kansainvälisyyshanke, asia jota erityisesti painotetaan Vaara-Karjalan LEADER-ohjelmassa.”

Lisäksi viisi prosenttia hankkeista ilmoitti suoraan, että LEADER-ohjelma on huomioitu hankkeen toteutuksessa, kuten seuraavassa: ”Suunniteltu ohjelman mukainen koulutus.” Kolme prosenttia hankkeista ilmoitti, että oli ottanut yhteyttä toimintaryhmään ja toimintaryhmän kanssa käytyjen neuvottelujen jälkeen oli varmistettu hankkeen LEADERin mukaisuus. LEADER-ohjelman erityispiirteiden huomioimisessa toimintaryhmät ovat keskeisimpiä toimijoita. Jos toimintaryhmä hyväksyy hankkeen rahoitettavaksi LEADER-ohjelmasta, se samalla tulkitsee hankkeen toiminnan LEADER-ohjelmaan sopivaksi. Suurin osa hankkeista ei näytä tekevän toimissaan mitään erityistä, nimenomaan siksi, että kyse on LEADER-ohjelman rahoituksesta. LEADERin mukaisuuden varmistaminen jää näin pääosin toimintaryhmien tehtäväksi (Kuva 2).

Kuva 2. Kehittämishankkeiden erityistoimet LEADER-rahoituksen saamiseksi (%).

Päätelmät ja suositukset temaattisuudesta ja ohjelmallisuudesta

Päätelmät:

- Toimintaryhmien valitsemat teemat eli temaattisuus toteutuu LEADER-ohjelman hankkeistamisessa huomattavasti huonommin kuin LEADERIn ohjelmallisuus. LEADERIn erityispiirteistä varsinkin paikallislähtöisyys toteutuu ohjelman hankkeistamisessa hyvin. Tämän erityispiirteen painottaminen korostui kaikilla toimintaryhmillä ja se osittain vesittää ohjelman hankkeistamisen temaattisuutta. Toimintaryhmien hankkeistaminen toteuttaa hyvin LEADERin laadullisia tavoitteita, mutta temaattisuus toteutuu huomattavasti huonommin. Ohjelmaa toteuttavat hankkeet eivät kokeneet toiminnassaan ohjelman määrällisiä työpaikka- ja yritystavoitteita kovin keskeisinä. LEADER-ohjelman ja erityisesti toimintaryhmien hankkeistustyön suuri haaste onkin ohjelman yritys- ja työpaikkatavoitteiden yhdistäminen LEADER-ohjelman laadullisiin tavoitteisiin. Hankesyklin idean toteutumisen kannalta on olennaista, että hankkeet pystyvät käynnissä olevalla ohjelman loppukaudella luomaan myös uusia yrityksiä ja työpaikkoja. Nämä niin sanotut kovat tulokset myös vahvistavat alueiden sosioekonomista elinkelpoisuutta.
- Hankkeet (kehittämisen ja yrityksen) eivät kovin paljon tietoisesti tehneet mitään erityistä, koska kyse on LEADER-rahoituksesta, mutta toteuttivat ohjelman erityispiirteitä, tässä mielessä tilanne on hyvä ja toimintaryhmät ovat onnistuneet LEADERin erityispiirteiden toteuttamisessa, koska
- LEADERin toimivimpia ominaisuuksia on se, että ohjelman periaatteet ja paikalliset tarpeet tukevat toisiaan. Ohjelma antaa taloudellisia resursseja paikallisen tason ideoiden toteuttamiseen hankkeiden kautta. Tässä mielessä LEADER+ -ohjelma on rahoitusinstru-

menttina tärkeä kansalaisten osallisuuden ja alhaalta-ylös kulkevien aloitteiden ohjaaman yhteiskunnan kehityksen vahvistaja.

Suositukset:

- Temaattisuuden terävöittäminen hankkeistuksessa, jopa paikallislähtöisyyden kustannuksella, todennäköisesti edesauttaa määrällisten tavoitteiden toteutumista, koska teemat rakentuvat ohjelman tavoitteista. Voidaan olettaa, että jos teemat toteutuvat, niin ohjelman tavoitteetkin toteutuvat. Toimintaryhmien tulisi tähänastista aktiivisemmin rakentaa itse toimintaryhmien omia kärkihankkeita, joille etsittäisiin toteuttajia ja jotka profiloituisivat (suoraan tai epäsuorasti) työpaikka- ja yritystavoitteiden saavuttamiseen.
- Toimintaryhmien tulisi rahoittaa hankkeita, joilla on realistiset mahdollisuudet saavuttaa asettamansa työpaikkatavoitteet. Yrityshankkeita tulisi suunnata erityisesti uusien yritysten perustamiseen, joita on tällä hetkellä liian vähän.

6.3 Toimintaryhmät ja niiden hankkeistustyö

LEADER-toimintaryhmien hankkeistuskäytännöt

Koko LEADER-ohjelman rakenne kannustaa paikallisen tiedon hyödyntämiseen LEADER-rahoitteisessa kehittämistoiminnassa. Toimintaryhmät ovat valinneet oman alueensa tuntemusta hyödyntäen teemat, joiden mukaiselle toiminnalle on alueella aitoa tarvetta tai teemat, jotka ovat niin laajoja, että ne eivät estä alueelta nousevien tarpeiden tyydyttämistä LEADER-hanketoiminnan avulla.

Myös toimintaryhmien strateginen toiminta rakentuu pitkälti kokemuksen kautta muodostuneen paikallisen tiedon hyödyntämiseen rahoitettavien hankkeiden valinnassa ja niiden ohjelmallisuuden seurannassa. Suurin osa

toimintaryhmistä (16 toimintaryhmää / 25 toimintaryhmästä) ei käyttänyt rahoitettavien hankkeiden valinnassa systemaattista ylöskirjattua kriteeristöä, jonka avulla teemaa toteuttavat hankkeet olisi rahoitettaviksi valittu. Hankkeiden valinnassa luotettiin hanketyöstä saatuun kokemukseen ja toimintaryhmän ja hallituksen laajaan ja syvälliseen toimialueen olosuhteiden tuntemukseen (paikalliseen tietoon) sekä myös hallituksessa edustettuna olevaan sektoriasiantuntemukseen (asiantuntijatietoon). Hankkeiden seurannassa nämä 16 toimintaryhmää luottivat uusille hankkeille toiminnan alussa annettavaan tiedotukseen ja opastukseen ja ennen kaikkea toimintaryhmän ja hallituksen edustukseen hankkeiden ohjausryhmissä. Kahdeksassa 25 toimintaryhmästä hankkeiden valinnassa hyödynnettiin systemaattista kirjattua lomakemuotoista kriteeristöä ikään kuin paikallisen asiantuntemuksen rinnalla. Myös näissä kahdeksassa hankkeessa hankkeiden seurannan keskeisin tapa oli hallituksen tai LEADER-toimihenkilöiden osallistuminen hankkeiden ohjausryhmiin. Yhdessä toimintaryhmässä, jossa ei myöskään käytetty lomakemuotoista kriteeristöä hyväksi, ei haluttu osallistua hankkeiden ohjausryhmiin, koska hankkeet toimintaryhmän alueella ovat pieniä.

Systemaattisen kirjattun arviointikriteeristön käyttämättömyys ei tietenkään ole kategorisesti toimintaryhmätyön strategisuutta lisäävä tekijä, mutta ei se myöskään tee toiminnasta sattumanvaraista ja sinne tänne hapuilevaa. Päinvastoin LEADER-ohjelman tavoitteita, kuten paikallisten ongelmien asukaslähtöinen ratkaisu, tukee hyvin paikallisen tiedon hyödyntäminen ohjelman hankkeistuksessa. Samoin LEADER-tavoitteita tukee väljien ja paikallislähtöisten teemojen käyttö ohjelman strategisen työn tukena.

LEADER-toimintaryhmien hankkeistuksessa poikkeuksetta korostui toimiston palkattujen työntekijöiden keskeisin rooli. Yksittäiset aktiiviset hallituksen jäsenet osallistuivat hankkeistukseen, mutta muutoin hallitus lähinnä vain toimi ylimpänä päättävänä elimenä hankkeiden rahoitusta koskevassa päätöksenteossa. Toimintaryhmät kuvasivat hankkeistustaan seuraavalla tavalla (Taulukko 38).

Taulukko 38. Toimintaryhmien hankkeistusprosessit.

Toimintaryhmät	Mikä on eri toimijoiden rooli hankkeiden kehittämisessä (toimisto/hallitus/jäsenet)?
Kantri	Oman toimen ohella erityinen hankkeistaja. Alkukehittelyssä ihmisiä avustaa yleensä maaseutuasiamies. Hanke- raakile toimintaryhmälle, Yleisimmin idea tuodaan toimintaryhmään kunnan tai TE-keskuksen neuvosta. Hanke- hakemus toimitetaan hallitukselle, joka tutustuu siihen etukäteen ja keskustelee asiasta kokouksessa. Muutaman kerran on erityisestä syystä hankehakija ollut mukana. Työryhmiä ei käytetä, koska silloin hallituksessa olisi aina joku, joka tuntisi asian muita paremmin ja olisi puolustuskannalla hankkeen tukemisessa muita vastaan.
Suupohjan kehittämisyhdistys	LEADER-toimisto keskustelee ensin hankkeesta idean esittäjän kanssa. Hanke menee jonkun jaoston käsitte- lyyn, jonka jälkeen vasta tehdään varsinaiset hakupaperit. Yleensä idea on hanketaholta, joskus toimintaryhmä edistänyt joitain aiheita. Elinkeinoasiamiehet ja projektipäälliköt kirjoittelevat muiden hankepapereita (osaavat byrokratian).
Pomoottori	Toisiin hankkeisiin osallistutaan minimaalisesti, toisiin melkein liikaa. Osassa hankkeita tr vain hyväksyy sen käy- tyään sen läpi, osassa täytetään paperit ja tehdään hankesuunnitelma yhdessä hakijan kanssa, osassa tapauksia on itse luotu hanke ja etsitty sille toteuttaja. Hankkeen suunnittelussa on yleensä mukana 1 työntekijä, 1 hallituk- sen jäsen ja 1 ulkopuolinen.
Aisapari	Hakijat ottavat suoraan yhteyttä toimistoon. Jotkut hallituksenjäsenet ovat aktiivisia: ovat julkisessa virassa ja ottavat siellä hakemuksia vastaan, osa on aktiivisia kylätoimijoita. Toimijoita aktivoidaan moneen suuntaan monia verkkoja käyttäen. Tiedottamista pienyrityskenttään lisätään, sieltä tulee koko ajan hyviä hankkeita. Osa tulee TE- keskuksen kautta. Suurin osa hankkeista on syntynyt hakijoiden ideoista, joitain on tehty yhdessä. Sekä toimisto että hallitus omilla aloillaan on ollut mukana kehittelemässä.
Pomoväst	Hallitus ja sen varajäsenet kolmeen teemaryhmään, jotka käsittelevät hankkeet teemojen mukaan. He käyvät tapaamassa hakijaa ja kehittälevät yhdessä hakijan kanssa hankkeideaa eteenpäin. Teemaryhmien sihteerinä toimii hankeneuvoja.
Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit	Hankeaktivaattoreille on suuri merkitys hankkeen kehityksen suunnalle. Työryhmä voi käsitellä joko melkein val- miita hankkeita tai pelkkiä ideoita. Työryhmä ideoi ja kehittää niitä lisää. Myös hallitus voi antaa täydentämis- ja kehittämisideoita hankkeille. Hallitus tai työryhmä ei toimi aktiivisen oma-aloitteisesti, vaan valmiin hankeidean pohjalta.

Toimintaryhmät	Mikä on eri toimijoiden rooli hankkeiden kehittämisessä (toimisto/hallitus/jäsenet)?
I samma båt	Resurssipulan takia keskitytty sähköpostiyhteydenpitoon, mistä syystä ei voida tarpeeksi aktivoida hankkeita laajalla alueella. Kyläasiamies ja aktivaattori: kylätalaisuuksia. Muutama hallituksen jäsen on ollut aktiivinen omalla tahollaan, eräs järjesti yrittäjätapaamisen, johon osallistui 80 henkeä ja josta syntyi 2 uutta hanketta. hallituksen-jäsenillä on oma hanke.
Karhuseutu	Toimisto tekee ja sen vastuulla pääsääntöisesti. Hallitus on mukana päätöksenteon kautta, pääsääntöisesti vähän.
Aktiivinen Pohjois-Satakunta	Hankeneuvojat hankkeistamista varten, mikä näkyikin hankehakemusten suurempana määränä ja parempana laatuna. Myös yksittäisiä hakemuksia suoraan toimistolle. Hallituksen jäsenet aktiivisia. Kunnat hakijana poikkeustapauksissa.
Kalakukko2006 ry	Tiedottamista: ihmiset ottavat yhteyttä suoraan toimistoon. Tulee myös suhteellisen valmiita hanke-esityksiä. Hallitus on mukana hankkeiden valmistelussa vähän, tietyt hallituksen jäsenet aktiivisemmän roolin. (hallituksella on valta, mutta ei resursseja tehdä tätä työtä)
Pohjanmaan Jokilatvat ry (Keskipiste-LEADER)	Tiedottaminen, hanke-esittäjän yhteydenotto, pääosin toimistoon, mutta myös kohtalaisen usein hallituksen jäsenien ja kunnan kautta. Hallitus on aktiivisesti mukana hankkeiden valmistelussa.
Viisari ry	Hankehakuilmoitukset/artikkelit paikallislehdissä, yhteyttä toimistoon, myös puskaradio. Hallituksen yksittäiset jäsenet osallistuvat oman aktiivisuuden puitteissa. Kuntarahan pysyvyys helpottaa toimintaa.
Pirityiset	Hankkeet syntyvät ruohonjuuritasolla ja myös osittain hallituksen jäsenten tiedottamisen/oman aktiivisuuden kautta heidän omilta asuinalueilta. Toimistolla päärooli hankkeistuksesta.
Nouseva Rannikkoseutu LEADER	Toimintaryhmän (päävastuu) tiedottaminen ja hankkeen valmistelussa avustaminen. Osa hallituksen jäsenistä on aktiivisesti mukana, osa osallistuu ainoastaan päätöksentekoon. Aktiivisesti kylätoimintaa osallistuvat ja yrittäjät ovat mukana hankkeissa.
Rieska -LEADER	Toimintaryhmä tiedottaa ja neuvoo, ei itse toteuta hankkeita. Hallitus pääosin hallituksen kokouksiin. Muut jäsenet eivät osallistu aktiivisesti toimintaan. Kunnissa aktiiviset LEADER yhteyshenkilöt.
Peräpohjolan kehitys LEADER	Hankevalmistelijat ovat Rovaniemellä sekä Simossa, mutta hankevalmisteluun osallistuu myös toiminnanjohtaja. Asiakas tekee hankkeen: neuvotaan ja opastetaan koko prosessin ajan. Hallitus tarvehankinnan ja tiedottaa. Hankeryhmät toimivat vapaaehtoisesti ja kokoontuvat joka toinen kuukausi, käyvät läpi hankeideoita. Hankekummit ovat tiedottajia omalla alueella.
Naisyrittäjyys LEADER	Toimiston tehtävä: viedään hanke prosessissa päätökseen. Hallitus: asiantuntijan rooli, tukee toimintaa. Osa jäsenistä toimii aktiivisesti.
Oulujärvi -LEADER+	Toimiston rooli keskeinen: hakijoiden kanssa hankesyklin vaiheet tehdään yhdessä. Hallitus lähinnä käsittelee hankehakemuksia kokouksissa, hallitus on ylin päättävä elin hankerahoituksessa. Joskus hallitus on hylännyt (1-2 krt.) sellaisen hankkeen, jota me olemme pitäneet rahoittamisen arvoisena. Hallitus tekee päätöksensä pitkälle meidän heille toimittaman aineiston varassa. Yrityshankkeissa on mukana myös ulkopuolisen konsultin lausunto, muut yhdistyksen jäsenet ovat varsin passiivisia. Lopputulos ei ole hyvä, jos me rakennamme hankkeita, hankkeen pitää tulla kentältä. Silloin se palvelee paikallisia tarpeita.
Päijänne LEADER+	Toimisto instrumentaalinen, hallitusjäsenet lähinnä tiedon välittäjiä. Rivijäsenten rooli hankkeiden kehittämisessä vähäinen. Toisinaan aktiiviset hanketoimijat ovat keskeisimpiä kuin jäsenet.
Keski-Karjalan Jetina	Toimistolla selvästi päävastuu. Uudet hanketoimijat ohjataan TR:n omaan yhteisövalmentajahankkeen neuvontaan, vanhat hakijat toiminnanjohtajalle. Toimisto neuvoo, mutta ei kirjoita hankkeita. Yrityshankeideat haudottavaksi seutukunnan elinkeinohankkeipalvelulle.
Sepä	Ideat nousevat spontaanisti kentältä ja toimijat 'tulevat ja koputtavat ovelle'. Toimisto on avainasemassa hakijan neuvonnassa. Kaikki hakijat halutaan nähdä, lomakkeiden täytössä toimitaan usein yhdessä. Hyvin tärkeä merkitys on myös 4-5 hengen teemaryhmillä (näissä alaansa tuntevia henkilöitä hallituksen ulkopuolelta, kuten elinkeinopalvelun yritysneuvoja, mutta myös ainakin yksi hallitusjäsen), jotka käsittelevät ja jalostavat hankkeita ennen hallituksen päätösvaihetta. Joskus hakija pyydetään esittelemään hankesuunnitelmaansa teemaryhmälle.
Joensuun seudun LEADER	Hankkeita nousee monista lähtökohdista. Osa tupsahtaa ryhmälle ilman ryhmän panosta (57:stä hankkeesta 24 tullut spontaanisti ja aikaisemmin tuntemattomilta toimijoilta) osan kanssa tehdään paljonkin jo suunnitteluvaiheessa yhteistyötä. Toimijoina ovat tällöin toimisto ja työjaoston jäsenet, hallitus tulee kuvioihin vasta päätöksentekovaiheessa (sen lisäksi, että jäsenet ovat välittäneet yleistietoa tahoillaan).
RaJuPuSu -LEADER	Hankeideat syntyvät paikallislähtöisesti. Toimisto neuvoo ja auttaa suunnitelman laatimisessa, hallitusjäsenet lähinnä tiedonvälittäjiä (lukuun ottamatta jäsenten omia hankkeita, joita he luonnollisesti myös rakentavat)
Etelä-Karjalan Kärki-LEADER	Melkein aina ihmiset ottavat alustavan idean pohjalta toimistoon yhteyttä. Sitten pidetään palaveri ja mietitään yhdessä, mitä voitaisiin tehdä. Osa hankkeista tulee myös aika valmiina. Hallituksen jäsenistä osa on aktiivisia paitsi tiedon välittäjinä myös idean kehittäjinä. Valtaosan tukityöstä tekee kuitenkin toimisto.
Vaara-Karjalan LEADER	Hakemuksia on tullut reilusti, vaikka varsinaista aktivointihenkilöä ei kentällä liikukaan. Ilmeisesti hallitusjäsenet toimivat tiedonvälittäjinä, vaikka heitä ei ole systemaattisesti tehtävään mobilisoitukaan. Pari hallitusjäsentä auttaa myös kirjoittamisessa, valtaosa kuitenkin ei. Pääosa hankeaihoista saa kuitenkin neuvonnan toimistolta.

Toimintaryhmien haastatteluissa kävi ilmi, että hankeprosessien hallinnassa ja ohjaamisessa toimintaryhmien työssä korostuvat hankesyklin alkupään toimet, hankkeiden suunnittelu, rahoituksen hakeminen, maksatusten ja raportointien

hoitaminen niin kauan, kuin hanke toimii. Toimintaryhmien hankkeistusprosesseissa tulee kuitenkin katkos siinä vaiheessa, kun hanke päättyy. Ainoastaan yksi toimintaryhmä toi haastatteluissa esille hyvänä hanketoiminnan käytäntönä

hankkeiden loppuvaiheisiin ja jälkihoitoon liittyvän seurannan ja dokumentoinnin (taulukko 39). Sen sijaan monissa toimintaryhmissä onnistuneiksi käytännöiksi nostettiin paikallisten asukkaiden aktivointi (bottom-up -periaate) sekä avoin ja toimiva alueellisten toimijoiden yhteistyö (sosiaalinen pääoma). Toisin sanoen nämä

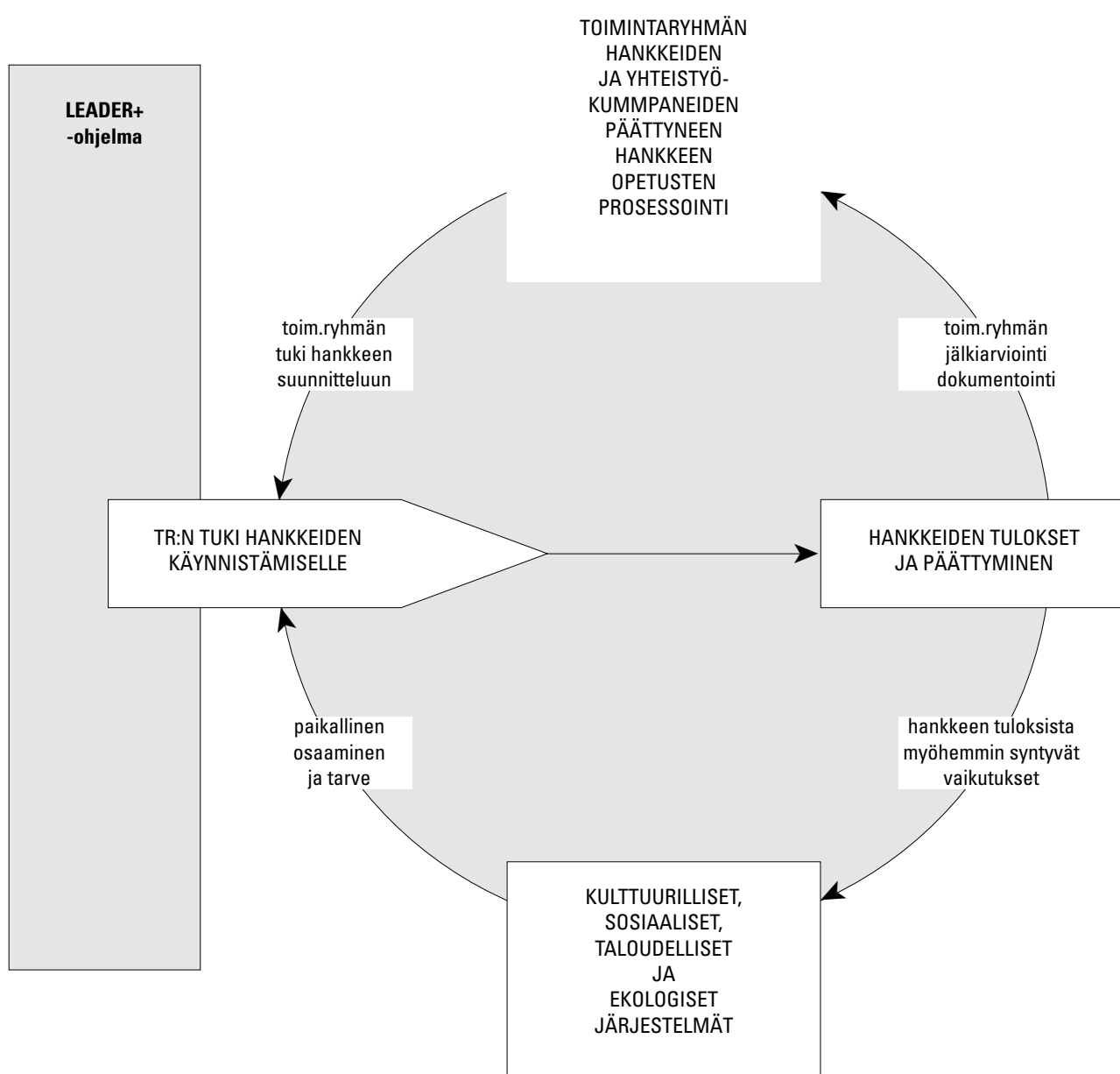
kestävään kehitykseen liittyvät ominaisuudet ovat myös piirteitä, jotka toimintaryhmät ovat tiedostaneet LEADER-ohjelman onnistuneen toteuttamisen perustekijöiksi. Näin LEADERin toimintaryhmytyön kautta LEADER-ohjelmalla on hyvät edellytykset tuottaa kestäviä alueellisia vaikutuksia.

Taulukko 39. LEADER-toimintaryhmien onnistuneet hankkeistuskäytännöt

Toimintaryhmät	Onnistuneita käytäntöjä
Kantri	Toimintaryhmä ei saisi sotkeutua liikaa hankkeisiin. Yhden ihmisen varassa oleville hankkeille on pyritty luomaan niille varahenkilöjärjestelmä.
Suupohjan kehittämissyhistys	Ohjausryhmytyöhön panostaminen, aktiivinen jälkiseuranta (vie resursseja, mutta on tärkeää, koska siten päästään hankkeeseen sisälle ja saadaan kokonaiskuva), hankeopasmappi sekä jatkuva haku (aikaa hioa hanketta hakijan kanssa) ovat toimineet
Pomoottori	Positiivinen suhtautuminen hankkeisiin tuottaa parhaat tulokset. Hankkeistukseen otetaan mukaan ulkopuolisia, koska itse on tietyille asioille sokea.
Aisapari	Ei yksittäistä hyvää toimintatapaa. Suhtaudutaan hankkeisiin myönteisesti, koska positiivisuus tarttuu. Verkostoituminen ja hyvä yhteistyö ovat siksi tärkeitä.
Pomoväst	Jollain tulee olla aikaa istua hakijan vieressä kertomassa tai kirjoittamassa, miten hakemus ja suunnitelma tehdään. Huomattavalta turhalta työltä vältetään, kun pyydetään hakijalta ensin idea A4:sella ja sitten yhdessä kehitellään sitä.
Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit	Kaksikielinen yksityiskohtainen hankeopas ja hallitukselle jaettava hanketiivistelmä ovat olleet hyviä. Hankkeen alkaessa käydään työkirjan kanssa kertomassa hankkeille käytännön neuvoja.
I samma båt	Henkilökohtainen opastaminen ja keskustelu tapaamisissa hyvä tapa. Jatkuva vuoropuhelu TE-keskuksen kanssa on myös hyvä tapa.
Karhuseutu	1) Hankehakijat lähettävät e-maililla alustavia hanke-esityksiään (epävirallisia vielä tässä vaiheessa), kommentoidaan sähköisesti/puhelimitse. Toimii hyvin ja on erityisen nopeaa. 2) Hyvä esite, jossa on konkreettisen esimerkin avulla kerrottu hankehakemisesta.
Aktiivinen Pohjois-Satakunta	Hankeneuvonta aktiivisesti tehtynä, mihin liittyy myös aktiivinen tiedottaminen. Tämä erityisesti alkuvaiheessa ja kunnittain (hankeneuvojat).
Kalakukko2006 ry	Yritysten hanke-esitysten ohjaaminen oikeille tahoille sekä aktiivinen osallistuminen/ohjaaminen kyläsuunnitelmien tekoon ovat toimivia käytäntöjä.
Pohjanmaan Jokilatvat ry (Keskipiste-LEADER)	Kouluttaminen ja tiedottaminen: ylipäänsä oppimisprosessi, erityisesti positiivisten esimerkkien avulla. Tämä on toiminut erityisesti yrityshankkeissa. Lisäksi sateenvarjohanke-käytäntö, mm. toimialakohtaisesti.
Viisari ry	TE-keskuksen edustajan osallistuminen esim. hallituksen kokoukseen ja tutustuminen joihinkin hankkeisiin: lisää tietoa ja ymmärrystä.
Pirityiset	Se on onnistunut, että mennään hankkeisiin opastamaan heti rahoituspäätöksen jälkeen, jopa ennen rahoituspäätöstäkin. Ylipäänsä hyvä suunnittelu ennen hankkeen aloitusta.
Nouseva Rannikkoseutu LEADER	Laaja ja toimiva yhteistyö tuottaa parhaat tulokset.
Rieska LEADER	Ei erityistä onnistunutta käytäntöä, jonka voisi nostaa muiden edelle.
Peräpohjolan kehitys LEADER	Alueen ihmisiä on koulutettu valmiuksiin toimia hankekummeina. Toinen onnistunut toimintatapa on alueen ihmisten aktivointi.
Naisyrittäjyys LEADER	Meillä on ollut tavoitteena koko tämän prosessin kehittäminen näitten vuosien aikana ja siinä ollaan onnistuttu. On saatu luotua joustava malli.
Oulujärvi LEADER+	Se että hakulomakkeita ei anneta hankkeille ennen kuin hankesuunnitelma on kunnolla valmis. Yhdessä tehdään suunnitelma ja sitten täytetään yhdessä hankehakemus.
Päijänne LEADER+	Hanketyön valttikortit -hanke on onnistunut ja vastaa ainakin jossakin määrin osaamisongelmaan.
Keski-Karjalan Jetina	Yhteistyömalli saman talon Ketin kanssa (esim. yrityshankeideat ohjataa haudottavaksi Ketiin, Ketiltä yhteisö-hankkeita Jetinaan). Kyläkyselymalli (kyläsuunnitteluun)
Sepra	Jalkautuminen kylille, se, että osallistutaan kyläiltoihin ja vastaaviin. Teemaryhmillä saatava lisäarvo (kehittävänä työrukkasena).
Joensuun seudun LEADER	Ei ole mitään erityistä teknistä kikkaa. Toimintaperiaatteena onnistuneeksi on osoittautunut mahdollisimman varhainen yhteydenpito toimistolle.
RaJuPuSu LEADER	Onnistuneita käytäntöjä ovat uusyrityskeskus Välkyn kanssa tehtävä yhteistyö (yritysidean haudonta Välkyssä, rahoitus LEADERissa), ennakoiava yhteistyö TE-keskuksen kanssa (hankeaihiot esitellään ennen hallituskäsittelyä)
Etelä-Karjalan Kärki-LEADER	Meneminen kylälle, iltojen vetäminen tuplatiimi- tai mindmap-tekniikalle. Onnistuneita ovat osallistuvat tekniikat, jotka luovat ihmisiin uskoa itseensä.
Vaara-Karjalan LEADER	Onnistunut käytäntö on hankeluonnosten kommentointi ja läpikäynti jo varhaisessa vaiheessa.

Toimintaryhmät eivät kiinnitä riittävästi huomiota hankkeiden elinkaaren vaiheiden ylöskirjaamiseen ja yhteiseen käsittelyyn. Tilanne on oppimisen kannalta onneton. Hanketyöstä opittaisiin parhaiten, jos hankkeen vaiheet ainakin pääkohdiltaan kirjattaisiin ja jos dokumentoitua tietoa käsiteltäisiin yhteisissä tapaamisissa toimiston henkilökunnan, hallituksen ja hankkeiden kesken teemoilla: mikä onnistui, mikä meni pieleen ja mitä opimme tästä. Näin voitaisiin edistää kokemuksellista oppimista (hyvien käytäntöjen omaksuminen ja huonojen toimintatapojen

poisoppiminen) parhaalla mahdollisella tavalla ja toimintaryhmien hankkeistusvalmiudet todella kehittyisivät. Kun hankkeiden jälkihoitoon ei liity hankkeen vaiheiden yhteistä käsittelyä, kadotetaan arvokasta tietoa, jonka huomioiminen todella tuottaisi alueelle pysyviä vaikutuksia. Jälkihoiton yhteinen käsittely erilaisilla foorumeilla edistäisi institutionaalista oppimista. Kuvassa 3 on esitetty arvioitsijan suositus toimintaryhmien tukimalliksi hankkeiden toteutukseen kaikissa hankesyklin vaiheissa.

Kuva 3. Arvioitsijan suositus toimintaryhmien tukimalliksi hankkeiden toteutukseen kaikissa hankesyklin vaiheissa.

Päätelmät ja suositukset toimintaryhmien hankkeistamistyöstä

Päätelmät:

- LEADER-toimintaryhmien hankkeistuksessa poikkeuksetta korostui toimiston palkattujen työntekijöiden keskeisin rooli. Hankeprosessien hallinnassa ja ohjaamisessa toimintaryhmät keskittyivät hankesyklin alkupään toimiin, hankkeiden suunnittelun, rahoituksen hakemisen, maksatusten ja raportointien hoitamisen tukemiseen. Toimintaryhmien hankkeistusprosesseissa hankkeiden päättymisen jälkeiset toimet jäivät liian vähälle huomiolle. Hankkeiden elinkaaren vaiheiden raportointiin toimintaryhmät eivät kiinnittä riittävästi huomiota.

Suosituksset:

- Hanketyöstä oppimisen tehostamiseksi toimintaryhmien tulisi dokumentoida hankkeiden vaiheet systemaattisesti. Dokumentoitua tietoa tulisi käsitellä yhteisissä tapaamisissa toimiston henkilökunnan, hallituksen ja hankkeiden kesken. Palautetilaisuuksissa tulisi pohtia, mikä onnistui, mikä meni pieleen ja mitä opimme tästä. Näin tuettaisiin toimintaryhmien ja hankkeiden kokemuksellista oppimista eli hyvien käytäntöjen omaksumista ja huonojen toimintatapojen poisoppimista.
- Hankkeistuskäytäntöjen kehittymistä edesauttaisi, jos toimintaryhmien hankkeiden palaute-tilaisuuksien anti ja itsearviointiprosessit saataisiin palvelemaan myös LEADERin ohjelmason arviointia, koska tätä kautta ohjelmason arviointiin saataisiin lisää terävyyttä ja lisättäisiin tiedon käyttökelpoisuutta. Näin saataisiin arvioinnin kautta entistä paremmin toimintaryhmiä ja hankkeita palvelevaa tietoa. Toisaalta myös ohjelmason arvioinnin tulokset ja suositukset pitää saada toimintaryhmien tietoon. Nämä kahden suuntaiset tavoitteet suositellaan toteutettavaksi seuraavasti:

1. käsitellään ohjelma-arvioinnin suosituksia koulutustilaisuuksissa yhdessä toimintaryhmien kanssa pyrkien vuorovaikutteisiin oppimistilanteisiin;
2. toimintaryhmät pitäisi saada omissa itsearvioinneissaan keräämään ohjelmason arviointia palvelevaa tietoa.

6.4 Paikallisen toimintaryhmän rooli

Paikalliset tarpeet näkyvät LEADER-ohjelman toteuttamisessa hyvin vahvasti. Itse asiassa paikalliset tarpeet ovat monin osin dominoivampia ohjelman toimeenpanossa kuin muut ohjelmalliset periaatteet. LEADERin toimivimpia ominaisuuksia on kuitenkin se, että ohjelman periaatteet ja paikalliset tarpeet tukevat toisiaan. Ohjelma antaa taloudellisia resursseja paikallisen tason ideoiden toteuttamiseen hankkeiden kautta. Tässä mielessä LEADER-ohjelma on rahoitusinstrumenttina tärkeä kansalaisten osallisuuden ja alhaalta-ylös kulkevien aloitteiden ohjaaman yhteiskunnan kehityksen vahvistaja.

Tätä kuvaa kyselyn lomakevastauksista esille tullut kehittämishankkeiden tavoitteiden luonne: Paikallisten asukkaiden aktivointi ja osallistumisen lisääminen ja yhteistyön lisääminen paikallisten toimijoiden välillä korostuivat jonkin verran tai paljon kahdeksalla kymmenestä hankkeesta ja ihmisten elämänlaadun parantaminen seitsemällä kymmenestä hankkeesta. Sen sijaan asukaslähtöinen ongelmien ratkaisu korostui vain 45 prosentilla hankkeista.

Yhdeksällätoista 25 toimintaryhmästä oli toimintaryhmän omia hankkeita. Usein paikallisten tarpeiden katsottiin tulleen parhaiten huomioituksi silloin, kun toimintaryhmät tukevat paikalliselta tasolta nousevia hankkeita. Kuitenkin paikallisten toimintaa tukevien omien hankkeiden rakentaminen edesauttaa myös alhaalta-ylös-periaatteen toteutumista. Tällaista ideaa edusti esim. seuraavanlainen toimintaryhmän oma hanke:

*”Hanketyön valttikortit. Hankkeessa lisätään maaseudun asukkaiden osaamista projektityös-
sä. Tarjolla on opastusta hankesuunnitteluun
aloittaville toimijoille, lisää tietoa ja taitoa jo
hankkeissa toimiville sekä kaikille avoimia kehit-
tämisfoorumeita. Lisäksi tutustumista maaseu-
dun hankkeisiin toisaalla.”*

Usein omat hankkeet olivat byrokratian hallin-
nointiin liittyviä hankkeita. Yhdessä toiminta-
ryhmässä todettiin, että siellä *”tehdään myös
omia hankkeita ja etsitään niille toteuttaja.”*
Tämä toimintamalli ei välttämättä ole ristiriidas-
sa paikallisen tason huomioimisen ja alhaalta-
ylös -kulkevien aloitteiden kanssa, koska myös
toimintaryhmä on paikallinen toimija, varsinkin
verrattuna muihin aluekehitysviranomaisiin.
Toimintaryhmien paikallisuus tuli selvästi esille
kehittämishankkeiden toimintaryhmien luon-
nehdinnoissa. Tietysti toimintaryhmät on myös
LEADER-ohjelmassa jo lähtökohtaisesti määri-
telty paikallisiksi toimijoiksi.

Miltei neljä kymmenestä hankkeesta piti LEA-
DER-toimintaryhmää erityisesti paikallisena ja
helposti lähestyttävänä alueellisena toimijana ja
yksi kymmenestä hankkeesta katsoi, että LEA-
DER-ryhmät täydentävät hyvin muita kehittä-
jiä ja viranomaisia nimenomaan rahoittamalla
pieniä hankkeita. LEADER-toimistoja pidettiin
myös merkittävänä kehittäjinä (12 % hankkeis-
ta), neuvovina ja opastavina (6 %) sekä jous-
tavina toimijoina (3 %). Vaikka 5 % hankkeista
koki LEADER-toimiston vaatimattomana, jous-
tamattomana ja asiantuntemattomana toimijana,
oli kehittämishankkeiden LEADER-toimistoista
antama kuva selvästi myönteinen. Kehittämis-
hankkeet kokivat LEADER-toimistot samalla
tavalla paikallisiksi toimijoiksi, kuin LEADER-
toimistot itsekin omaa rooliaan haastatteluissa
hahmottivat.

Paikalliseksi toimijaksi LEADER-ryhmä luoki-
teltiin esim. seuraavassa kommentissa: *”Se on
lähempänä tavallista asukasta ja sen toimijat ym-
märtävät tavallisen ihmisen asioita paremmin”*.

Yksi LEADER-toimiston paikalliseksi toimijaksi
kokenut hanke korosti myös, että LEADER-toi-
misto luo pysyviä paikallisia vaikutuksia, kun
taas monien muiden kehittäjien toimien hyödyt
valuvat pois paikalliselta tasolta.

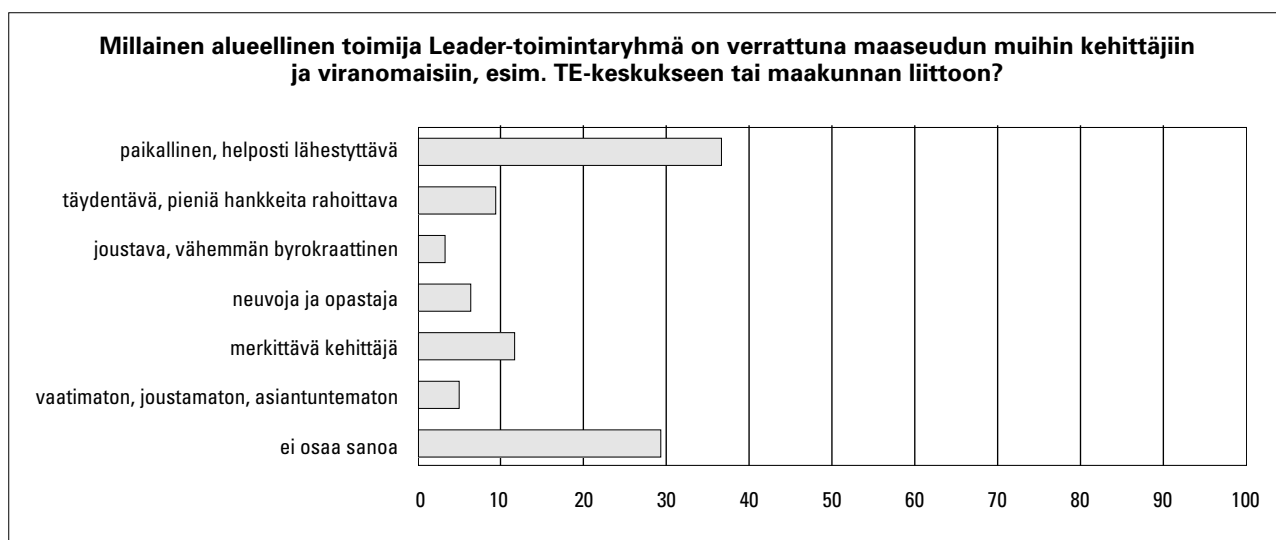
*”LEADER saa aikaan konkreettisia asioita, ehkä
pieniä mutta aidosti tärkeitä niille, jotka hank-
keita toteuttavat. Muita järjestelmiä on hankala
käyttää kylätasolta, maaseudulle tarkoitettuja
varoja menee institutionaalisille toimijoille, jotka
ovat usein kaupungeissa; kuten yliopistot, korkea-
koulut ja niiden osaamiskeskukset. Näiden tulisi
tuoda vastineeksi soveltavaa tutkimusta edes seu-
tukeskuksiin. Tulisi pyrkiä toimimaan enemmän
maaseudun pienyritysten ja osajien kautta. Tää-
lä hanketyö on liikaa yhdistyspohjaista, vaikka
perusteina käytetään elinkeinojen kehittämistä.
Talkoot jäävät tänne, raha menee kaupunkeihin.”*

Näkemyistä LEADER-toimiston täydentävä-
stä roolista edusti esim. seuraava kommentti:
*”Toimintaryhmä täydentää sopivasti muita vi-
ranomaisia ja toiminta tukee hieman eri aloja.”*

Joustavana tai vähemmän byrokraattisena
LEADER-toimistoa pidettiin esim. seuraavassa:
”Joustava, kepeä hallinto” ja neuvojana ja opas-
tajana seuraavassa kommentissa: *”Opastaa by-
rokratiassa”*. Merkittävänä LEADER-toimiston
roolia korostettiin esim. seuraavassa kommen-
tissa: *”Suupohjassa Kehittämisyhdistyksen rooli
maaseudun kehittäjänä on merkittävä”*. LEA-
DER-toimistoa vaatimattomana toimijana pidi-
ttiin esim. seuraavassa kommentissa: *”Mielestäni
LEADER-toimintaryhmän rooli on aika pieni.”*

Kehittämishankkeet arvioivat LEADER-toimin-
taryhmien rooleja seuraavalla tavalla (Kuva 4).

Myös yrityshankkeet kokivat LEADER-toimis-
ton erittäin tärkeäksi toimijaksi, sillä yli kuusi
kymmenestä yrityshankkeesta piti toimiston apua
hankkeen käynnistymisen kannalta ratkaisevana.
Miltei kahdeksan kymmenestä hankkeesta piti
LEADER-toimiston neuvontaa ja apua tärkeänä

Kuva 4. LEADER-kehittämishankkeiden arviot LEADER-toimintaryhmistä (%).

hankkeen ollessa käynnissä, ja yhtä suuri osa hankkeista ajatteli, että LEADER-toimisto on asiantunteva hanketoiminnan ohjaaja ja tukija. Juuri kukaan ei ajatellut, että toimisto puuttuisi liikaa hankkeen rahoitukseen ja sisältökysymyksiin. Vain yhdeksän prosenttia yrityshankkeista ajatteli, että LEADER-toimistolta ei ole saatu riittävästi tukea rahoituksen hakemiseen ja hankkeen toteuttamiseen. Sen sijaan kaksi kymmenestä yrityshankkeesta ei pitänyt LEADER-toimistoa tehokkaana paikallisten asukkaiden vaikutuskanavana (taulukko 40). Luonteeltaan paikalliset yrityshankkeet ovat selkeästi tyytyväisiä paikalliseksi toimijaksi koettuun LEADER-toimistoon yritystoiminnan tukijana, mutta eivät osaa ottaa kantaa toimiston rooliin yleisenä paikallisena vaikutuskanavana. Sen sijaan muut aluekehitysviranomaiset ja LEADER-ohjelman sidosryhmät kokivat LEADER-toimintaryhmät paikallisina toimijoina ja tehokkaina paikallisten asukkaiden vaikutuskanavana: miltei 70 prosenttia sidosryhmäkyselyn vastaajista piti LEADER-toimintaryhmiä tärkeinä kanavina paikallisille asukkaille vaikuttaa omiin elinolosuhteisiinsa (taulukko 41).

LEADER tuo lisäarvoa rahoittamalla pieniä paikalliselta tasolta syntyviä hankkeita, joita ei olisi muutoin rahoitettu. Syyt näiden hankkeiden riippuvuuteen LEADER-rahoituksesta löytyvät

todennäköisesti seuraavista kolmesta tekijästä: 1. ohjelmien kesken on alueella sovittu, että tietyn tyyppiset (pienet, ei-maatilakyläiset tms.) hankkeet rahoitetaan LEADER-ohjelmasta. 2. keskeisenä syynä on se, että pienet hankkeet ohjautuvat LEADERin rahoitettavaksi. 3. LEADER-hankkeet ovat sen tyyppisiä, että niitä ei muualta voida rahoittaa. Kolmatta tekijää todennäköisimpänä syynä siihen, että pieniä hankkeita rahoitetaan LEADER-ohjelmasta, puoltaa LEADERin sidosryhmiin kuuluvien viranomaisten näkemykset LEADER-toimistojen roolista hanketoiminnan ohjaajana: 80 prosenttia viranomaisista ajatteli, että LEADER-toimiston ansiosta mukaan on saatu toimijoita, jotka eivät muutoin olisi saaneet hankkeelleen rahoitusta. Lisäksi moni viranomainen piti LEADER-ohjelmasta rahoitettaviksi valittavien hankkeiden valintakriteereitä epäselvinä (taulukko 42). LEADERin hankevalintojen valintakriteerit ovatkin toimintaryhmien teemojen mukaan vaihtelevia ja suurin yhteinen nimittäjä hankevalintakriteereissä on LEADER-hankkeiden pienuus verrattuna muista ohjelmista rahoitettaviin hankkeisiin. Myös alueelliset erityispiirteet, kuten toimintaryhmän toimialueen maakunnan yhteistyöryhmän (MYR) mieltymykset, voivat vaikuttaa siihen, että hankkeet, jotka voitaisiin rahoittaa muistakin tavoiteohjelmista, rahoitetaan LEADER-yhteisöaloitteesta.

Taulukko 40. LEADER-yrityshankkeiden arviot LEADER-toimistoista (%).

Väittäjä	En tunne asiaa	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä	tieto puuttuu	Yhteensä
LEADER-toimiston neuvonta ja apu hankkeen suunnitteluvaiheessa oli ratkaisevaa hankkeen käynnistymisen kannalta	3.5	3.5	4.7	21.2	35.3	29.4	2.4	100.0
LEADER-toimiston neuvonta ja apu on tärkeää hankkeen toiminta-aikana (raportointi ja maksatustilanteet)	2.4	1.2	4.7	10.6	40.0	37.6	3.5	100.0
LEADER-toimisto on asiantunteva hanke-toiminnan ohjaaja ja tukija	1.2	2.4	9.4	5.9	42.4	35.3	3.5	100.0
LEADER-toimintaryhmä on tehokas paikallisten asukkaiden vaikutuskanava	10.6	3.5	15.3	29.4	22.4	16.5	2.4	100.0
LEADER-toimiston tai TE-keskuksen rahoituspäätösten tekeminen toimii hyvin	3.5	9.4	12.9	15.3	36.5	16.5	5.9	100.0
LEADER-toimintaryhmä puuttuu liikaa hankkeen sisältökysymyksiin	10.6	27.1	34.1	21.2	3.5	0.0	3.5	100.0
LEADER-toimintaryhmä puuttuu liikaa hankkeen rahoitukseen	11.8	28.2	30.6	21.2	3.5	0.0	4.7	100.0
LEADER-toimistolta ei ole saatu riittävästi tukea rahoituksen hakemiseen ja hankkeen toteuttamiseen	7.1	47.1	20.0	12.9	8.2	1.2	3.5	100.0

Taulukko 41. Toimintaryhmien tämänhetkiset roolit sidosryhmien mukaan (%).

	En tunne asiaa	Täysin eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Ei samaa mieltä eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	Yhteensä
LEADER -toimintaryhmällä on tärkeä rooli alueensa kehittäjänä	2	3	8	20	42	27	100
LEADER -toimintaryhmällä on tärkeä rooli paikallisten asukkaiden väylänä vaikuttaa omiin elinolosuhteisiinsa	3	3	8	21	44	22	100

Taulukko 42. LEADER-ohjelman sidosryhmiin kuuluvien viranomaisten näkemykset LEADER-toimistosta hanketoiminnan ohjaajana (%) N=50.

	En tunne asiaa	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa mieltä eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	Yhteensä
LEADER -hankkeiden ansiosta mukaan on saatu uusia toimijoita, jotka eivät muutoin olisi mukana	6	0	6	8	38	42	100
LEADER+ -ohjelmasta rahoitettavien hankkeiden valintakriteerit ovat selkeät	10	6	24	30	28	2	100
LEADER -toimintaryhmä on asiantunteva hanketoiminnan ohjaaja ja tukija	4	8	2	14	46	26	100

6.5 Vastaukset arviointikysymyksiin

*Taulukko 43. Arvioitsijan vastaukset ohjelmallisuuteen, temaattisuuteen ja toimintaryhmiin ohjelmiensa toteut-
tajina liittyviin arviointikysymyksiin*

Arviointikysymys	Arvioitsijan johtopäätökset
Arviointikysymys 7. Toimi 1: Missä määrin valitut ensisijaiset aiheet (teemat) ovat varmistaneet tosiasiallisesti yhdennetyn ja keskitetyn kehittämisstrategian paikallisten toimintaryhmien tasolla?	Toimintaryhmien valitsema teemat eli temaattisuus toteutuu LEADER-ohjelman hankkeistamisessa huomattavasti paremmin kuin LEADERin ohjelmallisuus. LEADERin erityispiirteistä varsinkin paikallislähtöisyys toteutuu ohjelman hankkeistamisessa hyvin. Tämän erityispiirteen painottaminen korostui kaikilla toimintaryhmillä ja se osittain vesittää ohjelman hankkeistamisen temaattisuutta.
Arviointikysymys 13. Vastaavatko toimintaryhmien kehittämissuunnitelmassaan valitsema teema ja rahoitetut hankkeet toisiaan? Miten hyvin ryhmä on onnistunut säilyttämään ohjelmallisuuden toiminnassaan? Onko mielekästä sitoa kaikki rahoitettavat hankkeet yhteen teemaan? Onko muita keinoja parantaa toiminnan ohjelmallisuutta?	Toimintaryhmien teemat ja rahoitetut hankkeet vastaavat toisiaan kohtalaisen hyvin, koska teemat ovat yleensä niin laajoja, että niihin voidaan liittää hyvin monenlaisia toimia. Ongelma on, että teemoilla ei ole kovin merkittävää ohjausvaikutusta. Ohjelmallisuus on säilynyt kohtalaisen hyvin ryhmien toiminnassa, rahoitetut hankkeet ja teemat vastaavat toisiaan. Teemoilla ei kuitenkaan ole voimakasta ohjausvaikutusta ja paikallisista tarpeista syntyvät hankkeet ohjaavat hankkeistusta enemmän kuin teemat. LEADER-ohjelma määrää, mitä saa rahoittaa ja mitä ei ehdottomasti saa rahoittaa, mutta rahoitettavat hankkeet määräytyvät enemmän paikallisista tarpeista kuin ohjelmallisuudesta. Toimintaryhmät ja hankkeet olivat kohtalaisen tyytyväisiä teemallisuuden toteutumiseen. Liian tiukkarajaisia ja suppeaa teemaa ei haluttu rakentaa, koska se olisi ristiriidassa toiminnan paikallislähtöisyyden kanssa. LEADERin voimakkaimmat alueellista kehitystä muovaavat vaikutukset tulevat siitä, että se ohjaa resursseja paikallisista tarpeista lähtevälle hanketoiminnalle. Ohjelmallisuutta tulee vahvistaa niin, ettei toiminnan paikallislähtöisyys vaarannu. Ohjelmallisuuden vahvistamisella pitäisi pystyä tukemaan yritysten ja työpaikkojen syntymistä, jotka eivät nyt riittävästi korostu LEADER-hankkeiden tavoitteina.
Arviointikysymys 11. Osaako toimintaryhmä rakentaa hankkeita kehittämissuunnitelmansa toteuttamiseksi? Osaako se ohjata hankkeen toteutumista? Mikä on paikallisen toimintaryhmän rooli: kehittäjä-kumppani, viranomainen vai jokin muu?	Hankeprosessien hallinnassa ja ohjaamisessa toimintaryhmät keskittyivät hankesyklin alkupään toimiin. Toimet hankkeiden päätyttyä jäivät liian vähälle huomiolle. Hankkeiden elinkaaren vaiheiden raportointiin hankkeen aikana ja hankkeen päätyttyä toimintaryhmät eivät kiinnittä riittävästi huomiota. Oppimisen tehostamiseksi ja parempien hankekäytäntöjen löytämiseksi toimintaryhmien tulisi pitää hankkeiden päätyttyä "palautetilaisuuksia", joissa käsiteltäisiin hanketyön antamia opetuksia ja niiden hyödyntämistä tulevaisuudessa ja käynnissä olevissa hankkeissa. Toimintaryhmät ovat onnistuneet hanketyön ohjaamisessa, jos sitä mitataan asiakkaiden eli hankkeiden tyytyväisyydellä, joka on varsin korkea. Toimintaryhmät koetaan toimialueilla selvästi paikallisina ja helposti lähestyttävänä toimijoina verrattuna muihin aluekehityksen viranomaisiin. Paikallisen näkökulman esiintuomisella ja rahoittamisella toimintaryhmät ovat selvästi tuoneet lisäarvoa alueelliseen kehittämiseen.

7. Pilottiluonteisuus

Miia Mäntylä & Telle Lemetyinen

7.1 Johdanto

LEADER+ -ohjelman tavoitteena on uusien ideoiden kokeilu maaseudun kehittämisessä. Uudet ideat voivat olla esimerkiksi uusia tuotteita, palveluja, tuotantomenetelmiä tai uudenlaista yhteistyötä. Ohjelma sisältää pilottiluonteisuusvaatimuksen, jota ei ole muissa ohjelmissa. Tämä tarkoittaa, että ohjelmasta rahoitettujen hankkeiden on sisällettävä toimintaa, joka on jollain tavalla uutta kyseiselle alueelle ja joka on toimintatapana muualle siirrettävää. Pilottiluonteisuuden toteutumista arvioidaan seuraamalla innovaatioiden lukumäärää ja tyyppiä. (MMM 2001: 41-45.) Pilottiluonteisuus liittyy läheisesti yhteen LEADERin kahden muun erityispiirteen, ”Alueiden välinen yhteistyö ja kansainvälinen yhteistyö maaseutualueiden välillä” sekä ”Verkottuminen” kanssa. Tarkoitus on, että pilottiluonteisuuden kautta saatuja kokemuksia levitetään näillä tavoilla.

Luvun arviointikysymyksiin etsitään vastausta monipuolisista lähteistä (taulukko 44). Painotus on caseanalyysissä. Siinä pilottiluonteisuutta tarkastellaan kuuden LEADER+ -hankkeen kautta. Hankkeet on valittu toimintaryhmien työnteekijöiden suositusten pohjalta. Pilottiluonteisuuden väljän määritelmän vuoksi on hankala esittää yleistä kuvaa pilottiluonteisista hankkeista. Yhdessä hankkeessa pilottiluonteista ovat sen toimijat, toisessa työskentelytapa ja kolmannessa

vaikkapa hankkeessa kehitettävä tuote. Niinpä tässä käydään läpi pilottiluonteisuuden eri puolia myös yksittäisten hankkeiden avulla. Tarkoituksena on selvittää, miten LEADER+ -ohjelman pilottiluonteisuutta on eri toimintaryhmissä tulkittu ja toteutettu.

7.2 Pilottiluonteisuutta käsittelevän aineiston kuvaus

Toimintaryhmissä pilottiluonteisuus on tulkittu melko väljästi. Sen nähdään olevan alueelle tai toimijalle uutta toimintaa. Se on toimintaa, joka ei ole vakiintunut normaalitoiminnaksi, vaan joka tuo toimintaan jotain uutta ja jossa siten on riskinsä epäonnistua (taulukko 45). Pilottiluonteisuus on myös sellaista toimintatapaa, jota voidaan myöhemmin siirtää tai kopioida muidenkin käyttöön. Yleisesti voidaan sanoa, että toiminta määritellään pilottiluonteiseksi silloin kun se on jossain määrin uutta ja kokeilevaa joko toimintatavaltaan, tekijöiltään tai kohde- ja toiminta-alueeltaan.

Pilottiluonteisuutta pidetään toimintaryhmissä yhtenä **hankevalintakriteerinä**. Useinkaan toimintaryhmien alueilla ei kuitenkaan ole runsaudenpulaa hankkeista, joten pilottiluonteisuuden puute harvoin estää hankkeen toteutumisen (taulukko 46). Hakijoita kannustetaan kuitenkin löytämään hankkeeseensa jotain uutta. Vakiintunut toimintaa ei rahoiteta. Pääosin jokaisessa rahoitetussa hankkeessa onkin jotain toimijalle, alueelle tai vaikkapa vain kylälle uutta. Se on joko uutta toimintatapaa, uutta tekniikkaa tai

Taulukko 44. Luvun arviointikysymysten mittaaminen ja kysymyksiin vastaaminen.

	Faktuaaliset mittarit	Tulkintaa sisältävät mittarit (suluissa lähde)
Pilottiluonteisuus	Pilottiluonteisten hankkeiden osuus (LEADER+ -seurantietojen hankeluettelo)	Pilottiluonteisuuden tulkinta toimintaryhmissä, pilottiluonteisten hankkeiden osuus (toimintaryhmien haastattelut) Hallituksen toiminnan ja hankkeiden pilottiluonteisuus (kysely toimintaryhmien hallituksille) Uuden tyyppisen toiminnan syntyminen (kysely toimintaryhmien sidosryhmille) Pilottiluonteisuuden sisältö (casehankeanalyysi)
	Arvioitsijan analyysi ja päätelmät (mittareiden kuvaaman asiasisällön vertailu ja arvottaminen)	
	-> Vastaukset arviointikysymyksiin	

Taulukko 45. Pilottiluonteisuuden määritelmiä toimintaryhmien haastattelujen (25) mukaan.

Pilottiluonteisuus	Toimintaryhmien määrä
Alueelle (kunta/kylä) uutta toimintatapaa	14
Toimijoille (toteuttaja/kohderyhmä) uutta toimintatapaa	7
Uuden kokeilua	6
Ei normaalia toimintaa hankehakijalle	5
Riskin ottoa / sisältää epäonnistumisen riskin	2
Muualle kopioitavaa toimintaa	2
Toimintaryhmän omaa innovatiivista toimintaa	1

uusia tuotteita. Hankeluetteloja hankkeiden nimien pohjalta tarkastelemalla tulee sellainen käsitys, että noin 60 % hankkeista voisi olla innovatiivisia. Prosenttilukuun päädyttiin katsoamalla, sisältääkö hanke nimensä perusteella jotain uutta elementtiä. Hankkeet jakautuivat kolmeen ryhmään, sellaisiin jotka näyttäisivät sisältävän, jotka eivät sisällä ja joista ei voi nimen perusteella tehdä arviota. Ne, joiden nimien pohjalta ei voinut arviota tehdä, jaettiin tasan molempiin muihin vaihtoehtoihin. Arviointi pelkästään tältä pohjalta on kuitenkin vaikeaa, sillä mikä on innovatiivista jossain, ei ole sitä välttämättä toisaalla.

Kaikilta toimenpidekokonaisuuden A (investoinnit), B (kehittäminen) ja C (osaaminen) hankkeilta pyydetään indikaattorilomakkeella tietoa siitä, tuottaako hanke uusia innovaatioita. Täyttöohjeissa uusiksi innovaatioiksi määritellään uusi palvelu, uusi toimintatapa, uusi tuotantomenetelmä tai uusi tuote. Riittää, että asia on alueelleen uusi. Kohdan täyttämisen tärkeyttä korostetaan. Silti 31.7.2003 mennessä vain 215 hanketta oli HANKE 2000-rekisterin tietojen mukaan ottanut kantaa asiaan. Tämä on noin 14 % kaikista hankkeista. Vähäinen vastausprosentti selittyy ainakin osittain sillä, että kysymykseen myönteisesti vastanneiden täytyi tarkentaa vastaustaan edelleen kirjallisesti:

vastaamattomuudella pääsee siten vähemmällä. Kysymykseen vastanneista hankkeista 184 eli 86 % oli ilmoittanut tuottaneensa uusia innovaatioita. Jos vastaamatta jättäneiden hankkeiden innovatiivisuuden voidaan olettaa jakautuvan samoin kuin vastanneidenkin, tilanne on hyvä. Jos sen sijaan oletetaan, että vastaamatta jättäneissä hankkeissa pilottiluonteisuus ei näy lainkaan, päästään siihen tulokseen, että vain 12 % hankkeista on pilottiluonteisia, mikä olisi varsin vaatimaton osuus. Tosiasiallinen tilanne lienee näiden ääripäiden välillä.

Hyvin monella alueella eri toimijoiden välinen yhteistyö on niin uusi ja vaikea asia, että toisilleen uusien toimijoiden yhteistyön sisältyminen hankkeeseen tekee siitä pilottiluonteisen. Varsinaisten kriittisenkin tarkastelun kestävien pilottiluonteisten hankkeiden osuus kaikista rahoitetuista hankkeista vaihtelee toimintaryhmittäin huomattavasti (taulukko 47). Joillain toimintaryhmillä tällaisten hankkeiden osuus on noin 5 %, toisilla jopa lähes puolet. Yleensä pilottiluonteisuuden vaatimusta pidetään liian tiukkana jokaiselle hankkeelle; riittää, että hanke on muutoin hyvä. Eräässä toimintaryhmässä pidettiin pilottiluonteisuutta suorastaan kirosanana.

Yhtenä pilottiluonteisuuden ilmentymänä voidaan pitää hallituksen toiminnan muotou-

Taulukko 46. Pilottiluonteisuus hankkeiden valintakriteerinä toimintaryhmien haastattelujen (25) mukaan.

Pilottiluonteisuus valintakriteerinä	Aina	Joskus	Ei käytetä
kpl	14	7	4

Taulukko 47. Pilottiluonteisuuden toteutuminen hankkeissa toimintaryhmien haastattelujen (25) mukaan.

Pilottiluonteisuuden toteutuminen % hankkeista	0-10 %	11-50 %	51-90 %	91-100 %	EOS
kpl	3	7	4	5	6

tumista ja toimintatapoja. Toimintaryhmien hallitusten jäsenille suunnatun kyselyn mukaan **hallitusten edustajat** pitivät hallitustyöskentelyä yleisesti uutta luovana ja kehittäväenä. Kyselystä selviää myös, että yli 60 % mielestä ryhmille esitettävät hanke-esitykset ovat uutta luovia. Mitä kauemman aikaa vastaaja oli toiminut hallituksessa, sitä enemmän hän piti hankkeita uutta luovina. Hallituksen taustaryhmistä erityisen moni asukkaiden edustaja (>65 %) piti hanke-esityksiä uutta luovina. Myös vastanneista yhteisöjen ja kuntien edustajista yli puolet oli tätä mieltä.

Sidosryhmä- ja viranomaiskyselyyn vastanneiden oli melko hankalaa arvioida, onko toimintaryhmätyön avulla löydetty uusia toimintatapoja, saati onko siitä syntynyt uudentyyppistä toimintaa. Vajaa 10 % kyselyyn vastanneista ei osannut arvioida uusien toimintatapojen löytymistä ja runsas 25 % ei osannut arvioida uuden tyyppisen toiminnan syntymistä. Kuitenkin lähes puolet vastanneista uskoi, että toiminnalla on löydetty uusia toimintatapoja. Muiden **sidosryhmien edustajat** uskoivat toimintatapojen löytymiseen viranomaisia useammin. Kyselyiden mukaan runsas 60 % vastanneista uskoi, että LEADERilla on saatu aikaiseksi uudentyyppistä toimintaa. Eniten uuden toiminnan syntymiseen uskoivat maakuntien liittojen edustajat, vähiten kunnanjohtajat. Eniten tähän uskovat ne, jotka ovat olleet kauiten mukana toimintaryhmätyössä ja ne, jotka tuntevat toimintaryhmätyön muita paremmin.

Uuden toiminnan arvioitiin useimmiten olleen kylien sekä eri seurojen ja järjestöjen toiminnan aktivoitumista ja yleensäkin yhteistyön lisääntymistä eri tahojen kesken. Lisäksi arveltiin syntyneen melko runsaasti uudenlaista yritystoi-

mintaa, kuten uusia tuotteita ja yritysten uusia toimintatapoja. Yritystoiminta on kehittynyt etenkin matkailualalla. Lisäksi on syntynyt muun muassa uusia kulttuuritapahtumia ja aktivoitu nuoria toimimaan. Erään vastaajan mukaan LEADERilla ei kuitenkaan ole luotu mitään uutta toimintaa, vaan ainoastaan rahoitettu sellaista, mitä ennen on tehty talkoilla. Siten vastaaja arveli maaseudun talkoo- ja yhteishengen jopa heikentyneen LEADERin takia.

Toimintaryhmissä merkittävimpinä pilottiluonteisuudella saavutettuina **tuloksina** pidettiin uusien toimintatapojen leviämistä kentälle (taulukko 48). Usein tämä tarkoitti yhteistyön muodostumista uusien kumppaneiden välille. Esimerkkejä tärkeimmistä tuloksista ovat uusien siirrettävien toimintatapojen löytäminen, hankeosaamisen kasvaminen, uusien toimijoiden saaminen mukaan yhteistyöhön, alueen yhteinen Internet-portaali, hankkeiden vaikutuksesta syntyneet työpaikat, alueelle pysyväksi jäänyt musiikkitapahtuma, nuorten kiinnostuksen lisääntyminen yrittäjyyttä kohtaan, asumisen viihtyvyyden ja elämisen edellytysten paraneminen sekä uusien laitteiden saaminen toimijoiden käyttöön. Myös uusia teknisiä innovaatioita, kuten uudenlaista lumilinkoa tai liivatteen korvaavaa kasviperäistä tuotetta, pidettiin tärkeinä tuloksina. Suupohjassa arveltiin jopa, että seudun saama verkostopilotin status liittyy vahvasti LEADER-toiminnan myötä syntyneeseen yhteistyön henkeen. Alueesta on myös tullut LEADER-projektista alkunsa saaneen kasvatuksen kautta Suomen johtava tyrnin tuottaja. Yleensäkin tärkeimpänä pidetyt tulokset vaihtelivat voimakkaasti alueittain, riippuen täysin siitä, millaisia hankkeita alueella oli ollut.

Taulukko 48. Toimintaryhmien haastatteluissa (25) useimmiten mainitut pilottiluonteisuuden tulokset / näkyminen hankkeissa.

Pilottiluonteisuuden ilmeneminen	Toimintaryhmien määrä
Uusi toimintatapa	14
Uusi tuote/palvelu	12
Mukaan uusia toimijoita/verkostoja	9
Uusi käytettävä tekniikka/laitte	8
Uusi tapahtuma	2
Uusi työpaikka	2

7.3 Pilottiluonteisuus esimerkkien kautta

Yksinkertaisin pilottiluonteinen hankemuoto on se, että hankkeessa kehitetään jokin uusi tuote tai tuotantomalli. Esimerkkinä tässä voidaan nostaa esille hanke, jossa kehitettiin ja patenttoitiin perunoiden varastolaatikoiden pesu- ja desinfiointilaitte. Kehitetyllä laitteella vastattiin selkeään perunaviljelmiltä nousevaan ongelmaan siitä, miten varastolaatikot saadaan pestyä tehokkaasti. Lisäksi laitteesta tehtiin liikuteltava niin, että sitä voidaan käyttää useammalla kuin yhdellä tilalla. Tällaiset keksintöön perustuvat hankkeet ovat selkeästi pilottiluonteisia. Esimerkkinä toiminnasta, jossa on luotu uudenlaista tuotantomallia, voidaan mainita hanke, jossa hyödynnetään Internetiä ainoana tuotteen markkinointi- ja myyntikanavana. Custom Sounds Oy:n yrittäjä suunnittelutti tuotteensa alan huippuammattilaisilla, tuotteen osat tehdään verkostossa ja tuote myydään Internetin välityksellä. Yritys sijaitsee Orivedellä, mutta se käy maailmanlaajuisista kauppa. Yrittäjä toteuttaa hankkeen kautta ideaansa siitä, että tuotteen voi suunnitella ja kootuttaa muualla, samalla kun itse keskittyy tuotteen ideointiin, omistamiseen ja myyntiin. Tässä uusia tekniikkoja, Internetiä ja verkostojen hyödyntämistä, hyödynnetään siten, että yritys voi toimia laajemmissa piireissä kuin mitä se muutoin voisi.

Hanketta voidaan pitää pilottiluonteisena myös silloin, kun sen toteuttajana on jokin aiemmista tilanteista poikkeava toteuttaja. Esimerkkinä tällaisesta voidaan mainita hanke, jossa kyläläiset pyrkivät saamaan alueelleen lisää asukkaita. Aiemmin tällaista asukashankintaa ei ole ollut

tai sitä on hoitanut jokin virallinen taho. Nyt on tehty sellaisia hankkeita, joissa kyläläiset ovat pääosassa lisäasukkaiden hankkimisessa kyläänsä. Karhukoto-hankkeessa usea kylä on yhdistänyt voimansa ja pyrkii näin saamaan asukkaita joko omaan kyläänsä tai omaan seutukuntaan, ja tätä kautta esimerkiksi parantamaan alueen elinvoimaisuutta. Kylät ovat tehneet yhteisen esitteen alueesta ja erikseen vielä esitteet itsestään. Esitteiden lisäksi kylät markkinoivat itseään Internetissä ja erilaisissa tapahtumissa. Hankkeessa asukkaiden houkuttelu kylälle ei lopu vain kylän esittelyyn eri foorumeilla vaan siihen liittyy kyläläisten sitoutuminen auttamaan ja opastamaan mahdollisia tulomuuttajia tarvittaessa jopa käytännön asioiden järjestelyssä. Samanhenkisiä hankkeita on tehty myös muualla, esimerkiksi Päijät-Hämeessä. Samaa ideaa toimijoiden laajennuksesta ollaan siis pilotoitu useammalla alueella samanaikaisesti. Pilottihankkeista saatuja kokemuksia ollaan myös monistamassa käyttöön laajemmalle alueelle.

Toinen esimerkki uudenaikaisista toteuttajista jonkin teeman ympärillä on Kehittyvä Terälahti-hanke. Hankkeessa Terälähdän kyläyhdistyksen palkkaama projektipäällikkö on mukana vaikuttamassa alueen kehittämiseen. Hankkeella yritetään saada päättäjä- ja rahoittajaorganisaatiota, kuten kuntaa ja Tielaitosta, kehittämään Terälähdän aluetta. Hankkeella on muun muassa vaikutettu kevyen liikenteen järjestelyihin, liikuntapalvelujen saatavuuteen, vesi- ja viemäriverkoston kehittämiseen sekä maaseutuasumisesta tiedottamiseen. Hankkeella kyläseura ja kyläläiset ovat ottaneet normaalia aktiivisemmän roolin

päättäjä- ja rahoittajaorganisaatioiden huomion kiinnittämisessä kylään ja sen asioihin.

Tuotteen tai tekijöiden lisäksi hankkeessa voi pilottiluonteista olla esimerkiksi toimintatapa, jota hankkeessa joko käytetään tai suunnitellaan käyttöön otettavaksi. Käytettävänä pilottiluonteisena toimintamallina voidaan mainita Suupohjan kulttuuriasiamieshanke. Hankkeella on muun muassa luotu seudullinen, kunnanrajat ylittävä kulttuurikumppanuuden malli. Siinä on solmittu kuntien, yhteisöjen ja yritysten välille ainutlaatuinen yhteistyö, jolla parannetaan seudullista kulttuuritoimintaa. Toiminnassa tärkeällä sijalla on kulttuuriasiamies, joka muun muassa koordinoi kulttuuritarjontaa ja edesauttaa kulttuurin toimintaedellytysten vahvistamista alueella. Tämä kulttuurikumppanuushanke on valtakunnallisestikin kokeiluluonteinen.

Pilottiluonteisena, hankkeessa valmisteltavana toimintatapana voidaan mainita esimerkiksi hanke, jossa selvitettiin kansankapitalismin käyttöönottoa. Hankkeessa selvitettiin, voidaanko paikallisella riskipääomasijoittamisella edistää alueen nykyistä ja tulevaa yritystoimintaa. Lisäksi selvitettiin muun muassa, miten varat toimintaan saataisiin koottua, millaisia kohdeyritysten tulisi olla ja millaisia säädöksiä toimintaan liittyy. Hankkeen tuloksena oli tieto siitä, että rahaa yrityksiin on mahdollista saada kansankapitalismin keinoin. Tieto avaa uusia mahdollisuuksia tällä saralla; voidaan lähteä toimimaan ja kokeilemaan rahojen kierrättämistä paikallisesti.

Casehanke-ehdotukset ja valitut casehankkeet voidaan jakaa neljään innovaatiotyyppiin (Assessing the added value of the LEADER approach 1999). Innovaatiotyypit ovat 1) lisäarvon tuottaminen paikallisille resursseille, 2) toimet, joita ei ole otettu huomioon muissa kehittämisspoliittisissa toimissa, 3) toimet, jotka ovat tarjonneet uusia vastauksia maaseutualueiden heikkouksiin ja 4) teknologiaan ja tieto-taitoon liittyvät perinteiset innovaatiot. Hankkeista suurin osa osuu tyyppiin 1 ja 4. Myös tyyppiin 3 osuvia hankkeita

on runsaahkosti. Sellaisten tyyppiin 2 osuvien toimien määrää, joita ei ainakin jossain ohjelmassa olisi otettu huomioon, on vaikea arvioida. Niitä näyttäisi kuitenkin olevan vähemmän kuin muiden tyyppien hankkeita.

7.4 Päätelmät, suositukset ja vastaukset arviointikysymyksiin

Päätelmät:

- Toiminnan pilottiluonteisuutta voidaan tarkastella monesta näkökulmasta. Jonkun mielestä juuri mikään tässä maailmassa ei ole pilottiluonteista, vaan kaikkea on jo kehitetty, toinen taas on valmis näkemään lähes kaiken sellaisen pilottiluonteisena toimintana, mitä aiemmin ei ole juuri täsmälleen samoin tehty alueella. Voidaan kuitenkin sanoa, että LEADER+ -hankkeista on löydettävissä erilaisia esimerkkejä pilottiluonteisesta toiminnasta. Osa pilottiluonteisista hankkeista on pilottiluonteisia kyseisellä alueella, osa valtakunnallisesti tai jopa laajemmin. Se, että pilottiluonteisuus on yhtenä valintakriteerinä LEADER+ -hankkeille, on tärkeää, sillä näin ainakin pohditaan riskialttiimpienkin hankkeiden rahoitusta. LEADER+ -varoilla on periaatteessa mahdollista kokeilla ja kehittää uusia aloitteita, jolloin ehkä syntyy kokonaan ennakoimattomiakin innovaatioita. Mahdollisuutta rajoittavat kuitenkin rahoitussäädökset, jotka ovat joka tapauksessa samat LEADERissa kuin pääohjelmissakin.
- Koska pilottiluonteisuus on venyvä käsite, on vaikea arvioida, millainen toiminta on alueella aidosti pilottiluonteista. Alueen olosuhteet vaikuttavat asiaan. Toiminnanjohtajien tulkintojen perusteella voitaneen kuitenkin arvioida, että noin kolmannes LEADER+ -hankkeista on kriittisestikin tarkasteltuna pilottiluonteisia. Väljemmin arvioituina pilottiluonteisia lielee noin 80 % hankkeista. Pilottiluonteisuus toteutuu LEADER+ -toiminnassa siis melko hyvin, koska pilottiluonteisuuden toteutumis-

ta jokaisessa hankkeessa ei voida edellyttää. Tämä vaatisi alueen toimijoilta niin paljon, että se sotisi alhaalta ylös -periaatetta vastaan. Kaikilla alueilla ei ole myöskään mahdollista löytää jatkuvasti jotain täysin uutta, vaan on järkevää rahoittaa myös muuten hyvää toimintaa. Näin etenkin, koska nykyisin tieto hyvistä pilottiluonteisista toimintamalleista leviää toimijoiden käyttöön turhan heikosti.

- Toimintaryhmien tulkinta pilottiluonteisuudesta vastaa virallista LEADERin pilottiluonteisuuden määritelmää. Sen toteuttamisessa on kuitenkin oltu hieman suurpiirteisempiä. Usein pilottiluonteisuus on käytännössä tullut alueelle, joskus jopa vain kylälle, uudeksi toiminnaksi tai toimintatavaksi, kuten toisilleen uusien tahojen yhteistyöksi. Tällöin toiminnan alkuperäinen idea on siirretty alueelta toiselle, mikä liittyy toiminnan alueiden väliseen yhteistyöhön ja verkottumiseen. Jonkin verran on pystytty myös levittämään LEADER-alueilla pilottiluonteisina kokeiltavia toimintatapoja eteenpäin muuallekin. Tämä on kuitenkin melko vähäistä.

Suositukses:

- Jotta pilottiluonteisuuteen liittyviä indikaattoritietoja voitaisiin todella käyttää hyväksi

toiminnan pilottiluonteisuuden mittaamisessa, tulisi toisaalta vaatia entistä systemaattisempaa lomakkeiden täyttämistä, ja toisaalta tehdä lomakkeista mahdollisimman helposti täytettäviä niin, ettei myönteisiä vaikutuksia aikaansaavia projekteja ainakaan ”rangaista” lisälomakkeista kertyvällä lisätyöllä.

- Koska LEADER-toiminnalta edellytettävä alueilla pilottiluonteisina kokeiltavien toimintatapojen siirtäminen muidenkin käyttöön, on melko vähäistä, toimintaryhmien tulisi entistä enemmän panostaa hankkeen siirrettävyyteen ja siirrettävyyssarvoon. Siirrettävyyssarvolla tarkoitetaan, että hanke ei olisi pelkästään alueelleen innovatiivinen, vaan myös idealtaan laajemmalle alueelle soveltuva. Myös itse siirtoprosessiin olisi syytä panostaa nykyistä enemmän eli tulisi miettiä konkreettisia keinoja viestiä uusista innovaatioista muiden toimijoiden tietoisuuteen. Tässä verkostoyksikön asema voisi olla merkittävä. Tulisikin pohtia, voidaanko verkostoyksikön toimeksiantoa muuttaa enemmän oppimista ja innovaatioiden siirtoa tukevaksi. Hanketoimijoiden tapaamismahdollisuudet ja hankerekisteri voisivat olla toimivia käytännön tapoja edistää ideoiden ja käytäntöjen siirtoa.

Taulukko 49. Arvioitsijan vastaukset pilottiluonteisuutta koskeviin arviointikysymyksiin.

ARVIOINTIKYSYMYKS 14. Miten LEADER+ -ohjelman pilottiluonteisuutta on eri toimintaryhmissä tulkittu ja toteutettu? (2)	PÄÄTELMÄ – pilottiluonteisuus toteutunut toimintaryhmien tulkinnan mukaan melko hyvin (ei kaikissa hankkeissa), kriittisesti tarkastellen toteutuu noin 30 %, väljemmin tarkasteltuna noin 80 %:ssa – toimintaryhmien näkemys pilottiluonteisuudesta vastaa LEADERin määritelmää (=jotain alueelle uutta, siirrettävää toimintaa) – usein uutta toimintatapaa (= toisilleen uusien tahojen yhteistyötä), myös uutta tekniikkaa / uusia tuotteita – pilottiluonteisuus harvemmin täydellisen uutta toimintaa, toimen tai toimintatavan siirrettävyyttä tai siirrettävyyssarvoa ei juuri ajateltu
	SUOSITUS – indikaattorilomakkeiden tulisi olla tarpeeksi yksinkertaisia, jotta niiden täytöstä ei aiheutuisi liikaa vaivaa, lisäksi täyttöä olisi entistä paremmin valvottava – innovaatioiden siirrettävyyssarvoon ja itse siirtämiseen kiinnitettävä huomiota toimintaryhmissä – innovaatioiden siirtäminen voitaisiin asettaa osin verkostoyksikön vastuulle

8. Yhteistyö ja sosiaalinen pääoma

Miia Mäntylä & Telle Lemetyinen

8.1 Johdanto

Suomen LEADER+ -ohjelma vahvistaa yhteistyötä maaseudun asukkaiden, paikallisten yritysten ja yhdistysten sekä paikallisten viranomaisten välillä rahoittamalla eri tahojen välisiä hankkeita. Yhteistyötä vahvistetaan toimintaryhmäalueiden sisällä, alueiden välillä ja kansainvälisesti. LEADER+ -ohjelmassa on yhtenä toimintalohkona alueiden väliset maaseudun kehittämishankkeet. Tämä toimintalohko kannustaa toimintaryhmiä yhteistyöhön muiden suomalaisten toimintaryhmien, mutta myös muiden maiden toimintaryhmien tai vastaavien ryhmittymien kanssa. On arvioitu, että lohkon varoista 40 % käytetään kansallisiin ja 60 % kansainvälisiin yhteistyöhankkeisiin. (MMM 2001: 42, 62-64.)

Alueiden välisten ja kansainvälisten yhteistyöhankkeiden tavoitteena on löytää uusia ideoita ja ratkaisuja ryhmän toiminta-alueen kehittämisessä esiin nousseisiin ongelmiin ja luoda uutta tai uudenlaista yhteistyötä eri maaseutualueiden välillä. Tavoitteena on myös maaseudun elinkeino- ja työllisyysmahdollisuuksien lisääminen. Rahoitettavien hankkeiden tavoitteena Suomen LEADER+ -ohjelman mukaan on muun muassa lisätä kansallisia ja kansainvälisiä yhteyksiä erityisesti alueen pienyrityksissä ja muussa elinkeinotoiminnassa, ja näin johtaa kohentuneeseen elinkeinotoimintaan. Lisäksi hankkeilla tavoitellaan uusien taitojen oppimista, tietojen hankkimista ja markkina-alueiden löytämistä. (MMM 2001: 63-64.) Tärkeää on, että yhteishankkeilla saadaan alueelle lisäarvoa, jota ei ilman yhteistyötä saavutettaisi. Erityisesti tämä pätee kansainvälisiin hankkeisiin.

Tavoitteisiin pääsemistä seurataan kansallisten ja kansainvälisten yhteishankkeiden lukumäärällä, kansallisten ja kansainvälisten kontaktien

lisääntymisenä pienyritys- ja muussa elinkeinotoiminnassa, uusien taitojen ja tietojen hankkimisella yhteistoiminnan avulla ja uusien markkina-alueiden löytämisenä paikallisille tuotteille yhteistoiminnan avulla. (MMM 2001: 60-63.) Alueiden välisen yhteistyön LEADER-erityispiirteellä on tavoitteena yhteisen hankkeen elinkel- poisuuteen tarvittavan kriittisen massan saavuttaminen ja täydentävien toimien kannustaminen (Euroopan komissio 2002: 34) eli pyrkimyksenä on, että hankkeeseen yhteistyöllä saataisiin tarpeeksi resursseja tai osallistujia, joiden avulla hanke on mahdollista toteuttaa. Samalla mahdollistetaan se, että alueella ei tehdä päällekkäisiä, vaan toisiaan täydentäviä toimia.

Komission arviointiperusteena tälle LEADER+ -erityispiirteelle on, että kansainvälistä ja alueiden välistä yhteistyötä on pyritty edistämään ohjelmatasolla. Komission arviointiperusteina maaseutualueiden välisen yhteistyön tukemiselle ovat, että

- 1) kumppanit, maaseudun toimijat ja maaseutuväestö ovat saaneet omia kehittämistoimiaan koskevaa hyödyllistä tietoa ja tieto-taitoa LEADERin yhteistyömekanismien ansiosta,
- 2) on käynnistetty hankkeita, joita ei olisi voitu toteuttaa ilman alueiden välistä yhteistyötä,
- 3) yhteistyöhankkeet vastasivat toteutusalueen tarpeita ja
- 4) yhteistyötä on toteutettu ohjelmaan kuuluvien alueiden ulkopuolella niin Suomessa ja EU:ssa kuin EU:n ulkopuolellakin.

Tarkoituksena on selvittää, missä määrin LEADER+ on edistänyt maaseudun kehittämistä koskevien tietojen, hyvien toimintatapojen ja tietotaidon vaihtoa yhteistyön avulla, missä määrin LEADER+ on edistänyt kehittämishankkeiden toteuttamista eri alueiden välisen yhteistyön avulla ja missä määrin yhteistyö on ulottunut ohjelmaa laajemmalle. Koska kansainvälistyminen on toimintaryhmillä vasta aluillaan, arvioinnin

Taulukko 50. Luvun arviointikysymysten mittaaminen ja kysymyksiin vastaaminen.

	Faktuaaliset mittarit	Tulkintaa sisältävät mittarit (suluissa lähde)
Yhteistyö ohjelmatasolla	Miten yhteistyö käsitetty toimintaryhmissä (toimintaryhmien kehittämissuunnitelmat ja raportit) Eri toimintalohekojen osuus hankkeista (hankerekisteri)	Miten yhteistyö nähty toimintaryhmissä (toimintaryhmien henkilöstön haastattelut)
Yhteistyö ja verkottuminen	Miten yhteistyö ja verkottuminen näkyvät hankkeissa (hankeraportit ja -suunnitelmat)	Verkostoyksikön tehtävä ja onnistuminen, verkostoitumisen hyödyt (toimintaryhmien henkilöstön haastattelut, verkostoyksikön haastattelut, kysely hankkeille, kysely toimintaryhmien sidosryhmille)
Kansainvälinen yhteistyö	Kv-hankkeiden määrä tl2 (hankerekisteri)	Kv-hankkeiden määrä ja tuoma lisäarvo (casehankeanalyysi, toimintaryhmien henkilöstön haastattelut)
Sosiaalinen pääoma	Miten sosiaalinen pääoma näkyy hankkeissa (hankeraportit ja -suunnitelmat)	Miten sosiaalinen pääoma on tulkittu, onko kehittynyt (toimintaryhmien henkilöstön haastattelut, toimintaryhmäläisten ryhmäkeskustelu, (kysely toimintaryhmien sidosryhmille) Miten sosiaalinen pääoma on kehittynyt hankkeissa (casehankehaastattelut)
	Arvioitsijan analyysi ja päätelmät (mittareiden kuvaaman asiasisällön vertailu ja arvottaminen)	
	→ Vastaukset arviointikysymyksiin	

painopiste ajoittuu vuoteen 2005. Tarkoitus on selvittää, millainen vaikutus kansainvälisillä yhteishankkeilla on ollut paikallisten toimintaryhmien alueelle ja onko niiden avulla saatu todellista lisäarvoa. Arviointikysymyksiin vastataan taulukossa 50 kuvattujen menetelmien kautta. Yhteistyö nähdään tässä arvioinnissa verkottumista syvempänä toimintana, jossa asioita todella tehdään yhdessä, ei pelkästään tiedoteta asioista toisille.

8.2 Yhteistyö kehittämissuunnitelmissa

Toimintaryhmien kehittämisohjelmissa yhteistyö on otettu monipuolisesti huomioon. Niissä yhteistyö nähdään keinona saavuttaa muita tavoitteita eli sitä pidetään tarvittavien resurssien tai tiedon lähteenä. Se saattaa olla sekä hankkeiden valintakriteerinä että laadullisena tavoitteena. Yhteistyön muotoina kehittämissuunnitelmissa tulevat ilmi hankkeet, yhteisten resurssien (esim. kirjanpitiäjä) käyttö, tiedotus, kokemusten vaihto, vierailut ja yhteistilaisuudet, seminaarit ja koulutukset. Lisäksi mainitaan hanketyöskentelyn koordinoiti muiden ohjelmien kanssa. Toimintaryhmien ohjelmissa yhteistyön käsite menee usein päällekkäin vuorovaikutuksen ja verkostoitumisen kanssa.

Alueen sisäinen yhteistyö näkyy kehittämisohjelmissa muun muassa ohjelman laatimispro-

sessissa, johon pyrittiin saamaan mukaan laaja joukko alueen ihmisiä. Alueen sisäistä yhteistyötä tehdään esimerkiksi viranomaisien, eri hankkeiden ja muiden ohjelmien kanssa. Yhteistyön yleisimpänä muotona mainitaan avoin tiedotus. Kansallisen tason yhteistyötä sanotaan tehtävän lähialueiden ja muiden toimintaryhmien sekä muiden maaseudun kehittäjäorganisaatioiden kanssa. Apuna mainitaan käytettävän verkostoyksikön suhteita. Kansallinen yhteistyö toteutuu joko toimintaryhmien tai hankkeiden tasolla. Siihen kuuluvat esimerkiksi yhteistyösopimukset toimintaryhmien välillä. Yhteistyökumppaneina voivat olla myös muut kuin LEADER-toimintaryhmät. Kansainvälisen yhteistyön kumppaneiksi kehittämissuunnitelmissa mainitaan muut toimintaryhmät, ystävyyskunnat ja muut toimijat. Yhteyksiä sanotaan haettavan kansallisen ja Euroopan tasoisen verkostoyksikön avulla sekä toimintaryhmien tai toimintaryhmien alueen muiden toimijoiden olemassa olevien suhteiden kautta.

8.3 Alueiden sisäisen yhteistyön aineiston analyysi

Yhteistyötä tehdään eri aluetasolla ja niiden välillä. Toimintaryhmien **kuntien ja seutukuntien kanssa** tekemä yhteistyö liittyy alueen kehittämiseen ja rahoitukseen. Kunnissa yhteistyötä tehdään etenkin yrityspalvelupisteen, elinkeinoasiamiehen ja maaseutuasiamiehen kanssa

muun muassa seutumarkkinointiin liittyen. Kuntien kanssa vaihdetaan ajatuksia ja niiden kautta kuullaan alueen tarpeista. Ne myös osallistuvat tapahtumien järjestämiseen. Kuntien ja toimintaryhmien yhteistyöhön kuuluu molemminpuolista tiedottamista, yhteisiä neuvonpitoja ja hankkeiden yhteistä suunnittelua. Kunnat myös rahoittavat hankkeita ja osallistuvat niiden ohjaamiseen. Elinkeinokuntayhtymä hallinnoi monia erään alueen hankkeista, koska pienillä hanketoimijoilla ei siihen aina ole resursseja ja kykyä.

TE-keskuksen kanssa tehtävä yhteistyö liittyy rahoitukseen ja hallintoon. Myös hankkeiden valmisteluvaiheessa ollaan usein jopa päivittäin yhteydessä, jotta osataan toimia hakemusten kanssa oikein jo ensi yrittämällä. Kehittämisyhtiöiltä ja uusyrityskeskuksesta saadaan asiantuntevasta yrityshankkeiden valmisteluun. Tavoite 1: n ohjelmapäällikön ja toimialapäällikköjen kanssa pyritään esimerkiksi hanke-esityksien koordinoituihin. Maaseutuakatemiasta on edustaja erään toimintaryhmän ohjausryhmässä. **Viranomaiset** osallistuvat hankkeiden taustaselvityksiin. Myös viranomaisahot määrittelevät yhteistyön toimintaryhmien kanssa olevan enimmäkseen hankkeiden yhteistä valmistelua ja lausunnon antoja sekä neuvontaa. Neuvonta- ja asiantuntija-apua annetaan myös toimintaryhmistä viranomaisiin päin. Viranomaiset ja toimintaryhmät järjestävät myös yhteisiä koulutuksia ja yhteistä tiedottamista.

Potentiaalisena yhteistyökumppanina, jonka kanssa tähän mennessä on ollut liian vähän yhteistyötä, mainittiin yleensä joku seuraavista

kolmesta tahosta (taulukko 51). Maakuntien liittojen kanssa yhteistyötä kaivataan lisää Varsinais-Suomessa, Keski-Pohjanmaalla, Päijät-Hämeessä, Pirkanmaalla, Pohjois-Karjalassa, Kymenlaaksossa ja Satakunnassa. Myös eri oppilaitosten kanssa toivotaan lisää yhteistyötä. Opettajat eivät kuulemma ole vielä ”syttyneet” LEADER-toiminnalle, vaikka sitä on esitelty heille. Myöskään yliopistojen tiedekuntien ei koeta olevan kiinnostuneita alueen kehittämistä. Ajanpuute on eräs tärkeimmistä esteistä yhteistyölle. Lisäksi yrittäjäjärjestöjen kanssa yhteistyön nähdään jääneen turhan vähäiseksi, osittain ehkä siksi, että yrittäjäjärjestöt koetaan jotenkin ”sisäänpäin lämpiäviksi”. Joillain paikoin lisää yhteistyötä toivotaan myös kuntien kanssa. Tämä johtunee siitä, että aluksi toiminnassa haluttiin korostaa itsenäisyyttä ja sen takia yhteistyötä kuntien kanssa vältettiin. Nyt kuntien merkitys yhteistyökumppaneina on kuitenkin huomattu.

Toimintaryhmätyön ytimen ulkopuolella olevat henkilöt eli **sidosryhmä- ja viranomaiskyselyyn vastanneet** uskovat, että LEADER-toiminta on rakentanut yhteistyötä paikallisten toimijoiden välillä. Sidosryhmissä 62 % vastaajista on sitä mieltä, että LEADER-toiminta rakentaa yhteistyötä paikallisten toimijoiden välillä joko melko tai erittäin hyvin. Maakunnista Hämeestä, Päijät-Hämeestä, Itä-Uudestamaasta, Uudestamaasta, Kymenlaaksosta ja Pirkanmaasta analyysia varten muodostetussa alueessa suhtaudutaan tähän asiaan muita epäilevämmiin. Alueella yhteistyön rakentamista melko tai erittäin hy-

Taulukko 51. Potentiaalisia yhteistyökumppaneita, joiden kanssa toimintaryhmien (25) mielestä yhteistyö on toivottua vähäisempää.

Potentiaalinen yhteistyökumppani	Toimintaryhmien määrä
Maakuntien liitot	9
Yliopistot yms. oppilaitokset	6
Kunnat/kaupungit	4
Yrittäjähdistykset	2
Kunnalliset kehittämisskeskukset tms.	2
Muut tahot (1 maininta/taho)	6

vänä pitää vain 52 % sidosryhmien edustajista. Kaikissa maakunnissa eniten yhteistyön rakentamiseen uskovat maakuntien liitot ja kunnanjohtajat. Myös elinkeinoasiamiehet ja TE-keskus kokonaisuudessaan uskovat asiaan. Yhdistysten edustajat puolestaan ovat asiassa epäilevämpiä. Heitä oli vastaajista tosin niin pieni osuus, ettei mitään varmaa voida sanoa. Usko rakentuneeseen yhteistyöhön vahvistuu hiukan sitä mukaan, kuinka pitkään vastaaja on seurannut toimintaryhmyötä; pidempään mukana olleet uskovat yhteistyön rakentuneen paremmin kuin vähemmän aikaa mukana olleet. Vähän aikaa mukana toiminnassa olleista vastaajista vajaa 10 % ei tuntenut paikallisen yhteistyön rakentumista niin hyvin, että olisi osannut arvioida sitä. Sidosryhmäedustajista ¾ uskoi LEADER-hankkeiden toteuttavan aitoa paikallislähtöisyyttä. Yhden toimintaryhmän henkilöstö tosin vahvasti epäili tätä omalla alueellaan.

Mitä paremmin vastaaja tuntee LEADER-toiminnan, sitä enemmän hän uskoo siihen, että toiminta rakentaa yhteistyötä paikallisten toimijoiden tai toimintaryhmän ja vastaajan edustaman tahon välille. Yhteistyötä näyttäisi syntyneen vastaajan taustaorganisaation ja toimintaryhmän välille muita vähemmän kunnanhallituksen puheenjohtajien mielestä. Etelä- ja Keski-Pohjanmaalla sekä Keski-Suomessa yhteistyötä näyttäisi syntyneen keskimääräistä vähemmän, Satakunnassa ja Varsinais-Suomessa keskimääräistä enemmän.

Alueiden sisäinen yhteistyö hanketasolla

Hankekyselyn perusteella hankkeet ovat tehneet yhteistyötä monien tahojen kanssa. Vain 3 % hankkeista ilmoitti, ettei ole tehnyt yhteistyötä minkään tahon kanssa. Eniten yhteistyötä on tehty yritysten kanssa (68 % hankkeista), sitten kuntien ja järjestöjen (molemmat 64 %). Oppilaitosten (47 %), muiden hankkeiden (37 %) ja muiden tahojen (21 %) kanssa on tehty yhteistyötä selvästi vähemmän. Muina yhteistyötahoina mainittiin useimmin yksittäiset

asukkaat, tiedotusvälineet ja seurakunnat. Useita mainintoja saivat myös museot ja museovirasto, ympäristökeskus, viranomaiset, toimintaryhmät ja kehittämiskeskukset. Hankkeista 66 % ilmoitti, että heillä on ollut yhteistyötä lähialueella. Vastaajista 86 % ilmoitti hankkeen lisännen osallistujien yhteistyötä paikallisesti ja 65 % alueellisesti. Yhteistyö painottuu hankkeilla siten alueen sisäiseen yhteistyöhön. Etenkin vanhempien, miespuolisten, alusta asti hankkeessa mukana olleiden ja toimintaryhmän jäsenyyden hankkineiden vastaajien mielestä alueellinen yhteistyö oli lisääntynyt. Paikallisen yhteistyön lisääntymisen suhteen mielipiteet eivät vaihdelleet taustamuuttujittain.

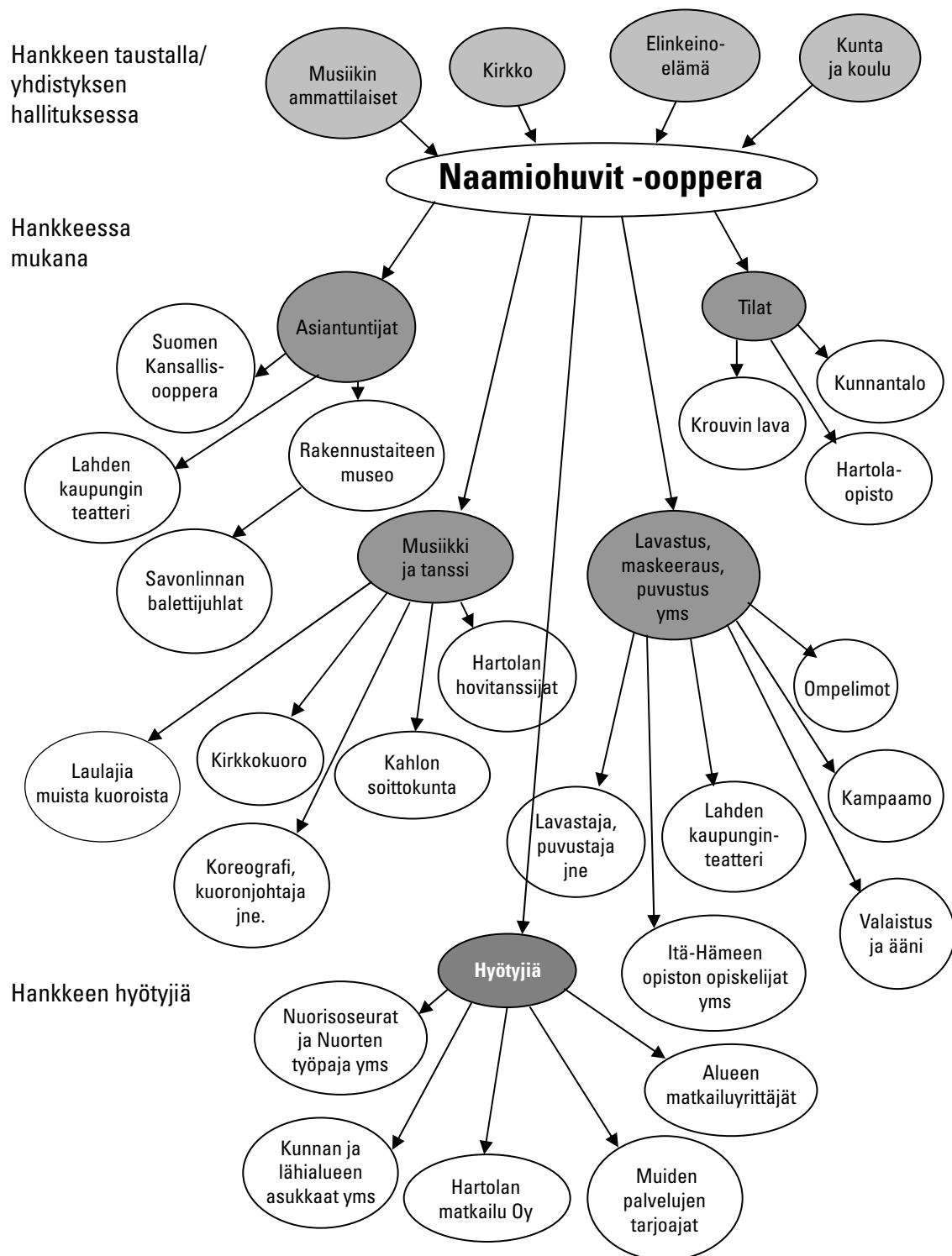
Hankkeiden välinen yhteistyö on sisältänyt enimmäkseen tiedon vaihtoa, yhteistä suunnittelua ja neuvotteluja. Voimavarojen yhdistämistä, yhteisiä tapahtumia ja etenkin yhteisiä koulutuksia on ollut selvästi vähemmän. Lisäksi joitain mainintoja saivat hankkeiden yhteiset tutustumismatkat. Paikallistason yhteistyön sanottiin hankkeen aikana useimmiten kehittyneen joko talkoina, eri tahojen toisiinsa tutustumisena, kylien, yhdistysten ja yritysten yhteistyönä, yhteismarkkinointina, yhteistapahtumina tai tiedon vaihtona. Monessa rahoitetussa LEADER+ -hankkeessa hankepartnerien yhteistyö on olennainen uusi tekijä. Saattaa olla, että LEADER+ on rohkaissut ensimmäistä kertaa saman alueen erityyppisiä toimijoita kehittämään yhdessä omaa aluettaan tai sitten LEADER+:n kautta on saatu tarvittavat resurssit, jotta vanhojen yhteyksien pohjalta on pystytty tekemään todellista yhteistyötä.

Hankkeet esimerkkeinä alueiden sisäisestä yhteistyöstä

Monet sisäistä alueyhteistyötä kuvaamaan otetut hankkeet ovat keskittyneet jonkun tietyn teeman kehittämiseen, jolloin hankkeen toimijat ovat valikoituneet teemasta lähtevien tarpeiden mukaan. Esimerkiksi Ooppera Naamiohuvit -hanketta oli ohjaamassa yhdistyksen hallitus, johon kuului edustajat kirkosta, oopperasta, kunnasta,

yrittäjä- ja elinkeinoelämästä sekä opetuspuolelta (kuva 5). Lisäksi hanketta oli toteuttamassa muun muassa koko joukko musiikin, tanssin ja teatterin ammattilaisia ja harrastajia, opiskelijoita, alueen yrittäjiä, kuten ompelijoita ja kampaajia, sekä paikallisia ihmisiä. Se, että hanketta oli toteuttamassa joukko erilaisia alueen toimijoita, oli tyypillistä tarkastelluille hankkeille. Riippu-

en hankkeen teemasta, on niissä ollut mukana erityyppisiä toimijoita, kuten yhdistyksiä (esim. metsästys- ja riistanhoitoyhdistys, kennelkerho, eräyhdistys, kyläseura, paikallisseura), yrityksiä (matkailu- ja käsityöyritykset, konsulttiyritykset, energia-alan yritys), virastoja (kunta, TE-keskus) ja tutkimuslaitoksia (ympäristökeskus ja TE-KES).

Kuva 5. Esimerkki hankkeiden yhteistyösuhteista.

Osassa tarkasteltuja hankkeita oli mukana alueiden kouluja ja niiden oppilaita tai sitten nuoret olivat hankkeiden kohderyhmässä. Näin pyrittiin samaan nuoria mukaan oman alueensa kehittämiseen ja yhteistyöhön alueensa sisällä. Muutoinkin useiden erityyppisten toimijoiden yhteistyöllä on toimintaan saatu mukaan paljon ihmisiä. Monessa hankkeessa oli usein laaja kohdejoukko, esimerkiksi matkailijat ja kuntalaiset, perheet ja liikuntavammaiset, kylien kehittäjät tai alueen asukkaat. Sillä, että hankkeet kohdistuivat laajoihin ihmisjoukkoihin, lienee edelleen vaikutusta alueen sisäisten yhteistyöverkostojen syntymiseen ja vahvistumiseen. Yhteistyön ideologiaa on ehkä saatu levitettyä alueella hankkeen ulkopuolellekin.

Yhteistyöhankkeissa tiedottamisella on merkittävä osa hankkeen toteuttamisessa ja onnistumisessa. Hankkeen sisäinen tiedottaminen on tärkeää, jotta kaikki hankepartnerit tietävät, mitä ollaan tekemässä. Ainakin joissakin hankkeissa sisäiseen tiedottamiseen on kiinnitetty erityistä huomiota. Hankkeen ulkoinen tiedottaminen on tärkeää, jotta hankkeen kohderyhmät ja muutkin ihmiset saavat tietoa hankkeen toimenpiteistä, voivat osallistua sen järjestämiin tilaisuuksiin ja näkevät, mitä julkisin varoin tehdään.

Tarkastelluissa alueen sisäisen yhteistyön case-hankkeissa on toteutettu erityyppisiä toimintoja. Niissä on järjestetty koulutusta, kursseja ja yhteisiä tutustumismatkoja, kunnostettu luonnonpuistoa ja markkinoitu sitä sekä valmisteltu kunnianhimoinen oopperaesitys. Yhteistyöhankkeessa on tehty kattava esiselvitys alueen kehittämisestä ja ideoitu tulevia yhteistyöprojekteja. On myös kohotettu museon kiinnostavuutta ja tuotteistettu sen toimintaa sekä järjestetty yhteistyöpalavereja ja kotiseutuiltoja. Lisäksi on edistetty kansainvälisen kylätasaisen yhteistyön syntymistä ja vahvistamista seminaarin avulla yms. Toisin sanoen niin näissä tarkastelluissa hankkeissa, kuten yleensäkin LEADER+ -hankkeissa hankkeiden sisältö ja toimenpiteet ovat olleet monenkirjavia.

Osa alueen sisäisen yhteistyön hankkeista perustuu vanhaan yhteistyöhön ja osassa yhteistyösuhteita solmittiin teeman tai tarpeen mukaan. Esimerkiksi Maaseudun koiranelämää -hankkeessa yhteistyötä oli jo olemassa alueella järjestöjen kesken, mutta yhteistoiminta ei ollut tehokasta taloudellisten resurssien puuttumisen takia. Useilla Kv-virkku-hankkeessa mukana olleilla kylillä oli ollut jo aiemminkin kansainvälisiä yhteyksiä, mutta nyt hankkeella haettiin entistä jämäkämpiä yhteistyömalleja alueen sisällä ja ennen kaikkea kansainvälisesti. Ooppera Naamiohuvit on saanut alkunsa ajatuksesta hyödyntää paikkakunnalla olevaa musiikkiosaamista aiempaa laajemmin. Hankkeen tavoitteena oli koota alueella toimivia musiikin ammattilaisia ja harrastajia yhteen ja valmistaa yhdessä ooppera, joka vahvistaa toimijoiden yhteistyötä ja keskinäistä verkostoitumista sekä samalla kohottaa alueen identiteettiä. Varmasti osa hankkeeseen osallistuneista henkilöistä ja tahoista on tuntenut toisensa entuudestaan, mutta yhtä varmasti oopperaprojektin toteuttamiseen on tarvittu ennalta tuntemattomia ihmisiä ja tahoja, jolloin yhteistyöverkostot ovat laajentuneet valmisteltavan oopperan tarpeiden mukaisesti.

Yhteistyön jatkuminen hankkeen jälkeen on yhtä tärkeää kuin sen käynnistäminen tai vahvistaminen toteutetulla hankkeella. Monesta hankkeesta on seurannut jatkoa. Esimerkiksi Tainiovirran kestävä kehitys -hanke oli esiselvityshanke alueen kehittämisestä ja kunnostamisesta. Esiselvityksessä on suunniteltu lukuisia joukko alueen tulevia kehittämishankkeita, joille on laskettu budjetit ja sovittu toteuttajat. Esiselvityshankkeesta siis poikinee lukuisia hankkeita, joissa on monia alueen eri toimijoita mukana. Esiselvityksen pohjalta on käynnistetty myös yhteistyöneuvotteluja kansainvälisen tutkimusyhteistyön aikaansaamiseksi. Kv-virkku-hankkeessa, jossa tavoiteltiin syvennystä kylien kansainväliseen yhteistyöhön, on huomattava, että sen vaikutukset tulevat näkyviin vasta hankkeen jälkeen, jolloin on nähtävissä osallistujakyläien kansainvälinen kehitys ja sen vaikutukset alueella.

Hankkeilla on ollut yhteistyötä myös oman hankkeen ulkopuolelle. Esimerkiksi Viiaste museo kaikkite asiaks -hanke on tehnyt yhteistyötä alueen muiden kulttuurihankkeiden kanssa. Hanketta toteuttavalla museolla on ollut yhteistyötä ja verkostoitumista hankkeen tiimoilta myös muun muassa Marttojen ja Taivassalon oppaiden kanssa. Hanke ja museo ovat olleet esillä eri paikoissa, kuten Naantalın musiikki-juhllilla.

Maaseudun koiranelämää -hankkeessa hankkeen toimijat olivat solmineet keskenään Palvelusopimuksen nimellä kulkeneen yhteistyösopimuksen. Sopimuksessa hankkeen toteuttajat muun muassa määrittivät selkeästi hankkeen tarkoituksen ja tavoitteen, jakoivat hankkeeseen liittyvät vastuut ja velvoitteet samoin kuin hyödyt keskenään, sopivat hankkeen rahoituksesta ja raportoinnista sekä menettelytavoista mahdollisten erimielisyyksien ilmaantuessa. Sopimus oli annettu hankkeen toteuttajien lisäksi myös toimintaryhmälle ja TE-keskukselle. Tämän tyyppinen sopimus selkeyttää ja virallistaa yhteistyöhankkeen toteuttamista. Sen avulla jokainen osapuoli tietää, mitä heiltä odotetaan ja toisaalta, mitä he saavat yhteistyöstä.

Miksi sitten nämä tarkastellut hankkeet on kannattanut tehdä yhteistyössä toisten kanssa eikä yksin? Tarkasteltujen hankkeiden toteuttaminen käytännössä ei olisi onnistunut yksin, vaan niissä on tarvittu monen alan osaajia tai ainakin laaja tekijäverkosto. Hankkeissa on saatu aikaan tai vahvistettu toimivia yhteistyöverkostoja, jotka voivat toimia omalla alallaan alueensa kehittämiseksi. Maaseudun koiranelämää -hankkeella on luotu luontoa harrastavien järjestöjen välille yhteistyömalli, jolla arveltiin olevan valtakunnallistakin sovellusarvoa.

Hankekyselyyn vastanneista 75 % ilmoitti saavuttaneensa yhteistyön kautta jotain sellaista, mitä ei olisi saavuttanut ilman sitä. Yhteistyö on siis tuonut toimintaan yleensä **lisäarvoa**. Yleisimmin mainittuja esimerkkejä yhteistyön tuomista

eduista olivat synergia eli lähinnä päällekkäisten toimintojen karsiminen, kustannussäästöt ja lisäresurssien saaminen, tiedon ja kokemusten vaihto, uudet ideat ja toimintamallit, laajempi julkisuus, pysyvien yhteistyöverkostojen luominen, rahoitus ja toimijoiden välinen luottamus. Vanhemmat vastaajat kokivat nuoria useammin saavuttaneensa jotain erityistä hankkeen kautta. Muilla taustatiedoilla ei ollut vaikutusta vastauksiin.

Vastaajista 66 % ilmoitti lisänneensä omaa osaamistaan yhteistyön kautta. Noin puolella heistä uusi osaaminen liittyi hanketyöskentelyyn: rahoituksen hakemiseen, byrokraatiaan, hankkeen luomiseen ja johtamiseen sekä verkostoitumiseen. Muuta usein mainittua yhteistyön kautta kehittynyttä osaamista olivat markkinointiosaaminen, itsevarmuus, organisointitaidot, kielitaito, oman alueen historia ja perinnetietämys, ympäristöasiat, talon rakentaminen, atk-taidot, tuotekehittely sekä tietyn toimialan tuntemus. Osaamistaan parhaiten olivat saaneet lisättyä nuoremmat vastaajat, myöhemmin mukaan tulleet ja muissa kuin hankevetäjän tehtävissä toimivat.

Kun hanketyöllä saadaan aikaan toimiva yhteistyökuvio tai -suunnitelma tai menestyksellinen tapahtuma, yhteistyö voi jatkua toisten hankkeiden avulla tai ilman hankerahoitusta. Esimerkiksi Ooppera Naamiohuvit -hanke oli pilottihanke, jonka jälkeen yhteistyö ja ooppera-tapahtuma saanevat jatkoa tulorahoituksella ja eri kulttuurirahastoilta saatavalla rahoituksella. Yhteisen tapahtuman järjestäminen aktivoi ihmisiä käyttämään omaa osaamistaan alueensa ja samalla hyvinvointinsa kehittämiseksi. Sen lisäksi, että hanke on lisännyt alueen toimijoiden yhteistyötä, se muun muassa tarjonnee lisäansiota paikallisille yrittäjille ja nuorille, parantaneen kunnan imagoa ja vahvistaa kuntalaisten paikallisidentiteettiä. Yleisesti huomattavaa on, että tuloksellinen yhteistyö vaatii innokkaita ihmisiä, taloudellisia resursseja sekä jatkuvaa ja määrätietoista toimintaa.

Alueen sisäisen yhteistyön ongelmia

Yhteistyön ongelmat tuntuvat melko vähäisiltä ja ovat yleensä täysin henkilöistä ja olosuhteista johtuvia, eivät mitään koko ohjelmaan yleistettäviä. Ongelmana voidaan mainita hankkeiden yhteistyön kautta syntyvän osaamisen määrä ja laatu. Vastaajista 66 % ilmoitti saaneensa lisätyä omaa osaamistaan yhteistyön kautta. Tämä tarkoittaa, että kolmasosa ei koe lisänneensä mitenkään osaamistaan hankkeiden kautta. Vielä huolestuttavampaa on osaamisen laji. Noin puolella vastaajista uusi osaaminen liittyi hanketyöskentelyyn: rahoituksen hakemiseen, byrokraatiaan, hankkeen luomiseen ja johtamiseen sekä verkostoitumiseen. Tärkeää olisi lisätä myös muuta yleisempää kehittämisosaamista ja toisaalta konkreettisten tietojen ja taitojen saantia. On tosin huomattava, että kaikki vastaajat eivät ehkä mieltäneet saamaansa kokemusta ja yhteistyöosaamista uuden oppimiseksi, mitä se kuitenkin on.

8.4 Alueiden välisen yhteistyön sisältö ja aineiston analyysi

Toimintaryhmätyö on lisännyt yhteistyötä yli toimintaryhmäalueen. Luonnollisesti kansainvälinen yhteistyö on ollut huomattavasti vähäisempää kuin alueellinen ja maakunnallinen yhteistyö. Toimintaryhmätyön ulkopuolisista eli **sidosryhmä- ja viranomaiskyselyihin vastanneista** vajaa 50 % oli sitä mieltä, että yhteistyötä on onnistuttu rakentamaan yli toiminta-alueen melko tai erittäin hyvin. Kuitenkin puolet oli siis eri mieltä. Maakuntien liitot ja elinkeinoasiamiehet uskovat yhteistyön rakentamiseen muita enemmän ja vastaavasti TE-keskukset ja maaseutusihteerit muita vähemmän. Vastanneista runsas 10 prosenttia ei osannut arvioida yhteistyön rakentumista yli toiminta-alueen. Jälleen on niin, että ne, jotka tuntevat LEADER-toiminnan muita paremmin, myös luottavat yhteistyön lisääntymiseen muita enemmän. Tämä on myönteistä LEADERin kannalta. Viranomaiset (18 %) olivat useammin tietämättömiä toimintaryhmätyön vaikutuksista alueiden

väliseen yhteistyöhön kuin muiden sidosryhmien edustajat (10 %). Muiden sidosryhmien kuin viranomaisten edustajista useammat uskoivat yhteistyön rakentuneen yli toiminta-alueen. Sidosryhmien toimintamaakunta ei vaikuttanut näkemyksiin yhteistyön lisääntymisestä.

Hallituskyselyssä tarkasteltiin yhteistyötä kolmella alueellisella tasolla, jotka olivat (1) toimintaryhmien välinen, (2) maakunnallinen ja (3) kansainvälinen taso. Kyselyn mukaan yleisimpiä **yhteistyön muotoja** toisten toimintaryhmien kanssa ovat yhteiset koulutukset, tiedonvaihto, vierailut sekä hankkeet. Ylimakunnallisen yhteistyön yleisimpiä muotoja olivat tiedonvaihto, vierailut ja koulutus. Kaikilla tasoilla arviot eri yhteistyömuotojen määrästä näyttävät kasvavan sen mukaan, mitä kauemmin vastaaja on toiminut hallituksessa. Hanketoiminnan kohdentuminen on yhteistyön lisäksi lisännyt ratkaisevasti omaehtoisessa kehittämisessä tarvittavaa osaamista ja tieto-taitoa sekä asukkaiden osallistumista ja aktiivisuutta.

Toimintaryhmien työntekijöiden haastattelujen perusteella lähialueen toimintaryhmien kanssa järjestetään yhteistä koulutusta, julkaistaan yhteistä lehteä, ylläpidetään yhteistä kotisivua, järjestetään tapaamisia ja osallistutaan yhdessä messuille ja kansainväliseen toimintaan. Toimintaryhmillä on myös yhteisiä hankkeita. Lisäksi toimintaryhmillä voi olla yhteisiä työntekijöitä, kuten yhteinen kirjanpitäjä. Yhdessä voidaan myös vaikuttaa voimakkaammin alueen muihin toimijoihin. Ruotsinkielisillä toimintaryhmillä on yhteistyötä keskenään, esimerkiksi yhteisiä seminaareja ja koulutustilaisuuksia.

Kun tarkastellaan toimintaryhmien yhteistyötä ja verkostoitumista muiden toimintaryhmien tai eri maakuntien toimijoiden kanssa tai kansainvälisesti sen mukaan mitä taustatahoa (kunta, yhteisö, asukas) vastannut hallituksen jäsen edustaa, huomataan seuraavia seikkoja: Kuntia edustavista henkilöistä 14-20 % ei tiedä, millaista yhteistyötä toimintaryhmällä on ollut eri

aluetasoilla. Yhteisöedustajien kohdalla vastaava prosenttiosuus vaihtelee välillä 16-36 % ja asukkaiden kohdalla välillä 14-30 %. Hallituskyselyn pohjalta tehtävä toimintaryhmittäinen tarkastelu toimintaryhmien välisestä, ylimaakunnallisesta ja kansainvälisestä yhteistyöstä ei anna kovin luotettavia tuloksia, koska vastauksia on toimintaryhmää kohden vähän (3-17).

Hankekyselyyn vastanneista 27 % ilmoitti, että hankkeella on ollut yhteistyötä muualla Suomessa kuin oman toimintaryhmän tai kunnan alueella. EU-maan kanssa yhteistyössä ilmoitti olleensa 6 % hankkeista ja EU:n ulkopuolella 4 %. Kansallisen yhteistyön arveltiin lisääntyneen noin joka neljännen hankkeen kautta ja kansainvälisen joka kuudennen hankkeen kautta. Etenkin toimintaryhmän jäsenet, keskimääräistä vanhemmat vastaajat, hankkeessa alusta asti mukana olleet ja muussa toimessa kuin vetäjänä toimineet olivat sitä mieltä, että hankkeen osallistujien kansallinen yhteistyö on lisääntynyt hankkeen takia. Kansainvälisen yhteistyön uskoivat lisääntyneen etenkin vanhemmat vastaajat, alusta asti hankkeessa mukana olleet ja toimintaryhmän jäsenet.

Hankkeet esimerkkeinä alueiden välisestä ja kansainvälisestä yhteistyöstä

Alueiden välisen yhteistyön casehankkeissa yhteistyötä on usein tehty muiden toimintaryhmien kanssa, joko lähialueen toimintaryhmien tai jopa eri maassa sijaitsevien toimintaryhmien kanssa. Myös yrityksiä ja oppilaitoksia on ollut hankkeissa mukana. Nuorten safkamatka Eurooppaan -hankkeeseen osallistuivat yläasteikäiset nuoret järjestöjensä, kuten NKL, vesaiset ja 4H-nuoret, kautta. Vastinpareinaan heillä oli nuoria Ranskasta, Saksasta ja Sveitsistä. Kansainväliset hankkeet suuntautuivat yleensä muihin EU-maihin. Sepra-Kodukant -hanke oli poikkeus. Siihen osallistui Kehittämisyhdistys Sepran lisäksi Viron kylien ja pienten kaupunkien liike Kodukant. Yhteistyötä tehtiin siis myös LEADER-alueiden ulkopuolelle. Hankekyselyyn vastanneiden

mukaan yhteistyö on lisääntynyt alueellisesti kuntien välisten raja-aitojen madaltumisena etenkin koulutukseen, matkailuun ja yhteisiin tapahtumiin liittyvissä asioissa. Kansallisesti yhteistyön lisääntyminen näkyy vastaajien mielestä useimmiten siinä, että oman alueen vahvuudet on saatu laajempaan tietouteen.

Yleensä hankkeissa oli päävastuu yhdellä tai kahdella taholla. Muut toimivat alihankkijoina tai muutoin vähemmän vastuullisina osapuolina. Etenkin kansainvälisissä hankkeissa kutakin maata näytti edustavan yksi päävastuullinen partneri. Esimerkiksi Nuorten safkamatkassa Eurooppaan varsinainen päähakija oli Saksassa. Suomessa ja muissa maissa oli omat pääpartnerit ja niiden ”alihankkijat”. Puu- ja huonekalualan yhteistyöpilotissa Suupohjan kehittämisyhdistys toimi hankkeen vetäjänä Suomessa, Italiassa vastaavana tahona toimi EuroLEADER. Ohjausryhmissä oli yleensä tasaisesti väkeä kaikilta osapuolilta ja TE-keskuksesta. Huonekalupilotin ohjausryhmä tosin painottui vahvasti Suupohjan kehittämisyhdistyksen jäseniin.

Kaikkeaa ei yhteistyössäkään aina tehdä yhdessä. Etelä-Pohjanmaan toimintaryhmien tiedotus- ja verkostoitumishankkeessa jokaisella mukana olevalla toimintaryhmällä on oma verkostoitumishankkeensa, jolla toteutetaan ryhmäkohtaisiakin toimenpiteitä. Toimintaryhmien yhteinen tiedotaja on Aisapari ry:n palkkalistoilla ja hänen työpihteensä sijaitsee Kauhavalla. Kustannukset jaetaan tasan kaikkien neljän toimintaryhmän kesken. Toimintaryhmillä on myös yhteinen hankeopaskansio. Hankkeessa ovat mukana myös alueen muut kuin LEADER-toimintaryhmät.

Yhteistyö näyttää saaneen alkunsa monin eri tavoin. Nuorten safkamatka Eurooppaan sai alkunsa, kun LEADER-toimisto Ostalbkreis Aalen Saksasta otti yhteyttä suomalaisiin yhteistyökumppaneihinsa Suomenselän alueella ja pyysi suomalaisia mukaan hankkeeseensa. Etelä-Pohjanmaan toimintaryhmien tiedotus- ja verkos-

toitumishanke alkoi, kun kehittämisyhdistykset yhteisissä tapaamisissaan huomasivat tarvetta yhteistyön kehittämiseen. Kansainvälinen huonekalupilotti taas sai alkunsa Suupohjan kehittämisyhdistyksen hyvästä yhteistyöstä italialaisen Carnian ja Montangan sekä irlantilaisen Wicklowin alueen toimintaryhmien kanssa. Analysoituaan kunkin alueen tilanteen, partnerit päättivät valita yhteistyön alaksi puun hyödyntämisen, huonekaluteollisuuden ja niihin läheisesti liittyvän toiminnan. Toimintaryhmät myös tiedustelivat alueensa yritysten halukkuutta osallistua kansainväliseen projektiin.

Yhteistyön sisältö vaihtelee hankkeittain, sillä se perustuu kunkin hankkeen tarpeisiin. Kansainvälisiin hankkeisiin tosin yleensä kuuluvat tutustumiskäynnit molempiin suuntiin. Esimerkiksi Nuorten safkamatka Eurooppaan -hankkeessa kahden suomalaisen toimintaryhmän alueen nuorisoryhmät tapaavat toisiaan joulujuhlien ja kurssien merkeissä. Lisäksi molempien toimintaryhmien nuoret osallistuvat kansainvälisiin tapahtumiin ainakin Suomessa ja Saksassa. Hankkeen osallistujat tekevät etätehtäviä ja pitävät yhteyttä verkossa kansainvälisen Europa Miniköche -hankkeen kotisivuilla. Sepra-Kodukant -hankkeessa puolestaan on tavoitteena lisätä yhteistyötä ja vuorovaikutusta toimintaryhmien ja voittoa tavoittelemattomien yhdistysten välillä ja viedä toimintaryhmyömallia Viron pohjoisosiin. Hankkeessa järjestettiin Sepran edustajien matkoja Viroon ja virolaisten Kodukant-edustajien vierailuja ja opintomatkoja Suomeen. Niiden aikana tutustuttiin maiden kylä- ja toimintaryhmyöhön, maaseutuun sekä hanketoimintaan. Opintokäyntien aikana vaihdettiin kokemuksia ja tieto-taitoa kummankin maan toimintatavoista useammalla hallinnon tasolla ja selvitettiin yhteistyön tulevaisuutta.

Etelä-Pohjanmaan toimintaryhmien hanke on esimerkki Suomen sisäisestä alueiden välisestä hankkeesta. Siinä kehitetään toimintaryhmytyöstä tiedottamista ja toimintaryhmien sekä niiden hallitusten välistä yhteistyötä ja osaamis-

ta. Hankkeen aikana toimintaryhmille tehdään yhteisiä tiedotusjulkaisuja ja palkataan toimintaryhmille yhteinen tiedottaja. Yhteistyötä kehitetään myös yhteisillä tapaamisilla, seminaareilla ja tutustumismatkoilla. Tapaamisia on sekä hallituksille että toimihenkilöille.

Hankkeissa pyrittiin jatkuvuuteen. Hankkeiden aikana yleensä selvitettiin tulevan yhteistyön mahdollisuuksia. Esimerkiksi Sepra-Kodukant -hankkeen tavoitteena oli luoda toimiva yhteistyö ja käytännön yhteistyöverkko toimijoiden välille, jotta voidaan rakentaa myöhemmin esimerkiksi yhteistyöhankkeita. Samoin Kansainvälisen puu- ja huonekalupilotin aikana pyritään luomaan jatkohankkeita, joilla hankkeen aikaiset suunnitelmat voidaan tuoda käytäntöön. Hankkeen seuraavassa vaiheessa italialaiset arkkitehdit suunnittelevat jokaiselle mukana olevalle yritykselle kansainväliset mallistot ja italialainen konsulttiyritys rakentaa kaupalliset suhteet ostajien ja valmistajien välille.

Kansainvälinen yhteistyö

Kansainvälisiä yhteistyöhankkeita ei ole vielä juurikaan ehditty toteuttaa, koska LEADER+ -kausi on vasta melko aluillaan ja koska Euroopan laajuisen verkostoyksikön puute on vaikeuttanut verkostoyksikön tuen tarjoamista kansainvälistymiseen. Kansainvälisen yhteistyön tärkeimmät muodot ovat olleet vierailut, tiedonvaihto sekä hankkeet. Samoja yhteistyömuotoja nousi esille niin toimintaryhmien työntekijöiden haastattelusta kuin hallituskyselystä. Tuloksena on ollut tiedon vaihtoa, vakiintuneita yhteistyösuhteita ja esimerkiksi yrityksille tärkeää markkinatuntemusta ja apua markkinointiin. Esimerkiksi Sepra-Kodukant -hankkeessa molemmat tahot hyötyivät, koska Virossa kylätoiminta on hanketoimijoiden mukaan edellä Suomeen verrattuna ja Suomessa toimintaryhmytyö Viroon verrattuna. Huonekalupilotissa puolestaan koko yhteistyö rakentuu mukana olevien alueiden erityistietotaidon jakamiseen eri partnereille. Italialainen konsultti laati toimialaraportin Suupohjan

huonekalualan yritysten markkinoinnista. Hän kiersi mukana olevat yritykset ja laati raportin kansainvälistymismahdollisuuksista. Hän teki myös joka yritykselle oman vientisuunnitelman. Lisäksi TEAK Oy teki toimialan tuotantoteknisistä kehittämistarpeista raportin. Hanke on hyvä esimerkki monipuolisesta ja tuloksekkaasta kansainvälisestä yhteistyöstä. Yhteistyö on myös poikanut jatkoa.

Toimintaryhmien toimittamia casehanke-ehdotuksia silmäilemällä tulee sellainen tunne, että harvassa kansainvälisessä hankkeessa on mukana yrityksiä tai markkina-alueiden löytämistä. Poikkeuksiakin toki on, kuten Suupohjan kansainvälinen huonekalupilotti. Yleensä yhteistyötä näyttävät tekevän pääosin toimintaryhmät ja esimerkiksi muut voittoa tavoittelemattomat yhdistykset, eivät yritykset. Suomen sisäisissä yhteistyöhankkeissa yritysten vähyys ei ole yhtä selkeää. Niissä kyläyhdistysten ohella aktiivisilta vaikuttaisivat etenkin matkailu- ja käsityöryttäjät.

Hankekyselyssä tiedusteltiin vastaajan hankkeen toteutusalueutta. Vastanneista 265 hankkeesta vain yksi ilmoitti toteutusalueen olevan kansainvälinen. Vaikka todellinen kansainvälisten hankkeiden määrä on isompi, kansainvälisten hankkeiden osuus kaikista hankkeista on siis vielä erittäin vähäinen. Kuitenkin useampi vastaaja ilmoitti yhteistyön lisääntyneen hankkeen myötä myös kansainvälisesti. Yleensä sillä tarkoitettiin uusien kansainvälisten suhteiden solmimista, kansainvälisiä yhteishankkeita sekä tiedon levittämistä omasta alueesta.

Alueiden välisen yhteistyön ongelmia

Alueiden välisen yhteistyön ongelma on se, että hankevetäjien mukaan kansallinen yhteistyö on lisääntynyt vain joka neljännen hankkeen kautta ja kansainvälinen yhteistyö vielä harvemman hankkeen kautta. Viranomaisista ja muista sidosryhmistäkin vain noin puolet piti toiminta-aluearajojen ylittävän yhteistyön syntymistä LEADER-toiminnan kautta merkittävänä.

8.5 Yhteistyötä koskevat päätelmät ja suositukset

Päätelmiä:

- Alueiden välinen ja kansainvälinen yhteistyö on huomioitu LEADER+ -ohjelma-asiakirjassa ja toimintaryhmien kehittämissuunnitelmissa hyvin. Toimintaryhmissä nähdään yhteistyön tärkeys. Yhteistyö koetaan lisäarvoa toimintaan tuovana asiana, kuten LEADER-ohjelma edellyttääkin. Hanketoiminta painottuu tästä huolimatta hyvin vahvasti alueen sisäisiin hankkeisiin. Hankekyselyn perusteella noin kolmannes hankkeista kohdistuu usean kunnan ja noin 7 % hankkeista usean toimintaryhmän alueelle. Tällaisia hankkeita toteutetaan ilmeisesti siis myös muiden toimintalohkojen alla tai niiden tiedot eivät ole vielä hankerekisterissä.
- Etenkin kansainvälisiä hankkeita on toistaiseksi vähän. Tämä näkyy erityisesti verrattaessa kansainvälisten hankkeiden käyttämää rahoitusosuutta suunniteltuun. Jos hankkeiden kohdentuminen ja rahojen käyttö jatkuu samansuuntaisesti, suunniteltua rahanjakoa, jossa 60 % toimintalohkon varoista suuntautuisi kansainvälisiin hankkeisiin, ei tulla saavuttamaan. Toisaalta on luonnollista, että toiminnan alkuvaiheessa kansainvälisiä hankkeita on vähän. Tilanne saattaa muuttua ilman erityistoimenpiteitäkin. Euroopan laajuisen verkostoyksikön puuttuminen kuitenkin haittaa kansainvälisten hankkeiden syntymistä. Tämä asettaa kansalliselle verkostoyksikölle ja paikallisille toimintaryhmille suunniteltua enemmän vastuuta kansainvälisten suhteiden luomisessa. Ne toimintaryhmät, jotka olivat olemassa jo LEADER II:n aikaan, ovat muita valmiimpia siirtymään kansainväliseen toimintaan, koska niiden ei tarvitse panostaa yhtä lailla kansallisen toimintansa vakiinnuttamiseen.
- Kehittämistoimia koskeva tieto-taito on lisääntynyt paikallisesti toimintaryhmyön ansiosta. Hankkeet ovat kokeneet LEADER-

toimintaryhmän hyvin hyödylliseksi tiedon lähteeksi ja avustajaksi. Heikkoutena voidaan mainita tietotaidon lisääntymisen keskittyminen pääosin itse hanketyöskentelyn oppimiseen, ei laajempaan kehittämisosaamiseen. Myös toimintaryhmien oma osaaminen on noussut etenkin yhteistyössä muiden toimintaryhmien kanssa. On myös käynnistetty hankkeita, joita ei ainakaan samansisältöisenä tai yhtä hyvin olisi voitu käynnistää yksin. Esimerkiksi tarpeellinen osaaminen olisi voinut puuttua. Näyttäisi myös siltä, että LEADER-toiminta on useimmilla alueilla paikallisista tarpeista lähtevää.

- Toimintaryhmät itse ovat verkostoituneet hyvin laajasti alueellaan. Pienoisena ongelmana voidaan pitää sitä, että toimintaryhmien yhteistyö maakuntien liittojen ja oppilaitosten kanssa on jäänyt toivottua vähäisemmäksi. Koska molemmilla tahoilla olisi varmasti annettavaa LEADER-ohjelman toteutukseen, kyseistä yhteistyötä tulisi lisätä. Oppilaitoksilta toimintaryhmissä kaivataan etenkin asiantuntija-apua eri aiheiden erityiskysymyksissä. Yhteistyön lisäämisessä tärkeää olisi myös edellä mainittujen tahojen (maakuntien liitot, oppilaitokset ja yrittäjäjärjestöt) aktivoituminen yhteistyöhön, sillä tällä hetkellä vaikuttaisi siltä, että ne eivät ole olleet kovin halukkaita yhteistyön kehittämiseen. Uusi opetus suunnitelmakin mainitsee opettajan alueellisena vaikuttajana, mikä sopii hyvin yhteen LEADER-toiminnan kanssa. LEADER-toimijat ovat paljolti jatkaneet yhteistyötä jo ennestään tuttujen toimijoiden kanssa. Jotta toimijoiden jaksaminen ja hyvien hankeideiden synty tulevaisuudessakin varmistuisi, toimintaryhmien tulisikin kartoittaa alueen kaikki mahdolliset yhteistyökumppanit ja pyrkiä luomaan uusia yhteistyösuhteita. Tämä tapahtuu parhaiten mahdollistamalla henkilökohtaisten kontaktien syntyminen.
- Toimintaryhmillä on yhteistyötä myös ohjelman ulkopuolisten alueiden kanssa, kuten

ohjelmassa edellytetään, mutta ei kovin runsaasti. Suomen tasolla se tarkoittaa yleensä yhteistyötä muiden kuin LEADER-toimintaryhmien kanssa. Kansainvälisesti se näyttäisi olevan yhteistyötä etenkin Viron kanssa. Selkeästi suurin osa yhteistyöstä tapahtuu kuitenkin ohjelma-alueen toimijoiden kanssa.

- Tapausanalyysin perusteella niissä hankkeissa, joissa kansainvälinen osuus on ollut mukana, siitä on ollut todellista lisäarvoa. Kansainvälisellä kumppanilla on ollut sitä tietoa, osaamista tai suhteita, joita suomalainen hankepartneri on kaivannut. Tässä vaiheessa hankkeiden vaikutus alueella on kuitenkin vielä vähäinen ja näkynee kunnolla aikaisintaan vuoden 2005 arvioinnissa, jolloin voidaan ehkä jo nähdä esimerkiksi Italiaan suuntautuneiden markkinointiponnistelujen tuloksia.
- Kaikissa yhteistyöhankkeissa yhteistyön lisäarvo oli pääasiassa toisilta oppimista. Yhteistyön osapuolilla oli sellaista tietoa ja osaamista, mitä toisilta osapuolilta puuttui. Etelä-Pohjanmaan toimintaryhmien hankkeen avulla voidaan oppia toisilta hyviksi koettuja käytäntöjä ja kehittää edelleen toimintaryhmätyötä. Huonekalupilotissa puolestaan koko yhteistyö rakentuu mukana olevien alueiden erityistietotaidon jakamiseen eri partnereille. Kokonaisuudessaan yhteistyö näyttää olleen pääosin sujuvaa ja hyödyllistä.

Suosituksset:

- Alueiden välinen yhteistyö ei ole vielä kovin runsasta. Sitä olisikin pyrittävä lisäämään sillä juuri verkostoituminen, yhteistyö ja sitä kautta laaja-alainen horisontaalinen oppiminen vertaistoimijoiden välillä ovat ohjelman erityispiirteitä, jotka erottavat LEADER-menetelmän pelkästä hankerahoituksesta ja tekevät mahdolliseksi sen merkittävän strategisen lisäarvon suhteessa muuhun maaseudun ke-

hittämiseen. Koska yhteistyö oman toiminta-alueen ulkopuolelle ei ole yhtä helppoa kuin alueen sisäpuolelle, tätä yhteistyötä tulisikin nykyistä enemmän kannustaa ja tukea myös verkostoyksikön ja MMM:n taholta, jos sen halutaan lisääntyvän nykyisestä. Toimintaryhmienkin on kannustettava alueensa hanke-toimijoita alueiden väliseen yhteistyöhön esimerkiksi kokemuksellisen oppimisen keinoin. Tätä varten toimintaryhmille on annettava lisäresursseja esimerkiksi mahdollistamalla toimintaryhmien omat 100 %:lla hankerahoituksella toimivat aktivointiprojektit.

- Kansainväliset hankkeet ovat olleet melko vähäisiä. Siksi niihin tulisi panostaa ja toimintaryhmiä tukea pyrkimyksissään nykyistä enemmän. Hankehakijoille tulisi konkreettisesti kertoa kansainvälisen elementin tuomista hyödyistä ja saatavilla olevasta tuesta, jotta he innostuisivat ja rohkaistuisivat sisällyttämään elementin hankkeisiinsa. Verkostoyksikkö voisi entistä enemmän auttaa kansainvälisten yhteyksien löytymisessä ja yhteistyön hyötyjen esille tuomisessa.

8.6 Sosiaalinen pääoma

Sosiaalinen pääoma on vaikea, mutta tärkeä käsite. Sillä tarkoitetaan alueen toimijoiden välistä yhteistyön määrää, sujuvuutta ja luottamusta. Se tarkoittaa sitä, että alueen toimijoiden kesken vallitsee hyvän yhteistyön ja luottamuksen ilmapiiri, että tiedetään, keneltä voi pyytää apua ja koetaan avun pyytäminen helpoksi ja myös saadaan tarvittaessa apua. Se on eräänlaista yhteisvastuullisuutta, yhteisöllisyyttä ja reilun pelin henkeä alueen toimijoiden kesken.

Tässä sosiaalisen pääoman kehittymistä arvioidaan toimintaryhmän työntekijöiden ja alueen sisäisen yhteistyön casehankkeiden haastattelujen sekä sidosryhmäkyselyjen pohjalta. Tarkoitus on selvittää, millaista sosiaalista pääomaa alueelle on toimintaryhmätyön kautta muodostunut ja miten sitä on kyetty edelleen hyödyntämään.

Toimintaryhmien työntekijöiden keskuudessa etenkin toimintaryhmien ja ympäröivien muiden tahojen yhteistyön nähtiin merkittävästi lisääntyneen edelliseen kauteen verrattuna (taulukko 52). Myös toimintaryhmien välisen yhteistyön koettiin lisääntyneen. Lisääntymistä on tapahtunut erityisesti lähialueiden toimintaryhmien välillä. Samalla yhteistyön laatu on parantunut. Toimintaryhmät uskaltavat ottaa keskenään esille myös vaikeita asioita. Enää ei tarvitse yrittää esittää, että omalla alueella kaikki menee täydellisen hyvin. Myös keskinäinen kilpailuhenki on kadonnut. Muutkin alueen kehittäjätahot ovat alkaneet entistä paremmin luottaa toimintaryhmien osaamiseen ja arvostaa niiden tekemää työtä. Ne näkevät toimintaryhmät entistä merkityksekkäimmiksi. Hankkeiden välinen yhteistyö sen sijaan ei ole yhtä paljon kehittynyt viime kaudesta. Sitä on kuitenkin pyritty kannustamaan. Samantapaisia hankkeita on ohjattu tekemään yhteistyötä. Lisäksi hankevetäjille on monin paikoin järjestetty tapaamisia, joissa he voivat saada toisiltaan vertaistukea ja keskustella. Paikoitellen yhteistyö hankkeiden välillä onkin lisääntynyt ja tullut jopa oma-aloitteiseksi.

Myös muiden kuin toimintaryhmien itsensä mielestä toimintaryhmätyö on lisännyt luottamusta

Taulukko 52. Yhteistyön laadun ja ilmapiirin kehittyminen toimintaryhmien (25) mielestä, haastatteluisissa korostetut asiat.

Yhteistyön laadun kehittyminen	Toimintaryhmien määrä
Viranomaisten ja hankehakijoiden arvostus kasvanut	11
Yhteistyö yleensäkin syventynyt (ei mainittu tahoa)	7
Toimintaryhmien välinen luottamus kasvanut	5
Ei osaa sanoa	6

alueen sisällä kehittäjien välillä. Sidosryhmä- ja viranomaiskyselyihin vastanneista lähes 60 % uskoi, että luottamus toimintaryhmän ja vastaajan edustaman tahon välillä on lisääntynyt paljon. Heidän lisäksi vähäiseen luottamuksen lisääntymiseen uskoi noin 20-30 % vastanneista. Sidosryhmät kokevat LEADER-toimiston tärkeäksi kehittäjätahoksi, jonka kanssa voidaan neuvotella hyvässä hengessä muistakin asioista. Näkemykset asioiden hoidon sujuvuuden lisääntymisestä eivät vaihteile maakunnittain. Sen sijaan toimijoiden välinen luottamus näyttäisi kehittyneen Hämeestä, Päijät-Hämeestä, Itä-Uudestamaasta, Uudestamaasta, Kymenlaaksosta ja Pirkanmaasta analyysia varten muodostetussa ryhmässä hieman muita alueita heikommin. Elinkeinoasiamiehet ovat muita sidosryhmiä useammin sitä mieltä, että asioinnin sujuvuus heidän ja toimintaryhmän välillä on kasvanut paljon. Luottamus on lisääntynyt etenkin elinkeinoasiamiesten ja kunnanjohtajien mielestä, mutta ei niinkään TE-keskusten mielestä. LEADER-toiminnan paremmin tuntevien mielestä sekä luottamus että asioiden hoidon sujuvuus ovat kehittyneet positiivisemmin kuin huonommin tuntevien mielestä.

Alueen sisäisen yhteistyön casehankkeille tehtyjen haastattelujen (6 kpl) perusteella yhteistyö on hankkeissa sujunut pääosin hyvin. Osallistujia ja talkooväkeä on hankkeisiin ollut hieman oletettua vaikeampaa saada. Yhdellä hankkeella oli ongelmia yhteistyössä kaupungin kanssa. Jonkin verran on esiintynyt myös toimijoiden välistä epäluottamusta liittyen rahoitukseen. Rahoituksen selvittyä epäluottamus on kuitenkin kadonnut. Yhteistyön hengen koetaan olleen hyvää ja toimijat ovat puhaltaneet yhteen hiileen. Eräässä hankkeessa toimijoiden eri intressit aiheuttivat hieman ristiriitoja. Yhteistyön ilmapiiiri on parantunut hankkeiden aikana, kun on opittu tuntemaan toisensa. Yhteistyön arvellaan tästä syystä jatkuvan myös tulevaisuudessa. On havaittu, että osapuolet voivat hyötyä toisistaan

ja yhteistyö on toisensa tuntemisen myötä helpottunut.

Sosiaalista pääomaa koskevat päätelmät

- Sosiaalista pääomaa näyttää syntyneen toimintaryhmien välille sekä toimintaryhmien ja muiden maaseudun kehittäjien eli viranomaisten ja hanketoimijoiden välille. Etenkin kuntien elinkeinoasiamiehet ja kunnanjohtajat näyttävät luottavan toimintaryhmätyöhön ja -toimijoihin. Kunnanhallitusten puheenjohtajat sen sijaan ovat epäluuloisimpia toimintaa kohtaan. Sidosryhmien edustajista suurin osa uskoo toiminnan lisänneen yhteistyötä paikallisten toimijoiden välillä.
- Sidosryhmien edustajien kyselyvastaukset heijastelevat sitä, että toimintaryhmät ovat onnistuneet vakiinnuttamaan asemaansa yhtenä vakavasti otettavana maaseudun kehittäjätahona. Samaan viittaa se, että sidosryhmät arvostavat LEADER-toimintaryhmätyötä sitä enemmän, mitä paremmin he toimintaa tuntevat. Sosiaalisen pääoman kehittymistä voidaan pitää jopa merkittävänä. Kehittyminen liittyy siihen, että osapuolet ovat oppineet tuntemaan toisensa henkilökohtaisesti ja uskovat voivansa luottaa toistensa osaamiseen ja yhteistyöhaluun. Myös hankkeiden eri osapuolten välinen sosiaalinen pääoma on hankkeiden aikana kehittynyt. Eri hankkeiden välille sosiaalista pääomaa sen sijaan ei juuri ole syntynyt. Sosiaalista pääomaa on muodostunut etenkin niiden toimijoiden välille, joilla on ollut aikaisempaa yhteistyötä.
- Alueen yleisemmän sosiaalisen pääoman kehittymistä on hankala arvioida. Yllä mainitun paikallisen yhteistyön lisääntyminen on kuitenkin merkki myös sosiaalisen pääoman lisääntymisestä. Sosiaalista pääomaa on hyödynnetty etenkin alueen toimijoiden yhteispalaverissa ja yhteisissä hankesuunnitelmissa.

8.7 Vastaukset yhteistyötä ja sosiaalista pääomaa koskeviin arviointikysymyksiin

Taulukko 53. Arvioitsijan vastaukset alueiden välistä yhteistyötä ja sosiaalista pääomaa koskeviin arviointikysymyksiin.

Arviointikysymys ja komission arviointiperusteet	Arvioitsija päätelmät
Toimi 2: Maaseutualueiden välisen yhteistyön tukeminen. Missä määrin LEADER+ on edistänyt maaseudun kehittämistä koskevien tietojen, hyvien toimintatapojen ja tietotaidon vaihtoa yhteistyön avulla? (2: 2.1); Missä määrin LEADER+ on edistänyt kehittämishankkeiden toteuttamista eri alueiden välisen yhteistyön avulla (2:2.2) Missä määrin yhteistyö on ulottunut ohjelmaa laajemmalle (2:2.3) – kumppanit, maaseudun toimijat ja maaseutuväestö ovat saaneet omia kehittämistoimiaan koskevaa hyödyllistä tietoa ja tieto-taitoa LEADERin yhteistyömekanismien ansiosta - on käynnistetty hankkeita, joita ei olisi voitu toteuttaa ilman alueiden välistä yhteistyötä – yhteistyöhankkeet vastasivat toteutusalueen tarpeita – yhteistyötä on toteutettu ohjelmaan kuuluvien alueiden ulkopuolella niin Suomessa ja EU:ssa kuin EU:n ulkopuolellakin	– kehittämistoimia koskeva tieto-taito näyttäisi lisääntyneen paikallisesti, hankkeet ovat kokeneet toimintaryhmän hyödylliseksi avuksi – syntyvä osaaminen liiaksi hanketyöhön painottuvaa – toimintaryhmien osaaminen on noussut etenkin yhteistyöllä muiden toimintaryhmien kanssa – yhteistyöhankkeita ei olisi voitu toteuttaa samassa muodossa tai laajuudessa ilman yhteistyötä – LEADER-toiminta on paikallisista tarpeista lähtevää ja vastaa siten siis alueen tarpeita – yhteistyötä ohjelman ulkopuolisten alueiden kanssa on, mutta ei runsaasti – kansallinen ja kansainvälinen yhteistyö lisääntyneet vain harvojen hankkeiden kautta
	SUOSITUKSET – toimintaryhmien huolehdittava hankkeiden kautta saatavan osaamisen laaja-alaisuudesta – jatkettava hyväksi havaittua toimintaryhmien välistä yhteistyötä – verkostoyksikön ja toimintaryhmien pyrittävä lisäämään alueiden välistä ja kansainvälistä yhteistyötä (hankkeiden tasolla) – tähän tarvitaan lisäresursseja toimintaryhmille
ARVIOINTIKYSYMYS (kansallinen) Millainen vaikutus kansainvälisillä yhteishankkeilla on ollut paikallisten toimintaryhmien alueelle? Onko niiden avulla saatu todellista lisäarvoa? (11)	PÄÄTELMÄT – kansainvälisiä hankkeita on vähän ja siten niiden vaikutukset ovat vähäiset – kansainvälisyys tuonut hankkeisiin lisäarvoa (osaamista)
	SUOSITUKSET – verkostoyksikön tulisi tukea toimintaryhmiä (ja hankkeita) kumppanien haussa kansainvälisiin hankkeisiin nykyistä enemmän – toimintaryhmien ja verkostoyksikön tulisi yhteistyössä osoittaa hankkeille (hakijoille) kv-yhteistyön hyödyt ja lisäarvo (esim. kokeuksellinen oppiminen)
ARVIOINTIKYSYMYS (kansallinen). Millaista sosiaalista pääomaa alueelle on toimintaryhmätyön kautta muodostunut; miten sitä on kyetty edelleen hyödyntämään? (7)	PÄÄTELMÄT – sosiaalista pääomaa on syntynyt toimintaryhmien kesken ja toimintaryhmien sekä muiden osapuolten välille – toimijoiden välinen keskusteluyhteys on nyt parempi kuin ennen → yhteistyö sujuu paremmin ja tulevaisuudessa syntyy uusia yhteishankkeita
	SUOSITUS – yhteistyösuhteiden syventämistä ja monipuolistamista jatkettava

9. Verkottuminen ja verkostoyksikkö

Miia Mäntylä

9.1 Johdanto

Verkottuminen tarkoittaa saavutusten, kokemusten ja tieto-aidon vaihtoa yhteisön toimijoiden välillä riippumatta siitä, saavatko ne tukea LEADER-aloiteohjelmasta. Tavoitteena on rohkaista ja tehdä yhteistyötä alueiden välillä ja saada tietoa ja kokemuksia alueellisesta maaseudun kehittämisestä tietojen vaihdon ja siirron avulla. (Euroopan komissio 2002: 35.) Paikallisten toimintaryhmien valinnan yhteydessä verkostoitumisella tarkoitetaan muun muassa saman tai eri alojen toimenpiteiden ja yritysten yhteistyötä yhteisen päämäärän saavuttamiseksi (MMM 2001: 75). Verkostoituminen on olennaista LEADER+ -ohjelman toteuttamisessa. Ohjelman mukaan verkostoituminen on 1) toimintaryhmien verkostoitumista eli yhteydenpitoa alueellisesti tai paikallisesti muihin toimintaryhmiin ja kehittäjäorganisaatioihin ja 2) verkostoyksikön toimintaa. Toimintaryhmien tulisi verkostoitua virallisesti ja epävirallisesti muiden toimintaryhmien sekä maaseudun kehittäjäorganisaatioiden kanssa. Verkostoitumisessa tiedonvälitys ja avoimuus ovat tärkeällä sijalla, ne edistävät toimintaryhmän tunnettuutta ja helpottavat niiden toimintaa alueella. Periaatteessa sekä kansallinen että eurooppalainen verkostoyksikkö auttavat toimintaryhmiä verkostoitumisessa. Ryhmiltä edellytetäänkin sekä omaa verkostoitumista että toimimista verkostoyksikön kanssa (MMM 2001: 75). Erotuksena yhteistyöhön, verkottuminen tulkitaan tässä vähemmän konkreettiseksi tiedon vaihtoon painottuvaksi toiminnaksi.

Suomen LEADER+ -ohjelman mukaan kansallisen verkostoyksikön tehtävänä on tiedonvälitys ja yhteydenpito LEADER+ -ohjelman toteuttajatahojen ja muiden asiasta kiinnostuneiden välillä. Verkostoyksikkö tiedottaa LEADER+ -ohjelmasta,

sen mahdollisuuksista ja etenemisestä www-sivujen ja julkaisemansa lehden välityksellä. Lisäksi yksikkö järjestää koulutusta paikallisten toimintaryhmien tärkeiksi näkemistä teemoista ja ajankohtaisista ohjelman toimeenpanoon liittyvistä asioista. Verkostoyksikölle asetettujen tavoitteiden toteutumista seurataan hankkeen aikaisina työpaikkoina, aktivointi- ja koulutus-tilaisuuksiin osallistuneiden määränä, LEADER+ -aiheisten lehtien ja ohjelmaa käsittelevien esitteiden määränä, kävijämääränä verkostoyksikön Internet-sivuilla ja verkostoyksikön myötävaikutuksella syntyneiden alueiden välisten ja kansainvälisten yhteishankkeiden lukumääränä. Lisäksi toimintaryhmiltä ja koulutuksiin osallistuneilta tiedustellaan heidän tyytyväisyyttään toimintaan. (MMM 2001: 63-64).

Komission arviointiperusteena verkottumiselle on, että sitä on pyritty edistämään ohjelmata-solla. Komission tarkempina arviointiperusteina asialle ovat, että

- 1) kumppanit, maaseudun toimijat ja maaseutu-väestö ovat saaneet omia kehittämistoimiaan koskevaa hyödyllistä tietoa ja tieto-taitoa LEADERin verkottumismekanismien ansios-ta,
- 2) kumppanien etsintää on rohkaistu ja helpotet-tu LEADER+:n verkottumisvälineillä,
- 3) verkottumisvälineet ovat helpottaneet yhteis-työtoimien toteuttamista ja
- 4) verkottuminen on edistänyt epävirallisten verkkojen luomista maaseudun toimijoiden välille.

Tarkoituksena on selvittää, missä määrin LEA-DER+ on edistänyt maaseudun kehittämistä koskevien tietojen, hyvien toimintatapojen ja tietotaidon vaihtoa verkottumisen avulla ja missä määrin verkottuminen on helpottanut yhteistyötä maaseutualueiden kesken. Pääpaino on verkostoyksikön toimien arvioinnissa. Sen takia lisäksi arvioidaan, miten kansallinen ver-

Taulukko 54. Luvun arviointikysymysten mittaaminen ja kysymyksiin vastaaminen.

	Faktuaaliset mittarit	Tulkintaa sisältävät mittarit (suluissa lähde)
Verkottuminen ohjelmatasolla	Miten verkottuminen tulkittu, mitä sen eteen tehdään (LEADER+ -seurantiedot, toimintaryhmien kehittämissuunnitelmat, verkostoyksikön toimintasuunnitelma)	
Verkottuminen ja verkostoyksikkö		Kenen kanssa verkostoidutaan, mitä hyötyjä (toimintaryhmien haastattelut) Verkostoyksikön asema ja merkitys (verkostoyksikön haastattelu, kysely toimintaryhmien sidosryhmille, kysely toimintaryhmien hallitusten jäsenille)
	Arvioitsijan analyysi ja päätelmät (mittareiden kuvaaman asiasisällön vertailu ja arvottaminen)	
	→ Vastaukset arviointikysymyksiin	

kostoyksikkö on onnistunut tehtävässään, onko se pystynyt tukemaan prosessia tarvittaessa ja toimiiko se yhdensuuntaisesti LEADER+ -ohjelman kansallisten tavoitteiden sekä paikallisten toimintaryhmien tarpeiden kanssa. Lopuksi arvioidaan LEADER+ -erityispiirteiden (yhteistyö ja verkottuminen) leviämistä ja niiden tuottamaa lisäarvoa. Arviointikysymyksiin vastauksia etsitään taulukossa 54 ilmaistuista lähteistä.

9.2 Toimintaryhmien verkostoituminen

Toimintaryhmien **kehittämisohjelmissä** verkostoituminen näkyy jonkin verran, tosin sekoittuneena vahvasti yhteistyöhön. Eräässä ohjelmassa verkostoituminen määriteltiin toimijoiden vaakasuuntaiseksi yhteistoiminnaksi, jossa toimijat sovittavat tekojaan kokonaisuuden osaksi. Verkostoituminen nähtiin siis askelen verran normaalia yhteistyötä läheisemmäksi ja vaikeammaksi toiminnaksi (päinvastoin kuin LEADER-ohjelmassa, jossa yhteistyö nähdään verkostoitumista tiiviimmäksi toiminnaksi). Ohjelmissa mainitaan ryhmän sisäinen, alueellinen, maakunnallinen ja kansallinen sekä kansainvälinen verkostoituminen. Ohjelmiin on kirjattu, että kansallinen ja eurooppalainen verkostoyksikkö kouluttavat ja auttavat toimintaryhmiä yhteistyökumppanin löytymisessä. Verkostoitumisen etuina mainitaan päällekkäisen työn välttäminen, työnjako ja lisäarvon saaminen verrattuna yksin toimimiselle. Vaikeutena puolestaan mainittiin nuori verkostoitumiskulttuuri. Ohjelmissa puhuttiin yritysten ja naisten verkostoitumisesta, verkostoitumisesta ohjelmatasolla muiden rahoittajien kanssa sekä

verkostoitumisesta tiettyjen teemojen ympärille. Tavoitteena mainittiin muun muassa yksittäisten verkostojen liittäminen monitasoisiksi verkostoiksi eli verkostoitumisen vieminen normaalia pidemmälle.

Toimintaryhmien työntekijät mainitsevat ryhmien tärkeimmiksi **verkostoitumistahoiksi** kunnat, TE-keskuksen, hankehakijat (yritykset, yhdistykset, kunnat ja paikalliset asukkaat), muut alueen toimintaryhmät, maa- ja metsätalousministeriön, kyläyhdistykset, oppilaitokset ja seutukunnat (taulukko 55). Lisäksi yhteistyötä tehdään muun muassa yritysten, maakunnan liiton, paikallisen työvoimahallinnon, uusyrityskeskukseen, neuvontaorganisaatioiden, kuten Maaseutukeskuksen, 4H-yhdistyksen, Marttojen ja MTK:n sekä maaseudun sivistysliiton palvelupisteen kanssa. Viimeksi mainittu toimii esimerkiksi hankkeiden suunnittelijana, kirjanpitäjänä ja toteuttajana. Ruotsinkielisillä ryhmillä puolestaan on tiivistä yhteistyötä Svenska Kulturfondetin kanssa.

Toimintaryhmissä oppimisen kannalta merkityksellisimpänä verkostoitumistahona pidettiin muita lähialueen toimintaryhmiä (taulukko 56). Niiden kanssa on hyvä vaihtaa kokemuksia, kertoilla omista ongelmista ja saada vastauksia samat asiat kokeneilta. Toisina oppimisen kannalta tärkeitä yhteistyötahoina mainittiin TE-keskus sekä maa- ja metsätalousministeriö, koska niiltä tulee pakollinen osattava tieto. Myös hankevetäjiltä opitaan koko ajan ja saadaan ideoita.

Taulukko 55. Toimintaryhmien (25) tärkeimmät verkostoitumistahot.

Yhteistyökumppani	Toimintaryhmien määrä
TE-keskus	18
Muut toimintaryhmät	16
Kunnat	16
Kylä- ym. yhdistykset	10
Kyläyhdistysten yhteistyöjärjestöt	7
Hankehakijat ja -toimijat	6
Kehittämissyhtiöt yms.	5
Maa- ja metsätalousministeriö	4
Oppilaitokset	4
Seutukunta	3
Uusyrityskeskus	3
Maakuntaliitto	2
Kyläohjelma	2
Muut toimijat (1 maininta/taho)	9

Taulukko 56. Oppimisen kannalta toimintaryhmissä (25) tärkeimmiksi mainitut verkostoitumistahot.

Hyödyllisin taho	Toimintaryhmien määrä
Toiset (lähialueen) toimintaryhmät	17
TE-keskus	5
Maa- ja metsätalousministeriö	3
Hanketoimijat	3
Jokin muu taho (1 maininta/taho)	4

Alueen toimijoiden yhteistyötä on toimintaryhmissä pyritty edistämään pääosin järjestämällä alueen toimijoille yhteisiä aktivointitilaisuuksia, joista toivotaan myös pitkällä tähtäimellä muodostuvan yhteistyökumppanuuksia. Kaikilla toimintaryhmillä ei ole kuitenkaan riittänyt resursseja kovin monien tilaisuuksien järjestämiseen. Myös hanketoimintaan kannustavia koulutustilaisuuksia on järjestetty. Nämä on joissain tapauksissa organisoitu erillisen toimintaryhmän itsensä vetämän hankkeen muotoon. Lisäksi joissain toimintaryhmissä on kannustettu hankkeita yhteistyöhön ja järjestetty niille yhteisiä tapaamisia.

Oman TE-keskuksen järjestämiä koulutustapahtumia ja tapaamisia pidetään toimintaryhmissä yleensä hyödyllisinä. Hankkeiden nähdään hyötyvän maksatuskoulutuksesta, jota TE-keskus järjestää joko yksin tai toimintaryhmän kanssa yhteistyössä. Lisäksi osa TE-keskuksista järjestää säännöllisiä yhteistapaamisia alueen toi-

mintaryhmille. Niitä pidetään erityisen hyvinä. Tällaista toimintaa ei kuitenkaan ole kovin monella alueella. Yleensäkin TE-keskuksen toiminta tuntuu vaihtelevan selvästi alueittain. Osassa TE-keskuksia ei järjestetty juuri mitään koulutusta, kun taas osassa jopa kysytään toimintaryhmien toivomuksia koulutusten suhteen. Mielipiteet koulutuksista jakautuvat jonkin verran TE-keskuksittain. Vaikuttaisi siltä kuin Kainuun ja Pirkanmaan TE-keskuksissa olisi eniten toivomisen varaa koulutuksissa. Kainuussa koulutustapahtumia ei ilmeisesti juurikaan järjestetä ja Pirkanmaalla toimintaryhmäyhteistyöstä vastaavia vaivaa valitettava resurssipula.

Maa- ja metsätalousministeriön ja kyläyhdistysten yhteenliittymien kanssa yhteistyö on pääosin tiedottamista. Kyläasiamies on esimerkiksi järjestänyt erälle toimintaryhmille yhteisiä tapahtumia ja käynnin maakunnan liitossa. Alueen yhdistykset toimivat hankehakijoina ja niitä muun muassa neuvotaan maksatuksissa.

Toimintaryhmissä mielipiteet maa- ja metsätalousministeriön koulutuksista jakautuvat. Osa ryhmistä pitää maa- ja metsätalousministeriön koulutuksia kaikista tärkeimpinä - suorastaan välttämättöminä - koska niistä saa tiedon toimintaryhmiin vaikuttavista ajankohtaisista asioista. Lisäksi ne ovat jälleen yksi paikka tavata muita toimintaryhmiä ja vaihtaa kokemuksia. Osa ryhmistä puolestaan kritisoi koulutuksia hyvinkin voimakkaasti. Ministeriön koulutuksia mainittiin pintapuolisiksi, kaavoihin kangistuneiksi ja pelkkään byrokratiaan keskittyviksi. Niissä olevat asiat voisi joidenkin mielipiteiden mukaan tiedottaa kirjallisestikin. Toimintaryhmissä koettiin vaikeaksi erottaa ministeriön ja verkostoyksikön koulutukset toisistaan.

Ulkopuolisilta tahoilta ei koulutusta ole haettu kovin runsaasti. Carrefourilta on jonkin verran hankittu apua kansainvälistymiseen. Lisäksi tietoteknisiä taitoja on jonkin verran hankittu paikallisilta oppilaitoksilta. Edellä mainittujen koulutusten tarjoamista ei yleensä nähty ministeriön eikä verkostoyksikön velvollisuudeksi. Lisäksi ulkopuolisilta oli jonkin verran ostettu arviointi- ja hanketoimintakoulutusta. Koulutuksilta toivottiin jatkuvuutta ja järjestelmällisyyttä. Ministeriön tiedottamiselta toivotaan lisää avoimuutta ja tehokkuutta. Lisäksi eräässä toimintaryhmässä kaivataan laatukäsikirjaa toiminnassa pitkään mukana olleille tahoille.

Alueen toimijoiden osaaminen kehittämistyössä on lisääntynyt toimintaryhmätyön myötä. Yli 60 % sidosryhmä- ja viranomaiskyselyyn vastanneista uskoi toimintaryhmätyön lisänneen melko tai erittäin hyvin kehittämistyön osaamista alueella. Sidosryhmäkyselyn taustaryhmistä kunnanhallitusten puheenjohtajat suhtautuivat kriittisimmin kehittämisosaamisen lisääntymiseen. Heistä vajaa 40 % uskoi että kehittämisosaaminen on lisääntynyt melko hyvin, kun taas vastanneista kunnanjohtajista ja elinkeinoasiamiehistä yli 75 % uskoi osaamisen lisääntyneen melko tai erittäin hyvin.

Aivan kuten verkostoitumisen muodot myös sillä saavutetut hyödyt tai **lisäarvot** ovat samansuuntaisia toimintaryhmien työntekijöiden haastatteluissa ja hallituskyselyssä. Hallituskyselyn mukaan verkostoitumisella on saavutettu lisäarvoa resursseina ja kokemusten vaihtona. Ajatus-tenvaihto toisten toimintaryhmien ja toimijoiden kanssa on auttanut esimerkiksi kokonais kuvan luomisessa maaseudun kehittämisestä ja tarjonnut tietoa muiden toiminnasta ja toimintatavoista. Sen avulla on voinut kehittää omia toimintatapoja, täsmentää toiminnan sisältöä sekä siirtää uusia yritys- ja hankeideoita alueelta toiselle. Yhteisten koulutusten järjestäminen on säästänyt aikaa ja rahaa. Suurempi osallistujamäärä on mahdollistanut sen, että yhteiskoulutuksista on voitu tehdä tasokkaampia kuin itsenäisistä koulutuksista. Koulutustilaisuuksissa on ollut mahdollisuus tavata toisia ihmisiä ja vaihtaa näkemyksiä. Verkostoituminen on myös lisännyt uskoa tulevaisuuteen ja kasvattanut alueen aktiivisuutta. Verkostoituminen esimerkiksi asukkaiden ja yrittäjien kanssa on lisääntynyt. Edellisiä ehkä konkreettisempia hyötyjä verkostoitumisesta ovat olleet kyselyyn vastanneiden hallitusten jäsenten mukaan esimerkiksi hankkeet, työpaikat, vientimahdollisuudet ja uudet yritykset.

9.3 Verkostoyksikön toiminta

Kaikille Suomessa toimiville paikallisille toimintaryhmille on perustettu yhteinen verkostoyksikkö, jona toimii Suomen Kylätoiminta ry SYTY. Verkostoyksikön tehtäväksi on määritelty tiedottaminen ja kontaktien ylläpito toimintaryhmätyön toteuttajien sekä muiden kiinnostuneiden välillä. (MMM 2001: 64-65.) Eurooppalaisen verkostoyksikön puuttuessa se myös pitää yhteyttä ja toimii yhteistyössä muiden eurooppalaisten kansallisten LEADER-verkostoyksikköjen kanssa, ja välittää sitä kautta saamia tietoa ja kansainvälisiä kumppaneita Suomeen ja toisaalta tietoa Suomesta Eurooppaan. Verkostoyksikön toiminta on tähän asti maksettu kokonaan kansallisista varoista.

Verkostoyksikkö palvelee muitakin kuin LEADER-toimintaryhmiä. Sen takia toiminta ei perustu pelkästään LEADERin tavoitteisiin. Toimintasuunnitelman pohjalla on kuitenkin LEADERin tavoitteet (toimintaryhmätyöhön on LEADERin synnyttämää). Euroopan LEADER-ryhmät tuovat verkostoyksikön toimintaan laajan kansainvälisen perspektiivin, jota siinä ei muuten olisi.

Verkostoyksikön merkitys

Toimintaryhmien työntekijöiden näkemykset verkostoyksikön merkityksestä toimintaryhmien välisen verkottumisen edistäjänä vaihtelivat. Koska verkostoyksikkö on toiminut vasta maaliskuusta 2002, sen roolia pidettiin yleensä vielä jäsentymättömänä. Toimintaryhmistä noin puolet oli sitä mieltä, ettei verkostoyksiköllä juurikaan ole merkitystä ryhmien toiminnalle, vaan toimintaryhmät luovat yhteistyösuhteensa oma-toimisesti tarpeidensa mukaan. Verkostoyksikköä pidettiin yksipuolisesti tiedottajana. Lähes toinen puoli haastatelluista taas piti verkostoyksikköä merkityksellisenä. Etenkin verkostoyksikön koulutustapaamisia pidettiin tarpeellisina ja kyseltiin, kuka ne hoitaisi, jos verkostoyksikköä ei olisi. Koulutuksia pidettiin hyödyllisinä osittain itse koulutusten sisällön, osittain toisten ryhmien tapaamismahdollisuuden takia. Myös verkostoyksikön ylläpitämiä sähköpostilistoja ja Internet-sivuja arvostettiin. Myös verkostoyksikössä toimintaryhmien näkökulmasta tärkeimmiksi toimintatavoiksi arveltiin yllä mainittuja asioita sekä tiedottamista eli hyvien käytäntöjen levittämistä.

Hallituksen jäsenistä kaksi kolmasosaa arveli, ettei tunne asiaa tarpeeksi, jotta osaisi arvioida verkostoyksikön hyödyllisyyttä yhteistyökumppanien löytymisessä. Noin viidennes kaikista hallituskyselyyn vastanneista näki, että verkostoyksikön toiminnasta on ollut hyötyä yhteistyökumppaneiden löytymisen kannalta. Kauemmin hallituksessa olleet uskovat hyötyyn hieman uusia enemmän. Hallitusten jäsenten mielestä

verkostoyksikön järjestämät tilaisuudet ovat auttaneet suhteiden solmimisessa ja syventämisessä, niiden kautta on levitetty tietoa hankkeista sekä toimintaryhmien välillä että viranomaisille ja niissä on voinut vaihtaa ajatuksia ja laajentaa omaa näkökulmaa. Verkostoyksikön mukaan koulutusten aiheet on valittu toimintaryhmien toiveiden mukaan. Aiheina ovat olleet työhyvinvointi, hallitustyöskentely, tulevaisuus ja verkostoituminen. Yksikössä mietitään, mistä koulutuksesta toimintaryhmät eniten hyötyisivät ja kuulostellaan sitten, miten ideaan ryhmissä suhtaudutaan.

Verkostoyksikössä arvellaan, että tieto-taito ryhmien välillä varmasti vaihtuisi ilman verkostoyksikköäkin. Yksikkö kokee silti olevansa tärkeä tietoa jakava ja auttava tukitaho. Yksikön vaikutusta yhteistyölle on vaikea erotella, koska toimintaryhmät voivat luoda suhteita muuallakin kuin verkostoyksikön koulutuksissa. Kuitenkin ilman verkostoyksikköä joku yksittäinen toimintaryhmä joutuisi ottamaan yhteisten tapaamisten järjestämisen vastuulleen, koska tapaamisille luultavasti olisi kuitenkin tarvetta. Tämä vaatisi lisäresurssointia toimintaryhmille. Epävirallisten verkostojen syntymistä verkostoyksikön toiminnan takia on vaikea arvioida. Tapaamisissa on kuitenkin syntynyt myös henkilökohtaisia ystävyyssuhteita ja toisiin voi luontevasti ottaa yhteyttä tarvittaessa. Tapaamisissa saa muista ihmisistä vertaistukea, heille voi kertoa omista ongelmista, kun tietää, että muutkin painivat vastaavien ongelmien parissa.

Verkostoyksikkö on edistänyt yhteistyötä muiden tahojen kuin toisten toimintaryhmien kanssa lähinnä toimintaryhmille suunnatuin koulutuksin, joissa on ollut teemana tiedottaminen ulkopuolisille tahoille sekä toimintaryhmien tulevaisuuden rooli ohjelmakauden päättyessä ja sen vaatimat yhteistyökuviot. Tätä uutta roolia varten toimintaryhmiä kannustettiin hakemaan kentältä uusia yhteistyökumppaneita. Hankkeiden tai toimintaryhmien kumppanin etsintä Suomessa ei kuulu verkostoyksikön tehtäviin.

Kansainvälistä yhteistyötä on edistetty Ajankohtaista-tiedotteella, jossa on yhteistyökumppania kaipaavien kansainvälisten tahojen yhteystietoja. Toimintaryhmät tai hankkeet ovat voineet itse ottaa ilmoittajiin yhteyttä ja ryhtyä tätä kautta yhteistyöhön. Koska Euroopan laajuista verkostoyksikköä ei ole vielä valittu, kansainvälisen toiminnan edistämiseen on jouduttu käyttämään suunniteltua enemmän verkostoyksikön omia resursseja. Suomen verkostoyksikkö on esimerkiksi järjestämässä Ruotsin ja Tanskan verkostoyksiköjen kanssa kansainvälisten seminaarien sarjaa. Yllä mainittuja asioita toimintaryhmät itse eivät tuntuneet kokevan verkostoyksikön toiminnassa erityisen merkittäviksi, ainakaan ne eivät juuri tulleet haastatteluissa esille.

Toimintaryhmien ulkopuolisia tahoja verkostoyksikkö palvelee Ajankohtaista-tiedotteella, joka menee MMM:n toimintaryhmiin, TE-keskusten toimintaryhmäaostoihin, YTR:n teemaryhmävetäjille, Carrefourille, SYTY:n hallitukselle ja muutamille muille sitä pyytäneille. Tiedote keskittyy valtakunnallisiin tapahtumiin. Maaseutu Plus -lehti lähetetään kyläyhdistyksille ja kansanedustajille, jotka voivat saada siitä tietoa esimerkiksi lainsäädännön pohjaksi. Toimintaryhmien ulkopuolinen tiedottaminen on siis melko vähäistä. Maaseutuväestöä ei suoraan palvella, mutta toimintaryhmiin, kyläyhdistysten ja SYTY:n kautta toivotaan tiedon kulkevan myös maaseutuväestön hyväksi. Toiminnan pääkohderyhmänä verkostoyksikkö pitää toimintaryhmien henkilöstöä ja hallituksia.

Monet ryhmät sanoivat, ettei verkostoyksikön toiminnasta ole heidän näkökulmastaan jäänyt puuttumaan mitään. Toisilla syynä oli se, että palvelut riittävät heille nykyisellään, toisilla taas ei edellisen kauden huonojen kokemusten jälkeen ollut verkostoyksikölle mitään odotuksia, joten kaikki mitä verkostoyksiköltä saadaan, on myönteistä. Noin kaksi kolmasosaa hallituskyselyyn vastanneista ei tuntenut verkostoyksikön palveluita niin hyvin, että olisi halunnut arvioida, puuttuuko yksikön toiminnasta jotain vai ei.

Luku on yllättävän suuri. Hallituksessa useita vuosia toimineet olivat tyytyväisimpiä palveluihin. Vajaa kymmenes vastanneista oli sitä mieltä, että toiminnassa oli puutteita. Verkostoyksikön toimintaan ehdotettiin lisää näkyvyyttä, konkreettista tietoa EU-tuista, kansainvälisistä hankkeista ja muiden toimintaryhmien hankkeista sekä koulutusten järjestämistä etuajassa, ei jälkikäteen silloin kun ohjeet tai velvoitteet rahoituksen suhteen muuttuvat.

Koulutus

Verkostoyksikön näkyvin toiminta on koulutustilaisuuksien järjestäminen toimintaryhmille. Verkostoyksikkö on seurannut toimintaryhmien henkilöstön osallistumista koulutustapahtumiin henkilöittäin. Sen perusteella näyttää siltä, että koulutus on tavoittanut lähes kaikki toimintaan sidoksissa olevat ihmiset. Hallituskyselyyn vastanneista henkilöistä kuitenkin vain runsas kolmannes oli itse osallistunut verkostoyksikön järjestämään tapahtumaan tai koulutukseen. Kyselyyn vastanneista puheenjohtajista tai varapuheenjohtajista (n=22) runsas kaksi kolmannesta oli osallistunut verkostoyksikön tapaamiseen tai koulutukseen. Hallitusten varsinaisista jäsenistä noin kolmannes ja varajäsenistä noin viidennes oli osallistunut verkostoyksikön järjestämään toimintaan, kauemmin hallituksessa olleet muita enemmän. Asukkaiden edustajat (37 %) osallistuiivat useimmin verkostoyksikön kokoontumisiin. Yhteisöjen edustajista tilaisuuksiin oli osallistunut 34 % ja kuntien edustajista 33 %.

Toimintaryhmien henkilöstön joukossa eniten toivomuksia esitettiin verkostoyksikön järjestämän koulutuksen sisällön ja ajankohtien suhteen. Koulutusten toivottiin olevan ajallisesti riittävän kaukana toisistaan. Myös koulutustapahtuman aikataulutuksen toivottiin mahdollistavan nykyistä useampien osallistumisen loppukeskusteluihin. Ongelmana verkostoyksikönkin mielestä toiminnassa on ollut vuoden 2002 kiireisyys. Ensimmäinen koulutus oli jo kuukauden päästä toiminnan alkamisesta. Alueelliset koulutuspäi-

vät pidettiin tiukalla aikataululla viikon välein, mikä aiheutti päällekkäisiä ilmoittautumisten vastaanottoja ja valmisteluja.

Koulutuksen sisältöön toivottiin toimintaryhmissä lisää konkreettisuutta ja syvällisyyttä. Lisäksi toivottiin, että koulutusten sisällössä huomioidaisiin uudet ja vanhat toimintaryhmäläiset, jotta uudet saisivat tarvitsemansa tiedon, mutta vanhat eivät joutuisi kuulemaan heille tuttua asiaa. Toimintaryhmät voisivat itsekkin osallistua koulutusten suunnitteluun ja kouluttajien hankkimiseen omien suhteidensa kautta. Toimintaan yleensäkin kaivattiin lisää konkreettisuutta. Tästä esimerkkinä annettiin LEADER-kylttien toimittaminen. Myös verkostoyksikössä on pohdittu sitä, pitäisikö järjestää eritasoista koulutusta konkareille ja uusille. Workshop-työskentelyä pidettiin toivottavana. Koulutustapahtumien ohella toinen voimakkaasti esille nostettu asia toivomuslistalla oli toimivan valtakunnallisen hankerekisterin saaminen. Sen puute vaikeuttaa toimintaryhmien toimintaa huomattavasti.

Maaseutu Plus -lehti

Toimintaryhmien henkilöstön mielestä Maaseutu Plus -lehti ei palvele ryhmiä erityisen hyvin. Sitä pidettiin liikaa ammattikehittäjien lehtenä sekä turhan kyläpainotteisena. Lehdeltä toivottiin laajempaa levikkiä sekä painottumista maaseudun kehittämiseen etenkin keskustelun herättäjänä ja poliittisena vaikuttajana. Myös verkostoyksikössä arvellaan, että toimintaryhmät saattavat nähdä Maaseutu Plus -lehden SYTY:n lehtenä, koska se tehdään yhteistyössä tämän kanssa ja sen sisältö käsittelee molempia.

Hallituskyselyyn vastanneista melkein puolet näki, että Maaseutu Plus -lehti vastaa heidän tarpeitaan. Tosin runsas 40 % hallituskyselyyn vastanneista ei tuntenut Maaseutu Plus -lehteä niin hyvin, että olisi osannut arvioida, vastaako lehti tarpeita. Tämä on huomattavan suuri osuus vastaajista. Hallitusten puheenjohtajilla, varapuheenjohtajilla ja varsinaisilla jäsenillä oli use-

ammin jokin mielipide Maaseutu Plus -lehdestä kuin varajäsenillä tai niillä, jotka eivät juuri nyt ole hallituksen jäsenenä. Kuntien edustajat (56 %) näkivät muita toimintaryhmytyön taustaryhmiä useammin, että Maaseutu Plus -lehti vastaa heidän tarpeitaan. Yhteisöjen edustajista tätä mieltä oli 50 % ja asukkaiden edustajista 47 %. Kauemmin hallituksessa toimineet olivat muita tyytyväisempiä lehteen. Lehteen tyytymättömät vastaajat toivoivat siihen muun muassa nykyistä journalistisempaa otetta ja sitä, ettei lehdestä tule liikaa kyläasiamiesten äänenkannattaja ja että se erottuisi selkeästi esimerkiksi tuottajajärjestöjen tiedottamisesta.

Verkostoitumisen ongelmia

Erityisenä ongelmakohtana verkostoitumisessa on nähtävä verkostoyksikön rooli. Toimintaryhmät pitävät sitä vielä melko jäsentymättömänä eivätkä tiedä, mitä voisivat verkostoyksiköltä odottaa. Jopa noin puolet toimintaryhmistä ei näe verkostoyksikköä merkityksekkäänä ryhmän toiminnalle. Lisäksi toimintaryhmien hallituksen jäsenille verkostoyksikkö ja sen osittain julkaisema Maaseutu Plus -lehti ovat melko tuntemattomia. Verkostoyksikön asemassa ja toimenkuvassa olisi siis parantamisen varaa, jotta siitä olisi toimintaryhmille nykyistä enemmän hyötyä.

9.4 Päätelmät ja suositukset sekä vastaukset verkostoitumista koskeviin arviointikysymyksiin

- Hyvänä on nähtävä se, että verkostoyksikkö on yhteinen muiden toimintaryhmien kanssa. Verkostoyksikkö on järjestänyt koulutuksia, joiden lähes tärkeimpänä antina pidetään mahdollisuutta tutustua toisiin toimintaryhmiin sekä vaihtaa kokemuksia ja ideoita. Verkostoyksikön tiedotustoiminta ulospäin ja muu toiminta on kuitenkin vähäistä. Tähän vaikuttavat muun muassa vähäiset resurssit, jotka pakottavat priorisoimaan. Lisäksi osa toimintaryhmistä kokee verkostoyksikön liian SYTY:n etujen ajaksi.

- Verkostoyksikkö on tavoittanut toiminnallaan melko kattavasti toimintaryhmien henkilöstön. Hallituksen jäseniä ei ole tavoitettu yhtä laajasti.
- LEADERin verkottumisvälineet eli käytännössä toimintaryhmät ja verkostoyksikkö ovat jonkin verran levittäneet tieto-taitoa maaseudun kehittäjien käyttöön. Pääosin tämä on tapahtunut paikallisten toimintaryhmien henkilöstön kautta. Verkostoyksikkö on ainoastaan julkaissut tiedotteita ja Maaseutu Plus -lehteä sekä kouluttanut toimintaryhmiä, joiden uskotaan vieneen asioita alueellaan eteenpäin. Verkostoyksikkö on avustanut eräitä toimintaryhmiä kumppanin etsinnässä kansainvälisiin hankkeisiin. Hanketasolle avustaminen ei ole yltänyt. Lisäksi sen koulutustilaisuudet ovat tarjonneet mahdollisuuden yhteistyösuhteiden muodostumiseen. Yhteistyötä on myös kannustettu koulutusten sisällössä. Verkostoyksikön tapaamiset ovat johtaneet myös epävirallisen yhteydenpidon lisääntymiseen. Verkostoyksikön rooli voisi kuitenkin olla nykyistä suurempikin.

Suosituksset:

- Toimintaryhmien on vaikea erottaa MMM:n ja verkostoyksikön tarjoamaa koulutusta toisistaan. Näyttää siis siltä, ettei kahden eri tahon järjestämä koulutus tuo lisäarvoa. Näin on etenkin, koska tärkeimpänä verkostoyksikön koulutuksesta saatavana asiana toimintaryhmät näkevät toistensa tapaamismahdollisuuden. Koska toimintaryhmät alkavat olla jo toisilleen tuttuja, nämä tapaamiset voisivat yhtä hyvin tapahtua MMM:n koulutuksissa tai oma-aloitteisesti toimintaryhmien välillä. Resurssien kohdentamiseksi maa- ja metsätalousministeriö voisi vastata omien hallinnollisten koulutustapahtumien käytännön järjestelyistä, mihin verkostoyksikkö tällä hetkellä osallistuu. Vapautuvilla resursseilla verkostoyksikkö voisi järjestää eri

kohderyhmille koulutusta eri kohderyhmiä kiinnostavista syvemmälle menevistä aiheista tai räätälöidä koulutusta tietotasoltaan erilaisille osallistujille.

- Verkostoyksikön vähäisiä resursseja voitaisiin kohdistaa muuhun tarpeelliseen toimintaan, kuten pilottiluonteisuuden eteenpäinviemiseen. Siirrettävyyden ja pilottiluonteisuuden edistämiseksi tarvitaan valtakunnallinen hankerekisteri toimintaryhmien käyttöön ja verkostoyksiköllä pitäisi myös olla enemmän resursseja tällaisen toiminnan järjestämiseen. Koska verkostoyksikkö joutuu tällä hetkellä toimimaan laajan työkentän parissa suhteellisen vähin resurssein, toimintalohkon 3 verkottumista varten suunnatut EU-varat tulisivat ottaa käyttöön.
- Osa toimintaryhmistä kokee verkostoyksikön liiaksi SYTY:n etujen ajajaksi. Kannattaakin miettiä yksikön ja SYTY:n suhdetta sekä toiminnan painotuksia.
- Verkostoyksikkö palvelee lähes pelkästään toimintaryhmien henkilöstöä. Pilottiluonteisuuden kuuluva siirrettävyyden toteuttaminen edellyttäisi kuitenkin, että jokin tahon levittäisi tietoa myös hanketasolle. Verkostoyksikön olisi luontevaa toimia tänä tahona. Sen tulisi tulla myös kansainvälisine hankeyhteistyökumppaneineen hankkeita lähelle. Hyvien käytäntöjen siirto vaatisi vähintään hanketietojen saamista Internetiin kaikkien saataville. Lisäksi tulisi luoda tilaisuuksia, joissa hanketoimijat pääsisivät keskustelemaan kasvokkain, saamaan ideoita ja pohtimaan ratkaisuja yhteisiin ongelmiinsa. Tilaisuudet voisivat olla esimerkiksi LEADER-seminaareihin järjestettyjä teemoittaisia tapaamisia. Ideoiden ja käytäntöjen siirtämisen mahdollisuuksista myös toimintaryhmien tulisi kantaa vastuunsa. Myös hallituksen jäsenten saamiseen mukaan verkostoyksikön koulutuksiin tulisi panostaa.

Taulukko 57. Arvioitsijan vastaukset verkottumista koskeviin arviointikysymyksiin.

Arviointikysymys ja komission arviointiperusteet	Arvioitsija päätelmät
Toimi 3: Verkottuminen. Missä määrin LEADER+ on edistänyt maaseudun kehittämistä koskevien tietojen, hyvien toimintatapojen ja tietotaidon vaihtoa verkottumisen avulla? (2:3.1). Missä määrin verkottuminen on helpottanut yhteistyötä maaseutualueiden kesken? (2:3.2) – kumppanit, maaseudun toimijat ja maaseutuväestö ovat saaneet omia kehittämistoimiaan koskevaa hyödyllistä tietoa ja tieto-taitoa LEADERin verkottumismekanismien ansiosta – kumppanien etsintää on rohkaistu ja helpotettu LEADER+:n verkottumisvälineillä, – verkottumisvälineet ovat helpottaneet yhteistyötoimien toteuttamista – verkottuminen on edistänyt epävirallisten verkkojen luomista maaseudun toimijoiden välille	– kehittäjät (hankkeet ja toimintaryhmät) ovat saaneet LEADERin kautta hyödyllistä tietoa – verkostoyksikkö on osaltaan rohkaissut ja helpottanut kumppanien hankintaa koulutusta-pahtumilla ja yhteistyöhön kannustavilla koulutuksilla – verkostoyksikön koulutukset osaltaan helpottaneet yhteistyön toteuttamista toimintaryhmi-en kesken. – voidaan arvioida, että verkostoyksikön tilaisuudet ovat osaltaan edistäneet myös epävirallisten verkostojen syntymistä.
	SUOSITUKSET – valtakunnallinen hankerekisteri syytä perustaa – verkostoyksikölle enemmän resursseja käyttöön toimintalohko 3:sta – hallinto ja toimeenpanokoulutusten koulutusjärjestelyt maa- ja metsätalousministeriön tehtäväksi
ARVIOINTIKYSYMYS (kansallinen). Miten kansallinen verkostoyksikkö on onnistunut tehtävässään? Onko se pystynyt tukemaan prosessia tarvittaessa? Toimiiko se yhdensuuntaisesti LEADER+ -ohjelman kansallisten tavoitteiden sekä paikallisten toimintaryhmien tarpeiden kanssa? (12)	PÄÄTELMÄT – puolet toimintaryhmistä ei näe verkostoyksikön merkitystä omalle toiminnalleen, hallituksen jäsenille verkostoyksikkö ja Maaseutu Plus -lehti tuntemattomia – verkostoyksikkö toimii sille määritellyn toimeksiannon mukaisesti ja yksikössä on tahtoa kuunnella ryhmien tarpeita. Verkostoyksikölle annettu toimeksianto on ohjelman strategisiin verkostoitumistarpeisiin nähden kuitenkin liian suppea.
	SUOSITUKSET – verkostoyksikön tehtävänantoa tulisi selkeyttää ja suunnata uudelleen nykyistä strategisempiin tehtäviin – verkostoyksikön toimittava enemmän hanketason ja toimijoiden kanssa, siirryttävä enemmän tiedottamisesta yhteistyöhön
ARVIOINTIKYSYMYS LEADER+ -erityispiirteiden (yhteistyö ja verkottuminen) leviäminen ja niiden tuottama lisäarvo.	PÄÄTELMÄT – yhteistyöllä ja verkottumisella saatu tarvittavaa osaamista ja lisäresursseja, mutta koko potentiaalia ei olla vielä saatu hyödynnettyä
	SUOSITUKSET – Verkostoyksikön tehtäväksi tulisi entistä voimakkaammin määritellä hyvien käytäntöjen ja pilottiluonteisten toimintatapojen levittämisen. Tähän se kuitenkin tarvitsee myös toimintaryhmien apua ja sitoutumista sekä lisäresursseja .

10. Sukupuolten ja ikäryhmien tasa-arvokysymykset

Päivi Pylkkänen & Tiina Keinänen

10.1. Johdanto

Ohjelman tasa-arvotavoitteet ja arviointikysymykset

Tässä luvussa käsitellään arviointitoimeksiannon mukaiset sukupuolten ja ikäryhmien tasa-arvoon liittyvät arviointikysymykset.

EU:n LEADER+ -suuntaviivojen (EYVL 2000/C 139, 5-13) mukaan komissio korostaa sukupuolten *yhtäläisiä mahdollisuuksia* ja katsoo, että *nuoret ja naiset ovat avainasemassa* maaseutualueiden kehittämisessä. Se pyrkii tukemaan ensisijaisesti sellaisia strategioita, joiden tavoitteena on näiden kohderyhmien työllisyys ja/tai elinkeinomahdollisuuksien parantaminen.

Suomen LEADER+ -ohjelman tavoite- ja strategialuvun mukaan ohjelma *edistää tasa-arvoa eri sukupuolten välillä* kannustamalla mm. naisten yritystoimintaa. Nuoria puolestaan kannustetaan *jäämään kotiseudulleen tai palaamaan sinne* koulutuksen jälkeen tukemalla nuorten työllistymistä (MMM 2001a, 43).

Ohjelma-asiakirjan täydennysosan mukaan ohjelman kaikissa toimenpidekokonaisuuksissa tavoitteena on eri väestöryhmien, esimerkiksi naisten ja nuorten *tasavertaisen osallistumis- ja elinkeinomahdollisuuksien parantaminen*, joka otetaan huomioon läpäisyperiaatteella. Läpäisyperiaatteen selvennetään tarkoittavan näiden seikkojen huomioon ottamista aina rahoitettavia hankkeita valittaessa. Lisäksi todetaan haluttavan edistää naisten, nuorten ja erityisryhmien *tasavertaisia osallistumis- ja elinkeinomahdollisuuksia* (MMM 2001b, 2-3).

Ohjelman määrällisistä tulostavoitteista, kuten uusista tai uudistetuista työpaikoista sekä kou-

lutettavista tavoitellaan kohdistuvan naisille puolet, uusien yritysten kohdalla naisyritysten tavoitetaso on 40% kaikista yrityksistä. Nuorten (alle 30 -vuotiaat) osalta tavoitetasot ovat tavoitteesta riippuen noin 10 - 15% kokonaistavoitteista. Lisäksi seurataan hankkeiden vaikutuksia sukupuolten väliseen tasa-arvoon laadullisin indikaattorein.

Arviointitoimeksianto sisältää seuraavat tasa-arvoon liittyvät komission ja kansallisesti asetetut arviointikysymykset:

Komission kysymykset:

- Missä määrin LEADER+ - ohjelma on parantanut naisten tilannetta tukialueilla?
- Entä nuorten tilannetta?

Komission arviointiperusteet:

- tukea saavan väestön sukupuolijakauma vaikuttaa osaltaan tasapainoisen väestörakenteen säilyttämiseen/edistämiseen
- naiset ovat asianmukaisesti edistettynä päätöksentekojärjestelmässä
- maaseudun naisten tarpeet on otettu huomioon toimia valittaessa
- tukea saavan väestönosan ikäjakauma vaikuttaa osaltaan tasapainoisen väestörakenteen edistämiseen
- nuoria kannustetaan (työ, koulutus jne) jäämään maaseutualueille

Kansalliset kysymykset:

- Miten tasa-arvoasioiden merkitys on tiedotettu toiminta-alueilla?
- Miten tasa-arvotavoitteet ovat toteutuneet? Ovatko ne jääneet pelkiksi fraaseiksi, vai onko tapahtunut syvällisempiä muutoksia asenteissa ja sen seurauksena toiminnassa?
- Miten nuoret on saatu mukaan toimintaan?

Luvun rakenne

Seuraavassa alaluvussa täsmennetään arviointikysymysten operationalisointia, aineistoja ja analyysimenetelmiä. Sen jälkeen seuraavassa alaluvussa esitetään keskeiset havainnot analysoitavista kysymyksistä, niistä tehty johtopäätökset ja suositukset. Lopuksi (kolmas alaluku) vastataan annettuihin alkuperäisiin arviointikysymyksiin ja esitetään kysymysten aihepiireihin liittyvät suositukset.

Kysymysten operationalisointi, aineistot ja analyysimenetelmät

Tasa-arvo on arvoväritteinen käsite. Se on tavoitetta, jota lähestytään eri näkökulmista riippuen siitä, missä yhteiskunnallisessa ympäristössä eletään ja kuka asiaa katsoo. Tästä syystä tasa-arvon toteutumisen tai toiminnan tasa-arvovaikutusten arviointiin ei ole olemassa yksitulkintaista arviointimittaristoa.

Tässä arvioinnissa päädyttiin mittaamaan tasa-arvoa sekä toteutusprosesseissa, strategioissa, hanketoiminnan sisällöissä, tuloksissa että toiminnan alustavissa vaikutuksissa tasa-arvon edistämiseen. Tasa-arvonäkökohtien analyysiin mukaan otetut faktuaaliset ('tosiasiapohjaiset') ja tulkinnalliset (subjektiiviset) mittarit on koottu taulukkoon 58.

Taulukko 58. Sukupuolten ja ikäryhmien tasa-arvoon liittyvien arviointikysymysten operationalisointi (mittaaminen) ja kysymyksiin vastaaminen

Arviointikohde	Faktuaaliset mittarit (sulussa aineistolähde)	Tulkintaa sisältävät mittarit
Sukupuolinäkökulma: Miten naiset mukana ja hyödynsaajina? Vaikutukset naisiin ja sitä kautta alueeseen?	Naiset/nuoret osuus päätöksenteossa (kysely henkilöstölle) Naiset ja nuoret kehittämisstrategioissa (kehittämissuunnitelmat) Hankkeiden tasa-arvoluokittelu (HANKE 2000, hanketiivistelmät)	Henkilöstön näkemys ta-näkökulmien toteuttamisesta Hankkeiden näkemykset hankkeen tuloksista ja vaikutuksista sukupuolten väliseen tasa-arvoon ja ikäryhmien väliseen tasa-arvoon eri näkökulmasta. Yrityshankkeiden näkemykset hankkeen vaikutuksista naisten työllisyyteen tai yrittäjyyteen
Ikäryhmän näkökulma: Miten nuoret mukana toiminnassa ja hyödynsaajina? Vaikutukset nuoriin ja sitä kautta alueeseen?	Sukupuolittain ja ikäryhmittäin eritelty tulosindikaattorit (HANKE 2000 -rekisteri)	Hallitusten näkemykset oman toiminnan merkityksestä naisten ja nuorten osallistumisen ja asioiden edistämiseen Sidosryhmien näkemykset toimintaryhmien toiminnan merkityksestä naisten ja nuorten osallistumisen ja asioiden edistämiseen Arvioitsijan osallistuva havainnointi
	Arvioitsijan analyysi ja päätelmät (mittareiden kuvaaman asiasisällön vertailu ja arvottaminen)	
	→ Vastaukset arviointikysymyksiin	

LEADER+ -ohjelman tasa-arvokysymysten analyysissä sovelletaan erityisesti Horellin ja Roinin (1998) rakennepolitiikan tasa-arvoarvioinnin arviointikehystä ja Euroopan komission tasa-arvotavoitteiden valtavirtaistamista koskevia suuntaviivoja (European Commission 2000).

Analyysissä verrataan, esimerkinomaisesti, toimintaryhmien välisiä eroja tarkasteltavissa ilmiöissä, ja vertaillaan mittareiden arvoja tai asiasisältöjä ohjelman tavoitteisiin ja annettuihin arviointiperusteisiin.

Aineiston analyysissä ja tulkinnassa on käytetty apuna myös muita tasa-arvoa (erityisesti sukupuolten tasa-arvoa) koskevaa kirjallisuutta (esim. Virkkala ja Carpentier 2000). On kuitenkin huomattava, että mitään itsestään selvää tasa-arvon toteutumista mittaavaa arviointiperustetta ei ole olemassa. Vastaukset arviointikysymyksiin edustavat lopulta aineistojen ja niiden analyysin pohjalta tapahtunutta arvioitsijan tulkintaa.

10.2 Tasa-arvo toimintaryhmissä ja niiden päätöksenteossa

Ensimmäisessä vaiheessa analysoitiin toimintaryhmien päätöksenteon ja jäsenistön sukupuoli- ja ikäjakaumia. Taulukossa 59 on esitetty LEADER-toimintaryhmien toiminnanjohtajien ja hallitusjäsenten sukupuolijakauma erittelemällä

Taulukko 59. Naiset toimintaryhmien päätöksentekijöinä (kysely toiminnanjohtajille)

	RYHMIEN LKM	% RYHMISTÄ
TOIMINNANJOHTAJA NAINEN	14	56
Naisia hallituksessa > 60 %	3	4,5
Naisia hallituksessa 41-59 %	8	43,5
Naisia hallituksessa < 40 %	12	52

naisten osuus päätöksentekojärjestelyissä. Hallitusten kokoonpanon luokitteluvälinä on käytetty EU:n ja kansallisten tasa-arvosäännösten 40 prosentin ns. kiintiösäännöstä. On huomattava, että toimintaryhmien hallitukset eivät kuulu virallisesti sukupuolten vähimmäiskiintiö -tulkinnan piiriin, koska ne eivät ole julkishallinnollisia elimiä. Tarkastelu on tässä ainoastaan teoreettinen.

Toiminnanjohtajista enemmistö on naisia (56 %). Naisia on miehiä enemmän myös muun palkatun henkilöstön parissa (hankeneuvojat, aktivaattorit, toimistosihteerit tai vastaavat).

Hallituksissa varsinaisista hallitusjäsenistä suurin osa (66 %) on kuitenkin miehiä. Kaikkien LEADER-hallitusten kesken varsinaisten naisjäsenten osuus on 34 prosenttia. Naisvarajäsenten vastaava osuus on 29 %. Selvästi naisvaltaisia hallituksia oli keväällä 2003 kolme (> 60 % naisia): Pirityiset 64 %, Karhuseutu 60 % ja Pomoottori 60 %), kun taas selvästi miesvaltaisia oli 12. Kahdessa hallituksessa nais- ja miesjäsenet jakautuivat tasan puoliksi (Naisyrittäjyys LEADER ja Keskipiste LEADER). Yhdessä hallituksessa (Sepra) ei ollut lainkaan naisjäseniä varsinaisten jäsenten keskuudessa ja kahden hallituksen osalta ei saatu kevään kyselyssä tietoa naisjäsenten osuudesta.

Alle 30-vuotiaita nuoria on varsinaisina jäseninä seitsemän toimintaryhmän hallituksessa. Nuorten osuus kaikkien hallitusten varsinaisten

jäsenten joukossa on seitsemän prosenttia, mutta nuorten osuus hallitusten varajäseninä on hiukan suurempi. Muissa kuudessa hallituksessa nuoria oli keskimäärin 1-3 varsinaisista jäsenistä, hallitusten keskiarvo ollessa 11 henkilöä (vaihteluväli 9-18). Kolmen hallituksen osalta nuorista jäsenistä ei saatu tietoa.

Taulukossa 60 verrataan toimintaryhmien päätöksentekoa naisten ja nuorten keskimääräiseen yhteiskunnalliseen osallistumiseen kunnallispolitiikassa ja eduskunnassa. Tarkastelusta ilmenee, että toimintaryhmien hallituksissa on naisjäseniä saman verran kuin kunnanvaltuutetuissa keskimäärin, mutta hiukan vähemmän kuin naisia eduskunnassa tai kunnanhallituksissa. Nuorten alle 30-vuotiaiden osalta kuva on sen sijaan päinvastainen: nuorten osuus LEADER-hallituksissa on hiukan suurempi kuin nuorten keskimääräinen osuus kunnanvaltuustoissa, hallituksissa ja eduskunnassa.

LEADER-yhdistysten jäsenistössä on vähäinen miesenemmistö. Seitsemän yhdistyksen LEADER-toimiston toiminnanjohtaja arvioi naisjäsenten osuuden olevan 50 prosenttia tai enemmän. Naisjäsenten osuus kaikkien yhdistysten kesken on 44 prosenttia. Toiminnanjohtajat arvioivat nuorten jäsenten osuuden vaihtelevan parin prosentin ja 15 prosentin välillä kokojäsenkunnasta. Jäsenkunnan ikäjakaumasta ei ole tietoja, koska jäsenen syntymäaikaa ei yleensä rekisteröidä. Kolmen yhdistyksen kohdalla ei saatu

Taulukko 60. Naiset ja nuoret päätöksenteossa: LEADER vs. muu yhteiskunnalliseen osallistuminen

	LEADER -hallitukset	Kunnallisvaalit 2000	Kunnan hallitukset	Eduskuntavaalit 2003
Naiset %	34	34	45,5	37,5
Nuoret (alle 30 v.) %	7	5,5	2	3

arviota naisjäsenten ja seitsemän yhdistyksen kohdalla nuorten jäsenten osuudesta.

Hanketasolla tarkasteltuna hankevetäjinä saat-
taa olla keskimäärin hiukan enemmän naisia
kuin miehiä, mutta asiasta ei ole yksiselitteistä
tietoa. Kuitenkin yhdeksän toiminnanjohtajaa
toi haastatteluissa erityisesti esille naisten ko-
rostumisen kehittämishankkeiden hankevetäjinä
ja muina aktiivisina hanketoimijoina. Naisten
osallistumisaktiivisuus tuli esille ennen kaikkea
naisyrityshankkeissa.

Päätelmät:

- Muodollinen tasa-arvo toteutuu henkilöstön
parissa keskimäärin hyvin. Hallituksista hiu-
kan alle puolessa (11) naiset ovat tasavertai-
sesti edustettuna. Kaikkien hallitusjäsenten
kesken laskettuna naisten osuus yltää paikal-
lihallinnossa juuri keskimäärin toteutuvaan
naisten osallistumiseen, muttei sen yli. Nuor-
ten osuus päätöksenteossa jää pääsääntöisesti
alle nuorten väestöosuuden. Valtaosilla toi-
mintaryhmiä (18) ei ole lainkaan alle 30-vuo-
tiaita hallitusjäseniä.
- Käytännössä toimintaryhmille pakollinen kol-
mikantaperiaate ja pyrkimys saada hallitusjä-
seniä tasapuolisesti toiminta-alueen eri puolil-
ta, vaikeuttavat merkittävästi mahdollisuuksia
päästä samaan aikaan tasapainoiseen ikä- ja
sukupuolijakaumaan. Nuorten vähäistä osuut-
ta selittää muuallakin tunnettu alle 30-vuotiai-
den vahva kiinnittyminen opiskeluun, perhe-
elämän aloittamiseen tai harrastustoimintaan
yhteiskunnallisen osallistumisen sijasta.

- Mikäli hallituskokoonpanon kolmikantape-
riaatteesta pidetään kiinni, ei ikäryhmien ja
sukupuolten välinen tasa-arvo ole kohtuudel-
la saavutettavissa juurikaan laajemmin kuin
se tällä hetkellä toteutuu.

10.3 Sukupuolten tasa-arvon tiedostaminen ja edistäminen strategiatasolla

Sukupuolten ja ikäryhmien tasa-arvon tiedosta-
misesta etsittiin ensi vaiheessa näyttöä toiminta-
ryhmien kehittämissuunnitelmista. Tällöin huo-
mio kiinnitettiin siihen, oliko sukupuolten ja
ikäryhmien tasa-arvo esillä ryhmien kehittämis-
suunnitelmissa, ja millä tavoin. Samoin eriteltiin
toimintaryhmien henkilöstön haastatteluissa an-
tamia vastauksia kysymykseen tehdäänkö toi-
mintaryhmässä jotakin erityistä edistämään su-
kupuolten (ja ikäryhmien) tasa-arvoa.

Kehittämissuunnitelmat ja hankkeet luokitel-
laan niiden tasa-arvotavoitteellisuuden mukaan
Horellia ja Roinista (1998) soveltaen naisys-
tävällisiksi, naisten intressejä painottaviksi tai
sukupuolineutraaleiksi. Vaikka tasa-arvotarkas-
telu ei merkitse eikä sen yleisesti ottaen tulisikaan
merkitä vain naisnäkökulmaa, on tämän luvun
luokittelussa kiinnitetty huomio juuri naisten
osuuteen ja osallisuuteen sillä perusteella, että
lähtötilanteena on naisten miehiä vähäisempi
osuus päätöksenteossa, yritystoiminnassa jne.
Tällöin tasa-arvon toteutuminen edellyttäisi
erityisen huomion kiinnittämistä heikommin
edustetun sukupuolen (tai ikäryhmän) valtaista-
miseen ja kannustamiseen.

Kehittämissuunnitelmat ja henkilöstön tasa-ar-

Taulukko 61. Tasa-arvon tiedostaminen ja edistäminen strategiatasolla (kehittämissuunnitelmat ja
henkilöstöhaastattelut).

	NAISYSTÄVÄLLINEN POLITIIKKA – naiset erityiskohderyhmä – strategian kulmakivi	NAISTEN INTRESSIT HUOMIOIVA POLITIikka – nostaa esiin esim. naisten työllistämisen ja yrittäjyyden	SUKUPUOLI-NEUTRAALI POLITIIKKA – tasa-arvo mukana läpäisy- periaatteella
Kehittämissuunnitelma	2	6	17
Henkilöstön tulkinta	2	5	18

voa koskevat luonnehdinnat sijoittuvat tasa-arvo-arvioinnin kehikkoon taulukossa 61 kuvatulla tavalla.

Tasa-arvo on tiedostettu ja huomioitu strategia-
tasolla kahdeksan toimintaryhmän kehittämis-
suunnitelmassa. Kaksi toimintaryhmää on suun-
tautunut erityisesti naistoimijoiksi ja naisten
asioiden edistäjiksi. Suurimmalla osalla toimin-
taryhmistä tasa-arvo on mukana kehittämissuun-
nitelmassa ”tasa-arvo huomioidaan läpäisyperi-
aatteella” -ajatteluna.

Pirityiset ry ja Kainuun naisyrittäjyys LEADER
ry ovat suuntautuneet varsinaisiksi naistoimi-
joiksi ja naisten intressien edistäjiksi. Pirityisten
toiminta-alueella on kiinnitetty erityistä hu-
miota naisten työllisyyteen ja yrittäjyyteen, sillä
alueen naisten työllisyystilanne on heikko. Nais-
ten työllistymistä vauhdittamaan on perustettu
maaseudun naisten osaamiskeskus. Keskuksen
keskeisenä tavoitteena on kehittää naisille
koulutusta vastaavaa työtä, vähentää naisten
työttömyyttä, kehittää naisten elinkeinoja ja yrit-
täjyyttä, parantaa maaseudun naisten itsetuntoa,
kehittää perheen ja työnteon yhteensovittamis-
ta sekä lisätä naisten osaamista ja osallisuutta
kehittämistoiminnassa. Osaamiskeskus tekee
yhteistyötä naisten, yrittäjien, yrittäjäjärjestö-
jen, maakunnallisten ja kansainvälisten naisten
osaamisverkostojen ja seudun muun kehitystoi-
minnan kanssa.

Kainuun naisyrittäjyys LEADERin alueella
naisyrittäjyys on myös keskeisellä sijalla. Oh-
jelmassa on kiinnitetty huomiota naisyrittäjien
tietotaidon lisäämiseen sekä naisten yrittäjyyden
perheyriyksien täysivaltaisina jäseninä tai oman
yrityksen vetäjinä. Tietotaidon lisäämiseen py-
ritään mm. jo viime ohjelmakaudella alkaneen
Mentor-toiminnan ja siitä jo saatujen kokemus-
ten avulla.

Naisten ja miesten erilaisuuden ja erilaiset int-
ressit jollakin tavoin huomioon ottaviksi
toimintaryhmiksi luokiteltiin alkuperäisten ke-

hittämissuunnitelmien pohjalta kuusi kehit-
tämissuunnitelmaa (Aktiivinen P-Satakunta,
Viisari, Aisapari, Nouseva rannikkoseutu, Pe-
rähøjola, Rieska). Näissä suunnitelmissa mm.
nostetaan esiin naisten työllistymisen ja yrittä-
jyyden edistäminen ja esitetään sukupuolittain
eriytetty tulostavoitteet.

Useimpien toimintaryhmien valitsemalle suku-
puolineutraalille toimintastrategialle annettiin
joitakin perusteluja. Tasa-arvon todettiin toteu-
tuvan, kun kaikille annetaan tasavertaiset mah-
dollisuudet osallistua toimintaan. Toiseksi naiset
ja miehet ovat jo monien mukaan yhtäläillä mu-
kana toiminnassa ja joidenkin ryhmien alueella
naiset ovat hanketoiminnassa aktiivisemmassa-
kin roolissa. Näistä syistä erityistä tasa-arvopo-
litiikkaa ei koettu tarpeelliseksi.

Ikäryhmien suhteen tasa-arvotarkastelussa ilme-
ni, että kaikki toimintaryhmät ovat huomioineet
tavalla tai toisella nuoret kehittämissuunnitel-
missaan. Suunnitelmissa kiinnitettiin huomiota
erityisesti nuorten aktivoimiseen ja mukaan
saamiseen maaseudun kehittämistyöhön. Tavoit-
teena on usein pyrkä luomaan toimintaympäris-
töjä, joissa nuorilla olisi mahdollisuus toteuttaa
itseään ja työllistyä sekä jäädä asumaan koti-
seudulleen. Yhdeksän toimintaryhmän alueella
nuoret on nimetty toiminnan yhdeksi kohderyh-
mäksi tai heitä varten on laadittu suunnitelmaan
oma toimenpidekokonaisuus.

Päätelmät:

- Lukuun ottamatta kahta vahvan naispolitiikan valinnutta toimintaryhmää ja kuutta nai-
set muuten huomioivaa kehittämissuunni-
telmaa, leimaa toimintaryhmien strategioita
sukupuolineutraalius. Sukupuolineutraalius
voi olla myös sukupuolisokeutta siinä merki-
tyksessä, että tasa-arvonäkökohtia ei erikseen
problematisoida missään olosuhteissa, vaikka
se voi merkitä naisten, yhtä hyvin kuin mies-
tenkin erityistarpeiden tai ongelmien raken-
tavaa tiedostamista. Toimintaryhmien stra-

tegiana on pääsääntöisesti yhtäläiset oikeudet aktiivisille toimijoille -ajattelu. Strategian taustalla on vakaa käsitys erityisesti naisten tasa-arvon toteutumisesta Suomessa sellaiseen ilman naisiin kohdistuvia erityistoimenpiteitä.

- Nuoriin halutaan panostaa ryhmien toimintapolitiikassa tietoisesti ja pääsääntöisesti vahvemmin ja yksimielisemmin kuin naisiin.
- Kehittämissuunnitelmien perusteella pääsääntöisesti sukupuolineutraaliksi luokiteltu toimintapolitiikka ei ole kuitenkaan estänyt toimintaryhmiä rahoittamasta myös naishankkeita, sekä muutamaa erityisesti miehiin liittyvää hanketta, vaikka ryhmät eivät ole itse niitä aktiivisesti edistäneetkään. Kokonaisuutena kehittämissuunnitelmien ohjaava vaikutus käytännön hanketoimintaan on niin vähäinen, ettei sukupuolineutraalius ilmeisesti muodosta varsinaista tasa-arvo-ongelmaa.
- Sukupuolineutraalius voi kuitenkin merkitä, että toiminnassa ei havaita sukupuolierityisten nais- tai mieshankkeiden myönteisiä mahdollisuuksia silloinkaan, kun sellaiset ovat ilmeisiä.

Suosituks:

- Jotta neutraali sukupuolisokeus kääntyisi strategiseksi tasa-arvotietoisuudeksi, toimintaryhmissä tarvitaan lisää ymmärrystä sukupuolierityisyydestä (naisten/miesten tarpeet) pelkän naisten tasa-arvon lisäämisen sijaan. Sukupuolierityiset (nais/mies) hankkeet voivat olla joskus perusteltuja ja strategisesti tehokkaampia kuin sukupuolineutraalit hankkeet. Sukupuolierityinen lähestymistapa voi tuoda esimerkiksi vastauksia siihen, miten saada mukaan maaseudun syrjäytyneet miehet. Erityisesti silloin, jos alueella ei ole muita sukupuolisensitiivisiä toimijoita, tulisi toimintaryhmien itsekkin harkita, voitako he olla

tämäntyyppisten strategisesti ja sosiaalisesti innovatiivisten hankkeiden käynnistäjinä ja/tai toteuttajina.

- Verkostoyksikön tulisi tunnistaa ja levittää tietoa onnistuneista sukupuolierityisistä hankkeista Suomessa (ja/tai muissa maissa) ja mahdollistaa siten onnistuneiden toimintamallien soveltaminen myös sellaisilla alueilla, joilla tasa-arvon ja sukupuolierityisyyden moninaisuutta ei olla tähän mennessä pohdittu.

10.4 Hankkeiden sukupuolten ja ikäryhmien tasa-arvotypologia

Naiset ja naisten intressit

Hankkeiden sukupuolten tasa-arvotypologiasa kiinnitettiin huomiota Horellia ja Roinista (1998) soveltaen hankkeiden edunsaajiin ja sisältöpainotuksiin. Ensimmäisenä kategoriana erotettiin varsinaiset naishankkeet sillä perusteella, että niissä hankkeen edunsaajina olivat alusta alkaen erityisesti naiset, tai hankkeen hakijoina tai vetäjinä olivat nainen/naiset tai naisenemmistö.

Toisena kategoriana erotettiin naisten sukupuoliroolin ja ns. arjen intressit ja huomioivat hankkeet. Nämä ovat naisten *vallitseviin, arkipäiväisiin rooleihin ja tehtäviin liittyviä hankkeita*, joiksi katsottiin: käsityöala, hoiva-ala, matkailu (lähinnä ruokapalvelut), lastenhoito, lastenhoidon ja työn yhteensovittaminen sekä lasten harrastusmahdollisuuksien ja leikkipaikkojen lisääminen. Vaikka naisten intresseihin voisi luokitella myös monia muita arjen tukirakenteisiin liittyviä kokonaisuuksia, kuten viihtyisä ja virikkeellinen ympäristö (Horelli & Roininen 1998, 13), tässä arvioinnissa ollaan pitäyditty edellä mainituissa rajauksissa.

Luokittelu perustuu hankerekisterin lyhyiden hankekuvausten sisältämiin tietoihin. Toimintaryhmien alueella on voinut olla tai on parhailaan meneillään hankkeita, joissa enemmistö on

ollut ja/tai on naistoimijoita, mutta näitä tietoja ei kuitenkaan hankekuvausten pohjalta ole pystytty erittelemään. Hankehakijat on vastaavasti laskettu siltä pohjalta kuin heidän sukupuolensa ilmenee suoraan hakijanimen perusteella. Hankkeiden sisällön pohjalta ei ole lähdetty arvioimaan hankehakijan sukupuolta.

Varsinaisiksi naishankkeiksi tunnistettiin noin 5 % kaikista 1.6.2003 mennessä päätöksen saaneista hankkeista (taulukko 62). Naisten arjen asioita ja intressejä edustaviksi hankkeiksi tunnistettiin kaikista hankkeista noin 6 %. Lopputa hankkeita ei voinut luokitella edellä mainittuihin ja ne nimettiin sukupuolineutraaleiksi hankkeiksi.

Naishankkeista saattoi hankekuvausten pohjalta luokitella kymmenkunta yleistä kehittämishanketta, joiden edunsaajana ja kohteena olivat erityisesti naiset ja naisyritykset. Näitä yritys- ja koulutushankkeita oli kahdeksan toimintaryhmän alueella.

Naisia oli yksittäisinä hankehakijoina 21:n toimintaryhmän alueella. Heitä oli yhteensä noin 60 henkilöä. Vastaavasti mieshakijoita oli vajaa 100 henkilöä. Tällaiset yksittäisten henkilöiden hakemat hankkeet ovat yleensä tyypiltään yrityshankkeita (alkavat yritykset tai toiminimet). Enimmillään naishakijoita oli ryhmää kohti vajaa kymmenen (Naisyrittäjyys (7), Oulujärvi (7), Nouseva rannikkoseutu (6)). Naishakijoiden hankkeet liittyivät käsityöyrittäjyyteen, hoiva-alan yritysyritykseen ja matkailuun. Matkailuun liittyvänä erikoisuutena tuli esille hevosalan naisyritysten aktiivisuus hankehakijoina muutaman toimintaryhmän alueella.

Naisten intressit huomioivia hankkeita oli 21:n toimintaryhmän alueella. Nämä käsittivät noin 6 prosenttia kaikista hankkeista. Keskimäärin näitä naisten intressejä palvelevia hankkeita oli kolme toimintaryhmässä, ja enimmillään kymmenkunta. Naisten intressejä palvelevat hankkeet liittyivät käsityöyrittäjyyteen, matkailuun, hoiva-alan ja lasten hoitomahdollisuuksien parantamiseen ja lasten harrastusmahdollisuuksien lisäämiseen sekä leikkipaikkojen toteuttamiseen, mutta ne eivät olleet millään muotoa miehiltä poissuljettuja. Käsityöyrittäjyyteen liittyvät hankkeet olivat usein yritysten verkostoitumista edistäviä hankkeita, joissa toimii sekä naisia että miehiä.

Miesten erityisintressit huomioivat hankkeet. Myös miehet oltiin otettu erityiskohderyhmäksi parissa hankkeessa: toinen hanke oli kuorolauluun liittyvä ja toisen hankkeen pohjalta oli tarkoitus kehittää ja vilkastuttaa miesten ratsastusharrastusta.

Heikommassa asemassa olevien ryhmien hankkeet edustivat murto-osaa toimintaryhmien hankkeista. Kehitysvammaisiin kohdistuneet hankkeet olivat asenteisiin ja hoitopalveluihin vaikuttavia ja ympäristön fyysisiin rakenteisiin liittyviä hankkeita. Vanhusten intressejä palvelevat hankkeet liittyivät lähinnä hoiva-alan. Kaksikielisten toimintaryhmien alueella oli hankkeita, joiden tarkoituksena oli kielimuurin madaltaminen alueen asukkaiden parissa.

Nuoret

Nuorisohankkeiksi luokiteltiin hankkeet, jotka tavoitteidensa ja sisältönsä pohjalta edistävät

Taulukko 62. LEADER-hankkeiden jakautuminen naishankkeisiin, naisten intressit huomioiviin ja sukupuolineutraaleihin hankkeisiin.

	LKM	%
NAISHANKKEET - hankkeen kohteina ja/tai edunsaajina erityisesti naiset – hankkeen hakijoina ja/tai vetäjinä on selkeä naisemmistö	74	5
NAISTEN INTRESSEJÄ PALVELEVAT HANKKEET – hankkeessa huomioidaan erityisesti naisten intressit	78	6
SUKUPUOLINEUTRAALIT HANKKEET	1 243	89

ja parantavat nuorten työllisyyttä, yrittäjyyttä, vapaa-ajanvietto- ja harrastusmahdollisuuksia sekä vaikutusmahdollisuuksia. Näiden lisäksi nuorisohankkeiksi on luokiteltu sellaiset kasvatus- ja hyvinvointihankkeet ja alueidentiteettiä vahvistavat hankkeet, joiden kohderyhmäksi on määritelty nuoret. Näin luokiteltuna kaikista toteutuneista hankkeista 12 prosenttia (162 kpl) oli nuorisohankkeita.

Jokaisen toimintaryhmän alueella oli nuorisohankkeita, mutta hankkeiden määrä vaihteli melko paljon toimintaryhmien välillä. Keskimäärin nuorisohankkeita oli toimintaryhmittäin kuusi kappaletta. Nuorisohankkeet olivat pääasiassa muiden kuin itse nuorten organisoimia hankkeita. Nuoret olivat lähinnä hankkeiden edunsaajan tai kohderyhmän asemassa.

Nuorten vapaa-ajanviettoon ja harrastusmahdollisuuksien lisäämiseen liittyviä hankkeita oli toteutettu jokaisen toimintaryhmän alueella. Työllisyyteen ja yrittäjyyteen liittyviä hankkeita oli 15:n toimintaryhmän alueella, ja vaikutusmahdollisuuksia parantavia hankkeita oli toteutettu viiden toimintaryhmän alueella. Kuuden toimintaryhmän alueella oli meneillään nuorisohanke, jossa oli myös kansainvälisyysulottuvuus ulkomaisten yhteistyökumppaneiden ansiosta. Taulukossa 63 on esitetty nuorisohankkeiden jakautuminen.

Valtaosassa nuorisohankkeista on *piirteitä, jotka kannustavat nuoria jäämään maaseudulle* (taulukko 64). Näistä noin kuudenneksella oli selkeänä tavoitteena sitouttaa alueen nuoria omaan kotiseutuunsa mielekkään tekemisen, vapaa-ajanviettomahdollisuuksien, työmahdollisuuksien sekä yrittäjyyskoulutuksen muodossa. Nuorisohankkeissa oli sitouttamisen lisäksi sekä sen ohella tavoitteena opettaa nuorille yrittäjyys-, organisointi- ja kädentaitoja sekä lisätä nuorten vaikutusmahdollisuuksia, tarjota heille työtilaisuuksia ja aktiivista toimintaa alueella. Maaseudun nuorten lisäksi osa hankkeista oli suunnattu myös kaupunkiseutujen nuorille. Näitä olivat muun muassa leirikoulutoimintaan liittyvät hankkeet.

Case osallistuvasta nuorisohankkeesta:

Nuorisohankkeista valtaosa pitää nuoria kohderyhmänään, mutta nuoret varsinaisina hanketoimijoina ovat harvinaisia.

Tässä suhteessa mielenkiintoiseksi ja nuoria innostavaksi toimintatavaksi osoittautui Joensuu-LEADER -yhdistyksen alueella malli, jossa kotikunnan nykytilaa ja haluttua tavoitetilaa on tuotu esille mielikuvien keinoin ja tämän jälkeen on ryhdytty pohtimaan konkreettista toimintaa. Mielikuvia kotikunnasta luotiin yhteisöteatterilla, jonka juonen kulkua johdatteli nuorison

Taulukko 63. Nuorisohankkeiden jakautuminen aihealueittain.

Keskeisin sisältöpainotus	LKM	%
Vapaa-aika ja harrastukset	79	49
Yrittäjyys ja työllisyys	26	15
Alueidentiteetti	16	10
Vaikutusmahdollisuudet	6	4
Muut	35	22

Taulukko 64. Nuorisohankkeiden jakautuminen sen mukaan, miten ne kannustavat nuoria jäämään maaseudulle.

	LKM	%
maaseudulle jääminen selkeä tavoite	25	15
mahdollisia vaikutuksia maaseudulle jäämiseen	79	49
ei merkitystä maaseudulle jäämisen kannalta	58	36

mielikuvat ja mielipiteet kotikunnasta nyt ja tulevaisuudessa. Näytöksen aikana nuorille tarjottiin mahdollisuus pohtia ja ideoida sitä, miten tavoitetaan päästäisiin omien vaikutusmahdollisuuksien ja oman tekemisen keinoin. Kaikki ideat olivat sallittuja, ja nuorille itselleen annettiin mahdollisuus päättää siitä, mitkä ideasta olisivat parhaita ja toteutettavissa. Yhteisöteatterin jälkeen alueilla alkoi kokoontua työryhmiä syntyneiden ideoiden pohjalta. Työryhmissä oli nuorten lisäksi tukea ja neuvoja tarvittaessa antavia vanhempia. Tämän KASVU-hankkeen aikana nuoret saivat ideoita sekä alulle että toteutettua. KASVU-hankkeen jatkoksi ollaan toteuttamassa KASVU II -hanketta, jonka tavoitteena on saada toimintaan mukaan nuoria tukevia vanhempia ja tarjota oma rahoituskanava nuorten hankkeille.

10.5 Hankkeiden tasa-arvotulokset

Hankkeiden tasa-arvotuloksina tarkastellaan HANKE 2000 -rekisterin mukaisia, naisten ja nuorten osalta erikseen raportoituja määrällisiä tuloksia. Naisten ja nuorten osalta erikseen tahtuvan seurannan tarkoituksena on varmistaa että hankkeen hyödyt ja odotettavat vaikutukset kohdistuvat tavoitellussa suhteessa naisille, miehille ja nuorille.

Pääsääntöisesti naisten odotetaan hyötyvän hankkeista yhtä paljon miesten kanssa, kun taas nuorten, alle 30-vuotiaiden edunsaajien tavoitetasot ovat tavoitteesta riippuen 10-15 % tavoitteen kokonaistasosta. (Yhteenveto määrällisten tavoitteiden toteumasta on ohjelman toteutustilannetta kuvaavassa pääluvun 4 taulukossa 19, joten taulukkoa ei toisteta tässä luvussa.)

Naisten osalta ohjelmaston tulosten tähänastisesta kertymästä voidaan todeta, että työpaikka- ja yritystavoitteista ollaan jäljessä naisten (samoin kuin miestenkin) kohdalla. Sen sijaan hankkeiden aikaiset työpaikat ovat toteutuneet ohjelman toteutusajankohdan edellyttämässä

tahdissa; uudistetut työpaikat, oppilastyöpäivät sekä tiedotus- ja aktivointitilaisuuksiin osallistuneet huomattavasti sen ylikin.

Nuorten osalta ohjelman toteutusaikaan suhteutettu tavoitetaso on saavutettu tai ylitetty uusien työpaikkojen, uudistettujen työpaikkojen, hankkeen aikaisten työpaikkojen, oppilastyöpäivien sekä tiedotus- ja aktivointitilaisuuksiin osallistuneiden osalta.

Lisäksi hankerekisterin laadullisten indikaattoreiden on tarkoitus tuottaa tietoa hankkeiden tuloksista ja vaikutusodotuksista suhteessa tasa-arvoon. Toteutustilannetta koskevan katsauksen yhteydessä tuli kuitenkin esille, ettei erityisesti laadullisten tavoitteiden seurantamenettely tuota nykymuodossaan seurantaan tai arviointiin mitään merkityksellistä tietoa ja tämä pätee myös tasa-arvotavoitteiden seurantaan.

Päätelmät:

- Seurantatietojen mukaan naisten ja nuorten osuudet hankkeiden yhteenlasketuista tuloksista hankkeiden aikaisissa työpaikoissa, koulutuksen oppilastyöpäivissä ja tiedotustilaisuuksiin osallistuneissa mitattuna on kokonaistasolla jo korkea. Koulutuksen ja tiedotustilaisuuksien osalta ylitys on merkittävä myös tuloksissa yhteensä. Yritys- ja työpaikatavoitteista ollaan kummankin sukupuolen osalta vielä jäljessä.

Suositukseset:

- Naisten, miesten ja nuorten osuuden seuraaminen määrällisistä tuloksista muodostaa tasa-arvon toteutumisen seurannan perustan. Sukupuolittain eriytyvät tulokset eivät kuitenkaan kerro vielä tasa-arvovaikutuksista. Tasa-arvovaikutusten mittaamiseen tarvitaan täydentäviä laadullisia keinoja, joita voi tuottaa tarkoituksenmukaisesti lähinnä toimintaryhmien tasolla.

Taulukko 65. Hallitusjäsenten näkemyksiä toimintaryhmän oman hanketoiminnan merkityksestä tasa-arvotavoitteiden toteuttamisessa (Hallituskysely 2003).

HALLITUSJÄSENTEN NÄKEMYKSIÄ %	en tunne asiaa	ei merkitystä	melko pieni merkitys	jonkin verran merkitystä	melko suuri merkitys	erittäin suuri merkitys
Naisten osallistumisen ja heille tärkeiden asioiden edistämien	4	2	19	35	31	9
Nuorten osallistuminen ja heille tärkeiden asioiden edistäminen	2	5	27	36	21	9

10.6 Näkemyksiä toiminnan tasa-arvo- ulottuvuuksista

Tässä alaluvussa esitellään toimintaryhmien hallitusjäsenten, hanketoimijoiden ja sidosryhmien näkemyksiä hanketoiminnan tasa-arvoulottuvuuksiin tai vaikutusodotuksiin liittyviin kysymyksiin.

Toimintaryhmien *hallitusjäseniltä* kysyttiin, millaiseksi he näkevät ryhmän hanketoiminnan merkityksen toisaalta naisten ja toisaalta nuorten osallistumisen ja naisille/nuorille tärkeiden asioiden edistämisen (taulukko 65).

Hallitusjäsenten selvä enemmistö katsoi, että omalla hanketoiminnalla on merkitystä sekä naisten että nuorten osallistumisen ja asioiden edistämiseen. Naisten osalta merkitystä pidettiin nuoria hiukan suurempana.

Kehittämishankkeiden hanketoimijat arvioivat hankekyselyn yhteydessä yhtäältä naisten ja nuorten asioiden edistämisen merkitystä hankkeen tavoitteena, ja toisaalta arviota hankkeen

panoksesta tasa-arvon edistämisessä hankkeen tuloksena tai vaikutuksena. Hankkeiden tavoitteissa naisten ja/tai nuorten osallistumisen edistämällä katsottiin olevan yleisesti varsin tai erittäin suuri merkitys.

Kehittämishankkeiden tuloksia tai vaikutuksia suhteessa sukupuolten sekä eri ikäryhmien välisen tasa-arvoon pyydettiin arvioimaan neljältä eri kannalta: työmarkkinoiden, koulutuksen, yrittäjyyden ja taloudellisen kasvun sekä osallistumisen ja osallisuuden edistämisen alueilla. Kehittämishanketoimijat itse arvioivat hankkeiden tulokset ja vaikutukset työmarkkinoiden, koulutuksen, yrittäjyyden ja taloudellisen kasvun alueilla ainakin toistaiseksi hyvin vähäisiksi (taulukko 66). Kuitenkin noin kolmanneksen mukaan hankkeilla on ollut tai oletettavissa merkittäviä tai erittäin merkittäviä vaikutuksia sukupuolten ja ikäryhmien *osallistumisen ja osallisuuden edistämisen alueilla*. Hanketoimijat kokivat tasa-arvovaikutusten arvioinnin ja erittelyn kuitenkin yleisesti ilmeisen vaikeaksi, sillä noin neljännes ei osannut sanoa mielipidettään kyseisissä asioissa lainkaan.

Taulukko 66. Hanketoimijoiden arvio hankkeiden vaikutuksista sukupuolten ja ikäryhmien väliseen tasa-arvoon.

Hanketoimijoiden näkemykset %		ei lainkaan	hieman	en osaa sanoa	merkittävästi	erittäin merkittävästi
Vaikutus sukupuolten väliseen tasa-arvoon	työmarkkinoilla	43	21	26	9	1
	koulutuksessa ja osaamisessa	32	26	21	18	3
	yrittäjyydessä ja taloudellisessa kasvussa	36	22	28	11	4
	osallistumisessa ja osallisuudessa	24	21	18	26	11
Vaikutus ikäryhmien väliseen tasa-arvoon	työmarkkinoilla	41	20	31	5	2
	koulutuksessa ja osaamisessa	28	26	24	18	3
	yrittäjyydessä ja taloudellisessa kasvussa	34	21	29	14	2
	osallistumisessa ja osallisuudessa	22	22	20	26	10

Taulukko 67. Yrityshankkeissa toimivien naisten ja miesten arvio hankkeen vaikutuksista tai odotettavista vaikutuksista naisten ja nuorten yrittäjyyteen ja työllisyyteen (Yrityshankekysely).

Hanke edistää naisyrittäjyyttä tai naisten työllisyyttä						
	ei lainkaan	jonkin verran	en osaa sanoa	merkittävästi	erittäin merkittävästi	
nainen	6,9%	6,9%	6,9%	41,4%	37,4%	100,0%
mies	33,3%	21,6%	29,4%	13,7%	2,0%	100,0%
Yhteensä	23,8%	16,3%	21,3%	23,8%	15,0%	100,0%

Yrityshanketoimijat vastasivat kyselyssä väittämiin, kuinka heidän hankkeensa on edistänyt tai tulee edistämään naisyrittäjyyttä tai naisten työllisyyttä (taulukko 67). Naistoimijat arvioivat hankkeilla olleen selvästi suurempi vaikutus naisyrittäjyyteen ja työllisyyteen kuin miehet. Yrityshankkeissa toimivat naiset ovat itse todennäköisesti kokeneet yrityshankkeet omalta kannaltaan merkittäväksi ja uskaltavat siten yleistää arvionsa toisiinkin yrityshankkeisiin. Suurin osa yrityshanketoimijoista ei sen sijaan osannut arvioida hankkeensa vaikutuksia nuorten yrittäjyyteen tai työllisyyteen.

Myös sidosryhmien edustajilta kysyttiin sitä, miten oman alueen toimintaryhmä (ryhmät) on heidän näkemyksensä mukaan onnistunut edistämään naisten ja nuorten osallistumista ja asioita. Noin puolet sidosryhmien edustajista oli sitä mieltä, että naisten osallistumista ja asioita on onnistuttu edistämään melko hyvin. Nuorten osallistumista ja asioita oltiin liki puolen vastajakunnan käsityksen mukaan onnistuttu edistämään melko heikosti (taulukko 68).

Päätelmät:

- Vastaajien on ilmeisen vaikeaa ottaa kantaa erilaisissa lomakekyselyissä tasa-arvoon liittyviin kysymyksiin, sillä kukin käsittää

tasa-arvon tai naisten ja nuorten intressit/asiat omalla tavallaan. Erityisen varovaisia on oltava näiden mielipiteiden yleistämisestä suoraan toiminnan toteutuneiksi tasa-arvo-vaikutuksiksi.

- Toimintaryhmien hallitukset kokevat rahoitavansa naisten ja nuorten osallistumisen ja intressien edistämiseen myönteisesti vaikuttavia tai ainakin myönteisiä odotusarvoja omaavia hankkeita. Sidosryhmille saman asian arvioiminen on jo selvästi vaikeampaa, mutta vaikutusta naisiin pidetään suurempana kuin nuoriin.
- Hanketoimijat itse, naispuolisia yrityshanketoimijoita lukuun ottamatta, kokevat tasa-arvovaikutusten arvioimisen kysytyillä eri ulottuvuuksilla yleensä hankalaksi. Vähiten on vierastettu vaikutusta osallisuuteen ja osallistumiseen, minkä osalta vaikutuksia on arvioitu selvästi varauksettomammin kuin muilla vaikutusalueilla (työmarkkinat, koulutus, yrittäjyys).
- Yrityshankkeissa toimiville naisille naisiin liittyvien vaikutusten tai potentiaalisten vaikutusten arvioiminen näyttää helpoimmalta. Neljä viidestä koki, että hanke edistää naisten työllisyyttä ja yrittäjyyttä merkittävästi tai

Taulukko 68. Sidosryhmien tulkinta naisten ja nuorten osallistumisen ja asioiden edistämisen onnistumisesta toimintaryhmätyössä.

SIDOSRYHMIEN ARVIOT %	en tunne asiaa	erittäin heikosti	melko heikosti	melko hyvin	erittäin hyvin
Naisten osallistumisen ja asioiden edistäminen	12	7	33	44	4
Nuorten osallistumisen ja asioiden edistäminen	11	9	48	29	3

erittäin merkittävästi. Ilmeisesti tämä liittyy vahvasti omalla kohdalla koettuihin myönteisiin vaikutuksiin.

10.7 Tasa-arvovaikutukset

Toimintaryhmien henkilöstö piti hankkeiden tasa-arvovaikutuksia sukupuolten tai ikäryhmien välisen tasa-arvon edistämisessä tähän mennessä hyvin pistemäisinä ja symbolisina, joilla on lähinnä paikallista merkitystä. Esimerkiksi EU:n yhtäläisten mahdollisuuksien valtavirtaistamista koskevien indikaattorisuosituksen (Euroopan komission 2000) mukaisilla vaikutustason indikaattoreilla – esimerkiksi naisten/miesten työllisyys/tai koulutustasossa tai naisten ja miesten yhteiskunnallisissa rooleissa ja tehtäväjaossa tapahtuneet muutokset – ohjelman vaikutuksia ei ole toteen näytettävissä. Silti monet yksittäiset toimet, esimerkiksi naisyritysten tukeminen, vaikuttaa näidenkin mittareiden myötäisesti.

Jos tasa-arvovaikutuksia mitataan naisten intressien huomioon ottamisella rahoitettavassa hanketoiminnassa, voidaan sanoa, että LEADER+:n kautta on aktiivisilla naisilla ollut ilmeisen hyvät mahdollisuudet osallistua toimintaan juuri itselleen ominaisella tavalla. Tämä on tapahtunut siitä huolimatta, että valtaosa ryhmiä ei harjoita aktiivista tasa-arvo- tai sukupuolipolitiikkaa.

Arvioitsija tulkitsee, että silloin kun toimintaryhmissä on oltu sukupuolierityisiä, mitä viittaa tässä yhteydessä erityisesti naisyrittäjyishankkeiden kannustamiseen, toimenpiteistä seuraa myönteisiä sosioekonomisia vaikutuksia tasa-arvonäkökohtia laajemmin. Esimerkiksi lähemmin tarkastelluista naishankkeista ilmeni, että naisten työllisyyttä ja yrittäjyyttä on synnytetty nais erityisissä hankkeissa ennen muuta vastamalla paikalliseen kysyntään ja luomalla sitä. Näin otetaan käyttöön paikallisia resursseja ja luodaan tuloja paikalliseen talouteen. Tämä kytkeytyy taloudellisesti ja sosiaalisesti kestäväan kehitykseen.

10.8 Tasa-arvon monimerkityksisyys ja sen haasteet

Kysymykseen tasa-arvon huomioon ottamisesta tai sen edistämisestä annetaan helposti erilaisia vastauksia. Osittain erilaiset vastaukset johtuvat siitä, että on hyvin vaikea mieltää, mistä tasa-arvosta keskusteltaessa oikeastaan keskustellaan.

Suomen LEADER+ -ohjelmassa on eetoseltaan kahdentyyppisiä sukupuolten tasa-arvotavoitteita. Yhtäältä viitataan tavoitteeseen edistää tasa-arvoa sukupuolten välillä kannustamalla mm. naisten yritystoimintaa. Naisten ollessa yritystoiminnassa selvästi miehiin nähden aliedustettuina, tasa-arvotavoite edellyttäisi erityistoimenpiteitä juuri naisten (ja nuorten) yrittäjyyden edistämiseksi, jotta tasa-arvoon päästäisiin. Myös komission LEADER+ -suuntaviivoihin sisältyy epäsuorasti ajatus positiivisen syrjinnän mahdollisuudesta esim. nais- ja nuorisoerityisten toimenpiteiden kautta.

Toisaalta Suomen LEADER+ -ohjelmaan sisältyy ajatus eri väestöryhmien, esimerkiksi naisten ja nuorten tasavertaisista osallistumis- ja elinkeinomahdollisuuksien parantamisesta, mikä pitää sisällään toimijaneutraalin ”samat oikeudet ja velvollisuudet”-ajatuksen. Tämä ei edellytä erityistoimenpiteitä minkään väestöosan suhteen. Tätä tulkintaa edustaa ohjelman määrälliset sukupuolittain eriytetty tulosindikaattorit, joiden tavoitteiksi on asetettu naisten ja miesten hyötyvän puoliksi syntyvistä työpaikoista ja uusista yrityksistä. Nuorten osuus tavoitteista vastaa puolestaan likimain nuorten osuutta väestöstä.

Tasa-arvotavoitteissa onnistumisen arvioinnin tekee epämääräiseksi toivottujen vaikutusten täsmentämättömyys. Kun ohjelma-asiakirja antaa mahdollisuuden joko tasavertaisuutta tai sukupuolierityistä näkökulmaa korostavaan tasa-arvotulkintaan useimmat toimintaryhmät ovat, tosin kenties ohjelma-asiakirjasta riippumattakin, valinneet tasa-arvoisen sukupuolineutraalin kohtelun näkökulman. Toimintastrategiana tässä

näkökulmassa on tasavertaisten oikeuksien varmistaminen ja toteuttaminen, mikä takaa muodollisen tasa-arvon. Siinä normina on kuitenkin yleensä miehen mallit.

Naiserityisen näkökulman valinnat tai sitä painottavat korostavat naisten erityisyyttä ja innovatiivisuutta. Toimintastrategiassa painotetaan valtaistamista ja erityistoimia, jotka voivat olla joko nais/mies kuiluja sulkevia, tai naisten/miesten erityistarpeisiin ja arkeen liittyviä. Näin toimivat joutuvat kuitenkin kohtaamaan sukupuolineutraalia toimintapolitiikkaa harjoittavia

enemmän ennakkoluuloja ja potentiaalisia riskitiritoja. Nuorison osalta ollaan kuitenkin rohkeammin ja systemaattisemmin 'nuorisoyerityisiä' kuin sukupuolen osalta sukupuolierityisiä.

Tasa-arvo on vahvasti arvokysymys ja arvotavoite, jota voidaan lähestyä monella eri tavalla. Siksi on kyseenalaista, voiko arvioitsija antaa suosituksia, jotka liittyisivät suoraan tiettyyn tulkintaan tasa-arvosta ja sen mukaisista tavoitteista ja strategioista. Kysymyksen monitahoisuuden tiedostaminen lienee kuitenkin kaikissa tapauksissa hyödyllistä.

10.9 Vastaukset tasa-arvoon liittyviin arviointikysymyksiin

Taulukko 69. Arvioitsijan vastaus tasa-arvoon liittyviin arviointikysymyksiin

Arviointikysymys ja komission arviointiperusteet	Arvioitsijan päätelmät
Missä määrin LEADER+-ohjelma on parantanut naisten tilannetta tukialueilla? Entä nuorten tilannetta? (k.3.2) - naiset ovat asianmukaisesti edustettuna päätöksentekojärjestelmässä - tukea saavan väestön sukupuolijakauma vaikuttaa osaltaan tasapainoisen väestörakenteen säilyttämiseen/edistämiseen - maaseudun naisten tarpeet on otettu huomioon toimia valittaessa - tukea saavan väestönosan ikäjakauma vaikuttaa osaltaan tasapainoisen väestörakenteen edistämiseen - nuoria kannustetaan (työ, koulutus jne) jäämään maaseutualueille Kansalliset arviointikysymykset: Miten tasa-arvoasioiden merkitys on tiedostettu toiminta-alueilla? (k.10) Miten tasa-arvotavoitteet ovat toteutuneet? Ovatko ne jääneet pelkiksi fraaseiksi, vai onko tapahtunut syvällisempiä muutoksia asenteissa ja sen seurauksena toiminnassa? (k.20) Arviointikysymys 21. Miten nuoret on saatu mukaan toimintaan? (k.9)	Naisten ja nuorten osuus ohjelman raportoimista tulostavoitteista tuloksista on toistaiseksi suhteellisesti katsottuna hyvä lukuunottamatta uusien yritysten perustamista, jossa ollaan kaikelta osin tavoitteesta eniten jäljessä. Naiset ovat Suomen toimintaryhmissä palkattuna henkilöstönä hyvin edustettuina. Tämä ei ole kuitenkaan johtanut naispainotteiseen toimintapolitiikkaan lukuun ottamatta ryhmiä, joilla se naiset ovat jo kehittämissuunnitelman perustana. Muussa päätöksenteossa (hallitukset) naisten (ja nuorten) osuus ylittää kokonaistasolla paikallishallinnossa vallitsevaan osallistumisasteeseen, mutta ei sen yli. Kokonaistasolla tarkasteltuna naisten osuus suorina tuensajina (lähinnä yrityshankkeet) on miehiä pienempi. Tulostavoitteiden mukaan naisten osuus uusista työpaikoista, hankkeiden työpaikoista ja koulutuksen oppilastyöpäivistä on edellä miesten osuutta. Naisten arjen intressejä ja tarpeita huomioivia hankkeita on toteutettu monissa ryhmissä, mukaan lukien ryhmiä, jotka eivät ole kehittämissuunnitelmassaan sellaisiksi profiloituneet. Toimintaryhmät eroavatkin toisistaan tässä lähinnä aktiivisen naispolitiikan suhteen, jota harjoittavat vain nais erityisiksi profiloituneet ryhmät. Kokonaisuutena ottaen LEADER+ on parantanut naisten tilannetta pistemäisesti ja paikallisesti uskoa luovalla tavalla vastaten paikoitellen naisten ilmeisiin tarpeisiin. Kokonaistasolla ohjelma on kuitenkin luonteeltaan ennen kaikkea sukupuolineutraali, joka pyrkii vastaamaan 'aktiivisten toimijoiden' huutoon. On huomattava, että suuri osa 'aktiivisista toimijoista' on naisia, mutta tilanne on ollut voimassa ennemminkin lähtökohtaisesti kuin ohjelman vaikutuksesta. Edellisestä seuraten toimintaryhmien parissa vallitsee laajalti mielipide, ettei sukupuolierityisyyttä tarvita. Toimintaryhmillä on selvä halu ja tarve saada nuoria toimintaan mukaan. Vaikka nuoriin kohdistuvia hankkeita on ollut varsin lukuisia, nuorten aktivointi ja aito mukaan saaminen on kuitenkin ollut vaikeaa. Ryhmillä on ollut vaikeuksia löytää toimintatapoja ja markkinointikeinoja nuorten innostamiseksi. Vaikeuksista huolimatta jokaisen toimintaryhmän alueella on meneillään nuorisohankkeita. Nämä hankkeet ovat kuitenkin useimmiten muiden kuin nuorten itsensä organisoimia ja vetämiä. Valtaosassa nuorisohankkeista on piirteitä, jotka kannustavat nuoria jäämään maaseudulle Voimakas käsitys tasa-arvon mallikkaasta toteutumisesta Suomessa ja se, että naiset näyttäytyvät aktiivisina erityisesti kehittämishanketoiminnassa, on johtanut toimintaryhmissä pääsääntöisesti sukupuolineutraaliin toimintakulttuuriin. Toiminnassa ei aina havaita erityisen nais- tai miesnäkökulman ja mahdollisuuksia silloinkaan, kun sellaiset voisivat olla strategisesti perusteltua. Naisten osuus ohjelmaston määrällisistä tuloksista on tähän mennessä hyvä, ja joissakin tapauksissa erityistoimenpiteitä saattaisi hyvinkin kohdistaa tulostavoitteiden perusteella esimerkiksi maaseudun syrjäytyneiden miesten aktivointiin. Tasa-arvo liitetään kuitenkin käsitteellisesti vahvasti vain nais erityisyyteen, jota useimmissa ryhmissä vierastetaan. Tasa-arvotietoisuus on kapeaa ja voidaan sanoa, että tasa-arvotavoitteet ovatkin jääneet useimmissa ryhmissä pelkiksi fraaseiksi, joiden toteutumisesta viitataan legitiimisti läpäisyperiaatteeseen. Nuoret (alle 30-vuotiaat) ovat toimintaryhmissä niin jäsenistönä kuin päätöksentekijöinä aliedustettuina. Lapsiin ja nuorisoon kohdistuvia hankkeita on varsin paljon, mutta suurin ongelma lienee niiden ulkokohtaisuus: nuoret ovat hankkeiden kohderyhmä, mutta eivät useinkaan varsinaisia toimijoita.
	SUOSITUKSET
	Tasa-arvo on vahvasti arvokysymys ja sitä voidaan lähestyä monella eri tavalla. Siksi on kyseenalaista, voiko arvioitsija antaa suosituksia, jotka liittyisivät suoraan tiettyyn tulkintaan tasa-arvosta ja sen mukaisista tavoitteista ja strategioista. Seuraavat suositukset voidaan kuitenkin antaa lähtökohdaksi: Tasa-arvotavoitteiden täsmennys ohjelmastolla: ohjelmassa tulisi määritellä, mitä tasa-arvonäkemyksiä arvioinnissa jatkossa mitataan. Kaikille tasoille (ohjelma, hakemus- ja indikaattorilomakkeet) tarvitaan aikaisempaa herkempiä ja yksiselitteisempiä tasa-arvo mittareita, mutta samalla myös laajempaa ymmärrystä ja tulkintaa tasa-arvonäkökohdista. Nuorten osalta keskeisintä olisi levittää toimintamalleja, joilla nuoret on saatu itse hanketoimijoiksi. Tehtävä sopii tyypillisesti verkostotyösköön koordinoimaksi, mutta edellyttää aktiivisuutta myös toimintaryhmiltä ja hanketoimijoilta, joilla on kokemusta tämältyypisistä nuorisohankkeista

11. Kestävä kehitys

Jouni Ponnikas

11.1 Johdanto

Tässä luvussa käsitellään LEADER-ohjelman kestävyyttä. Kestävä kehitys ymmärretään tässä arvioinnissa ja LEADER-ohjelmassa neljästä ulottuvuudesta rakentuvana käsitteenä. Kestävä kehitys jaetaan ekologiseen, sosiaaliseen, kulttuuriseen ja taloudelliseen ulottuvuuteen. Ekologisesti kestävä kehitys on sopusoinnussa luonnon prosessien ja luonnonvarojen riittävyyden kanssa. Sosiaalinen kestävyys vahvistaa ihmisten yhteisöllisyyttä ja elämänhallintaa sekä yhteiskunnallista tasa-arvoa. Kulttuurinen kestävyys kunnioittaa kulttuurisia arvoja ja kulttuurista monimuotoisuutta sekä yhteiskunnallista tasa-arvoa. Kestävän kehityksen mukainen talous käyttää tehokkaasti raaka-aineita, kuormittaa vain vähän ympäristöä ja tukee kehityksen tulosten oikeudenmukaista jakautumista. (Ponnikas 2003, 11, 50-53.)

Ympäristöön ja kestäväan kehitykseen liittyvät teemat ovat horisontaalisia tavoitteita ja ne tulee ottaa EU:n ohjelmien arvioinnin kohteiksi. Tämän lisäksi ne ovat LEADER-ohjelmassa erittäin merkittäviä tavoitteita. Suomen LEADER+ -ohjelman (2001, s. 43) mukaan kestävan kehityksen pariaatteet otetaan huomioon kaikessa toiminnassa. Ympäristöä parantavia hankkeita tuetaan. Merkittävin vaikutus ohjelmalla on sosiaaliseen ja kulttuuriseen kestävyys, mikä parantaa maaseudun elämänlaatua. LEADERin paikallislähtöinen kehittämistoiminta tukee myös sosiaaliseen kestävyys liittyvää kansalaisosallisuutta. Näihin tavoitteisiin pyrkiessään LEADER-toiminnan tulee olla taloudellisesti kestävällä pohjalla: hankkeet eivät saa aiheuttaa velkaantumista tai varantojen häviämistä.

Aineistoina kestävan kehityksen analysoinnissa käytetään valmiita ja itse kerättyjä aineistoja. Valmiita aineistoja ovat Suomen LEADER+ -ohjelma

(2001) ja LEADER-ohjelman vuosikertomus (2002). Itse kerättyjä aineistoja ovat kysely- (kyselyt kehittämis- ja yrityshankkeille) ja haastatteluaineistot (toimintaryhmien haastattelut). Aineistoa analysoitiin laadullisen tutkimuksen sisällönerittelyn keinoin sekä määrälliseen tutkimukseen kuuluvien tilastollisten monimuuttujamenetelmien avulla.

Kestävää kehitystä arvioidaan arvioinnin toimeksiannon mukaan seuraavasti:

Arviointikysymys 20. Missä määrin LEADER+ -ohjelma on edistänyt ympäristönsuojelua ja kestävä kehitystä tukialueilla?

Kysymykseen etsittiin vastauksia analysoimalla, miten LEADER-ohjelma on vaikuttanut ympäristötietoisuuteen toiminta-alueilla ja miten LEADER-ohjelma on vaikuttanut ympäristön kuormittamiseen ja ekologisesti kestäviin toimintatapoihin.

Luvun lopussa tarkastellaan lisäksi taloudelliseen kestävyys liittyvää hanketoiminnan ja ohjelman rahoituksellista kestävyys.

11.2 LEADER-ohjelman vaikutukset kestäväan kehitykseen

LEADER+ -yhteisöaloiteohjelma vuosikertomus 2002:n (s. 12) mukaan ”Suuri osa LEADER+ -ohjelman hankkeista on yhteisöllisiä ja ne tukevat ennen kaikkea sosiaalisesti kestävä kehitystä. Hankkeiden rahoituksella on mm. kunnostettu ja rakennettu kylien asukkaille yhteisiä kokoon- tumis- ja harrastustiloja. Hankkeilla on myös edistetty kulttuurisesti kestävä kehitystä, mm. kokoamalla perinnetietoa ja kylähistoriikkeja sekä järjestämällä erilaisia kulttuuritapahtumia.

Myös ekologisesti kestävä kehitys on toteutunut ainakin kohtalaisesti. Ympäristölle vahingollisia

toimenpiteitä ei LEADER+ -ohjelmasta rahoiteta. Sen sijaan ympäristön ja maiseman hoitoa edistäviä hankkeita rahoitetaan melko paljon. Yhdessä ohjelman teemoista on tavoitteena myös hyödyntää NATURA 2000 -alueita.

Taloudellisesti kestävä kehityksen toteutumista on toistaiseksi vaikea arvioida. Taloudellisesti kestävä kehitys riippuu suuresti siitä, minkä verran kestävää ja kannattavaa yritys-toimintaa maaseudulle saadaan luotua LEADER+ -rahoituksella. Tätä voidaan arvioida vasta pitkällä aikavälillä.”

LEADER-kehittämishankkeille tehdyn lomaketyksen suljettujen väittämien analysoinnissa käytettiin apuna tilastollisiin monimuuttujamenetelmiin luettavaa faktorianalyysiä. Sen avulla suuren muuttujajoukon sisältämää informaatiota voidaan tiivistää muutama uuteen muuttujaan eli faktoriin. Kehittämishanketyksen vastausten faktorianalyysin perusteella kehittämishankkeet profiloituivat mielenkiintoisesti suhteessa kestäväan kehitykseen. Faktorianalyysissä päädyttiin rotatoinnin jälkeen tarkastelemaan neljää faktoria, jotka selittävät kokonaisvarianssista 64 prosenttia, ominaisarvon ollessa vähintään yksi. Rotatoinnissa faktoreihin otettiin mukaan vain muuttujia, joiden lataus komponentilla oli yli 35.

Erityisesti sosiaalisesti kestävä kehitys on LEADER-ohjelmassa vahva kestävyuden ulottuvuus. Tämän ulottuvuuden korostumisella on

myös vaikutuksia alueiden sosioekonomiseen elinkelpoisuuteen: asumisviihtyvyyden parantuminen ja kotiseuduilla asumisen mahdollisuuksien parantuminen vahvistavat selkeästi alueiden sosioekonomista elinkelpoisuutta. Näissä sosiaalisen kestävyuden kannalta myönteisissä hankkeissa ekologisen kestävyuden tavoitteet eivät kuitenkaan korostuneet. Sen sijaan kulttuuriseen kestävyteen myönteisesti vaikuttavat hankkeet uskoivat myös parantavansa ekologisen kestävyuden toteutumista toimialueellaan. Myös kulttuurisen kestävyuden ulottuvuus on LEADER-ohjelmassa vahva ja se selkeästi vahvistaa sosioekonomista elinkelpoisuutta LEADER-hankkeiden toimialueilla. Ongelmallisia kestäväan kehityksen kannalta LEADER-ohjelmassa ovat ekologisen kestävyuden kannalta kriittiset hankkeet (eivät siis ympäristölle vahingolliset hankkeet). Näitä on kuitenkin vähän: ainoastaan seitsemän prosenttia hankkeista arvioi, että niillä on jonkin verran kielteisiä vaikutuksia kestäväan kehitykseen, kielteisesti ympäristöön vaikuttavia hankkeita oli kohtalaisen vähän (4-5 prosenttia hankkeista), ja niissäkin kielteiset vaikutukset korostuivat vain jonkin verran. Moottoriliikenne ja rakentaminen herkille luontoalueille sekä nopeasti uusiin vaihdettavien tavaroiden tuotanto lisääntyi muutamissa hankkeissa jonkin verran. (Taulukko 70).

Yrityshankkeiden kestäväan kehityksen ja tasavertaisuus tavoitteiden faktorianalyysissä päädyttiin rotatoinnin jälkeen tarkastelemaan kahta fak-

Taulukko 70. LEADER-kehittämishankkeiden profiloituminen suhteessa kestäväan kehitykseen.

Faktori 1:	Faktori 2:
Sosiaalista kestävyttä parantavat hankkeet: Vähentää syrjäytymistä Parantaa tai ylläpitää paikallista elämänlaatua Tukee paikallisten yhteistyötä ja yhteenkuuluvuutta Edistää yhteiskunnallista tasa-arvoa Lisää mahdollisuuksia pysyä kotiseuduilla Parantaa tai ylläpitää asumisviihtyvyyttä	Kulttuurista ja ekologista kestävyttä parantavat hankkeet: Edistää maisemansuojelua tai luonnonsuojelua Edistää rakennetun ympäristön suojelua Myönteinen kok.vaikutus ymp. ja kest. kehitykseen Ympäristötiedon saatavuus ja ympäristötietoisuus Paikallisten perinteiden ja kulttuurin säilyttäminen
Faktori 3:	Faktori 4:
Ekologisen kestävyuden kannalta kriittiset hankkeet: Lisää rakentamista arvokkaille luontoalueilla Edistää moottoriliikennettä herkillä luontoalueilla Nopeasti uusiin vaihdettavien tavaroiden tuotanto Kielteinen kokonaisvaik. ymp. ja kest. kehitykseen	Ekologista kestävyttä parantavat hankkeet: Edistää jätteiden kierrätystä ja vähentää niitä Edistää energian ja luonnonvarojen säästöä tai vähentää fossiilisten polttoaineiden käyttöä Vähentää vesien, ilman tai maaperän kuormitusta

Taulukko 71. LEADER-yrityshankkeiden vaikutukset kestäväan kehitykseen ja tasa-arvoon.

Faktori 1:	Faktori 2:
Tasa-arvoa parantavat hankkeet:	Myönteisesti ympäristöön vaikuttavat hankkeet:
Hyvinvoinnin tasa-arvoinen jakautuminen	Myönteinen kokonaisvaikutus ympäristöön ja
Naisyrittäjyys tai naisten työllisyys	kestävään kehitykseen
Nuorisoyrittäjyys tai nuorten työllisyys	Yritysten välisen yhteistyön edistäminen

toria, jotka selittävät kokonaisvarianssista 61 prosenttia, ominaisarvon ollessa vähintään yksi. Rotatoinnissa faktoreihin otettiin mukaan vain muuttujia, joiden lataus komponentilla oli yli 35. Faktorit muodostivat kaksi selvästi toisistaan poikkeavaa ryhmää: toisessa ryhmässä korostuivat myönteinen kokonaisvaikutus ympäristöön ja kestäväan kehitykseen sekä yritysten välisen yhteistyön edistäminen. Toisen ryhmän hankkeet toteuttivat erityisesti sukupuolten ja ikäryhmien tasa-arvoon liittyviä tavoitteita (Taulukko 71). Hanketoiminnassa nämä tavoitteet voitaisiin myös yhdistää. LEADER-yrityshankkeissa naisyrittäjyyden tukeminen on merkittävä sosiaalista kestävyttä ja sosiaalista pääomaa vahvistava piirre, jonka avulla LEADER-ohjelma vahvistaa kestäväan kehitystä.

11.3 Hankkeiden toimet kestäväan kehityksen edistämiseksi

Kehittämishankkeet olivat tehneet monenlaisia toimia kestäväan kehityksen ja ympäristötilan parantamiseksi. Eniten LEADER-hankkeissa tehty yksittäinen toimi ympäristötilan parantamiseksi oli vesi- tai jätehuollon järjestäminen. Miltei yhtä yleistä oli ympäristötietoisuuden lisääminen LEADER-rahoituksella. Myös kierrätykseen ja ympäristöystävällisten materiaalien käyttöön panostettiin LEADER-ohjelman toteutuksessa. Lisäksi muutamissa hankkeissa tehtiin vanhojen rakennusten kunnostustöitä sekä perinnemaiseman hoitoa ja säilyttämistä. Enemmän kuin yhtäkään näistä mainituista toimista, LEADER-kehittämishankkeissa tehtiin moninaisia toimia ympäristön hyväksi (ympäristön huomioiminen muutoin ks. Taulukko 72). Tällä tarkoitetaan, että hankkeiden toiminta huomioi ekologisen

kestävyyden sekä lisäämällä ympäristötietoisuutta (esim. välitetään myönteisiä asenteita ja toimintamalleja luontoa koskien) että käytännön tasolla (esim. kemiallisten torjunta-aineiden käytön vähentäminen). Moninaiset hankkeissa tehdyt toimet elinympäristön hyväksi indikoivat ympäristötietoisuuden muuttumista asenteiden tasolta käytännön toiminnaksi. Samalla hankkeet voivat olla esimerkkeinä ympäristöystävällisestä toiminnasta maaseudun asukkaille.

Puolet LEADER-kehittämishankkeista tunnistaa tehneensä konkreettisia toimia sosiaalisen ja kulttuurisen kestäävyyden edistämiseksi. Joidenkin hankkeiden koko toiminta-ajatus perustuu sosiaalisen tai kulttuurisen kestäävyyden edistämiseen, esim. suunnitellaan näitä edistäviä hankkeita tai on tehty selvitys alueen halukkuudesta panostaa kulttuuriseen kestävyyteen (Taulukko 73).

Kokonaisuutena LEADER-ohjelman vaikutus kestäväan kehitykseen näyttää aineiston valossa selvästi myönteiseltä, erityisesti sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäväan kehityksen ja kansalaisosallisuuden tukemisen ansiosta.

Luomalla ympäristönsuojeluun liittyviä positiivisia mielikuvia, vahvistetaan tehokkaasti ympäristönsuojelumyönteisiä asenteita, jotka todennäköisesti ajan kuluessa muuttavat toimintoja ekologisesti kestävimiksi. Myönteistä LEADER-ympäristöhankkeissa on se, että niissä on pyritty yhdistämään ympäristön elinkeinollinen hyödyntäminen sekä ympäristönsuojelun edistämisen ja ympäristötietoisuuden lisäämisen tavoitteet. Tämä lisää LEADER-hankkeiden taloudellisesti kestäväan kehitystä tukevia vaikutuksia.

Taulukko 72. Mitä konkreettista hankkeessanne on tehty kestävän kehityksen edistämiseksi?

	N	%
vesi-/jätehuollon järjestäminen	23	8,6
ympäristötietoisuuden lisääminen	21	7,9
kierrätys-/ekologisten materiaalien käyttö	14	5,3
rantojen/vesistöjen kunnostus	8	3,0
(henkilö-)autoilun vähentäminen	5	1,9
vanhojen rakennusten kunnostaminen	3	1,1
uusiutuvien energialähteiden käytön lisääminen	3	1,1
(perinne-)maiseman hoito/säilyttäminen	7	2,6
ympäristön huomioiminen toiminnassa muutoin	25	9,4
en osaa sanoa	157	59,0
Yhteensä	266	100,0

Taulukko 73. Hankkeiden ilmoitukset kysymykseen: Mitä konkreettista hankkeessanne on tehty sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävän kehityksen edistämiseksi? (Hankekysely)

	N	%
paikallinen yhteistyö/yhteistoiminta	62	23,2
paikallisten perinteiden vaaliminen/säilyttäminen	23	8,6
paikallinen kehittäminen, joka perustuu lähinnä sos.kest.	15	5,6
paikallisen kulttuurin vaaliminen/säilyttäminen	12	4,5
paikallisten rakennusten tms. kunnostaminen/säilyttäminen	11	4,1
en osaa sanoa tai ei ole tehty mitään	144	53,9
Yhteensä	267	100

Kymmenen (10/25) toimintaryhmää ilmoitti kestävän kehityksen esimerkkihankkeekseen hankkeen, jossa ympäristönsuojelun elinkeinollinen hyödyntäminen yhdistyi muihin ympäristönsuojelun tavoitteisiin. Suurin osa toimintaryhmien mainitsemista taloudellista ja ekologista kestävyttä toteuttavista ympäristöhankkeista oli hankkeita, joissa taloudellisen kestävyuden vahvistaminen ympäristönsuojelun elinkeinollistamisella liittyi ympäristötietoisuuden lisäämiseen. Muutamissa hankkeissa elinkeinollisuus liittyi kulttuurisen kestävyuden vahvistamiseen. Nämä yhdistelmät lisäävät tehokkaasti LEADERin myönteisiä vaikutuksia kestäväan kehitykseen. Ympäristötietoisuus vahvistuu tuloksellisesti, kun ympäristönhankkeet tuottavat myös taloudellista lisäarvoa.

Positiivista kuvaa ympäristönsuojelusta vahvistavat myös hankkeet, jotka suojelevat tai en-

nallistavat yhteisöllisyyden kokemiselle tärkeää kulttuuriympäristöä erityisesti, jos ne samalla vielä tuottavat taloudellista lisäarvoa. Kulttuuri-kohteiden ennallistaminen LEADER-varoilla on erityisen tärkeää alueiden sosioekonomisen elinkelpoisuuden ja kestävän kehityksen vahvistamisen kannalta. Kulttuurihistoriallisissa kohteissa välittyvät sukupolvien aikana syntyneet yhteisölliset merkitysjärjestelmät, jotka luovat alueen kollektiivista identiteettiä ja vahvistavat alueen asukkaiden yhteenkuuluvuuden tunnetta. Näiden kohteiden ja ympäristöjen säilyttäminen tuleville sukupolville vahvistaa kulttuurista monimuotoisuutta ja toteuttaa nykyisten sukupolvien vastuuta tulevia sukupolvia kohtaan. Säilyttämällä kulttuurista monimuotoisuutta asukkaiden aloitteista syntyvillä hankkeilla LEADER-ohjelma luo huomattavasti kestävämpiä myönteisiä vaikutuksia toimialueilleen kuin pelkästään luomalla tehokkaasti uusia yrityksiä ja työpaikkoja.

Taulukko 74. LEADER-toimintaryhmien kestävää kehitystä tukevien esimerkkiympäristöhankkeiden profilit.

Toimintaryhmä / (Esimerkkihankkeen profiili)	Kestävän kehityksen esimerkkihankkeet
Päijänne LEADER+ (elinkeinollisuus, ympäristönsuojelun positiivinen imago)	Maatalousmuovien hyötykäytön edistäminen. Kokeillaan uutta jätemuovin keräilymallia ja muovin käyttöä energiantuotannossa. Laaditaan maataloudessa mm. rehupaalimuovijätteen lajitteluohjeet. Luodaan ratkaisu merkittävään ongelmaan yhdessä eri tahojen kanssa
Keski-Karjalan Jetina (ympäristötietoisuus elinkeinollisuus, ympäristönsuojelun positiivinen imago)	Neljä Vuodenaikaa. Kiteen Riista- ja Eräpolku on saanut suuren suosion: opetus- ja opasmateriaalin kehittäminen muillekin ikäryhmille kuin koululaisille, toiminnan ympärivuotisuus, ympäristön kulumisen rajoittaminen ja yritystoiminnan kytkeminen osaksi toimintaa, ympärivuotisen toiminnan opetuspaketti sekä toimintaa varten tarvittavat ohjeistus- ja sopimusmallit, lisätä maksavia asiakkaita, taustalla on aikaisempia hankkeita, joilla suojelualueiden saartama kylä on lähtenyt säilyttämään elinvoimaisuuttaan, laajaa yhteistyötä.
Sepra (maisemansuojelu, luonnonsuojelu, kulttuurinen kestävyys)	Vaalimaanjokilaakson ennallistaminen: tavoitteena on laatia ympäristölupakelpoiset suunnitelmat kahden kosken nykyisten patojen muuttamiseksi pohjapadoiksi ja samalla ennallistaa ja maisemoida koskialueet, alue sen oikeaan maisemalliseen arvoonsa, onhan Vaalimaanjokilaakso valtakunnallinen maisemansuojelun alue
Joensuun seudun LEADER (ympäristötietoisuus, ympäristökasvatus)	Ekolook Okei. 4H-hanke: lapsille, nuorille ja taloyhtiöille kierrätyskoulutusta, ylläpitää kierrätystoriaa ja organisoii kierrätystavaroiden keruuta myös sivukylillä. Kierrätys lasten ja nuorten normaali-toiminnaksi, tavaroiden keruu kyliltä on asennekasvatusta.
RaJuPuSu -LEADER (ekotehokkuus, bottom-up)	Kalkkunan lanta: lannan uusia käyttömuotoja. Aloitus ja toteutus viljelijöiltä itseltään.
Etelä-Karjalan Kärki-LEADER (ympäristötietoisuus, ympäristökasvatus)	Raution ja Immolan ympäristöhankkeet: tehostamaan asukkaiden osallistumista ympäristöhoitoon ja järjestetään mm. jätehuoltotempauksia.
Vaara-Karjalan LEADER (maisemansuojelu, luonnonsuojelu, kulttuurinen kestävyys)	Kolin leirikouluhanke: suojelun alueen käyttöä (Kolin kansallispuisto) leirikoulutoiminnassa, parantaa paikallisten matkailuyritysten toimintaedellytyksiä, kehittää ympäristöteemaan ja kestäväan kehitykseen painottuvaa leirikoulutoimintaa koko Pohjois-Karjalassa
Peräpohjan kehitys LEADER, (ympäristötietoisuus elinkeinollisuus, ympäristönsuojelun positiivinen imago)	Jätäkä rojekti, Osuuskunta puupudas. Nuorten metsien hoito maaseudun kylien asukkaiden työllistämisen kautta.
Oulujärvi -LEADER+ (kulttuuriympäristön suojelu, kulttuurinen kestävyys, elinkeinoll.)	Pro Telakka. kulttuurihistoriallisesti arvokas telakka-alue, maisemansuojelu, polttoainepäästöjen vähentyminen, vanhan vesiliikennekulttuurin säilyttäminen, Oulujärven laivaliikenne
Nouseva Rannikkoseutu LEADER (ympäristötietoisuus, ekotehokkuus)	Jätteiden hyötykäytön koulutushanke
Rieska -LEADER (elinkeinollisuus, ympäristönsuojelun positiivinen imago)	Isäntälän pellettiokone: uudenlaista pellettien valmistustekniikkaa, paikallisen uusiutuvan luonnonvaran uudentyyppinen hyödyntäminen.
Kainuun naisrytitys LEADER ry (kulttuurinen kestävyys, elinkeinollisuus)	Katvelan näyttelyt Suojeluskunta - ja Lotta-perinnenäyttelyn toimintaan saattaminen (yhdistetään käsityörytysten toimintaan). hanke lähtee perinteestä kunnioittaen ympäristönsuojelua.
Karhuseutu (maisemansuojelu, luonnonsuojelu, kulttuurinen kestävyys)	Leineperin ruukki-alueen ympäristösuunnitelman laatiminen: kulttuurihistoriallisesti merkittävä alue, tärkeää nykyisille ja tuleville sukupolville.
Aktiivinen Pohjois-Satakunta (elinkeinollisuus, vesien suojelu)	Leväseuran Lahnaajärvisseura ry: Lahnaajärven hoito- ja kunnostushanke. Rehevöitymisen ja levämuodostuksen torjuminen ja virkistyskäytöarvon säilyttäminen. Kesävedenpinnan nosto, asukkaat toimivat
Kalakukko2006 ry	Ei esimerkkihanketta
Pohjanmaan Jokilatvat ry (kulttuuriympäristön suojelu, kulttuurinen kestävyys)	Pyhäjärven kirkonkylä eläväksi: kirkonkylän kehittämisvaihtoehdot, historiallisen kirkon ympäristön huomiointi alueen kehittämisessä.
Viisari ry (vesien suojelu)	Pyhänselkä -hanke: Pyhäjärven saarien taukopaikkojen ja sataman jätehuoltoratkaisut
Pirityiset (kulttuuriympäristön suojelu, kulttuurinen kestävyys)	Myllysaaren ympäristön kehittäminen
Kantri (vesien suojelu, jätehuolto)	Lhasulan jätevesien käsittelyn tehostaminen: tarkastettiin kylässä likaivojen kunto, kehitettiin järjestelmää, joka tekee täyttävältä likaivolta tyhjennystilauksen loka-autolle.
Suupohjan kehittämisyhdistys (ympäristötietoisuus, elinkeinollisuus, positiivinen imago)	Tekstiilijätteen kierrätys ja uusiokäyttö. Kuvaus: Tavoitteena on luoda malli tekstiilijätteen kierrätykselle.
Pomoottori (ympäristötietoisuus, elinkeinollisuus, positiivinen imago)	Terve talo -kehittämishanke: alueesta edelläkävijä terveellisen asumisen/luomurakentamisen alalla, innovaatioarvo.
Aisapari (maisemansuojelu, kulttuurinen kestävyys, ympäristötietoisuus)	Kyläympäristön suunnittelu lisäelinkeinoksi: koulutettu ihmisiä kyliltä kyläympäristön suunnitteluun. Vieneet kylänsä osaamista. Lisää kylien aktiivisuutta maisema-, ympäristö- ja kyläsuunnitteluun
Pomoväst (vesien suojelu)	Ilmastus: Heparin järven vedenlaadun parantaminen hapettamalla (uudella keinolla)
Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit (ympäristötietoisuus, jätehuolto)	Farmariöljysäiliöt kuntoon: ennaltaehkäisevää ympäristönsuojelua. korjaus omistajan vastuulla.
I samma båt (ympäristötietoisuus)	Standard för hållbar utveckling: Kriteerit kestäväälle kehitykselle.

11.4 Päätelmät, suositukset ja vastaukset ympäristöön ja kestävään kehitykseen liittyviin arviointikysymyksiin

Päätelmät

- Sosiaalisesti kestävä kehitys on LEADER-ohjelmassa vahva kestävyiden ulottuvuus, joka vaikuttaa myös alueiden sosioekonomiseen elinkelpoisuuteen: asumisviihtyvyyden parantuminen ja kotiseuduilla asumisen mahdollisuuksien parantuminen vahvistavat selkeästi alueiden sosioekonomista elinkelpoisuutta.
- Ekologisen kestävyiden kannalta kriittisiä hankkeita, jotka eivät kuitenkaan ole ympäristölle vahingollisia, on LEADER-ohjelmassa vain harvoja. Kokonaisuutena LEADER-ohjelman vaikutus kestävään kehitykseen on selvästi myönteinen erityisesti sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä kehityksen ja kansalaisosallisuuden tukemisen ansiosta. LEADER-ohjelman toiminnan perusluonne (paikallislähtöisten pienten hankkeiden rahoittaminen) tukee sosiaaliseen kestävyteen liittyvää kansalaisosallisuutta.

Suositukset

- Paikalliset toimintaryhmät voisivat edistää kestävä kehityksen toteutumista kannustamalla ja tukemalla paikallisia toimijoita

rakentamaan elinkeinollisia ympäristöhankkeita, joissa kestävä kehitystä vahvistamalla luotaisiin myös taloudellista lisäarvoa LEADER-alueille. Näiden hankkeiden rakentamiseen toimintaryhmien kannattaisi edelleen hankkia asiantuntija-apua esimerkiksi ympäristöviranomaisilta tai muilta ympäristöalan toimijoilta. Myös ympäristöjärjestöt ovat potentiaalisia toimijoita, joita kannattaisi kannustaa luomaan ympäristöhankkeita. Tätä kautta voitaisiin myös lieventää paikallisten asukkaiden ja ympäristöjärjestöjen mahdollisia vastakkainasetteluja.

- LEADERissa tulisi tukea ympäristöhankkeita, joissa tehdään konkreettisia toimia elinympäristön hyväksi ja jotka luovat työpaikkoja sekä lisäävät asumisviihtyisyyttä. Nämä hankkeet luovat ihmisille kuvaa ympäristönsuojelusta ”myönteisenä kannattavana sijoituksena omaan ja ympäristön hyvinvointiin, ei uhrauksena ja omista eduista luopumisena.” Tämänkaltaisen mielikuvien muutos on tärkeää, sillä monien tutkimusten mukaan (esim. Ponnikas 2003) maaseudulla kuva ympäristönsuojelusta on usein luonnonsuojelukiistojen värjäämä ja negatiivinen. Positiivisen kuvan leviäminen ympäristönsuojelusta edesauttaa ympäristötietoisuuden muuttumista asenteiden tasolta käytännön toiminnaksi LEADER-alueilla. Käytännön ympäristönsuojelutoimien kautta LEADERin positiiviset ympäristövaikutukset vahvistuvat.

Vastaukset kestävä kehitystä koskeviin arviointikysymyksiin

Taulukko 75. Arvioitsijan vastaus LEADERIn Ympäristö- ja kestävä kehitys -ulottuvuuksiin liittyvään arviointikysymykseen.

Arviointikysymys	Arvioitsijan johtopäätökset
Arviointikysymys 20. Missä määrin LEADER+-ohjelma on edistänyt ympäristönsuojelua ja kestävä kehitystä tukialueilla?	Sosiaalisesti kestävä kehitys on LEADER-ohjelmassa vahva kestävyiden ulottuvuus, joka vaikuttaa myös alueiden sosioekonomiseen elinkelpoisuuteen: asumisviihtyvyyden parantuminen ja kotiseuduilla asumisen mahdollisuuksien parantuminen vahvistavat selkeästi alueiden sosioekonomista elinkelpoisuutta. Ekologisen kestävyiden kannalta kriittisiä hankkeita, jotka eivät kuitenkaan ole ympäristölle vahingollisia, on LEADER-ohjelmassa vain harvoja. Sen sijaan on paljon ekologista kestävyttä tukevia hankkeita. Monet hankkeet toteuttavat myös kulttuurisesti kestävä kehitystä. Kokonaisuutena LEADER-ohjelman vaikutus kestävään kehitykseen on selvästi myönteinen erityisesti sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä kehityksen ja kansalaisosallisuuden tukemisen ansiosta. LEADER-ohjelman toiminnan perusluonne (paikallislähtöisten pienten hankkeiden rahoittaminen) tukee sosiaaliseen kestävyteen liittyvää kansalaisosallisuutta.

11.5 Näkökulmia rahoitukselliseen kestävyteen

Tässä alaluvussa käsitellään taloudelliseen kestävyteen liittyvän rahoituksellisen kestävyys toteutumista LEADER+ -ohjelmassa. Kestävyttä tarkastellaan kahdella tasolla: hanketason kestävyys (jatkuuko hankkeilla käynnistetty toiminta hankerahoituksen päätyttyä, tai onko hankkeilla pysyviä vaikutuksia ja/tai kerranaivaikutuksia, vaikka niiden toiminta päättyisikin) ja ohjelmason kestävyys (jatkuuko toimintatapa ohjelman päätyttyä). Tarkastelunäkökulmassa painottuu rahoituksellinen kestävyys, mutta luvassa pohditaan myös LEADERin mahdollisuuksia luoda pysyviä vaikutuksia vahvistamalla inhimillistä pääomaa sekä sosiaalista, kulttuurista ja ekologista kestävyttä.

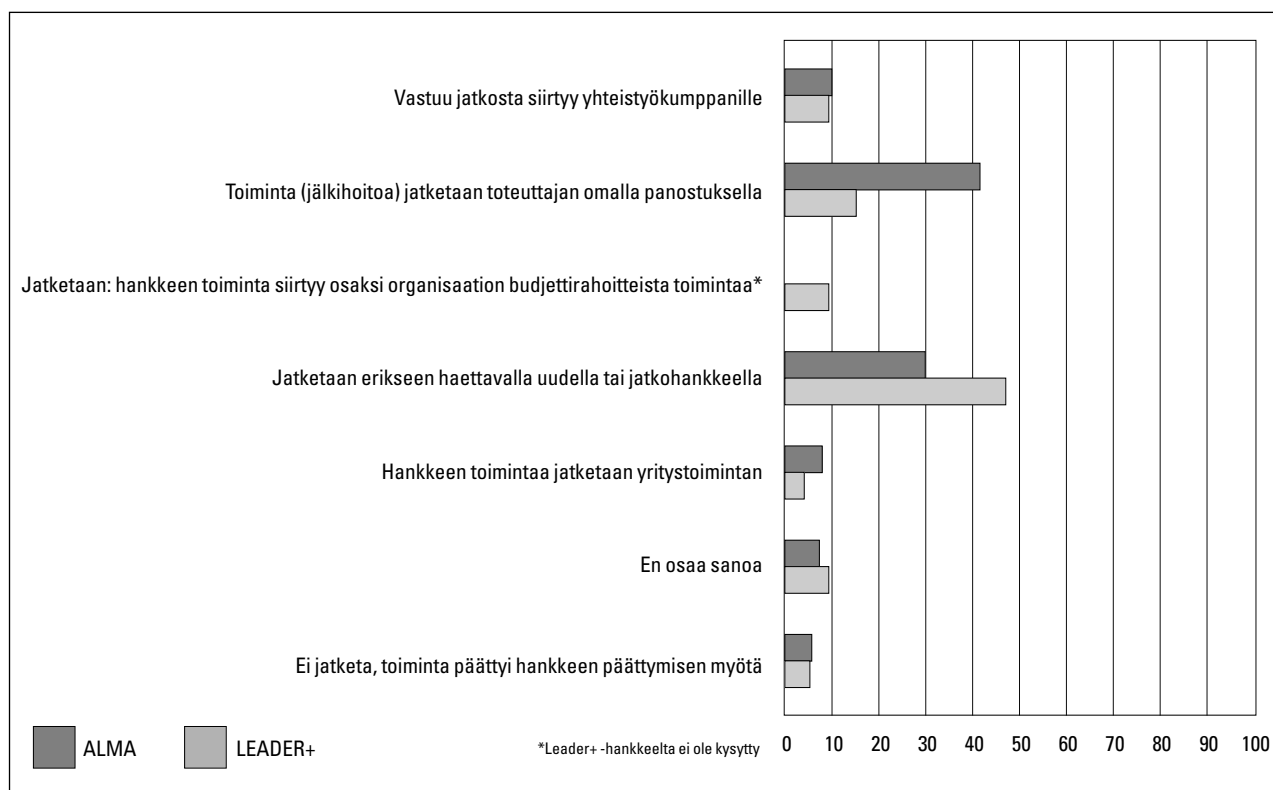
Hanketason kestävyys LEADERissa

Hanketason kestävyys pohdinnoissa olennainen kysymys on, jatkuuko hankkeilla käynnistetty toiminta hankerahoituksen päätyttyä. LEADER

-kehittämishankkeiden rahoituksellisen kestävyys kannalta tilanne on kohtuullinen, sillä neljä kymmenestä kehittämishankkeesta ilmoitti, että toimintaa jatketaan toteuttajan omalla panostuksella hankerahoituksen päätyttyä (ks. Kuva 6).

Verrattuna ALMAan LEADERissa oli enemmän toteuttajan omalla panostuksella toimintaa jatkavia kehittämishankkeita ja enemmän yrityksiä jatkavia hankkeita, mutta vähemmän uudella tai jatkohankkeella jatkavia hankkeita. Molemissa ohjelmissa on yhtä vähän kertaluonteisia hankkeita, jotka eivät jatka toimintaansa. LEADERin rahoituksellisen kestävyys tilanne on ALMAan verrattuna hyvä.

LEADER -yrityshankkeissa rahoituksellisen kestävyys tilanne ei ole niin hyvä kuin LEADER -kehittämishankkeissa, sillä yritystuen kohteina ei juuri ole uusien yritysten perustamista, vain kahdella yrityskyselyyn vastanneella hankkeella tuki kohdistui yritystoiminnan käynnistämiseen (taulukko 76). LEADER-tuki ohjautuu suurimmaksi

Kuva 6. LEADER- ja ALMA-kehittämishankkeiden arviot toimintansa jatkumisesta hankerahoituksen päätyttyä (%).

Taulukko 76. Tuen kohde LEADER-yrityshankkeissa.

Tuen kohde	Kpl	%
Rakentaminen	11	12.9
Yritystoiminnan investointi (koneet, laitteet ym.)	53	62.4
Yritystoiminnan kehittäminen (tuotekehitys, markkinointi ym.)	17	20.0
Yritystoiminnan käynnistäminen (käynnistyskauden palkkamenot ym.)	2	2.4
Tieto puuttuu	2	2.4
Yhteensä	85	100.0

Taulukko 77. Yrityshankkeiden aikomukset hakea uudelleen rahoitusta LEADER+ -ohjelmasta ja perustelut valinnoille?

Aikooko hakea?	N	%
En aio	12	14.1
Kyllä aion	71	83.5
Tieto puuttuu	2	2.4
Yhteensä	85	100
Miksi hakee/ ei hae uudelleen rahoitusta LEADER-ohjelmasta?	N	%
Rahoitusta haetaan: Toiminnan laajentaminen, jatkokehitys	19	22,4
Ei tarvetta hakea/Tulevaisuuden suunnitelmista ei vielä tietoa	19	22,4
Kokemukset byrokratiasta tms. hankaluuksista estävät haun	10	11,8
Haetaan: LEADER sopiva rahoitusmuoto/Hyviä kokemuksia	6	7,1
Haetaan: Omat resurssit rajalliset/Kaikki tuki tarpeen	5	5,9
Rahoitusta haetaan muualta (mm. TE-keskukselta)	3	3,5
En osaa sanoa/ Muu syy	23	27,1
Yhteensä	85	100

osaksi kone- ja laiteinvestointeihin, kun vielä suurin osa yrityshankkeista aikoo hakea jatkosakin LEADERista rahoitusta oman toimintansa tukemiseen, voi olettaa, ettei LEADERin yritys-tuki juuri tuota uusia omillaan toimeentulevia yrityksiä, vaan rahoitusta käytetään olemassa olevien yritysten ongelmien ratkaisemiseen. Tämä on tärkeä rahoituskohde, silloin kun rahoituksella säilytetään yrityksiä tai vaikutetaan siihen, että yritykset palkkaavat lisää työntekijöitä. Työllistymisen lisääntyminen saattaa toteutua niillä 20 prosentilla yrityshankkeita, jotka hakevat jatkorahoitusta toimintansa laajentamiseen ja kehittämiseen (ks. taulukko 77). Rahoituksellisen kestävyyskannalta tilanne on ongelmallinen silloin, kun tuki ohjautuu olemassa olevien yritysten kertaluonteisiin investointeihin ilman pysyviä aluetaloudellisia vaikutuksia. Rahoituksellisen kestävyyskannalta parantamiseksi yritystukia pitäisi pystyä nykyistä enemmän suuntaamaan yritystoiminnan käynnistämiseen.

Taulukko 78 osoittaa selvästi, että yli puolet kehittämishankkeista, jotka olisi toteutettu ilman LEADER-rahoitusta mutta suppeammin tai myöhemmin, ovat jatkamassa toimintaansa ilman hankerahoitusta. Näiden hankkeiden kohdalla LEADER on vahvistanut paikallisella tasolla olevia rakenteita, tuonut olevia rakenteita vahvistamalla paikalliselle tasolle lisäarvoa tai ollut vain yksi mahdollinen rahoituskanava, jonka hyödyntämisen jälkeen hankkeiden toimintoja jatkavat paikalliset toimijat.

Voimakkaasti LEADER-rahoituksesta riippuvaisista hankkeista kuusi kymmenestä aikoi jatkaa toimintaansa toteuttajan omalla panoksella tai erikseen haettavalla uudella hankkeella. Rahoituksellisen kestävyyskannalta tämäkin on myönteinen tulos: LEADER on luonut toimintamalleja, jotka ovat tarpeellisia ja joita toteuttajat itse edelleen toteuttavat, tai LEADER-hankkeet ovat synnyttäneet toteutusaikanaan ideoita,

joita pitää edelleen kehittää uusilla hankkeilla. Epäilemättä nämä hankkeet luovat myös pysyviä toimintamalleja ja vaikutuksia hankkeiden toteutusalueille.

Sen sijaan ongelmallisempia rahoituksellisen kestävyyskannalta ovat täysin LEADER-rahoituksesta riippuvaiset hankkeet, joita ei jatketa niiden toiminnan päättyessä hankkeen päättymisen myötä. Kertaluonteinen toiminta on rahoituksellisesti kestävä vain silloin, kun hankkeilla testataan uusia toimintamalleja, jotka osoittautuvat toimimattomiksi ja niistä luovutaan, tai silloin, kun hankkeilla tehdään kertaluonteisia koulutus- tai infrastruktuuritoimia, joista jää hankkeiden päättyttyä pysyviä myönteisiä vaikutuksia inhimilliseen pääomaan tai alueen ympäristöön.

Kysyttäessä kehittämishankkeilta, miksi hankkeen toiminta päättyi niin, ettei toimintaa jatketa, saatiin rahoituksellisen kestävyyskannalta myönteisiä ja kielteisiä vastauksia:

Rahoituksellisesti kestävä on, että hankkeet testasivat toimintamalleja, jotka eivät toimineet ja ne lopetettiin, koska tämän toiminnan jatkaminen olisi resurssien tuhlausta.

”Oli projektiluonteinen toimintamallitestaus; suoraan sellaisenaan ei toimi, mietitään uusia konsepteja.”

Olennaista näiden kertaluonteisten toimien rahoituksellisen kestävyysrealisoitumisessa on se, että tieto näistä huonoiksi havaituista toimintamalleista leviää, niin etteivät toiset toimijat tee samoja toimintamallien testauksia uudelleen. Toisin sanoen hankkeiden rahoituksellisen kestävyysvarmistamisessakin hankkeiden jälkihoito, hankkeen elinkaaren vaiheiden dokumentointi tai mieleen painaminen sekä kokemusten jakaminen ovat ratkaisevan tärkeitä työvaiheita.

Päättäneiden hankkeiden myös uskottiin lisänsä inhimillistä pääomaa, jonka kautta hankkeet luovat pysyviä vaikutuksia varsinaisen toiminnan päättyttyä. Tällaiselle toiminnalle ei tarvitse luoda keinotekoisesti jatkoa uusina hankkeina, vaan hankkeen pysyvät vaikutukset syntyvät muuttuneiden toimintamallien kautta. Hanke päättyi, mutta se edesauttoi mahdollisuuksia toimintamallien muuttamiseen (enlightenment function).

”Hanke liittyi kansainväliseen tapahtumaan, joka oli kertaluonteinen. Mukana olleet nuoret

Taulukko 78. Eri tavalla LEADER+ -rahoituksesta riippuvaiden kehittämishankkeiden jatko LEADER-rahoituksen päättyttyä? (%) $P < 0,0001$

	Hankkeen jatko LEADER-rahoituksen päättyä?							
Olisiko hanke toteutettu ilman LEADERIA?	A	B	C	D	E	F	Yhteensä	N
Ei	33	12	34	10	9	2	100	148
Kyllä	25	0	33	0	8	33	100	12
Kyllä/suppeammin	59	7	24	4	1	4	100	71
Kyllä/myöhemmin	50	11	11	6	11	11	100	18
En osaa sanoa	18	0	36	9	18	18	100	11
Kaikki (%)	40	10	30	8	7	5	100	260
N	105	25	77	20	19	14	260	

A = Toimintaa jatketaan toteuttajan omalla panostuksella, ei-hankkeena

B = Jatko siirtyy yhteistyökumppanille

C = Jatketaan erikseen haettavalla uudella hankkeella

D = Hankkeen toimintaa jatketaan yritystoimintana

E = En osaa sanoa

F = Ei jatketa, toiminta päättyi hankkeen päättymisen myötä

ovat saaneet eväitä hankkeesta ja osaavat toimia itsenäisesti esim. organisaattoreina tai oppaina Kolilla.”

”Tienvarsitauluille on määräaikaishuutavat, joten niistä täytyy hankkeen jälkeen luopua. Muuten tonttien kauppaaminen jatkuu myös myöhemmin.”

Rahoituksellisen kestävyyskannalta terveellä pohjalla olivat hankkeet, jotka päättyivät, koska hanke oli esiselvitys-tyyppistä toimintaa, joka päättyi, mutta joka loi edellytyksiä aloittaa uutta toimintaa joko hankkeena tai muun muotoisena toimintana.

”Koska kyseessä oli vain selvityshanke varsinaisen hankkeen pohjustamiseksi ja perustelemiseksi.”

”Yrittäjä jatkaa tehdyn selvityksen perusteella.”

”No koska tämä hanke on vain pieni sivujuonne, päähanke eli kehittämisosio kyllä jatkaa elämäänsä.”

”Peruskorjattava kohde, tietysti jos raha ei riitä, korjaus jatkuu, mutta ainoastaan sen mukaan, miten seuran varat antavat myötä, siis hitaasti...”

”Karvian Teatteriyhdistys hakee uusia hankerahoja; ei tosin täysin hankkeen idean mukaista, mutta hankkeen aikana syntyneitä.”

”Kokoontumisia ja koulutuksia järjestetään omalla panostuksella tai mahdollisesti hankerahoituksella. Investoinnit päättyvät tällä erää tähän. Jos tulevaisuus tuo tullessaan uusia tarpeita kylätalon kehittämiseen uusin investoinnein; on myös hankerahoitus olennainen vaihtoehto rahoituksen järjestämisessä. Pienet yhdistykset tarvitsevat Oulujärvi LEADER-rahoitusmahdollisuutta.”

”Ei toimintaa ole vielä jatkettu. Yhteistyöverkosto otetaan käyttöön sitten, kun aika on kypsempi kv. yhteishankkeelle. Nyt paneudutaan kylissä vielä paikalliseen peruskehittämiseen.”

Jossain määrin vaarallisena rahoituksellisen kestävyyskannalta voi pitää muutamien

hankkeiden hanketoiminnan kertaluonteisuutta korostanutta näkemystä, jonka mukaan hankkeen tuloksena on tuotos, joka riittää hanketoimijoille. Jatkopohdinnat eivät ole tarpeen.

”Hanke päättyy kun keittokirja on julkaistu.”

”Vene saadaan vesille, laiturilla ja silta tehdäiksi. Toki niitä huolletaan, mutta ilman projekteja.”

”Det blir en färdig produkt.”

”Työ valmistuu, kun hanke päättyy. Kyläyhdistys tulee järjestämään kyllä siihen liittyviä tilaisuuksia.”

”Tämä on kertaluontoinen hanke.”

LEADERia ei tulisi käyttää kertaluonteisten hankkeiden rahoittamiseen; ainakin hankkeiden suunnittelussa tulisi tarkasti miettiä, miten niillä luodaan pysyviä alueen sosioekonomista elinkelpoisuutta vahvistavia vaikutuksia. Tätä näkökulmaa toimintaryhmienkin tulisi hankkeille painottaa.

Omarahoitusosuuden kasaaminen koettiin muutamissa tapauksissa LEADER-hanketyön kriittiseksi vaiheeksi, joka ratkaisee, voidaanko toimintaa jatkaa uutena hankkeena.

”Ei ole rahaa jatkaa. Toisaalta kyllä alueen yritykset tekevät itsenäisesti kehittämistyötä.”

”Hankkeen avulla ei täysin selvinnyt mitä alunperin oli tarkoitus saada selville, koska yhteistyö toimijoiden välillä oli heikkoa.”

”Hanke on vieläkin kesken hankkeen loppuraportin osalta.”

”Alueelliset kunnat vetovastuussa.”

”Tämä oli yhteistyön tunnistelu, jatkosuunnitelmaa tehdään – raha, raha ratkaisee.”

Taulukon 79 mukaan kehittämishankkeet pitivät edelleen LEADERia yhtenä mahdollisena rahoituslähteenä, sillä neljännes hankkeista oli valmis hakemaan jatkorahoitustakin LEADERistä, kolmannes ei osannut ottaa asiaan kantaa ja kaksi kymmenestä suhtautui kielteisesti rahoituksen hakemiseen LEADER-ohjelmasta.

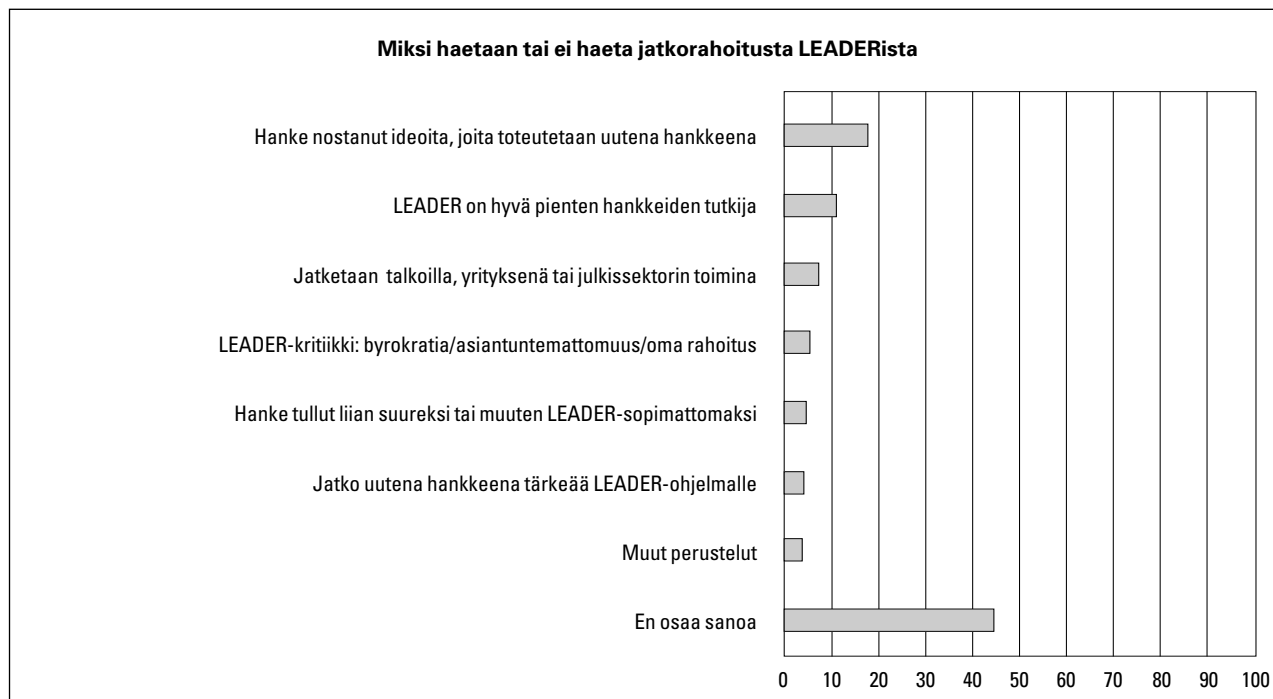
Taulukko 79. Kehittämishankkeiden vastaukset kysymykseen, jos olette suunnitelleet hankkeenne toiminnalle jatkoa tai uutta hanketta, aiotteko hakea rahoitusta LEADER-ohjelmasta?

Vaihtoehdot:	N	%
Ei	52	22,1
Kyllä	102	43,4
En osaa sanoa	81	34,5
Yhteensä	235	100

Kehittämishankkeet perustelivat monin tavoin jatkorahoituksen hakemista ja hakematta jättämistä LEADER-ohjelmasta (ks. kuva 7). Yleisin perustelu sille, että ohjelmasta edelleen haetaan rahoitusta oli se, että hankkeen toteutus on synnyttänyt ideoita, joita toteutetaan uutena LEADER-hankkeena. Tämä on rahoituksellisesti kestävä toimintaa, jos lopputuloksena on ilman hankerahoitusta omillaan toimeentulevaa toimintaa tai pysyviä vaikutuksia ympäristöön ja inhimilliseen pääomaan, mutta rahoituksellisesti kestävä toiminta, jos LEADERia käytetään kerta-luonteisten hankkeiden rahanjakoautomaattina. Negatiivisen kehityksen estämisessä toimintaryhmillä on keskeinen rooli. LEADERiin oltiin tyytyväisiä ja aiottiin hakea jatkorahoitusta,

nimenomaan koska katsottiin, että ohjelma on tärkeä pienten hankkeiden tukija ja että pienet hankkeet eivät muualta rahoitusta saisikaan

Kriittikkiä LEADERia kohtaan ei kovin paljon esitetty, ja silloin kun kritiikkiä esitettiin, sen kärki kohdistui lähinnä ohjelman hallinnon byro-kraattisuuteen, minkä vuoksi rahoitusta LEADERista ei haluttu hakea. Muita syitä LEADERista jättäytymiseen oli, että hanke on kasvanut liian suureksi tai muuten LEADERiin sopimattomaksi, jolloin jatkon rahoitus ohjautuu muihin ohjelmiin. Osittain hankkeet myös siirtyivät toimijoiden itse toteutettaviksi ilman LEADER-rahoitusta. Kaksi viimeksimainittua ovat rahoituksellisen kestävyys-kannalta myönteisiä perusteluita, koska ne osoit-

Kuva 7. Kehittämishankkeiden perustelut sille, miksi hakevat tai eivät hae jatkossa LEADER-rahoitusta (%).

Taulukko 80. LEADERin jatkorahoitusta hakevien ja hakemattomien kehittämishankkeiden perustelut valinnoilleen (%). $P < 0,0001$

Perustelut LEADER-jatkolle:	Hank. jatkuessa, haetaanko LEADER-rahoitusta?				
	Ei	kyllä	EOS	Kaikki	N
LEADER on hyvä pienten hankkeiden tukija	0	28	0	12	28
Muut perustelut	3	4	4	5	11
En osaa sanoa	16	15	58	38	89
Hanke nostanut ideoita, joita toteutetaan uutena hankkeena	2	41	6	21	49
LEADER-kritiikki: byrokratia/asiantuntemattomuus/omarahoitus	10	1	4	6	15
Jatketaan talkoilla, yrityksenä tai julkissektorin toimina	11	2	7	9	20
Jatko uutena hankkeena tärkeää LEADER-ohjelmalle	0	11	0	5	11
Hanke tullut liian suureksi tai muuten LEADER-sopimattomaksi	10	0	2	5	12
Yhteensä	100	100	100	100	235
N	52	102	81	235	

tavat, että LEADERilla alkuun pantu toiminta jatkuu ilman LEADER-rahaa.

Jatkossa LEADER-rahoitusta hakevien hankkeiden tavallisin perustelu valinnalleen oli se, että toteutettu hanke on tuonut esiin ideoita, joita aiotaan toteuttaa LEADER-ohjelman rahoituksella. Toiseksi yleisin perustelu oli se, että LEADER on tärkeä pienten hankkeiden tukija. Näin ajattelevista myös kaikki aikoiivat hakea jatkorahoitusta LEADERista. Yksi kymmenestä kehittämishankkeesta ei halunnut hakea jatkorahoitusta LEADERista, koska piti LEADERia liian byrokraattisena ja yksi kymmenestä, koska toimintaa jatketaan toimijoiden omavastuulla ilman hankerahoitusta (Taulukko 80)

Alla olevasta taulukosta 81 ilmenee, että monet niistäkin hankkeista, jotka ilmoittivat, etteivät jatka toimintaansa hankkeena, olivat valmiita turvautumaan LEADER-rahoitukseen, mikäli kuitenkin päättäisivät jatkaa toimintaansa hankkeena. Tyytyväisyydestä LEADER-toimintamalliin kertoo erityisesti se, että seitsemän kymmenestä hankkeesta, jotka ilmoittivat jatkavansa toimintaa uudella hankkeella, ilmoittivat hakevansa uudellekin hankkeelle nimenomaan LEADER-rahoitusta. Yrityshankkeenakin jatkavista peräti neljä kymmenestä ilmoitti hakevansa rahoitusta LEADER-ohjelmasta. Tulos on viesti siitä, että hankkeet ovat tyytyväisiä LEADER-toimintamalliin ja erityisesti LEADER-toimiston hankkeille antamaan tukeen. Ohjelman byrokra-

Taulukko 81. Eri tavalla LEADER-rahoituksen päätyttyä toimintaa jatkavien hankkeiden aikomukset hakea LEADER-rahoitusta? (%) $P < 0,0001$

Hankkeen toiminnan jatko LEADER-rahoituksen päätyttyä?	Jos jatketaan hankkeena, haetaanko LEADER-rahoitusta?				
	Ei	Kyllä	EOS	Yhteensä	N
Jatketaan omalla panostuksella, ei-hankkeena	26	33	42	100	89
Jatko siirtyy yhteistyökumppanille	30	31	39	100	23
Jatk. uudella hankkeella	13	71	16	100	75
Jatketaan yritystoimintana	33	39	28	100	18
En osaa sanoa	20	13	69	100	16
Ei jatketa, toiminta päättyi hankkeen myötä	27	27	46	100	11
Kaikki	22	43	35	100	232
N	52	101	79	232	

tia sai hankkeilta kritiikkiä, mutta toimiston apu hanketyön hoitamisessa kiitosta.

LEADERin ohjelmaston kestävyys

Edellä analysoidun hanketason kestävyys lisäksi tässä luvussa käsitellään LEADER+:n ohjelmaston kestävyttä, jolloin analysoidaan LEADER-toimintatavan jatkumista ohjelman päätyttyä. LEADERin sidosryhmien näkemykset ohjelmaston kestävydestä ovat tärkeitä, koska sidosryhmät edustavat alueellisen kehittämisen eri tahoja ja ovat LEADERista riippumattomia kuin esim. LEADER-toimintaryhmät.

Sidosryhmien mukaan LEADER-ohjelman toteutus on onnistunut, koska neljännes sidosryhmien edustajista katsoi, että toimintaryhmät voivat jatkaa LEADERin toteutusta kuten tähänkin asti (taulukko 82). Sidosryhmien edustajista 40 % mainitsi, että LEADER-rahoitusta tulisi nykyistä enemmän suunnata elinkeinojen kehittämiseen ja rahoittamiseen, kun taas vain kaksi kymmenestä sidosryhmäläisestä halusi suunnata LEADERia nykyistä enemmän kansalaistoiminnan rahoittajaksi ilman voimakasta elinkeinollisuustavoitetta. Vain alle 10 prosenttia sidosryhmien edustajista halusi lopettaa LEADER-ohjelman ja -toimintatavan ja siirtää varat muihin ohjelmiin.

Taulukko 82. LEADER-sidosryhmien näkemykset toimintaryhmien roolista tulevaisuudessa (erityisesti vuoden 2006 jälkeen) (N 236).

Vaihtoehdot:	%	lkm.
jatkaa nykyisellä toimintamallilla	41,5	98
suuntautua enemmän elinkeinojen kehittäjäksi ja rahoittajaksi	40,7	96
suuntautua enemmän muun kansalaistoiminnan rahoittajaksi	22,9	54
suuntautua enemmän maaseudun yleiseksi edunvalvojaksi ja "kattojärjestöksi" alueella (ei rahoitustehtävää)	5,5	13
ei mitään, toimintamuodon voi lopettaa ja resurssit yhdistää tarvittaessa muihin ohjelmiin	6,8	16
en osaa sanoa	10	4,2
Ei mikään edellisistä, vaan (yksi maininta kutakin): – eri toimintojen aktivaattorin ja neuvojan rooli – kaikkien toimintaryhmien pitäisi toimia samoilla yhtenevillä säännöillä – kohdennettu maaseudun rahoittaja ja aktiivinen aloitteentekijä – maaseudun toimintaympäristön (osaamisen, kansainvälistymisen, verkostojen ja infran) kehittäjäksi, erityisesti elinkeinojen näkökulmasta lisäksi suorien EU-rahoitusten tieto- ja hakupalvelupisteeksi: – rahoittaa enemmän ympäristöhankkeita ja asukasaktiivisuuden edistämishankkeita – rahoitus pitäisi tulla muualta, ellei t-ryhmiltä, esim. suoraan TE-keskukselta – toimintaryhmillä olisi alueellinen maaseudun elinkeinojen ja yhteisöllisen toiminnan kehittäjän ja rakentajan rooli		

12. LEADERin täydentävyys ja roolit

Tommi Ålander ja Keimo Sillanpää

12.1 Johdanto

Täydentävyys ja arviointikysymykset

Ohjelman täydentävyyttä käsittelevät arviointikysymykset saavat pääpainon tässä pääluvussa. Arviointikysymyksenä on lisäksi rooleihin liittyvä kysymys, jota tarkastellaan nimenomaan täydentävyyden näkökulmasta. Keskeisenä käsitteletapana täydentävyyden tarkastelussa on se, että siinä pyritään tuomaan esille näkemykset mahdollisuuksien mukaan eri näkökulmista. Näkökulmia esitetään erityisesti toimintaryhmien ja toimintaryhmien hallitusten sekä sidosryhmien suunnista.

Täydentävyydelle ei ole asetettu ohjelmassa ainakaan määrällisiä tavoitteita. Laadullisesta näkökulmasta täydentävyydestä puhutaan ohjelman tavoitteissa lähinnä LEADER+ -ohjelman lisäarvo-kohdassa, jossa mainitaan: *LEADER+ -ohjelma täydentää ja syventää muita maaseudun kehittämisohjelmia ennen kaikkea paikallislähtöisellä toimintatavalla ja monipuolisella toimijakunnalla. Tähän kytkeytyy kiinteästi hankkeiden pienimuotoisuus*, sillä LEADER-hankkeiden toteuttajina on pääasiassa maaseudun asukkaita ja paikallisia yhteisöjä, ei suuria organisaatioita. Rahoitettavien hankkeiden maksimitukitaso on 84 094 euroa. Jo ohjelmakaudella 1995–1999 rahoitusta on ohjattu siihen suuntaan, että suuret hankkeet rahoitetaan pääohjelmista ja pienet hankkeet LEADER-ohjelmasta. LEADER+ -ohjelman ominaispiirteet, kuten paikallislähtöisyys, soveltuvat parhaiten juuri pienten hankkeiden rahoittamiseen, vaikkei pieniä hankkeita varsinaisesti olekaan poissuljettu muistakaan ohjelmista.

LEADER+ -ohjelman rahoituksen hakijat ovat pääosin *paikallistason toimijoita*, eivät vakiintu-

neita maaseudun kehittämisorganisaatioita, kun taas pääohjelmissa hakijakunnan koostumus on päinvastainen. Paikallistason toimijoilla ei useinkaan ole aikaisempaa kokemusta hanketyöstä tai suurten hankkeiden hallinnoinnista, joten toiminta on luonnollista aloittaa pienten hankkeiden toteuttamisesta. LEADER-toimintatapakin korostaa nimenomaan *ruohonjuuritason aktiivista ja osallistumista. Kehittämissuunnitelman laativat paikalliset asukkaat ja yhteisöt, eivät suuret organisaatiot tai ammattikehittäjät*. Tämä puolestaan ohjaa sitä, minkä tyyppisiä hankkeita ohjelmasta rahoitetaan.

LEADER+ -ohjelma sisältää pilottiluonteisuusvaatimuksen, mitä ei ole pääohjelmissa. LEADER+ -ohjelmasta rahoitetut hankkeen sisältävät toimintaa, joka on jollain tavalla uutta kyseessä olevalla alueella. Tämä varmistaa omalta osaltaan sen, että paikalliset toimintaryhmät tuovat lisäarvoa maaseudun kehittämiseen toiminta-alueellaan.

Täydentävyyteen liittyvät arviointikysymykset ovat:

- Missä määrin LEADER+ -aloitteesta tuetut lähestymistavat ja toimet on eriytetty samalla alueella muista maaseudun kehittämis- tai rakenneohjelmista tuetuista lähestymistavoista tai toimista? (4)
- Miten ryhmät ovat onnistuneet täydentämään alueensa muita maaseudun kehittämisohjelmia, toimintaohjelmia yms? (12)

Ja rooleihin (täydentävyys-näkökulmasta) liittyen:

- Mikä on paikallisen toimintaryhmän rooli: kehittäjäkumppani, viranomainen vai jokin muu? (liittyy kysymykseen 11)

Aineisto ja analyysimenetelmät

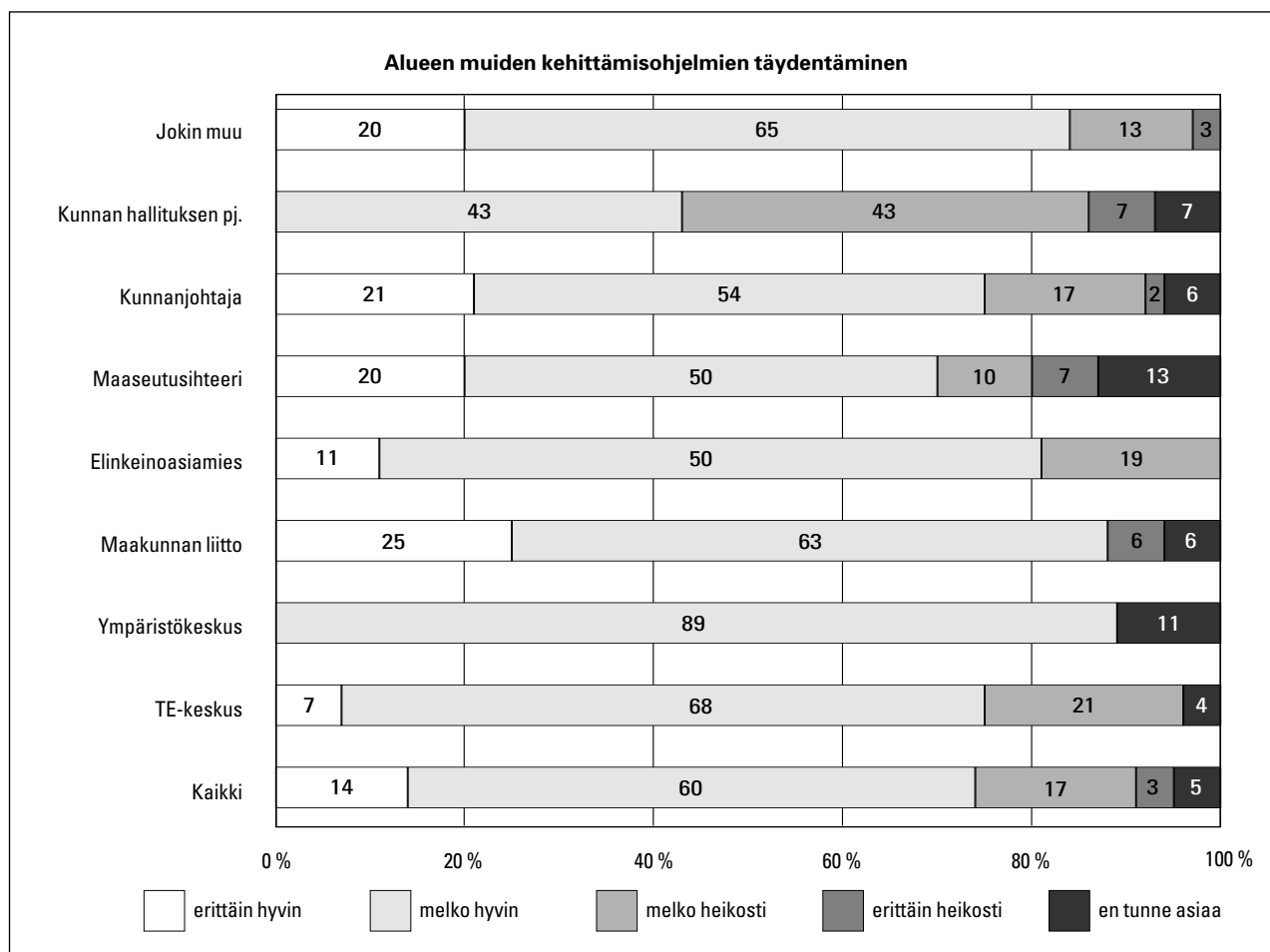
Arviointiaineistossa korostuu tiedonkeruu eri näkökulmista. Erilaisilla kyselyillä sekä toimintaryhmien henkilöstön haastatteluilla selvitettiin keskeisten toimijatahojen näkemykset täydentävyyden toteutumisesta. Toimintaryhmien näkökulma selvitettiin haastattelujen lisäksi toimintaryhmien hallituskyselyn avulla. Lisäksi erittäin merkittävän osan ohjelman täydentävyyden selvittämisestä muodosti sidosryhmäkysely. Sidosryhmäkyselyn painoarvo on sikäli suuri, että erityisesti rahoittajatahon edustajilla on näkemystä useiden eri ohjelmien toiminnasta. Analyysimenetelmänä käytettiin kaikkien kyselyjen osalta jakaumamenetelmää sekä ristiintaulukointia mm. mahdollisten vaikutussuhteiden etsimiseksi. Kyselyissä esiintyneiden sanallisten vastausten analysointi muodosti myös merkittävän osan

arvioinnista. Lisäksi eri kehittämisohjelmien strategiat ja tavoitteet sekä erityisesti samalla formaatilla muissa ohjelma-arvioinneissa toteutetut yksittäiset kysymyspatteristot antoivat hyvän vertailupohjan täydentävyyden tarkastelulle.

12.2 LEADER+ -ohjelman asema ja täydentävyys

Ohjelman asemaa ja täydentävyyttä tarkastellaan ensin siitä näkökulmasta, onko täydentävyys toteutunut eri toimijoiden mielestä ja onko siten ohjelman asema toimintakentällä selkeä. Tämän jälkeen pyritään tuomaan esille täydentävyyden toteutumiseen vaikuttaneita tekijöitä. Tätä kautta päästään vastaamaan arviointikysymyksiin.

Sidosryhmien näkökulmasta LEADER+ -ohjelma on täydentänyt alueiden muita kehittämisohjelmia 61 % mielestä melko hyvin ja 14 %

Kuva 8. Sidosryhmien näkemykset LEADER+ -toimintaryhmätyön täydentävyydestä suhteessa alueiden muihin kehittämisohjelmiin.

mielestä erittäin hyvin. Täydentävyys on ollut heikko yhteensä 20 % mielestä. Kuvassa 8 on esillä eri sidosryhmien näkemyserot asiaan.

LEADER+ -toimintaryhmätyön täydentävyys on ollut pääsääntöisesti hyvä, erityisesti ympäristökeskusten ja maakunnan liittojen edustajat näkevät täydentävyyden laajalti hyväksi. Noin joka viides sidosryhmien vastaajista näki täydentävyyden heikoksi, kuitenkin pääpiirteissään vain melko heikoksi. Merkille pantavaa on erityisesti kunnanhallitusten puheenjohtajien näkemykset. Heidän mielestään täydentävyys on aika lailla heikkoa. TE-keskusten osastojen välillä ei ole merkittäviä eroavuuksia näkemyksissä täydentävyydestä.

Tarkastelua siitä, missä asioissa on täydentävyydessä onnistuttu, ja toisaalta siitä, mitkä ovat olleet täydentävyyttä heikentäviä tekijöitä, voidaan syventää arvioinnissa toteutettujen kyselyiden avulla. Täydentävyys suhteessa muihin kehittämisohjelmiin on toteutunut muun muassa siinä, että LEADER-hankkeiden avulla on saatu toimintaan mukaan uusia toimijoita, jotka muutoin eivät olisi mukana kehittämistoiminnassa. Aluehallinnon näkemykset on esitetty kuvassa 9.

Erityisesti maakunnan liitoissa pidetään uusien toimijoiden mukaan saantia LEADERin ansiosta erityisen selvänä. TE-keskusten maaseutuosaston edustajat näkevät LEADER-hankkeiden jonkin verran myönteisemmiksi kuin TE-keskuksen muilla osastoilla keskimäärin.

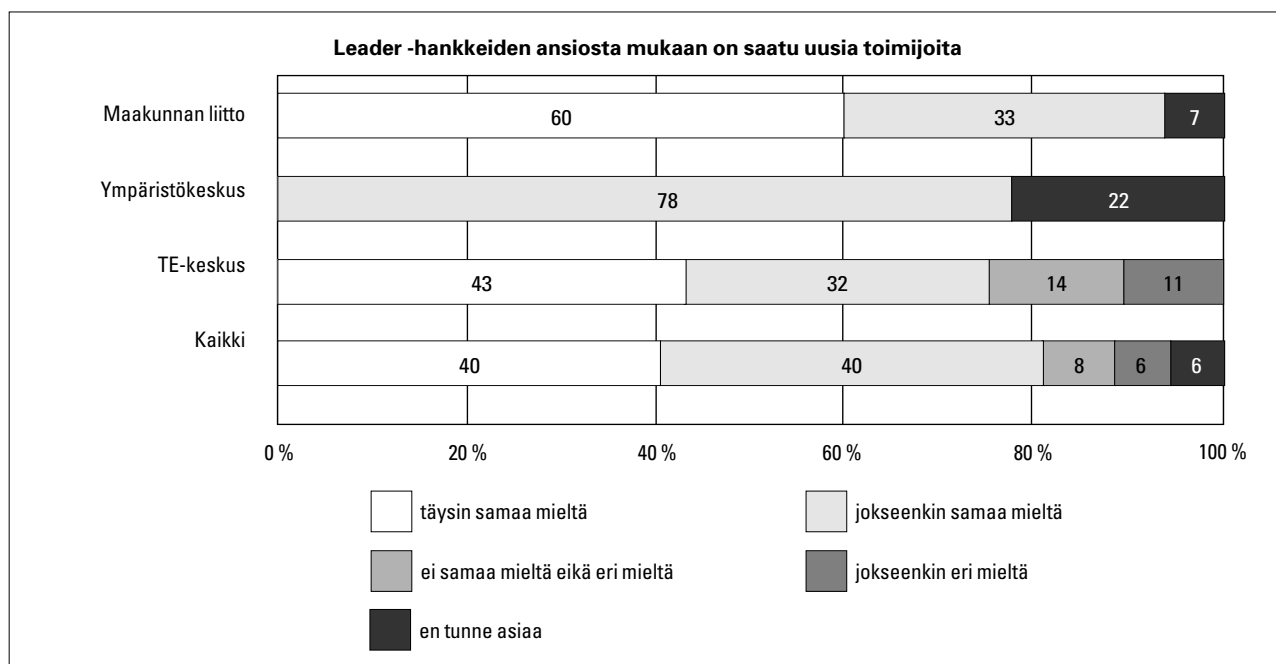
Entä onko LEADER-toiminta tuonut lisäarvoa alueen kehittämiseen, ja täydentänyt tältä osin toimintaa? Sidosryhmäkyselyssä (kuva 10) kysyttiin vastaajien näkemyksiä LEADER-toiminnan tuomasta lisäarvosta alueen kehittämiseen. Tämän kysymyksen analysoinnissa on huomioitava se, että kyselyssä kysyttiin nimenomaan LEADER-toimintaa, eli LEADER+ -ohjelman toiminta tulee esille oikeastaan jatkumona edellisestä kaudesta, ja siten annetut arviot kuvaavat osittain myös edelliseltä kaudelta alkanutta toimintaa.

LEADER-toiminnan nähdään kohtuullisen yksiselitteisesti tuoneen lisäarvoa alueen kehittämiseen. Neljä viidesosaa vastaajista oli sitä mieltä, että lisäarvoa on syntynyt ja vain kolme prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että lisäarvoa ei ole syntynyt. Kohtuullisen suuri osa, 18 % vastaajista, edusti ”en osaa sanoa -näkemystä.” Mikäli TE-keskuksen vastauksista huomioidaan vain maaseutuosaston vastaukset, voidaan tehdä seuraavat havainnot: lisäarvoa on syntynyt noin 90 % mielestä ja asiaan ei osannut ottaa kantaa noin 10 % maaseutuosaston vastaajista. Muista osastoista ei voida esittää jakaumia TE-keskuksen osalta vähäisen vastausmäärän vuoksi. Jokin muu -kohdan vastaajista suurin osa on erilaisten oppilaitosten tai seutukunnallisten toimijoiden edustajia.

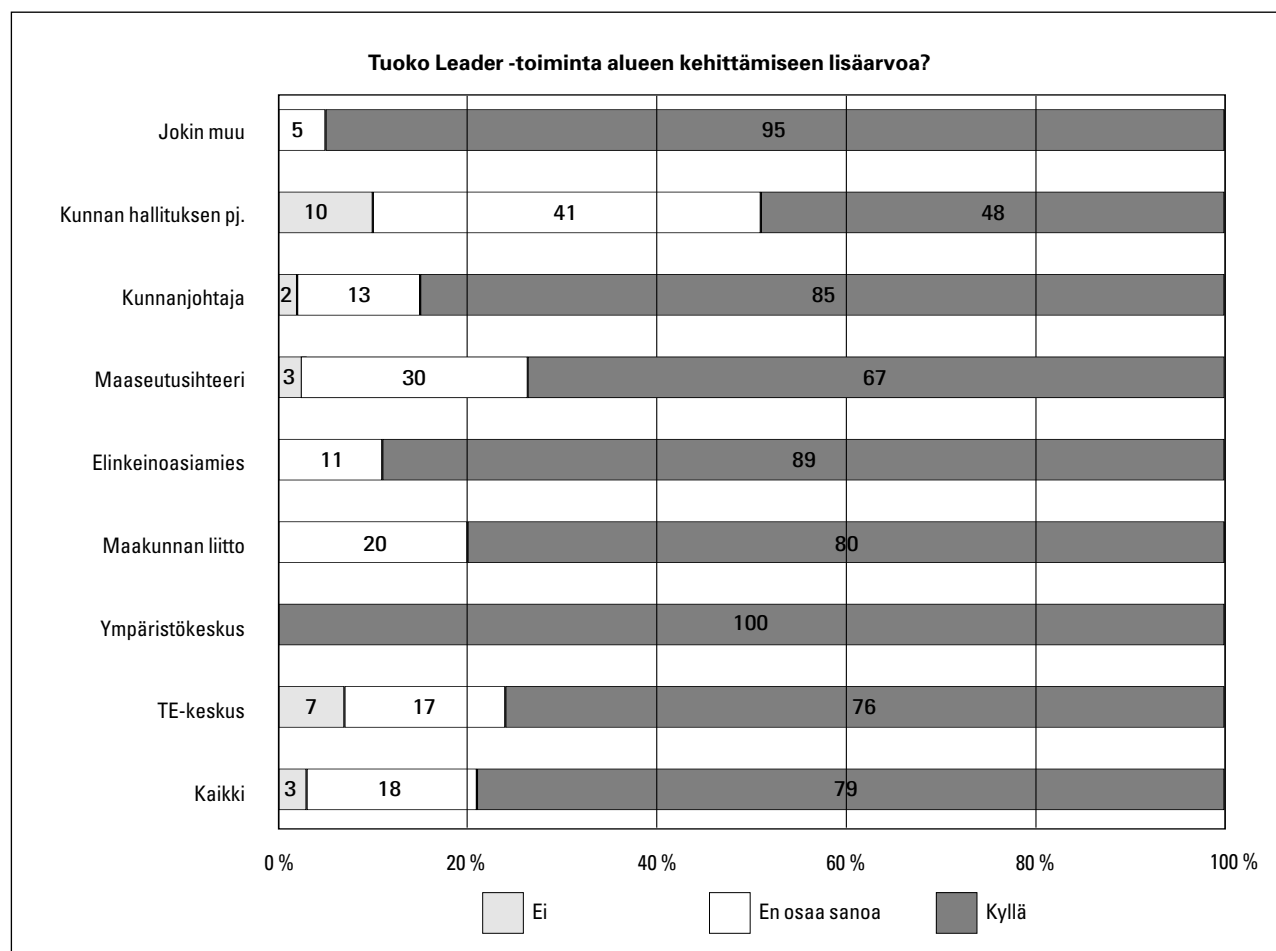
Mielenkiintoinen havainto aineistosta on se, että ympäristökeskuksen kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, että LEADER on tuonut lisäarvoa alueen kehittämiseen. Ylipäänsä kaikkien sidosryhmien suhtautuminen on ensisijaisesti ollut myönteinen. Kymmenen prosenttia kunnanhallitusten puheenjohtajista ei koe lisäarvoa syntyneen LEADER-toiminnasta. Samassa vastaajaryhmässä on myös suurin määrä en osaa sanoa -vastauksia antaneita. Hieman yllättävää on lisäksi se, että noinkin suuri osa erityisesti maaseutusihteereistä, mutta myös maakunnan liittojen ja TE-keskusten yritys- ja työvoimaosastojen edustajista, on ilmaissut asiaan tietämättömyytensä.

Sidosryhmien näkökulmasta LEADER-toiminnan täydentävyys on näkynyt mm. seuraavasti:

- *On saatu toteutukseen sellaisia hankkeita, joita ei muutoin olisi voitu toteuttaa/rahoittaa (esim. kylähankkeet) ja siten uusia ihmisiä ja toimijoita on tullut mukaan.*
- *Kyläyhteisöjen aktiivisuuden ja yhteistoiminnan lisääntymisenä, kyläyhteisöjen elinympäristön ja viihtyvyyden parantamisena sekä pienten maaseutuyritysten toimintaedellytysten / käyntiinlähden (hienoinen) helpottumisena (ei-maatilakytkeitä).*

Kuva 9. Aluehallinnon näkökulmia LEADERin merkitykseen uusien toimijoiden mukaan saamisessa

Kuva 10. Sidosryhmien näkemykset LEADER-toiminnan lisäarvosta alueen kehittämisessä.

- *Pienimuotoisten, paikallislähtöisten ympäristöhankkeiden rahoittaminen ei ole mahdollista tavoite 2 -ohjelmista, joten LEADER+ -ohjelma täydentävyys on hyvä.*
- *On mahdollistanut uusien toimintamuotojen kokeilun.*
- *Lähes poikkeuksetta hankkeet ovat sellaisia, että niitä ei olisi rahoitettu 2-ohjelmasta liian suppea-alaisina. ALMA:n rahoitus toisaalta ei olisi riittänyt kuin pieneen osaan. Tärkein ominaisuus ja lisäarvo on omaehtoinen kehittäminen ja asukkaiden laaja yhteistyö. Tämä mallihan levisi myös POMO -toimintaan ja kaikkiin toimintaryhmiin. Sen avulla on saatu kaikkien osaaminen mukaan alueen kehittämiseen.*
- *Maaseudun kehittäminen ja sen suunnittelu tapahtuu toimintaryhmyön myötä lähempänä maaseudun asukkaita, asukkaista käsin ja kansantajuisemmin kuin ilman toimintaryhmyötä.*

Täydentävyyttä on luonnollisesti selvitetty arvioinnissa myös toimintaryhmien näkökulmasta. Keskeisimmät havainnot ja näkemykset voidaan tiivistää seuraavasti:

- *Toimintaryhmät eivät edusta virkamiesmäisyyttä, joten hankehakijoiden on ollut helppompaa lähestyä.*
- *Lisäarvoa on tullut siten, että ei niinkään pyritä luomaan työpaikkoja isojen ohjelmien tapaan, vaan on saatu uusia toimijoita mukaan, yhteistyötä ja uskoa tulevaisuuteen maaseudulla. Jatkossa tosin tulee pyrkiä enemmän luomaan työpaikkoja.*
- *LEADER on löytänyt paikkansa: yhteisöjen, kylien hankkeiden rahoittaminen, pienyrityshankkeet, varsinkin ei-maatilakytkentäiset hankkeet.*
- *Täydentävä erityisesti hankkeiden koon suhteen: ”kun isot ohjelmat vetävät heinäharavalla, LEADER vetää lehtiharavalla”. Myös sellaisia epävarmoja hankkeita jotka näyttäisivät kaatuvan kuntarahan puutteeseen, rahoitetaan LEADERistä, jossa kuntaraha on jo neuvoteltu valmiiksi.*

LEADER+ -ohjelman on ilmaistu täydentävän erityisesti tavoite 1 -ohjelmaa. Tavoite 1 -ohjelmaa täydennetään mm. rahoittamalla palveluyritysten ja maaseudun pienyritysten hankkeita tuoden ykkösohjelmaan ns. ruohonjuuriääntä. Täydentävyys näyttää siten menevän myös pitkälti koon mukaan, eli LEADER+ on toiminut täydentävästi pienten hankkeiden kautta erityisesti ei-maatilakytkentäisten yritysten kohdalla. Lisäksi yhteisöhankeiden osalta, erityisesti kylähankkeet, toiminta on ollut täydentävää. Toimintaryhmien asema suhteessa alueiden kylätoimintaan, erityisesti maakunnallisiin kylien yhteenliittymiin, vaihtelee paljon alueittain. Osassa toimintaryhmiä yhteistyö on tiivistä ja osalla on vain keskusteluyhteys, ja siten yhteistyön määräkin vaihtelee paljon. Joissakin ryhmissä toiminta on koettu hieman päällekkäiseksi.

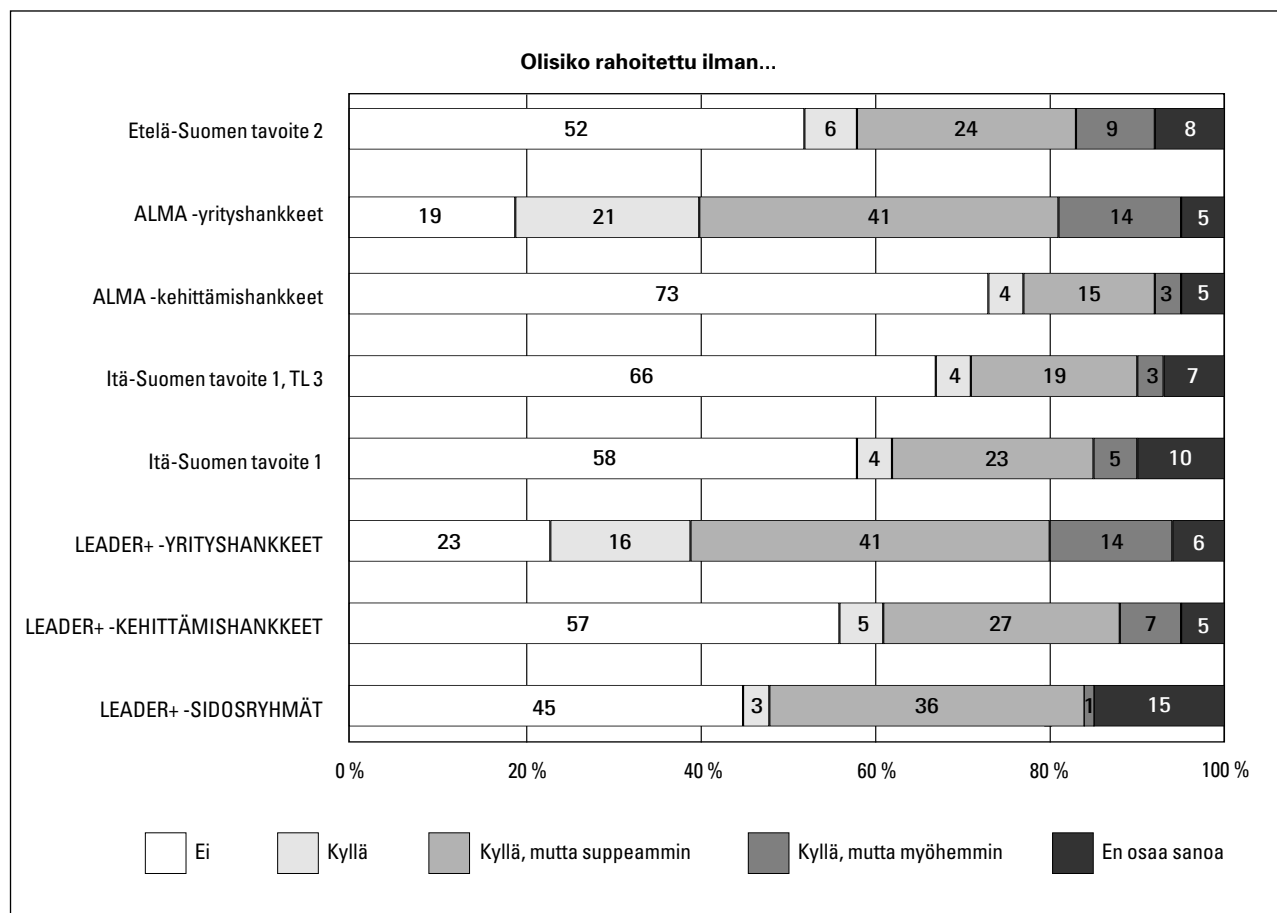
ALMA-ohjelman kanssa on joitakin raja-alueita, joilla on esiintynyt pientä päällekkäisyyttä: päällekkäisyyden vaaraa näyttäisi olevan eniten maatilakytkentäisissä yrityshankkeissa. Täydentävyys on toiminut hyvin mm. kylähankkeiden osalta, sillä ALMA:sta ei rahoiteta yksittäisten kylien hankkeita (alin rahoitettava ALMAssa on kuntataso). Voidaan sanoa, että ohjelmalle on löytynyt kokonaisuudessaan oma paikkansa; eli toiminta ruohonjuuritasolla ja sen pienet toimijat. Lisäksi rahoittajarooli tuo mukanaan etuja verrattuna esim. joillakin alueilla oleviin työohjelmiin, joilla ei ole rahoittajaroolia. LEADER+ on (byrokraattisuudesta huolimatta) hyvä tapa saada rahoitusta pienille hankkeille, koska toimintaan paikallistasolla ja kynnys hakea rahoitusta on pienempi. Toisaalta on tuotu myös ilmi, että ns. isot ohjelmat ovat linjanneet täydentävyyttä niin, että pienet toimijat (eli toimintaryhmät) saavat väistää: ”kovat yrityshankkeet halutaan isoihin ohjelmiin, TE-keskus ei ohjaa sellaisiakaan yrityshankkeita toimintaryhmille, jotka sen kehittämissuunnitelmaan selvästi sopisivat (esim. hoiva-ala).” Ylipäätään yrityshankkeista on kilpailua ja toimintaryhmäalueittaisia eroavuuksia tämän suhteen on olemassa (riippuu siten myös kehittämissuunnitelman painotuksista).

LEADER+ -ohjelman vaikutusta hankkeiden/toimintamuodon rahoituksen toteutumiseen alueella kysyttiin niin sidosryhmiltä kuin kehittämis- ja yrityshankkeiden edustajilta. Kysymyksenä esitettiin, että olisiko hanketta toteutettu ilman LEADER+ -rahoitusta? Kuvassa 11. on esitetty samalla myös muiden ohjelmien väliarvioinneissa saadut tulokset samasta kysymyksestä.

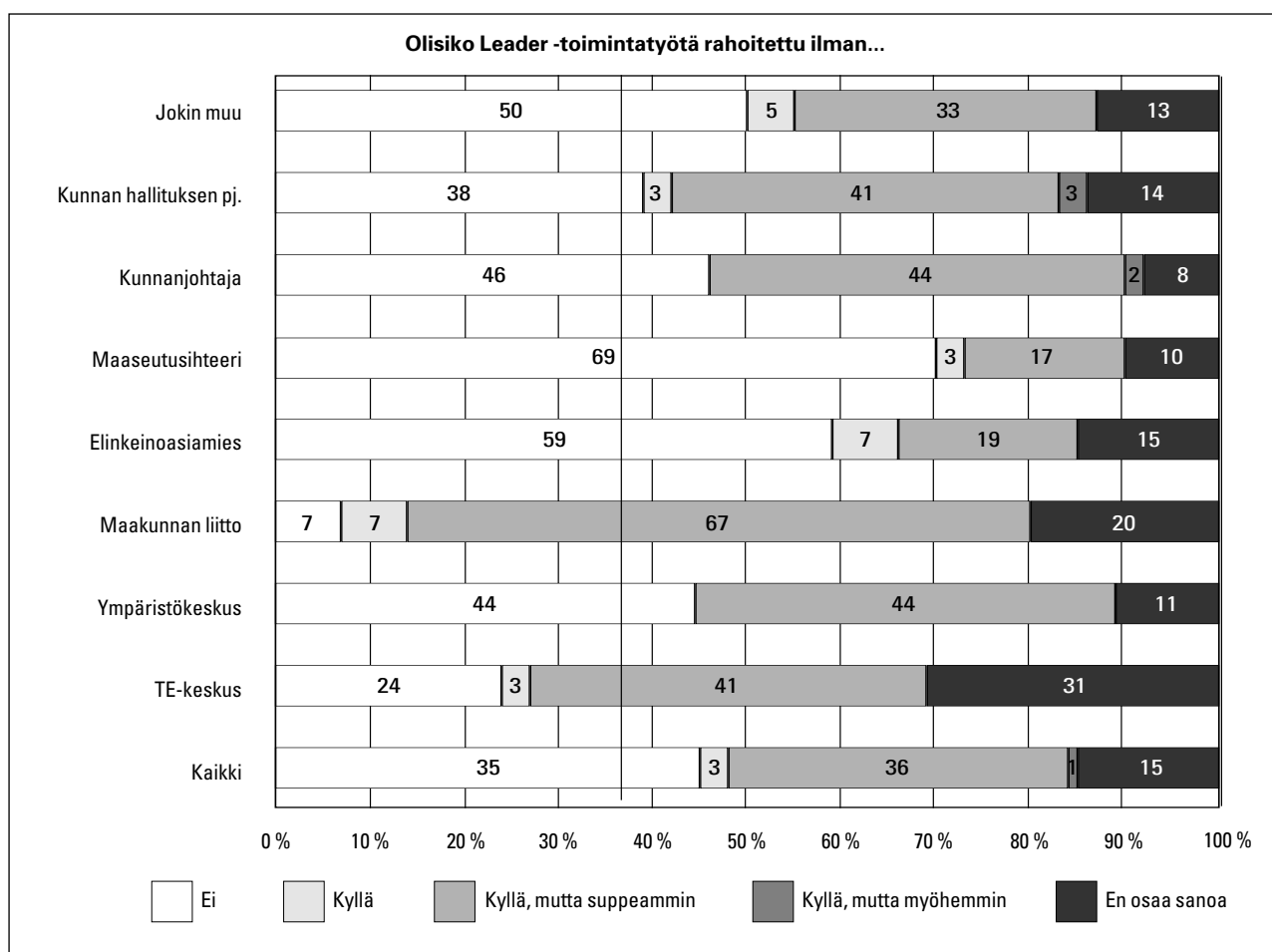
Hankkeiden rahoitusmuodon ns. vuotovaikutuksia on kartoitettu useissa viime aikoina suoritetuissa väliarvioinneissa. Kuvan 11 perusteella voidaan siten vertailla niin LEADER+ – kuin ALMA-hankkeiden edustajien välisiä eroavuuksia näkemyksissä, sekä epäsuorasti myös eri ohjelmien välillä. Vastaukset kohtaan ”ei” ilmaisevat, että erityisesti ALMA:n kehittämis-

hankkeissa rahoituksen merkitys hankkeiden toteutumisen kannalta on koettu suureksi. Toisaalta myös LEADER+ -kehittämishankkeiden kuin myös Itä-Suomen tavoite 1 -ohjelman maaseutulinjan TL3 rahoituksen merkitys hankkeiden toteutumisen kannalta on ollut merkittävä. Yrityshankkeiden osalta LEADER+ -rahoituksella ei näyttäisi olevan yhtä suurta roolia kuin kehittämissankkeilla, sillä noin 70 % hankkeiden edustajista uskoi, että hanke olisi toteutunut ainakin jossakin laajuudessa ilman LEADER+ -ohjelman rahoitusta. Tämä on samassa linjassa ALMA:n kanssa.

Kuvassa 12. on vielä LEADER+ -sidosryhmäkyselystä eri vastaajaryhmien näkökulma kysymykseen:

Kuva 11. Eri ryhmien ja (ohjelmien) vastaukset kysymykseen, olisiko LEADER -toimintaryhmätyötä rahoitettu ilman LEADER+ -ohjelman rahoitusta? ALMA (väliarvioinnin) -hankkeiden sekä LEADER+ -hankkeiden osalta kysymys oli: olisiko hanketta rahoitettu ilman...? Itä-Suomen tavoite 1- ja Etelä-Suomen tavoite 2 -ohjelmien väliarvioinnissa: olisiko hanke toteutettu ilman...?

Kuva 12. Eri sidosryhmien vastaukset kysymykseen, olisiko LEADER-toimintaryhmätyötä rahoitettu ilman LEADER+ -ohjelman rahoitusta?

Kaikkein merkittävimmäksi LEADER+ -rahoituksen toteutumisen kannalta näkivät maaseutusihteerit ja toisaalta myös elinkeinoasiamiehet (kuva 12). Maakuntien liitoissa puolestaan näkemys oli suurinta siihen suuntaan, että LEADER-toimintaryhmätyö olisi toteutunut ainakin jossakin laajuudessa ilman LEADER+ -ohjelman rahoitusta. TE-keskusten osastojen välillä ei ole merkittäviä eroavuuksia näkemyksissä. Kokonaisuudessaan noin puolet LEADER+ -ryhmien sidosryhmistä on ilmaissut, että LEADER-toimintaryhmätyötä ei olisi rahoitettu ilman LEADER+ -ohjelmaa.

12.3 Paikallisten toimintaryhmien rooli täydentävyyden näkökulmasta

Paikallisten toimintaryhmien roolia tarkastellaan tässä osassa arviointikysymyksen mukaisesti

täydentävyyden näkökulmasta. Sidosryhmäkyselyssä tiedusteltiin toimintaryhmien tämänhetkistä roolia ja roolia tulevaisuudessa. Vastaajat pitivät tämän hetken rooleista tärkeimpänä toimintaryhmien tehtävää rahoittajana. Vahvasti oltiin myös sitä mieltä, että toimintaryhmillä on tärkeä rooli alueensa kehittäjänä. Tiedusteltaessa mielipidettä ryhmien roolista tulevaisuudessa, erityisesti vuoden 2006 jälkeen, vastaajista yli puolet oli sitä mieltä, että toiminnassa tapahtuu uudelleensuuntautumista. Uudelleensuuntautumiseen viittaavista vaihtoehtoista tärkeimmäksi nousi toimintaryhmien aikaisempaa voimakkaampi suuntautuminen elinkeinojen kehittäjäksi ja rahoittajaksi. Myös aiempaa voimakkaampi suuntautuminen muun kansalaistoiminnan rahoittajaksi sai jokseenkin suurta kannatusta. Kolmannes vastaajista oli sitä mieltä, että toiminta jatkuu nykyisellä mallilla ilman muutoksia.

Hallituskyselyssä tiedusteltiin myös vastaajien näkemystä toimintaryhmien tulevaisuuden roolista (erityisesti vuoden 2006 jälkeen). Vaihtoehtoista merkittävimmäksi nousi suuntautuminen elinkeinojen kehittäjäksi ja rahoittajaksi (61 %).

Sidosryhmäkyselyyn vastanneista runsas viisi prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että toimintaryhmillä ei ole mitään roolia tulevaisuudessa, toimintamuodon voi lopettaa ja resurssit siirtää muualle. Näistä vastaajista lähes 90 prosenttia edusti kuntia. Kaikista sidosryhmäkyselyyn vastanneista kuntasektorin edustajista heidän osuutensa on noin 10 prosenttia. Mikään toimintaryhmä ei nouse tässä yhteydessä erityishuomion kohteeksi, vaan nämä negatiiviset arviot jäävät yksittäisiksi ja tulevat eri puolilta Suomea.

Sanalliset vastaukset kysymykseen – ”Millainen rooli mielestänne paikallisella LEADER-toimintaryhmillä on alueellisena toimijana verrattuna maaseudun muihin kehittäjiin ja viranomaisiin?” – painottuivat toimintaryhmien paikalliseen luonteeseen ja pienimuotoisen, ruohonjuuritason toiminnan tukemiseen. Lisäksi mainittiin mm. toimintaryhmien olevan viranomaisten ja muiden kehittäjien välimuoto.

”Täydentää muuta kehittämistoimintaa erityisesti pienten hankkeiden osalta. Vähentää paineita muilla viranomaisilla rahoittaa pieniä hankkeita.”

”Paikallislähtöisempi rooli – kynnys selvästi matalampi lähestyä ns. hullujenkin ideoitten kanssa toimintaryhmää – pienempienkin hankkeitten rahoitusmahdollisuus.”

”Ryhmä ei ole viranomainen, joten se on sikäli lähempänä asiakasta, kuin viranomaiset. Ryhmillä on usein kova halu olla asiakkaan puolella, jopa pykälää vastaan, mitä viranomaiset eivät voi tehdä. Muihin kehittäjiin verrattuna ryhmä poikkeaa siinä, että sillä on raharesursseja käytettävissä. Ryhmä on siis viranomaisten ja muiden kehittäjien välimuoto.”

”Keskeinen ja koordinoiva rooli”

Kaikki vastaukset eivät olleet suinkaan myönteisiä, vaan esille tuotiin voimakastakin kritiikkiä ja negatiivisia luonnehdintoja toimintaryhmien roolista alueellisena toimijana:

”Hyvin pitkälti päällekkäinen TE-keskuksen maaseutuosaston ja maaseutukeskuksen sekä kuntien elinkeinovastaavien kanssa. Lisäarvo ei ole kovinkaan merkittävä. Etenkin yritystoiminnan tuntemus ja yritysten toimintaedellytysten, kannattavuuden ja kilpailutilanteen arvioinnissa todella suuria puutteita.”

”Ottavat kunnian ja maineen ja mielellään haukut ja herjat työnnetään viranomaisten syyksi, koska vastuu päätöksistä ei ole kuitenkaan toimintaryhmillä.”

”Kyllien kehittäjä, työskentelee pehmoasioiden parissa, jopa puuhastelee. Yrityspainotteista toimintaa lisittävä”

Toimintaryhmien näkökantaa tämänhetkisestä ja tulevaisuuden rooleista kysyttiin toimintaryhmien henkilöstön haastatteluissa. Seuraavat kommentit kuvaavat hyvin toimintaryhmien mielipiteitä paikallisten toimintaryhmien tämänhetkisestä roolista kentällä:

”Rahoitettu yritystoimintaa, joka ei saa rahaa TE-keskuksen yritys- eikä maaseutuosastolta. Rahoitetaan paikallisia hankkeita. Järjestelmän kautta ollaan rahoittaja, mutta ideologisesti kehittäjä, aktivoija, yhteistyökumppani.”

”Nopea täsmäase pienyritysten kannalta, voi täydentää muuta suurempaa aluekehittämistä. Laajentaa alueellista päätöksentekopohjaa, tuo päätöksenteon ihmistä lähemmäksi, on maaseudun kannalta erinomaisen hyvä tapa.”

”Se on kehittäjän ja rahoittajan välillä. Ihmisten mielissä on varmaan kuva rahoittajasta, joka on vaikkei kiintunut tietäntyyppisten hankkeiden tukijaksi.”

Mutta myös:

”Kummajainen, jonka kautta saa vaikealla tavalla rahaa. TE-keskuksesta saa suoraan rahaa helpommalla. Tietyllä alueella toimintaryhmään suhtaudutaan hyvin. Ei vielä pidetä kehittäjänä, vaan jonain, joka tukee pikkunäpertelyä. Itse koetaan rooli merkittäväksi, kuka muu antaisi raha pienelle ja uudenzalaiselle hankkeelle.”

Toimistojen henkilöstön haastatteluissa annettujen mainintojen määrän perusteella ensisijaiseksi tämänhetkiseksi rooliksi on koettu toimiminen rahoittajana, ja tämän jälkeen toissijaiseksi, mutta myös melko vahvaksi on koettu kehittäjän rooli. Toimintaryhmäkohtaisia eroavuuksia on jonkin verran: suurin osa pitää toiminnassa ensisijaisena rahoittajan tehtäviä, mutta myös kehittäjän rooli on joissakin ryhmissä todettu vahvemmaksi. Suurin osa on tuonut esille myös sen, että nämä molemmat tehtävät yhdistyvät toimintaryhmissä. Kehittäjän rooli ilmenee enemmänkin paikallisella tasolla, vaikka hankkehakijoiden suuntaan ollaan aluksi rahoittajia, mutta myöhemmässä hankesyklin vaiheessa kehittäjän rooli saa vahvemman otteen. Eroavuuksia toimintaryhmien välillä on etenkin toissijaisen roolin suhteen. Osassa ryhmissä on ilmoitettu saavutetun kehittäjän rooli, mutta joissakin ryhmissä ei tähän ole omasta mielestä päästy. Muita ilmoitettuja rooleja ovat olleet mm. neuvoja, aktivoijia, yhteistyökumppani, käynnistäjä ja koollekutsuja.

Toimiston henkilöstöltä kysyttiin myös heidän näkemyksiään paikallisten toimintaryhmien roolia tulevaisuudessa. On huomioitava, että esitetyt näkemykset liittyvät nykyisen ohjelmakauden jälkeiseen aikaan, ja ovat siten luonteeltaan nimenomaan arvioita tulevaisuudesta. Selkeästi eniten toimintaryhmät näkevät tulevaisuuden toiminnassa korostuvan kehittäjän roolissa tehtävä työ. Kiinteämpää yhteyttä jatkossa odotetaan olevan kuntiin tai erityisesti seutukunnallisiin elimiin. On ilmaistu muun muassa, että *”kun kunnallinen toiminta seutukunnallistuu, on toimintaryhmänkin tehtävä lisää yhteistyötä seutukunnan*

kanssa.” Seudullinen elinkeinotoimi on esimerkki tärkeästä tulevaisuuden yhteistyökumppanista. Toisaalta on ilmaistu, että kehittäjän rooli ei onnistu jatkossakaan ilman rahoittajan roolia. Lisäksi on toivottu, että tulevaisuudessa paikallisten toimintaryhmien rooli olisi uskottavampi ja vakuuttavampi sekä monipuolisempi. Seuraaviin kommentteihin tiivistyy hyvin toimintaryhmien tulevaisuuden näkymät:

Yhä enemmän ollaan menossa kohti kehittäjäyhdistystä, tavoitteena professionalisoituminen, yhdistys jolta myös ostetaan kehittämispalveluja, koska sillä on alan aitoa osaamista.

12.4 Päätelmät, suositukset ja vastaukset täydentävyyttä koskeviin arviointikysymyksiin

Päätelmät:

- LEADER+ -rahoituksen merkitys korostuu erityisesti kehittämissankkeiden osalta, sillä näistä hankkeista arviolta noin reilut puolet olisivat jääneet rahoittamatta ilman ohjelman rahoitusta.
- LEADER+ -ohjelma täydentää hyvin pääohjelmia paikallislähtöisellä toimintatavallaan ja erityisesti pienillä hankkeillaan. Ohjelmasta on voitu rahoittaa sellaisia hankkeita, jotka eivät muutoin olisi saaneet rahoitusta (pienet ja pilottiluonteiset ilman työpaikkatavoitteita), ja siten myös uusia toimijoita on saatu mukaan kehittämistoimintaan. Hankkeita, joiden toteutumiseen on erityisesti vaikutettu ohjelmalla, ovat yhteisöjen ja kylien hankkeet sekä maaseudun pienyritysten, erityisesti ei-maatilakytKentäisten yritysten hankkeet. Nämä toteutuvat erityisesti suhteessa tavoite 1- ja 2 -ohjelmiin täydentävästi. ALMA-ohjelman kanssa täydentävyys toteutuu erityisesti siten, että LEADERistä voidaan rahoittaa ei-maatilakytKentäisten yritysten hankkeita ja myös yksittäisten kylien hankkeita. Rahoittajarooli on lisäksi etu verrattuna esimerkiksi joillakin alueilla toteutettaviin työohjelmiin.

- Erityisesti ympäristökeskusten ja maakunnan liittojen edustajat näkevät LEADER+ -toimintaryhmätyön täydentävyyden laajalti hyväksi. Merkille pantavaa on lisäksi kunnanhallitusten puheenjohtajien näkemykset: heidän mielestä LEADER+ -toimintaryhmätyön täydentävyys on puolestaan aika lailla heikkoa.
- LEADER-toiminnan nähdään yksiselitteisesti tuoneen lisäarvoa alueen kehittämiseen. Sidosryhmittäisiä eroavuuksia on kuitenkin havaittavissa. Noin joka kymmenes kunnanhallitusten puheenjohtajista ei koe lisäarvoa syntyneen LEADER-toiminnasta. Lisäksi kohtuullisen suuri joukko kunnanhallitusten puheenjohtajia ja kuntien maaseutusihteereitä näyttävät olevan melko tietämättömiä LEADER-toiminnan lisäarvon syntymisestä/syntymättömyydestä. Tämä osoittaa, ettei läheskään kaikilla näistä toimijoista ole tarpeeksi hyvä tietämys LEADER-toiminnan vaikutuksista ja suhteesta muuhun alueen kehittämistoimiin.
- Paikallisilla toimintaryhmillä on tärkeä rooli alueidensa kehittäjinä. Ensisijaisesti toiminta-

ryhmät ovat rahoittajia, mutta myös kehittäjän rooli on merkittävä. Nykyinen rooli on kaiken kaikkiaan ehkäpä eräänlainen viranomaisten ja kehittäjien välimuoto, jossa kuitenkin korostuu toiminta asiakkaiden lähellä. Lisäksi toimintaryhmien rooliin vaikuttaa oleellisesti se, missä hankesyklin vaiheessa yhteistyötä tehdään: alkuvaiheessa korostuu rahoittajan rooli. Toimijakentän heterogeenisyydestä johtuen rahoittajan tai kehittäjän rooleja ei voida priorisoida, sillä toimintaryhmien välillä on eroja sen suhteen, kumpi rooli heille paremmin nykyisessä tilanteessa käy. Tulevaisuudessa kehittämistyön (ja elinkeinojen kehittämisen) odotetaan olevan yhä keskeisemmässä asemassa paikallisten toimintaryhmien toiminnassa. Kehittäjän roolissa onnistuminen edellyttää myös rahoittajan roolia.

Suosituks:

- Tiedottamisen (ja/tai yhteistyön) lisääminen kunnanhallitusten ja erityisesti maaseutusihteereiden suuntaan on tarpeen mikäli näiden toimijoiden aktiivisempi tietämys (ja sitä kautta sitoutuminen) halutaan saavuttaa.

Taulukko 83. Vastaukset FARin vastuulla oleviin, täydentävyyteen ja LEADERin rooliin liittyviin arviointikysymyksiin (perustuen kaikkiin sisältölukuihin)

Arviointikysymys:	Arvioitsijan päätelmät:
Missä määrin LEADER+ -aloitteesta tuetut lähestymistavat ja toimet on eriytetty samalla alueella muista maaseudun kehittämis- tai rakenneohjelmista tuetuista lähestymistavoista tai toimista? (4) Miten ryhmät ovat onnistuneet täydentämään alueensa muita maaseudun kehittämisohjelmia, toimintaohjelmia yms.? (12)	LEADER+ -rahoituksen merkitys korostuu erityisesti kehittämishankkeiden osalta, sillä näistä hankkeista arviolta noin reilut puolet olisivat jääneet rahoittamatta ilman ohjelman rahoitusta. LEADER+ -ohjelma täydentää hyvin pääohjelmia paikallislähtöisellä toimintatavallaan ja erityisesti pienillä hankkeillaan. Ohjelmasta on voitu rahoittaa sellaisia hankkeita, jotka eivät muutoin olisi saaneet rahoitusta (pienet ja pilottiluonteiset ilman työpaikkatavoitteita), ja siten myös uusia toimijoita on saatu mukaan kehittämistoimintaan. Hankkeita, joiden toteutumiseen on erityisesti vaikutettu ohjelmalla, ovat yhteisöjen ja kylien hankkeet sekä maaseudun pienyritysten, erityisesti ei-maatilakytkentäisten yritysten hankkeet. Nämä toteutuvat erityisesti suhteessa tavoite 1 ja 2 -ohjelmiin täydentävästi. ALMA -ohjelman kanssa täydentävyys toteutuu erityisesti siten, että LEADERistä voidaan rahoittaa ei-maatilakytkentäisten yritysten hankkeita ja myös yksittäisten kylien hankkeita. Rahoittajarooli on lisäksi etu verrattuna esimerkiksi joillakin alueilla toteutettaviin työohjelmiin. LEADER -toiminnan nähdään yksiselitteisesti tuoneen lisäarvoa alueen kehittämiseen. Sidosryhmittäisiä eroavuuksia on kuitenkin havaittavissa. Noin joka kymmenes kunnanhallitusten puheenjohtajista ei koe lisäarvoa syntyneen LEADER -toiminnasta. Lisäksi kohtuullisen suuri joukko kunnanhallitusten puheenjohtajia ja kuntien maaseutusihteereitä näyttävät olevan melko tietämättömiä LEADER -toiminnan lisäarvon syntymisestä/syntymättömyydestä. Tämä osoittaa, ettei läheskään kaikilla näistä toimijoista ole tarpeeksi hyvä tietämys LEADER -toiminnan vaikutuksista ja suhteesta muuhun alueen kehittämistoimiin.
	Suosituks: Tiedottamisen (ja/tai yhteistyön) lisääminen kunnanhallitusten ja erityisesti maaseutusihteereiden suuntaan on tarpeen mikäli näiden toimijoiden aktiivisempi tietämys (ja sitä kautta sitoutuminen) halutaan saavuttaa.

13. Toimintaryhmien valinta, ohjelman hallinto ja rahoitus

Tommi Ålander & Keimo Sillanpää

13.1 Johdanto

Ohjelman hallintoon ja rahoitukseen liittyvät kysymykset jakautuvat tässä pääluvussa siten, että tässä ensimmäisessä osassa tarkastellaan paikallisten toimintaryhmien valintaan liittyviä arviointikysymyksiä ja toisessa jäljempänä esitettävässä osassa nostetaan esille ohjelmassa käytöön otettujen hallinto- ja rahoitusjärjestelyihin liittyviä arviointikysymyksiä. Tässä käsillä olevassa luvussa esitetään arviointitoimeksiannon mukaiset aiheeseen liittyvät arviointikysymykset ja vastaavat, erityisesti Suomen LEADER+ -ohjelman, tavoitteet ja ohjeistus paikallisten toimintaryhmien valintaa varten. On syytä kuitenkin todeta, että tavoitteet ovat enemmänkin luonteeltaan edellytyksiä ja kriteereitä, eikä niinkään tavoitteita (ainakaan määrällisesti) mitattavassa muodossa. Lisäksi taustalla on huomioitu EU:n LEADER+ -suuntaviivoissa (EYVL 2000/C 139) esitetty ohjeistus. Keskeistä taustaa paikallisten toimintaryhmien valinnasta on koottu seuraaviin kappaleisiin.

LEADER+ -ohjelmaan valittavien paikallisten toimintaryhmien tulee täyttää ohjelman ja toimintatavan yleiset kelpoisuusedellytykset, jotka ovat seuraavat (Suomen LEADER+ -ohjelma):

- Maaseutualue
- Alueen toimivuus ja koko
- Paikallinen toimintaryhmä
- Kumppanuus
- Kolmikantaperiaate/ laajapohjaisuus
- Kehittämissuunnitelman strategian yhtenäisyys
- Kehittämissuunnitelman kytkentä yhteen tai kahteen teemaan.

Yleisten kelpoisuusedellytysten lisäksi ryhmän kehittämissuunnitelmaa arvioitaessa käytetään kriteereinä sen toteuttamiskelpoisuutta ja talous-

arvion realistisuutta sekä seuraavien periaatteiden toteutumista (Suomen LEADER+ -ohjelma):

- Pilottiluonteisuus
- Siirrettävyys
- Täydentävyys
- Kestävä kehitys
- Tasa-arvo
- Taloudellinen ja muu toteuttamiskelpoisuus
- Elinkeinollisuus
- Verkostoituminen.

Paikallisten toimintaryhmien valinnasta päätettäessä arvioidaan yllä mainittujen seikkojen toteutumista kehittämissuunnitelmassa. Mikäli kahden tai useamman ryhmän välillä on tasaväkinen tilanne, eikä niitä kaikkia voida valita, otetaan huomioon lisäksi alueen bruttokansantuote ja toimintaryhmien alueiden epäyhtenäisyys EU-ohjelma-alueiden suhteen siten, että kyseessä olevan alueen alhainen bruttokansantuote ja ryhmän toiminta-alueen ulottuminen yli hallinnollisten tai EU-ohjelmien rajojen parantaa ryhmän mahdollisuuksia tulla valituksi LEADER+ -ohjelmaan (Suomen LEADER+ -ohjelma).

Lisäksi LEADER+ -ohjelmassa tuodaan erikseen esille *kelpoisuusedellytysten ja valintakriteerien painotus ryhmien valinnassa*. LEADER+ -ohjelmaa toteuttavien paikallisten toimintaryhmien valinta perustuu siihen, miten hyvin niiden kehittämissuunnitelmissa toteutuvat edellä mainitut kelpoisuusedellytykset ja valintakriteerit. Erityisesti painotetaan seuraavissa kappaleissa mainittuja kriteereitä. Kaikilla ohjelmaan hakevilla paikallisilla toimintaryhmillä on tasapuolinen mahdollisuus tulla valituksi LEADER+ -ohjelmaan. LEADER II -ryhmillä, POMO-ryhmillä tai uusilla paikallisilla toimintaryhmillä ei ole erillisiä kiintiöitä. Syyskuusta 1998 lähtien tehdyn tiedotuksen ja koulutuksen avulla on pyritty takaamaan kaikille hakijoille mahdollisimman tasapuoliset lähtökohdat.

Valittavien kehittämissuunnitelmien kelpoisuusedellytyksistä oleellisin on se, että hakija on aito paikallinen toimintaryhmä, ja se että ryhmän hallitus muodostetaan kolmikantaperiaatteella, mahdollisimman laajapohjaisesti. Koko LEADER+ -ohjelma perustuu paikallisista toimintaryhmistä lähtevään kehittämiseen ja ohjelman toteuttajina voivat olla ainoastaan paikalliset toimintaryhmät. Kolmikantaperiaatteella puolestaan turvataan se, että ryhmän toiminta on, LEADER-periaatteiden mukaisesti, avointa kaikille kiinnostuneille, mahdollisimman laajapohjaista sekä uusia ihmisiä mukaan toimintaan ottavaa. Suomessa on paljon paikallisia yhdistyksiä, mutta yksikään niistä ei yksinään pysty toteuttamaan LEADERin tavoitteita. Siksi on tärkeää saada olemassa olevat voimat kootuksi yhteen (Suomen LEADER+ -ohjelma).

Kolmikantaperiaatetta arvioidaan tarkistamalla kaikkien ryhmien hallitusten kokoonpano ja hallitusten jäsenten taustatahot. Hallitus on muodostettava siten, että yksi kolmasosa sen jäsenistä edustaa alueen kuntia, yksi kolmasosa paikallisia yhteisöjä ja yksi kolmasosa yksittäisiä alueen asukkaita, jotka eivät ole mukana päättävissä elimissä paikallisissa yhteisöissä tai kunnissa. Sitä, että hakija on aidosti paikallinen toimintaryhmä ja toimii LEADER-periaatteiden mukaisesti arvioidaan mm. tarkistamalla yhdistyksen jäsenmäärä ja yhdistyksen yleiskokoukseen osallistuneiden henkilöiden määrä ja taustatahot (Suomen LEADER+ -ohjelma).

Muista kriteereistä painotetaan kehittämissuunnitelmantoteuttamiskelpoisuuden ja realistisuuden lisäksi elinkeinollisuutta ja pilottiluonteisuutta. Tavoitteena on, että ryhmän kehittämissuunnitelman toteuttaminen hyödyttää toiminta-aluetta erityisesti pitkällä aikavälillä, eikä ainoastaan hankkeiden rahoituksen ajan. Kehittämissuunnitelman pitää sisältää toimintaa, joka on mahdollista toteuttaa, esim. alueen olosuhteet ja olemassa oleva lainsäädäntö huomioon ottaen. Tavoitteet, suunniteltu toiminta ja haettava rahoitus ovat realistisessa suhteessa toisiinsa, sen

sijaan että on asetettu suuria tavoitteita miettimättä tarkemmin, voidaanko ne todellisuudessa toteuttaa. Kehittämissuunnitelma sisältää toimintaa, jolla on mahdollista luoda uusia pysyviä työpaikkoja sekä uusia yrityksiä alueelle. Lisäksi se sisältää toimintaa tai toimintatapoja, jotka ovat alueella uusia. Tässä käytetään hyväksi mm. alueviranomaisen kehittämissuunnitelmista antamia lausuntoja, koska he tuntevat hyvin paikalliset olosuhteet (Suomen LEADER+ -ohjelma).

LEADER+ -yhteisöaloitteen erittäin oleellinen osa on yhteistyön edistäminen eri tahojen välillä. Tähän liittyviä valintakriteereitä ovat kumppanuuden ja verkostoitumisen toteutuminen ryhmän kehittämissuunnitelmassa. Tarkastellaan konkreettisia yhteistyösuunnitelmia ryhmän kehittämissuunnitelmassa. Ryhmälle on eduksi, mikäli se on jo tehnyt tai valmistellut yhteistyötä muiden ryhmien, alueviranomaisen ja muiden alueen kehittäjätahojen kanssa tai mikäli sillä on jo konkreettisia suunnitelmia yhteistyöaloista ja kumppaneista (Suomen LEADER+ -ohjelma).

Paikallisten toimintaryhmien valintaan liittyvät arviointikysymykset ovat:

- Missä määrin LEADER+ -menetelmän erityispiirteet on otettu huomioon paikallisia toimintaryhmiä valittaessa? (1)
- Millaisia järjestelyjä on tehty uusien paikallisten toimintaryhmien ja/tai alueiden ottamiseksi mukaan ohjelmaan? Miten LEADER II -aloitteeseen jo osallistuneet ryhmät ovat hyötäneet saamastaan kokemuksesta erityisesti erityispiirteiden lisäarvon maksimoimisen kannalta? (25)
- Miten LEADER II -ohjelmasta ja kansallisesta Pomo-ohjelmasta opittua on hyödynnetty LEADER+ -ohjelman toteuttamisessa? (28)

Aineisto ja analyysimenetelmät

Oleellisen osan arviointia muodostivat MMM:

n nimeämän toimintaryhmätyöryhmän tuottamat aineistot, erityisesti paikallisten toimintaryhmien valintatoimia koskeva aineisto. Muuta aineistoa olivat mm. ohjelman tilannekatsaukset ja vuosiraportti, sekä kehittämissuunnitelmien valintaa koskevan ulkopuolisen arvioinnin tuottama materiaali. Lisäksi kyselyistä saatu aineisto, hallinto- ja rahoitusjärjestelyihin keskittynyt tarkentava kysely keskus- ja aluehallinnolle, tuotti tietoa erityisesti siihen, kuinka aiempien ohjelmien toteutuksesta on hyödytty nykyisen ohjelman toteuttamisessa, sekä miten LEADER+ -menetelmän erityispiirteet ovat toteutuneet toiminnassa. Paikallisten toimintaryhmien kehittämissuunnitelmia käytettiin lisäksi LEADER+ -menetelmän erityispiirteiden huomioimisen tarkastelun yhteydessä sekä toimintaryhmien haastatteluissa kysyttiin aiempien kokemusten hyödyntämistä lähinnä yhteistyönäkökulmasta. MMM:n toimittamasta seurantatiedosta voitiin tehdä päätelmiä uusien ryhmien, LEADER II- ja POMO-ryhmien välisistä eroavuuksista ohjelman toteutuksen alkuvaiheesta.

Analyysimenetelminä käytettiin tehdyn kyselyn sekä MMM:n seuranta-aineiston osalta keskiarvottamismenetelmää. Kyselyissä esiintyneiden sanallisten vastausten analysointi muodosti myös merkittävän osan arvioinnista. Samoin toiminnanjohtajien / toimiston henkilöstön haastattelut, sekä toimintaryhmätyöryhmän tuottama aineisto antoivat myös laadullista tietoa arviointi-kysymykseen. Näitä kaikkia laadullisia aineistoja käsiteltiin mm. sisältöanalyysin ja luokitteluin.

13.2 Paikallisten toimintaryhmien valintatoimet ja aiempien kokemusten hyödyntäminen

Ohjelmaa toteuttavien paikallisten toimintaryhmien valintaa ja siihen liittyviä hakuohjeita valmisti maa- ja metsätalousministeriön asettama toimintaryhmätyöryhmä. Ensimmäiseksi toimintaryhmä-työryhmä laati hakuohjeet ohjelmaan hakua varten. Tämän jälkeen MMM avasi tarjouskilpailun paikallisten toimintaryhmien

kehittämissuunnitelmille sen jälkeen kun LEADER+ -yhteisöaloitteen suuntaviivat oli julkaistu Euroopan Yhteisöjen Virallisessa Lehdessä 18.5.2000. Toimintaryhmätyöryhmän tehtävänä oli käsitellä ohjelmaan hakeneiden paikallisten toimintaryhmien kehittämissuunnitelmat ja tehdä tämän jälkeen esitys valittavista ryhmistä.

Toimintaryhmätyöryhmä käsitteli LEADER+ -toimintaryhmien valintaa kokouksissaan yhteensä 13 eri kertana. LEADER+ -ohjelmassa on määritelty ja rajoitettu LEADER+ -toimintaryhmien määrä (25). Hakemukset (kehittämissuunnitelmat) tulivat yhteensä 57 paikalliselta toimintaryhmältä ja toimintaryhmätyöryhmä esitti 25 LEADER+ -toimintaryhmää valittavaksi. Hakuun osallistuneista 57:sta paikallisesta toimintaryhmästä ilmoitettiin 50 olevan ohjelma-asiakirjan kelpoisuusedellytysten perusteella rahoituskelpoisia ja noin 40 kehittämissuunnitelmansa laadun suhteen lähes tasaveroisia. Toimintaryhmätyöryhmän jäsenet täyttivät yksityiskohtaisen arviointilomakkeen jokaisesta ohjelmaan hakeneesta kehittämissuunnitelmasta. Näiden arvioiden perusteella kehittämissuunnitelmista tehtiin yhteenveto ja ne laitettiin paremmuusjärjestykseen.

Ryhmien valinnassa kunkin toimintaryhmätyöryhmän jäsenistä on pitänyt jäädä itsensä silloin, kun käsittelyssä on ollut kehittämissuunnitelma, jonka alueella kyseinen työryhmän jäsen asuu. Aluehallinnon edustajat eivät ole voineet osallistua oman alueensa ryhmien kehittämissuunnitelmien käsittelyyn. Kehittämissuunnitelmat on myös toimitettu aluehallinnolle lausuntoa varten. Lisäksi ennen ryhmien valintaa kaikista kehittämissuunnitelmista on tehty ulkopuolinen, puolueeton ennakoarviointi. Arvioinnin suoritti Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskuksen Mikkelin yksikkö (Suomen LEADER+ -ohjelma).

Ennakoarviointi ei ole ollut ohjaamassa toimintaryhmätyöryhmän jäsenten omakohtaisia arvioita. Vuosiraportissa 2002 on sanottu, että

MMM:n päätös ryhmien valinnasta tehtiin toimintaryhmätyöryhmän esityksen mukaisesti. Ennakkoarvioinnissa suoritettu toimintaryhmien luokittelu ja sitä kautta järjestykseen laittaminen erosi toimintaryhmätyöryhmän esityksestä jonkin verran. Yhteensä seitsemän nyt ohjelmassa toteutettavan kehittämissuunnitelman osalta voidaan sanoa, että ne eivät olisi tulleet ennakkoarvioinnin perusteella valituiksi. Käytännössä ennakkoarviointi ei ole vaikuttanut ryhmien valinnan lopputulokseen merkittävästi.

Tasapuolisten lähtökohtien antamiseen kaikille potentiaalisille toimintaryhmille hakuvaiheessa on pyritty erityisesti tiedottamisen avulla. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä perusti toimintaryhmätyöskentelyn laajenemista avustavan tukiryhmän, jonka tarkoituksena oli nimenomaan tiedotus ja koulutus. Maa- ja metsätalousministeriö järjesti lisäksi kolme erillistä koulutustilaisuutta, jotka oli tarkoitettu mahdollisille uusille paikallisille toimintaryhmille. Tavoitteena oli lisätä uusien ryhmien valmiuksia kehittämissuunnitelman laadintaan ja tietotason nostamiseen lähemmäksi jo olemassa olevien ryhmien kanssa (Suomen LEADER+ -ohjelma). Vielä hakuohjeiden jakamisen jälkeen on järjestetty koulutustilaisuus kaikille LEADER+ -ohjelmaan hakeville paikallisille toimintaryhmille.

Maa- ja metsätalousministeriö teki valittavista ryhmistä päätöksen toimintaryhmätyöryhmän esityksen perusteella. LEADER+ -kehittämissuunnitelmien valinta tehtiin sen jälkeen kun komissio hyväksyi Suomen LEADER+ -ohjelman. Paikallisten toimintaryhmien kehittämistarpeet otettiin huomioon Suomen LEADER+ -ohjelmassa. Kaikilla ohjelmaan hakeneilla paikallisilla toimintaryhmillä oli tasapuolinen mahdollisuus tulla valituksi LEADER+ -ohjelmaan. LEADER II -ryhmillä, POMO -ryhmillä tai uusilla paikallisilla toimintaryhmillä ei ollut erillisiä kiintiöitä (Suomen LEADER+ -ohjelma). Seuraavassa on esitetty valittujen paikallisten toimintaryhmien aiempi toimintaryhmätausta.

- 14 toimintaryhmää LEADER II -ohjelmassa,
- 9 POMO-ohjelmassa mukana ollutta toimintaryhmää ja
- 2 uutta toimintaryhmää.

LEADER+ -ohjelmaan valitut LEADER II -ohjelmassa mukana olleet 14 ryhmää jakaantuivat ohjelma-alueiden (edellisen ohjelmakauden) mukaisesti seuraavasti: kahdeksan ryhmää oli 5b-ohjelma-alueelta ja kuusi ryhmää 6-ohjelma-alueelta. Edelliseen ohjelmakauteen verrattuna uusia ryhmiä valittiin kaksi: Peräpohjolan kehitys ry ja Aisapari/Härmänmaan ja Järvisseudun kehittämisyhdistys ry. Näiden ryhmien voidaan sanoa lähteneen toimintaan mukaan erilaisesta lähtötilanteesta kuin muut ryhmät. Joidenkin valittujen LEADER+ -toimintaryhmien osalta on kuitenkin huomioitava, etteivät ne edusta välttämättä täysin joko vanhaa LEADER II- tai POMO -toimintaryhmää, vaan niihin on liittynyt uusia alueita mukaan. LEADER+ -ohjelmassa on varauduttu rahoitukseen näiden ryhmien (sekä uusien ryhmien) osalta siten, että toimenpidekokonaisuus E:stä, taitojen hankkiminen, voidaan rahoittaa uusien paikallisten toimintaryhmien taitojen hankkimisesta aiheutuvia kustannuksia. Uusiksi paikallisiksi toimintaryhmiksi katsotaan ryhmät, joiden toiminta-alueen asukkaista vähintään 60 prosenttia on sellaisissa kunnissa, jotka eivät ole aiemmin olleet LEADER II tai POMO-ohjelma-alueita. Näitä ryhmiä ohjelmassa ovat Nouseva rannikkoseutu ry ja Etelä-Karjalan LEADER ry ja yhteensä tätä rahoitusta sai siten neljä ryhmää.

Paikallisten toimintaryhmien valintaa tulee tarkastella myös siitä näkökulmasta, kuinka erityisesti LEADER+ -menetelmän erityispiirteet tulivat huomioituiksi ryhmien valinnassa. Havaintoja voidaan tehdä LEADER+ -menetelmän erityispiirteiden huomioonottamisesta ohjelmaan hakeneiden ryhmien kehittämissuunnitelmien sekä toimintaryhmätyöryhmän tuottaman materiaalin perusteella.

Paikallisten toimintaryhmien kehittämissuunnitelmissa on otettu keskimäärin hyvin huomioon

LEADER+ -menetelmän erityispiirteet, vaikka-kin eroavuuksia esiintyy ryhmittäin. Kokonaisuudessaan erityisesti alhaalta ylöspäin suuntautuva lähestymistapa on otettu huomioon kaikissa ryhmissä erityisen hyvin. Samoin alueperusteinen lähestymistapa sekä paikallisuus on huomioitu hyvin. Suurimmat puutteet kehittämissuunnitelmissa olivat ylipäänsä niin valittujen ryhmien kuin valitsemattomienkin osalta seuraavia: käytännön toimenpiteiden kuvaukset olivat yleispiirteisiä ja niiden yhteys tavoitteisiin ei ollut aina selkeä. Lisäksi toimenpiteitä ei välttämättä ole priorisoitu kaikissa ryhmissä. Lisäksi aiempien (LEADER II tai POMO) kokemuksien välittymisessä suunnitelmiin sekä täydentävyydessä alueen muuhun kehittämistyöhön oli suuria eroja. Puutteet erityispiirteiden huomioimisessa kehittämissuunnitelmissa näyttäisivät liittyvän useimmiten strategian pilottiluonteisuuden toteutumiseen: keinot, joiden avulla pyritään uudenlaiseen kestäväan kehitykseen verrattuna alueella aiemmin sovellettuihin ja harkittuihin keinoihin on esitetty kehittämissuunnitelmissa hyvin vaihtelevasti.

Ohjelmaan valittujen täysin uusien kahden ryhmän toiminta on käynnistynyt samalla tahdilla kuin aiemminkin toimintaryhmytyössä mukana olleiden, oikeastaan hieman ripeämmin. Kahden ns. uudistuneen paikallisen toimintaryhmän toiminta on käynnistynyt hieman hitaammin kuin aiemminkin toimintaryhmytyössä mukana olleiden, mutta tätä selittää toisen ryhmän aloitus-

ta hidastaneet, ohjelmasta riippumattomat syyt. Taulukossa 84 on esitetty eroavuudet toiminnassa eräiden indikaattoreiden ja sidottujen varojen suhteen. Tarkastelussa on kuitenkin huomioitava se, että ryhmien teemoilla ja siten painotuksilla toiminnassa on eroja. Tämä heikentää hieman vertailtavuutta ryhmien välillä.

Voidaan todeta, että tässä vaiheessa ohjelmakautta ei ainakaan ole nähtävissä, ettei uusien ryhmien toiminta olisi käynnistynyt samalla vauhdilla kuin aiempaa kokemusta LEADER-toiminnasta omaavilla ryhmillä. Pikemminkin uusien ryhmien rahoituksen sitomisaste on selvästi keskimääräistä suurempi. Lisäksi yritystuki-en lukumäärät ovat suuremmat kuin esimerkiksi vanhoilla II-ohjelmakauden ryhmillä sekä erityisesti suuremmat kuin POMO-ryhmillä. Hankkeiden lukumäärä uusilla ryhmillä edustaa aika lailla koko ryhmän keskiarvoista toteutumista. LEADER II -ryhmillä hankkeiden määrä on ollut runsain, joissa erityisesti kehittämishankkeiden määrä korostuu. On kuitenkin huomioitava, että tarkastelussa olleiden LEADER II- ja POMO -ryhmien sisällä on kohtuullisen suuriakin eroja toteutumisissa.

Uusien toimintaryhmien alkutaival ohjelmassa on ollut edellä esitettyjen mittareiden valossa vähintäänkin yhtä onnistunutta kuin vanhojen ryhmien. Eroja toiminnan alkuvaiheessa on ollut kuitenkin mm. kokemuksen hyödyntämisessä muutoin. Seuraavassa on esitetty kommentteja

Taulukko 84. Sidotut varat ja hankkeet toimintaryhmytäustat huomioiden. Tilanne 31.7.2003 mennessä (MMM, seurantatiedot).

	LEADER II (poislukien 2 ryhmää)	POMO -ryhmät	Uudet ryhmät	LEADER II (2 ryhmää, mukana ollut pieni osa alueesta)	KAIKKI YHTEENSÄ
Kehittämishankkeiden lkm	53	46	38	44	49
Yritystukien lkm (maatilakytentäiset)	3	1	7	8	3
Yritystukien lkm (ei-maatilakytentäiset)	13	8	18	11	11
Hankkeita yhteensä, lkm	69	55	62	63	63
% sidottu kehiksestä / EU	71,4	65,9	76,8	61,5	68,8
% sidottu kehiksestä / VALTIO	70,3	64,6	75,6	59,9	67,5

sekä keskus- ja aluehallinnon että toimintaryhmien suunnalta:

- Hanketoiminta on ollut suunnitelmallisempaa. Alueilla tiedetään toimintaryhmästä. Organisaatio oli valmiina, samoin verkostot ja kontaktit.
- Hakuprosessi on sujuvampi, hankkeet parempia kokonaisuuksia. Ryhmät pääsevät hankkeiden käsittelyssä ns. syvemmälle, koska menettelytavat ja muut muodollisuudet eivät enää aiheuta niin paljoa päänvaivaa. Toisaalta siitä on myös ollut haittaa, sillä merkittävästi tiukentuneet menettelyt ovat aiheuttaneet ryhmille eräänlaista kapinointia... ja siksi perusasenne on ”purnaava”.
- Yhteistyö vakiintunut siihen verkostoon, joka luotiin jo LEADER II:ssa: nojaa vahvasti LEADER II:n perustalle.

Kokemuksen ja suunnitelmallisuuden kasvamisen myötä vanhojen ryhmien hankehakemusten tason on sanottu olevan parempi. Ryhmät osaavat mm. paremmin linjata ja perustella päätöksiään. Lisäksi LEADER II:n ryhmille ovat mm. investointihankkeet tuttuja, toisin kuin POMO-ryhmille. Vanhojen ryhmien on nähty jossain määrin myös saaneen paremman aseman alueillaan suhteessa muihin kehittämisorganisaatioihin. Lisäksi yhteistyökyky ja siten myös toteutunut yhteistyö on parantunut erityisesti kuntiin ja eri järjestöihin. POMO-ryhmien osalta merkittävää on ollut TE-keskusyhteistyön käynnistyminen, sillä heillä ei aiemmin ollut tätä yhteistyötä. Kokonaisuudessaan vanhat ryhmät, erityisesti LEADER II -ryhmät, ovat hyötynneet selvästi jo aiemmin luoduista verkostoistaan, ja mm. hallitustyöskentelyn on sanottu olevan joustavampaa toimintaryhmissä, mikäli osa hallituksen jäsenistä on ollut mukana myös edellisellä kaudella.

Uusien ryhmien eduksi on ehkäpä luettava se, että ne ovat jonkin verran ennakkoluulotto-

mampia toiminnassaan suhteessa hallinto- ja rahoitusasioihin: uudet ryhmät eivät kanna mukanaan ns. vanhoja perinteitä edelliseltä kaudelta. Kokonaisuudessaan kuitenkin hallintoon liittyvät asiat toimivat paremmin vanhempien ryhmien osalta (LEADER II). On myös todettu, että tieto ja kokemus näyttävät siirtyvän lähinnä henkilöiden kautta, eikä organisaation sisällä. Tällöin merkittäväksi nousee se, ovatko edellisen ohjelmakauden työntekijät edelleen toimintaryhmissä.

Uudet ryhmät ovat selvästikin joutuneet panostamaan alussa enemmän aktivointiin. Näin ollen LEADER+ -menetelmän erityispiirteiden toteuttamisen valossa uusilla ryhmillä ei ole ollut mahdollisuutta käyttää resursseja samassa määrin muihin tehtäväalueisiin kuin vanhoilla ryhmillä. Verkostoituminen ja tietotaidon vaihto on uusilla ryhmillä ilmoitettu olevan vielä tässä vaiheessa heikompaa kuin vanhoilla ryhmillä. Kuitenkin erot ovat tasoittuneet, mitä pidempään on toiminta ollut käynnissä.

LEADER II- ja POMO-toiminnan kokemuksia on käsitelty mm. toimintaryhmätyöryhmässä LEADER+ -ohjelman valmistelun yhteydessä. Tämän työryhmän esityksen pohjalta on katsottu, että ohjelmakausien vaihtuminen on oikea ajankohta laajentaa toimintaryhmiin perustuva työtapaa koko maahan. Tavoitteeksi asetettiin, että toimintaryhmille luotaisiin mahdollisimman yhdenmukainen toimintatapa riippumatta ohjelmasta, jota ne toteuttavat (Työryhmämuistio MMM 1999: 22). LEADER- ja POMO-toiminta on suunniteltu tietoisesti erilaisiksi. POMO:ssa on ollut lähinnä kysymys LEADER -toimintatavan laajentamisesta ja se on kokonaan kansallisesti rahoitettu ohjelma.

LEADER II -kaudelta saadut hyvät kokemukset toimintaryhmien hankkeiden käsittelystä alueellisissa viranomaistyöryhmissä ovat olleet vaikuttamassa siihen, että vastaavaa toimintaa on jatkettu aluehallinnon tasolla. Näissä ryhmässä ovat edustettuina kaikki alueen toiminta-

ryhmät (esittelevät hankkeensa), TE-keskuksen osastot, Maakunnan liitto ja Ympäristökeskus. Ryhmien kokouksissa voidaan päättää esim. YVA-arvioiden tarpeellisuudesta, sekä pyytää yritys- ja työvoimaosastojen lausunnot. Ryhmien on sanottu edistävän ylipäänsä aluekehittämisen koordinaatiota alueella ja toisaalta toimintaryhmytyön tunnettuus ja uskottavuus on vahvistunut. Lisäksi tämä toimintatapa edistää omalta osaltaan LEADER-periaatteen valtavirtaistamista. Kaikilla alueilla ei kuitenkaan ole vielä näitä ryhmiä. TE-keskusten näkökulmasta voidaan sanoa, että lähes kaikki käytännöt on opittu LEADER II:n aikana; mm. alueellisen viranomaisryhmän toiminnan lisäksi toimintaryhmien lausuntokäytäntö. POMO-ohjelmasta opittua ei ole tällä tasolla voitu hyödyntää erityisemmin ollenkaan, koska POMO-ohjelma ei koskettanut maaseutuosastoa.

Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että LEADER+ -ohjelmassa on pyritty parantamaan useita aiemmin hyviksi todettuja käytäntöjä. Yleensäkin erilaisten menetelmien, toimintatapojen, toimintakulttuurin ja hallinnon on sanottu kehittyneen edellisten ohjelmakausien oppien myötä. Esimerkiksi paikallisten toimintaryhmien kolmikantaperiaatteen vaatimus ja kuntarahan ns. ”könttäsomma-vaatimus” ovat perua edellisen kauden opeista. Samoin toimintaryhmän roolia on kasvatettu, sillä asiakas kohtaa nyt vain toimintaryhmän. Eräänlaisena osoituksena aiemmasta toiminnasta oppimisesta voidaan pitää myös sitä, että Suomen LEADER+ -ohjelma käynnistyi ensimmäisenä Euroopassa. Seuraava kommentti kokoa hyvin aiempien kokemusten merkityksen ohjelman toteutuksessa.

Hallintomenettelyt viranomaistasolla sekä hankekäytännöt hankkeissa ovat parantuneet, sillä kokemuksia hyvistä käytännöistä on levitetty toimintaryhmille ja viranomaisten työ on kokemusten kautta parantunut.

13.3 Pääteimat ja vastauket toimintaryhmien valintaa koskeviin arviointikysymyksiin

- Hakuvaiheessa on edistetty tasapuolisten lähtökohtien antamista kaikille potentiaalisille toimintaryhmille tiedottamisella ja koulutuksella. Tiedottaminen ja koulutus ovat tukeneet myös keskeisenä taustatavoitteena olevan, toimintaryhmiin perustuvan työtavan laajentamista koko maahan.
- Paikallisten toimintaryhmien kehittämissuunnitelmissa on otettu keskimäärin hyvin huomioon LEADER+ -menetelmän erityispiirteet, vaikkakin ryhmäkohtaisia eroavuuksia on nähtävissä. Kokonaisuudessaan erityisesti alhaalta ylöspäin suuntautuva lähestymistapa on huomioitu kaikissa ryhmissä hyvin. Ohjelmaan valittujen ja ei-valittujen paikallisten toimintaryhmien kehittämissuunnitelmissa ei ole merkittäviä eroja sen suhteen, kuinka niissä on huomioitu ohjelman menetelmän erityispiirteet. Näin ollen erityispiirteiden huomioiminen ei näytä olleen ryhmien valinnassa ainakaan ratkaisevassa asemassa. Merkittävämpänä on nähty toimintatavan laajentaminen koko maahan.
- Ohjelmaan valittiin kaksi täysin uutta toimintaryhmää. Uusien toimintaryhmien toiminta on käynnistynyt (varojen sitomisasteella mitattuna) hieman ripeämmin kuin LEADER II- ja POMO-ohjelmissa mukana olleiden toimintaryhmien. Uusien ryhmien yritystukimäärät ovat lisäksi suuremmat kuin vanhoilla ryhmillä. Vanhat toimintaryhmät ovat kuitenkin hyötyneet aiemmasta toimintaryhmäkokemuksestaan. Erityisesti heidän hanke-toimintansa on nähty suunnitelmallisemmaksi ja hankehakemusten taso on ollut parempi. Vanhat ryhmät, erityisesti LEADER II -toimintaryhmät, ovat hyötyneet jo aiemmin luoduista verkostoistaan. Yhteistyön pohja on näissä ryhmissä luotu pitkälti jo LEADER II -vaiheessa. Kokemus on helpottanut erityisesti LEADER II -toiminnassa mukana olleita

ryhmiä hallintoon liittyvissä asioissa. Erot ryhmien välillä ovat kuitenkin tasoittuneet koko ajan. Erittäin merkittävä tekijä aiemmista kokemuksista hyödyntämisessä on se, että tieto ja kokemus näyttävät siirtyvän lähinnä henkilöiden kautta, eikä niinkään organisaation kautta.

- Kokonaisuudessaan aiemmista kokemuksista (erityisesti LEADER II ja vähemmässä määrin POMO) on hyödytty erilaisten menetelmien, toimintatapojen, toimintakulttuurin ja hallinnossa saatujen kokemusten kautta. LEADER II -kaudelta saadut hyvät kokemukset toimintaryhmien hankkeiden käsittelystä alueellisissa viranomaistyöryhmissä ovat olleet vaikuttamassa siihen, että vastaavaa toimintaa on jatkettu. Toimintatapa edistää aluekehittämisen koordinaatiota alueilla ja toisaalta

toimintaryhmytyön tunnettuus ja uskottavuus on vahvistunut. Lisäksi tämä toimintatapa on edistänyt omalta osaltaan LEADER-periaatteen valtavirtaistumista. POMO-ohjelmasta opittua ei ole ainakaan TE-keskustasolla voitu hyödyntää erityisemmin ollenkaan, koska POMO-ohjelma ei koskettanut maaseutu-osastoa.

Pohdintaa

- Hankkeiden käsittely alueellisissa viranomaistyöryhmissä on edistänyt aluekehittämisen koordinaatiota alueilla ja toisaalta toimintaryhmytyön tunnettuus ja uskottavuus on sitä kautta vahvistunut. Näiden ryhmien tai vastaavien yhteistyömuotojen yleistämistä tulee edistää.

Taulukko 85. Vastaukset toimintaryhmien valintaan liittyviin arviointikysymyksiin

Arviointikysymys:	Arvioitsijan päätelmät:
Missä määrin LEADER+ -menetelmän erityispiirteet on otettu huomioon paikallisia toimintaryhmiä valittaessa? (1)	Paikallisten toimintaryhmien kehittämissuunnitelmissa on otettu keskimäärin hyvin huomioon LEADER+ -menetelmän erityispiirteet, vaikkakin ryhmäkohtaisia eroavuuksia on nähtävissä. Kokonaisuudessaan erityisesti alhaalta ylöspäin suuntautuva lähestymistapa on huomioitu kaikissa ryhmissä hyvin. Ohjelmaan valittujen ja ei-valittujen paikallisten toimintaryhmien kehittämissuunnitelmissa ei ole merkittäviä eroja sen suhteen, kuinka niissä on huomioitu ohjelman menetelmän erityispiirteet. Näin ollen erityispiirteiden huomioiminen ei näytä olleen ryhmien valinnassa ainakaan ratkaisevassa asemassa. Merkittävämpänä on nähty toimintatavan laajentaminen koko maahan ja siten tarkoituksenmukainen ryhmien valinta.
Millaisia järjestelyjä on tehty uusien paikallisten toimintaryhmien ja/tai alueiden ottamiseksi mukaan ohjelmaan? Miten LEADER II -aloitteeseen jo osallistuneet ryhmät ovat hyötäneet saamastaan kokemuksesta erityisesti erityispiirteiden lisäarvon maksimoimisen kannalta? (25)	Hakuvaiheessa on edistetty tasapuolisten lähtökohtien antamista kaikille potentiaalisille toimintaryhmille tiedottamisella ja koulutuksella. Tiedottaminen ja koulutus ovat tukeneet myös keskeisenä taustatavoitteena olevaa toimintaryhmiin perustuvan työtavan laajentamista koko maahan. Ohjelmaan valittiin kaksi täysin uutta toimintaryhmää. Uusien toimintaryhmien toiminta on käynnistynyt (varojen sitomisasteella mitattuna) hieman ripeämmin kuin LEADER II- ja POMO -ohjelmassa mukana olleiden toimintaryhmien. Uusien ryhmien yritystukimäärät ovat lisäksi suuremmat kuin vanhoilla ryhmillä. Vanhat toimintaryhmät ovat kuitenkin hyötäneet aiemmasta toimintaryhmä-kokemuksestaan. Erityisesti heidän hanketoiminta on nähty suunnitelmallisemmaksi ja hankehakemusten taso on ollut parempi. Vanhat ryhmät, erityisesti LEADER II -toimintaryhmät, ovat hyötäneet jo aiemmin luoduista verkostoistaan. Yhteistyön pohja on näissä ryhmissä luotu pitkälti jo LEADER II -vaiheessa. Kokemus on helpottanut erityisesti LEADER II -toiminnassa mukana olleita ryhmiä hallintoon liittyvissä asioissa. Erot ryhmien välillä ovat kuitenkin tasoittuneet koko ajan. Erittäin merkittävä tekijä aiemmista kokemuksista hyödyntämisessä on se, että tieto ja kokemus näyttävät siirtyvän lähinnä henkilöiden kautta, eikä niinkään organisaation kautta.
Miten LEADER II -ohjelmasta ja kansallisesta Pomo -ohjelmasta opittua on hyödynnetty LEADER+ -ohjelman toteuttamisessa? (28)	Kokonaisuudessaan aiemmista kokemuksista (erityisesti LEADER II ja vähemmässä määrin POMO) on hyödytty erilaisten menetelmien, toimintatapojen, toimintakulttuurin ja hallinnossa saatujen kokemusten kautta. LEADER II -kaudelta saadut hyvät kokemukset toimintaryhmien hankkeiden käsittelystä alueellisissa viranomaistyöryhmissä ovat olleet vaikuttamassa siihen, että vastaavaa toimintaa on jatkettu erällä alueilla myös LEADER+ -ssa. Toimintatapa edistää aluekehittämisen koordinaatiota alueilla ja toisaalta toimintaryhmytyön tunnettuus ja uskottavuus on vahvistunut. Lisäksi tämä toimintatapa on edistänyt omalta osaltaan LEADER-periaatteen valtavirtaistumista. POMO -ohjelmasta opittua ei ole ainakaan TE -keskustasolla voitu hyödyntää erityisemmin ollenkaan, koska POMO -ohjelma ei koskettanut maaseutu-osastoa.

13.4 Ohjelman hallinto- ja rahoitusjärjestelyt

Johdannoksi hallinto- ja rahoituskysymyksiin

Tässä alaluvussa tarkastellaan ohjelmassa käytöön otettuihin hallinto- ja rahoitusjärjestelyihin liittyvät arviointikysymykset. Samassa yhteydessä esitetään myös vastaava, erityisesti Suomen LEADER+ -ohjelmassa määritelty, keskeinen ohjeistus. Erillisiä (mitattavia) tavoitteita hallinto- ja rahoitusjärjestelyille ei ole asetettu, ja tämän osan tavoitteet ovatkin enemmän luonteeltaan edellytyksiä antavia. Esimerkiksi (tarkastelussa taustalla huomioidussa EU:n LEADER+ -suuntaviivoissa) on esitetty hallintojärjestelmistä seuraavaa: *”aloitteen eri ohjelmaloikkojen täytäntöönpano- ja hallintojärjestelmissä on pyrittävä yksinkertaistamiseen, sanotun kuitenkin rajoittamatta moitteettoman ja tarkan hallinnon periaatteen soveltamista.”*. Keskeistä taustaa ohjelman hallinto- ja rahoitusjärjestelyihin vaikuttavasta ohjeistuksesta on koottu lisäksi seuraaviin kappaleisiin.

Ohjelman toteutuksessa käytettävien hallinto- ja rahoitusjärjestelyjen vaikutusta ohjelman sujuvuuteen tai mahdolliseen sujumattomuuteen tarkastellaan arvioinnissa toiminnassa mukana olevien eri tahojen näkökulmista. Tämä näkyy siten myös luvun rakenteessa. Eri näkökulmien huomioimisen kautta tarkastelusta saadaan monipuolinen. Valittuun tarkastelutapaan vaikutti myös arvioinnissa kerätty monipuolinen aineisto, mikä mahdollisti tämäntyyppisen lähestymistavan.

LEADER+ -ohjelman hallinnointi- ja maksuviranomaisena toimii Maa- ja metsätalousministeriö. Ministeriö määrittelee kullekin paikalliselle toimintaryhmälle vuotuiset rahoituskehukset, johon sisältyy myös käytettävissä olevan hallintorahan osuus. LEADER+ -ohjelman hallintomallista sovittiin Maa- ja metsätalousministeriön nimittämässä työryhmässä syksyllä 1999. Työryhmässä olivat mukana kaikkien LEADER+ -ohjelman toimeenpanon kannalta oleellisten

ministeriöiden edustajat (sisäasiainministeriö, työministeriö, kauppa- ja teollisuusministeriö, ympäristöministeriö ja opetusministeriö) sekä aluehallinnon, paikallisten toimintaryhmien ja sidosryhmien edustus (Vuosisiraportti 2002). Työryhmä kokosi LEADER- ja Pomo-toiminnasta saadut kokemukset, samoin se analysoi muiden maiden käytäntöjä. Keskushallinnon tasolla kumppanuusperiaatteen toteutumisen varmistaa maa- ja metsätalousministeriön asettama toimintaryhmätyö-ryhmä. Eri alueiden tasapuolinen edustus taataan siten, että aluehallinnon ja paikallisten toimintaryhmien edustajat toimivat kukin työryhmässä vuoden kerrallaan ja edustajat valitaan vuorotellen eri osista maata. Lisäksi ohjelmalle on nimitetty seurantakomitea.

LEADER+ -ohjelmassa on jaettu päätöksentekomalli siten, että rahoitettavien hankkeiden tarkoituksenmukaisuusharkinta on paikallisella toimintaryhmällä ja työvoima- ja elinkeinokeskuksen maaseutuosasto tekee laillisuustarkistuksen. Hankehakija toimittaa hakemuksen paikalliselle toimintaryhmälle. Toimintaryhmän henkilökunta neuvoo ja avustaa tarvittaessa hakijaa hakemuksen teossa. Sen jälkeen kun hakija on jättänyt hakemuksen, paikallisen toimintaryhmän hallitus käsittelee sen, antaa siitä lausunnon ja toimittaa sen työvoima- ja elinkeinokeskukseen. Hakemus tulee vireille sinä päivänä, kun se on saapunut TE-keskukseen (Vuosisiraportti 2002).

LEADER+ -ohjelmassa lopullinen edunsaaja on paikallinen toimintaryhmä. Hankerahoituksen hyödynsaajina ovat yksi tai useampi luonnollinen henkilö tai yksityis- tai julkisoikeudellinen yhteisö sekä säätiö. TE-keskus tekee hakemuksesta virallisen päätöksen (myönteisen tai kielteisen). TE-keskus voi kuitenkin tehdä kielteisen päätöksen yleensä vain laillisuusperustein, mikäli paikallinen toimintaryhmä on puoltanut hanketta. TE-keskus ei myöskään voi tehdä myönteistä päätöstä, mikäli paikallinen toimintaryhmä ei ole puoltanut hankkeen rahoittamista. Ennen päätöksentekoa hanke käsitellään alueella tehtävän päätöksen mukaan joko TE-keskuksen han-

ketyöryhmässä, maakunnan yhteistyöryhmän sihteeristössä tai maakunnan yhteistyöryhmän maaseutujaostossa tai muussa alueella sovitussa yhteistyöryhmässä. Näin varmistetaan hankkeen täydentävyys muihin maaseudun kehittämisohjelmiin. Siinä tapauksessa, että hanke kuuluu esimerkiksi työvoimaosaston tai yritysosaston toimialaan, tarvitaan asian omaisen viranomaisen lausunto ennen hankkeen rahoittamista (Vuosisraportti 2002). Tavoitteena on, että päätöksentekomenettely kestäisi TE-keskuksessa korkeintaan kaksi kuukautta. Edellisen kauden kokemusten perusteella voidaan arvioida, että kun ryhmät saavat kokemusta, niin ryhmien esittämien hanke-esitysten valmiusaste nousee ja päätöksenteko viranomaisessa nopeutuu.

LEADER+ -ohjelmaan liittyviä tukia saa hakea ympäri vuoden, mutta paikallisella LEADER+ -toimintaryhmällä on oikeus halutessaan kilpailuttaa hankkeita jaksottamalla hakemusten vastaanottoa vähintään neljään jaksoon vuodessa. Paikallisella LEADER+ -toimintaryhmällä on velvollisuus tiedottaa toiminta-alueellaan LEADER+ -ohjelman mahdollisuuksista. Tukea on haettava ennen hankkeen aloittamista (Suomen LEADER+ -ohjelma).

Ei-maatilakyläkentäisissä yrityshankkeissa viranomaisen päätös tehdään yritystukilain mukaisen valmistelun perusteella maaseutuosastolla. Maaseutuosasto vastaa LEADER+ -yhteisöaloitteen edellyttämän hallintomenettelyn toteutumisesta maaseutuelinkeinojen rahoituslain (329/1999) mukaisesti. Tuen myöntämisen perusteena ovat paikallisen toimintaryhmän ja yritysosaston puoltavat lausunnot. Muuhun kuin maa- ja metsätalouteen sekä maaseutuyrittäjyyteen kohdistuvista koulutushankkeista maaseutuosasto pyytää ennen päätöksentekoaan lausunnon työvoimaosastolta. Lääninhallitukselta pyydetään sitova lausunto perus- ja jatkotutkintoon johtavissa koulutushankkeissa sekä olennaisesti kulttuuriperintöä tai ammatillisia taide- tai kulttuurilaitoksia koskeissa hankkeissa. Lausunnot menettelytavasta voidaan sopia alueella.

Tuen maksatusta haetaan maa- ja metsätalousministeriön vahvistamalla lomakkeella. Hakija toimittaa lomakkeen paikalliselle toimintaryhmälle, joka esikäsittelee hakemuksen ja varmistaa, että hakemus on asianmukaisesti täytetty ja siinä on mukana vaadittavat selvitykset. Paikallinen toimintaryhmä valmistelee maksatuspäätöksen ja toimittaa sen lausuntonaan TE-keskukselle. Tavoitteena on, että maksatushakemusta käsitellään ryhmässä korkeintaan yksi kuukausi. Tuen maksamista koskevat päätökset tekee TE-keskuksen maaseutuosasto. Viranomaisen vastaa virkavastuullaan siitä, että maksatuksen edellytykset täyttyvät. Tuki maksetaan hyväksyttävien, toteutuneiden kustannusten mukaan tai ennakon ollessa kyseessä kustannusarvion mukaan. Tuen myöntänyt viranomainen maksaa tuen hakemuksesta tuen saajan esittämän hyväksyttävän selvityksen perusteella. Tavoitteena on, että maksu on tuensaajalla kolmen viikon kuluttua maksatushakemuksen saapumisesta (Suomen LEADER+ -ohjelma).

Ohjelman hallintoon ja rahoitukseen liittyvät arviointikysymykset ovat:

- Missä määrin viranomaisten, hallinnon ja paikalliskumppaneiden käyttöön ottamat hallinto-, ja rahoitusjärjestelyt ovat edistäneet ohjelman vaikutusten maksimointia? (26) Missä määrin ne ovat estäneet sitä? (5.2) Missä määrin nykyiset hallinto- ja rahoitusjärjestelyt kaikilla tasoilla ovat helpottaneet LEADER+ -menetelmän ja sen kunkin erityispiirteen täytäntöönpanoa? (5.3)
- Miten LEADER+ -ohjelman hallintomalli vaikuttaa ohjelmaprosessin sujuvuuteen? (29) Onko realistisia vaihtoehtoja nykyiselle hallintomallille? (8)
- Miten ei-maatilakyläkentäisten yrityshankkeiden rahoitus ja yhteistyö viranomaisten kanssa on onnistunut? (30)

Aineistot ja menetelmät

Arviointiaineistossa korostuu tiedonkeruu useista eri näkökulmista. Eri kyselyillä selvitettiin useiden keskeisten toimijatahojen näkemykset ohjelman hallinto- ja rahoitusjärjestelyistä. Aluehallinnon näkökulma ohjelman hallinto- ja rahoitusjärjestelyihin liittyviin kysymyksiin selvitettiin arvioinnissa toteutetulla sidosryhmäkyselyllä sekä lisäksi täydentävällä kyselyllä. Näiden kyselyiden avulla selvitettiin erityisesti TE-keskusten maaseutuosaston näkemykset asiaan. Lisäksi arvioitsija suoritti täydentävän kyselyn myös maa- ja metsätalousministeriössä LEADER+ -ohjelman parissa työskenteleville virkamiehille sekä toimintaryhmätyöryhmälle, eli käytännössä valtionhallinnon tasolta ohjelman suunnitteluun ja toteutukseen osallistuville tahoille. Tällä kyselyllä pyrittiin saamaan valtionhallinnon näkemykset. Lisäksi tietoa aluehallinnon näkökulmasta arvioitaviin kysymyksiin saatiin Kuopiossa 11.4.2003 toteutetun fokusryhmähaastattelun/keskustelun kautta. Toimintaryhmien näkökulmasta asiaan saatiin selvennystä toiminnanjohtajien/toimistohenkilöstön haastatteluissa sekä toimintaryhmien hallituskyselyistä. Muuta arvioinnissa käytettyä aineistoa olivat etenkin MMM:n tuottama seurantatieto.

Analyysimenetelminä käytettiin kaikkien tehtyjen kyselyiden osalta jakaumatarkastelua, keskiarvotamismenetelmää sekä ristiintaulukointia mm. mahdollisten selityssuhteiden löytämiseksi. Arvioinnissa käytetyt monipuolisesti eri näkökulmista toteutetut kyselyt antoivat hyvän pohjan hallinto- ja rahoitusjärjestelyiden tarkastelulle. Kyselyissä esiintyneiden sanallisten vastausten analysointi muodosti myös merkittävän osan arvioinnista. Samoin toiminnanjohtajien/toimiston henkilöstön haastattelu tuottivat myös laadullista aineistoa. Näitä kaikkia laadullisia aineistoja käsiteltiin mm. sisältöanalyysin ja luokittelun.

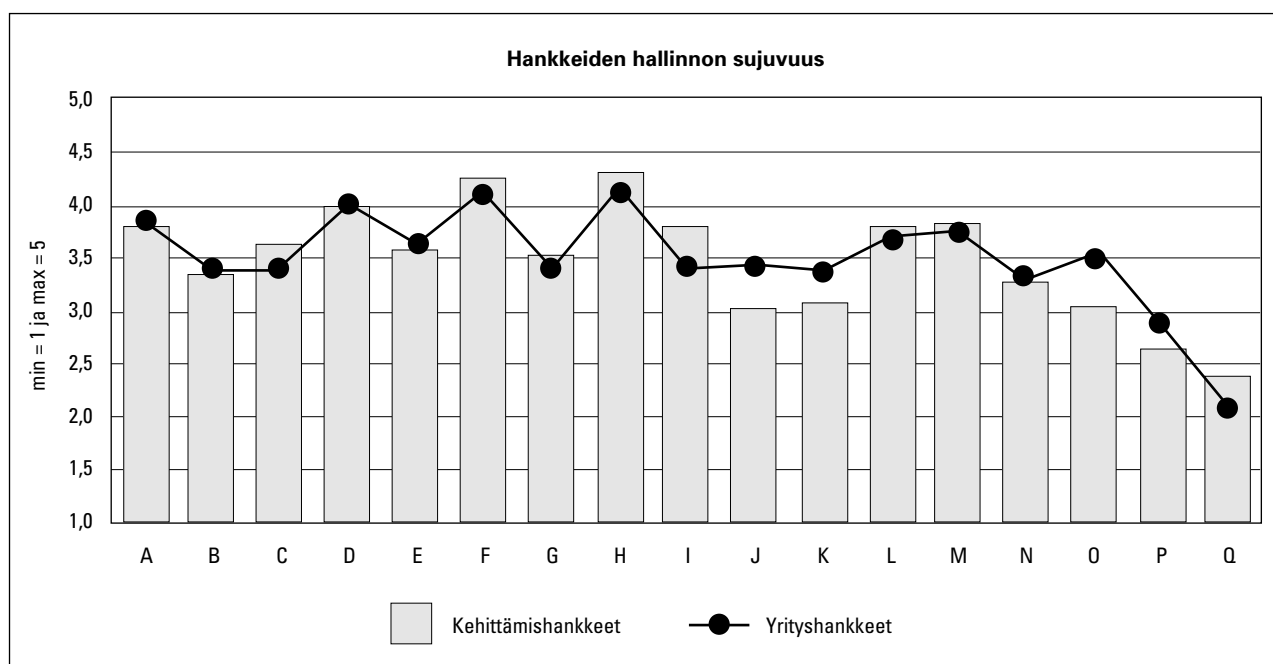
Hallinto- ja rahoitusjärjestelyiden toimivuus ohjelmassa eri näkökulmista

Seuraavissa kappaleissa on esitetty eri näkökulmia hallinto- ja rahoitusjärjestelyjen toimivuuteen hanketoimijoista keskushallintoon. Lopussa on esitetty kaikki näkökulmat huomioiden johdopäätökset ja suositukset.

Hanketoimijoiden näkökulma on tarkastelussa erityisen tärkeä, sillä hanketoimijat ovat niitä tahoja, joissa hallinto- ja rahoitusjärjestelyjen toimivuus/toimimattomuus vaikuttaa erityisesti käytännön tasolla. Tämä painotus on tarkastelussa lisäksi olennainen, sillä vasta hankkeiden kautta muodostuvat ohjelman varsinaiset tulokset. Hanketoimijoiden näkökulmaa edustavat hallinto- ja rahoitusjärjestelyihin liittyviin kysymyksiin vastanneet kehittämis- sekä yrityshankkeiden edustajat.

Yleispiirteenä kyselyvastausten keskiarvoista voi sanoa, että hankkeiden hallintoon tavalla tai toisella liittyviin kysymyksiin suhtauduttiin kohtuullisen positiivisesti (kuva 13). Eli mikäli vastausten keskiarvot ovat arvoa 3 suuremmat, tarkoittaa se sitä, että samaa mieltä olevia on keskimäärin enemmän kuin eri mieltä olevia. Joidenkin vastausvaihtoehtojen sanamuoto on analysointivaiheessa muutettu kielteisestä myönteiseksi ja päinvastoin, jotta eri kysymykset ovat keskenään verrannollisia. Kehittämishankkeiden ja yrityshankkeiden osalta ei ole erityisen suuria eroavuuksia vastauskeskiarvoissa.

Hanketoimijoiden mielestä LEADER-toimintaryhmän ei koeta puuttuvan liikaa hankkeiden rahoitukseen. LEADER-toimiston neuvonta, apu ja tuki on ollut toimijoille erityisen tärkeää niin hankkeen toiminta-aikana kuin rahoituksenhakuvaiheessa (raportointi ja maksatustilanteet). Samoin TE-keskusten neuvonta, apu ja tuki on myös koettu tärkeäksi hanketoimijoiden kannalta. LEADER-toimistojen tuki on kuitenkin koettu hieman merkityksekkäämmäksi, mikä onkin luonnollista, sillä LEADER-toimistot ovat jo toimintansa tarkoituksen vuoksi läheisemmässä yhteydessä hanketoimijoihin. Lisäksi hanketoimijat kokevat olevansa kohtuullisen

Kuva 13. Hanke- ja yrityshankekyselyihin vastanneiden arviot hankkeen hallinnon sujuvuudesta keskiarvoina. (Vastausvaihtoehdot: 1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei samaa/eri mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä ja 5=täysin samaa mieltä.) Vastauksia vaihtoehtoon, 0=en osaa sanoa, ei ole pidetty analysoinnissa mukana

A =LEADER -toimiston neuvonta ja apu hankkeen suunnitteluvaiheessa oli ratkaisevaa hankkeen käynnistymisen kannalta
 B =Rahoitettavien hankkeiden valintakriteerit ovat selkeät
 C =Rahoitettavien hankkeiden valintakriteerit ovat oikeudenmukaiset
 D =LEADER -toimintaryhmä ei puutu liikaa hankkeen rahoitukseen
 E =TE-keskus ei puutu liikaa hankkeen rahoitukseen
 F =LEADER -toimiston neuvonta ja apu on tärkeää hankkeen toiminta-aikana (raportointi ja maksatusilanteet)
 G =TE-keskuksen neuvonta ja apu on tärkeää hankkeen toiminta-aikana (raportointi ja maksatusilanteet)
 H =LEADER -toimistolta on saatu riittävästi tukea rahoituksen hakemiseen ja hankkeen toteuttamiseen
 I =TE-keskukselta on saatu riittävästi tukea rahoituksen hakemiseen ja hankkeen toteuttamiseen
 J =LEADER -toimiston tai TE-keskuksen rahoituspäätösten tekeminen toimii hyvin
 K =Rahoituspäätös tuli kohtuullisessa ajassa
 L =Ymmärrän hyvin rahoituspäätöksen sisällön
 M =Olen hyvin selvillä hyväksyttävistä kustannuksista
 N =Hankekirjanpito ei poikkea liiaksi hakijan normaalista kirjanpidosta
 O =LEADER -toimiston tai TE-keskuksen hoitama hankkeen maksatuskäytäntö toimii hyvin
 P =Maksatukset tulevat riittävän nopeasti
 Q =Rahoittajan raportointivaatimukset eivät ole raskaita

hyvin selvillä hyväksyttävistä kustannuksista ja rahoituspäätösten sisällöistä. Samoin rahoitettavien hankkeiden rahoituskriteerejä pidetään kohtuullisen selkeinä sekä hankkeiden valintakriteerejä pidetään oikeudenmukaisina. Lisäksi hanketoimijoiden vastauksista voidaan nostaa mm. esille se, että hanketoimijat ovat pitäneet erityisesti esiselvitysrahoitusta hyvänä.

Ongelmallisina pidetään maksatukseen liittyviä asioita. Maksatuskäytäntö sekä (siitä johtuvat) maksatusten viivästymiset tulisi hanketoteuttajien mielestä hoitaa paremmin. Yrityshankkeissa

maksatuskäytäntö nähdään hieman vähemmän ongelmaksi kuin kehittämishankkeissa. Lisäksi yleisesti rahoittajan raportointivaatimuksia pidetään liian raskaina, myös rahoituspäätösten tekemisessä, erityisesti rahoituspäätösten nopeudessa, on jonkin verran parantamisen varaa hanketoimijoiden näkökulmasta. Rahoittajan raportointivaatimuksia pidettiin raskaina erityisesti yrityshankkeissa.

Hanketyön ongelmakohtia kysyttäessä (hankekysely) voitiin havaita, että yksityisen rahan kokoaminen ei näytä olevan erityisen laajasti on-

gelma LEADER+ -hankkeissa. Tosin kuitenkin 25 % vastaajista koki kysymyksen jossain määrin ongelmaksi ja 10 % tyypilliseksi ongelmaksi. Enemmänkin ongelmia aiheuttaa hanketoiminnan liika byrokraattisuus ja muut hallinnolliset ongelmat. Vastaajista puolet määritteli tämän ongelmalliseksi toiminnan kannalta. Hankekselyn lopussa oli varattu tilaa koko kyselyä ja siten koko väliarviointia koskevien kysymysten kommentointiin sanallisesti. Erittäin merkittävää oli huomata se, että selvästi suurin osa tähän kohtaan jätetystä palautteesta koski jollakin tavalla ohjelman hallinto- ja rahoitusjärjestelyjä ja niihin liittyviä epäkohtia. Näin ollen, erilaiset hallinto- ja rahoitusjärjestelyihin liittyvät asiat on koettu selvästi suurimmiksi epäkohdiksi hanketoiminnassa. Seuraavassa on koottu merkittävimmät usein toistuneet kommentit, sekä lisäksi yrityshankekselyssä esiin tulleita kommentteja:

- *Byrokratia on aivan mahdoton tuntikirjanpitoineen, väliraportteineen ja kopioineen. Hanketoiminta tyrehtyy valvontaan ja byrokratiaan, asioiden monimutkaisuuteen ja välirahoituksen ongelmiin. Näiden kokemusten valossa kukaan ei lähde hakemaan ja toteuttamaan hankkeita.*
- *Rahoituspäätös viipyi aivan liian kauan TE-keskuksessa, yli kolme kuukautta. Syynä olivat uudet säännökset ja niiden päivityksen viivästyminen järjestelmiin. Tämän johdosta hanketta ei saatu käyntiin ja mm. palkkoja maksettiin vasta noin puoli vuotta hankkeen käynnistymisen jälkeen. Toinen merkittävä asia on ns. välirahoituksen puuttuminen. Maksatusta saa hakea vain neljä kertaa vuodessa eli kertasummat ovat niin isoja että pienellä yhdistyksellä siihen ei ole varaa. Ainoa mahdollisuus on hakea lainaa tai rahoittaa homma omasta pussista. Edellinen POMO-ohjelma oli huomattavasti ystävällisempi, enkä usko että väärinkäytöksiä siinäkään juri olisi ilmennyt. Toinen asia joka huolestuttaa on todellakin se, että rahaa pitää olla rutkasti jos aikoo mukaan hanketoimintaan.*

- *TE-keskuksen toiminta hidasta maksatuksessa ja osa ohjeista muuttuu hankkeen aikana.*
- *Joku ratkaisu pitäisi löytyä ns. pienten hankkeiden hirveälle, turhalla tuntuvalle paperityölle.*
- *Hanketoiminta on joskus vaikeaa, joihinkin asioihin ei tahdo saada pätevää neuvoa, jotkut asiat täytyy oppia kantapäähän kautta. Mutta sitten kun pääsee asioihin sisälle, toimet menevät omalla painollaan. Työ on haasteellista ja vaativaa, mutta myös antoisaa.*

Hanketoimijat ovat selkeästi eniten tyytymättömiä byrokratiaan toiminnassa. Hanketoimijat käsittävät byrokratialla kaikkea sellaista hallinnollista raportointia, mikä vie ajan pois varsinaiselta kehittämistoiminnalta. Osittain byrokratia liitetään myös valvontaan. Asian yhteydessä on tuotu ilmi myös se pelko, että hyvistä hankkeideoista, etenkin elinkeinollisista, luovutaan yhä useammin byrokratian pelossa ja pyritään löytämään sen sijaan jokin muu rahoituskanava. Erityisesti yrityshankkeiden suunnasta esitettiin, että yksinkertaistusta tarvitaan, mikäli halutaan, että todella tukea tarvitseva uskaltaa sitä hakea. On mm. varottava sellaisen tilanteen muodostumista, että (nykyisellä byrokratialla) tukea hakevat vain ne, jotka eivät sitä todellisuudessa tarvitse.

Byrokratian hoitamiseen hanketoiminnassa on toisaalta todettu löytyvän apuakin ja eri ammattilaisten käyttöä suositellaan. On myös huomattava, että hanketoimijat ovat tuoneet ilmi sen, että alkuvaiheessa heidän tietämyksensä ja taitonsa hankebyrokratiaan liittyviin asioihin eivät ole olleet aina välttämättä riittäviä. Toiminnan myötä asiat ovat kuitenkin muuttuneet ja tietämys ja sitä kautta asenteet ovat kääntyneet positiivisimmiksi. Yleensäkin on havaittavissa, että ensimmäisen hankkeen kohdalla kauhistellaan byrokratian määrää ja toisen tai useamman toteutetun hankkeen kokemuksella ja tietopohjalla ymmärrys on kasvanut. Tämä ei kuitenkaan

poista sitä, etteikö byrokratian määrään toivottaisi vähennystä.

Välirahoituksen hankkiminen, erityisesti pienten yhdistysten kohdalla, on koettu toimintaa hankaloittavaksi asiaksi. Lainan ottaminen (tai oma rahoitus) on suuri kynnyksia aika monille toimijoille. Tämä hankaloittaa siten erityisesti ruohonjuuritason toimintaa ja suosii suurempia ja enemmän likviditeettiä omaavia hankehakijoita. Hankkeiden rahoitukseen liittyen onkin mm. ehdotettu, että omarahoitus tulisi olla vain yrityshankkeissa, ei kehittämishankkeissa. Toisaalta on huomioitava, että sitoutuminen toimintaan lisääntyy kun omarahoitusta on hankkeessa mukana.

Hanketoimijat ovat lisäksi tyytymättömiä rahoituspäätösten ja maksatusten hitauteen. TE-keskuksen päätöksenteon hitauden uskotaan johtuvan henkilöstöresurssien vähäisyydestä, ei niinkään hakemusten epäselvyyksistä ja sen aiheuttamista viivästyksistä. Toimintaa hankaloittaa lisäksi hanketoimijoiden mielestä säännösten muuttuminen hankesuunnitelman ja toteutuksen aikana liian paljon. Lisäksi muutosten tekemisten toivottaisiin olevan helpompaa ja joustavampaa: suunnitelmia ja rahoituspäätöksiä tulisi voida muuttaa riittävän joustavasti, sillä hankkeen toteuttamisessa tulee monesti esiin asioita, joita ei suunnitteluvaiheessa ole kyetty ottamaan huomioon. Lisäksi osa hanketoimijoista kritisoi rahoituspäätöksiä ja kustannusseurantaa. Kustannusseuranta on muun muassa ”täysin käsittämättömästi laadittu, eikä se tue normaalia yhdistysbudjetointia lainkaan. Aivan liian vaikeaa tavallisille ihmisille.”

Toimintaryhmien näkökulmaa hallinto- ja rahoitusjärjestelyistä selvitettiin pääasiassa haastattelumalla toimintaryhmien toiminnanjohtajia / toimiston henkilökuntaa ja myös hallitusjäsenille tehdyssä kyselyssä oli kysymys aiheeseen liittyen. Haastatteluiden perusteella voidaan todeta, että tehtävänjakoa toimintaryhmien ja rahoitusviranomaisten välillä luonnehdittiin pääosin hyväksi.

Erityisesti toimintaryhmien ja ministeriön välinen tehtävienjako on sujunut pääsääntöisesti hyvin. TE-keskusten ja toimintaryhmien välinen tehtävienjako on kauden alkuvaiheessa hieman kangerrellut toimintaryhmien edustajien mielestä, mutta parantunut sittemmin. TE-keskusten ja toimintaryhmien välisestä tehtävänjaosta on määritelty Suomen LEADER+ -ohjelmassa seuraavaa: *paikallisella LEADER+ -toimintaryhmällä on yksinoikeus esittää hankkeita rahoitettavaksi sille osoitetusta kehyksestä. TE-keskus päättää avustuksen myöntämisestä toimintaryhmän lausunnon perusteella. TE-keskuksella on oikeus poiketa paikallisen toimintaryhmän esityksestä vain erittäin perustellusta syystä. Erittäin perusteltuna syynä on pidettävä esitetyn toiminnan säädöstenvastaisuutta tai ohjelmanvastaisuutta.* Seuraavassa on esitetty muutamia tehtävänjakoon liittyviä kommentteja:

- *Toimintaryhmä voi helpottaa TE-keskuksen työtä vain vähän, esim. maksatuksessa molemmat katsovat kuitit läpi.*
- *Työnjako selkeä. Osittain päällekkäistä työtä. Kolme prosenttia budjetista menee TE-keskusta varten tehtyihin kopioihin, maksatuksissa on päällekkäisyyttä.*
- *Joskus TE-keskus yrittää puuttua hankkeiden tarveharkintaan, jolloin hankkeiden sisältöihin puututaan väärin perustein. Ongelmat liittyvät yksittäisiin tapauksiin.*

Tehtävänjakoa pidetään toiminnassa yleensä selkeänä, mutta päällekkäisyyttä on havaittavissa. Päällekkäisyydet liittyvät nimenomaan maksatuksiin ja rahoituspäätöksiin: maksatushakemukset ja päätökset käydään läpi kahteen kertaan. Osa toimintaryhmistä piti hallintomallia nykyisellään tehokkuuden kannalta erittäin huonona. Työnjako rahoituspäätösten teossa TE-keskusten ja toimintaryhmien välillä on toiminut sitä paremmin mitä pidemmälle ohjelmakausi on edennyt, eikä TE-keskusten ole koettu yksittäisiä tapauksia lukuun ottamatta

puuttuneen toimintaryhmien tekemiin hanke-esityksiin (tarkoituksenmukaisuusharkinnan alla). Ylipäänsä useissa toimintaryhmissä on tuotu esille se, että on helpotus, että toimintaryhmän ei tarvitse kantaa hankkeista laillisuusvastuuta. Toimintatapaa pidetäänkin siten turvallisena ja tällä tavoin toteutettuna myös väärinkäytöksiä ehkäisevänä.

Hallinto- ja rahoitusjärjestelyiden toimivuutta kokonaisuudessaan ohjelman toteutuksessa kuvaa hyvin seuraavat toimintaryhmien esittämät kommentit:

- *Byrokratia on lisääntynyt viime kauteen verrattuna. Henkilöresurssit ovat liian vähäisiä ja päätökset ruuhkautuvat. Keskusteluyhteys virkamiesten kanssa on hyvä.*
- *HANKE 2000 -järjestelmä ei toimi, erityisesti sen pitkät päivitykset joka vuosi, jolloin mm. maksatukset eivät toimi. Epäluotettava järjestelmä, johon kuitenkin sitten maksatukset perustuvat.*

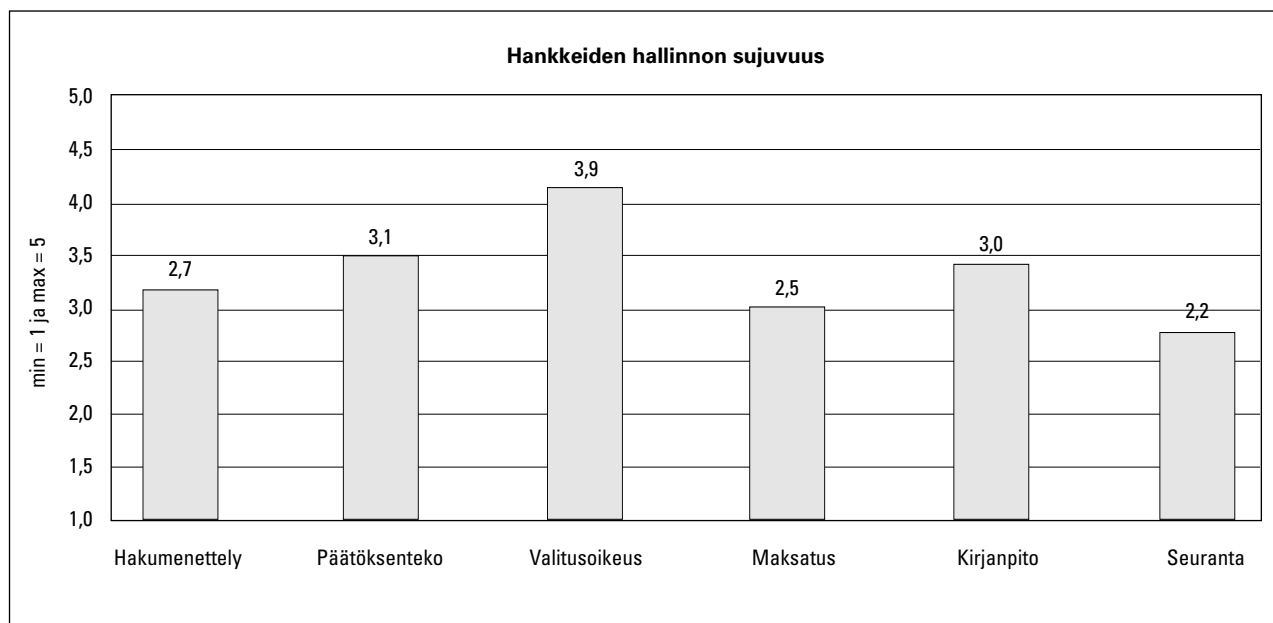
Edunsaajien tapaan myös toimintaryhmät kokevat toimintatavan selvästi byrokraattiseksi. Yhteistyötä ja toimintaa TE-keskusten kanssa pidetään pääsääntöisesti hyvänä ja toimivana henkilötasolla, mutta tyytymättömyyttä ilmenee toimintatapoja kohtaan. Byrokraattisuus ei kuitenkaan ulotu yhtä vahvasti toimintaryhmien hallitustasolle. Hallituskyselyssä (ks. liite taulukko 12) hallitusjäsenistä yhteensä vain noin 16 prosenttia ilmaisi pitävänsä toimimista byrokraattisena ja sitä kautta myös turhauttavana. Toimintaryhmän henkilökunnan näkökulmasta byrokratian on kuitenkin ilmoitettu vaikeutuneen verrattuna edelliseen LEADER II -ohjelmakauteen, mikä näkyy mm. ”paperimäärän tuplaantumisena.” Ns. kaksinkertainen hallinto ja rinnakkaispäätökset aiheuttavat toimijoissa turhautumista: on koettu, että toimintaryhmät tekevät myös viranomaisten tehtäviä, vaikkakin viranomaiset tekevät myös samoja tehtäviä.

Huolestuttavana toimintaryhmissä pidetään sitä, että hankerekisteri ei palvele ryhmiä (ei selailu-ohjelmia) ja sen indikaattoritiedot ovat epäluotettavia. Muutosta kaipaasi myös hallintorahan riittämättömyys. Resurssit suhteessa työmäärään ei ole ryhmien mielestä yleensä riittävä.

Hanketoimijoiden tapaan myös toimintaryhmät pitävät huolestuttavana päätöksenteon ja erityisesti maksatusten hitautta. Käsittelyaikojen sannottiin TE-keskuksella venyvän, koska siellä on liian vähän väkeä. Toimintatapojen kankeudet hakijoilta vaadittavine paperimäärineen ja lain eri tulkinnat hidastavat ja heikentävät ohjelman toteutusta. TE-keskus vaatii paljon täydennyksiä ja lisäselvityksiä mikä luonnollisesti hidastaa käsittelyaikoja. Itsekritiikkiäkin on havaittavissa, erityisesti ohjelman alkuvaiheeseen kohdistuen: täydennysten ja lisäselvitysten pyytäminen on ollut myös toimintaryhmien opastuksen heikkoutta. TE-keskusten väliset alueelliset tulkintaerot on todettu edelleen liian isoiksi.

Toiminnan nopeuttamiseksi tähtääviä toimia on ehdotettu myös toimintaryhmän hallitustasolle. Päätöksentekoa hankkeista tulisi joidenkin toimintaryhmien mielestä muuttaa, sillä hallituksen päätöksenteko ei toimi ja se pitkittyy ja tekee päätöksenteosta työlästä. Toimintaryhmän hallituksen päätöksien edellyttämisen on koettu hidastavan tarpeettomasti hankkeiden liikkeellelähtöä.

Aluehallinnon näkökulmaa hallinto- ja rahoitusjärjestelyiden toimivuuteen selvitettiin toteutetun sidosryhmäkyselyn sekä hallinto- ja rahoitusasioihin keskittyneen erilliskyselyn avulla. Sidosryhmäkyselyssä kohderyhminä olivat TE-keskuksen kaikkien osastojen edustajat (kuitenkin vastaajista suurin osa maaseutuosastosta) ja maakuntien liittojen ja ympäristökeskusten edustajat. Hallinto- ja rahoitusjärjestelyiden toimivuutta kartoittanut kysely oli puolestaan kohdistettu vain TE-keskusten maaseutuosastojen edustajille. Kokonaisuudessaan aluehallinnon näkemysten selvittämisessä painotetaan erityises-

Kuva 14. TE-keskusten maaseutuosastojen edustajien vastaukset ohjelman hallintomallin osa-alueiden vaikutuksesta ohjelman sujuvuuteen.

(Vastausvaihtoehdot: 1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei samaa/eri mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä ja 5=täysin samaa mieltä.) Vastauksia vaihtoehtoon, 0=en osaa sanoa, ei ole pidetty analysoinnissa mukana.

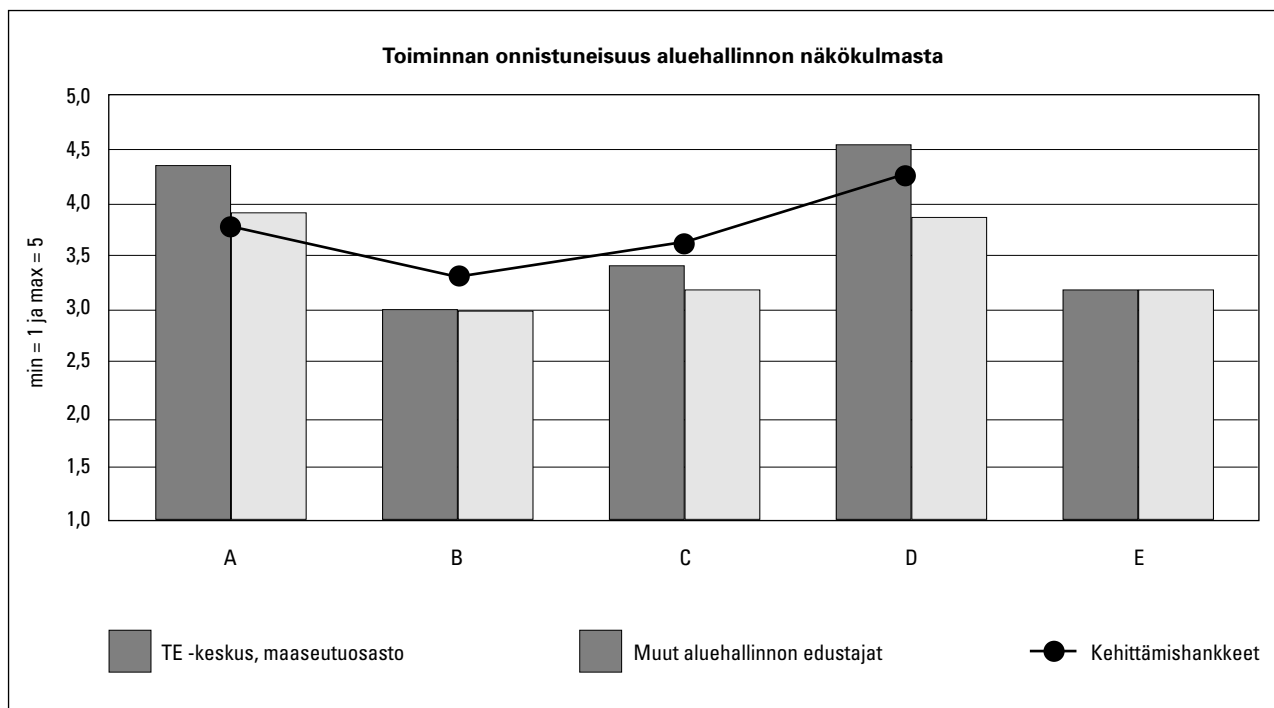
ti TE-keskusten maaseutuosastojen näkökulmaa. Kuvassa 14 on esitetty maaseutuosaston edustajien näkemyksiä hallintomallin eri osa-alueiden vaikutuksesta ohjelman sujuvuuteen.

Kuvassa on esitetty osa-alueet kokonaisuudessaan, eli vastaajat ilmoittivat näkemyksensä siitä, onko esimerkiksi hakumenettely kokonaisuudessaan onnistunutta. Osa-alueet on purettu yksityiskohtaisempiin kysymyksiin luvun lopussa olevassa liitteessä 1. Kokonaisuudessaan voidaan sanoa, että valitusoikeutta lukuun ottamatta, kaikki muut osa-alueet jäävät keskimääräiselle tai suhteellisen heikolle tasolle.

Hakumenettelyn osalta maaseutuosastojen edustajat eivät pidä hakuprosessia kovin sujuvana (kuva 15). Hakuvaiheeseen liittyvään viranomaisten ja toimintaryhmien väliseen yhteistyöhön kuitenkin ollaan tyytyväisiä. Lisätietoa asiaan saadaan huomioimalla sidosryhmäkyselyn vastauskeskiarvot sekä muut avoimet vastaukset hallintoon ja rahoitukseen liittyvissä kysymyksissä.

Aluehallinnossa suhtaudutaan LEADER-toimiston neuvontaan ja apuun niin hankkeen suunnittelu- kuin toteutusvaiheessa hyvin myönteisesti. Erityisesti toimintaryhmien kanssa ensisijaisesti työskentelevien maaseutuosastojen edustajien näkemykset olivat kaikkein myönteisimpiä. Näin ollen maaseutuosastoissa annetaan selvä tunnustus toimintaryhmille heidän neuvontatyöskentelystään niin hankkeiden suunnitteluvaiheen kuin raportoinnin ja maksatustilanteen osalta hankkeiden toiminta-aikana. Verrattuna hankkyselyssä hankkeiden edustajien näkemyksiin maaseutuosastojen näkemykset ovat myönteisemmät esitetyistä kysymyksistä. Hankkeiden hakuprosessin sujuvuuteen kuitenkin kokonaisuudessaan toivotaan parannusta:

Alueella toimii kaksi erilaisesti toimivaa toimintaryhmää; toinen toimii mielestäni erinomaisesti, toisen toiminnassa löytyy parantamista. Keskiarvoksi tulee ihan hyvä. Toimintaryhmät valmistelevat hankkeet ja maksatushakemukset yllättävän huonosti. Vaikka ohjelmakautta on jo takana, ja vaikka perusasioita on jankattu kerta

Kuva 15. Sidosryhmäkyselyyn vastanneiden aluehallinnon viranomaisten arviot hallintoon ja rahoitukseen liittyvien toimintojen sujuvuudesta keskiarvoina. Vertailuryhmänä kehittämishankkeiden näkemykset ko. asioista. (Vastausvaihtoehdot: 1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei samaa/eri mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä ja 5=täysin samaa mieltä.) Vastauksia vaihtoehtoon, 0=en osaa sanoa, ei ole pidetty analysoinnissa mukana.

A = LEADER -toimiston neuvonta ja apu hankkeen suunnitteluvaiheessa oli ratkaisevaa hankkeen käynnistymisen kannalta
 B = LEADER+ -ohjelmasta rahoitettavien hankkeiden valintakriteerit ovat selkeät
 C = Rahoitettavien hankkeiden valintakriteerit ovat oikeudenmukaiset
 D = LEADER -toimintaryhmän neuvonta ja apu ovat tärkeitä hankkeiden toiminta-aikana (raportointi ja maksustilanteet)
 E = LEADER -toimintaryhmän hankkeiden rahoituskäsittely toimii hyvin

toisensa jälkeen, ja vaikka meillä ja toimintaryhmillä on hyvät välit, niin silti 8 hankehakemusta 10:stä vaatii lisäselvittelyä ihan yksinkertaisista asioista: liitteitä puuttuu, allekirjoittajilla ei ole nimenkirjoitusoikeutta ym. puhtaasti teknisiä juttuja. Mutta jos sama hankemassa tulisi suoraan TE -keskukselle, niin silloin vasta lirissä oltaisiinkin.

Kommentit tuovat hyvin esille syitä niihin epäkohtiin, jotka tulivat ilmi heikompina vastauskeskiarvoina edellä esitettyssä kuvassa. Toimintaryhmien väliset eroavuudet toiminnassa ovat eri tehtäväalueilla hyvinkin suuret ja selittävät siten kohtalaisen suurta hajontaa näkemyksissä hankkeiden hakuprosessin toimivuudesta. Vaikkakin toimintaryhmien antama neuvonta ja apu hankkeille on yleisesti koettu tärkeäksi, niin

toimintaryhmien tekemässä hankevalmistelussa ja maksatushakemusten valmistelussa on kuitenkin puutteita (ryhmien väliset erot huomioiden). Lisäksi hankkeiden hakuprosessin sujuvuuteen kohdistuva kritiikki aiheutuu myös hallinnon byrokraattisuudesta. Esimerkiksi pienten yrityshankkeiden hakuprosessi koetaan erityisen byrokraattiseksi: ”sama määrä paperia, kuin suuremmassa hankkeessa, sekä käsittelyprosessin hitaus, jota pienet yritysasiakkaat eivät tahdo ymmärtää.” Maaseutuosaston edustajien kohtuullisen selkeä kanta on, että hankekoon tulisi ylipäänsä vaikuttaa byrokratian määrään, eli mitä pienempi hanke, sitä vähemmän byrokratiaa.

Alueelliset eroavuudet näkyvät myös päätöksenteossa, lähinnä rahoituskäsittelyssä. Aluehal-

linnon viranomaiset ottivat kantaa LEADER-toimintaryhmien hankkeiden rahoituskäsittelyn toimivuuteen (edellisen kuvan kohdassa E). Kokonaisuudessaan hankkeiden rahoituskäsittelyn on todettu toimivan kohtuullisesti, mutta myös eriäviä mielipiteitä tuotiin ilmi. Onkin selvää, että toimintaryhmien välillä on eroja siinä, kuinka tämä työskentely on onnistunut. Lisäksi eroavuuksia aiheuttaa omalta osaltaan myös erilaiset henkilösuhteet toimintaryhmien ja TE-keskusten maaseutuosastojen välillä.

Ohjelmasta rahoitettavien hankkeiden valintakriteereiden selkeyteen ei aluehallinnon suunnalta voida sanoa oltavan täysin tyytyväisiä. Jos keskimäärin vain noin joka toinen vastaaja pitää rahoituskriteerejä selkeinä (ja suurin osa heistäkin vain jokseenkin selkeinä), eivät valintakriteerit ole tällöin aluehallinnon näkökulmasta täysin kunnossa. Vastaajat ilmoittivat mm., että ohjelmassa sovelletaan liikaa muiden ohjelmien säädöksiä (MMM:n menettely- ja kohdentamisasetukset) ja hankebyrokratiassa on liikaa ohjailua. Lainsäädäntöä tulisi lisäksi selkeyttää ja kirjoittaa auki erikseen, mitä LEADER+ -ohjelmasta rahoitetaan ja millä tukitasolla: *”nyt on vaikeaa päätellä mitä pykälää LEADER+ -hankkeissa noudatetaan ja mitä ei.”* Valintakriteerien oikeudenmukaisuus on kuitenkin toteutunut hieman paremmin aluehallinnon mielestä. Seuraavat kommentit on mm. esitetty valintakriteereihin ja ylipäänsä toimintaryhmien rahoituskäsittelyyn liittyen:

- *Hankkeiden valintakriteerit tulisi selkeyttää ja etenkin yrityshankkeissa ulkopuolisten arvioitsijoiden/asiantuntijoiden käyttöä tulisi lisätä ennen kuin myönteisiä rahoitusesityksiä tehdään. Maaseutuosaston esittelijällä ja hanketyöryhmällä näyttää olevan vaikeaa torjua myös kannattamattomia hankkeita, mikäli toimintaryhmä on niitä puoltanut.*

Rahoituskäsittely on ruuhkautunut TE-keskukseen, mitä ei voi pitää toimintaryhmän vikana. Hankkeiden, erityisesti yrityshankkeiden osalta toimintaryhmän osaamisessa on puutteita.

Rahoituspäätösten saamisen aikaviive on liian suuri myös rahoituspäätösten tekijän näkökulmasta. Tämän on selvästi ilmoitettu olevan resurssikysymys, mutta myös muita aikaviiveen syntymistä ylläpitäviä syitä on nähtävissä. Vaadittavien hankehakemusten liitteiden lukumäärä on liian iso. Toisaalta itsekritiikkiä on osoitettu, sillä viranomaisten toivottiin käyttävän tehokkaammin jo olemassa olevia tietojärjestelmiä. Toisaalta toimintaryhmän kanssa päällekkäisiä tehtäviä karsimalla voitaisiin nopeuttaa rahoituspäätösten tekoa. Vastuuta rahoituspäätöksistä ollaan paikoin myös valmiita siirtämään toimintaryhmille.

LEADER-toimintaryhmien vuosittainen rahoituskehys on nähty riittäväksi, mutta hallintoraha on koettu jonkin verran riittämättömäksi. Tämä on näkynyt monien toimintaryhmien liian pieninä henkilöstöresursseina. Hallintorahaa ei kuitenkaan ole voitu lisätä, sillä sen maksimimäärä on LEADER+ -ohjelma-asiakirjan mukaan 15 % toimintalohkon yksi rahoitusosuudesta. Tämä sääntö koskee EU:n kaikkia LEADER+ -ohjelmia ja ryhmiä (Vuosikertomus 2002).

Ei-maatilakytkeäisten yrityshankkeiden osalta rahoitus ja yhteistyö eri viranomaisten kanssa on nähty kohtuullisen toimivaksi. Ei-maatilakytkeäisten yrityshankkeiden määrällistä suhdetta ohjelman sidottuihin hyväksyttyihin kustannuksiin yhteensä (käytännössä toimintalohkon yksi) on tuotu esille taulukon 86 avulla.

Ei-maatilakytkeäisten yrityshankkeiden sidottujen varojen osuus vastaavista kaikista toimintalohkon kolmen ensimmäisen toimenpidekokonaisuuden hankkeista on noin 18 %. Rahoitusta on sidottu selvästi eniten toimenpidekokonaisuuteen 1, investoinnit, noin 73 % ja toiseksi eniten toimenpidekokonaisuuteen 2, kehittäminen, noin 27 %. Osaamiseen (tieto-taito), eli toimenpidekokonaisuus kolmeen on sidottu vain noin 0,2 % varoista.

Ylipäänsä yrityshankkeiden rahoittamiselle LEADER+ -ohjelmasta liittyy selvästi hieman toisis-

Taulukko 86. Ei-maatilakytkentäisten yrityshankkeiden sidotut hyväksytyt kustannukset ja niiden osuudet 31.7.2003 tilanteen mukaan.

	Ei-maatilakytkentäisiin hankkeisiin sidotut varat		Sidotut hyväksytyt kustannukset yht.
	Euroa	% -jakauma	
Tpk 1	6 252 233	73,2	17 158 223
Tpk 2	2 269 710	26,6	28 238 983
Tpk 3	16 953	0,2	2 059 407
Toimintalohko 1 (tpk 1, 2 ja 3)	8 538 896	100	47 456 614
YHT	8 538 896	100	56 201 876
Ei-maatilakytkentäisiin hankkeisiin sidottujen varojen osuus toimintalohkon 1 (tpk 1, 2 ja 3) kaikista hankkeista		18,0 %	
Ei-maatilakytkentäisiin hankkeisiin sidottujen varojen osuus sidotuista hyväksytyistä kustannuksista yhteensä		15,2 %	

taan eriäviä mielipiteitä. Yrityshankkeet nähdään ohjelmassa pääsääntöisesti myönteisiksi, mutta erityisesti liiallisen byrokratian katsotaan vaikuttavan kielteisesti yrityshankkeiden laajamittaisempaan onnistuneeseen rahoittamiseen ohjelmassa. Kohtuullisen usean kommentin mukaan LEADER+ -ohjelman ei katsota tuovan olennaista lisäarvoa yritysrahoitukseen. Yrityshankkeiden käsittelyprosessia pidetään pitkänä ja asiakkaan aikakäsitys on eri kuin viranomaisen. Lisäksi tukitaso on alimmillaan vain 15–25 % riippuen yritystukilain mukaisesta alueesta: tätä ei pidetä kannustavana byrokratiaan nähden. Toisaalta myös toimintaryhmien yritysneuvonnan tasoa pidetään heikkona, joten yritystajien kannattaa kääntyä suoraan TE-keskuksen puoleen. Poikkeuksen muodostavat yksittäiset ei-maatilakytkentäiset yritykset, jotka eivät saisi rahoitusta yritysosastolta. Yrityshankkeet ovat kuitenkin niitä hankkeita, joilla on yleisesti ottaen paremmat edellytykset luoda uusia työpaikkoja. On ilmaistukin, että myöntövaltuuden tulisi olla kaksinkertainen, jotta yritystukipäätöksiä olisi mahdollisuus rahoittaa enemmän, koska kylätoiminta ja muu viihtyvyyden ja aktiivisuuden edistäminen on kuitenkin LEADERin päätehtävä. Yritystukiin on ilmaistu liittyvän myös seuraavanlainen ongelma:

- Yritystuissa LEADER tuntuu olevan sellainen viimeinen mahdollinen tukimuoto, että jos ei mistään muualta ole saatu avustusta, niin ko-

keillaan sieltäkin. Vaatii toimintaryhmän hallituksen jäseniltä hyvää kanttia hylätä ”tuttu hakija.”

Toisaalta yrityshankkeiden rahoittamisen on koettu myös olevan kohtuullisen nopeaakin, mikäli hakijan liitteet ovat hakemuksessa mukana ja kunnossa jo hakuvaiheessa. Lisäksi myönteistä on ollut se, että yritystuen piiriin on saatu aktiivisesti ohjattua maaseutuyrityksiä, mitkä muutoin olisivat ehkä jääneet rahoittamatta julkisella rahalla. Maaseutu- ja yritysosaston yhteistyön LEADER+ -hankkeiden rahoituksessa on lisäksi sanottu lisäävän merkittävästi yhteistyötä TE-keskuksen sisällä.

Maksatuksen katsotaan toimivan LEADER+ -ohjelmassa kokonaisuudessaan aika lailla heikosti. Ohjelman maksatuskäytäntö toimii vain kohtuullisesti ja maksatusten saamisen aikaviive on katsottu myös rahoittajan näkökulmasta kohtuuttomaksi. Tähänkin ongelmaan on nähty ensisijaiseksi syyksi henkilöstöresurssien puute byrokratian myötä kasvaneiden tehtävien suorittamisessa. Joissakin vastauksissa on ehdotettu pienten hankkeiden hallinnollista keventämistä siten, että erityisesti juuri maksatuksen voisi siirtää kokonaan toimintaryhmille. Tämä tarkoittaisi luonnollisesti myös vastuun siirtämistä toimintaryhmille. Lisäksi hankkeiden jälkikäteishoidon on ilmaistu aiheuttavan ongelmia pienille toimijoille, kuten kyläyhdistyksille.

Seurannassa keskeinen tekijä on HANKE 2000 -tietojärjestelmä, johon hankepäättöksen tekevä viranomainen syöttää keskeiset tiedot. Tietojärjestelmän avulla seurataan sekä ohjelman rahoituksen toteutumista eri paikallisten toimintaryhmien alueella, että rahoituksella aikaansaatuja tuloksia. HANKE 2000 -järjestelmässä käsitellään 2000–2006 -ohjelmakauden EMOTR-O ja EMOTR-T -rahastosta osarahoitettavat maaseudun kehittämiseen liittyvät hanketuet. Järjestelmällä käsitellään LEADER+ -yhteisöaloitteen lisäksi Tavoite 1 -ohjelmat, ALMA ja Interreg -yhteisöaloitteet sekä kansallinen POMO-ohjelma. HANKE 2000 -järjestelmällä hoidetaan tukien hallinnoinnin keskeiset toiminnot TE-keskusten maaseutuosa-alueilla ja maa- ja metsätalousministeriössä. Järjestelmästä on yhteydet diaarijärjestelmään ja IACS -keskusrekisterin asiakas- ja maatilatietoihin. Lisäksi järjestelmästä on yhteys ministeriön tietopalvelukeskuksen (TIKE) tiliointi-, maksatus- ja kirjanpitojärjestelmiin. (ALMA -väliarviointi).

Virallisen LEADER+ -ohjelman seurantarekisterin rinnalle toimintaryhmät ovat suunnitelleet yhteistyössä MMM:n kanssa omaa rekisteriä, johon ryhmät voivat syöttää sellaisia tietoja, joita ei ole virallisessa seurantarekisterissä. Näitä omia seurantarekistereitä on kolme erilaista versiota, joita LEADER -ryhmät voivat valita omiin tarpeisiinsa tarkoituksenmukaisimman (Vuosikertomus 2002.)

Seuranta ei toimi maaseutuosa-alueen näkökulmasta hyvin. Verrattuna muiden ohjelman hallintomallin osa-alueiden sujuvuuteen seuranta saa huonoimmat arvosanat. Eli voidaan sanoa, että seurantaan liittyy aluehallinnon rahoittajaviranomaisen suunnasta melko mittavaa kritiikkiä. Seuranta ei palvele hyvin heidän tarpeitaan: käyttäjä ei saa hankerekisterin kautta riittävän tarkkaa kuvaa hankkeissa saavutetuista tuloksista. Myöskään tiedonkeruu hankerekisterin tarpeisiin ei suju ongelmitta. Toisaalta hankerekisteritiedot eivät myöskään ole alueellistettavissa riittävällä tarkkuudella. Talousseurannassa hankerekisterin

käyttökelpoisuus todettiin huonoksi. Seuraavassa on lisäksi muutamia sanallisia kommentteja seurannan toimivuuteen liittyen:

- *Hankkeita ei löydy internetistä, eikä HANKE 2000 -rekisteri sovellu toimintaryhmätyöhön.*
- *Rekisterin raportit eivät palvele tarpeita ja ovat kankeita...ministeriön raporttiprojekti tuo toivottavasti siihen helpotusta. Koska ryhmät eivät pääse rekisteriin on heillä oman ja meillä sitten vielä yhteiset Excel-taulukot tässä välissä. Yhteinen rekisteri helpottaisi suuresti!*

HANKE 2000 -rekisteriä on paranneltu, mutta ainakaan vielä se ei näytä olevan toimiva aluehallinnon (niin TE-keskusten kuin muidenkaan aluehallinnon) edustajien näkökulmasta. Lisäksi Sisäministeriön Fimos-järjestelmässä ei ole vielä LEADER-hankkeita, vaikka Suomen LEADER+ -ohjelmassa nämä tiedot on luvattu sinne toimittaa.

ALMA-ohjelman väliarvioinnissa oli erityisenä arviointikysymyksenä seurantajärjestelmän toiminta: *onko seurantajärjestelmä toiminut tehokkaasti ja luotettavasti?* Keskeisiä tarkastelunäkökulmia tässä olivat: seurantarekisterin tietosisällön luotettavuus, tiedonkeruun ongelmat, kohdentumis- ja vaikutustietojen päällekkäisyys, vaikutustietojen kumulatiivisuus ja rekisteritietojen alueellinen epätarkkuus. Myös ALMA-ohjelman seurannassa HANKE 2000 -rekisteri muodostaa keskeisen osan. ALMA-väliarvioinnissa tehtyjä havaintoja HANKE 2000 -rekisteristä voidaan käyttää LEADER+ -ohjelman väliarvioinnissa hyväksi ainakin jossakin määrin. Seuraavassa on muutamia havaintoja ALMA-väliarvioinnin perusteella:

- *Tietojen päivittymisen aikaviive HANKE 2000 -rekisteriin on huomattavan pitkä. (esim. ilmoitetuista uusista työpaikoista oli noin neljän kuukauden viiveellä tarkasteltuna hankerekisterissä vasta noin 15 %).*

- Rekisterin puutteiden paikkaaminen vie resursseja.
- HANKE 2000 -rekisteri voidaan jäsentää koostuvaksi teknisestä osasta ja palautejärjestelmästä. Edellinen osa näyttäytyy käyttäjälle rekisterin käytön helppoutena ja jälkimmäinen käyttökelpoisten tietojen saamisena rekisteristä. Järjestelmän toimivuus koetaan huonoksi nimenomaan TE-keskuksissa, koska järjestelmän puutteet kärjistyvät niiden tahojen kohdalla, jotka ovat siitä riippuvaisia päivittäisessä toiminnassaan. Järjestelmä on rakennettu palvelemaan keskushallinnon (rahanseurannan) tarpeita, jolloin alueiden tarpeet ovat lähtökohtaisesti ”kaukaisempia”. Käyttökelpoisuus on kyseenalainen keskushallinnon kannalta, kun huomioidaan seurantatietojen realisoitumisen aikaviive HANKE 2000 -järjestelmän kautta käytettäväksi. Hanketoimijoiden rooli on toimia tiedontuottajina.

LEADER+ -väliarvioinnissa HANKE 2000 -rekisterin käytettävyyteen kohdistunutta kritiikkiä pyrittiin selventämään ja kohdentamaan vielä edelleen tarkentavien keskustelujen avulla. Seuraavassa on esitetty TE-keskusten maaseutu-osaston näkökulmasta ongelmakohtia HANKE 2000 -rekisterissä sekä mahdollisia parannusehdotuksia:

Ryhmillä pitäisi olla katseluoikeus HANKE 2000 -rekisteriin, ja mahdollista esittää korjaus-ehdotuksia, mikäli on tallennettu virheellisesti; toimintaryhmillä voisi olla indikaattoreiden tallennusoikeus itsellään, jolloin luvut olisivat oikeellisemmat. Tällöin esim. ministeriö voisi toimia tarvittaessa tietojen tarkistajana (pistokokein). TE-keskuksilla tulisi vähintäänkin olla tiedossa etukäteen ne ajankohdat, jolloin tiedot otetaan järjestelmästä esimerkiksi tulevia rahoituskehyksiä varten. Tällä varmistettaisiin, että toimintaryhmät saisivat samanlaiset lähtökohdat.

HANKE 2000 -rekisterissä on ollut käyttökatoja, mikä on aiheuttanut maksamisviivettä: viiveet haitallisia etenkin pienille hankkeille, esim. vuodenvaihte ja keskikesä.

Vuosittainen kustannuslajijaottelu rahoitushakemuksessa ja rahoituspäätöksessä on koettu hankalaksi: aiheuttaa runsaasti muutospäätöksiä; hankehakemuksessa vuosittainen lajittelu voisi olla helpottamassa hankkeen budjetin laskemista. Rahoituspäätöksessä vuosittaista kustannuslajijakoa ei tarvita. Voitaisiin myöntää kustannuslajeittain vuodet yhteen laskettuna. Maksamisvaiheessa hakija ilmoittaisi kustannukset vuosittain kustannuslajeittain, jolloin lopputulos olisi sama kuin nytkin.

Päätöksiä ulkonäköön voitaisiin vaikuttaa, jotta hakija saa käsityksen, että rahoitus on myönnetty juuri heidän toimintaryhmän alueelta, esimerkiksi lisäämällä toimintaryhmän oman logon.

HANKE 2000 -rekisteriin on tullut vasta vuonna 2003 raportointipuoli, josta saa toimintaryhmittäisiä tietoja. Tähän asti se ei ole palvellut TE-keskuksia riittävän hyvin. tarvitaan lisäksi esim. kuntakohtaisia tietoja (esim. kuntaan syntyneet työpaikat LEADER+ -ohjelman avulla). Käytössä on ollut itse tehtyjä rinnakkaisia excel-tilastoja TE-keskuksissa. MMM:stä voi pyytää raportteja, mutta se on koettu hankalaksi. Koulutusta raporttien käyttöön ei ole vielä juurikaan saatu.

Jos hankepäätöksessä oleva kustannusarvio ylittyy, ja hankkeen hakija laittaa omaa yksityistä rahaa hankkeeseen, ei ylimääräistä yksityistä rahaa ole voinut tallentaa järjestelmään, vaan se jää huomiotta.

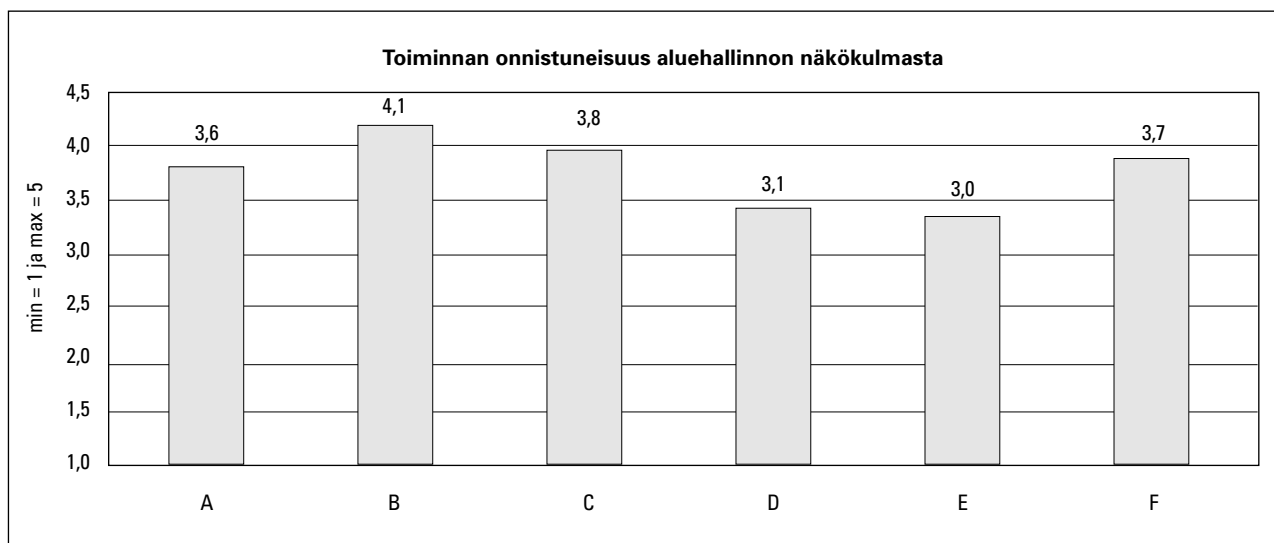
Hankepäätöksen tukiprosentit ovat epäselvät, jos samassa päätöksessä on kehittämistä ja investointeja. Päätöksen tuki on vain TE-keskuksen maksama tuki, vaikka julkiseen tukeen kuuluu myös kunnan osuus. Epäselvyyttä on siinä, paljonko hakija saakaan julkista tukea, ja montako

prosenttia menee koneisiin ja montako kehittämiseen.

Lisäksi on syytä mainita, että useat asiat ovat saaneet myös kiitosta HANKE 2000 -järjestelmän käytössä. Esimerkiksi seuraavat asiat on koettu myönteisiksi ja hyvin kehittyneiksi: varsinaisen päätöksen kirjoittamisen on kerrottu olevan helppoa. Lisäksi toimintaryhmän myöntökiintiö näkyy joka päätöksen jälkeen – kehittynyt ylipäänsä alkuajoista, muun muassa raportointi. Yhdennäköiset päätökset eri TE-keskuksissa helpottavat hankkeiden tarkastamista. Arviointiryhmän kokouksessa 9.10.2003 nousi esille se, että seurantamenettelyyn kokonaisuutena liittyviä ongelmia tulisi pystyä osoittamaan arvioinnissa hieman tarkemmin. Näitä näkökohtia pyritään täydentämään vielä arviointiraportin lopulliseen versioon, siltä osin kuin arvioinnin yhteydessä kerätyn aineiston ja saadun tiedon perusteella on mahdollista tehdä.

Toteutetussa erilliskyselyssä tiedusteltiin lisäksi näkemyksiä LEADER+ -ohjelman hallinto- ja rahoitusjärjestelyiden vaikutuksesta LEADER+ -erityispiirteiden toteutumiseen. Ohjelman erityispiirteillä tarkoitetaan seuraavien lähestymistapojen toteuttamista ohjelman avulla (kuva 16).

Voidaan selvästi havaita, että ohjelman hallinto- ja rahoitusjärjestelyillä on maaseutuosa-asteen näkökulmasta selvästi edistävää vaikutus erityisesti alhaalta ylöspäin suuntautuvan lähestymistavan toteutumiseen. Alueiden väliseen ja kansainväliseen yhteistyöhön maaseutualueiden välillä sekä ns. pilottistrategian toteuttamiseen hallinto- ja rahoitusjärjestelyillä on aika lailla neutraali vaikutus. Näiden erityispiirteiden toteutumisen osalta on tuotu yleensäkin esille se, että toimintaryhmillä on ollut niin kiire, ettei strategioihin ja verkottumiseen ole jäänyt aikaa kuin ”vain välttämätön määrä.”

Kuva 16. TE-keskusten maaseutuosa-asteen edustajien näkemykset LEADER+ -ohjelman hallinto- ja rahoitusjärjestelyiden vaikutuksesta LEADER+ -erityispiirteiden toteutumiseen.

(Vastausvaihtoehdot: 1= merkittävästi heikentävä vaikutus, 2=jonkin verran heikentävä vaikutus, 3=neutraali, 4=jonkin verran edistävää vaikutus, 5 = merkittävästi edistävää vaikutus. 0=en tunne asiaa, ei ole pidetty analysoinnissa mukana.)

A = Alueperusteinen lähestymistapa (kehittämispolitiikka lähtee alueen nykytilasta, vahvuuksista ja heikkouksista)

B = Alhaalta ylöspäin suuntautuva lähestymistapa

C = Paikalliset toimintaryhmät (paikalliset toimintaryhmät tasapainoisia ja edustava otos alueen eri sosiaalis-taloudellisiin piireihin kuuluvia edustajia)

D = Integroitu ja kestävä, teeman ympärille rakentuva pilottistrategia

E = Alueiden välinen ja kansainvälinen yhteistyö maaseutualueiden välillä

F = Verkottuminen (saavutusten, kokemusten ja tietotaidon vaihto)

Keskushallinnon hallinto- ja rahoitusjärjestelyihin liittyvistä näkemyksistä ei saatu kattavaa kokonaiskuvaa, sillä saatu vastausmäärä asiaa koskevaan kyselyyn jäi varsin pieneksi.

13.5 Päätelmät, suositukset ja vastaukset hallinto- ja rahoitusjärjestelmään liittyviin arviointikysymyksiin

- LEADER-toimiston neuvonta, apu ja tuki on ollut hanketoimijoille erityisen tärkeää niin hankkeen toiminta-aikana kuin rahoituksenhakuvaiheessa. Myös TE-keskuksen maaseutuosastoilta annetaan selvä tunnustus toimintaryhmille heidän neuvontatyöskentelystä hankkeille. Lisäksi yhteistyö ja toiminta TE-keskusten maaseutuosastojen ja toimintaryhmien ja myös hankkeiden kanssa on pääsääntöisesti hyvää ja sujuvaa. Hankkeiden opastaminen ja neuvonta on lähellä asiakasta ja samalla toimintaryhmä nopeuttaa ja helpottaa TE-keskuksen hankkeiden rahoituskäsittelyä. Lisäksi toimintaryhmille on annettu todellinen mahdollisuus valita rahoitettavat hankkeet.
- Hanketoimijat korostavat erityisen tärkeäksi sitä, (eli mitä jatkossa huomioitavaa on opittu hankkeiden toteutuksesta), että tarkka suunnittelu auttaa toteuttamaan ne toimenpiteet, joita ajatellen hankkeeseen on lähdetty; kunnollisen hankesuunnitelman merkitys korostuu. *”Suunnittelussa huomioitava kaikki mahdollinen, sillä jos joku asia ei ole mainittu suunnitelmassa, ei sitä myöskään voida rahoittaa.”*
- Hanketoimijoiden näkökulmasta erilaiset hallinto- ja rahoitusjärjestelyihin liittyvät epäkohdat on koettu yhdeksi suurimmiksi ongelmiksi toiminnassa. Hanketoimijoiden tapaan myös toimintaryhmät sekä aluehallinnon edustajat kokevat toimintatavan selvästi liian byrokraattiseksi. Byrokratian on ilmoitettu vaikeutuneen verrattuna edelliseen LEADER II -ohjelmakauteen. Byrokratian

lisääntyminen näkyy yrityshankkeissa: liiallisen byrokratian katsotaan vaikuttavan kielteisesti yrityshankkeiden laajamittaisempaan onnistuneeseen rahoittamiseen ohjelmassa. Yrityshankkeiden käsittelyprosessia pidetään pitkänä ja asiakkaan aikakäsitys on eri kuin viranomaisen. Lisäksi tukitaso ei ole kannustava byrokratiaan nähden. Yritystuen piiriin on kuitenkin saatu aktiivisesti ohjattua sellaisia maaseutuyrityksiä, jotka eivät olisi muualta saaneet (julkista) rahoitusta toimintaansa. Toimintaryhmissä on luonnollisesti yritysneuvonnan järjestämisen onnistumisen suhteen suuria eroavuuksia.

- On tuotu esille se, että byrokratian helpottamiseksi tulisi ottaa käyttöön niin sanottu global grant -menettely. Hakemukset osoitettaisiin tällöin toimintaryhmälle ja toimintaryhmä tekisi rahoituspäätökset ja hoitaisi maksatukset alusta loppuun.
- Hallintorahan riittämättömyys aiheuttaa toimintaryhmille ongelmia. Kaksi kokopäiväistä henkilöä toimintaryhmän toimistossa näyttäisi olevan vähintäänkin tarvittava työpanostus. Tässä kohtaa on huomioitava toimintaryhmien väliset eroavuudet mm. alueellisissa tekijöissä, kuten kohdealueen koko ja etäisyydet. Hallintorahasta maksetaan palikat yms., mutta myös tiedottaminen, osallistuminen kansalliseen ja Euroopan laajuisen verkostoyksikön toimintaan, kansainvälisten hankkeiden esivalmistelu, koulutus- ja tiedotustilaisuuksien järjestäminen ja ulkopuolisten asiantuntijoiden ja palveluiden käyttö katetaan hallintorahasta. Määrällisenä tavoitteena ohjelmassa on ohjelman aikaisina työpaikkoina 240 henkilötyövuotta, mikä on keskimäärin noin 1,6 henkilötyövuotta yhtä toimintaryhmää kohden (laskettuna kuuden vuoden toiminta-ajalla).

Suosituks:

- Erilaiset hallinto- ja rahoitusjärjestelyihin liittyvät epäkohdat ovat hanketoimijoiden

näkökulmasta merkittävimpiä kehittämiskoh- teita. Erityisesti byrokratiaa tulee pyrkiä vä- hentämään kaikessa missä se on mahdollista, ja näin ollen parantaa toiminnan sujuvuutta. Toiminnan yksinkertaistaminen on tarpeen erityisesti hanketoimijoiden suuntaan. Tämä on yksiselitteinen vaatimus kaikilta ohjelman toteutuksen tasoilta. Toiminnan yksinkertaistamisella varmistetaan, että alhaalta ylöspäin -periaatetta parhaiten toteuttavat pienet toi- mijat pysyvät toimintaryhmätyössä mukana.

- Rahoituspäätöksissä ja maksatuksessa tulee pyrkiä vähentämään turhia päällekkäisyyk- siä. Lisäksi tulisi miettiä miten maksatusten yhteydessä vaadittavaa raportointia voidaan keventää, kuitenkin heikentämättä tarpeen vaatimaa valvontaa. Näillä toimilla edesaute- taan myös sitä, etteivät toimintaryhmätyössä mukana olevat toimijat turhaudu liikaa toi- mintaan.
- Hallintorahan riittävyyteen tulisi löytää rat- kaisu. Mikäli mahdollista: toimintaryhmien tehtävien muuttamista asetuksessa tulisi pohtia hallintorahalla ostettaisiin vain hallin- topalvelut ja kehittämisvelvoite siirrettäisiin pois sen piiristä.

13.5 Osa-alueittaiset päätelmät ja suositukset:

Hakumenettely

Päätelmät:

- Vaikka toimintaryhmien antama neuvonta ja apu hankkeille on yleisesti koettu tärkeäksi, niin toimintaryhmien tekemässä hankeval- mistelussa on kuitenkin puutteita. Toiminta- ryhmien väliset eroavuudet toiminnassa ovat eri tehtäväalueilla hyvinkin suuret.
- Hankkeiden hakuprosessin sujuvuuteen koh- distuva kritiikki aiheutuu myös hallinnon byrokraattisuudesta. Varsinkin pienten yri- tyshankkeiden hakuprosessi koetaan erityisen

byrokraattiseksi: ”*sama määrä paperia, kuin suuremmassa hankkeessa, sekä käsittely- prosessin hitaus, jota pienet yritysasiakkaat eivät tahdo ymmärtää.*” Byrokratian vähen- tämistä tarvitaan, jotta turvataan edelleen hankeideoiden eteneminen hankkeiksi. On olemassa pelko, että hyvistä hankeideoista, etenkin elinkeinollisista, luovutaan byrokra- tian pelossa yhä useammin ja pyritään löytä- mään sen sijaan jokin muu rahoituskanava.

- Ohjelmasta rahoitettavien hankkeiden valinta- kriteereiden selkeyteen, erityisesti rahoittajan, mutta myös toimintaryhmien suunnalta ei olla täysin tyytyväisiä. Ohjelmassa sovelletaan li- säksi liikaa muiden ohjelmien säädöksiä. Lain- säädäntöä tulisi selkeyttää ja kirjoittaa auki erikseen mm. se, mitä LEADER+ -ohjelmasta rahoitetaan ja millä tukitasolla: tällä hetkellä rahoittajan on vaikeaa päätellä mitä pykälää LEADER+ -hankkeissa noudatetaan. Rahoi- tettavien hankkeiden valintakriteereiden sel- keyttämisellä voidaan omalta osaltaan vähen- tää myös TE-keskusten välisiä tulkintaeroja. Lisäksi hankehaussa vaadittavien liitteiden määrää tulisi mahdollisuuksien mukaan vä- hentää, jotta hakukäsittelystä tulisi hankeha- kijoiden suuntaan vähemmän byrokraattinen.

Suositukset:

- Byrokratian vähentämiseen tulee pyrkiä erityisesti pienten yrityshankkeiden osalta. Yksinkertaistusta tarvitaan, jotta todella tukea tarvitsevat uskaltavat sitä hakea. On varottava sellaisen tilanteen muodostumista, että (nykyisellä byrokratialla) hakevat vain ne, jotka eivät tukea todellisuudessa tarvitse. Kohtuullisen selkeänä kantana on ilmaistu, että hankekoon tulisi vaikuttaa byrokratian määrään: mitä pienempi hanke, sitä kevyempi byrokratia ja sitä kautta myös nopeutunut käsittely.
- Keskushallinnon kautta tulevaa ohjeistusta on selkeytettävä, jotta ohjeiden ja säädös-

ten käytäntöön soveltamisen rajat olisivat mahdollisimman yksiselitteiset (vrt. ALMA-väliarviointi). Tällä tulee erityisesti pyrkiä rahoitettavien hankkeiden valintakriteereiden selkeyttämiseen.

Päätöksenteko

Päätelmät:

- Päätöksenteon (rahoitusvaiheen) ongelma on rahoituspäätösten saamisen hitaus. Tämä on pääasiallisesti henkilöstöresurssikysymys, mutta myös muita aikaviiveen syntymistä ylläpitäviä syitä on nähtävissä. Vaadittavien hankehakemusten liitteiden lukumäärä on mittava ja TE-keskus vaatii paljon täydennyksiä ja lisäselvityksiä, mikä luonnollisesti hidastaa käsittelyaikoja. Toisaalta tämä on osittain seurausta hakemusten epäselvyyksistä. Lisäksi päätöksentekoa hankkeista tulisi useiden toimintaryhmien mielestä muuttaa, sillä hallituksen päätöksenteko ei toimi kunnolla ja se pitkittyy ja tekee päätöksenteosta työlästä.
- Työnjako rahoituspäätösten teossa TE-keskusten ja toimintaryhmien välillä on toiminut sitä paremmin mitä pidemmälle ohjelmakausi on edennyt, eikä TE-keskusten ole koettu yksittäisiä tapauksia lukuun ottamatta puuttuneen toimintaryhmien tekemiin hankesityksiin tarkoituksenmukaisuusharkinnan alla. Tosin aivan selkeä toimintaryhmien ja TE-keskusten valta-vastuu-kysymys rahoituspäätösten tekemisessä ei vielä ole. Vastuuta rahoituspäätöksistä (kokonaan) ollaan paikoin myös valmiita siirtämään paikallisille toimintaryhmille.
- Joustavuutta toivotaan lisää toimintaan: muutosten tekemisten toivottaisiin olevan helpompaa ja joustavampaa. Lisäksi toimintaa hankaloittaa hanketoimijoiden mielestä säännösten muuttuminen hankesuunnitelman ja toteutuksen aikana liian paljon. TE-keskus-

ten väliset alueelliset tulkintaerot on todettu liian isoiksi.

Suosituks:

- Rahoituspäätösten tekemistä tulee pystyä nopeuttamaan ja helpottamaan. Tämä vaatii lisäresurssointia erityisesti TE-keskuksiin. Kuitenkin pidemmällä aikavälillä tulisi pyrkiä systeemin nopeuttamiseen byrokratian keventämisen kautta. Esimerkiksi rahoittajan vaatimien liitteiden määrää tulisi vähentää mm. tehostamalla eri tietorekistereiden käyttöä ja suhteuttamalla liitevaatimukset hankkokoon. Toiminnan nopeuttamiseksi tärkeitä toimia voidaan pyrkiä edistämään myös toimintaryhmän hallitustasolla: pienten hankkeiden rahoituspäätöstentekoon ei välttämättä tarvittaisi edellyttää paikallisen toimintaryhmän hallituksen päätöstä.

Maksatus

Päätelmät

- Maksatus toimii ohjelmassa kokonaisuudessaan vain kohtuullisesti. Erityisesti maksatusten saamisen aikaviive on liian pitkä. Tähänkin ongelmaan on ensisijaisena syynä henkilöstöresurssien puute samanaikaisesti byrokratian lisääntymisen myötä kasvaneiden tehtävien suorittamiseksi. Rahoittajan vaatimien liitteiden runsas määrä aiheuttaa lisäksi viivästyksiä. Ylipäänsä rahoittajan raportointivaatimuksia pidetään hieman raskaina, erityisesti yrityshankkeissa.
- Jälkikäteen tapahtuva rahoitus aiheuttaa suuria ongelmia pienille toimijatahoille, jotka ovat usein lähes varattomia. Välirahoituksen hankkiminen on suuri kynnys monille toimijoille. Alhaalta ylöspäin -periaate toimisi näiden yhteisöjen kautta kuitenkin parhaiten. Ratkaisuksi on ehdotettu pienten hankkeiden hallinnollista keventämistä ja maksatuksen voisi siirtää kokonaan toimintaryhmille.

Tämä tarkoittaisi luonnollisesti myös vastuun siirtämistä toimintaryhmille.

Suosituks:

- Maksatusta tulee nopeuttaa. Tämä vaatisi eittämättä lisäresurssointia TE-keskuksiin. Myös rahoittajan vaatimien liitteiden määrää tulisi pyrkiä vähentämään mm. tehostamalla eri tietorekistereiden käyttöä ja ottamalla hankekoot huomioon maksatuksen liitevaatimuksissa paremmin. Toisaalta maksatusten siirtäminen toimintaryhmille tai maksatuksen järjestäminen enemmän toimintaryhmän asiantunteemukseen luottaen voisivat olla ratkaisuja ongelmaan. Tässä voisi olla alueellisen kokeilun paikka, esimerkiksi jokin vapaaehtoinen ryhmä tai ryhmät voisivat pilotoida asiaa. Vallan ja vastuun siirtämisellä toimintaryhmille maksatuksen osalta voitaisiin päästä parempaan asiakaslähtöisyyden toteuttamiseen. Samalla kuitenkin toimintaryhmille tulisi ohjata myös enemmän resursseja, sillä tällä hetkellä maksatukset vievät liikaa kaikkien toimijoiden aikaa ja varsinaiseen kehittämistyöhön ei toimintaryhmillä jää useinkaan tarpeeksi aikaa.
- Väliarahoituksen hankkimiseen liittyviä kehittämistoimia tulee edistää erityisesti, jotta pienet hyvin alhaalta ylöspäin -periaatetta toteuttavat hankehakijoiden edellytykset osallistua LEADER+ -toimintaan säilyvät. Esimerkiksi viivästyttämällä hankkeille maksettujen ennakoiden ”takaisinmaksua” voitaisiin helpottaa väliarahoitusongelmaa. Myös (puskuri-) rahastotyyppiset ratkaisut voisivat tulla kysymykseen.

Seuranta

Päätelmät

- Seuranta saa arvioinnissa kaikkein mittavinta kritiikkiä verrattuna muihin ohjelman hallintomallin osa-alueiden sujuvuuteen. Seuranassa keskeinen tekijä on HANKE 2000 -tie-

tojärjestelmä, johon hankepäättöksen tekevä viranomais syöttää keskeiset tiedot. Tämä hankerekisteri ei kuitenkaan toimi kaikkien näkökulmasta niin kuin sen toivottaisiin toimivan. Erityisesti se ei palvele paikallisia toimintaryhmiä. On huomattava, että toimintatomuus ei johdu varsinaisesti itse rekisteristä teknisessä mielessä, vaan kritiikki kohdistuu pikemminkin sen käytettävyyteen. Hankerekisterin käytettävyyteen ei olla tyytyväisiä myös sen keskeisen käyttäjätahon eli TE-keskuksen näkökulmasta. Jotkin TE-keskukset käyttävätkin omia seurantarekistereitä kuten myös toimintaryhmät. Useiden päällekkäisten rekistereiden yhtäaikainen käyttö ei ole pidemmällä aikavälillä tehokasta ja tarkoituksenmukaista.

- Indikaattoritietojen syöttämisessä hankerekisteriin on puutteita: tietojen päivittymisen aikaviive on liian pitkä, jotta seuranta toimisi tarpeeksi ajantasaisena. Tietojen syöttämisessä on myös mitä ilmeisimmin aliraportointia (mm. laadullisten tavoitteiden seuranta). Tähän on omalta osaltaan vaikuttanut se, ettei TE-keskuksissa voida tarkistaa rekisteriin siirrettäviä tietoja resurssien puutteen vuoksi.

Suosituks:

- HANKE 2000 -tietojärjestelmä tulee saada toimimaan siten, että se palvelee kaikkien aiottujen käyttäjien tarpeita (vrt. ALMA-väliarviointi). Mikäli järjestelmä ei ole ajantasainen (ja siitä johtuen luotettava), ja viranomaispäätökset tehdään ainakin osittain järjestelmästä saatavien tietojen perusteella, niin paikallisten toimintaryhmien saamat rahoituspäätökset samoin kuin päätökset toimintaryhmien rahoituskehyksistä perustuvat sattumanvaraiseen tietoon. On huolehdittava, että erityisesti TE-keskuskäyttäjien osalta järjestelmän käytettävyys tulee saattaa kuntoon. Lisäksi LEADER+ -hanketiedot tulee siirtää myös Fimos-järjestelmään.

- Paikallisilla toimintaryhmillä tulisi olla vähintään katseluoikeus HANKE 2000 -järjestelmään, ja mahdollista esittää korjaus ehdotuksia, mikäli indikaattoreita on sinne tallennettu virheellisesti. Lisäksi TE-keskuksilla tulisi vähintäänkin olla tiedossa etukäteen ne ajankohdat, jolloin tiedot otetaan järjestelmästä esimerkiksi tulevia rahoituskehyksiä varten. Tällä varmistettaisiin, että eri toimintaryhmät saisivat samanlaiset lähtökohdat. Vaihtoehtoisesti toimintaryhmillä voisi myös olla indikaattoreiden tallennusoikeus itsellään, jolloin luvut olisivat oikeellisemmat.

Lisäksi seuraavat asiat on nähty puutteellisiksi ja niihin on esitetty konkreettisia parannusehdotuksia:

- *Vuosittainen kustannuslajijaottelu rahoitus-hakemuksessa ja rahoituspäätöksessä on koettu hankalaksi: aiheuttaa runsaasti muutospäätöksiä – hankehakemuksessa vuosittainen lajittelu voisi olla helpottamassa hankkeen budjetin laskemista. Rahoituspäätöksessä vuosittaista kustannuslajijakoa ei tarvita. Voitaisiin myöntää kustannuslajeittain vuodet yh-*

teen laskettuna. Maksamisvaiheessa hakija ilmoittaisi kustannukset vuosittain kustannuslajeittain, jolloin lopputulos olisi sama kuin nytkin.

- *Päätöksen ulkonäköön voitaisiin vaikuttaa, jotta hakija saa käsityksen, että rahoitus on myönnetty juuri heidän toimintaryhmänsä alueelta, esimerkiksi lisäämällä toimintaryhmän oma logo.*
- *Jos hankepäättöksessä oleva kustannusarvio ylittyy, ja hankkeen hakija laittaa omaa yksityistä rahaa hankkeeseen, ei ylimääräistä yksityistä rahaa ole voinut tallentaa järjestelmään, vaan se jää huomiotta.*
- *Hankepäättöksen tukiprosentit ovat epäselvät, jos samassa päätöksessä on kehittämistä ja investointeja. Päätöksen tuki on vain TE-keskuksen maksama tuki, vaikka julkiseen tukeen kuuluu myös kunnan osuus. Epäselvyyttä on siinä, paljonko hakija saakaan julkista tukea, ja montako prosenttia menee koneisiin ja montako kehittämiseen.*

Taulukko 87. Arvioitsijan vastaukset hallinto- ja rahoitusjärjestelyihin liittyviin arviointikysymyksiin

Arviointikysymys:	Arvioitsijan päätelmät:
Missä määrin viranomaisten, hallinnon ja paikalliskumppaneiden käyttöön ottamat hallinto- ja rahoitusjärjestelyt ovat edistäneet ohjelman vaikutusten maksimointia? (26) Missä määrin ne ovat estäneet sitä? (5.2) Miten LEADER+ -ohjelman hallintomalli vaikuttaa ohjelmapirosessin sujuvuuteen? (29) Onko realistisia vaihtoehtoja nykyiselle hallintomallille? (8)	LEADER -toimiston neuvonta, apu ja tuki on ollut hanketoimijoille erityisen tärkeää niin hankkeen toiminta-aikana kuin rahoituksenhakuvaiheessa. Myönteistä on se, että hankkeiden opastaminen ja neuvonta ovat lähellä asiakasta ja samalla toimintaryhmät helpottavat ja nopeuttavat omalta osaltaan hankkeiden rahoituskäsitelyä. Hallinto- ja rahoitusjärjestelyt eivät toimi kaikilta kohdilta sujuvasti. Toiminta on koettu liian byrokraattiseksi: mm. päällekkäisyyksiä on rahoituspäätösten tekemisessä ja maksatuksissa: maksatushakemukset ja -päätökset käydään läpi kahteen kertaan. Hankkeiden, erityisesti pienten ja pienten yrityshankkeiden, hakuprosessi, rahoituspäätöksenteko ja maksatukset on koettu byrokraattiseksi. Vaadittavien hankehakemusten liitteiden lukumäärä on mittava ja hakijoilta vaaditaan usein täydennyksiä ja lisäselvityksiä. Toimintaryhmien tekemässä hankevalmistelussa on siten myös puutteita, ja toimintaryhmien väliset eroavuudet tämän tehtävän suorittamisessa ovat suuria. Kaikki tämä aiheuttaa viivästyksiä. Erityisesti maksatuksen saamisen aikaviive on liian pitkä. Henkilöstöresurssien puute on ilmoitettu tähän ensisijaiseksi syyksi, kun samanaikaisesti byrokratian lisääntymisen myötä ovat rahoittajan tehtävät kasvaneet. Byrokratian määrä on kasvanut edelliseltä ohjelmakaudelta. Viivästyksiin ja TE-keskusten välisiin tulkintaeroavuuksiin omalta osalta vaikuttaa myös se, että ohjelmasta rahoitettavien hankkeiden valintakriteerit eivät ole tarpeeksi selkeät, sillä nyt on epäselvyyksiä siitä, mitä ohjelmasta rahoitetaan. Valintakriteerien tulisi olla täysin näkyviä ja siten alueellisia tulkintaeroja ei tulisi päästä syntymään. Jälkikäteen maksettava rahoitus aiheuttaa suuria ongelmia pienille toimijatahoille, jotka ovat usein lähes varattomia. Väli- ja rahoituksen hankkiminen on siten suuri kynnys monille toimijoille. Lisäksi hallintorahan riittämättömyys aiheuttaa toimintaryhmille ongelmia. Seuranta saa osakseen kaikkein mittavimman kritiikin ohjelman hallintomallin eri osa-alueista. HANKE 2000 -hankerekisteri on keskeinen tekijä kritiikin kohteena. Hankerekisteri ei toimi niin kuin sen haluttaisiin, ja se ei palvele paikallisia toimintaryhmiä eikä TE-keskuksia. Kyse on nimenomaan rekisterin käytettävyydestä, ei sen teknisestä toimivuudesta.

Arviointikysymys:	Arvioitsijan päätelmät:
Missä määrin viranomaisten, hallinnon ja paikalliskumppaneiden käyttöön ottamat hallinto- ja rahoitusjärjestelyt ovat edistäneet ohjelman vaikutusten maksimointia? (26) Missä määrin ne ovat estäneet sitä? (5.2) Miten LEADER+ -ohjelman hallintomalli vaikuttaa ohjelmajärjestelmän sujuvuuteen? (29) Onko realistisia vaihtoehtoja nykyiselle hallintomallille? (8)	Suosituksien Toimintaa tulee yksinkertaistaa erityisesti hanketoimijoiden suuntaan. Tällä vähennetään byrokratiaa ja pyritään varmistamaan, että alhaalta ylöspäin -periaatetta parhaiten toteuttavat pienet toimijat pysyvät toimintaryhmissä mukana. Toiminnan yksinkertaistamista tulee edistää mm.; vähentämällä turhia päällekkäisyyksiä rahoituspäätöksenteossa ja maksatuksessa, kuitenkin heikentämättä tarpeen vaatimaa kontrollia; selvittämällä keskushallinnon kautta tulevaa ohjeistusta, jotta ohjeiden ja säästöjen käytäntöön soveltamisen rajat olisivat mahdollisimman yksiselitteiset; rahoituspäätösten tekemistä tulee helpottaa mm. rahoittajan vaatimien liitteiden määrän vähentämisellä ja pyrkimällä tehostamaan eri tietorekistereiden käyttöä. Niin rahoituspäätöksenteossa kuin maksatuksessa voitaisiin ottaa huomioon hankkeet paremmin: pienille hankkeille tarvitaan kevyemmät liitevaatimukset. Näillä toimilla yhdessä lisäresursoinnilla erityisesti maksatuksessa, voidaan nopeuttaa päätösten ja maksatuksen tekoa. Nopeuttamiseksi tähtäviä toimia voidaan pyrkiä edistämään myös toimintaryhmän hallitustasolla: pienten hankkeiden rahoituspäätösten tekoon ei välttämättä tarvitsisi edellyttää paikallisen toimintaryhmän hallituksen päätöstä. Maksatuksen siirtämistä toimintaryhmille tai maksatuksen järjestämistä enemmän toimintaryhmien asiantuntemukseen luottaen tulee harkita. Tässä kohtaa voisi olla alueellisen kokeilun mukana, esimerkiksi jokin toimintaryhmä tai -ryhmät voisivat toimia pilotteina kokeilussa. Tämän onnistumiseksi täytyy kuitenkin löytyä niin toimintaryhmän tahtoa kuin asianmukaiset resurssitkin. Tätä kautta olisi mahdollisuuksia päästä vielä parempaan asiakaslähtöisyyden toteuttamiseen. Samalla helpotettaisiin välirahoituksen hankkimiseen liittyviä ongelmia. Välirahoituksen hankkimisen edistämistä tarvitaan: esimerkiksi viivästyttämällä hankkeille maksettujen ennakoiden ns. takaisin maksua voitaisiin helpottaa välirahoitusongelmaa. Lisäksi rahastopohjainen ratkaisu voisi olla mahdollinen. Lisäksi hallintorahan riittämättömyyteen tulee löytää ratkaisu: toimintaryhmien tehtävien muuttamista asetuksessa tulisi pohtia mahdollisuuksien mukaan. Tällöin hallintorahalla ostettaisiin vain hallintopalvelut ja kehittämisvelvoite siirrettäisiin pois hallintorahan piiristä ja siihen varattaisiin muuta rahoitusta. HANKE 2000 -tietojärjestelmä tulee saada toimimaan siten, että se palvelee käyttäjien tarpeita (vrt. ALMA -väliarviointi). On vaarana, että mikäli järjestelmä ei ole ajantasainen ja toisaalta mikäli järjestelmään syötettävät tiedot ovat oikeita ja mahdollisimman ajantasaisia. Paikallisilla toimintaryhmillä tulisi olla katseluoikeus HANKE 2000 -järjestelmään, ja mahdollista esittää korjausehdotuksia, mikäli indikaattoreita on sinne tallennettu virheellisesti; toimintaryhmillä voisi myös olla indikaattoreiden tallennusoikeus itsellään, jolloin luvut olisivat oikeellisemmat. Tällöin esim. ministeriö voisi toimia tarvittaessa tietojen tarkistajana. Lisäksi LEADER+ -hanketiedot tulee saattaa myös Fimos-järjestelmään.
Missä määrin nykyiset hallinto- ja rahoitusjärjestelyt kaikilla tasoilla ovat helpottaneet LEADER+ -menetelmän ja sen kunkin erityispiirteen täytäntöpanoa? (5.3)	Ohjelman hallinto- ja rahoitusjärjestelyillä on ollut edistävää vaikutus erityisesti alhaalta ylöspäin suuntautuvan lähestymistavan toteutumiseen. Tämä on toteutunut erityisesti suhteessa suuriin tavoiteohjelmiin nähden. Periaatteen toteutumisesta on selkeänä osoituksena mm. se, että hankkeiden opastaminen ja neuvonta ovat lähellä asiakasta. Tosin ns. ammattihaikijoiden määrä on lisääntynyt ja samoin bulvaaneja käytetään enemmän. Välirahoituksen puute on myös tällä hetkellä uhkana alhaalta ylöspäin -periaatteen toteuttamiselle. Samoin byrokratian lisääntyminen ei tue periaatteen toteutumista, sillä ruohonjuuritason toiminnassa tulisi pikemminkin edistää mahdollisimman yksinkertaistettuja hallinto- ja rahoitusjärjestelyjä. Hallinto- ja rahoitusjärjestelyillä on ollut kohtuullisen edistävää vaikutus ns. paikallisuuden (paikallisten toimintaryhmien katsotaan olevan kohtuullisen tasapainoisia ja edustava otos alueen eri edustajista), verkottumisen ja alueperusteisen lähestymistavan toteuttamiseen. Paikallisuuden onnistuneesta toteutumisesta esimerkkinä on vaatimus kolmikannasta toimintaryhmän hallinnossa. Vaikka kolmikanta on jäykkä ja hidas päätöksenteon toimintatapa, niin sen avulla on saatu aikaan monipuolista keskustelua päätöksentekovaiheessa ja laajempi viestinviejäjoukko kentälle. Lisäksi sen on sanottu antavan toimintaryhmän selvän kannanoton hankepäätöksistä rahoittajan suuntaan. Toisaalta kolmikannan ei tulisi kuitenkaan hidastaa tarpeettomasti hankkeiden rahoituspäätösten tekemistä. Alueperusteista lähestymistapaa on tukenut puolestaan se, että paikallisilla toimintaryhmillä on todellinen mahdollisuus valita rahoitettavat hankkeet. Näin toimintaryhmillä on myös ollut mahdollisuus toteuttaa nimenomaan omaa paikallista kehittämissuunnitelmaansa. Alueiden väliseen ja kansainväliseen yhteistyöhön maaseutualueiden välillä sekä ns. pilottistrategian toteuttamiseen hallinto- ja rahoitusjärjestelyillä on ollut aika lailla neutraali vaikutus. Näiden erityispiirteiden toteutumisen osalta on tuotu yleensäkin esille se, että toimintaryhmillä on ollut niin kiire, ettei strategioihin ja verkottumiseen ole jäänyt aikaa kuin "vain välttämätön määrä." Hallintorahan riittämättömyys on tässä kohtaa merkittävä tekijä. (suositukset sisältyvät muihin arviointikysymyksiin)
Miten ei-maatilakytäntäisten yrityshankkeiden rahoitus ja yhteistyö viranomaisten kanssa on onnistunut? (30)	Ei-maatilakytäntäisten yrityshankkeiden rahoitus ja yhteistyö eri viranomaisten kanssa on toiminut kohtuullisen hyvin. Yrityshankkeet nähdään ohjelmassa pääsääntöisesti myönteisiksi. Ne eivät tuo merkittävää lisäarvoa yritysrahoitukseen, mutta maaseudun, ja siten LEADERin, toimijakentälle kylläkin. Yrityshankkeiden osalta erityisesti liiallisen byrokratian katsotaan vaikuttavan kielteisesti yrityshankkeiden laajamittaisempaan onnistumiseen rahoittamiseen ohjelmassa. Yrityshankkeiden käsittelyprosessit ovat pitkät ja tukitaso on toisinaan vähämerkityksinen, eikä siten toimintaa nähdä kannustavaksi byrokratiaan nähden. Toisaalta myös toimintaryhmien yritysneuvonnan tasoa pidettiin erittäin vaihtelevana (useimmiten kuitenkin heikkona). Yrityshankkeet ovat kuitenkin niitä hankkeita, joilla on yleisesti ottaen parhaimmat edellytykset luoda suoraan uusia työpaikkoja.

14. Toimintaryhmien itsearviointi

Heimo Keränen

Arviointikysymys: Millaisia arviointitoimia paikalliset toimintaryhmät ovat toteuttaneet?

14.1 Johdanto

Tavoitteena on selvittää, miten itsearviointi on toteutunut (laajuus ja toteuttamistavat). Lisäksi selvitetään, mihin itsearviointi on kohdistunut ja miten itsearviointia on hyödynnetty.

Arviointi on toteutettu seuraavilla menetelmillä ja aineistoilla (on käynnissä koko arviointijakson ajan):

1. Arvioinnin aikana on käyty ja käydään läpi erilaisia aineistoja: toimintaryhmien itsearviointiraportit, haastatteluaineistot ja kyselyaineistot. Valmiina aineistoina tullaan tässä arvioinnissa jatkossa käyttämään yhä enemmän itsearviointisuunnitelmia ja -raportteja.
2. Menetelmänä ovat olleet ja ovat fokusryhmähaastattelut, dokumenttien sisältöanalyysit, teemahaastattelut, eksperttipaneeli, surveymenetelmät sekä osallistuva havainnointi (itsearviointikoulutusten yhteydessä).

Itsearviointi on itse tehtyä arviointia. Itsearvioinnissa ei siis kiinnitetä huomiota arvioinnin jääviyteen: tärkeitä ovat ainoastaan arviointinäkökulma ja menetelmät sekä arviointitiedon hyödyntäminen. Arviointi on myös tässä tapauksessa tarkoitettu tuottamaan ohjelmasta tai hankkeesta kokonaisvaltaista ja kriittistäkin tietoa. Tästä tavoitteesta johtuen arvioinnin systemaattisuus on välttämätön.

Mitä arvioidaan? Arviointi voidaan eritellä arvioinnin kohteen mukaan. Esimerkiksi hanke tai toimintaryhmä otetaan tyypillisesti kokonaisuudessaan arvioinnin kohteeksi. Tällöin on mahdollista tehdä myös tietyllä tavalla painotettu kokonaisarviointi. *Kokonaisarviointi* tarkoittaa

käytännössä ohjelman tai hankkeen kaikkien osien ja ulottuvuuksien arviointia. Kokonaisarviointi on toisaalta laajin arviointimuoto ja toisaalta myös tarkkuustasoltaan yleisin. Vaikka arviointitehtävä on aina syytä rajata ennen arvioinnin toteuttamista, käsittää kokonaisarviointi yleensä tietyt ”pakolliset” asiakokonaisuudet (eritasojen tavoitteet) ja sen lisäksi erityisasteet sen mukaan, miten ne on suunnitelmaan kirjattu.

Jos kokonaisarviointi ei jostakin syystä ole ajan-kohtainen, on mahdollista tehdä *osa-arviointi*. Osa-arviointi ja kokonaisarviointi voivat olla myös toisiaan täydentäviä ja jopa rinnakkaisia. Tyypillisimpiä osa-arvioinnin kohteita ovat esimerkiksi

- relevanssin arviointi; tavoitteiden asettaminen suhteessa tarpeisiin
- hallinnon ja talouden arviointi; toimeenpanon arviointi
- tuotos- ja tulosalviointi
- vaikuttavuusalviointi.

Arviointi voidaan myös teemoittaa. *Teemaarvioinnin* kohteena voi olla myös esim. suunnitelmaan sisällytetty erityinen osio tai tehtävä. EU:n osarahoitteisissa hankkeissa on joitakin erillisteemoja, jotka toiminnassa on aina huomioitava. Näitä ovat varsinkin ympäristö ja tasa-arvo, mutta myös esimerkiksi yhteistyö, verkostoituminen, osaaminen jne.

Mikä on arvioinnin näkökulma ja fokus? Itsearviointi voi olla formatiivinen, eli toimintaprosessiin suuntautunut. Tällöin sen keskeinen kysymys on: Mitä tapahtuu kun prosessi on käynnissä? Tällaisessa toimintaprosessiin kohdistuvassa arvioinnissa hyödynnetään erityisesti kvalitatiivista tietoa, joten tiedonhankinnassa käytetään paljon haastattelua ja havainnointia. Tämä on tyypillinen väliarviointin näkökulma. Toisaalta arviointi voi olla myös *summatiivinen*, eli tuloksiin ja vaikutuksiin suuntautunut, jolloin hyödyn-

netään ensisijassa kvantitatiivista tietoa. Tässä arviointityypissä yritetään vasta kysymykseen: Mitä tuotoksia, tuloksia ja vaikutuksia syntyy? Tämä on puolestaan tyypillinen jälkiarvioinnin näkökulma. Käytännössä toimintaryhmien itsearviointi on yleensä välimuoto edellä esitetyistä (erityisesti väliarviointi). Tällöin peruskysymys, joka voisi sopia toimintaryhmille, voisi kuulua: Miten toimintaa voidaan parantaa, tehostaa tai saada tuloksellisemmaksi?

Miten toimintaryhmissä voidaan arvioida itsearviointina? Tässä yhteydessä on syytä pohdita arviointimenetelmiä ja itsearviointiprosessin läpivientimahdollisuuksia toimintaryhmissä. Käytännössä arviointiprosessi vaatii viitekehysten, jonka avulla varsinainen ”itsearviointisuunnitelma” ja arviointiprosessi hahmotetaan. Se voidaan aukaista esimerkiksi seuraavien vaiheiden kautta (jotka ovat välttämättömiä jokaisessa arviointitapauksessa):

1. vaiheessa kartoitetaan *ongelmat ja arvioinnin tarkoitus*
2. vaiheessa (tai yhtä aikaa ensimmäisen vaiheen rinnalla) pohditaan arvioinnin *näkökulmaa* (prosessi, tulos vai molemmat painopisteinä)
3. vaiheessa pohditaan auki ja muotoillaan konkreettiset *arviointikysymykset* (joihin halutaan vastaukset)
4. vaiheessa valitaan arviointikysymyksiin sopivat ja käytettävissä olevat *arviointimenetelmät* sekä valitaan *tiedonkeruustrategia* olemassa olevalle ja tarvittavalle lisätiedolle
5. vaiheessa valitaan *analyysi- ja johtopäätösentekomenetelmät*
6. vaiheessa *tehdään arviointi*
7. vaiheessa *sovelletaan tuloksia käytäntöön*.

Tämän vaiheistuksen ymmärtäminen ja hahmotaminen on välttämätön ns. ”suunnitteluvaihe” ennen itsearvioinnin suorittamista. Itsearvioinnin tilaa voidaan arvioida sen kautta, miten syvällisesti tai tehokkaasti edellä esitetyt vaiheet on toimintaryhmien kohdalla käyty läpi. Toimintaryhmien tekemää itsearviointia arvioidaan edellä mainittua taustakehystä vasten.

14.2 Keskeisiä huomioita

Yleistilanne

Noin neljäsosa LEADER-toimintaryhmistä on aloittanut systemaattisen itsearvioinnin, puolet on aloittanut suunnittelun ja neljännes ei ole tehnyt käytännössä juuri mitään. Yleisesti voidaan siis luonnehtia, että suunnitelmallinen arviointi ei ole vielä alkanut, mutta ”arviointi” on ollut keskusteluissa toimintaryhmissä esillä ja tullut näin käsitteenä tutuksi. Viimeisen vuoden aikana arviointitilanne on selvästi parantunut. Arvioinnin suunnittelu, tai ainakin suunnittelun pohdinta, on parhaillaan käynnissä lähes kaikissa toimintaryhmissä. Näin ollen myös konkreettisia tuloksia on odotettavissa viimeistään ensi keväänä. Toimintaryhmät voidaan jakaa itsearvioinnin suhteen kolmeen ryhmään niiden toiminnan systemaattisuuden mukaan:

Pisimmällä ovat *edelläkävijät*, jotka ovat tehneet suunnittelun ja saaneet jo arviointiprosessitkin käyntiin. Neljäsosa toimintaryhmistä tekee jo systemaattista arviointia. Useimmiten arviointi on ollut formatiivista väliarviointia koko toimintaryhmän tai sen jonkin osan toimintaan liittyen. Lomakekyselyt ovat olleet yleensä käytössä ja niistä saatuja tuloksia on viety käytäntöön erilaisilla toiminnanjohtaja- ja ohjausryhmäkeskeisillä tai muilla ”spontaaneilla” toimintamalleilla.

Suurimman ryhmän muodostavat arvioinnin tarpeellisuuteen *heränneet* tai herätyksen saaneet, jotka ovat suunnitteluvaiheessa (ja joissakin tapauksissa tekevät jo myös hapuilevaa arviointia). Yleisesti voidaan siis todeta, että suunnilleen joka toisella toimintaryhmällä on käytössä kokemukseen perustuva arviointimalli, jossa ei ole varsinaista suunnitelmaa tai systemaattikkaa, mutta jossa on havaittavissa systemaattisen arvioinnin piirteitä. Tämä viestii siitä, että itsearvioinnin periaate ja asema on tiedostettu ja se jo sellaisenakin ohjaa toimintaa. Toisaalta eri syistä vielä tällä hetkellä luotetaan pelkästään ”kriittiseen asenteeseen ja näkemykseen” eikä

mennä systemaattiseen arviointiin. Useimmissa tapauksissa itsearvioinnin pohdinta on vaikuttanut toimintaan strategista näkemystä kehittäen ja yleensä analyttistä lähestymistä lisäten. Useimmissa tapauksissa arviointia tehdään pääosin ”*perstuntumalta*”, kuten eräs haastateltava totesi. Tässä ryhmässä peruseriaatteena on, että arvioinnin avulla parannetaan toimintatapoja välittömästi, kokemuksen mukaan.

Viimeisenä ryhmänä ovat itsearviointiin *havah-tuneet*, jotka ovat tietoisia arvioinnista, mutta jotka eivät ole saaneet vielä asioita liikkeelle. Myös niissä toimintaryhmissä, joissa arviointia

ei ole aloitettu, on kehitystä kuitenkin tapahtunut siinä mielessä, että nyt itsearvioinnista jo puhutaan. Selvästi on havaittavissa, että koulu-tuksiin osallistuneet ovat saaneet herätteitä ja ideoita ja vieneet niitä toimintaryhmiin, mutta käytännön toimintamallia ja ensiaskeleita ei ole vielä otettu. Toisaalta tähän joukkoon kuuluu myös muutama ryhmä, jotka ovat aloittaneet, mutta myös lopettaneet (eri syistä) tai päätyneet ulkoisen arvioinnin käyttöön (mikä voi olla edistysellinen ja syvälinen näkemys arvioinnis-ta). Taulukossa 88 on esitetty toimintaryhmien itsearviointitoimen kohteet sekä miten ryhmät toteuttavat itsearviointejaan.

Taulukko 88. Toimintaryhmien itsearviointitoimet.

Toimintaryhmät	Miten TR seuraa ja arvioi omaa toimintaa	Arvioinnin kohteet/arvioitavat asiat
Kantri	Arviointi ei ole vielä systemaattista. Se tapahtuu yrityksen ja erehdyksen ja saadun palautteen kautta. Tehdään itsearviointia keskustellen. Myös hankkeiden yhteydessä mietitään linjauksia.	Pohditaan, mikä järjestely tuntuu toimivan, miten saatu tuloksia. Listat yms. huonoja, koska joku muu kuin mitattava asia voi vaikuttaa. Pitäisi mitata pään sisällä olevaa tietoa eikä helposti mitattavia lukuja tms.
Suupohjan kehittämisyhdistys	Pidetty arviointiworkshop. Toimiston väki pohtii asiaa myös omissa palaverissaan. Viime kaudelle tehtiin pari kyselyä.	Oman toiminnan kehittäminen.
Pomoottori	Kesällä 2003 analysoitiin kaikki siihenastiset hankkeet suhteessa hanketekniseen ja sisällölliseen onnistumiseen.	Hankkeet: hankeongelmien ennaltaehkäisy
Aisapari	Omaa työtä on kuitenkin epävirallisesti arvioitu koko ajan. Toiminnan myötä rakentuvat rutiinit ja käytännöt, joita voidaan kokemuksen mukaan muuttaa.	
Pomoväst	Syksyllä 2002 aloitti työryhmä, joka laatii toimintaryhmälle itsearviointisysteemiä. Lisäksi eri työryhmissä ja hallituksessa mietitään TR:n roolia nyt ja tulevaisuudessa.	Mm. palveluالتیus, tunnettuus, rooli, tiedottaminen, hallinnointi, päätöksenteko, koulutustoi-veet.
Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit	Ei seurata järjestelmällisesti. Keväällä oli hallitukselle, työryhmälle ja henkilökunnalle itsearviointikysely.	Tiedottaminen, kehittämissuunnitelman osuvuus, teemat, palvelu.
I samma bät	Työntekijät ovat keskenään pohtineet toiminnan onnistumista. Järjestettiin myös itsearviointikoulutustilaisuus, mutta kukaan ei tullut paikalle.	
Karhuseutu	Kirjallista tuotosta tuottavaa arviointia ei suoriteta. Arviointi on pikemminkin jokapäiväistä (kuitenkin tiedostamatonta) toimintaa. Itsearviointisuunnitelma on vielä työn alla.	Arvioinnin kohteet tullevat olemaan: toimiston työskentely, hallitus ja suhde toimijoihin ja sidosryhmiin.
Aktiivinen Pohjois-Satakunta	Ei suunnitelmallista (ja kirjallisesti suoritettavaa arviointia). Aika lailla tiedostamattomasti tehtävää arviointia. Itsearviointisuunnitelma on vielä tekemättä. On käyty yhdellä laivaseminaarilla aiheeseen liittyen.	Arvioinnin kohteet tullevat olemaan: toimiston palvelu (hankkeiden aikainen), hallitustyöskentely ja suhde sidosryhmiin.
Kalakukko2006 ry	Tiedostamatonta, jokapäiväistä toimintaa.	
Pohjanmaan Jokilatvat ry (Keskipiste-LEADER)	Pyritään seuraamaan ja oppimaan kaikesta jokapäiväisestä toiminnasta; saadaan tietoa esim. hankkeiden valmisteluvaiheessa. Normaalin seurannan kautta.	Hankkeiden eteneminen jne.
Viisari ry	Kyllä siitä puhutaan, mutta ei dokumentoidusti itsearviointia. Käytettiin arviointilomaketta.	Seurannan kautta. On ollut arviointiryhmä, mutta ei enää toimi.
Pirityiset	Jokaisessa hallituksen kokouksessa puhetasolla, muttei mittareilla. On teetätetty ulkoinen arviointi toimintaryhmän toiminnasta.	Eri toimijoiden näkemyksiä toiminnasta.
Nouseva Rannikko-seutu LEADER	Sidosryhmille ja hanketoteuttajille järjestettiin itsearviointikysely.	
Rieska -LEADER	Järjestelmällistä arviointimallia ei ole olemassa. Arviointi tapahtuu yleisen arvioinnin yhteydessä. Raportointi sisältää itsearviointia.	Itsearviointista tulee jatkuva prosessi. Ministeriölle tehtävässä raportoinnissa tarkastellaan, kuinka hyvin toimintaryhmä on saavuttanut kehittämissuunnitelman määrälliset tavoitteet.
Peräpohjolan kehitys LEADER	Raportointi tapahtuu puolen vuoden välein. Lisäksi hankkeet tekevät omia raportteja. Toimintaryhmälle on tulossa myös itsearviointi ohjelma kuluvan vuoden aikana.	

Toimintaryhmät	Miten TR seuraa ja arvioi omaa toimintaa	Arvioinnin kohteet/arvioitavat asiat
Naisyrittäjyys LEADER	Hallituksen jäseniltä kerätään palautetta kirjallisesti, hankevetäjiltä suullinen palaute, varmaan vielä haastatellaan hankkeita. Arviointiin on ollut pakko panostaa, koska arviointia tulee kuitenkin.	Asiakastytytyväisyys. Yrityskäyntejä suunnitelmassa, kartoitetaan tulevaisuuden suunnitelmia.
Oulujärvi -LEADER+	Itsearviointia ei ole vielä aloitettu. Suunnitelmallinen arviointi puuttuu, mutta toimintatapoja pyritään kehittämään.	Ohjelman toteuttaminen on tärkein arviointikohde, mutta myös hankkeiden toimintaa arvioidaan. Lisäksi hallitustyö huomioidaan arvioinnissa. Hankkeista saatu palaute auttaa itsearviointissa.
Päijänne LEADER+	TR:llä on seikkaperäinen arviointisuunnitelma, jonka toimenpiteistä osaa on jo toteutettu, osa tehdään myöhemmin tänä vuonna ohjelman puolivälissä.	Arvioitavat kohteet ovat yhtäältä hankkeet toisaalta hallituksen toiminta, kuntien ja jäsenistön näkemykset TR:n toiminnasta.
Keski-Karjalan Jetina	Oma arviointi alkanut vuonna 2002. Arviointisuunnitelma liittyy ohjelman päivitykseen vuoden 2003 loppuun mennessä.	Ks. arviointisuunnitelma. Keskeisimmät kohteet toimintamalli ja toiminnan lisäarvo (hallitustyöskentely, asiakastytytyväisyys ja sidosryhmien näkemykset).
Sepra	Ei syvällisempää seurantaa tai arviointia (kootaan ainoastaan hankkeiden tulostiedot seurantaraporteista).	vrt. ed.
Joensuun seudun LEADER	Tietyllä lailla arviointia on implisiittisesti koko ajan toimistolla ja ajoittain hallituksessa, mutta se ei ole strukturoitua. Perustuu pitkälti keskusteluun.	On sivuttu useitakin asioita, kuten hallituksen, toimiston ja työjaoston välisiä rooleja (ongelma: mitä vahvempi työjaosto, sitä pienempi rooli jää hallitukselle).
RaJuPuSu -LEADER	Hallituksen kokouksissa keskustellaan toiminnasta, mutta ei ole tehty kokonaisvaltaista itsearviointia käsittäen kyselyjä jne.	Ei vielä vars. itse asetettuja arviointikysymyksiä.
Etelä-Karjalan Kärki-LEADER	Hankkeita arvioidaan. Koko toiminnan osalta ei ole tehty tällä kaudella mitään muodollista varsinaista arviointia.	Ajatuksena on tehdä ohjelman puolivälissä mahd. syksyllä 2003/talvella 2004 kattavampi väliarviointi. Muuten oman toiminnan arviointi pitäisi saada osaksi säännöllistä toimintaa.
Vaara-Karjalan LEADER	On juuri aloitettu oma arviointisuunnitelman mukaan. Hallitukselle ja hankkeille on lähetetty kyselyt, tulossa vielä sidosryhmäkysely.	vrt. ed.

Arvioinnin kohteet ja vaikutukset

Arvioinnin kohteina korostuvat toimintaryhmien operatiiviset asiat, vaikka myös strategisemmatkin asiat ovat nousemassa esille. Esimerkiksi seuraavat kohteet voivat olla mukana arvioinnissa (todellinen esimerkki): *”Arvioitavat kohteet ovat yhtäältä hankkeet (hankkeiden ennakoarvioinnin lisäksi tehdään hankkeiden loppuarvioinnit päättyneistä hankkeista), toisaalta hallituksen toiminta, kuntien ja jäsenistön näkemykset TR:n toiminnasta.”* Parhaissa tapauksissa arvioinnin kohteena voi olla myös *”...toimintamalli ja toiminnan lisäarvo omassa toimintaympäristössä.”*

Keskeisimmiksi itsearviointin teemoiksi/kysymyksiksi ovat valikoituneet seuraavat asiakokonaisuudet:

- Hallitustyöskentely ja tiimin operatiivinen toiminta
- Ohjelman toteutuminen ja toimivuus yleensä
- Tuloksellisuus ja pitkäaikaisvaikutukset
- Uskottavuus, imago ja tunnettuus (alueella)

- Yhteistyöverkostot ja niiden toiminta/toimivuus
- Tavoitteet ja niiden realistisuus (suunnitelmissa)
- Neuvonnan ja tuen käytännönläheisyys
- Eri osapuolten sitoutuminen ja suhteet sidosryhmiin
- Asioiden valmistelu ja sujuvuus
- Palvelun laatu
- Innovatiivisuus

Parhaissa tapauksissa systemaattisen arvioinnin tuloksena mm. hallitus on keventänyt toimintatapojaan (esim. siten, että asialistalle otetaan vähemmän asioita, tiedotukseen lisätään panoksia, asiakastytytyvääisyyttä seurataan...). Monia toimintaryhmiä motivoi itsearviointissa eväiden saanti ohjelman puolivälin päivitykseen. Seuraava kommentti kuvaa hyvin joustavaa, jatkuvaa arviointinäkökulmaa toimintaryhmän perustyyssä: *”Tietyllä lailla arviointia on implisiittisesti koko ajan toimistolla ja ajoittain hallituksessa, mutta se ei ole strukturoitua (ei arviointisuunni-*

telmaa, kyselyjä esim. hankkeille tai sidosryhmillä). Se perustuu pitkälti keskusteluun.”

Tyypillinen tilanne, joka kuvaa jatkoa ja jatkon suunnittelua, on tällä hetkellä seuraava: ”...Ei ole vielä asetettu, mutta ajatuksena on tehdä ohjelman puolivälissä mahdollisesti syksyllä 2003/talvella 2004 kattavampi väliarviointi, jossa kyselyin kysytään palautetta eri tasoilta. Muuten oman toiminnan arviointi (hallituksessa ja hankkeissa) pitäisi saada ujutettua osaksi säännöllistä toimintaa.”

Positiivisen ja kannustavan näkökulman itsearviointiin antaa se, että arvioinnin hyödyllisyys on havaittu lähes kaikissa niissä tapauksissa, joissa työhön on ryhdytty. Usein on myös käynyt niin, että itsearviointi on vahvistanut toimintaryhmän työntekijöiden omia käsityksiä toiminnan kehityskohteista sekä -mahdollisuuksista ja näin antanut voimia jatkaa työtä. Kaikilla tilanne ei ole kuitenkaan näin hyvä. Seuraava kommentti kuvaa hyvin keskimääräistä hyödyntämistilannetta: ”Arviointi ei ole tähän mennessä ollut systemaattista ja näin ollen se ei ole myöskään ollut kovin hyödyllistä. Mahdolliset virheet tai kehitystarpeet ovat nousseet esiin sattuman varaisesti.”

14.3 Päätelmät ja suositukset

Päätelmät:

- Itsearviointi on käynnistynyt talven ja kevään 2003 aikana kolmessa neljästä toimintaryhmästä, neljänneksessä itsearviointi toimii jo hyvin. Suunnittelu, kehitystyö ja toteutus ovat parhaillaan menossa useimmissa ryhmissä,

joten viimeisen vuoden aikana itsearviointiin satsattu aktivointi on onnistunut hyvin, vaikka neljännes ryhmistä ei ole vielä päässyt kunnon alkuun. Kokonaisuutena prosessi on siis hyvin käynnissä. Tulosten arviointiin on hyvä palata keväällä 2004, jolloin monet ryhmät tekevät puolivälin arviointia.

Suosituks:

Huolimatta siitä, mikä taho arvioinnin suorittaa ja millaisesta arvioinnista on kysymys, on syytä kiinnittää huomioita arvioinnin systemaattisuuteen ja laatuun. Laatu pyritään takaamaan yleisillä arvioinnin standardeilla, joita voidaan toimintaryhmytyössä soveltaa seuraavasti:

- **Käyttökelpoisuus.** Arviointien tulisi olla käyttökelpoisia siten, että ne palvelevat kulloisenkin käyttäjäryhmän tiedontarpeita ja että ne suoritetaan sellaisella tavalla, että todennäköisyys käyttää arviointia kasvaa.
- **Toteuttamiskelpoisuus.** Arviointien tulisi olla realistisia, järkeviä, diplomaattisia ja erityisesti tässä tapauksessa niukan yksinkertaisia.
- **Eettinen hyväksyttävyys.** Arvioinnit tulisi tehdä lakia ja etiikkaa kunnioittaen ja ottaen aidosti huomioon sekä arviointiin osallistuvien että tulosten kohteena olevien hyvinvointi (laajasti ymmärretty).
- **Tarkkuus.** Arviointien tulisi tehdä näkyväksi ja välittää teknisesti pätevää tietoa niistä tekijöistä, jotka määrittävät kohteena olevan toiminnan arvon tai saavutukset.

Toimintaryhmien normatiivinen arviointiprosessi voisi edetä vaiheittain seuraavasti (kuva 17):

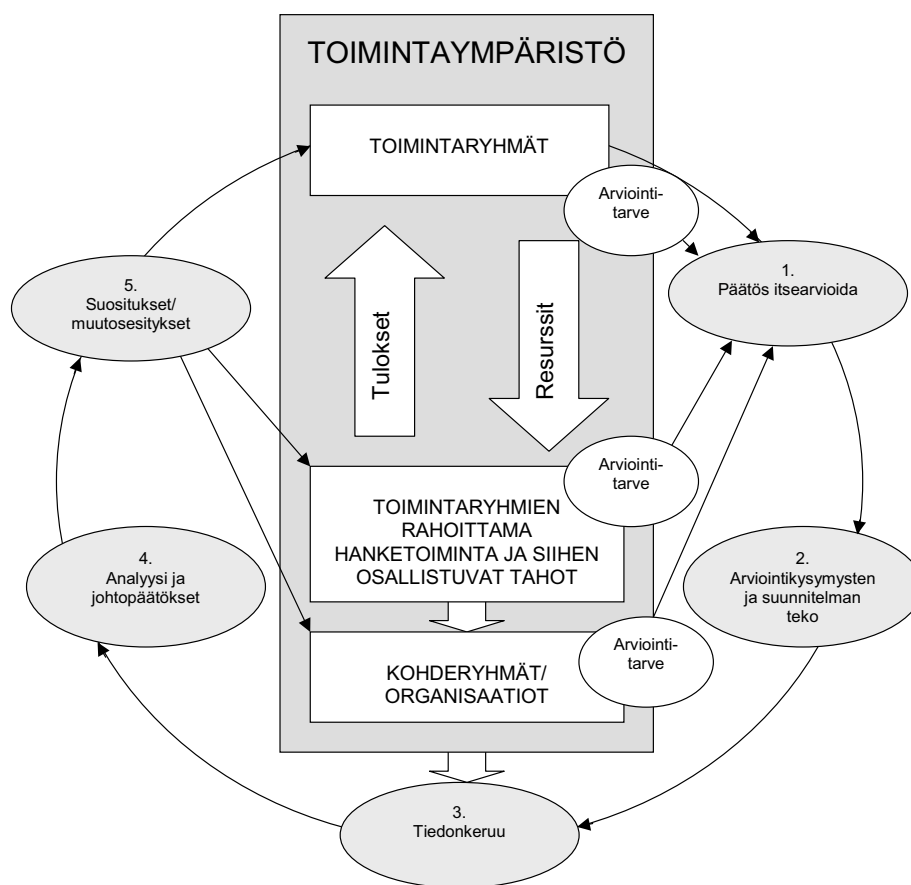
Seuraavaan asetelmaan on koottu aineistoista esteitä ja keinoja mennä eteenpäin itsearvioinnissa:

ESTEET	RATKAISUKEINOT
• Ennakkoluulot (mm. arviointi kuullostaa tylsältä ja byrokraattiselta...) • Ajan puute • Lisärasitteen pelko • Hallituksen jäsenten rooli ja ymmärrys omasta perustehtävästä hukassa (rahan jako tärkeintä - ei syvälinen ymmärrys) • Ulkopuolinen sparraus välttämätön	• Arviointikoulutus • Ulkopuolinen konsultointi • Yhteistyö eri toimintaryhmien kanssa • Työkalupakki (arviointimenetelmistä) • Itsearviointisuunnitelmat • Benchmarking

1. Toimintaryhmässä tai hankkeessa havaitaan jonkin asian arviointitarve ja tehdään päätös ryhtyä arviointiin sekä valitaan arviointitavaksi itse tehty arviointi.
2. Pohditaan arviointikysymykset ja laaditaan suunnitelma niiden ratkaisemiseksi.
3. Kerätään tieto, joka tarvitaan ”arvoituksen” ratkaisemiseksi.
4. Analysoidaan tieto ja tehdään tarvittavat johtopäätökset: vastataan arviointikysymyksiin.

5. Muutetaan toimintaa siltä osin kuin on havaittu tarpeelliseksi.

Toimintaryhmiä täytyy kouluttaa ja tukea niin, että kaikki ryhmät kykenevät yllä mainitun prosessin läpivientiin jollakin syvällisyys- ja laajuustasolla seuraavan vuoden sisällä. Toimintamallin sisäistäminen parantaa myös arvioinnin ymmärtämistä ja vaikuttaa sitä kautta toiminnan laatuun. Hyvin alkanut itsearviointiprosessi tulee pitää käynnissä.

Kuva 17. Itsearviointisyklin vaiheet ja eteneminen.

15. Ohjelmataason päätelmät ja suositukset

Päivi Pylkkänen

15.1 Johdanto

Tässä luvussa käsitellään EU-komission LEADER+ -arvioinnin suuntaviivojen mukaiset ohjelmatasolla tarkasteltavat, kokoavat arviointikysymykset: arvioitsijan päätelmät ohjelman relevanssista, tehokkuudesta, tuloksellisuudesta, hyödyllisyydestä ja kestävyyydestä. Ohjelmataason päätelmien jälkeen on koottu keskeisimmät päätelmien aiheisiin liittyvät suositukset. Muut suositukset on sen sijaan käsitelty asianomaisten teemoittain koottujen sisältölukujen yhteydessä.

Taulukko 89. Ohjelmataason arviointikysymykset ja niiden määrittelyt tässä arvioinnissa

Kysymys	Määrittely tässä yhteydessä
Ohjelman relevanssi	Relevanssi, tarkoituksenmukaisuus, on vuoden 2003 arvioinnin keskeisimpiä asioita. Se vastaa kysymykseen, tehdäänkö ohjelmassa tarkoituksenmukaisia, so. oikeita asioita? Komission näkökulmasta tarkastelussa on keskeisintä kysymys, vastaako ohjelman toiminta niihin tarpeisiin, joita alueilla on? Alueiden tarpeita tarkastellaan sekä toimintaympäristön päivitetyn sosioekonominen analyysin että muun arvioinnin tuottaman ymmärryksen valossa. Relevanssitarkastelun kautta ohjelmaan voidaan lisätä uusia tavoitteita, mikäli perusteltua.
Ohjelman tuloksellisuus	Tuloksellisuus on yhteistarkastelu ohjelmalle asetettujen tavoitteiden toteutumisesta. Se vastaa kysymykseen: Onko ohjelmalla saavutettu (toteutusaikaan suhteutettuna) ja /tai saavutettavissa sille asetetut tavoitteet (vrt. Suomen LEADER +-ohjelma-asia-kirjan määrälliset/laadulliset tavoitteet/oletetut vaikutukset). Helpointa on tehdä päätelmiä suhteessa määrällisiin tavoitteisiin, mutta myös muiden tavoitteiden toteutumista tarkastellaan yhdessä hyödyllisyydestä tarkastelun kanssa.
Ohjelman tehokkuus	Tehokkuustarkastelu vastaa tässä yhteydessä erityisesti kysymykseen, onko ohjelman toimeenpano ollut tehokasta? Tarkasteltaviksi tulevat ohjelman hallinto- ja rahoitusmallin arvioinnissa esiin tulleet näkökohdat, kuten hallintoprosessin tehokkuus.
Ohjelman hyödyllisyys	Ohjelman hyödyllisyyden tarkastelu painottuu vuoteen 2005, mutta siihen otetaan kantaa myös vuonna 2003. Hyödyllisyydestä tarkastelu liittyy ohjelman tuottamiin hyötyihin yleisesti. Se sisältää ohjelman kokonaisvaltaiset hyödyt, olivat ne sitten ohjelman varsinaisia tavoitteita tai eivät. Ohjelman hyödyllisyys voi sisältää odottamattomiakin hyötyjä, joita ei varsinaisesti ole asetettu tavoitteiksi. Tässä raportissa kokoava hyödyllisyydestä tarkastelu liittyy erityisesti seuraaviin seikkoihin: täydentävyys suhteessa muihin rakennerahasto-ohjelmiin, ohjelman strateginen merkitys ja "vipuvaikutukset" alueilla; omien resurssien hyväksikäytön edistäminen; ne hyödyt ja merkitykset, mitä hanketoimijat ja muut informantit toimintaryhmätyölle/sen rahoittamille hankkeille antavat.
Ohjelman kestävyys	Kestävyyteen kuuluu ekologinen, sosiaalinen ja taloudellinen ulottuvuus. Kestävyyden tarkastelu liittyy tässä yhteydessä erityisesti ohjelman tulosten ja vaikutusten kestävyteen. Sitä tarkastellaan kahdella tasolla: hanketason kestävyys (jatkuuko hankkeilla edistetty toiminta tai sen tulokset hankerahoituksen päättyttyä tarkoituksenmukaisella tavalla) ja ohjelmataason kestävyys (jatkuuko toimintamalli, mitä jää jäljelle ohjelman päättyttyä).

Tämän luvun arviointikysymyksiin vastaaminen perustuu koko arviointityöhön ja siinä tehtyihin analyysihin; siksi luvussa edetään suoraan päätelmien esittämiseen. Käytettyjen käsitteiden merkitystä tämän arvioinnin yhteydessä täsmennetään kuitenkin taulukossa 89. Täsmennetyissä määrittelyissä on huomioitu arvioinnin ohjausryhmän asiaa koskeva keskustelu 9.10.2003.

Ohjelmataason päätelmien jälkeen on koottu keskeisimmät päätelmien aiheisiin liittyvät suositukset. Muut suositukset on sen sijaan käsitelty asianomaisten teemoittain koottujen sisältölukujen yhteydessä.

15.2 Relevanssi

Suomen maaseutualueiden kehityksessä nähdyt trendit ovat olleet tiedossa jo ohjelman laatimisvaiheessa ja niiden luominen on ollut ohjelman tavoitteiden asetannassa ja toiminnan suuntaamisessa lähtökohtaisesti riittävää. Sosioekonominen tilannekatsaus ei tuonut toiminta-alueilla toteutuneessa kehityksessä esiin suuria yllätyksiä. Päivitetyn tilannekatsauksen antaman tiedon valossa ohjelmassa on edelleen perusteltua tavoit-

tella uusien ideoiden kokeilua maaseudun kehittämisen, ja pyrkiä lisäämään ja monipuolistamaan maaseudun elinkeinomahdollisuuksia ja vetovoimaa pääsääntöisesti pienimuotoisten, kunkin alueen erityispiirteisiin soveltuvien toimenpiteiden avulla.

Ohjelman tosiasiallinen sisältö on vaihdellut melko paljon toimintaryhmittäin. On mahdollon-

ta tehdä ulkopuolelta katsoen kiistaton tulkinta siitä, ovatko paikallisesti toteutetut toimet strategisesti osuvimpia mahdollisia suhteessa paikallisiin ongelmiin. Toisaalta kysymys on tarpeeton, jos hyväksytään LEADERissa käytetyn sisäsyn-tyisen (endogeenisen) kehittämismallin perusak-sioomana (eli 'ilman erikseen todistamista') se, että *paikalliset kehittämisiongelmat ja niiden ratkaisut tunnustetaan parhaiten paikallisella tasolla*. Tästä seuraa, että ohjelma voidaan tode-ta tarkoituksenmukaiseksi silloin, jos paikallis-lähtöisyys pääsee toteutumaan. Kriittistä on, että paikalliset toimijat itse määrittelevät asiat, mitä ohjelman kautta toteutetaan.

Alhaalta ylös -periaatteen ja osallistumisen analyysissä ilmeni, että paikallislähtöisyys to-teutuu ohjelmassa hyvin. Ohjelman sisällöllinen väljyys on samalla edistänyt sen paikallistason tarkoituksenmukaisuutta. Alhaalta ylös -periaa-tetta vahvasti vaalivien toimintaryhmien voidaan täydellä syyllä olettaa pystyvän vastaamaan paikallisten ihmisten ja yhteisöjen kokemuksiin tarpeisiin ainakin paremmin kuin mikään muu olemassa olevista toimijavaihtoehtoista. Myös paikallisten toimijoiden parissa on erilaisia kä-sityksiä siitä, mikä on kulloinkin tarkoituksen-mukaista toimintaa. Endogeenisessa kehitys-mallissa niin valintoihin liittyvä valta kuin niistä kannettava vastuu on delegoitu soviteltavaksi paikallisella tasolla. Tämä on haaste erityisesti toimintaryhmien hallituksille.

Paikallinen toimintaryhmä voi kuitenkin har-joittaa paikallista tarkoituksenmukaisuus-harkintaa vain voimassa olevien säädösten antamissa rajoissa. Se, missä määrin valtakun-nalliset säädökset estävät paikallisen tarkoituk-senmukaisuuden toteutumista, on kiistanalainen kysymys. Julkisista varoista tulevien toimin-taresurssien osalta ei ole kuitenkaan olemassa vaihtoehtoa, jossa toiminnalle ei asetettaisi mitään ylhäältä tulevia rajoituksia tai menette-lytapavaatimuksia. Tällöin voidaan keskustella ainoastaan säätelyn sopivasta tasosta ja mah-dollisuudesta parantaa sen toimivuutta suh-

teessa toiminnan tavoitteisiin tai riskeihin, joita säätelyllä halutaan hallita.

15.3 Tehokkuus

Suomen LEADER+ -ohjelman toimeenpano käyn-nistyi tehottomasti. Vaikka Suomen LEADER+ -ohjelma hyväksyttiin EU-komissiossa ensim-mäisenä Euroopassa jo maaliskuussa 2001 ja toimintaryhmät valittiin huhtikuussa 2001, vii-västyneen säädösvalmistelun ja hankerekiste-riin tehtyjen muutosten vuoksi toimintaryhmien hankerahoitus pääsi käyntiin vasta lokakuussa 2001. Edelleen, hanke- ja maksupäätösten teko keskeytyi lähes kahdeksi kuukaudeksi myös vuo-den 2003 alussa kansallisiin säädöksiin ja hanke-rekisteriin tehtyjen muutosten vuoksi. Kun koko LEADER+ -ohjelmakaudesta (2001–2006) on ku-lunut arviointiajankohtaan (31.7.2003) mennen-sä yhteensä 31 kk eli 43 %, on ohjelman tosi-asiallista rahoitustoiminnallista toteutusaikaa ollut arviointiajankohtaan mennessä vasta 20 kk (1.10.01–31.12.02/15 kk ja 1.3.–31.7.2003/ 5 kk) mikä puolestaan edustaa 28 % koko ohjel-makaudesta. Siksi on perusteltua suhteuttaa oh-jelman tuloksia myös tosiasialliseen toteutusai-kaan, ei vain ohjelmakauden vaiheeseen.

Hankepäätösten, maksatusten ja muutosten saa-minen on jatkuvasti hidasta. Päätösten kohdalla käsittely vie enimmillään yli vuoden, maksatuk-sissakin kuukausia. Samalla erot toimintaryh-mittäin ja TE-keskuksittain ovat huomattavia. Päätöksenteon valmistelua koskevat vaatimukset ovat kuitenkin samalla kasvaneet niin koviksi, että jo perusvaatimusten täyttämiseen sinänsä kuluu yhä enemmän aikaa kummallakin tasolla. Tehokkuuden kannalta ongelmallista on, että toimintaryhmät ja TE-keskusten maaseutuosas-tot tekevät hankeprosessissa paljon päällekkäistä työtä. Samalla niin toimintaryhmät kuin TE-kes-kukset kärsivät henkilöresurssien niukkuudesta. Viivästyksiä on aiheutunut myös siitä, että ohjel-masta rahoitettavien hankkeiden valintakriteerit eivät olleet erityisesti kauden alussa eri osapu-oille riittävän selkeät ja syntyi epäselvyyttä siitä,

mitä ohjelmasta voidaan rahoittaa. Sittenkin tämä ongelma on lieventynyt ja tulee vastaan vain yksittäistapauksissa.

15.4 Tuloksellisuus

Muiden rakennerahasto-ohjelmien tapaan LEADER+ -ohjelmassakin mitataan ohjelmatyön tuloksellisuutta erityisesti *uusilla työpaikoilla, yrityksillä ja koulutetuilla*. HANKE 2000 -rekisterin mukaan heinäkuun loppuun 2003 mennessä päättyneillä tai vielä meneillään olevilla hankkeilla on vaikutettu toistaiseksi 425 uuden kokopäiväisen työpaikan syntymiseen (17 % koko ohjelmakauden tavoitteista) ja noin 42 yrityksen perustamiseen (8 % ohjelmakauden tavoitteista). Hankkeiden aikaisten työpaikkojen osalta toteuma on 362 henkilötyövuotta (36 % ohjelmakauden tavoitteesta). Koulutuksen oppilastyöpäivien (26 710) ja tiedotus- ja aktivointitilaisuuksiin osallistuneiden (109 780) suhteen on hankerekisterin tietojen mukaan ylitetty jo huomattavasti koko ohjelmakauden tavoitteet. Erot toimintaryhmien välillä ovat merkittäviä.

Työpaikka- ja yritystavoitteiden osalta tulokset ovat jäljessä suhteessa ohjelman tosiasialliseen toteutusvaiheeseen (28 %). Eroa selittää osittain jäljessä kulkevat rekisteritiedot, osittain työpaikka ja erityisesti yritystavoitteiden välittömiä tuotoksia luonnostaan hitaampi ja vaikeampi toteutuminen. Ohjelmakaudelle asetettuja tavoitetasoja voidaan pitää työpaikkojen osalta (2 400) kuitenkin vielä saavutettavina, koska työpaikkatulokset realisoituvat viiveellä. Uusien yritysten tavoitemäärää (500) ei sen sijaan saavutettane, ellei tehdä merkittäviä muutoksia sekä rahoituskohteissa että rahoitusvälineissä (esim. tukitaso).

Kokonaisuutena voidaan todeta, että LEADER-toiminnalla ei ole voitu mitattavasti muuttaa sosioekonomiselle elinkelpoisuudelle ja elämän laadulle puitteita luovia aluekehityksen suuria trendejä. Ohjelma on makrotalouden trendeihin samoin kuin ns. suureen maaseutupolitiikkaan

(sektoripolitiikat) nähden *volyyymiltään pieni ja vaikutusmekanismiltaan pistemäinen*.

LEADER -ohjelman erityispiirteiden ja useiden muiden laadullisten näkökohtien toteutumisesta on saatu arvioinnissa systemaattista näyttöä. LEADER-ohjelma on vahvistanut paikallisesti alueiden sosioekonomista elinkelpoisuutta ja lisännyt elämänlaatua sosiaalista kestävyyttä ja alueiden yhteisöllisyyttä tukevilla hankkeilla. Jos määrällisessä tarkastelussa keskitytään yritys- ja työpaikkatavoitteisiin, toimintaryhmätyön voidaan päätellä olleen toistaiseksi tuloksellisempaa suhteessa sen laadullisiin kuin määrällisiin tavoitteisiin. On kuitenkin huomattava, että LEADER on juuri vipuvaikutuksensa kautta usein edistämässä työpaikkojen syntymistä muidenkin ohjelmien piirissä. Myös yritystoimintaan on vaikutettu, mutta ennen muuta epäsuorasti. Elinkeinolliset vaikutukset ovat painottuneet työpaikkojen uudistamiseen, ja välillisiin toimenpiteisiin, eivät niinkään suoraan uusien työpaikkojen luomiseen.

15.5 Hyödyllisyys

LEADER+ -ohjelma on tarjonnut maaseudun asukkaille ja yhteisöille mahdollisuuksia toteuttaa paikallislähtöisiä hankkeita. Sen kautta on vauhditettu mm. pienten ei-maatilakytkentäisten maaseutuyritysten kehittämistä, joille ei ole lainkaan vaihtoehtoja rahoituskanavaa. Myöskään monet kehittämishankkeet eivät olisi toteutuneet, ellei LEADERiä olisi ollut. Näillä tavoin ohjelma on sekä *tehostanut alueen omien resurssien hyöväksikäyttöä* että *täydentänyt* muiden aluekehitysohjelmien jättämiä aukkoja. Toimintaryhmät ovat vakiinnuttaneet täydentävän ja vakavasti otettavan *roolinsa* maaseudun kehittäjätahoina omilla alueillaan.

LEADER-toimistoissa tehtävä työ on *lähellä asiakasta* ja hanketoimijoille toimistoista saatu apu on ollut erityisen tärkeää. Toimintaryhmien katsotaan olevan niiden paikallisuuden ja ei-viranomaisluonteensa takia helposti lähestyt-

täviä, joten toimintaryhmien olemassaolo on helpottanut alueelta nousevien ideoiden kehitystä ja toteutumista. Ohjelma on edistänyt siten alueen *resurssivarannon monipuolista hyväksikäyttöä*. Koska rahoitettavilla hankkeilla vastataan pääosin paikalliseen kysyntään tai luodaan sitä, toiminta synnyttää *paikallistaloudellisia kerrannaisvaikutuksia* (kysyntä-tarjonta-ketjut).

LEADER+ -ohjelman alueelle tuomia selkeitä hyötyjä on se, että ohjelma on lisännyt alueen eri toimijoiden *aktiivisuutta ja yhteistyötä* sekä tarjonnut ihmisille paikalliskehitykseen *osallistumisen ja vaikuttamisen väyliä*. Yhteistyön kautta alueiden eri toimijoiden *resursseja on saatu yhdistettyä* ja toimintaa tehostettua. LEADERin myötä on myös *opittu uusia asioita* erityisesti hankerahoitukseen, hankkeen johtamiseen, verkostoitumiseen, markkinointiin, organisointi- ja kielitaitoon, oman alueen historiaan ja perinteisiin, atk-taitoihin ja tuotekehittelyyn liittyen. LEADERiin sisältyvän pilottiluonteisuuden tavoitteen ohjaamana on myös kokeiltu *uusia tuotteita, palveluja ja toimintamuotoja*, joilla voi olla vipuvaikutusta koko toiminta-alueiden kehittämiseen. Joillain seuduilla tätä onkin jo havaittavissa.

Vaikka ohjelmalla ei ole aktiivista sukupuolipoliittikkaa, ohjelma on tarjonnut erityisesti naisille muita ohjelmia kenties toimivamman väylän toteuttaa itselleen ominaisia kehittämiskohteita, mukaan lukien naisyrittäjyys. Nuoret on huomioitu selvästi kattavammin kuin edellisellä ohjelmakaudella ja kaikissa toimintaryhmissä on nuorten tai nuorisolle kohdistettuja hankkeita.

Kehittämishankkeiden hyödyt kohdistuvat useimmiten toimintaympäristöön ja elämänlaatuun vaikuttamisen kautta samalla *epäsuorasti alueen yritys- ja työpaikkakehitykseen*. Huomionarvoista on myös LEADERin osaltaan levittämä tai uudelleen herättämä *itse toimimisen eetos ja tulevaisuuden usko*.

Toiminnan vaikutusta alueeseen arvioidaan komission mukaan sillä, että maaseudun asukkaat samaistuvat paremmin alueeseensa, ja sillä että maaseudun toimijoiden sosioekonomiset, ympäristöä koskevat ja maantieteelliset käsitykset alueesta ovat parantuneet. Tällaiset vaikutukset eivät kuitenkaan synny hetkessä ja ne ovat kaikissa tapauksissa vaikeasti todennettavia. Tässä yhteydessä ei siksi voida puhua mittavasta vaikutuksesta identiteettiin, mutta edellä käsitellystä ilmenee, että toiminnan vaikutus alueeseen on ollut kuitenkin myönteistä muilla mittareilla mitattuna.

LEADERin kumppanuuteen perustuva toimintatapa on edistänyt *aluekehittämisen koordinaatiota* alueilla ja samalla toimintaryhmyön tunnettuus ja uskottavuus on vahvistunut. Onnistunut toimintatapa ja hyvä maine ovat edistäneet omalta osaltaan LEADERissa pilotoidun *toimintaryhmyön valtavirtaistumista* niin että toimintaryhmyö kattaa nyt käytännöllisesti katsoen koko maan.

15.6 Kestävyys

Kokonaisuutena LEADER-ohjelman vaikutus kestävään kehitykseen on selvästi myönteinen erityisesti *sosiaalisesti ja kulttuurisesti* kestävä kehityksen ja kansalaisosallisuuden tukemisen ansiosta. *Ekologisen* kestävyuden kannalta ohjelma on sisältänyt vain niukasti kriittisiä hankkeita.

Mikäli kestävyttä tarkastellaan *rahoituksellisesti näkökulmasta*, oleellista on, missä määrin hankkeilla käynnistetty toiminta tai sen synnyttämät hyödyt jäävät elämään hankerahoituksen päätyttyä. LEADER-kehittämishankkeiden rahoituksellisen kestävyuden kannalta tilanne on kohtalainen, sillä toimintaa jatketaan hankerahoituksen päätyttyä usein toteuttajan omalla panostuksella. Vaihtoehtoisesti hankerahoitus on synnyttänyt uusia ideoita, joita toteutetaan uutena LEADER-hankkeena. Tämä on rahoituksellisesti kestävää toimintaa, jos lopputuloksena on ilman hankerahoitusta omillaan toimeentule-

vaa toimintaa tai pysyviä myönteisiä vaikutuksia ympäristöön ja inhimilliseen pääomaan, mutta rahoituksellisesti kestävämpi, jos LEADERia käytetään kertaluonteisten hankkeiden rahoituskautena. Ohjelman rahoituksellista kestävyttä on edistänyt osaltaan se, että toimintaryhmätyö ja sen mukainen hanketoiminta on lisännyt alueen ihmisten ja heidän yhteisöjensä aktiivisuutta, osaamista ja yhdessä toimimisen taitoja oman alueen kehittämiseen liittyvissä asioissa.

Ohjelman inhimillistä ja sitä kautta epäsuorasti muuta kestävyttä on edistänyt osaltaan se, että toimintaryhmätyö ja sen mukainen hanketoiminta on lisännyt alueen ihmisten ja heidän yhteisöjensä osaamista, toimintavalmiuksia, aktiivisuutta ja yhdessä tekemisen taitoa oman alueen kehittämiseen liittyvissä asioissa. Tämä inhimillisen ja sosiaalisen pääoman kasvu tukee ohjelman investointien pitkävaikutteisuutta ja synnyttää kerrannaisvaikutuksia alueella myös ohjelman päätyttyä.

Ohjelmatasolla LEADER-toimintatavalla koetaan olevan selkeästi tarvetta ja toimintaryhmätyö on saavuttanut myös sidosryhmien luottamuksen. Lisäksi, mitä paremmin sidosryhmät tuntevat toimintaryhmätyötä, sitä myönteisemmäksi he näkevät toiminnan sisällön ja sen tuoman lisäarvon. Toimintaryhmäperusteista toimintatapaa on saavutettujen hyvin kokemusten perusteella valtavirtaistettu muiden ohjelmien kautta jo vuodesta 1997. Toimintaryhmätyön hyödyllisyys ja jo kehitetty valtavirtaistaminen luovat hyvät edellytykset keskustella toimintatavan jatkamisesta myös meneillään olevan rakennerahastokauden jälkeen riippumatta siitä, onko LEADER olemassa erillisenä EU-ohjelmana vuoden 2006 jälkeen.

15.7 Ohjelmataason päätelmiin liittyvät suositukset

Oppimisenäkökulman ottaminen tavoitteisiin

LEADER+ -ohjelman tavoitteisiin ei kohdistu toimintaympäristön muutoksesta aiheutuvia

merkittäviä muutospaineita. Arvioinnin tuottaman informaation valossa näyttää kuitenkin siltä, että ohjelman strategisuutta parantaisi oppimisenäkökulman ottaminen ohjelman tavoitteisiin. Ohjelman yleinen tavoitelausuma saisi tällöin esimerkiksi asun ”Ohjelman tavoitteena on maaseudun kehittämiseen liittyvien uusien ideoiden kokeilu, oppiminen ja kokemusten levittäminen”. Oppimisenäkökulman käytäntöön vieminen koskee ennen muuta kahta välittäjäta-soa: verkostoyksikköä ja toimintaryhmiä. (Oppimiseen liittyviä näkökohtia käsitellään lähemmin luvussa 16: Haasteita ja pohdintaa).

Tehokkuuden lisääminen hallinnon purkamisen kautta

Ylibyrokratisoituminen koskee LEADER+ -ohjelmassa kaikkia tasoja ja se uhkaa erityisesti alhaalta ylös -periaatetta sekä ohjelman julkista kuvaa ja legitimitettä. Tämän vuoksi on tarkasteltava kaikkia keinoja hallinnon keventämiseksi. Hallinnon keventäminen on samalla investointitoimeenpanon tehokkuuteen. Tehokkuutta on katsottava ohjelman hallinto- ja rahoitustoimijoiden lisäksi myös asiakkaan eli hanketoimijan näkökulmasta.

Keinoja hallinnon keventämiseen tarjoavat esimerkiksi rahoituspäätöksenteon ja maksatusten päällekkäisyyksien poistaminen, prosesseissa vaadittavien pakollisten hakemus- ja indikaattoriliitteiden määrän karsiminen sekä erityisesti pienten hankkeiden käsitteleminen ”kevyemmin” sekä toimintaryhmissä että TE-keskuksissa. Toisena tienä rahoitus- ja maksatuspäätösten tekoa voitaisiin nopeuttaa lisäämällä hallinnollisia henkilöresursseja, mutta toiminnan legitimaation ja imagon kannalta tarkoituksenmukaisempaa olisi etsiä helpotusta hallintovaatimusten keventämisen ja uudelleenjärjestelyn kautta. Lyhyellä aikavälillä helpotusta lienee silti haettava myös henkilöresursseja tilapäisesti lisäämällä. (Tehokkuuteen liittyviä suosituksia käsitellään lähemmin luvussa 13: Ohjelman rahoitus ja hallinto).

Tuloksellisuuden ja hyödyllisyyden parantaminen

Keinot parantaa ohjelman tuloksellisuutta riippuvat tarkastelun aikajänteestä ja siitä, mitä tuloksellisuutta painotetaan. Tuloksellisuuden kannalta toimintaryhmien suurin haaste on ohjelman yritys- ja työpaikkatavoitteiden yhdistäminen ohjelman sosiaaliin tavoitteisiin. Haasteeseen sisältyy samalla paradoksi, vaikeus tai jopa mahdollisuus saavuttaa kaksi samanaikaisesti tavoiteltavaa asiaa yhtä aikaa. Tulisiko sosiaalisesti painottuneen kehittämisen edeltää taloudellista, vai taloudellisen sosiaalista kehittämistä, on pitkälti arvoperusteinen kysymys. Runsaasta tutkimuksesta huolimatta yksiselitteistä näyttöä jommankumman kehittämisjärjestyksen yleisestä paremmuudesta ei ole.

Mikäli tuloksellisuutta tarkastellaan lähinnä lyhyellä aikavälillä eli ohjelmakauden loppuun suhteessa ohjelman elinkeinollisiin tavoitteisiin, voidaan suositella panosten kohdentamista aikaisempaa selkeämmin välittömiä yritys- ja työpaikkatuloksia tuottaviin hankkeisiin. Kauimpana määrällisistä tavoitteista ohjelmakauden puolivälissä ollaan ohjelman ansiosta syntyneiden yritysten lukumäärässä. Tavoitteen toteutumisen vauhdittaminen edellyttäisi LEADERin yritysrahoituksen ohjaamista erityisesti uusien yritysten perustamiseen esimerkiksi korvaavien investointien sijaan. Tukitasojen korotus alhaisimmilla tukialueilla tekisi tuesta houkuttavamman suhteessa sen hakemiseen liittyvään byrokratiaan.

Mikäli tuloksellisuutta taas tarkastellaan LEADER-toimintatavan vipuvaikutuksena ja pitkäaikaisena vaikuttavuutena alueella, myös ohjelmakauden päätyttyä, ei ole välittömiä perusteita suosittaa loppukauden rahoituksen painottamista vain suoria yritys- ja työpaikkatuloksia tuottaviin hankkeisiin – silläkään uhalla, että ohjelma-asiakirjan määrällisistä työpaikka- ja yritystavoitteista jäätäisiin jälkeen.

Arvioitsijan näkemyksen mukaan ohjelma luo toimialueilleen kestävämpiä myönteisiä vaikutuksia sallimalla paikallisista tarpeista ja tilanteista nousevan taloudellisten ja sosiaalisten tavoitteiden monimuotoisuuden, kuin ohjaamalla toimintaa väkinäisesti pelkästään välittömien uusien yritysten tai työpaikkojen tavoitteluun. Ohjelma lienee hyödyllisimmillään juuri silloin, kun se *täydentää* paikallisesti tarkoituksenmukaisella tavalla muita politiikkoja ja ohjelmia takertumatta liikaa siihen, mille ohjelmalle ns. kovat tulokset kirjataan. Tällöin toimintaryhmien haasteeksi tulee toimintansa monisäikeisten vaikutusten ja lisäarvon toteennäyttö. Tätä tulee lähestyä lisäämällä toimintaryhmien roolia vaikutusten toteennäytössä systemaattisemman seurannan ja itsearvioinnin kautta.

Huomio kestävyYTEEN

Hanketoiminnan kestävyyskysymykset tulee ottaa ohjelman kaikilla tasoilla aikaisempaa tietoisemmin ja systemaattisemmin esille. Toimintaryhmien osaamista kestävyyskysymysten analysoinnissa ja kestävyysnäkökohtien liittämässä hankesuunnitelmiin tulisi edistää asianmukaisin koulutuksin.

Toimintaryhmien tulisi pohtia yhdessä hankehakijoiden kanssa jo hankkeiden suunnitteluvaiheessa, miten hankkeilla luodaan mahdollisimman pysyviä tai pitkäkestoisia, alueen sosioekonomista elinkelpoisuutta vahvistavia vaikutuksia. Kehittämishankkeisiin tulisi pyrkiä liittämään osio, joka paneutuu juuri kestävyden varmistamiseen esimerkiksi kartoittamalla vaihtoehdot toiminnan jatkuvuudelle ja saattamalla hanke valitun tien alkuun vielä hankkeen käynnissä ollessa. Kestävyysnäkökulmasta LEADER-rahoituksen käyttöä puhtaasti kertaluonteisten investointien tai tapahtumien rahoittamiseen tulisi välttää, ellei toimenpiteellä ole lupaavia pitkäaikaisia sosioekonomisia vaikutuksia.

Hanketoiminnan läpilyönnistä huolimatta olisi hyvä palauttaa mieleen, että kaikkea hyvää ja

hyödyllistä toimintaa ei ole aina edes tarpeen hankkeistaa EU-ohjelmaan. Olisi paikallisen aloitteellisuuden ja itseohjautuvuuden kannalta epäsuotuisaa, mikäli esimerkiksi järjestöjen tal-kootoiminta ja oma varainhankinta tyrehtyisivät vain siksi, että on syntynyt hankerahan tarjontaa.

Kasvava hankebyrokratia on uhka osallistumisel-
le ja ohjelman julkikuvalle, mutta samalla

jonkinasteinen valvonta on julkisen rahoituksen kohdalla väistämätöntä. Tämä on hyvä muistaa, kun puhutaan omaehtoisuuden mahdollisuuksista EU-ohjelmissa. Aidoimmin itseohjautuvuus toteutuu viime kädessä itse kootuilla varoilla, jolloin niiden käyttöön ei kohdistu myöskään ulkoa annettuja säädöksiä.

16. Haasteita ja pohdintaa

Päivi Pylkkänen

16.1. Johdanto

Tässä luvussa käsitellään kokoavasti muutamia LEADER+ -ohjelmaa koskevia strategisia kysymyksiä ja mahdollisuuksia vastata niihin. Strategisilla kysymyksillä tarkoitetaan koko toimintaryhmätyön onnistumiseen vaikuttavia asioita. Haasteet ovat osittain tosiinsa kytkeytyviä, joskus paradoksaalisiaakin, eikä niihin ole yksinkertaisia ratkaisuja. Ratkaisujen edellytyksenä on joka tapauksessa ongelmien ja paradoksien kriittinen näkyväksi tekeminen. Tässä luvussa käsitellään ohjelma- ja hanketyön oppimiseen, pilottiluoteisuuteen, seurantamenettelyyn ja toimintaryhmien tehtäviin liittyviä haasteita. Kunkin aihepiirin kohdalla tuodaan ensin esille joitakin problematiikkaa havainnollistavia huomioita. Tämän jälkeen pohditaan mahdollisia keinoja vastata haasteisiin.

16.2. Oppivampaan ohjelma- ja hanketyöhön

Hiljainen hanketietämys

LEADER+ -ohjelmassa on käynnissä tai päättynyt heinäkuun 2003 loppuun mennessä noin 1 500 hanketta. Liki kaikilla kuviteltavissa olevilla aloilla on toteutettu hankkeita samanaikaisesti eri paikkakunnilla ja eri toimintaryhmissä. Niissä on saatu kokemuksia sekä toimivista että toimimattomista käytännöistä.

Hankkeiden tulosten, opetusten ja niin sanottujen hyvien käytäntöjen välittämisessä käytetään ensisijaisesti kirjallista raportointia. Monet hanketoimijat pitävät raportointivaatimuksia raskaina ja vaikeaselkoisina. Hankkeista raportoivan ei ole helppoa tunnistaa eikä selostaa hankkeen opetuksia tai ongelmakohtia käytössä olevien lomakkeiden avulla. Toisaalta, vaikka tämä tapahtuisikin, käytössä ei ole julkista rekisteriä, missä toteutettujen hankkeiden kirjallisen

muodon saaneeseen hanketietämykseen voisi tutustua.

Toimintaryhmien henkilöstön ja hallituksen työskentely keskittyy erityisesti hankkeiden syntymisen vauhdittamiseen, sillä ryhmien tuloksellisuutta mitataan keskeisesti varojen sitomisilla ja maksatuksilla. Kuitenkin juuri päättäneiden hankkeiden hankekokemusten läpikäynti ja näkyväksi tekeminen olisivat tuloksia tuottavaa toimintaa, jonka hyödyt konkretisoituisivat sekä toimivien käytänteiden leviämisenä että toimimattomien ja siksi kalliiden menettelyjen välttämisenä.

Tällä hetkellä hanketoiminnassa vallitsee kokonaisuutena tilanne, jossa runsas hankekokemus jää paljosta toiminnan kohinasta ja verkostoista huolimatta pitkälti hiljaiseksi. Hanketoiminnan piirissä tapahtuukin ilmeistä tyhjäkäyntiä, tarpeetonta etsintää ja jo tehdyn työn toistamista eri ohjelmissa kautta maan.

Hankeraporttien analysointi osoittaa, että kokemuksellinen tieto kanavoituu hankkeissa vain vaivoin tai ei lainkaan sääntömääräisiin raportteihin. Raportit täyttävät kyllä niiltä edellytetyt muodolliset vaatimukset, joiden keskiössä on faktuaalisen numerotiedon kerääminen ja ohjaavana motiivina enemmän valvonta kuin oppiminen. Prosessuaalista miten-tietoa ne tavoittavat heikommin. Vaikka lomakkeissa kysytään monia asioita, ne eivät juurikaan saa täyttäjäänsä jakamaan kehittämistyössä kipeimmin tarvittavia asioita: kokemuksellista tietoa siitä, mitkä keinot toimivat tai eivät toimi, minkälaisissa olosuhteissa ja miksi.

Vaikka toimintaryhmissä tiedostetaan, että heidän olisi hyödyllistä ymmärtää myös huonojen, esimerkiksi rahoituksellisesti kestäättömien hankkeiden problematiikkaa, hankkeiden ongelmiin on vaikea päästä syvällisemmin kiinni.

Hankkeiden toimintaan ei ehditä paneutua kovin paljoa. Jos vaikeuksista pyydetään kertomaan raporteissa, inhimillisesti katsottuna todennäköisempää on, että vetäjät ottavat suojakseen 'onnellisuusmuurin' – sen takana pääsee myös vähemmällä kirjoittamisella. Tämä merkitsee sitä, että tietämys ongelmakohdista tai toimimattomista käytännöistä on erityisen usein vaikenavaa eikä se siten voi siirtyä. LEADERin erityispiirteisiin keskeisesti liittyvän verkostoitumisen merkitys uhkaa tyhjetä, jos arvokasta kokemustietoa ei tunnisteta, dokumentoida eikä se leviä toimijoiden kentässä.

Oppimista edistävään verkostoitumiseen ja oppimisen uusiin muotoihin

Oppivalla ohjelma- ja hanketyöllä on jatkuvasti itseään kehittävä ja korjaava luonne. Oppiva toiminta ei toista samoja virheitä uudestaan. Hyvät hankkeet tuottavat tietoa ja osaamista jo olemassa olevan osaamisen päälle. Kaikkea mahdollista ei tarvitse tehdä aina alusta alkaen, vaan hankkeen toteuttaminen rakentuu jo toisten aikaisempien kokemusten pohjalle. Tutkittaessa hyvin toimineita rakennerahastohankkeita (esimerkiksi Mäki & Laakso 2001), on todettu, että tällaisille hankkeille yhteistä on se, että niiden toimintamalleja on kokeiltu jo muualla. Hyvä toteutusmalli on vain sovellettu uudelleen toiselle toteutusalueelle. Tällöin voidaan myös vapaammin kokeilla uutta, kun tiedetään, että hanke on peruslinjauksiltaan toteutuskelpoinen. Vastaavantyyppinen siirrettävyys on kuulunut alusta alkaen keskeisesti myös EU:n LEADERille asettamiin tavoitteisiin.

Strategisesta näkökulmasta Suomen LEADER+:n tavoitteisiin olisi siksi perusteltua liittää selvemmin myös *oppimistavoite*. Käytäntöön vietynä oppimistavoite tarkoittaa ohjelma- ja hanketyön hyvien, mutta myös huonojen käytäntöjen aikaisempaa systemaattisempaa tietoisuuteen tuomista ja jakamista. Olisi siten saatava syntymään laajempi oppimiskulttuuri ja käytänteitä kehittämistä koskevan tietämyksen tunnistamiseksi

ja jakamiseksi. LEADER+ -ohjelman ja sen hanketyön tulisi oppia omista ja toisten onnistumisista ja erehdyksistä kautta toimijakentän. Tähän kuuluvat oleellisesti myös muiden ohjelmien kautta rahoitusta saava toimintaryhmätyö.

Oppimista ei edistetä vain verkostoitumisretoriikkaa ylläpitämällä, vaan oppiminen tulisi ottaa konkreettisen toimenpidesuunnittelun kohteeksi. Oppimisstrategian jatkokehittely on osoitettavissa erityisesti kahdelle välittäjätasolle: verkostoyksikölle ja toimintaryhmille.

Verkostoyksikön osalta olisi lähdettävä liikkeelle verkostosopimuksen ja yksikön toiminta-ajatuksen täsmentämisestä (MMM), niin että oppimisenäkökohdat tulevat toimeksiannossa riittävästi huomioiduksi. Tehtävien laajennus on huomioitava vastaavasti yksikön resursoinnissa.

Verkostoyksikön (tai MMM:n) käytännön toimista kiireellinen on yhtäältä tiedonvaihdon ja oppimisen perusedellytysten luominen mm. valtakunnallisen hankerekisterin avulla. Tätä laajakantoisempi tehtävä on kuitenkin oppimista ja siirrettävyyttä kokonaisvaltaisemmin edistävän verkostoitumisstrategian laatiminen. Sen työkalupakkiin voi kuulua esimerkiksi teemoittaista hyvien hankkeiden dokumentointia ja tunnetuksi tekemistä, hanketoiminnan kokemusten vaihdon mallien ja ”kohtausareenoiden” testaamista niin virtuaalisessa kuin fyysisessä muodossaan.

Myös **toimintaryhmien** tasolla tarvitaan aikaisempaa määrätietoisempaa kertyneiden kokemusten 'managerointia'. Toimintaryhmien tulisi pyrkiä kasvamaan entistä systemaattisemmiksi hankeoppimisen strategiseksi solmukohdiksi, jotka välittävät hanketietämystä ja yhdistävät tarvittaessa hankekokemusta omaavia ja sitä tarvitsevia – joko omalla alueellaan tai toisilla alueilla. Hankkeiden ja toimintaryhmien itsearviointi, joka pohtii ja dokumentoi kokemuksia toteutetuista hankkeista, palvelee oleellisesti oppimistavoitetta ja luo edellytyksiä kokemusten siirtämiselle myös toisille alueille.

Käsitys ensisijaisesti paperilla välittyvästä tietoperusteisesta ”koodatusta” tiedosta ja oppimisesta tuon tiedon omaksumisena on todettu useissa oppimista koskevissa tutkimuksissa jo kauan sitten rajoittuneeksi. Nykyisen oppimista koskevan, laajalti sovelletun ns. konstruktivisen oppimiskäsityksen mukaan (esim. Tynjälä 1999) tieto ei ole siirrettävissä oppijaan ensisijaisesti paperin kautta, vaan hänen on saatava rakentaa oivalluksiaan itse. Oppiminen on sidoksissa siihen toimintaan ja ympäristöön, jossa tietämystä käytetään. Oppimista edistää siksi kokemuksellisuus ja omakohtainen tarve suhteessa johonkin ongelmatilanteeseen.

Hankkeissa saatava kokemuksellinen tieto on usein intuitiivista, osin tiedostamatonta ja sitä on vaikea sanallisesti selittää, saati kirjoittaa se esimerkiksi raporttiin. Ilmeisesti hankkeiden välistä tietoa ja oppimista ei voi siksi kovin pitkälle edistää vain muodollisia raportointivaatimuksia lisäämällä. Kokemustiedon tunnistamiseksi ja levittämiseksi tarvittaisiin uudenlaista tiedon ja oppimisen managerointia, jossa hyödynnetään tietämystä ns. hiljaisesta tiedosta (käsite alunperin Polanyin, 1983), aikuisen oppimisesta ja sitä edistävästä tekijöistä. Tällaisia voivat olla esimerkiksi kokemusta omaavien ja sitä tarvitsevien kohtaamiset ja eräänlainen hankementorointi.

Edellä tarkastellun valossa hankkeista oppimista voitaisiin edistää ennen muuta luomalla kokemuksellisia oppimistilanteita. Jos esimerkiksi kylätalohanketta suunnittelevat saavat mahdollisuuden käydä kyselemässä kokemuksia vastaavankaltaisen hankkeen toisella alueella läpivieneeltä kylältä ja kartoittaa heiltä hankkeen vaiheita ja pullonkauloja, on käsillä aidosti kysyntälähtöinen ja kokemuksellinen oppimistilanne. Merkityksellisestä kokemuksesta voi perustellusti odottaa sekä inhimillisiä että taloudellisia hyötyjä: toimijat motivoituvat ja saavat näkemyksellistä tietoa itse asettamiinsa kysymyksiin ja samalla kokemukset toimivista käytännöistä ja pullonkauloista tulevat uuden alueen käyttöön. Myös hankkeiden ongelmiin

ja kipupisteisiin voidaan päästä paremmin kiinni luonnollisen keskustelutilanteen kuin kirjallisen hankeraportoinnin kautta. Kokemusten siirtymisen näkyy resurssien parempana kohdistumisena ja säästöinä, jotka maksavat pian takaisin hankeoppimiseen tehdyt investoinnit.

Vanhasta opintoretkeilystä voisi kenties jalostaa ’hankementoroinnin’ hyviä käytäntöjä. Helpointa ja edullisinta tämä on maantieteellisesti läheisten alueiden välillä. Aina paras kokemus ei kuitenkaan löydy heti naapurista, ja innovaatioiden leviämisen kannalta keskeistä on vuorovaikutus myös laajemmin koko toimintaryhmä- ja hankekentässä, mukaan lukien sen kansainvälinen ulottuvuus.

On selvää, että hanketietämyksen ja oppimisen laajamittainen edistäminen ei ole toimintaryhmille mahdollista niiden nykyisillä toimijaresursseilla. Sen lisäksi, että oppimistalkoisiin tarvitaan ryhmien aktiivisia jäseniä, tulee toimintaryhmillä olla mahdollisuus käyttää tehtävään halutessaan myös asianmukaisesti koulutettuja palkattuja työntekijöitä. Mikäli haasteeseen vastataan ensisijaisesti toimintaryhmien omien kehittämishankkeiden avulla, oleellinen ehto on, että tämäntyyppisen strategista lisäarvoa tuottavan hanketoiminnan tulisi olla mahdollista ilman normaalisti vaadittavaa yksityisrahoitusosuutta.

16.3. Pilottiluonteisuuden lunastaminen

Pilottiuden dilemmat

Suomen LEADER+ -ohjelman tavoitelausumaan: ”Ohjelman tavoitteena on uusien ideoiden kokeilu maaseudun kehittämisessä” sisältyy ajatus pilottiluonteisuudesta. Erityisesti EU:n LEADER-suuntaviivoissa LEADER määritellään areenaksi, jossa kokeillaan menetelmiä myös muita ohjelmia ja maaseutupolitiikkaa varten.

Suomen LEADER+ -ohjelman yhteydessä voidaan kuitenkin puhua varmuudella vain pi-

lottiretoriikasta. Pilottiluonteisuutta odotetaan itse kehittämissuunnitelmilta ja useat toimintaryhmät pitävät pilottiluonteisuutta, tai likimain samaksi tulkittavaa innovatiivisuutta, hankevalintakriteerinään. Silti kukaan ei tunnu tietävän, mitä 'oikea' pilottiluonteisuus on. On syntynyt eräänlainen 'tulkitsijan dilemma': jos tavoittelee pilottiluonteisuutta, mitä pitäisi oikeastaan tavoitella? Dilemmaa on syventänyt se, ettei pilottiluonteisuuden ominaisuuksia ja kriteerejä käsitellä retorista toisintoa pidemmälle Suomen LEADER+ ohjelmassa eikä asiasta ole juurikaan tuotettu aineistoja tai järjestetty koulutusta.

Ohjelmaa luonnehtii lisäksi eräänlainen 'toteuttajan dilemma': vaikka ohjelmassa odotetaan yhtäällä pilottiluonteisia kokeiluja, innovaatioita ja erityisyyttä suhteessa toisiin ohjelmiin, ohjelman toteutusta säädellään kuitenkin samoin säädöksin kuin muitakin ohjelmia. Näin ollen ei ole yllättävää, jos LEADER+ -ohjelmassa päädytään käytännössä tekemään samankaltaisia asioita kuin muissakin ohjelmissa, mutta ainoastaan pienemmässä koossa. Jos silti edellytetään innovatiivisuutta ja erityisyyttä, ohjelmaa toteuttaville toimintaryhmille ja hanketoimijoille on annettu itse asiassa mahdoton tehtävä.

Pilottiluonteisuuteen liittyvä tulkitsijan dilemma on synnyttänyt toimintaryhmissä karkeasti kaksi tulkintakulttuuria. Toisille tärkeintä on toiminta sinänsä, ei niinkään sen sisältö. Silloin katsotaan, että kaikkien kynnelle kykenevien tulee saada osansa tarjolla olevasta hankerahoituksesta. Hanke syntyy usein sinnekin, mihin ennen riittivät esimerkiksi talkoot. Toinen tulkintakulttuuri hakee pilottiudelle vastinetta: rahoitusta haluttaisiin myöntää vain erityisen omaperäisille ja potentiaalisesti uutta tuottaville ideoille. Koska toimintaryhmien vuosittaiset rahoituksen myöntövaltuudet ovat kuitenkin tähän asti olleet ennemmin väljät kuin niukat – ja toimintaryhmien tehtäviin sisältyy paine sitoa käyttöön saadut varat vauhdikkaasti – juuri pilottiluonteisuudessa tehdään helposti kompromisseja, päinvastaisista tavoitteista huolimatta.

Lisäksi toimintaryhmien vähäiset henkilöresurssit ja raskaat hallintotehtävät kaventavat mahdollisuuksia paneutua merkittävästi pilottiluonteisuuden tai muiden sisällöllisten kysymysten edistämiseen.

Pilottiluonteisuuden edistäminen

Tulkitsijan dilemmaa siitä, mitä pilottiluonteisuuteen pyrittäessä pitäisi oikeastaan edistää, helpottaisi osaltaan asiasta käytävä selventävä keskustelu ja kokemusten vaihto. Mikäli pilottiluonteisuutta halutaan lisää, tulisi tietää, miten sitä mitataan. Tässä suhteessa asia ansaitsisi näkyvämmän roolin toimintaryhmien koulutus-tilaisuuksissa ja tapaamisissa. Yksi tapa edistää keskustelua ja käsitystä pilottiluonteisuudesta olisi järjestää esimerkiksi vuosittainen hankkeiden pilottikilpailu. Tällaisen organisointi sopisi luontevimmin verkostoyksikölle.

Ottamalla aktiivisemmän roolin hankkeiden suunnittelijana ja toteuttajana toimintaryhmät itse voisivat edistää pilottiluonteisuutta viemällä eteenpäin erityisen kokeilevia hankkeita. Kysymykseen paneutuminen toimintaryhmien omien hankkeiden kautta on kuitenkin yhteydessä aikaisemmin ongelmalliseksi todettuun hankkeilta vaadittavaan yksityiseen omarahoitusosuuteen. Ehkä kaikkein kokeilevimmat kärkihankkeet voitaisiin toteuttaa ainakin muita pienemmällä yksityisrahoitusosuudella?

Pilottiluonteisuuteen kuuluu oleellisesti onnistuneiden pilottien siirto: innovaatiot leviävät verkostoissa ja onnistuneiden pilottien leviämistä voidaan edistää siirtämistehtävään huomiota kiinnittävällä verkostoitumisstrategialla. Verkostoyksikön tehtävämäärittelyssä tulisikin käsitellä pilottiluonteisuuden edistämiseen liittyviä kysymyksiä oppimiskysymysten rinnalla, koska asiat ovat hyvin lähellä toisiaan. Ensimmäisenä tarvittaisiin kuitenkin esimerkkejä ja keskustelua siitä, mitä pilottiluonteisuus on tai voi olla. On vaikea tavoitella ja toteuttaa jotakin, mille ei osaa antaa konkreettista sisältöä.

Toteuttajan dilemmaan – miten toimia muita innovatiivisemmin samoilla säädöksillä – tuo viimekädessä helpotusta vain säädösten muuttaminen. Mikäli ohjelmalla pyritään synnyttämään muita ohjelmia enemmän kokonaan uusia toimintamalleja, tuotteita tai palveluja, tulisi rahoitukseen sisältyä jonkinlainen riskirahoitusulottuvuus. Pyrittäessä uusiin tuote- ja palveluinnovaatioihin on normaalia suurempi riski usein väistämätön. Mikäli tuottoja ja hyödyllisyyttä koskevat oletusarvot ovat erityisen suuria, tulisi rahoituksessakin saada ottaa tavanomaista enemmän riskejä.

Mutta kuinka paljon tai millaista pilottiluonteisuutta ohjelmassa tulisi toteutettavalta toiminnalta lopulta vaatia? Pilottiluonteisuus -vaatimuksen kiristämiseen liittyy sekä mahdollisuuksia että riskejä. Innovaatiopainotteinen toimintamalli suosii niitä, joilla on jo valmiiksi hyvät sisäiset ja ulkoiset verkostot ja strategisia yhteyksiä, katsotaanpa toimintaa sitten yksittäisten ihmisten, yritysten tai yhteisöjen tasolla. Toimintamalli antaa juuri vahvoille mahdollisuuden vahvistua ja kehittyä entisestään. Maliin kuuluu, että vahvat menestyjät tuottaisivat myönteisiä heijastusvaikutuksia myös heikomille. Samalla on kuitenkin olemassa vaara, että heijastusvaikutus ei toteudu ja niiden alueiden tai toimijoiden, joilla lähtökohdat ovat heikot, on entistä vaikeampi pysyä tai päästä tekemisen vauhtiin.

Pilottiluonteisuuteen liittyvänä periaatteen kysymyksenä säilyy, missä määrin hyvää ja hyödyllistä, mutta varsin tavanomaista tai kertaluonteista toimintaa tulisi hankkeistaa LEADER-ohjelmaan? Aikaisemmin tässä raportissa on suositeltu, että tavanomaisia kertaluonteisia hankkeita tarkasteltaisiin kriittisesti. Sellaisten rahoittaminen ohjelmasta ei ole rahoituksellisesti kestävä, eikä yleensä kovin innovatiivistakaan.

16.4 Laadullisempaan seurantamenettelyyn

Rahanpolton kulttuuri ja muita ongelmia

Kehittämistoiminnan tulosten ja vaikutusten mitaamisen vaikeus johtaa usein näennäisen helpojen tulostittareiden käyttöönottoon. Numeerisen tiedon helppo käsiteltävyys ja vertailtavuus on tehnyt perinteisistä määrällisistä tavoitteista ja tuloksista ensisijaisia seurantavälineitä myös toimintaryhmyssä.

Toimintaryhmien vastuu rahoituskehystensä sitomisesta yhdistettynä rahoitussuunnitelmien toteutumista koskeviin sääntöihin, on istuttanut samalla ohjelmatyöhön eräänlaisen 'rahanpolton kulttuurin', jossa hyvän mittariksi on tullut osittain se, kuinka nopeasti rahat kulutetaan. Nopeasti rahat käyttäneitä palkitaan bonusrahalla samaan aikaan, kun rahoitetun toiminnan tuloksia ja vaikutuksia joudutaan kuitenkin vain arvuuttelemaan. Siinä, missä varojen sidontojen ja maksatusten etenemistä voidaan kyllä pitää yhtenä hallinnollisena tehokkuusmittarina, olisi niiden käyttö toimintaryhmien tulosohjauksen perustana yhtä pätevää kuin taide-esineen arvon määrittäminen sen koon perusteella.

Rahoituksen ohella keskeisen roolin seurannassa ovat saaneet yritys- ja työpaikkatulokset, mikä on luonnollista ottaen huomioon kaikkiin rakennerahasto-ohjelmiin sisältyvä taloudellisen ja sosiaalisen koheesion tavoite. Näennäisestä objektiivisuudesta huolimatta toimintaryhmien suorat työpaikka- ja yritystulokset kertovat kuitenkin kehnosti toiminnan osuudesta taloudellisten ja sosiaalisten erojen tasoittamisessa.

Toimintaryhmän työpaikka- ja yritystulokset ovat käytännössä alueen institutionaalisille ja muille toimintaympäristötekijöille hyvin herkkiä. Se, minkä ohjelman tai toimenpiteen ansioksi saavutetut 'kovat tulokset' kirjataan, riippuu rahoituskanavien välisestä kilpailusta, tai alueen eri rahoittajien yhdessä sopimasta työnjaosta. Tarkoituksenmukainen työnjako ohjelmien vä-

lillä voi johtaa toimintaryhmien kovien tulosten siirtymiseen toiselle ohjelmalle. Alueen kehittämisen kannalta huomion keskiössä ei kuitenkaan ole LEADER+ tai jonkin toisen ohjelman sijoittuminen ohjelmien välisessä tulospilailussa.

Suomen LEADER+ -ohjelman mukaan sen pää-tavoite on: ”uusien ideoiden kokeilu maaseudun kehittämisessä, joka voi sisältää esimerkiksi uusien tuotteiden, palvelujen ja tuotantomenetelmien kehittämistä ja uudentyyppistä yhteistyötä kehittämistoimenpiteissä” (MMM 2001, 42). Tavoitteen valossa suorien työpaikka- ja yritystulosten asema toiminnan onnistuneisuuden mittarina ei ole loogisesti niin selvää, kun käytännössä kuitenkin korostuu.

Ohjelman tavoitteiden mukaisten uusien ideoiden kokeilussa tarvittavat menetelmät ovat moninaisia ja usein enemmän epäsuorasti kuin suoraan yrityksiä ja työpaikkoja luovia. Monimutkaisia ovat tavallisesti myös työpaikkojen ja yritysten syntymekanismit, eikä ole usein lainkaan helppoa sanoa, minkä ohjelman tai toimenpiteen panostus on ollut yrityksen tai työpaikan syntymisessä ratkaisevin. Työpaikkakehitykseen vain epäsuorasti vaikuttavat hankkeet saavat usein suotta päämäärättömän puuhastelun leiman. Kun käytössä olevat mittarit eivät niiden tuloksellisuutta kuitenkaan mittaa, jäljelle jää niiden merkityksen osoittamisen ongelma.

Laadullisempaan seurantaan

Syyt ensisijaisesti numerotietoon perustuvaan tuloseurantaan LEADER+:ssa palautuvat yhtäältä yleiseen käsitykseen numerotiedon suuremmasta totuusarvosta muuhun tietoon verrattuna. On vallalla illuusio ”numerot eivät valehtelee”. Samalla kysymys on myös keskuhallinnon vähäisistä resursseista analysoida ja käyttää hyväksi muuta kuin numeerista tietoa. Muutakin tietoa kerätään, kuten toimintaryhmien puolivuositteiset kertomukset, mutta näitä ei juurikaan käytetä. Tältä osin kysymys on rituaaliseurannasta.

Hyvä seurantamenettely on perusedellytys toiminnan tulosohtaukseen. Suomen LEADER+ -ohjelman nykyinen seurantamenettely ei toimi tulosohtauksen kannalta tarkoituksenmukaisesti. Ongelmat eivät liity ensisijaisesti tekniseen tietojärjestelmään (HANKE 2000), vaan kokonaisuuden muihin osa-alueisiin, kuten siihen, mitä mitataan (ovatko mittarit tarkoituksenmukaisia, ymmärrettäviä ja yksiselitteisiä) tai siihen, kuka vastaa tietosisällön oikeellisuudesta.

Määrällisten tulostittareiden problematisointi ei tarkoita sitä, että yritys- ja työpaikkatavoitteiden seuranta tulisi lopettaa. Kokonaisuuden kehittämistä tulisi enemmän suunnata siihen, miten näitä mittareita voitaisiin täydentää, jotta ymmärrettäisiin enemmän siitä, mikä on toimintaryhmytyön laajempi merkitys toiminta-alueellaan. Miten siis mitata toimintaryhmytyön tuloksellisuutta tavalla, joka on uskottava, luotettava ja joka kiinnittää huomiota myös toimintaryhmien toimintaprosessien laatuun, toiminnan lisäarvoon ja hankkeiden laajempaan merkitykseen, rasittamatta silti liikaa toimintaryhmiä tai hanketoimijoita.

Toimintaryhmien toiminnan ja tuloksellisuuden seurantamenettelyssä tarvitaan eräänlainen filosofinen muutos. Mekanistista julkista tilivelvollisuutta palvelevan numeerisen tuloseurannan tehostamisen asemasta tulisi pyrkiä kohti laadullisempaa prosessiseuranta, toiminnan merkityksen ja lisäarvon näkyväksi tekemistä. Organisaatioiden toimintaprosessien laatua voidaan suhteuttaa esimerkiksi tunnettuihin laatuksereihin (esimerkiksi Suomen laatuksipalkinto). Jollakin tavalla laatuksinäkökulman tulisi ottaa huomioon myös toimintaryhmän sitoutuneisuus, strategisuus ja kyky oppia. Tämä tuo laadullisen seurannan lähelle itsearvioinnin ajatussisältöä. Erona voidaan pitää lähinnä sitä, että siinä missä arviointia tehdään yleensä vain ajoittain, liittyy seuranta toimintaan jatkuvasti.

Toimintaryhmien lisäarvon esittämisessä osana toimintaryhmien omaa seuranta, ja arviointia

kysymys ei ole merkityksistä tyhjästä retoriikasta, joka olisi sidoksissa vain raportin kirjoittajan kirjallisiin kykyihin. Myös toiminnan lisäarvoon, niin kuin työpaikkatavoitteisiin voidaan liittää ns. näytön tai todistamisen taakka. On yhtä hyvin mahdollista tarkastella kriittisesti sitä, millaiseen näyttöön lisäarvon argumentointi perustuu, kuin asettaa vastaava näyttövaatimus uusille työpaikoille tai yrityksille.

Olipa kysymys määrällisestä tai laadullisesta tuloseurannasta, kaikissa tapauksissa näyttää perustellulta antaa toimintaryhmille aikaisempaa kokonaisvaltaisempi vastuu kehittämissuunnitelmansa toteutumisen seurannasta. Tämä käsittää oman alueensa hanketoiminnan seurantaindikaattorien kokoamisen ja tallentamisen, mikä auttaisi sitä, että HANKE 2000 -rekisterin tiedot olisivat paitsi paremmin ajan tasalla myös luotettavampia TE-keskuksen jäädessä välikätenä seurantaketjusta pois.

Kytkentä tulosehjaukseen merkitsisi, että toimintaryhmillä olisi oma intressi pitää tiedot ajantasaisina. Tietojen toteennäyttämisen taakka puolestaan ehkäisisi taktisia virheitä ja tulosten liioittelua. Tämä loisi samalla toimintaryhmille todellisen kannustimen seurata aktiivisesti omien hankkeiden toimintaa ja osallistua myös niiden ohjaamiseen.

Tulosehjauksen elementeiksi laadulliset ulottuvuudet tulevat vasta silloin, kun ohjelmavaroja kohdennetaan muita enemmän ryhmille, jotka kykenevät osoittamaan lisäarvoa, ei vain rahanpolttoa. Vaikka toimintaryhmien myöntövaltuudet ovat toistaiseksi olleet kohtalaisen suuria ja riittäviä kaikille ryhmille, voi tilanne muuttua ohjelman loppukaudella. Merkitystä on myös sillä, kuinka se, millä menestystä mitataan, samalla ohjaa toiminnassa sisältöä.

16.5 Toimintaryhmien tehtävien mahdollistaminen

Byrokratiapainajaiset ja lisääntyvät odotukset

Koko ohjelman kriittisimpiä onnistumisen ehtoja on toimintaryhmien kyky toimia katalyyttinä, kehittämisprosessin vauhdittajina ja lisäarvon tuottajina alueillaan. Samaan aikaan, kun toimintaryhmien hallinnolliset tehtävät ovat lisääntyneet ja vaikeutuneet, ovat kasvaneet odotukset toimintaryhmien laajemmasta osallistumisesta alueidensa kehittämiseen.

Toimintaryhmien keskeiset toimijat ovat hallitus ja ryhmän palkattu henkilöstö. Koska hallituksen toiminta on pitkälti rinnastettavissa vapaaehtoiseksi kansalaistoiminnaksi, ovat hallitusjäsenet palkattuja työntekijöitä vähemmän käytettävissä ohjelman käytännön arjessa. Tämän vuoksi tekemisen paineet kasautuvat erityisesti ryhmien palkatuille työntekijöille. Vaikka henkilöstön työpanos on ollut vahva, työntekijät ovat kuitenkin välillä epävarmoja siitä, tekevätkö he oikeita asioita tai kykenevätkö he vastaamaan niihin kasvaviin odotuksiin, mitä toimintaryhmyön tehtävien laajennus merkitsee.

Paineessa olevat toimintaryhmät oirehtivat ja tehtävien mahdottomuus näkyy sekä vaikeutena rekrytoida sitoutuvia hallitusjäseniä että palkatun henkilöstön loppuun palamisina ja irtisanoutumisina. Erityisesti useita toiminnanjohtajia on vaihtunut tällä ohjelmakaudella. Myös pitkäaikaisia sairaslomia on ollut paljon. Samalla kun tapahtumat ovat henkilökohtaisia tragedioita, on koko toimintaryhmyön sujuvuus hyvin herkkä henkilövaihdoksille. Palkatun avainhenkilöstön vaihtuminen on erittäin haitallista, koska toimintaryhmien osaaminen on vahvasti juuri sen palkatussa henkilöstössä. Toimintaryhmillä ei ole juuri ollenkaan ns. institutionaalista muistia, dokumentoituja käytäntöjä ja menettelytapoja, vaan työntekijät vievät kertyneet kokemukset ja valtavan osaamisvarannon pitkälti mensesään. Toimintaryhmien henkilöstövaihdoksien seuraukset voivat siten olla erittäin raskaita ja

tarpeettomia henkilövaihdoksia tulisi siksi ennaltaehkäistä.

Mahdollisiin tehtäviin

Toimintaryhmytyössä panoksia tarvitaan ennen kaikkea toiminnan sisältöön ja strategiaan tehtäviin, sillä toimintaryhmytyön lisäarvo ei toteudu vain sen jakaman hankerahoituksen kautta. Myös tässä raportissa toimintaryhmille on suositeltu lisää strategisesti haastavia ja lisäarvoa tuottavia tehtäviä (oppimisen edistäminen, omat pilottihankkeet strategisilla kärkialueilla jne.).

On tärkeää kytkeä laajeneviin tehtäviin toimintaryhmän koko potentiaali eli sen jäsenistö ja hallitus. Vaikka hallituksen ja jäsenistön voimavarat saataisiin täysimääräisesti käyttöön, on kuitenkin todennäköistä, etteivät lisätehtävät voi toteutua ilman toimintaryhmien henkilöstökysymyksen avaamista. Monet seikat puoltavatkin myös toimintaryhmän palkattujen työntekijöiden harkittua lisäämistä, esimerkiksi ryhmän omien strategisten hankkeiden kautta. Kasvava työyhteisö tukisi samalla työntekijöiden jaksamista, keskinäistä oppimista ja mahdollisuutta tehtävien vaihteluun. Työtehtävät, joista tässä puhutaan, eivät ole hallinnollisia. Siksi palkattujen työntekijöiden lisäämistä ei tule lukea hallinnon kasvattamiseksi.

Toimintaryhmän jäsenistön ja hallituksen potentiaalia ei tule sivuuttaa. Vain riittävän suuren ja monipuolisen osaajajoukon – työntekijöiden, sitoutuneen jäsenistön ja hallituksen – avulla toimintaryhmät voivat olla aikaisempaa laajemmassa mielessä kehittämisen katalyyttejä ja tuottaa rahoittajatehtävää laajempaa lisäarvoa.

Samalla kun toimintaryhmille kaavaillaan yhä enemmän ja yhä vaativampia tehtäviä, tulisi tarkastella kriittisesti sitä, mitä toimintaryhmien tehtävistä voitaisiin mahdollisesti vähentää. Tällöin päädytään tarpeeseen keventää ja järkipäristää

sääntömääräisiä hallintotehtäviä ja ylimitoitettua byrokratiaa kaikilla mahdollisilla tavoilla.

16.6. Haasteet jatkuvat paradoksien puristuksessa

Tämän arvioinnin yhteydessä on tullut esille, että toimintaryhmytyöhön on sen eri tasoilla – yksittäisistä ihmisistä ja yhteisöistä aina alue- ja keskushallintoon asti – sitoutunut henkilökohdaisesti suuri joukko ihmisiä, joille maaseudun kehittäminen on arvo sinänsä. Vain käsitys keinoista saattaa vaihdella.

Uusien näkökulmien ja lähestymistapojen etsintä on kehittämistyötä luonnehtiva piirre. Työssä ei ole useinkaan tilannetta, jossa kaikki toimisi ihanteellisesti eikä ristiriitoja ilmenisi lainkaan. Paradoksit merkitsevät vaikeutta tai suorastaan mahdottomuutta saavuttaa kaksi samanaikaisesti tavoiteltavaa asiaa yhtä aikaa. Toimintaryhmytyö on niin moninaista, että siinä tulee usein vastaan ristiriitoja ja paradokseja. Se on usein elämää ”paradoksien puristuksessa ja luovassa jännitteessä” (vrt. Sotarauta ja Laakso, 2000).

Joskus hyödyllistä ja vapauttavaa voi olla yksin tieto siitä, että asioiden koettu epätäydellisyys on toimijoiden oman hyvän tahdon, vilpittömyyden pyrkimysten ja ehkä myös vaikutuskeinojen ulkopuolella. Silloin kun asiat ovat toimijoiden vaikutusmahdollisuuksien piirissä, viisaimpia ovat ratkaisut, jotka perustuvat paikallisten olosuhteiden tuntemukseen. Tässä työssä ohjelma-arvioinnin kaltaisen ulkoisen panostuksen merkitys voi olla sen tarjoamissa kokoavissa vertailuissa, uusissa näkökulmissa tai tulkinnoissa. Kehittämistyön todellisilla kentillä – toimintaryhmissä, hankkeissa, kylissä ja yhdistyksissä – joudutaan kuitenkin tekemään usein arvopariteettisia valintoja siitä, mitä asiaa edistetään kenties jonkin toisen kustannuksella. Näissä valinnoissa ulkopuolinen arviointitutkimus ei voisi antaa kysymyksiin pätevämpiä vastauksia, kuin mihin toimijat itse valinnoissaan päätyvät.

Keskeisimmät lähteet

Alueellinen maaseutusuunnitelma (ALMA). Väliarviointiraporttiluonnos (lokakuu 2003). Kajaanin kehittämiskeskus.

Etelä-Suomen Tavoite 2 -ohjelman väliarviointi. Loppuraportti 22.9.2003 (luonnos). LTT-Tutkimus Oy; Oulun yliopisto, Kajaanin kehittämiskeskus, Suomen Aluetutkimus FAR; Suomen Itsesuunnittelu (ITSU) Oy; Vaasan yliopisto, Levón-instituutti & Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus (YTK).

European Commission (2000). Mainstreaming Equal Opportunities for Women and Men in Structural Fund Programmes and Projects. Technical Paper 3.

European Commission (2002). Guidelines for the Evaluation of LEADER Programmes. European Commission document VI/43503/02-Rev.1.

Euroopan komissio (2002). Suuntaviivat Leader+ -ohjelmien arviointia varten. Doc STAR VI/43503/02-Rev.1

European Observatory (1999) Assessing the added value of the LEADER approach (1999) [online]. [viitattu 23.9.2003.] Saatavissa: <http://europa.eu.int/comm/archives/leader2/rural-en/biblio/spec/contents.htm>.

EYVL (2000). Komission tiedoanto jäsenvaltiolle yhteisöaloitteen suuntaviivojen vahvistamisesta maaseudun kehittämiseksi (LEADER+). Euroopan yhteisöjen virallinen lehti 2000/C 139/05

HANKE 2000 -rekisteri. MMM. 31.3.2003 ja 31.7.2003.

Helander, Voitto (2001). Paikallisyhdistys lähi-kuvassa. Yhteydet, rakenne ja toiminta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki.

Helander, Voitto & Laaksonen, Harri (1999). Kolmas sektori. Rakenteellinen erittely ja kansainvälinen vertailu. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki.

Horelli, Liisa & Roininen, Janne (1998). Rakennepolitiikan tasa-arvoarviointi. ESR julkaisuja 32/98. Edita Oy.

Häkli, Jouni (1999). Meta Hodos: johdatus ihmismaantieteeseen. Vastapaino. Tampere.

Itä-Suomen tavoite 1 -ohjelman väliarviointiraportti (luonnos, marraskuu 2003). Net Effect Oy.

Keränen, Heikki (2003). Palvelujen saavutettavuus maaseudulla. REDEC Kajaani, Working Papers 44. Menossa painoon.

MMM (2001a). Maa- ja metsätalousministeriö. Suomen Leader+ -ohjelma. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 9/2001

MMM (2001b). Maa- ja metsätalousministeriö. Suomen Leader+ -ohjelman täydennysosa.

MMM (2002a). Maa- ja metsätalousministeriö. Tarjouspyyntö Suomen Leader+ -ohjelman arvioinnista.

MMM (2003). Maa- ja metsätalousministeriö. LEADER+ -yhteisöaloiteohjelma. Vuosikertomus 2002. Toukokuu 2003.

Mitä valtavirtaistaminen on (2003). <http://www.eurofem.net/valtavirtaan/mitavvon.html>

Mäki, Matti ja Timo Laakso (2001). Hanke-toiminnan neljä todellisuutta. ESR-rahoitetut hankkeet rahoittajien, toteuttajien ja osallistujien silmin. Tampereen yliopisto. Alueellisen kehittämisen tutkimusyksikkö. SENTE-julkaisuja 10/2001.

Paikallisten toimintaryhmien puolivuotisraportit
1.1.2002–30.6.2002 ja 1.7.2002–31.12.2003

Pohjois-Suomen tavoite 1 -ohjelman väliarvioin-
tiraportti (luonnos, marraskuu 2003). Net Effect
Oy.

Ponnikas, Jouni (2003). Globaali käsite paikal-
lisessa kontekstissa: Kestävän kehityksen paikal-
listuminen Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun EU:
n aluepolitiikan toimijoiden mielipideilmastossa
vuosina 1995–2002. REDEC Kajaani, Research
Reports 9. Kajaani.

Polanyi, Michael (1983). The Tacit Dimension.
Gloucester: Peter Smith.

Sotarauta, Markku ja Laakso Timo (2000).
Muutoksen johtaminen ja luova jännite. ACTA
nro 132. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Tynjälä, Päivi (1999). Oppiminen tiedon raken-
tamisena: konstruktivistisen oppimiskäsityksen
perusteita. Helsinki: Kirjayhtymä.

Virkkala, Seija & Carpentier, Pirkko (2000). Ke-
hitystä naisten ehdoin. Devote-projekti ja naisten
paikallinen toiminta. Employment-julkaisu No
15. Työministeriö.

LIITTEET

Suomen LEADER+ -ohjelma

Väliarvioinnin liitteet

Joulukuu 2003

Sisältö

Liite 1: Kysely Leader+ -toimintaryhmien hallitusjäsenille (MTKK)	231
Liite 2: Kysely Leader+ -toimintaryhmien rahoittamille kehittämishankkeille (KKK)	243
Liite 3: Kysely Leader+ -toimintaryhmien rahoittamille yrityshankkeille (KKK)	259
Liite 4: Kysely Leader+ -toimintaryhmien sidosryhmille (FAR)	267
Liite 5: Leader+ -rahoitustaulukot 31.7.2003	285

Johdanto

Tässä liitteessä esitetään tulokset kyselystä, jolla kartoitettiin Leader -toimintaryhmien nykyisten tai aikaisempien hallitusjäsenten kokemuksia ja mielipiteitä toimintaryhmätyöstä.

Kyselyn perusjoukon muodostivat toukokuussa 2003 Leader -hallitukseen kuuluvat varsinaiset ja varajäsenet, sekä sellaiset aikaisemmat jäsenet, jotka olivat jääneet pois viimeisimmässä hallituksen valinnassa. Näin määriteltyn perusjoukkoon kuului 579 henkilöä.

Kysely toteutettiin 14.5.2003 ja 10.6.2003 välisenä aikana ensisijaisesti sähköpostitse. Sähköpostikyselyä täydennettiin postitse siinä tapauksessa, että saaduissa yhteystiedoissa ei ollut sähköpostiyhteyttä. Hallitusjäsenten yhteystiedot saatiin toimintaryhmien toimistoista.

Yhden muistutuskierroksen jälkeen käsittelykelpoisia vastauslomakkeita palautui 209 kappaletta, jonka mukaan vastausprosentiksi tuli 36. Toimintaryhmittäin tarkasteltuna vastausprosentit vaihtelivat 15 ja 67 välillä.

Tämän liitteen seuraavissa osissa raportoidaan vastausten jakaumatiedot kyselylomakkeen mukaisina teemoina:

1. Taustatietoja vastaajista
2. Näkemyksiä hallituksen koostumuksesta ja toiminnasta yleisesti
3. Näkemyksiä hanketoiminnasta
4. Näkemyksiä hallituksen roolista hanketyössä ja alueen kehittämisessä
5. Vastaajien kokemuksia hallitustyöstä ja toimintaryhmätyön tulevaisuudesta
6. Näkemyksiä hanketoiminnan merkityksestä
7. Näkemyksiä toimintaryhmien yhteistyöstä ja verkostoyksikön palveluista

Taustatietojen osalta vastausten suhteelliset frekvenssit on laskettu kaikista vastaajista, mukaan lukien tyhjää vastanneet (tuntematon). Varsinaisissa sisältökysymyksissä (teema-alueet 2–8) suhteelliset frekvenssit on laskettu jonkin vastausvaihtoehdon valinneista vastaajista (ei sisällä tuntemattomia).

Liitteen lopussa on alkuperäinen kyselylomake.

1. Taustatietoja vastaajista

Taulukko 1. Vastaajat toimintaryhmittäin (N=209)

	lkm	Lähetettyjä lomakkeita	Vastaus-%
Pomoväst rf	4	25	16
Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit	5	20	25
I samma båt - Samassa veneessä	3	18	17
Karhuseutu ry	8	21	38
Aktiivinen Pohjois-Satakunta ry	9	24	38
Pomoottori ry	7	12	58
Kantri ry	10	15	67
Päijät-Hämeen maaseudun kehittämissyhistys ry	13	23	57
Kehittämissyhistys Sepra ry	3	20	15
Etelä-KarjalanKärki LEADER ry	4	26	15
RaJuPuSu LEADER ry	8	36	22
Kalakukko 2006 ry	12	19	63
Joensuun seudun LEADER-yhdistys ry	9	18	50
Vaara-Karjalan LEADER ry	6	25	24
Keski-Karjalan Jetina ry	4	27	15
VIISARI ry	9	22	41
Aisapari - Härmänmaa ja Järvisseutu	8	24	33
Suupohjan kehittämissyhistys ry	11	33	33
Pirityiset ry	9	21	43
Rieska-LEADER ry	8	21	38
NHS-LEADER II ry	17	33	52
Nouseva rannikkoseutu ry	10	29	34
Kainuun naisryhtäjäys LEADER ry	7	17	41
Oulujärvi LEADER	13	33	39
Peräpohjan kehitys ry	8	17	47
Yhteensä	205		
Tuntematon	4		
Yhteensä	209	579	
Vastausprosentti	36		

Taulukko 2. Vastaajat sukupuolittain

	lkm	%
Nainen	91	43,5
Mies	118	56,5
Yhteensä	209	100,0

Taulukko 3. Vastaajien jakautuminen taustaryhmittäin kolmikantajaottelun mukaisesti

	lkm	%
Kunta	70	33,5
Yhteisö	66	31,6
Asukas	71	34,0
Yhteensä	207	99,0
Tuntematon	2	1,0
Yhteensä	209	100,0

Taulukko 4. Vastaajien jakautuminen ikämittain

	lkm	%
Alle 30-vuotias	3	1,4
30–50-vuotias	115	55,0
Yli 50-vuotias	90	43,1
Yhteensä	208	99,5
Tuntematon	2	0,5
Yhteensä	209	100,0

Taulukko 5. Vastaajien tehtävät hallituksessa

	lkm	%
Puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja	24	11,5
Varsinainen jäsen	119	56,9
Varajäsen	51	24,4
Ei tällä hetkellä hallituksessa	13	6,2
Yhteensä	207	99,0
Tuntematon	2	1,0
Yhteensä	209	100,0

Taulukko 6. Vastaajien osallistuminen työryhmiin ja jaostihin

	lkm	%
Mukana myös (hallituksen) teematyöryhmässä, työjaostossa tai vastaavassa elimessä	42	20,1
Ei mukana e.m. elimissä	99	47,4
Toimintaryhmä ei käytä em. elimiä	51	24,4
Ei tällä hetkellä hallituksessa	60	28,7
Yhteensä	201	96,2
Tuntematon	8	3,8
Yhteensä	209	100,0

Taulukko 7. Vastaajien toimiaika hallituksessa tasavuosiksi pyöristettynä

	lkm	%
Alle vuosi	15	7,2
2 vuotta	16	7,7
3 vuotta	45	21,5
4 vuotta	23	11,0
5 vuotta	27	12,9
6 vuotta	12	5,7
7 vuotta	3	1,4
8 vuotta	4	1,9
Yhteensä	186	89,0
Tuntematon	23	11,0
Yhteensä	209	100,0

Taulukko 8. Osaaminen ja tietämys, jota vastaaja edustaa/tuo hallituksen työskentelyyn (N=209)

	Maininnat lkm	%
Alueen asukkaan näkemys	96	46
Yritystoiminta/liike-elämä yleisesti	94	45
Kunta-alan tuntemus	87	42
Kylätoiminta	87	42
Maa- ja metsätalous	83	40
Muu yhdistys- ja järjestötoiminta	79	38
Maaseutuyrittäjyys	74	35
Ympäristöasiat	39	19
Taide ja luova toiminta	29	14
Muu	19	9

2. Näkemyksiä hallituksen koostumuksesta ja toiminnasta yleisesti

Taulukko 9. Näkemyksiä hallituksen koostumuksesta ja toiminnasta yleisesti (%)

	En tunne asiaa	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	Yhteensä
Hallituksen jäsenet edustavat kattavasti alueen erilaisia toimijoita	2	1	4	60	33	100
Hallituksen kolmikantaperiaate edistää tasapuolisuutta	2	0	7	50	41	100
Hallituksessamme valitsee yhteistyöhenkinen ilmapiiri	4	1	6	42	46	100
Hallituksen jäseniä tuntuu yhdistävän ensisijaisesti rahoitusvallan käyttö	4	42	38	16	1	100
Hallituksemme työskentely on uutta luovaa ja kehittävää	5	3	19	62	12	100

3. Näkemyksiä hanketoiminnasta

Taulukko 10. Näkemyksiä hanketoiminnasta (%)

	En tunne asiaa	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	Yhteensä
Hanke-esitykset nousevat paikallisista tarpeista	1		4	57	38	100
Alueen asukkaat ja yhteisöt tuntevat hyvin TR:n tarjoamat mahdollisuudet	2	6	46	43	2	100
Saamme määrällisesti riittävästi hanke-esityksiä	4	4	20	55	17	100
Hanke-esityksiä tulee tasaisesti toiminta-alueen eri puolilta	4	6	37	49	5	100
Hanke-esitykset ovat uutta luovia ja omaperäisiä	4	3	32	57	4	100
Kehityssuunnitelma määrää sen, mitkä hankkeet saavat rahoituksen	5	0	11	56	27	

4. Näkemyksiä hallituksen roolista hanketyössä ja alueen kehittämisessä

Taulukko 11. Näkemyksiä hallituksen roolista hanketyössä ja alueen kehittämisessä (%)

	En tunne asiaa	Liian vähän	Juuri sopivasti	Liian paljon	Yhteensä
Hallitus osallistuu tiedotukseen ja aktivointiin...	4	47	49	0	100
Hallitus osallistuu hankkeiden sisällön suunnitteluun...	7	45	48	0	100
Hallitus pitää käynnissä oleviin hankkeisiin yhteyttä...	8	42	50	0	100
Hallitus puuttuu havaittuihin epäkohtiin...	14	22	64	0	100
Hallitus arvio ohjelmansa tavoitteiden toteutumista...	8	20	72	0	100
Hallitus arvioi omia toimintatapojaan...	6	40	52	1	100
Hallitus on mukana alueen kehittämisessä muuten kuin oman ohjelman/hankkeen kautta...	74	35	44	0	100

5. Vastaajien kokemuksia hallitustyöstä ja näkemyksiä toimintaryhmätyön tulevaisuudesta

Taulukko 12. Kokemuksia hallitustyöstä (%)

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	Yhteensä
Hallituksessa toimiminen on byrokraattista ja turhauttavaa	34	50	13	3	100
Hallituksessa toimiminen on mukavaa ja palkitsevaa	3	20	56	22	100
Työni Leader-hallituksessa perustuu lähinnä velvollisuudentuntoon	29	49	19	4	100
Omat kykyni ja osaamiseni pääsee hallituksessa oikeuksiinsa	4	20	64	0	100
Hallitus arvio ohjelmansa tavoitteiden toteutumista...	8	20	63	14	100

Taulukko 13. Näkemyksiä toimintaryhmätyön tulevaisuudesta (erityisesti vuoden 2006 jälkeen) (N=206)

	Maininnat lkm	%
Suuntautua enemmän elinkeinojen kehittäjäksi ja rahoittajaksi	126	61
Suuntautua enemmän kohti kansalaistoiminnan tukemista	82	40
Suuntautua enemmän maaseudun yleiseksi edunvalvojaksi ja "kattojärjestöksi" alueella	70	34
Ei mikään edellisistä	15	7
En osaa sanoa	9	4
Ei mitään, toimintamuodon voi lopettaa ja resurssit yhdistää tarvittaessa muihin ohjelmiin	4	2

6. Näkemyksiä hanketoiminnan merkityksestä

Taulukko 14. Näkemyksiä hanketoiminnan merkityksestä (%)

	En tunne asiaa	Ei merkitystä	Melko pieni merkitys	Jokseenkin samaa mieltä	Jonkin verran merkitystä	Erittäin suuri merkitys	Yhteensä
Kokonaan uusien työpaikkojen synnyttäminen	1	1	27	43	20	8	100
Työpaikkojen turvaaminen (uudennetut työpaikat)	2	2	14	48	26	8	100
Uusien mikro/pienyriyten synnyttäminen	2	1	18	44	30	5	100
Omaehtoisessa kehittämisessä tarvittavan osaamisen ja aktiivisuuden lisääntyminen	3	0	6	32	44	14	100
Asukkaiden osallistumisen ja aktiivisuuden lisääntyminen	1	0	10	29	38	21	100
Yhteistyön lisääntyminen eri toimijoiden välillä	2	0	12	25	43	18	100
Asukkaiden elämänlaadun paraneminen	1	1	12	34	33	17	100
Alueidentiteetin parantuminen (samaistuminen alueeseen)	2	3	15	41	28	10	100
Alueelta poismuuton hidastaminen	2	5	28	38	15	11	100
Maaseudun ja kaupungin välisen vuorovaikutuksen lisääminen	1	10	26	38	18	7	100
Nuorten osallistuminen ja nuorille tärkeiden asioiden edistäminen	1	5	27	35	21	9	100
Naisten osallistuminen ja naisille tärkeiden asioiden edistäminen	3	2	19	35	31	9	100
Ympäristön tilan parantuminen	2	8	23	35	25	7	100

7. Näkemyksiä toimintaryhmien yhteistyöstä ja verkostoyksikön palveluista

Taulukko 15. Näkemyksiä yhteistyöstä muiden toimintaryhmien kanssa (N=202)

	Maininnat lkm	%
Yhteistä koulutusta	137	68
Tiedon vaihtoa	135	67
Tutustumiskäyntejä ja vierailuja	120	59
Yhteisiä hankkeita	79	39
En tunne asiaa	29	14
Muuta	4	2

Taulukko 16. Näkemyksiä yhteistyöstä yli maakuntarajan (N=202)

	Maininnat lkm	%
Tiedon vaihtoa	104	51
Tutustumiskäyntejä ja vierailuja	101	50
Yhteistä koulutusta	77	38
En tunne asiaa	47	23
Yhteisiä hankkeita	27	13
En tunne asiaa	6	3
Muuta	2	1

Taulukko 17. Näkemyksiä kansainvälisestä yhteistyöstä (N=202)

	Maininnat lkm	%
Tutustumiskäyntejä ja vierailuja	81	40
Tiedon vaihtoa	70	35
En tunne asiaa	55	27
Yhteisiä hankkeita	42	21
Ei mitään	36	18
Yhteistä koulutusta	12	6
Muuta	1	0,5

Taulukko 18. Osallistuminen hallituksen jäsenenä verkostoyksikön järjestämiin tapaamisiin ja koulutuksiin

	Maininnat lkm	%
Osallistunut	70	33,5
Ei ole osallistunut	131	62,7
Yhteensä	201	96,2
Tunteeton	8	3,8
Yhteensä	209	100,0

Taulukko 19. Näkemyksiä verkostoyksikön palveluista (%)

	En tunne asiaa	Kyllä	Ei	Yhteensä
Onko verkostoyksikön tilaisuuksista/toiminnasta ollut hyötyä yhteistyökumppaneiden löytymisen kannalta?	64	22	15	100
Onko verkostoyksikön toimittama Maaseutu plus -lehti vastannut tarpeitanne?	43	50	7	100
Puuttuko verkostoyksikön palveluista jotakin, mitä toimintaryhmänne tarvitsisi?	8	42	50	100

Kysely LEADER –toimintaryhmien hallituksessa toimiville/ toimineille

Täyttöohjeet

- Vastatkaa väittämiin rastittamalla (X) näkemystänne parhaiten vastaava kohta valmiista vastausvaihtoehdoista. Joissakin kysymyksissä vastausmuoto on avoin. Silloin harmaalla osoitettuun kohtaan kirjoitetaan vapaamuotoinen vastaus tai kommentteja.
- Vastaaminen sujuu tietokoneen Word-tekstinkäsittelyohjelmalla viemällä hiiren osoitin haluttuun kohtaan ja klikkaamalla hiirtä (vasen nappi) halutussa ruudussa.
- Jos merkkasitte rastin ensin väärään kohtaan, lähtee rasti pois klikkaamalla hiirtä samassa kohdassa uudelleen.
- Tallentakaa lopuksi täytetty lomake ja palauttakaa liitetiedostona sähköpostitse osoitteella tiina.keinanen@helsinki.fi Vastauksesi riittää liitetiedosto, saatetta ei tarvitse kirjoittaa.
- Jos haluatte, voitte myös tulostaa tämän lomakkeen ja vastata siihen kynällä kirjoittamalla. Tällöin postitus tapahtuu osoitteeseen Tiina Keinänen, HY/MTKK, Lönnrotinkatu 3-5, 50100 Mikkeli.
- Jokaisen väittämäryhmän jälkeen on varattu tilaa, johon voit kirjoittaa lisää kysymyksen herättämiä ajatuksia tai kommentteja.
- Täyttäkää lomake itsenäisesti omien kokemustenne ja näkemystesi mukaisesti. Kaikki vastaukset käsitellään täysin luottamuksellisesti niin, ettei yksittäisten vastaajien henkilöllisyys paljastu.
- Palauttakaa täyttämänne lomake viimeistään perjantaina 30.5.2003

Lämmin kiitos yhteistyöstänne!

TAUSTATIEDOT

1. Mitä taustaryhmää edustatte hallituksen toiminnassa ns. kolmikantajaottelussa (rastittakaa yksi vaihtoehto)

☐ kuntaa (viranhaltija tai luottamushlö)	☐ yhteisöä (yhdistys tai pk-yritys)	☐ asukasta (yksityishenkilö)
--	---	--

2. Ikäryhmä (rastittakaa yksi vaihtoehto)

☐ alle 30 vuotias	☐ 30 - 50 vuotias	☐ yli 50 vuotias
--	--	---

3. Tehtävä hallituksessa (rastittakaa yksi vaihtoehto)

☐ puheenjohtaja tai varapj.	☐ vars. jäsen	☐ varajäsen	☐ ei tällä hetkellä hallituksessa
--	--------------------------------------	------------------------------------	--

4. Osallistuminen hallituksen alaisiin työryhmiin tai jaostoihin (rastittakaa yksi vaihtoehto)

☐ olen mukana myös (hallituksen) teematyöryhmässä, työjaostossa tai vastaavassa elimessä	☐ en ole mukana em. elimissä	☐ toimintaryhmä ei käytä em. elimiä
---	---	--

5. Olen toiminut jossakin hallitustehtävässä (myös aikaisemmat kokoonpanot mukaan laskettuna)

yhteensä NOIN VUOTTA (kirjoittakaa vuosimäärä)

6. Mitä tietämystä tai osaamista koette itse edustavanne/tuovanne hallituksen työskentelyyn? (valitkaa yksi tai useampi vaihtoehto)

☐ maa- ja metsätalous	☐ kylätoiminta	☐ ympäristöasiat
☐ maaseutuyrittäjyys	☐ muu yhdistys- ja järjestötyö	☐ taide ja luova toiminta
☐ yritystoiminta/liike-elämä yleisesti	☐ kunta-alan tuntemus	☐ alueen asukkaan näkemys
☐ en osaa sanoa	☐ muu, mikä	

7a. HALLITUKSEN KOOSTUMUS JA TOIMINTA (rastittakaa näkemystänne parhaiten vastaava vaihtoehto)

	en tunne asiaa	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä
Hallituksen jäsenet edustavat kattavasti alueen erilaisia toimijoita	☐	☐	☐	☐	☐
Hallituksen kolmikantaperiaate edistää tasapuolisuutta	☐	☐	☐	☐	☐
Hallituksessamme vallitsee yhteistyöhenkinen ilmapiiri	☐	☐	☐	☐	☐
Hallituksemme jäseniä tuntuu yhdistävän ensisijaisesti rahoitusvallan käyttö	☐	☐	☐	☐	☐
Hallituksemme työskentely on uutta luovaa ja kehittävää	☐	☐	☐	☐	☐

7b. Tarkennuksia edellisiin vastauksiin (voitte kirjoittaa tähän vapaita kommentteja)

8a. HANKETOIMINTA (rastittakaa näkemystänne parhaiten vastaava vaihtoehto)

	en tunne asiaa	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä
Hanke-esitykset nousevat paikallisista tarpeista	☐	☐	☐	☐	☐
Alueemme asukkaat ja yhteisöt tuntevat hyvin toimintaryhmän tarjoamat mahdollisuudet	☐	☐	☐	☐	☐
Saamme määrällisesti riittävästi hanke-esityksiä	☐	☐	☐	☐	☐
Hanke-esityksiä tulee tasaisesti toiminta-alueen eri puolilta	☐	☐	☐	☐	☐
Hanke-esitykset ovat uutta luovia ja omaperäisiä	☐	☐	☐	☐	☐
Kehittämissuunnitelmamme (ohjelmamme) määrää sen, mitkä hankkeet saavat rahoitusta	☐	☐	☐	☐	☐

8b. Tarkennuksia edellisiin vastauksiin (voitte kirjoittaa tähän vapaita kommentteja)**9a. HALLITUKSEN ROOLI HANKETYÖSSÄ JA ALUEEN KEHITTÄMISESSÄ**

(rastittakaa näkemystänne parhaiten vastaava vaihtoehto)

	en tunne asiaa	liian vähän	juuri sopivasti	liian paljon
Hallitus osallistuu tiedotukseen ja aktivointiin...	☐	☐	☐	☐
Hallitus osallistuu hankkeiden sisällön suunnitteluun...	☐	☐	☐	☐
Hallitus pitää käynnissä oleviin hankkeisiin yhteyttä...	☐	☐	☐	☐
Hallitus puuttuu havaittuihin epäkohtiin...	☐	☐	☐	☐
Hallitus arvioi ohjelmansa tavoitteiden toteutumista...	☐	☐	☐	☐
Hallitus arvioi omia toimintatapojaan...	☐	☐	☐	☐
Hallitus on mukana alueen kehittämisessä muuten kuin oman ohjelman/hankkeiden kautta...	☐	☐	☐	☐

9b. Tarkennuksia edellisiin vastauksiin (voitte kirjoittaa tähän vapaita kommentteja)**10a. OMAT KOKEMUKSET HALLITUSTYÖSTÄ** (rastittakaa näkemystänne parhaiten vastaava vaihtoehto)

	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä
Hallituksessa toimiminen on byrokraattista ja turhauttavaa	☐	☐	☐	☐
Hallituksessa toimiminen on mukavaa ja palkitsevaa	☐	☐	☐	☐
Työni Leader –hallituksessa perustuu lähinnä velvollisuudentuntoon	☐	☐	☐	☐
Omat kykyni ja osaamiseni pääsee hallituksissa oikeuksiinsa.	☐	☐	☐	☐

10b. Tarkennuksia edellisiin vastauksiin (voitte kirjoittaa tähän vapaita kommentteja)

11a. HANKETOIMINNAN KOHDENTUMINEN Arvioikaa toimintaryhmänne hanketoiminnan merkitystä seuraavien tavoitteiden toteuttamisessa omalla alueellanne. (Rastittakaa näkemystänne parhaiten vastaava vaihtoehto)

	en tunne asiaa	ei merkitystä	melko pieni merkitys	jonkin verran merkitystä	melko suuri merkitys	erittäin suuri merkitys
Kokonaan uusien työpaikkojen synnyttäminen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Työpaikkojen turvaaminen (uudennetut työpaikat)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Uusien mikro/pienyritysten synnyttäminen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Omaehtoisessa kehittämisessä tarvittavan osaamisen ja tietotaidon lisääntyminen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Asukkaiden osallistumisen ja aktiivisuuden lisääntymien	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Yhteistyön lisääntyminen eri toimijoiden välillä	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Asukkaiden elämänlaadun paraneminen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Alueidentiteetin parantuminen (samaistuminen alueeseen)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Alueelta poismuuton hidastaminen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Maaseudun ja kaupungin välisen vuorovaikutuksen lisääminen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nuorten osallistuminen ja nuorille tärkeiden asioiden edistyminen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Naisten osallistuminen ja naisille tärkeiden asioiden edistyminen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ympäristön tilan parantuminen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

11b. Tarkennuksia edellisiin vastauksiin (voitte kirjoittaa tähän vapaita kommentteja)

12. Kaiken kaikkiaan, mikä on mielestänne LEADERin (toimintaryhmätyön) lisäarvo ja rooli alueen maaseudun kehittämisessä (kirjoittakaa vapaamuotoisesti harmaaseen ruutuun, joka kasvaa tarvittaessa)

13. Millainen rooli toimintaryhmällä tulisi mielestänne olla tulevaisuudessa (erit. vuoden 2006 jälkeen) (valitkaa yksi tai useampi vaihtoehto)

- ☐ suuntautua enemmän elinkeinojen kehittäjäksi ja rahoittajaksi
- ☐ suuntautua enemmän kohti kansalaistoiminnan tukemista
- ☐ suuntautua enemmän maaseudun yleiseksi edunvalvojaksi ja ”kattojärjestöksi” alueella.
- ☐ ei mitään, toimintamuodon voi lopettaa ja resurssit yhdistää tarvittaessa muihin ohjelmiin
- ☐ ei mikään edellisistä vaan (kirjoittakaa ruutuun):
- ☐ en osaa sanoa

14. Toimintaryhmän harjoittama yhteistyö ja verkostoituminen

Millaista yhteistyötä toimintaryhmällä on ollut muiden toimintaryhmien kanssa? (valitkaa yksi tai useampi vaihtoehto)

- ☐ tiedon vaihtoa
- ☐ tutustumiskäyntejä/vierailuja
- ☐ yhteistä koulutusta
- ☐ yhteisiä hankkeita
- ☐ muuta, mitä?
- ☐ en tunne asiaa

Millaista yhteistyötä toimintaryhmällänne on ollut yli maakuntarajan muiden toimijoiden kuin toimintaryhmien kanssa? (valitkaa yksi tai useampi vaihtoehto)

- ☐ ei mitään
- ☐ tiedon vaihtoa
- ☐ tutustumiskäyntejä/vierailuja
- ☐ yhteistä koulutusta
- ☐ yhteisiä hankkeita
- ☐ muuta, mitä?
- ☐ en tunne asiaa

Millaista yhteistyötä toimintaryhmällänne on ollut kansainvälisesti? (valitkaa yksi tai useampi vaihtoehto)

- ☐ ei mitään
- ☐ tiedon vaihtoa
- ☐ tutustumiskäyntejä/vierailuja
- ☐ yhteistä koulutusta
- ☐ yhteisiä hankkeita
- ☐ muuta, mitä?
- ☐ en tunne asiaa

Mitä toimintaryhmänne on em. yhteistyöllä saavuttanut, jota ette olisi muuten saavuttanut? (kirjoittakaa vapaamuotoisesti)

15. Toimintaryhmien Verkostoyksikön palvelut

Oletteko hallituksen jäsenenä ollut osallisena verkostoyksikön järjestämissä tapaamisissa/koulutuksessa

☐ kyllä olen ☐ en ole

Onko verkostoyksikön tilaisuuksista/toiminnasta ollut hyötyä yhteistyökumppaneiden löytymisen kannalta?

- ☐ kyllä, kuvaillakaa lyhyesti miten? (kirjoittakaa ruutuun)
- ☐ ei
- ☐ en tunne asiaa

Onko verkostoyksikön toimittama Maaseutu plus -lehti vastannut tarpeitanne?

- ☐ kyllä
- ☐ ei, kuvaillakaa lyhyesti, mitä kaipaisitte siihen? (kirjoittakaa ruutuun)
- ☐ en tunne asiaa

Puuttuuko verkostoyksikön palveluista jotakin, mitä toimintaryhmänne tarvitsisi?

- ☐ kyllä, kuvaillakaa lyhyesti mitä? (kirjoittakaa ruutuun)
- ☐ ei
- ☐ en tunne asiaa

16. Kommentteja aikaisempiin kysymyksiin, palautetta väliarviointiin (kirjoittakaa vapaamuotoisesti harmaaseen ruutuun, joka kasvaa tarvittaessa)

Lämmin kiitos yhteistyöstänne, hyvää alkavaa kesää!

Kysely LEADER+ -toimintaryhmien rahoittamille kehittämishankkeille (KKK)

Johdanto

Tässä liitteessä esitetään yhteenveto kyselystä, jolla kartoitettiin kehittämishankkeiden kokemuksia ja mielipiteitä Leader-ohjelmatyöstä. Kysely toteutettiin 14.5.2003 ja 30.6.2003 välisenä aikana sähköpostitse/internetissä www-lomakkeella.

Kyselyn lähtökohtana olivat Maa- ja metsätalousministeriön hankerekisterissä 8.5.2003 ajankohtana käynnissä olleet ja päättyneet hankkeet. Kyselyssä tehtiin yksi muistutuskierros. Kyselyn vastausprosentiksi muodostui 62.

Otos muodostettiin seuraavalla tavalla:

Käynnissä olevia ja päättyneitä hankkeita hankerekisterissä 8.5.2003	1 045
Poistetaan v. 2003 alkaneet hankkeet	-118
Perusjoukko	1 927
Poistetaan hallintohankkeet	-54
Perusjoukko	2873
Poistetaan hankkeet joille ei sähköpostia	-380
Kyselyitä lähetetty yhteensä	493
Hankkeet, joilla väärä sähköpostiosoite	-63
Hanke ei alkanut	-1
Lopullinen otos	429
Vastauksia	267
Vastausprosentti	62

Seuraavassa on esitetty suorat jakaumat Leader-hankekyselyn suljetuista vastauksista.

Liitteen lopussa on alkuperäinen kyselylomake.

Taulukko 1. Hankkeen ja vastaajien taustatietoja.

Hankerahoituksen kohdistuminen eli tuen kohde	%	N
Kehittäminen (suunnittelu, yhteistyö, markkinointi ym.)	87	232
Investoinnit (rakentaminen, koneet, laitteet ym.)	29	77
Vastaajien taustatiedot		
Sukupuoli		
Nainen	48	128
Mies	52	139
Yhteensä	100	267
Ikäryhmä		
Alle 30 vuotta	8	21
30–49 vuotta	56	149
50 vuotta tai yli 50	36	97
Yhteensä	100	267
Mistä lähtien tunnette tämän hankkeen?		
Suunnittelusta alkaen	91	243
Toteutuksen alettua	6	17
Kesken hankkeen	2	6
Yhteensä	100	266
Kehittämisyhdistyksen jäsenyys		
Leader-yhdistyksen jäsen	44	109
Ei jäsen	56	140
Yhteensä	100	249
Mikä on roolinne hankkeessa?		
Hankevetäjä tai vastuuhenkilö	85	227
Muuten hankkeeseen osallistunut	8	22
Muu	6	17
Yhteensä	100	266

Taulukko 2. Mistä saitte tiedon Leader -rahoitusmahdollisuudesta (%)?

Tieto Leader-toimintaryhmätyöstä?	Sain tiedon	N / 267
Aiemman Leader-toiminnan kautta	52	139
Hankehaun lehti-ilmoituksesta	7	20
Leader-toimintaa käsittelevästä lehtijutusta	10	28
Otin suoraan yhteyttä toimintaryhmään	21	55
Rahoittajan kautta (TE-keskus jne.)	5	14
Naapureilta / tuttavilta / ystäviltä	11	29
Kunnasta (elink.asiamieheltä tms.)	13	35
Yritysneuvojilta (TE-kesk., yrityskesk. ym.)	3	9
Internetin www-sivujen kautta	4	11

Taulukko 3. Aloitteentekijä hankkeesta.

Kenen aloitteesta hanke lähti ensisijaisesti liikkeelle?	%	N
Yksittäisen asukkaan/asukkaiden	18	47
Kylätoimikunnan tai kyläyhdistyksen	15	40
Muun paikallisen yhdistyksen tai järjestön	30	79
Paikallisen Leader-toimintaryhmän	8	20
Paikallisen yrityksen	6	17
Kunnan / kuntien	7	19
Oppilaitoksen	3	7
Muun tahon aloitteesta, mistä	13	34
En tunne asiaa	0	1
Yhteensä	100	264

Taulukko 4. Hankkeen toteutusalue.

Hankkeen toteutusalue	%	N
Yksittäinen kylä	21	56
Kunnan osa	10	27
Kunta	24	63
Useampi kunta / seutu	39	104
Useampi toimintaryhmä	5	14
Kansainvälinen	0	1
Yhteensä	100	265

Taulukko 5. Riippuvuus LEADER+-rahoituksesta.

Olisiko hanke toteutettu ilman LEADER+ -rahoitusta?	%	N
Ei	57	152
Kyllä	5	12
Kyllä, mutta suppeammin	27	71
Kyllä, mutta myöhemmin	7	18
En osaa sanoa	5	13
Yhteensä	100	266

Taulukko 6. Vastaajien arviot Leader-toimiston palveluista ja hankkeen hallinnon sujuvuudesta (%).

0=en tunne asiaa, 1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei samaa eikä eri mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä.

	0	1	2	3	4	5	N
Leader-toimiston neuvonta ja apu hankkeen suunnitteluvaiheessa oli ratkaisevaa hankkeen käynnistymisen kannalta	4	7	8	15	37	29	265
Rahoitettavien hankkeiden valintakriteerit ovat selkeät	7	6	17	22	37	11	265
Rahoitettavien hankkeiden valintakriteerit ovat oikeudenmukaiset	11	5	7	19	44	14	262
Toimintaryhmän valitsema Leader-ohjelman teema tai teemat ohjaavat rahoitettavien hankkeiden valintaa	13	2	5	18	43	19	263
Leader-toimintaryhmä puuttuu liikaa hankkeen sisältökysymyksiin	8	41	27	14	8	2	263
Leader-toimintaryhmä puuttuu liikaa hankkeen rahoitukseen	8	35	29	20	7	1	265
TE-keskus puuttuu liikaa hankkeen rahoitukseen	8	27	27	18	16	4	264
Leader-toimiston neuvonta ja apu on tärkeää hankkeen toiminta-aikana (raportointi ja maksatustilanteet)	1	3	3	8	35	50	263
Leader-toimistolta ei ole saatu riittävästi tukea rahoituksen hakemiseen ja hankkeen toteuttamiseen	11	53	18	7	9	2	264
TE-keskukselta ei ole saatu riittävästi tukea rahoituksen hakemiseen ja hankkeen toteuttamiseen	9	40	16	18	14	3	263
Leader-toimisto on asiantunteva hanketoiminnan ohjaaja ja tukija	0	5	6	12	40	37	263
Leader-toimintaryhmä on tehokas paikallisten asukkaiden vaikutuskanava	4	6	10	24	34	22	264
Leader-toimiston tai TE-keskuksen rahoituspäätösten tekeminen sujuu hyvin	3	17	16	20	34	10	264
Rahoituspäätös tuli kohtuullisessa ajassa	6	20	15	13	28	18	265
Ymmärrän hyvin rahoituspäätöksen sisällön	2	6	9	10	45	28	265
Olen hyvin selvillä hyväksyttävistä kustannuksista	1	3	11	10	47	28	261
Hankekirjanpito poikkeaa liiaksi hakijan normaalista kirjanpidosta	8	19	22	24	18	9	263
Leader-toimiston tai TE-keskuksen hoitama hankkeen maksatuskäytäntö toimii hyvin	7	18	14	18	32	11	261
Maksatukset tulevat riittävän nopeasti	7	29	17	14	24	9	264
Rahoittajan raportointivaatimukset ovat raskaita	3	7	12	21	33	24	263

Taulukko 7. Hankkeiden kokeminen toteutusalueella (%).

0=en tunne asiaa, 1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei samaa eikä eri mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä. Rastittakaa.

	0	1	2	3	4	5	N
Hanke kiinnostaa alueen asukkaita yleensä	0	4	9	18	46	23	265
Hanke kiinnostaa alueen tiedotusvälineitä	0	3	9	17	50	21	266
Hanke kiinnostaa alueen yrittäjiä	3	5	17	28	35	12	266
Hanke kiinnostaa alueen päättäjiä	3	5	16	22	40	14	266
Hankkeen toimintatapa rohkaisee osallistumaan	1	3	5	17	53	21	266
Hanke on vain yksi muiden hankkeiden joukossa	6	24	21	28	17	4	264
Hankkeesta koetaan olevan hyötyä toteuttamisalueella	0	2	2	11	47	38	265

Taulukko 8. Hankkeiden tavoitteiden profiilit (%).

1=ei merkitystä, 2=vähäinen merkitys, 3=en osaa sanoa, 4=suuri merkitys, 5=erittäin suuri merkitys.

	1	2	3	4	5	N
Kokonaan uusien työpaikkojen synnyttäminen	20	39	16	21	4	263
Työpaikkojen turvaaminen (uudennetut työpaikat)	21	28	14	29	8	262
Uusien maaseudun pienyritysten synnyttäminen	22	29	17	25	7	264
Kehittämistyössä tarvittavan osaamisen ja tietotaidon lisääntyminen	4	13	11	45	27	263
Paikallisten asukkaiden aktivointi ja osallistumisen lisääminen	2	13	9	45	31	264
Yhteistyön lisääminen paikallisten toimijoiden välillä	1	9	6	50	34	264
Asukaslähtöinen paikallisten ongelmien ratkaiseminen	10	19	26	31	14	263
Ihmisten elämänlaadun paraneminen	6	12	13	47	22	264
Alueidentiteetin parantaminen	5	11	12	40	32	263
Alueelta poismuuton hidastaminen	15	25	20	28	12	262
Maaseudun ja kaupungin välisen vuorovaikutuksen lisääminen	13	15	20	36	16	264
Maaseudun kehittäjien yhteistyön (täydentävyyden) lisääminen	8	17	23	37	15	263
Nuorten osallistumisen ja asioiden edistäminen	10	22	20	30	18	263
Naisten osallistumisen ja asioiden edistäminen	9	20	19	37	15	264
Ympäristön tilan parantaminen	15	21	18	30	16	260

Taulukko 9. Hankkeelle asetettujen tavoitteiden toteutuminen. Miten hankkeelle asetetut tavoitteet ovat tähän mennessä mielestänne toteutuneet?

	%	N
heikosti	2	5
kohtalaisesti	19	50
hyvin	55	146
erinomaisesti	24	64
Yhteensä	100	265

Taulukko 10. Hanketyön ongelmat (%).

1= ei ole lainkaan ongelma tässä hankkeessa, 2= ei ole mainittava ongelma, 3=en osaa sanoa, 4= on ollut jossain määrin ongelma, 5= on tyypillinen/suuri ongelma tässä hankkeessa.

Missä määrin olette kohdanneet näitä omassa hankkeessanne?	1	2	3	4	5	N
Hankkeen tavoitteet on asetettu epärealistisesti	40	41	8	10	1	262
Hankkeessa on liian vähän aktiivisia osallistujia	23	40	6	27	3	262
Yksityisen rahan kokoamisessa on ollut ongelmia	28	31	6	25	10	260
Ohjausryhmän rooli on lähinnä muodollinen eikä se tue aidosti toimintaa	33	28	21	12	6	257
Hankkeen tavoitteet eivät ohjaa hankkeen käytännön toimintaa	52	33	12	3	0	262
Puute hyvistä hanketoiminnan malleista	40	31	18	10	1	261
Uusien ideoiden toteuttaminen hankkeen kautta on vaikeaa	38	35	14	12	2	261
Yhteistyö hanketoteuttajien välillä ei toimi kunnolla	44	33	12	8	3	260
Tiedon kulku hankkeen sisällä on heikkoa	47	40	8	5	0	262
Henkilösuhteet hankkeessa ovat tulehtuneet	69	23	2	4	2	262
Hanke on liikaa vetäjän vastuulla	26	32	10	25	7	263
Hankeväsymys / aikapula yhteistyökumppaneiden piirissä	27	32	17	21	3	261
Hankeväsymys / aikapula ryhmissä, joille hanke on suunnattu	27	28	18	24	3	260
Alueiden välinen yhteistyö ei ole riittävästi tukenut hankkeen toteutusta	31	30	28	9	2	258
Kiinnostuksen puute ryhmissä, joille hanke on suunnattu	32	39	11	15	3	261
Liian pitkät etäisyydet niiden ryhmien välillä, joille hanke on suunnattu	46	29	15	8	2	260
Hanketoiminnan liika byrokraattisuus tai muut hallinnolliset ongelmat	13	26	10	36	15	261

Taulukko 11. Hankkeiden yhteistyötahot (%).

Keiden kanssa olette tehneet yhteistyötä?	On ollut %	N / 267
Kuntien	64	170
Yritysten	68	181
Järjestöjen	64	170
Oppilaitosten	47	125
Muiden hankkeiden	37	99
Muiden tahojen	21	55
Ei yhteistyötä minkään tahojen kanssa	3	9

Taulukko 12. Hankkeiden alueellinen yhteistyö (%).

Onko hankkeellanne ollut yhteistyötä?	On ollut %	N / 267
Lähiseuduilla (toimintaryhmä tai kunta)	66	175
Mualla Suomessa	27	72
EU:ssa	6	17
EU:n ulkopuolella	4	12
Ei yhteistyötä oman alueen ulkopuolella	23	62

Taulukko 13. Hankkeiden yhteistyön saavutukset.

Oletteko saavuttaneet yhteistyöllä jotain, jota ette muuten olisi saavuttaneet?	%	N
Emme ole	25	60
Kyllä olemme	75	179
Oletteko LEADER-yhteistyöllä lisänneet osaamistanne?		
Emme ole	34	82
Kyllä olemme	66	158

Taulukko 14. Hankkeiden yhteistyön sisältö.

Hankkeen yhteistyö on sisältänyt:	%	N
Tiedon vaihtoa	66	177
Voimavarojen yhdistämistä	42	113
Suunnittelua yhdessä	54	144
Yhteisiä tapahtumia	42	113
Neuvotteluja	50	134
Koulutusta	32	85
Muuta yhteistyötä	6	15

Taulukko 15. Hankkeen osallistujien yhteistyön maantieteellinen lisääntyminen hankkeen kautta.

Hankkeen osallistujien yhteistyön lisääntyminen hankkeeseen osallistumisen kautta:	%	N
Paikallisesti	86	213
Alueellisesti	65	129
Kansallisesti	23	37
Kansainvälisesti	16	23

Taulukko 16. Hankkeiden arviot toimintansa vaikutuksista sukupuolten väliseen tasa-arvoon (%).

1=ei lainkaan, 2=hieman, 3=en osaa sanoa, 4=merkittävästi, 5=erittäin merkittävästi.

Hankkeen vaikutukset sukupuolten välisen tasa-arvon edistämiseen	1	2	3	4	5	Yht.	N
Työmarkkinoilla	43	21	26	9	1	100	262
Koulutuksessa ja osaamisessa	32	26	21	18	3	100	261
Yrittäjyydessä ja taloudellisessa kasvussa	36	22	28	11	4	100	261
Osallistumisessa ja osallisuudessa	24	21	18	26	11	100	260

Taulukko 17. Hankkeiden arviot toimintansa vaikutuksista ikäryhmien väliseen tasa-arvoon (%).

1=ei lainkaan, 2=hieman, 3=en osaa sanoa, 4=merkittävästi, 5=erittäin merkittävästi.

Hankkeen vaikutukset ikäryhmien välisen tasa-arvon edistämiseen	1	2	3	4	5	Yht.	N
Työmarkkinoilla	41	20	31	5	2	100	258
Koulutuksessa ja osaamisessa	28	26	24	18	3	100	259
Yrittäjyydessä ja taloudellisessa kasvussa	34	21	29	14	2	100	259
Osallistumisessa ja osallisuudessa	22	22	20	26	10	100	260

Taulukko 18. Hankkeiden arviot toimintansa vaikutuksista ekologisesti ja taloudellisesti kestäväan kehitykseen toiminta-alueella (%).

1=ei lainkaan, 2=jonkin verran, 3=en osaa sanoa, 4=merkittävästi, 5=erittäin merkittävästi.

Vaikutukset ekologisesti ja taloudellisesti kestäväan kehitykseen liittyviin asioihin	1	2	3	4	5	N
Myönteinen kokonaisvaikutus ympäristöön ja kestäväan kehitykseen	12	29	14	33	12	255
Kielteinen kokonaisvaikutus ympäristöön ja kestäväan kehitykseen	82	7	11	0	0	251
Parantaa ympäristötiedon saatavuutta ja lisää ympäristötietoisuutta	25	29	15	19	11	252
Edistää energian ja luonnonvarojen säästöä tai vähentää fossiilisten polttoaineiden käyttöä	50	16	21	10	4	249
Edistää jätteiden kierrätystä ja vähentää jätteiden syntymistä	45	20	20	11	4	251
Vähentää vesien, ilman tai maaperän kuormitusta	47	18	17	12	6	251
Edistää maiseman hoitoa ja suojelua tai luonnonsuojelua	28	19	13	26	15	253
Lisää nopeasti uusiin vaihdettavien tavaroiden tuotantoa	73	4	21	2	0	248
Lisää rakentamista luontoarvoiltaan arvokkaille tai herkille alueilla	77	5	16	2	0	251
Edistää moottoriliikennettä luontoarvoiltaan herkillä alueilla	80	6	13	1	0	250
Muu vaikutus ekologiseen / taloudelliseen kestävyteen	41	4	35	12	8	–

Taulukko 19. Hankkeiden arviot toimintansa vaikutuksista sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäväan kehitykseen (%).

1=ei lainkaan, 2=jonkin verran, 3=en osaa sanoa, 4=merkittävästi, 5=erittäin merkittävästi.

Vaikutukset sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäväan kehitykseen liittyviin asioihin	1	2	3	4	5	N
Edistää yhteiskunnallista tasa-arvoa	19	26	20	26	10	255
Parantaa tai ylläpitää asumisviihtyisyyttä	8	22	9	44	17	258
Parantaa tai ylläpitää paikallisten asukkaiden elämänlaatua	4	24	9	46	17	256
Tukee alueen asukkaiden yhteistyötä ja yhteenkuuluvuutta	4	18	8	46	24	257
Vähentää ihmisten syrjäytymistä sosiaalisesta kanssakäymisestä	13	21	18	37	12	258
Edistää rakennetun ympäristön suojelua tai entisöimistä	25	20	25	18	12	257
Tukee paikallisten perinteiden ja paikallisen kulttuurin säilyttämistä	11	19	9	29	31	257
Lisää asukkaiden mahdollisuuksia pysyä kotiseuduillaan	9	29	16	33	14	256
Lisää yhteiskunnallisia ristiriitoja ja epätasa-arvoa	84	2	11	2	0	257
Muu vaikutus sosiaaliseen tai kulttuuriseen kestävyteen , mikä?	29	2	45	12	12	-

Taulukko 20. Ympäristövaikutusten seuraaminen hankkeissa?

Seurataanko hankkeen ympäristövaikutuksia?	N	%
ei seurata lainkaan	100	38
en osaa sanoa	68	26
seurataan	92	35
Yhteensä	260	100

Taulukko 21. Hankkeiden toiminnan jatkuminen LEADER-rahoituksen päätyttyä.

Toiminnan jatko Leader-rahoituksen jälkeen?	%	N
Jatketaan toteuttajan omalla panostuksella	41	106
Vastuu jatkosta siirtyy yhteistyökumppanille	10	25
Jatko erikseen haettavalla uudella hankkeella	30	77
Hankkeen toimintaa jatketaan yritystoimintana	8	20
En osaa sanoa	7	19
Toiminta päättyi hankkeen päättymisen myötä	5	14
Yhteensä	100	261
Haeteko jatkorahoitusta Leader-ohjelmasta?	%	N
Ei	22	52
Kyllä	43	102
En osaa sanoa	34	81
Yhteensä	100	235

1. Hankkeen taustatiedot

Ohje: hankenumero ja hankenimi sähköpostin mukana

Hankkeen nimi**Hankenumero****Hankkeen
aloituspäivämäärä****Tuen kohde (Rastittakaa, valitkaa tarvittaessa molemmat vaihtoehdot)**

Kehittäminen (toiminnan suunnittelu, yhteistyö, markkinointi ym.)

Investoinnit (rakentaminen, koneet, laitteet ym.)

**Hankkeen
kokonaisrahoituksesta
toteutunut tähän mennessä
noin %****Hankkeen pääasiallinen
toteutuspaikkakunta****2. Vastaajan taustatiedot (rastittakaa)****Sukupuoli**

Nainen

Mies

Ikäryhmä

alle 30 vuotta

30-49 vuotta

50 vuotta tai yli 50 vuotta

Mistä lähtien tunnette tämän hankkeen?

Olen ollut mukana hankkeen ideoinnista/suunnittelusta alkaen

Tulin mukaan hankkeen saatua rahoituksen/juuri toteutuksen alkaessa

Tulin mukaan hankkeen toteutuksen ollessa jo käynnissä (kesken hankkeen)

Kehittämisyhdistyksen jäsenyys☐ olen paikallisen Leader -kehittämisyhdistyksen jäsen ☐ en ole yhdistyksen jäsen**Mikä on roolinne hankkeessa?** Rastittakaa.

hankevetäjä tai vastuhenkilö

muuten hankkeeseen osallistunut

muu, mikä?

3. Mistä saitte tiedon Leader -rahoitusmahdollisuudesta? (Vastatkaa, mikäli tunnette hankkeen alkuvaiheet. Voitte valita myös useamman vaihtoehdon)

	Olen ollut jo aikaisemmin Leader-toiminnassa tai muussa toimintaryhmytyössä
	Hankehakua koskevasta lehti-ilmoituksesta
	Leader -toimintaa käsittelevästä lehtijutusta
	Otin suoraan yhteyttä toimintaryhmään
	Rahoittajan kautta (TE-keskus jne.)
	Naapureilta / tuttavilta / ystäviltä
	Kunnan kautta (esim. elinkeinoasiamieheltä)
	Yritysneuvajilta (kuten TE-keskukset, yrityskeskukset ym.)
	Internetin www-sivujen kautta
	Muualta, mistä (kommentoikaa alla)
	En tunne asiaa

Hankkeenne ohjautuminen Leader+ -rahoitukseen muuten kuin ym. tavoilla (sanallinen kuvaus)?

4. Kenen aloitteesta hanke lähti ensisijaisesti liikkeelle? Valitkaa ensisijainen aloitteentekijä, mikäli tunnette hankkeen alkuvaiheet.

	Yksittäisen asukkaan/asukkaiden
	Kylätoimikunnan tai kyläyhdistyksen
	Muun paikallisen yhdistyksen tai järjestön, minkä?
	Paikallisen Leader -toimintaryhmän
	Paikallisen yrityksen
	Kunnan / kuntien
	Oppilaitoksen
	Muun tahon aloitteesta, mistä
	En tunne asiaa

5. Hankkeen toteutusalue Valitkaa toteutusalueutta parhaiten kuvaava vaihtoehto.

	Yksittäinen kylä
	Kunnan osa
	Kunta
	Useampi kunta / seutu
	Useampi toimintaryhmä
	Kansainvälinen

6. Olisiko hanke toteutettu ilman LEADER+ -ohjelman rahoitusta? Valitkaa mielestänne yksi todennäköisin vaihtoehto.

	Ei
	Kyllä
	Kyllä, mutta suppeammin
	Kyllä, mutta myöhemmin
	En osaa sanoa

7 a). Mitä mieltä olette seuraavista Leader-toimiston palvelua ja hankkeen hallintoa koskevistä

väittämistä? 0=en tunne asiaa, 1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei samaa eikä eri mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä. Mikäli ette ole ollut mukana näissä hankevaiheissa, valitkaa vaihtoehto 0=en tunne asiaa. Rastittakaa.

	0	1	2	3	4	5
Leader-toimiston neuvonta ja apu hankkeen suunnitteluvaiheessa oli ratkaisevaa hankkeen käynnistymisen kannalta						
Rahoitettavien hankkeiden valintakriteerit ovat selkeät						
Rahoitettavien hankkeiden valintakriteerit ovat oikeudenmukaiset						
Toimintaryhmän valitsema Leader-ohjelman teema tai teemat ohjaavat rahoitettavien hankkeiden valintaa						

Leader-toimintaryhmä puuttuu liikaa hankkeen sisältökysymyksiin						
Leader-toimintaryhmä puuttuu liikaa hankkeen rahoitukseen						
TE-keskus puuttuu liikaa hankkeen rahoitukseen						
Leader-toimiston neuvonta ja apu on tärkeää hankkeen toiminta-aikana (raportointi ja maksatustilanteet)						
TE-keskuksen neuvonta ja apu on tärkeää hankkeen toiminta-aikana (raportointi ja maksatustilanteet)						
Leader-toimistolta ei ole saatu riittävästi tukea rahoituksen hakemiseen ja hankkeen toteuttamiseen						
TE-keskukselta ei ole saatu riittävästi tukea rahoituksen hakemiseen ja hankkeen toteuttamiseen						
Leader-toimisto on asiantunteva hanketoiminnan ohjaaja ja tukija						
Leader-toimintaryhmä on tehokas paikallisten asukkaiden vaikutuskanava						
Leader-toimiston tai TE-keskuksen rahoituspäätösten tekeminen sujuu hyvin						
Rahoituspäätös tuli kohtuullisessa ajassa						
Ymmärrän hyvin rahoituspäätöksen sisällön						
Olen hyvin selvillä hyväksyttävistä kustannuksista						
Hankekirjanpito poikkeaa liiaksi hakijan normaalista kirjanpidosta						
Leader-toimiston tai TE-keskuksen hoitama hankkeen maksatuskäytäntö toimii hyvin						
Maksatukset tulevat riittävän nopeasti						
Rahoittajan raportointivaatimukset ovat raskaita						

7. b) Millainen rooli paikallisella Leader -toimintaryhmällä on alueellisena toimijana verrattuna maaseudun muihin kehittäjiin ja viranomaisiin, esim. TE-keskukseen tai maakunnan liittoon?

8. Miten hankkeenne koetaan toteutusalueella? Mitä mieltä olette seuraavista väittämistä?

0=en tunne asiaa, 1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei samaa eikä eri mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä. Rastittakaa.

	0	1	2	3	4	5
Hanke kiinnostaa alueen asukkaita yleensä						
Hanke kiinnostaa alueen tiedotusvälineitä						
Hanke kiinnostaa alueen yrittäjiä						
Hanke kiinnostaa alueen päättäjiä						
Hankkeen toimintatapa rohkaisee osallistumaan						
Hanke on vain yksi muiden hankkeiden joukossa						
Hankkeesta koetaan olevan hyötyä toteuttamisalueella						

9. a) Miten arvioitte seuraavien tavoitteiden merkitystä hankkeessanne? 1=ei merkitystä, 2=vähäinen merkitys, 3=en osaa sanoa, 4=suuri merkitys, 5=erittäin suuri merkitys. Rastita.

	1	2	3	4	5
Kokonaan uusien työpaikkojen synnyttäminen					
Työpaikkojen turvaaminen (uudennetut työpaikat)					
Uusien maaseudun pienyritysten synnyttäminen					
Kehittämistyössä tarvittavan osaamisen ja tietotaidon lisääntyminen					
Paikallisten asukkaiden aktivointi ja osallistumisen lisääminen					
Yhteistyön lisääminen paikallisten toimijoiden välillä					
Asukaslähtöinen paikallisten ongelmien ratkaiseminen					
Ihmisten elämänlaadun paraneminen					
Alueidentiteetin parantaminen					
Alueelta poismuuton hidastaminen					
Maaseudun ja kaupungin välisen vuorovaikutuksen lisääminen					
Maaseudun kehittäjien yhteistyön (täydentävyyden) lisääminen					

Maaseudun kehittäjien yhteistyön (täydentävyyden) lisääminen					
Nuorten osallistumisen ja asioiden edistäminen					
Naisten osallistumisen ja asioiden edistäminen					
Ympäristön tilan parantaminen					
Muu, mikä? (Kommentoikaa alla)					

Muu keskeinen tavoite, mikä (sanallinen kuvaus)

9 b) Mitä erityistä hankkeessanne on tehty Leader+ -rahoituksen saamiseksi?

10. Miten hankkeelle asetetut tavoitteet ovat tähän mennessä mielestänne toteutuneet? Rastita.

☐	Heikosti
☐	Kohtalaisesti
☐	Hyvin
☐	Erinomaisesti

11. Mikä on onnistunut parhaiten hankkeessanne (tähän mennessä)?

12. Seuraavassa on joukko väittämiä hanketyön mahdollisista ongelmakohdista. Missä määrin olette kohdanneet näitä omassa hankkeessanne? Rastittakaa näkemystänne parhaiten vastaava vaihtoehto: 1= ei ole lainkaan ongelma tässä hankkeessa, 2= ei ole mainittava ongelma, 3=en osaa sanoa, 4= on ollut jossain määrin ongelma, 5= on tyypillinen/suuri ongelma tässä hankkeessa.

	1	2	3	4	5
Hankkeen tavoitteet on asetettu epärealistisesti					
Hankkeessa on liian vähän aktiivisia osallistujia					
Yksityisen rahan kokoamisessa on ollut ongelmia					
Ohjausryhmän rooli on lähinnä muodollinen eikä se tue aidosti toimintaa					
Hankkeen tavoitteet eivät ohjaa hankkeen käytännön toimintaa					
Puute hyvistä hanketoiminnan malleista					
Uusien ideoiden toteuttaminen hankkeen kautta on vaikeaa					
Yhteistyö hanketoteuttajien välillä ei toimi kunnolla					
Tiedon kulku hankkeen sisällä on heikkoa					
Henkilösuhteet hankkeessa ovat tulehtuneet					
Hanke on liikaa vetäjän vastuulla					
Hankeväsytys / aikapula yhteistyökumppaneiden piirissä					
Hankeväsytys / aikapula ryhmissä, joille hanke on suunnattu					
Alueiden välinen yhteistyö ei ole riittävästi tukenut hankkeen toteutusta					
Kiinnostuksen puute ryhmissä, joille hanke on suunnattu					
Liian pitkät etäisyydet niiden ryhmien välillä, joille hanke on suunnattu					
Hanketoiminnan liika byrokraattisuus tai muut hallinnolliset ongelmat					
Muu, mikä? (Kommentoikaa alla)					

Muu toteutusta vaikeuttava tekijä tai ongelma, mikä (sanallinen kuvaus)

13. a) Minkä tahon/tahojen kanssa olette pyrkinneet tekemään yhteistyötä hankkeessanne? Valitkaa yksi tai useampi vaihtoehto.

☐	Ei minkään tahojen
☐	Kuntien
☐	Yritysten
☐	Järjestöjen
☐	Oppilaitosten
☐	Muiden hankkeiden
☐	Muiden tahojen, minkä? (kommentoikaa alla)

Muiden tahojen, minkä? (sanallinen kuvaus)

13. b) Onko hankkeellanne ollut yhteistyötä? Valitkaa yksi tai useampia vaihtoehtoja.

☐	Lähiseuduilla (toimintaryhmä tai kunta)
☐	Mualla Suomessa
☐	EU:ssa
☐	EU:n ulkopuolella
☐	Ei lainkaan yhteistyötä oman alueen ulkopuolella

13. c) Oletteko saavuttaneet yhteistyöllä jotain, jota ette muuten olisi saavuttaneet? Rastittakaa.

☐	Emme ole
☐	Kyllä olemme, mitä (kommentoikaa alla)

Mitä yhteistyöllä on saavutettu? (sanallinen kuvaus)

13. d) Oletteko Leaderin kautta syntyneen yhteistyön avulla saaneet lisättyä omaa osaamistanne?
Rastittakaa.

☐	Emme ole
☐	Kyllä olemme, miten ja millaista?

Miten ja millaista osaamista? (sanallinen kuvaus)

14. a) Jos hankkeellanne on ollut yhteistyötä, mitä yhteistyö on sisältänyt? Valitkaa yksi tai useampia vaihtoehtoja.

☐	Tiedon vaihtoa
☐	Voimavarojen yhdistämistä
☐	Suunnittelua yhdessä
☐	Yhteisiä tapahtumia
☐	Neuvotteluja
☐	Koulutusta
☐	Muuta, mitä? (kommentoikaa alla)

Muuta, mitä? (sanallinen kuvaus)

14. b) Onko hankkeenne osallistujien yhteistyö lisääntynyt hankkeeseen osallistumisen kautta?
Rastittakaa.

	Ei	Kyllä	Miten?
Paikallisesti	☐	☐	
Alueellisesti	☐	☐	
Kansallisesti	☐	☐	
Kansainvälisesti	☐	☐	

15. a) Missä määrin arvioitte hankkeen vaikuttaneen tai tulevan vaikuttamaan sukupuolten välisen tasa-arvon edistämiseen seuraavilla elämäntiloilla? 1=ei lainkaan, 2=hieman, 3=en osaa sanoa, 4=merkittävästi, 5=erittäin merkittävästi. Rastittakaa.

	1	2	3	4	5
Työmarkkinoilla					
Koulutuksessa ja osaamisessa					
Yrittäjyydessä ja taloudellisessa kasvussa					
Osallistumisessa ja osallisuudessa					

15. b) Missä määrin arvioitte hankkeen vaikuttaneen tai tulevan vaikuttamaan eri ikäryhmien välisen tasa-arvon edistämiseen seuraavilla elämäntiloilla? 1=ei lainkaan, 2=hieman, 3=en osaa sanoa, 4=merkittävästi, 5=erittäin merkittävästi. Rastittakaa.

	1	2	3	4	5
Työmarkkinoilla					
Koulutuksessa ja osaamisessa					
Yrittäjyydessä ja taloudellisessa kasvussa					
Osallistumisessa ja osallisuudessa					

16. Miten hankkeenne ympäristövaikutuksia arvioitiin suunnittelun yhteydessä?

☐	Ei arvioitu, koska arviointia ei pidetty tarpeellisena
☐	Arvioitiin itsearviointina
☐	Ympäristöviranomaiset tai -konsultit tekivät arvioinnin
☐	En osaa sanoa

Kestävä kehitys jaetaan ekologiseen, sosiaaliseen, kulttuuriseen ja taloudelliseen ulottuvuuteen. Ekologisesti kestävä kehitys on sopusuhteissa luonnon prosessien ja luonnonvarojen riittävyyden kanssa. Kestävän kehityksen mukainen talous käyttää tehokkaasti raaka-aineita, kuormittaa vain vähän ympäristöä ja tukee aineellisten resurssien oikeudenmukaista jakautumista yhteiskunnassa.

17. a) Missä määrin hankkeenne toteutus ja tulokset vaikuttavat seuraaviin ekologisesti ja taloudellisesti kestäväan kehitykseen liittyviin asioihin hankkeenne toiminta-alueella?

1=ei lainkaan, 2=jonkin verran, 3=en osaa sanoa, 4=merkittävästi, 5=erittäin merkittävästi. Rastittakaa.

	1	2	3	4	5
Myönteinen kokonaisvaikutus ympäristöön ja kestäväan kehitykseen					
Kielteinen kokonaisvaikutus ympäristöön ja kestäväan kehitykseen					
Parantaa ympäristötiedon saatavuutta ja lisää ympäristötietoisuutta					
Edistää energian ja luonnonvarojen säästöä tai vähentää fossiilisten polttoaineiden käyttöä					
Edistää jätteiden kierrätystä ja vähentää jätteiden syntymistä					
Vähentää vesien, ilman tai maaperän kuormitusta					
Edistää maiseman hoitoa ja suojelua tai luonnonsuojelua					
Lisää nopeasti uusiin vaihdettavien tavaroiden tuotantoa					
Lisää rakentamista luontoarvoiltaan arvokkaille tai herkille alueilla					
Edistää moottoriliikennettä luontoarvoiltaan herkillä alueilla					
Muu vaikutus ekologiseen tai taloudelliseen kestävyys, mikä?					

Muu, mikä (sanallinen kuvaus)

17. b) Mitä konkreettista hankkeessanne on tehty ympäristön eli ekologisen kestävyys hyväksi?

Sosiaalinen kestävyys vahvistaa ihmisten yhteisöllisyyttä eli yhteenkuuluvuuden tunnetta ja yhteiskunnallista tasa-arvoa. Kulttuurinen kestävyys kunnioittaa kulttuurisia arvoja ja kulttuurista monimuotoisuutta sekä yhteiskunnallista tasa-arvoa

17. c) Missä määrin hankkeenne toteutus ja tulokset vaikuttavat seuraaviin sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäväan kehitykseen liittyviin asioihin hankkeenne toiminta-alueella?

1=ei lainkaan, 2=jonkin verran, 3=en osaa sanoa, 4=merkittävästi, 5=erittäin merkittävästi. Rastittakaa.

Edistää yhteiskunnallista tasa-arvoa					
Parantaa tai ylläpitää asumisviihtyisyyttä					
Parantaa tai ylläpitää paikallisten asukkaiden elämänlaatua					
Tukee alueen asukkaiden yhteistyötä ja yhteenkuuluvuutta					
Vähentää ihmisten syrjäytymistä sosiaalisesta kanssakäymisestä					
Edistää rakennetun ympäristön suojelua tai entisöimistä					
Tukee paikallisten perinteiden ja paikallisen kulttuurin säilyttämistä					
Lisää asukkaiden mahdollisuuksia pysyä kotiseuduillaan					
Lisää yhteiskunnallisia ristiriitoja ja epätasa-arvoa					
Muu vaikutus sosiaaliseen tai kulttuuriseen kestävyys, mikä?					

Muu, mikä (sanallinen kuvaus)

17. d) Mitä konkreettista hankkeessanne on tehty sosiaalisen tai kulttuurisen kestävyys hyväksi?

18. Seurataanko hankkeenne ympäristövaikutuksia?

☐	Ei seurata lainkaan
☐	En osaa sanoa
☐	Seurataan

19. Miten hankkeenne toiminta jatkuu Leader -rahoituksen päätyttyä? Rastittakaa. Valitkaa mielestänne yksi todennäköisin vaihtoehto.

☐	Toimintaa jatketaan toteuttajan omalla panostuksella ilman hankerahoitusta
☐	Vastuu jatkosta siirtyy yhteistyökumppanille
☐	Jatketaan erikseen haettavalla uudella hankkeella
☐	Hankkeen toimintaa jatketaan yritystoimintana
☐	En osaa sanoa
☐	Ei jatketa, toiminta päättyi hankkeen päättymisen myötä, miksi?

Miksi hankkeenne toiminta päättyi niin, ettei toimintaa jatketa? (sanallinen kuvaus)

20. Jos olette suunnitelleet hankkeenne toiminnalle jatkoa tai uutta hanketta, aiotteko hakea rahoitusta Leader+ -ohjelmasta?

☐	Ei
☐	Kyllä
☐	En osaa sanoa

Perustelkaa edellä oleva vastauksenne

21. Väliarvioinnin keskeisenä tavoitteena on antaa palautetta ohjelman loppukautta ajatellen. Mitä jatkossa huomioitavaa olette oppineet hankkeen toteutuksesta? Voitte kertoa myös muita kommenttejanne arvioinnin tekijöille tai voitte kommentoida edellä esitettyjä kysymyksiä.

PARHAAT KIITOKSET KYSELYYN VASTAAMISESTA!

Kysely LEADER+ -toimintaryhmien rahoittamille yrityshankkeille (KKK)

Johdanto

Tässä liitteessä esitetään yhteenvedo kyselystä, jolla kartoitettiin yrityshankkeiden kokemuksia ja mielipiteitä Leader-ohjelmatyöstä. Kysely toteutettiin 14.5.2003 ja 30.6.2003 välisenä aikana sähköpostitse/internetissä www-lomakkeella (47 hanketta), jota täydennettiin puutteellisten sähköpostitietojen takia postikyselynä (110 hanketta).

Kyselyn lähtökohtana olivat Maa- ja metsätalousministeriön hankerekisterissä 8.5.2003 ajankohtana käynnissä olleet ja päättyneet hankkeet (taulukko 1). Näistä poistettiin uudet vuoden 2003 aikana alkaneet hankkeet (29 kpl) ja edelleen hankkeet joilla ei löytynyt sähköpostia (225 kpl). Koska jäljelle jäi vain 47 hanketta,

jouduttiin otosta täydentämään valitsemalla 110 hankkeen lisäotos postikyselyä varten. Postikyselyyn valitut hankkeet valittiin satunnaisotantana pyrkien mahdollisimman hyvään edustavuuteen TE-keskuksittain. Kyselyitä lähetettiin kaikkiaan 157 hankkeelle. Näistä palautui 10 kpl virheellisten sähköpostitietojen takia ja yksi hanke ilmoitti ettei hanke ollut lainkaan käynnistynyt. Näin lopulliseksi otoskooksi voidaan laskea 146 hanketta.

Yhden muistutuskierroksen jälkeen vastauksia palautui kaikkiaan 85 kpl ja tällöin kyselyn vastausprosentiksi muodostui 58.

Liitteen lopussa on alkuperäinen kyselylomake.

Taulukko 1. Kyselyn otoksen muodostaminen ja vastausprosentti.

Käynnissä olevia ja päättyneitä hankkeita hankerekisterissä 8.5.2003	301
Poistetaan v. 2003 alkaneet hankkeet	-29
Perusjoukko 1	272
Poistetaan hankkeet joille ei sähköpostia	-225
Tehdään lisäotos postikyselyä varten	110
Kyselyitä lähetetty *	157
Hankkeet, joilla väärä sähköpostiosoite	-10
Hanke ei alkanut	-1
Lopullinen otoskoko	146
Vastauksia	85
Vastaus%	58

Taulukko 2. Tuen kohde.

Tuen kohde	Kpl	%
Rakentaminen	11	12.9
Yritystoiminnan investointi (koneet, laitteet ym.)	53	62.4
Yritystoiminnan kehittäminen (tuotekehitys, markkinointi ym.)	17	20.0
Yritystoiminnan käynnistäminen (käynnistyskauden palkkamenot ym.)	2	2.4
Tieto puuttuu	2	2.4
Yhteensä	85	100.0

Taulukko 3. Olisiko hanke toteutettu ilman LEADER+ -ohjelman rahoitusta?

Väittämä	Kpl	%
Ei	19	22.4
Kyllä	13	15.3
Kyllä, mutta suppeammin	34	40.0
Kyllä, mutta myöhemmin	12	14.1
En osaa sanoa	5	5.9
Total	83	97.6
Tieto puuttuu	2	2.4
Yhteensä	85	100.0

Vastaajan taustatiedot

Taulukko 4. Vastaajien sukupuoli.

Sukupuoli	kpl	%
Nainen	29	34.1
Mies	55	64.7
Tieto puuttuu	1	1.2
Yhteensä	85	100.0

Taulukko 5. Vastaajien ikäryhmä.

Ikäryhmä	kpl	%
alle 30 vuotias	7	8.2
30-49 –vuotias	50	58.8
50 vuotias tai yli 50 vuotias	27	31.8
Tieto puuttuu	1	1.2
Yhteensä	85	100.0

Taulukko 6. Leader kehittämisyhdistyksen jäsenyys.

Kehittämisyhdistyksen jäsenyys	kpl	%
olen paikallisen Leader -kehittämisyhdistyksen jäsen	13	15.3
en ole yhdistyksen jäsen	64	75.3
Tieto puuttuu	8	9.4
Yhteensä	85	100.0

Taulukko 7. Onko Teillä aikaisempaa hankekokemusta?

Vaihtoehto	kpl	%
Ei ole	52	61.2
Kyllä on, tämäntyyppisestä yrityshankkeesta	14	16.5
Kyllä on, muun tyyppisestä hankkeesta	18	21.2
Tieto puuttuu	1	1.2
Yhteensä	85	100.0

Taulukko 8. Mistä saitte tiedon Leader -rahoitusmahdollisuudesta?

Vaihtoehto	kpl	%
Olen ollut jo aikaisemmin Leader-toiminnassa tai muussa toimintaryhmytyössä	13	15.3
Hankehakua koskevasta lehti-ilmoituksesta	11	12.9
Leader –toimintaa käsittelevästä lehtijutusta	11	12.9
Otin suoraan yhteyttä toimintaryhmään	19	22.4
Rahoittajan kautta (TE-keskus jne.)	17	20.0
Naapureilta / tuttavilta / ystäviltä	10	11.8
Kunnan kautta (esim. elinkeinoasiamieheltä)	17	20.0
Yritysneuvojilta (kuten TE-keskukset, yrityskeskukset ym.)	19	22.4
Internetin www-sivujen kautta	2	2.4
Muualta, mistä (kommentoi alla)	7	8.2
En tunne asiaa	1	1.2
Vastaajia yhteensä	85	100.0

Taulukko 9. Mitä mieltä olette seuraavista Leader-toimiston palvelua ja hankkeen hallintoa koskevista väittämistä.

Väittämä	Yksikkö	En tunne asiaa	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä	tieto puuttuu	Yhteensä
Leader-toimiston neuvonta ja apu hankkeen suunnitteluvaiheessa oli ratkaisevaa hankkeen käynnistymisen kannalta	kpl	3	3	4	18	30	25	2	85
	%	3.5	3.5	4.7	21.2	35.3	29.4	2.4	100.0
Rahoitettavien hankkeiden valintakriteerit ovat selkeät	kpl	6	2	14	19	34	7	3	85
	%	7.1	2.4	16.5	22.4	40.0	8.2	3.5	100.0
Rahoitettavien hankkeiden valintakriteerit ovat oikeudenmukaiset	kpl	6	6	6	22	32	8	5	85
	%	7.1	7.1	7.1	25.9	37.6	9.4	5.9	100.0
Toimintaryhmän valitsema Leader-ohjelman teema tai teemat ohjaavat rahoitettavien hankkeiden valintaa	kpl	13	5	8	27	22	5	5	85
	%	15.3	5.9	9.4	31.8	25.9	5.9	5.9	100.0
Leader-toimintaryhmä puuttuu liikaa hankkeen sisältökysymyksiin	kpl	9	23	29	18	3	0	3	85
	%	10.6	27.1	34.1	21.2	3.5	0.0	3.5	100.0
Leader-toimintaryhmä puuttuu liikaa hankkeen rahoitukseen	kpl	10	24	26	18	3	0	4	85
	%	11.8	28.2	30.6	21.2	3.5	0.0	4.7	100.0
TE-keskus puuttuu liikaa hankkeen rahoitukseen	kpl	12	19	17	20	9	3	5	85
	%	14.1	22.4	20.0	23.5	10.6	3.5	5.9	100.0
Leader-toimiston neuvonta ja apu on tärkeää hankkeen toiminta-aikana (raportointi ja maksatustilanteet)	kpl	2	1	4	9	34	32	3	85
	%	2.4	1.2	4.7	10.6	40.0	37.6	3.5	100.0
TE-keskuksen neuvonta ja apu on tärkeää hankkeen toiminta-aikana (raportointi ja maksatustilanteet)	kpl	7	9	7	21	21	18	2	85
	%	8.2	10.6	8.2	24.7	24.7	21.2	2.4	100.0
Leader-toimistolta ei ole saatu riittävästi tukea rahoituksen hakemiseen ja hankkeen toteuttamiseen	kpl	6	40	17	11	7	1	3	85
	%	7.1	47.1	20.0	12.9	8.2	1.2	3.5	100.0
TE-keskukselta ei ole saatu riittävästi tukea rahoituksen hakemiseen ja hankkeen toteuttamiseen	kpl	9	18	17	18	13	7	3	85
	%	10.6	21.2	20.0	21.2	15.3	8.2	3.5	100.0
Leader-toimisto on asiantunteva hanketoiminnan ohjaaja ja tukija	kpl	1	2	8	5	36	30	3	85
	%	1.2	2.4	9.4	5.9	42.4	35.3	3.5	100.0
Leader-toimintaryhmä on tehokas paikallisten asukkaiden vaikutuskanava	kpl	9	3	13	25	19	14	2	85
	%	10.6	3.5	15.3	29.4	22.4	16.5	2.4	100.0
Leader-toimiston tai TE-keskuksen rahoituspäätösten tekeminen toimii hyvin	kpl	3	8	11	13	31	14	5	85
	%	3.5	9.4	12.9	15.3	36.5	16.5	5.9	100.0
Rahoituspäätös tuli kohtuullisessa ajassa	kpl	0	13	10	7	36	16	3	85
	%	0.0	15.3	11.8	8.2	42.4	18.8	3.5	100.0
Ymmärrän hyvin rahoituspäätöksen sisällön	kpl	1	5	9	9	41	18	2	85
	%	1.2	5.9	10.6	10.6	48.2	21.2	2.4	100.0
Olen hyvin selvillä hyväksyttävistä kustannuksista	kpl	0	3	6	13	42	18	3	85
	%	0.0	3.5	7.1	15.3	49.4	21.2	3.5	100.0
Hankekirjanpito poikkeaa liiaksi hakijan normaalista kirjanpidosta	kpl	8	13	16	30	11	4	3	85
	%	9.4	15.3	18.8	35.3	12.9	4.7	3.5	100.0
Leader-toimiston tai TE-keskuksen hoitama hankkeen maksatuskäytäntö toimii hyvin	kpl	6	8	5	14	35	13	4	85
	%	7.1	9.4	5.9	16.5	41.2	15.3	4.7	100.0
Maksatukset tulevat riittävän nopeasti	kpl	8	16	10	17	21	7	6	85
	%	9.4	18.8	11.8	20.0	24.7	8.2	7.1	100.0
Rahoittajan raportointivaatimukset ovat raskaita "liikaa byrokratiaa ja paperisotaa"	kpl	5	3	10	10	25	29	3	85
	%	5.9	3.5	11.8	11.8	29.4	34.1	3.5	100.0
Hankkeen saama tuki on ollut riittämätöntä	kpl	8	13	21	19	7	13	4	85
	%	9.4	15.3	24.7	22.4	8.2	15.3	4.7	100.0

Taulukko 10. Missä määrin arvioitte hankkeen vaikuttaneen tai tulevan vaikuttamaan seuraaviin tasa-arvoon, ympäristöön ja kestäväan kehitykseen liittyviin asioihin?

Väittämä	Yksikkö	ei lainkaan	jonkin verran	en osaa sanoa	merkittävästi	erittäin merkittävästi	tieto puuttuu	Yhteensä
Hanke edistää naisryrittäjyyttä tai naisten työllisyyttä	kpl	19	13	17	19	12	5	85
	%	22.4	15.3	20.0	22.4	14.1	5.9	100.0
Hanke edistää nuorisoyrittäjyyttä tai nuorten työllisyyttä	kpl	10	20	23	21	7	4	85
	%	11.8	23.5	27.1	24.7	8.2	4.7	100.0
Hanke edistää hyvinvoinnin tasa-arvoista jakautumista	kpl	13	8	34	20	5	5	85
	%	15.3	9.4	40.0	23.5	5.9	5.9	100.0
Hanke edistää yritysten välistä yhteistyötä	kpl	3	17	16	30	15	4	85
	%	3.5	20.0	18.8	35.3	17.6	4.7	100.0
Hankkeella on myönteinen kokonaisvaikutus ympäristöön ja kestäväan kehitykseen	kpl	2	7	14	35	24	3	85
	%	2.4	8.2	16.5	41.2	28.2	3.5	100.0
Hankkeella on kielteinen kokonaisvaikutus ympäristöön ja kestäväan kehitykseen	kpl	70	5	6	0	0	4	85
	%	82.4	5.9	7.1	0.0	0.0	4.7	100.0
Muu ympäristövaikutus, mikä? (kommentoikaa alla)	kpl	3	0	10	7	8	57	85
	%	3.5	0.0	11.8	8.2	9.4	67.1	100.0

Taulukko 11. Aiotteko hakea uudelleen rahoitusta Leader+ -ohjelmasta?

Vaihtoehto	kpl	%
en aio	12	14.1
kyllä aion	71	83.5
Tieto puuttuu	2	2.4
Yhteensä	85	100.0

LEADER+ -OHJELMAN VÄLIARVIOINTI – KYSELY YRITYSHANKKEILLE

1. Hankkeen taustatiedot (rahoituspäätöksen mukaan)

Hankenumero

Hankkeen toimiala

Hankkeen nimi

Tuen kohde (Rastittakaa, mihin tuki kohdistuu)

☐	Yritystoiminnan investointi (koneet, laitteet ym.)
☐	Yritystoiminnan kehittäminen (tuotekehitys, markkinointi ym.)
☐	Yritystoiminnan käynnistäminen (käynnistyskauden palkkamenot ym.)
☐	Rakentaminen

Hankkeen toteutuksen aloituspäivä

Hankkeen kokonaisrahoituksesta toteutunut tähän mennessä noin %

Hankkeen pääasiallinen toteutuspaikkakunta

2. Olisiko hanke toteutettu ilman LEADER+ -ohjelman rahoitusta? Rastittakaa. Valitkaa mielestänne yksi todennäköisin vaihtoehto.

☐	Ei
☐	Kyllä
☐	Kyllä, mutta suppeammin
☐	Kyllä, mutta myöhemmin
☐	En osaa sanoa

3. Vastaajan taustatiedot

Sukupuoli

☐	nainen
☐	mies

Ikäryhmä

☐	alle 30 vuotias
☐	30-49 vuotias
☐	50 vuotias tai yli 50 vuotias

☐ olen paikallisen Leader -kehittämisyhdistyksen jäsen

☐ en ole yhdistyksen jäsen

4. Onko Teillä aikaisempaa hankekokemusta? Rastittakaa.

☐	Ei ole
☐	Kyllä on, tämän tyyppisestä yrityshankkeesta
☐	Kyllä on, muun tyyppisestä yrityshankkeesta

5. Mistä saitte tiedon Leader –rahoitusmahdollisuudesta? (Vastatkaa, mikäli tunnette hankkeen alkuvaiheet. Voitte valita myös useamman vaihtoehdon)

	Olen ollut jo aikaisemmin Leader-toiminnassa tai muussa toimintaryhmytyössä
	Hankehakua koskevasta lehti-ilmoituksesta
	Leader -toimintaa käsittelevästä lehtijutusta
	Otin suoraan yhteyttä toimintaryhmään
	Rahoittajan kautta (TE-keskus jne.)
	Naapureilta / tuttavilta / ystäviltä
	Kunnan kautta (esim. elinkeinoasiamieheltä)
	Yritysneuvojilta (kuten TE-keskukset, yrityskeskukset ym.)
	Internetin www-sivujen kautta
	Muualta, mistä (kommentoi alla)
	En tunne asiaa

Hankkeenne ohjautuminen Leader+ -rahoitukseen muuten kuin ym. tavoilla (sanallinen kuvaus)?

6. Mitä mieltä olette seuraavista Leader-toimiston palvelua ja hankkeen hallintoa koskevista

väittämistä 0=en tunne asiaa, 1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei samaa eikä eri mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä. Mikäli ette ole ollut mukana näissä hankevaiheissa, valitkaa vaihtoehto 0=en tunne asiaa. Rastittakaa.

	0	1	2	3	4	5
Leader-toimiston neuvonta ja apu hankkeen suunnitteluvaiheessa oli ratkaisevaa hankkeen käynnistymisen kannalta						
Rahoitettavien hankkeiden valintakriteerit ovat selkeät						
Rahoitettavien hankkeiden valintakriteerit ovat oikeudenmukaiset						
Toimintaryhmän valitsema Leader-ohjelman teema tai teemat ohjaavat rahoitettavien hankkeiden valintaa						
Leader-toimintaryhmä puuttuu liikaa hankkeen sisältökysymyksiin						
Leader-toimintaryhmä puuttuu liikaa hankkeen rahoitukseen						
TE-keskus puuttuu liikaa hankkeen rahoitukseen						
Leader-toimiston neuvonta ja apu on tärkeää hankkeen toiminta-aikana (raportointi ja maksatustilanteet)						
TE-keskuksen neuvonta ja apu on tärkeää hankkeen toiminta-aikana (raportointi ja maksatustilanteet)						
Leader-toimistolta ei ole saatu riittävästi tukea rahoituksen hakemiseen ja hankkeen toteuttamiseen						
TE-keskukselta ei ole saatu riittävästi tukea rahoituksen hakemiseen ja hankkeen toteuttamiseen						
Leader-toimisto on asiantunteva hanketoiminnan ohjaaja ja tukija						
Leader-toimintaryhmä on tehokas paikallisten asukkaiden vaikutuskanava						
Leader-toimiston tai TE-keskuksen rahoituspäätösten tekeminen toimii hyvin						
Rahoituspäätös tuli kohtuullisessa ajassa						
Ymmärrän hyvin rahoituspäätöksen sisällön						
Olen hyvin selvillä hyväksyttävistä kustannuksista						
Hankekirjanpito poikkeaa liiaksi hakijan normaalista kirjanpidosta						
Leader-toimiston tai TE-keskuksen hoitama hankkeen maksatuskäytäntö toimii hyvin						
Maksatukset tulevat riittävän nopeasti						
Rahoittajan raportointivaatimukset ovat raskaita ("liikaa byrokratiaa ja paperisotaa")						
Hankkeen saama tuki on ollut riittämätöntä						

7. Miten hankkeen tuki on käytännössä vaikuttanut tai näkynyt?

8. Missä määrin arvioitte hankkeen vaikuttaneen tai tulevan vaikuttamaan seuraaviin tasa-arvoon, ympäristöön ja kestäväan kehitykseen liittyviin asioihin? 1=ei lainkaan, 2=jonkin verran, 3=en osaa sanoa, 4=merkittävästi, 5=erittäin merkittävästi. Rastittakaa.

	1	2	3	4	5
Hanke edistää naisyrittäjyyttä tai naisten työllisyyttä					
Hanke edistää nuorisoyrittäjyyttä tai nuorten työllisyyttä					
Hanke edistää hyvinvoinnin tasa-arvoista jakautumista					
Hanke edistää yritysten välistä yhteistyötä					
Hankkeella on myönteinen kokonaisvaikutus ympäristöön ja kestäväan kehitykseen					
Hankkeella on kielteinen kokonaisvaikutus ympäristöön ja kestäväan kehitykseen					
Muu ympäristövaikutus, mikä? (kommentoikaa alla)					

Muu, mikä (sanallinen kuvaus)

9. Aiotteko hakea uudelleen rahoitusta Leader+ -ohjelmasta? Rastittakaa todennäköisin vaihtoehto.

☐	En aio
☐	Kyllä aion
☐	En osaa sanoa

Perustelkaa vastauksenne

10. Miten LEADER+ -ohjelman yritystukien hakemista, maksatusta ja raportointia tulisi mielestänne parantaa?

11. Väliarvioinnin keskeisenä tavoitteena on antaa palautetta ohjelman loppukautta ajatellen. Mitä jatkossa huomioitavaa olette oppineet hankkeenne toteutuksesta? Voitte kertoa myös muita kommenttejanne arvioinnin tekijöille tai voitte kommentoida edellä esitettyjä kysymyksiä.

PARHAAT KIITOKSET KYSELYYN VASTAAMISESTA!

Kysely LEADER -toimintaryhmien sidosryhmille

Johdanto

Tässä liitteessä esitetään yhteenveto kyselystä, jolla kartoitettiin Leader -toimintaryhmien sidosryhmien kokemuksia ja mielipiteitä toimintaryhmätyöstä.

Kyselyn kohderyhmänä oli yhteensä 622 vastaajaa. Kysely toteutettiin kahtena erillisenä kyselynä: 1) viranomaiset ja 2) muut sidosryhmät. Kysymykset olivat pääosin molemmille samat, ainoastaan taustatietokysymykset sekä viranomaisilta kysytty toimintaryhmätyön toiminnan tuloksiin ja lisäarvoon liittyvä kysymyssarja tekivät kyselyistä erikseen toteutettavia.

Kysely toteutettiin 6.6.2003 ja 31.7.2003 välisenä aikana ensisijaisesti sähköpostitse/internetin välityksellä. Sähköpostikyselyä täydennettiin postitse siinä tapauksessa, että saaduissa yhteystiedoissa ei ollut sähköpostiyhteyttä. Sähköpostitse kyselyjä lähetettiin 537 kpl ja postitse 85 kpl. Viranomaiskysely toteutettiin kokonaisuudessaan sähköpostitse: kyselyjä lähetettiin yhteensä 97 kpl. Muille sidosryhmille kyselyjä lähetettiin yhteensä 536 kpl, joista sähköpostitse 451 kpl ja postitse 85 kpl. Tässä joukossa oli ruotsinkielisiä lomakkeita yhteensä 23 kpl. Palautuneita (ei tavoitettuja) viestejä oli tässä ryhmässä yhteensä 11. Sidosryhmien yhteystiedot saatiin toimintaryhmien toimistoista yhtä toimintaryhmää lukuun ottamatta, josta yhteystietoja ei tullut. Toimintaryhmiä pyydettiin ilmoittamaan seuraavien sidosryhmien edustajien yhteystiedot kyselyä varten: TE-keskuksen maaseutuosasto ja yritysosasto (lisäksi arvioitsijan toimesta lisä-

tiin työvoimaosaston yhteystiedot), maakunnan liitto, ympäristökeskus, kunnanhallituksen puheenjohtajat, kunnanjohtajat, elinkeinoasiamies tai maaseutusihteeri. Lisäksi toimintaryhmiä pyydettiin ilmoittamaan 3 itse valitsemaansa sidosryhmää (muuta kuin edellä mainitut).

Yhden muistutuskierroksen jälkeen käsittelykelpoisia vastauslomakkeita palautui 236 kappaletta, jonka mukaan vastausprosentiksi tuli noin 38. Viranomaiskyselyn vastausprosentti nousi noin 54 prosenttiin ja muille sidosryhmille osoitetussa kyselyssä vastausprosentti jäi noin 34 prosenttiin. Sähköisesti vastanneiden vastausprosentti oli noin 39 ja postitse vastanneiden noin 27.

Tämän liitteen seuraavissa osissa raportoidaan vastausten jakaumatiedot kysymyslomakkeen mukaisina teemoina:

1. Taustatietoja vastaajista
2. Näkemyksiä tiedonsaannista, onnistuneisuudesta ja rooleista toimintaryhmätyössä
3. Näkemyksiä toimintaryhmätyön toiminnan tuloksista ja lisäarvosta
4. Näkemyksiä yhteistyöstä

Taustatietojen osalta vastausten suhteelliset frekvenssit on laskettu kaikista vastaajista, mukaan lukien tyhjää vastanneet (tuntematon). Varsinaisissa sisältökysymyksissä (teemat 2–4) suhteelliset frekvenssit on laskettu jonkin vastausvaihtoehdon valinneista vastaajista (ei sisällä tuntemattomia/tyhjiä).

Liitteen lopussa on alkuperäiset kysymyslomakkeet.

1. Taustatietoja vastaajista

Taulukko 1. Vastaajat ryhmittäin molemmista sidosryhmäkyselyistä yhteensä.

	lkm	%	Lähetettyjä lomakkeita	Vastaus%
TE-keskus, maaseutuosasto	21	9	29	72
TE-keskus, yritysosasto	5	2	19	26
TE-keskus, työvoimaosasto	3	1	15	20
Ympäristökeskus	7	3	13	54
Maakunnan liitto	16	7	21	76
Elinkeinoasiamies (tai vastaava)	27	11	73	37
Maaseutusihteeri	30	13	62	48
Kunnanjohtaja	52	22	178	29
Kunnanhallituksen pj	29	12	157	18
Yhdistykset	5	2	18	28
Jokin muu	35	15	48	73
Tuntematon	6	3		
YHTEENSÄ	236	100	633	

Taulukko 2. Vastauksien määrä toimintaryhmäalueittain. Vastaajina muut sidosryhmät kuin viranomaiset.

	lkm	Lähetettyjä lomakkeita	Vastaus%
Pomoväst rf	1	20	5
Varsinais-Suomen Jokivarsikumppanit ry	9	34	26
I samma båt – Samassa veneessä	2	8	25
Karhuseutu ry	5	28	18
Aktiivinen Pohjois-Satakunta ry	12	37	32
Pomoottori ry	2	17	12
Kantri ry	5	24	21
Päijät-Hämeen maaseudun kehittämissyhistys ry	8	24	33
Kehittämissyhistys Sepra ry	2	18	11
Etelä-Karjalan Kärki-LEADER ry	9	20	45
RaJuPuSu LEADER ry	3	18	17
Kalakukko 2006 ry	7	27	26
Joensuun Seudun LEADER-yhdistys ry	7	24	29
Vaara-Karjalan LEADER ry	7	21	33
Maaseudun kehittämissyhistys Keski-Karjalan Jetina ry	8	18	44
Maaseudun kehittämissyhistys Viisari ry	11	30	37
Aisapari ry	6	24	25
Suupohjan kehittämissyhistys ry	8	14	57
Pirityiset ry	8	20	40
Rieska-LEADER ry	13	32	41
NHS-LEADER II ry / Keskipiste	7	19	37
Nouseva Rannikkoseutu ry	10	32	31
Kainuun Naisyrittäjyys LEADER ry	4	16	25
Oulujärvi LEADER	5	18	28
Peräpohjolan kehitys ry	0	0	0
TUNTEMATON	7		
YHTEENSÄ	166	543	

Taulukko 3. Vastanneiden viranomaisten edustamat maakunnat

Etelä-Karjala	4
Etelä-Pohjanmaa	2
Etelä-Savo	1
Häme	1
Itä-Uusimaa	1
Kainuu	3
Keski-Pohjanmaa	2
Keski-Suomi	5
Kymenlaakso	2
Pirkanmaa	3
Pohjois-Karjala	4
Pohjois-Karjala	9
Pohjois-Satakunta	1
Pohjois-Savo	2
Päijät-Häme	4
Satakunta	3
Uusimaa	3
Varsinais-Suomi	5
Yhteensä	60

Taulukko 4. Mistä lähtien vastaajat ovat tunteneet toimintaryhmätyön (edellisellä kaudella Leader II tai POMO)

	lkm	%
Toiminnan alkuvaiheista alkaen (Leader II/POMO)	141	60
Leader+ -ohjelman suunnittelu-/aloitusvaiheesta alkaen	39	17
Tulin mukaan Leader+ -ohjelman ollessa jo käynnissä	52	22
Tuntematon	4	2
YHTEENSÄ	236	100

Taulukko 5. Miten hyvin Leader -toimintaryhmätyö tunnetaan

	lkm	%
erittäin heikosti	10	4
melko heikosti	49	21
melko hyvin	126	53
erittäin hyvin	49	21
tuntematon	2	1
YHTEENSÄ	236	100

Taulukko 6. Vastaajien (viranomaisten) osallistuminen Leader+ -hankkeiden käsittelyyn alueellisissa viranomaisryhmissä

	lkm	%
kyllä	22	42
ei	30	58
YHTEENSÄ	52	100

Taulukko 7. Kehittämisyhdistysten jäsenyys

	lkm
Edustamani taho on paikallisen Leader -toimintaryhmän/-ryhmien jäsen	109
Olen henkilökohtaisesti paikallisen Leader -toimintaryhmän jäsen	63
Edustamani taho ei ole toimintaryhmän/-ryhmien jäsen	45

2. Näkemyksiä tiedonsaannista, onnistuneisuudesta ja rooleista toimintaryhmytyössä

Taulukko 8. Tiedonsaanti toimintaryhmytyöstä (%)

	En tunne asiaa	Erittäin heikosti	Melko heikosti	Melko hyvin	Erittäin hyvin	Yhteensä
Kuinka hyvin olette ITSE saaneet tietoa Leader -toiminnasta	1	2	11	59	27	100
Kuinka hyvin arvioitte ALUEEN PÄÄTÖKSENTEKIJÖIDEN olevan tietoisia Leader -toiminnasta	2	6	37	52	3	100
Kuinka hyvin arvioitte ALUEEN ASUKKAIDEN olevan tietoisia Leader -toiminnasta	2	19	46	31	1	100
Kuinka hyvin arvioitte ALUEEN KEHITTÄMISYHTEISÖJEN olevan tietoisia Leader -toiminnasta	2	0	14	66	19	100

Taulukko 9. Onnistuneisuus ja roolit toimintaryhmytyössä (%)

	En tunne asiaa	Erittäin heikosti	Melko heikosti	Melko hyvin	Erittäin hyvin	Yhteensä
Tiedotuksen avoimuus	5	1	16	65	13	100
Tiedotuksen kattavuus	5	2	33	55	5	100
Asukkaiden ja yhteisöjen osallistumiseen aktivointi	5	4	36	49	6	100
Aidon paikallislähtöisyyden toteuttaminen	5	4	17	59	16	100
Kehittämistoimintaan liittyvän osaamisen lisääminen	7	3	28	56	6	100
Yhteistyön rakentaminen paikallisten toimijoiden välillä	6	2	30	54	9	100
Yhteistyön rakentaminen yli toimintaryhmäalueen	12	4	38	40	6	100
Uusien toimintatapojen löytäminen	9	4	39	41	7	100
Uusien työpaikkojen luominen	6	9	52	31	2	100
Uusien yritysten perustamisen vauhdittaminen	6	10	53	29	2	100
Nuorten asioiden ja osallistumisen edistäminen	11	9	48	29	3	100
Naisten asioiden ja osallistumisen edistäminen	12	7	33	44	4	100
Miesten asioiden ja osallistumisen edistäminen	12	8	49	30	1	100
Ympäristön tilan parantaminen	8	5	38	42	6	100
Alueen muiden kehittämisohjelmien täydentäminen	5	3	17	61	14	100

Taulukko 10. Toimintaryhmien tämänhetkiset roolit (%)

	En tunne asiaa	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa mieltä eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	Yhteensä
Leader -toimintaryhmällä on tärkeä rooli rahoittajana	2	2	6	9	50	30	100
Leader -toimintaryhmällä on tärkeä rooli alueensa kehittäjänä	2	3	8	20	42	27	100
Leader -toimintaryhmällä on tärkeä rooli paikallisten asukkaiden välillä vaikuttaa omiin elinolosuhteisiinsa	3	3	8	21	44	22	100
Jokin muu rooli	30	0	2	12	26	30	100

Taulukko 11. Toimintaryhmien rooli tulevaisuudessa (erityisesti vuoden 2006 jälkeen)

	lkm	%
Jatkaa nykyisellä toimintamallilla	98	33,3
Suuntautua enemmän elinkeinojen kehittäjäksi ja rahoittajaksi	96	32,7
Suuntautua enemmän muun kansalaistoiminnan rahoittajaksi	54	18,4
Suuntautua enemmän maaseudun yleiseksi edunvalvojaksi ja kattojärjestöksi alueella (ei rahoitustehtävää)	13	4,4
Ei mitään, toimintamuodon voi lopettaa ja resurssit yhdistää tarvittaessa muihin ohjelmiin	16	5,4
Ei mikään edellisistä, vaan jokin muu	7	2,4
En osaa sanoa	10	3,4
YHTEENSÄ	294	100

3. Näkemyksiä toimintaryhmyön toiminnan tuloksista ja lisäarvosta

Taulukko 12. Toiminnan onnistuneisuus (%) (tähän kysymykseen vastasivat pelkästään viranomaiset n=50)

	En tunne asiaa	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa mieltä eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	Yhteensä
Leader -toimiston neuvonta ja apu hankkeiden suunnitteluvaiheessa on ollut ratkaisevaa hankkeiden käynnistymisen kannalta (hankevalmistelu)	12	0	2	14	42	30	100
Toimintaryhmien tekemän työn ansiosta on syntynyt hankkeita, jotka toteuttavat hyvin toimintaryhmien kehittämissuunnitelmia/teemaa.	6	0	10	22	50	12	100
Leader+ -ohjelmasta rahoitettavien hankkeiden valintakriteerit ovat selkeät	10	6	24	30	28	2	100
Rahoitettavien hankkeiden valintakriteerit ovat oikeudenmukaiset	12	4	8	38	32	6	100
Rahoitettavat hankkeet ovat innovatiivisia	6	14	30	40	10	0	100
Leader -toimintaryhmän hankkeiden rahoituskäsittely toimii hyvin	10	8	14	24	38	6	100
Leader -toimintaryhmän neuvonta ja apu ovat tärkeitä hankkeiden toiminta-aikana (raportointi ja maksatus-tilanteet)	8	2	2	14	34	40	100
Leader -toimintaryhmä on asiantunteva hanketoiminnan ohjaaja ja tukija	4	8	2	14	46	26	100
Leader -hankkeiden ansiosta mukaan on saatu uusia toimijoita, jotka eivät muutoin olisi mukana	6	0	6	8	38	42	100

Taulukko 13. Leader -toimintaryhmyölle asetettujen taustaorganisaatioiden odotusten toteutuminen tähän mennessä

	lkm	%
Heikosti	14	6
Kohtalaisesti	124	54
Hyvin	81	35
Erinomaisesti	11	5
YHTEENSÄ	230	100

Taulukko 14. Uudentyyppisen toiminnan syntyminen alueelle Leader+ :n ansiosta

	lkm	%
Ei	29	12
Kyllä	142	61
En osaa sanoa	62	27
YHTEENSÄ	233	100

Taulukko 15. Onko Leader -toiminta tuonut alueen kehittämiseen lisäarvoa?

	lkm	%
Ei	7	3
Kyllä	186	79
En osaa sanoa	42	18
YHTEENSÄ	235	100

Taulukko 16. Olisiko Leader -toimintaryhmyötä rahoitettu alueella ilman LEADER+ -ohjelman rahoitusta?

	lkm	%
Ei	105	45
Kyllä	8	3
Kyllä, mutta suppeammin	84	36
Kyllä, mutta myöhemmin	2	1
En osaa sanoa	35	15
YHTEENSÄ	234	100

4. Näkemyksiä yhteistyöstä

Taulukko 17A. Onko toimintaryhmyön kautta muodostunut edustamanne tahon ja toimintaryhmyän välille uudenlaista pysyvää yhteistyötä tai kanssakäymistä?

	lkm	%
Ei	12	12
Kyllä, mutta vain vähän	42	42
Kyllä, paljonkin	34	34
En osaa sanoa	13	13
YHTEENSÄ	101	100

Taulukko 17B. Onko toimintaryhmyön kautta muodostunut edustamanne tahon ja toimintaryhmyän välille uudenlaista pysyvää yhteistyötä tai kanssakäymistä?

	lkm	%
Heikosti	25	20
Kohtalaisesti	51	40
Hyvin	41	32
Erinomaisesti	11	9
YHTEENSÄ	128	100

Taulukko 18A. Onko yhteistyö lisännyt toiminnan sujuvuutta edustamanne tahon ja toimintaryhmän välillä?

	lkm	%
Ei	3	1
Kyllä, mutta vain vähän	78	38
Kyllä, paljonkin	107	52
En osaa sanoa	19	9
YHTEENSÄ	207	100

Taulukko 18B. Onko yhteistyö lisännyt edustamanne tahon ja toimintaryhmän välistä luottamusta?

	lkm	%
Ei	7	3
Kyllä, mutta vain vähän	59	29
Kyllä, paljonkin	119	58
En osaa sanoa	21	10
YHTEENSÄ	206	100

Kysely Leader+ -toiminnasta

TÄYTTÖOHJEET:

- Ä Vastatkaa monivalintakysymyksiin rastittamalla (X) näkemystänne parhaiten vastaava kohta valmiista vastausvaihtoehdoista. Muutamissa kysymyksissä vastausmuoto on avoin. Näiden kysymysten vastaamiseen on varattu tilaa niille osoitettuihin laatikoihin.
- Ä Täyttäkää lomake itsenäisesti omien kokemustenne ja näkemystenne mukaisesti (Emme edellytä/odota vastauksiltanne nimenomaan edustamanne tahon virallista näkökantaa, vaan ennemminkin henkilökohtaista kantaanne). Kaikki vastaukset käsitellään täysin luottamuksellisesti niin, ettei yksittäisten vastaajien henkilöllisyys paljastu.

Maakunta, jonka alueella toimitte:

Edustamanne taho/sidosryhmä.

☐	TE-keskus, maaseutuosasto
☐	TE-keskus, yritysosasto
☐	TE-keskus, työvoimaosasto
☐	Ympäristökeskus
☐	Maakunnan liitto

Osallistuttuko Leader+ -hankkeiden käsittelyyn alueellisessa viranomaisryhmässä?

- ☐ Kyllä ☐ Ei

Mistä lähtien tunnette toimintaryhmätyön (edellisellä kaudella Leader II tai POMO)? Rastita.

☐	Toiminnan alkuvaiheista alkaen (Leader II / POMO)
☐	Leader+ -ohjelman suunnittelu-/aloitusvaiheesta alkaen
☐	Tulin mukaan Leader+ -ohjelman ollessa jo käynnissä

Miten hyvin tunnette Leader -toimintaryhmätyön? Rastita.

☐	Erittäin heikosti
☐	Melko heikosti
☐	Melko hyvin
☐	Erittäin hyvin

Kehittämisyhdistyksen jäsenyys

☐	Edustamani taho on paikallisen Leader -toimintaryhmän/-ryhmien jäsen
☐	Edustamani taho ei ole toimintaryhmän/-ryhmien jäsen

Tiedonsaanti toimintaryhmätyöstä

1. Mitä mieltä olette seuraavista kysymyksistä?

	en tunne asiaa	erittäin heikosti	melko heikosti	melko hyvin	erittäin hyvin
a) Kuinka hyvin olette itse saaneet tietoa Leader -toiminnasta					
b) Kuinka hyvin arvioitte alueen päätöksentekijöiden olevan tietoisia Leader -toiminnasta					
c) Kuinka hyvin arvioitte alueen asukkaiden olevan tietoisia Leader -toiminnasta					
d) Kuinka hyvin arvioitte alueen kehittämisyhteisöjen olevan tietoisia Leader -toiminnasta					

Onnistuneisuus ja roolit

2. Arvioikaa, miten alueenne toimintaryhmä(t) on/ovat käsityksenne mukaan onnistuneet seuraavissa tehtävissä?

	en tunne asiaa	erittäin heikosti	melko heikosti	melko hyvin	erittäin hyvin
a) tiedotuksen avoimuus					
b) tiedotuksen kattavuus					
c) asukkaiden ja yhteisöjen osallistumiseen aktivointi					
d) aidon paikallislähtöisyyden toteuttaminen					
e) kehittämistoimintaan liittyvän osaamisen lisääminen					
f) yhteistyön rakentaminen paikallisten toimijoiden välillä					
g) yhteistyön rakentaminen yli toimintaryhmäalueen					
h) uusien toimintatapojen löytäminen					
i) uusien työpaikkojen luominen					
j) uusien yritysten perustamisen vauhdittaminen					
k) nuorten asioiden ja osallistumisen edistäminen					
l) naisten asioiden ja osallistumisen edistäminen					
m) miesten asioiden ja osallistumisen edistäminen					
n) ympäristön tilan parantaminen					
o) alueen muiden kehittämisohjelmien täydentäminen					

3. Mitä mieltä olette seuraavista paikallisten toimintaryhmien (tämänhetkisiin) rooleihin liittyvistä väittämistä?

0=en tunne asiaa, 1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei samaa mieltä eikä eri mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä.

	0	1	2	3	4	5
Leader -toimintaryhmällä on tärkeä rooli rahoittajana						
Leader -toimintaryhmällä on tärkeä rooli alueensa kehittäjänä						
Leader -toimintaryhmällä on tärkeä rooli paikallisten asukkaiden väylänä vaikuttaa omiin elinolosuhteisiinsa						
jokin muu rooli, mikä?						

4. Millainen rooli mielestänne paikallisella Leader -toimintaryhmällä on alueellisena toimijana verrattuna maaseudun muihin kehittäjiin ja viranomaisiin?

Toimintaryhmätyön toiminnan tulokset ja lisäarvo

5. Mitä mieltä olette seuraavista toiminnan onnistuneisuutta koskevista väittämistä?

0=en tunne asiaa, 1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei samaa mieltä eikä eri mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä.

	0	1	2	3	4	5
Leader-toimiston neuvonta ja apu hankkeiden suunnitteluvaiheessa on ollut ratkaisevaa hankkeiden käynnistymisen kannalta (hankevalmistelu)						
Toimintaryhmien tekemän työn ansiosta on syntynyt hankkeita, jotka toteuttavat hyvin toimintaryhmien kehittämissuunnitelmia/teemaa.						
Leader+ -ohjelmasta rahoitettavien hankkeiden valintakriteerit ovat selkeät						
Rahoitettavien hankkeiden valintakriteerit ovat oikeudenmukaiset						
Rahoitettavat hankkeet ovat innovatiivisia						
Leader -toimintaryhmän hankkeiden rahoituskäsittely toimii hyvin						
Leader -toimintaryhmän neuvonta ja apu ovat tärkeitä hankkeiden toiminta-aikana (raportointi ja maksatustilanteet)						
Leader -toimintaryhmä on asiantunteva hanketoiminnan ohjaaja ja tukija						
Leader -hankkeiden ansiosta mukaan on saatu uusia toimijoita, jotka eivät muutoin olisi mukana						

Selventäkää tarvittaessa sanallisesti vastauksianne.

6. Mitkä ovat olleet keskeisimmät odotuksenne Leader -toimintaryhmätyötä kohtaan (3 keskeisintä)?

7. Miten Leader -toimintaryhmätyölle asetetut taustaorganisaationne odotukset ovat tähän mennessä mielestänne toteutuneet? *Rastittakaa.*

☐	Heikosti
☐	Kohtalaisesti
☐	Hyvin
☐	Erinomaisesti

8. Onko alueelle syntynyt Leader+:n ansiosta uudentyyppistä toimintaa?

☐	Ei
☐	Kyllä
☐	En osaa sanoa

Jos kyllä, mitä toimintaa on syntynyt?

--

9. Tuoko Leader -toiminta alueen kehittämiseen lisäarvoa?

☐	Ei
☐	Kyllä
☐	En osaa sanoa

Jos kyllä, miten se näkyy käytännössä?

--

10. Olisiko Leader -toimintaryhmiä rahoitettu alueella ilman LEADER+ -ohjelman rahoitusta?

Valitkaa mielestänne yksi todennäköisin vaihtoehto.

☐	Ei
☐	Kyllä
☐	Kyllä, mutta suppeammin
☐	Kyllä, mutta myöhemmin
☐	En osaa sanoa

Yhteistyö

11. Onko toimintaryhmiä kautta muodostunut edustamanne tahon ja toimintaryhmän välille uudenlaista pysyvää yhteistyötä tai kanssakäymistä?

Rastittakaa. Valitkaa mielestänne lähimmäksi osuva vaihtoehto.

☐	Ei
☐	Kyllä, mutta vain vähän
☐	Kyllä, paljonkin
☐	En osaa sanoa

Perustelkaa vastauksenne (Jos kyllä, millaista yhteistyötä on syntynyt)?

--

12. Jos yhteistyötä on muodostunut, onko se

a) lisännyt toiminnan sujuvuutta edustamanne tahon ja toimintaryhmän välillä?

Rastittakaa. Valitkaa mielestänne lähimmäksi osuva vaihtoehto.

☐	Ei
☐	Kyllä, mutta vain vähän
☐	Kyllä, paljonkin
☐	En osaa sanoa

b) lisännyt edustamanne tahon ja toimintaryhmän välistä luottamusta?

Rastittakaa. Valitkaa mielestänne lähimmäksi osuva vaihtoehto.

☐	Ei
☐	Kyllä, mutta vain vähän
☐	Kyllä, paljonkin
☐	En osaa sanoa

Hallintomalli

13. Mikä on mielestänne onnistunut Leader+ -ohjelmassa käytettävissä hallinto- ja rahoitusjärjestelyissä ja mikä ei?

a) hyvää:

--

b) huonoa:

--

14. Miten kehittäisitte ohjelman hallinto- ja rahoitusjärjestelyjä?

--

15. Millainen rooli toimintaryhmillä tulisi mielestänne olla tulevaisuudessa (erit. vuoden 2006 jälkeen)
Valitkaa yksi tai useampi vaihtoehto.

☐	jatkaa nykyisellä toimintamallilla
☐	suuntautua enemmän elinkeinojen kehittäjäksi ja rahoittajaksi
☐	suuntautua enemmän muun kansalaistoiminnan rahoittajaksi
☐	suuntautua enemmän maaseudun yleiseksi edunvalvojaksi ja ”kattojärjestöksi” alueella (ei rahoitustehtävää).
☐	ei mitään, toimintamuodon voi lopettaa ja resurssit yhdistää tarvittaessa muihin ohjelmiin
☐	ei mikään edellisistä, vaan
☐	en osaa sanoa

16. Väliarvioinnin keskeisenä tavoitteena on antaa palautetta ohjelman loppukautta varten. Mihin tulisi jatkossa kiinnittää erityisesti huomiota ohjelman toteutuksessa? Muuta palautetta?

--

Toivomme yhteystietojanne (alle) kyselyn edistymisen seuraamista varten. Tällä menettelyllä varmistetaan, että emme ole karhuamassa teiltä vastausta uudelleen kyselystä. Kaikki vastaukset käsitellään täysin luottamuksellisesti niin, ettei yksittäisten vastaajien henkilöllisyys paljastu.

Vastaajan yhteystiedot

Nimi	
Email	

KIITOKSET KYSELYYN VASTAAMISESTA JA HYVÄÄ KESÄÄ!

Kysely Leader+ -toiminnasta sidosryhmille

TÄYTTÖOHJEET:

- Ä Vastatkaa monivalintakysymyksiin rastittamalla (X) näkemystänne parhaiten vastaava kohta valmiista vastausvaihtoehdoista. Muutamissa kysymyksissä vastausmuoto on avoin. Näiden kysymysten vastaamiseen on varattu tilaa niille osoitettuihin laatikoihin.
- Ä Täyttäkää lomake itsenäisesti omien kokemusten ja näkemysten mukaisesti (Emme edellytä/odota vastauksiltanne nimenomaan edustamanne tahon virallista näkökantaa, vaan ennemminkin henkilökohtaista kantaanne). Kaikki vastaukset käsitellään täysin luottamuksellisesti niin, ettei yksittäisten vastaajien henkilöllisyys paljastu.

Toimintaryhmä, jonka alueella toimitte:	
--	--

Edustamanne taho/sidosryhmä.

☐	Elinkeinoasiamies
☐	Maaseutusihteeri
☐	Kunnanjohtaja
☐	Kunnanhallituksen pj
☐	Yhdistys, mikä? _____
☐	Jokin muu, mikä? _____

Mistä lähtien tunnette toimintaryhmätyön (edellisellä kaudella Leader II tai POMO)? Rastita.

☐	Toiminnan alkuvaiheista alkaen (Leader II / POMO)
☐	Leader+ -ohjelman suunnittelu-/aloitusvaiheesta alkaen
☐	Tulin mukaan Leader+ -ohjelman ollessa jo käynnissä

Miten hyvin tunnette Leader -toimintaryhmätyön? Rastita.

☐	Erittäin heikosti
☐	Melko heikosti
☐	Melko hyvin
☐	Erittäin hyvin

Kehittämisyhdistyksen jäsenyys.

☐	Olen henkilökohtaisesti paikallisen Leader -toimintaryhmän jäsen
☐	Edustamani taho on paikallisen Leader -toimintaryhmän jäsen

Tiedonsaanti toimintaryhmätyöstä

1. Mitä mieltä olette seuraavista kysymyksistä?

	en tunne asiaa	erittäin heikosti	melko heikosti	melko hyvin	erittäin hyvin
a) Kuinka hyvin olette itse saaneet tietoa Leader -toiminnasta					
b) Kuinka hyvin arvioitte alueen päätöksentekijöiden olevan tietoisia Leader -toiminnasta					
c) Kuinka hyvin arvioitte alueen asukkaiden olevan tietoisia Leader -toiminnasta					
d) Kuinka hyvin arvioitte alueen kehittämissyhteisöjen olevan tietoisia Leader -toiminnasta					

Onnistuneisuus ja roolit

2. Arvioikaa, miten alueenne toimintaryhmä(t) on/ovat käsityksenne mukaan onnistuneet seuraavissa tehtävissä?

	en tunne asiaa	erittäin heikosti	melko heikosti	melko hyvin	erittäin hyvin
a) tiedotuksen avoimuus					
b) tiedotuksen kattavuus					
c) asukkaiden ja yhteisöjen osallistumiseen aktivointi					
d) aidon paikallislähtöisyyden toteuttaminen					
e) kehittämistoimintaan liittyvän osaamisen lisääminen					
f) yhteistyön rakentaminen paikallisten toimijoiden välillä					
g) yhteistyön rakentaminen yli toimintaryhmäalueen					
h) uusien toimintatapojen löytäminen					
i) uusien työpaikkojen luominen					
j) uusien yritysten perustamisen vauhdittaminen					
k) nuorten asioiden ja osallistumisen edistäminen					
l) naisten asioiden ja osallistumisen edistäminen					
m) miesten asioiden ja osallistumisen edistäminen					
n) ympäristön tilan parantaminen					
o) alueen muiden kehittämisohjelmien täydentäminen					

3. Mitä mieltä olette seuraavista paikallisten toimintaryhmien (tämänhetkisiin) rooleihin liittyvistä väittämistä?

0=en tunne asiaa, 1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei samaa mieltä eikä eri mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä.

	0	1	2	3	4	5
Leader -toimintaryhmällä on tärkeä rooli rahoittajana						
Leader -toimintaryhmällä on tärkeä rooli alueensa kehittäjänä						
Leader -toimintaryhmällä on tärkeä rooli paikallisten asukkaiden väylänä vaikuttaa omiin elinolosuhteisiinsa						
jokin muu rooli, mikä?						

4. Millainen rooli mielestänne paikallisella Leader -toimintaryhmällä on alueellisena toimijana verrattuna maaseudun muihin kehittäjiin ja viranomaisiin?

Toimintaryhmätyön toiminnan tulokset ja lisäarvo

5. Mitkä ovat olleet keskeisimmät odotuksenne Leader -toimintaryhmätyötä kohtaan (3 keskeisintä)?

--

6. Miten Leader -toimintaryhmätyölle asetetut taustaorganisaationne odotukset ovat tähän mennessä mielestänne toteutuneet? *Rastittakaa.*

☐	Heikosti
☐	Kohtalaisesti
☐	Hyvin
☐	Erinomaisesti

7. Onko alueelle syntynyt Leader+:n ansiosta uudentyyppistä toimintaa?

☐	Ei
☐	Kyllä
☐	En osaa sanoa

Jos kyllä, mitä toimintaa on syntynyt?

--

8. Tuoko Leader -toiminta alueen kehittämiseen lisäarvoa?

☐	Ei
☐	Kyllä
☐	En osaa sanoa

Jos kyllä, miten se näkyy käytännössä?

--

9. Olisiko Leader -toimintaryhmätyötä rahoitettu alueella ilman LEADER+ -ohjelman rahoitusta?

Valitkaa mielestänne yksi todennäköisin vaihtoehto.

☐	Ei
☐	Kyllä
☐	Kyllä, mutta suppeammin
☐	Kyllä, mutta myöhemmin
☐	En osaa sanoa

Yhteistyö

10. Onko toimintaryhmätyön kautta muodostunut edustamanne tahon ja toimintaryhmän välille uudenlaista pysyvää yhteistyötä tai kanssakäymistä?

Rastittakaa. Valitkaa mielestänne lähimmäksi osuva vaihtoehto.

☐	Ei
☐	Kyllä, mutta vain vähän
☐	Kyllä, paljonkin
☐	En osaa sanoa

Perustelkaa vastauksenne (Jos kyllä, millaista yhteistyötä on syntynyt)?

11. Jos yhteistyötä on muodostunut, onko se

a) lisännyt toiminnan sujuvuutta edustamanne tahon ja toimintaryhmän välillä?

Rastittakaa. Valitkaa mielestänne lähimmäksi osuva vaihtoehto.

☐	Ei
☐	Kyllä, mutta vain vähän
☐	Kyllä, paljonkin
☐	En osaa sanoa

b) lisännyt edustamanne tahon ja toimintaryhmän välistä luottamusta?

Rastittakaa. Valitkaa mielestänne lähimmäksi osuva vaihtoehto.

☐	Ei
☐	Kyllä, mutta vain vähän
☐	Kyllä, paljonkin
☐	En osaa sanoa

Hallintomalli

12. Mikä on mielestänne onnistunut Leader+ -ohjelmassa käytettävissä hallinto- ja rahoitusjärjestelyissä ja mikä ei?

a) hyvää:

b) huonoa:

13. Miten kehittäisitte ohjelman hallinto- ja rahoitusjärjestelyjä?

--

14. Millainen rooli toimintaryhmillä tulisi mielestänne olla tulevaisuudessa (erit. vuoden 2006 jälkeen)

Valitkaa yksi tai useampi vaihtoehto.

☐	jatkaa nykyisellä toimintamallilla
☐	suuntautua enemmän elinkeinojen kehittäjäksi ja rahoittajaksi
☐	suuntautua enemmän muun kansalaistoiminnan rahoittajaksi
☐	suuntautua enemmän maaseudun yleiseksi edunvalvojaksi ja ”kattojärjestöksi” alueella (ei rahoitustehtävää).
☐	ei mitään, toimintamuodon voi lopettaa ja resurssit yhdistää tarvittaessa muihin ohjelmiin
☐	ei mikään edellisistä, vaan
☐	en osaa sanoa

15. Väliarvioinnin keskeisenä tavoitteena on antaa palautetta ohjelman loppukautta varten. Mihin tulisi jatkossa kiinnittää erityisesti huomiota ohjelman toteutuksessa? Muuta palautetta?

--

Toivomme yhteystietojanne (alle) kyselyn edistymisen seuraamista varten. Tällä menettelyllä varmistetaan, että emme ole karhuamassa teiltä vastausta uudelleen kyselystä. Kaikki vastaukset käsitellään täysin luottamuksellisesti niin, ettei yksittäisten vastaajien henkilöllisyys paljastu.

Vastaajan yhteystiedot

Nimi	
Email	

KIITOKSET KYSELYYN VASTAAMISESTA JA HYVÄÄ KESÄÄ!

LEADER+ -ohjelmasta sidottu ja maksettu 31.7.2003 mennessä – toimenpidekokonaisuuksettain

Lähde: Hanke2000- rekisteri

MMM 22.9.2003 / SAK ja SL

SIDOTTU/ LEADER+ ohjelma YHTEENSÄ (tilanne 31.7.2003)

Toimintalohto/ Toimenpide- kokonaisuus	Ohjelman kehys 2001–2003 / EU	Ohjelman kehys 2001–2003/ kansallinen	EU sidottu	Valtio sidottu	Muu kansallinen sidottu	Muu julkisen sidottu	Kunta sidottu	Julkisen yhteensä sidottu	Yksityinen sidottu	Kehittämisen hankkeiden lkm	Yritystuki lkm (maatila- kyrjentykset)	Yritystuki lkm (ei-maatila- kyrjentykset)	Hankkeita yhteensä, lkm	% sidottu kehityksestä / EU	% sidottu kehityksestä / Valtio
Toimintalohto 1 yhteensä	22 347 000,00	22 347 000,00	17 837 167,66	11 029 420,69	0,00	196 356,31	7 040 389,38	36 103 334,04	17 454 016,58	1 166	72	285	1 238	79,82	81,74
Toimenpide- kokonaisuus A			3 670 982,14	2 410 290,12	0,00	31 859,15	1 303 226,22	7 416 357,63	9 620 519,71	286	54	200	340		
Toimenpide- kokonaisuus B			10 386 021,37	6 287 363,13	0,00	162 395,16	4 183 599,20	21 019 378,86	7 540 184,03	756	18	83	774		
Toimenpide- kokonaisuus C			871 258,04	502 739,12	0,00	2 102,00	367 643,89	1 743 743,05	292 625,99	60	0	2	60		
Toimenpide- kokonaisuus D			2 863 689,22	1 800 502,03	0,00	0,00	1 167 582,79	5 831 774,04	686,85	60	0	0	60		
Toimenpide- kokonaisuus E			45 216,89	28 526,29	0,00	0,00	18 337,28	92 080,46	0,00	4	0	0	4		
Toimintalohto 2 yhteensä	2 485 000,00	2 485 000,00	763 674,66	457 087,05	0,00	6 850,07	311 523,86	1 539 135,64	307 342,43	51	0	0	51	30,73	31,21
Toimenpide- kokonaisuus A			630,70	378,42	0,00	0,00	252,28	1 261,40	420,47	1	0	0	1		
Toimenpide- kokonaisuus B			608 514,84	363 543,16	0,00	6 850,07	249 347,93	1 228 256,00	267 662,16	43	0	0	43		
Toimenpide- kokonaisuus C			154 529,12	93 165,47	0,00	0,00	61 923,65	309 618,24	39 259,80	7	0	0	7		
Tekninen tuki	768 000,00	768 000,00	466 685,56	466 685,56	0,00	0,00	0,00	933 371,12	0,00	2	0	0	0	60,77	60,77
Sidottu / LEADER+ ohjelma YHTEENSÄ	25 600 000,00	25 600 000,00	19 067 527,88	11 953 193,30	0,00	203 206,38	7 351 913,24	38 575 840,80	17 761 359,01	1 219	72	285	1 289	74,48	76,20

LEADER+ –ohjelmasta sidottu ja maksettu 31.7.2003 mennessä – toimenpidekokonaisuuksittain

Lähde: Hanke2000- rekisteri

MMM 22.9.2003 / SAK ja SL

MAKSETTU / LEADER+ ohjelma YHTEENSÄ (tilanne 31.7.2003)

Toimintalohto/ Toimenpide- kokonaisuus	EU maksettu	Valtio maksettu	Muu kansallinen maksettu	Muu julkisen maksettu	Kunta maksettu	Julkisen yhteensä maksettu	Yksityinen maksettu	EU ennakko maksettu	Kansallinen ennakko maksettu	Maksatuspäätös- ten lukumäärä	% maksettu ke- hystä / EU *	% maksettu ke- hystä / kansallinen *	% maksettu sidotusta / EU *	% maksettu sidotusta / kansallinen *
Toimintalohto 1 yhteensä	6 307 933,28	3 881 088,63	0,00	95 039,42	3 008 371,95	13 292 433,28	6 185 374,53	1 368 006,31	880 270,50	2 143	28,23	31,25	35,36	38,24
Toimenpide- kokonaisuus A	1 187 860,60	776 959,30	0,00	11 657,17	473 204,44	2 449 681,51	3 572 245,46	138 232,61	97 547,03	589			32,36	33,69
Toimenpide- kokonaisuus B	3 025 261,44	1 799 183,15	0,00	81 239,24	1 515 472,08	6 421 155,91	2 512 823,24	812 746,39	516 390,90	1 327			29,13	31,94
Toimenpide- kokonaisuus C	258 260,17	152 189,35	0,00	2 143,01	124 617,83	537 210,36	99 618,98	53 504,02	36 255,18	97			29,64	31,97
Toimenpide- kokonaisuus D	1 791 334,18	1 124 230,54	0,00	0,00	876 740,32	3 792 305,04	686,85	363 523,29	230 077,39	126			62,55	67,42
Toimenpide- kokonaisuus E	45 216,89	28 526,29	0,00	0,00	18 337,28	92 080,46	0,00	0,00	0,00	4			100,00	100,00
Toimintalohto 2 yhteensä	94 320,06	57 036,71	0,00	1 531,51	48 980,35	201 868,63	34 511,01	29 181,68	18 038,16	44,00	3,80	4,33	12,35	13,87
Toimenpide- kokonaisuus A	630,70	378,42	0,00	0,00	252,29	1 261,41	420,47	0,00	0,00	2			100,00	100,00
Toimenpide- kokonaisuus B	84 968,70	51 425,89	0,00	1 531,51	45 239,79	183 165,89	31 183,75	29 181,68	18 038,16	40			13,96	15,84
Toimenpide- kokonaisuus C	8 720,66	5 232,40	0,00	0,00	3 488,27	17 441,33	2 906,79	0,00	0,00	2			5,64	5,62
Tekninen tuki	160 910,38	160 910,48	0,00	0,00	0,00	321 820,86	0,00	0,00	0,00	45	20,95	20,95	34,48	34,48
Maksettu / LEADER+ ohjelma YHTEENSÄ	6 563 163,72	4 099 035,82	0,00	96 570,93	3 057 352,30	13 816 122,77	6 219 885,54	1 397 187,99	898 308,66	2 232	25,64	28,33	34,42	37,18

* Luvut eivät sisällä ennakkoja

LEADER+ -ohjelmasta sidottu ja maksettu 31.7.2003 mennessä - toimenpidekokonaisuuksittain

Lähde: Hanke2000- rekisteri

MMM 22.9.2003 / SAK ja SL

SIDOTTU/ LEADER+ ohjelma YHTEENSÄ (tilanne 31.7.2003)

Toimintalohko/Toimenpidekokonaisuus	Jaettu kehys 2001–2003 / EU	Jaettu kehys 2001–2003/ Valtio	EU sidottu	Valtio sidottu	Muu kansalli- nen sidottu	Muu julkisen sidottu	Kunta sidottu	Julkisen yhteensä sidottu	Yksityinen sidottu	Kehittä- misshank- keiden lkm	Yritys- tukien lkm (maatila- kyrkyntäi- set)	Yritystu- kien lkm (ei-maatila- lakyrkyntäi- set)	Hankkeita yhteensä, lkm	% sidottu kehäk- sestä / EU	% sidottu kehäk- sestä / Valtio
Pomoväst rf	1 019 621,00	642 402,00	462 383,00	284 490,91	0,00	0,00	186 383,50	933 257,41	628 278,60	31	1	2	34	45,35	44,29
Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit	1 416 117,00	892 155,00	780 123,29	471 882,20	0,00	0,00	313 000,28	1 565 005,77	503 623,63	53	0	0	53	55,09	52,89
I samma båt - Samassa veneessä rf	1 208 329,00	760 601,00	788 554,32	478 110,05	0,00	4 204,70	312 459,38	1 583 328,45	436 326,15	55	2	2	59	65,26	62,86
Karhuseutu ry	1 017 482,00	672 180,00	831 413,68	550 299,34	0,00	1 327,32	310 601,85	1 693 642,19	998 355,09	57	1	9	67	81,71	81,87
Aktiivinen Pohjois-Satakunta ry	1 217 869,00	767 379,00	952 883,19	580 501,44	0,00	15 625,00	360 485,27	1 909 494,90	1 082 206,34	85	0	11	96	78,24	75,65
Pomoottori ry	916 096,00	577 081,00	504 735,85	291 283,37	0,00	0,00	216 520,40	1 012 539,62	470 364,01	45	0	8	53	55,10	50,48
Kantri ry	1 170 807,00	737 501,00	572 969,77	310 337,96	0,00	86,31	284 906,31	1 168 300,35	449 767,15	45	0	3	48	48,94	42,08
Päijät-Hämeen maaseudun keh.yhd. ry	1 019 621,00	642 402,00	773 561,49	475 584,22	0,00	3 500,00	300 501,47	1 553 147,18	482 596,72	49	1	4	54	75,87	74,03
Kehittämisyhdistys Sepra ry	1 001 529,00	621 030,00	782 133,43	510 064,11	0,00	0,00	273 274,37	1 565 471,91	690 614,29	53	0	3	56	78,09	82,13
Etelä-Karjalan Kärki-LEADER ry	1 067 026,00	671 945,00	589 034,18	361 253,61	0,00	13 520,00	245 737,55	1 209 545,34	474 369,87	45	3	6	54	55,20	53,76
RaJuPuSu LEADER ry	1 255 791,00	791 178,00	894 243,06	593 390,09	0,00	11 861,41	309 853,39	1 809 347,95	799 988,16	45	4	18	67	71,21	75,00
Kalakukko 2006 ry	1 104 435,00	695 674,00	716 432,46	421 930,51	0,00	0,00	300 773,70	1 439 136,67	704 369,40	47	8	10	65	64,87	60,65
Joensuun seudun LEADER-yhdistys ry	1 114 076,00	701 852,00	757 123,18	468 436,65	0,00	11 920,86	292 596,33	1 530 077,02	666 641,76	66	4	5	75	67,96	66,74
Vaara-Karjalan LEADER ry	1 148 076,00	711 852,00	979 384,75	609 486,98	0,00	2 078,81	388 334,77	1 979 285,31	840 727,45	65	6	17	88	85,31	85,62
Keski-Karjalan Jetina ry	727 487,00	458 283,00	514 321,86	319 842,62	0,00	33 663,93	216 012,54	1 083 840,95	476 032,45	43	1	9	53	70,70	69,79
VIISARI ry	1 123 147,00	707 524,00	731 481,55	465 322,78	0,00	0,00	269 577,09	1 466 381,42	517 056,38	47	6	19	72	65,13	65,77
Aisapari - Härmänmaa ja Järviseltu	1 123 147,00	707 524,00	834 092,44	535 138,77	0,00	24 038,26	286 099,28	1 679 368,75	670 267,80	46	5	17	68	74,26	75,64
Suupohjan kehittämisyhdistys ry	1 283 673,00	808 799,00	956 880,13	571 382,94	0,00	53 841,82	362 346,17	1 944 451,06	575 726,20	61	1	12	74	74,54	70,65
Pirityiset ry	789 670,00	489 405,00	567 187,62	347 889,65	0,00	0,00	227 589,86	1 142 667,13	461 125,05	45	0	12	57	71,83	71,08
Rieska-LEADER ry	1 180 786,00	731 901,00	960 253,40	596 386,08	0,00	0,00	386 437,56	1 943 077,04	1 517 183,44	52	4	26	82	81,32	81,48
NHS – LEADER II ry	1 148 076,00	711 852,00	935 788,94	575 421,69	0,00	20 356,08	376 488,48	1 908 055,19	1 203 497,49	45	2	24	71	81,51	80,83
Nouseva rannikkoseutu ry	1 113 525,00	690 524,00	754 380,62	455 791,58	0,00	0,00	302 184,58	1 512 356,78	1 173 822,07	43	13	16	72	67,75	66,01
Käinuun naisyrittäjyys LEADER ry	821 841,00	517 832,00	510 173,47	330 892,22	0,00	5 500,00	188 475,27	1 035 040,96	424 447,38	25	2	17	44	62,08	63,90
Oulujärvi LEADER ry	991 071,00	624 374,00	688 945,56	420 972,12	0,00	1 681,88	294 319,12	1 405 918,68	973 959,46	39	0	17	56	69,52	67,42
Peräpohjan kehitys ry	953 817,00	600 881,00	756 361,08	454 065,85	0,00	0,00	346 954,72	1 557 381,65	540 012,67	30	8	18	56	79,30	75,57
Tekninen apu	768 000,00	768 000,00	466 685,56	466 685,56	0,00	0,00	0,00	933 371,12	0,00	2	0	0	2	60,77	60,77
Sidottu / LEADER+ ohjelma yhteensä	27 701 115,00	17 702 131,00	19 061 527,88	11 946 843,30	0,00	203 206,38	7 351 913,24	38 563 490,80	17 761 359,01	1 219	72	285	1 576	68,81	67,49

LEADER+ -ohjelmasta sidottu ja maksettu 31.7.2003 mennessä - toimenpidekokonaisuuksittain

Lähde: Hanke2000- rekisteri

MMM 22.9.2003 / SAK ja SL

SIDOTTU/ LEADER+ ohjelma YHTEENSÄ (tilanne 31.7.2003)

Toimintalohto/Toimenpidekokonaisuus	EU maksettu	Valtio maksettu	Muu kansallinen maksettu	Muu julkinen maksettu	Kunta maksettu	Julkinen yhteensä maksettu	Yksityinen maksettu	EU ennako maksettu	Kansallinen ennakko maksettu	Maksatus-päätösten lukumäärä	% maksettu kehityksen / EU *	% maksettu kehyksestä valtio *	% maksettu sidotusta / EU *	% maksettu sidotusta / valtio *
Pomoväst rf	82 623,77	51 340,44	0,00	0,00	33 643,57	167 607,78	33 640,92	1 220,98	732,59	13	8,10	7,99	17,87	18,05
Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit	209 350,55	126 904,70	0,00	0,00	93 744,40	429 999,65	117 396,52	19 726,67	12 393,18	39	14,78	14,22	26,84	26,89
I samma båt - Samassa veneessä rf	173 484,73	106 544,12	0,00	0,00	77 303,74	357 332,59	93 283,10	11 428,57	6 035,58	55	14,36	14,01	22,00	22,28
Karhuseutu ry	315 277,81	204 327,70	0,00	1 327,32	143 829,63	664 762,46	394 180,40	93 837,38	63 058,19	153	30,99	30,40	37,92	37,13
Aktiivinen Pohjois-Satakunta ry	307 337,08	188 889,40	0,00	0,00	157 840,47	654 066,95	386 950,53	93 141,48	53 679,85	145	25,24	24,61	32,25	32,54
Pomoottori ry	86 155,92	56 010,80	0,00	0,00	38 388,71	180 555,43	58 623,46	38 949,62	24 635,19	40	9,40	9,71	17,07	19,23
Kantri ry	227 692,24	131 206,15	0,00	0,00	121 271,19	480 169,58	238 734,90	20 385,20	11 327,61	57	19,45	17,79	39,74	42,28
Päijät-Hämeen maaseudun keh.yhd. ry	232 979,55	144 700,11	0,00	0,00	117 237,85	494 917,51	143 571,19	90 738,41	56 798,09	81	22,85	22,52	30,12	30,43
Kehittämisyhdistys Sepra ry	231 655,10	142 216,40	0,00	0,00	120 592,13	494 463,63	162 407,30	78 761,80	48 812,79	91	23,13	22,90	29,62	27,88
Etelä-Karjalan Kärki-LEADER ry	121 955,21	83 112,51	0,00	0,00	72 572,15	277 639,87	124 643,52	57 883,07	32 621,67	34	11,43	12,37	20,70	23,01
RaJuPuSu LEADER ry	243 204,32	164 654,02	0,00	309,60	83 150,39	491 318,33	220 913,54	23 062,60	13 837,20	61	19,37	20,81	27,20	27,75
Kalakukko 2006 ry	237 707,73	135 522,23	0,00	0,00	113 980,11	487 210,07	276 025,67	40 699,77	39 544,47	104	21,52	19,48	33,18	32,12
Joensuun seudun LEADER-yhdistys ry	348 894,81	218 898,58	0,00	3 225,42	180 601,99	751 620,80	367 469,58	146 425,11	88 516,07	183	31,32	31,19	46,08	46,73
Vaara-Karjalan LEADER ry	376 965,81	233 716,54	0,00	2 078,81	185 944,86	798 706,02	339 698,59	103 462,54	65 912,10	172	32,83	32,83	38,49	38,35
Keski-Karjalan Jetina ry	178 579,59	109 907,57	0,00	7 124,82	90 644,82	386 256,80	164 728,13	68 184,10	39 981,80	111	24,55	23,98	34,72	34,36
VIISARI ry	227 901,96	142 687,69	0,00	0,00	97 989,15	468 578,80	157 753,75	48 973,19	32 178,25	77	20,29	20,17	31,16	30,66
Aisapari - Härmänmaa ja Järviseuu	347 726,51	208 029,80	0,00	17 349,34	139 041,29	712 146,94	163 977,29	39 280,94	27 854,73	86	30,96	29,40	41,69	38,87
Suupohjan kehittämisyhdistys ry	479 916,43	281 442,12	0,00	41 817,48	190 995,14	994 171,17	234 200,63	17 632,17	11 917,36	102	37,39	34,80	50,15	49,26
Prityiset ry	294 369,05	166 772,71	0,00	0,00	146 992,67	608 134,43	254 071,46	69 225,75	60 073,78	112	37,28	34,08	51,90	47,94
Rieska-LEADER ry	375 692,18	234 606,43	0,00	0,00	169 983,62	780 282,23	790 083,47	53 360,84	33 024,60	101	31,82	32,05	39,12	39,34
NHNS - LEADER II ry	365 946,50	228 419,60	0,00	7 856,08	169 899,11	772 121,29	550 679,98	56 958,59	38 205,47	79	31,87	32,09	39,11	39,70
Nouseva rannikkoseutu ry	271 677,00	166 647,71	0,00	10 091,27	112 006,68	560 422,66	270 452,67	7 455,73	4 473,44	58	24,40	24,13	36,01	36,56
Kainuun naisyrittäjyys LEADER ry	191 206,02	121 145,29	0,00	1 565,90	92 518,91	406 436,12	137 999,76	33 959,36	20 807,87	60	23,27	23,39	37,48	36,61
Oulujärvi LEADER ry	270 322,47	166 813,83	0,00	3 824,89	171 460,74	612 421,93	382 671,55	78 131,70	48 830,12	112	27,28	26,72	39,24	39,63
Peräpohjan kehitys ry	203 631,00	123 608,89	0,00	0,00	135 718,98	462 968,87	155 727,63	104 302,42	63 056,66	61	21,35	20,57	26,92	27,22
Tekninen apu	160 910,38	160 910,48	0,00	0,00	0,00	321 820,86	0,00	0,00	0,00	45	20,95	20,95	34,48	34,48
Maksettu / LEADER+ ohjelma yhteensä	6 563 163,72	4 099 035,82	0,00	96 570,93	3 057 352,30	13 816 122,77	6 219 885,54	1 397 187,99	898 308,66	2 232	23,69	23,16	34,43	34,31

* Luvut eivät sisällä ennakkoja

Julkaisusarjassa aiemmin ilmestyneitä julkaisuja:

1/2004 Horisonttaalisen maaseudun kehittämisohjelman väliarviointi
ISBN 952-453-152-6

MAA- JA METSÄTALOUSMINISTERIÖ

PL 30, 00023 VALTIONEUVOSTO